

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 1

พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ

เล่มที่ ๒ ภาคที่ ๑

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. อิตถิวิมานวัตถุ

ปฐมวรรคที่ ๑

๑. ปฐมปฐมิวิมาน

ว่าด้วยวิมานตั้งทอง

[๑] พระโมคคัลลานะ ทามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้ประดับองค์ ทรงมาลัย ทรง
พัศตราภรณ์สวยงาม วิมานตั้งทองของท่านโอฬาร
ท่านส่องแสงประกายดังสายฟ้าอันแลบลอดหลีบเมฆ
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญ
อะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่
น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน ดูก่อนเทพีผู้มีอนุภาพมาก
อาตภาพขอถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญ

อะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่าง
นี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษย์โลก ดีฉันได้ถวาย
อาสนะแก่หมู่ภิกษุผู้มาถึงเรือน ได้อภิวาท ได้ทำ
อัญชติ และถวายทานตามกำลัง เพราะบุญนั้น
ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จ
แก่ดีฉัน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน
ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอกแก่ท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญไว้ เพราะบุญนั้น
ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของ
ดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมปีฐวิมาน

ปรมัตถทีปนี

อรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ

กัณธารัมภกถา

ข้าพเจ้าขอไหว้พระพุทธเจ้า ผู้มีพระมหากรุณา
เป็นนาถะ ทรงข้ามสังสารสาครด้วยไฉยธรรม ทรง
แสดงธรรมอันละเอียดลุ่มลึกมีนัยมีวิจิตร.

ข้าพเจ้าขอไหว้พระธรรมสูงสุด ที่พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าทรงบูชาแล้ว ซึ่งเป็นเครื่องนำผู้สมบุรณ์
ด้วยวิชาและจรณะออกไปจากโลก.

ข้าพเจ้าขอไหว้พระอริยสงฆ์ ผู้สมบุรณ์ด้วยคุณ
มีศีลเป็นต้น ตั้งอยู่ในมรรคผล เป็นบุญเขตอัน
ยอดเยี่ยม.

บุญใด เกิดจากการไหว้พระรัตนตรัย ดังกล่าว
มานี้ ขอข้าพเจ้าเป็นผู้อันอำนาจบุญนั้นกำจัดอันตราย
ในที่ทั้งปวง.

บุญใด ๆ อันเทวดาทั้งหลายทำไว้ในชาติก่อน ๆ
เทศนาอันใด ที่ทำผลแห่งกรรมให้ประจักษ์ ดำเนิน
ไปโดยการถามและตอบของเทวดาเหล่านั้น โดย
แยกสมบัติ คือผลมีวิมานเป็นต้น ของบุญนั้น ๆ

พระอรหันต์ทั้งหลายผู้เชี่ยวชาญแต่ก่อน สังกายนา
เรื่องใดไว้ในคัมภีร์ขุททกนิกาย โดยชื่อว่าวิมานวัตถุ
เพราะฉะนั้น จักยัดนัยที่มาในอรรถถาฐานแก่นั้น
เมื่อจะประกาศนิทานทั้งหลายในเทศนานั้น ๆ โดย
พิเศษ จักแต่งถาพรรณนารรถอันงาม ซึ่งหมดจด
ดี ไม่สับสน มีวินัจฉัยอรรถอย่างละเอียด ไม่
ผิดพลาดติสรมัยของพระเถระทั้งหลายผู้อยู่ในมหาวิหาร
ตามกำลัง ขอสาธุชนทั้งหลาย จงตั้งใจฟังวิมาน-
วัตถุนั้นของข้าพเจ้า ซึ่งกำลังกล่าวอยู่ โดยเคารพ
เทอญ.

อธิบายคำว่า วิมานวัตถุ

ในวิมานวัตถุนั้น สถานที่เล่นและอยู่อาศัยของเทวดาทั้งหลาย มี
จำนวนนับอันประเสริฐ ชื่อว่า วิมาน. จริงอยู่ วิมานเหล่านั้น บังเกิด
ด้วยอนุภาพของกรรมส่วนสุจริตของเทวดาเหล่านั้น รุ่งเรืองด้วยรัตนะ
ต่าง ๆ มีสีและทรวดทรงอันวิจิตร เพราะประกอบด้วยขนาดพิเศษมี ๑
โยชน์ และ ๒ โยชน์เป็นต้น เรียกกันว่า วิมาน เพราะพร้อมด้วย
ความงาม และเพราะต้องนับโดยวิธีพิเศษ. วัตถุที่ตั้งแห่งวิมานทั้งหลาย
เป็นเหตุแห่งเทศนานั้น เหตุนั้น เทศนานั้น จึงชื่อว่า วิมานวัตถุ ได้แก่
เทศนาที่ดำเนินไปโดยนัยว่า ปิณฺทุเต โสวณฺณมยฺ ปิณฺทุวิมานตั้งทองของ
ท่าน ดังนี้เป็นต้น. ก็คำนี้เป็นเพียงตัวอย่าง เพราะเทศนานี้ดำเนินไป
อาศัยสมบัติมีรูปโกกะและบริวารเป็นต้น และกรรมที่เป็นเหตุทำให้บังเกิด

สมบัติ นั้น ของเทวดาเหล่านั้น อีกนัยหนึ่ง กล่าวโดยมุข คือ วิบาก
พึงทราบ ว่า ชื่อว่า วิมานวัตถุ เพราะเป็นเหตุแห่งการนับในระหว่าง
[ช่วง] กรรม.

ถามว่า วิมานวัตถุนี้ ใครกล่าว กล่าวที่ไหน กล่าวเมื่อไร และ
กล่าวเพราะเหตุไร. ตอบว่า วิมานวัตถุนี้ ดำเนินไป โดยกิจ ๒ อย่าง
คือ ถามและตอบ. ในกิจ ๒ อย่างนั้น คาถาคำตอบ เทวดาทั้งหลาย
นั้น ๆ กล่าว. ส่วนคาถาคำถาม บางคาถาพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส บาง
คาถา ท้าวสักกะเป็นต้นตรัส บางคาถา พระสาวกเถระทั้งหลายกล่าว.
แม้ในคาถาคำถามนั้น คาถาส่วนมาก ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ผู้
สร้างสมภารคือบุญและญาณ เพื่อเป็นพระอัครสาวกของพระผู้มีพระภาค
พุทธเจ้า บำเพ็ญสาวกบารมีมาโดยลำดับถึง ๑ อสงไขย กำไรแสนกับ
ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณหมดสิ้น ซึ่งมีคุณพิเศษมีอภิญญา ๖ และ
ปฏิสัมภิตา ๔ เป็นต้นเป็นบริวาร ดำรงอยู่ในตำแหน่งอัครสาวกรูปที่ ๒
อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ในเหล่าภิกษุ
สาวกผู้มีฤทธิ์ กล่าวไว้แล้ว.

ก่อนอื่น พระเถระเมื่อจะกล่าว ก็เที่ยวทวาริกไปเพื่อเกื้อกูลโลก
ไถ่ถามเทวดาทั้งหลายในเทวโลก กลับมามนุษยโลกอีก ทำคำถามและ
คำตอบไว้ร่วมกัน เพื่อทำผลบุญ ให้ประจักษ์แก่มนุษย์ทั้งหลาย กราบทูล
เรื่องถวายพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว จึงกล่าวแก่ภิกษุทั้งหลาย. ท้าวสักกะ
ตรัสก็โดยถามปัญหา เทวดาทั้งหลายตอบท้าวสักกะนั้นก็ดี ตอบท่าน
พระมหาโมคคัลลานเถระก็ดี ก็โดยตอบปัญหาเหมือนกัน. โดยนัยดังกล่าว
มานี้ คาถาวิมานวัตถุ พระผู้มีพระภาคเจ้า พระเถระทั้งหลาย และเทวดา

ทั้งหลายกล่าว ก็โดยถามปัญหา และทเวคาทั้งหลายกล่าวไว้ในที่นั้น ๆ ก็ โดยตอบปัญหานั้น ภายหลัง พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายผู้สังคายนา ธรรมวินัย รวบรวมยกขึ้นสู่สังคีติว่าวิมานวัตถุอย่างเดียว ก็การตอบบท ว่า ใครกล่าว เป็นต้น โดยสังเขปทั่ว ๆ ไปในวิมานวัตถุนี้ เท่านั้นก่อน.

ส่วนบทว่า ใครกล่าว เมื่อกกล่าวโดยพิสดาร ก็พึงกล่าวอาคมนีย-ปฏิบัติที่พึงดำเนินมาของพระเถระ ตั้งแต่มหาเถระทำปณิธาน ความปรารถนาไว้แทบเบื้องบาทพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่าอโนมทัสสี. ก็ปฏิบัติที่นั้น ท่านกล่าวไว้พิสดารแล้วในที่นั้น ๆ ในอรรถกถาทั้งหลาย อันเป็นที่มา เพราะฉะนั้น พึงทราบตามนัยที่มาแล้วในที่นั้น. เมื่อกกล่าว โดยไม่ทั่วไป [โดยเฉพาะ] การตอบบทว่า กล่าวที่ไหน ก็จักมาถึง ตอนพรรณนาความแห่งวิมานนั้น ๆ.

ส่วนอาจารย์พวกอื่นๆ กล่าวว่า วันหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ไปในที่ลับหลีกเร้นอยู่ เกิดใจปริวิตกอย่างนี้ว่า ปัจจุบันนี้ มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อความถึงพร้อมแห่งวัตถุ [ไทยธรรม] ความถึงพร้อมแห่งเขต [ทักษิณียบุคคล] และความถึงพร้อมแห่งจิตเลื่อมใสของตน [เจตนา] แม้ไม่มี ก็ยังพากันทำบุญนั้น บังเกิดในเทวโลกเสวยสมบัติ อันโอฬาร ถ้ากระไร เราจาริกไปในเทวโลก ทำทเวคาเหล่านั้นเป็น ประจักษ์พยานให้กล่าวบุญ ตามที่พวกเขาสร้างสมไว้ และผลบุญตามที่ได้ประสบ แล้วกราบทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อเป็นดังนั้น พระศาสดาของเรา เมื่อทรงแสดงผลกรรมให้ประจักษ์ชัดแก่มนุษย์ทั้งหลาย เหมือนดังทรงทำพระจันทร์เพ็ญอุทัยขึ้น ณ พื้นนภากาศ ทรงชี้ความที่บุญทั้งหลาย แม้ประมาณเล็กน้อย ก็ยังมีผลโอฬาร โดยศรัทธาความเชื่อต่อ

เนื่องกันได้ ทรงทำวิมานวัตถุนั้น ๆ ให้เป็นวัตถุปัดติเหตุเกิดเรื่องแล้ว
จักทรงประกาศพระธรรมเทศนาได้ยิ่งใหญ่. พระธรรมเทศนานั้น ก็จะเป็น
ประโยชน์เกื้อกูลความสุขแก่ชนเป็นอันมาก แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ท่านลุกขึ้นจากอาสนะ นุ่งผ้า ๒ ชั้นย้อมดีแล้วผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่ง
ห่มเฉียงบ่า เปรียบดั่งฟ้าแลบ มีลำสายคล้ายหิ้งค์ตามธรรมชาติ [หยาด
มหาหิงคุ] และเปรียบดั่งยอดเขาอัญชันคีรี เดินได้ ซึ่งฉาบด้วยแสงสนธยา
ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง
กราบทูลความประสงค์ของตน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาตแล้ว ก็
ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณเวียนขวา
เข้าจตุตถฆานอันเป็นบาทแห่งอภิญา ออกจากจตุตถฆานนั้นแล้ว ก็
ถึงดาวดึงส์ภพในทันทีนั้น โดยกำลังฤทธิ์ จึงได้ถามถึงบุญกรรม ตามที่
เทวดาทั้งหลายนั้น ๆ สร้างสมไว้. เทวดาเหล่านั้น ก็บอกกล่าวแก่ท่าน.
ท่านกลับจากดาวดึงส์นั้นมายังมนุษยโลกแล้ว กราบทูลเรื่องนั้นทั้งหมด
ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยทำนองที่เป็นไปในดาวดึงส์ภพนั้น.
พระศาสดาก็ได้ทรงรับทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรงทำวิมานวัตถุนั้นให้เป็น
วัตถุปัดติเหตุเกิดเรื่องแล้วทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร โปรดบริษัทที่มา
ประชุมกัน.

ก็วิมานวัตถุนั้น นับเข้าในสุตตันตปิฎก ในปีฎกทั้ง ๓ คือ
วินัยปิฎก สุตตันตปิฎก อภิธรรมปิฎก. นับเข้าในขุททกนิกาย ใน
นิกายทั้ง ๕ คือ ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย
ขุททกนิกาย. สงเคราะห์เข้าในคาถา ในสัตตสุตตันตปิฎกมีองค์ ๕ คือ สุตตะ
เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทานะ อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตัมมะ

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ ๘
เวทลละ. สงเคราะห์เข้าในธรรมชั้นเล็กน้อย ในพระธรรมชั้น ๘๔,๐๐๐
ซึ่งท่านพระอานนท์ คลังพระธรรมปฏิญญาไว้ดังนี้ ว่า

ทวารสีติ พุทฺธโต คณฺหี เทว สหสฺถานิ ภิกฺขุโต
จตุรสีติ สหสฺถานิ เย เม ฌมฺมา ปวตฺติโน
ธรรมเหล่าใดอันข้าพเจ้าให้เข้าไป ข้าพเจ้า
เรียนธรรมเหล่านั้น จากพระพุทธองค์ ๘๒,๐๐๐
จากภิกษุ [พระสารีบุตรเถระ] อีก ๒,๐๐๐ รวม
เป็น ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น.

กล่าวโดยวรรค มี ๗ วรรค คือ ปิฎฐวรรค จิตตลตาวรรค
ปาริฉัตตกวรรค มัญญสิฏฐกวรรค มหารถวรรค ปายาสีวรรค สุนิก-
จิตตวรรค. กล่าวโดยเรื่อง วรรคที่ ๑ มี ๑๗ เรื่อง วรรคที่ ๒ มี ๑๑
เรื่อง วรรคที่ ๓ มี ๑๐ เรื่อง วรรคที่ ๔ มี ๑๒ เรื่อง วรรคที่ ๕
มี ๑๔ เรื่อง วรรคที่ ๖ มี ๑๐ เรื่อง วรรคที่ ๗ มี ๑๐ เรื่อง รวม
๘๕ เรื่อง ไม่นับอันตรวิมาน แต่นับด้วย ก็มี ๑๒๓ เรื่อง กล่าวโดย
คาถา มี ๑,๕๐๐ คาถา. บรรดาวรรคของวิมานวัตถุนั้น ปิฎฐวรรคเป็น
วรรคต้น. บรรดาเรื่อง เรื่องปิฎฐวิมาน วิมานตั้งทองเป็นเรื่องต้น. แม้
วิมานวัตถุนี้มีคาถาว่า ปิณฺทุเต โสวณฺณมมฺยํ เป็นคาถาต้น.

๑. อิติวิมานวัตถุ

ปฐวรคฺคฺรณนาที่ ๑

๑. อรรถกถาปฐมปิฐวิมาน

แม้ปิฐวิมานเรื่องที่ ๑ ในปฐวรคที่ ๑ นั้น มีวัตถุปัดติเหตุ
เกิดเรื่อง ดังต่อไปนี้ :-

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ ณ พระเชตวัน อารามของท่าน
อนาถบิณฑิกะ กรุงสาวัตถี พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงถวายอสทิสทาน
๗ วัน แต่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ท่านอนาถบิณฑิกะ
มหาเศรษฐี ก็ถวาย ๓ วัน พอสมควรแก่อสทิสทานนั้น นางวิสาขา
มหาอุบาสิกา ก็ถวายมหาทานเหมือนอย่างนั้น. ประวัติความเป็นไปแห่ง
อสทิสทาน ได้ปรากฏทั่วชมพูทวีป. ครั้งนั้น มหาชนยกเรื่องขึ้นพูดกัน
ในที่นั้น ๆ ว่า ท่านจักมีผลมาก ด้วยการบริจาคสมบัติอันโอฬารอย่างนี้
หรือ ๆ จักมีผลมาก แม้ด้วยการบริจาคพอสมควรแก่ทรัพย์สมบัติของตน.
ภิกษุทั้งหลายฟังคำนั้นแล้ว ก็กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มี-
พระภาคเจ้าตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ท่านมิใช่จักมีผลมาก ด้วยการ
ถึงพร้อมแห่งไทยธรรมอย่างเดียว ที่แท้ ท่านจักมีผลมาก ก็ด้วยความ
ถึงพร้อมแห่งจิตที่เลื่อมใส และด้วยความถึงพร้อมแห่งเขต [ทักษิณ-
บุคคล] เพราะฉะนั้น ท่านวัตถุเพียงสักข้าวกำมือหนึ่งก็ดี เพียงผ้าเก่า
ผืนหนึ่งก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยหญ้าก็ดี เพียงเครื่องลาดทำด้วยใบไม้ก็ดี
เพียงสมอดองน้ำมูตรเน่าก็ดี บุคคลมีจิตเลื่อมใสแล้ว ตั้งไว้ในทักษิณ-
บุคคล ท่านแม้เช่นนั้น ก็จักมีผลมาก รุ่งเรืองมาก แม้ไพศาลมาก ดังนี้.

จริงอย่างนั้น ท้าวสักกะจอมทวยเทพ ก็ตรัสคำเป็นคาถา ดังนี้ว่า

นตุลิจิตเต ปสนุณหิ อปฺปิกา นาม ทกฺขิณา

ตถาคเต วา สมฺพุทฺเธ อถวา ตสฺส สวาก

เมื่อจิตเสื่อมใสในพระตถาคตสัมพุทธเจ้า หรือ

พระสาวกของพระสัมพุทธเจ้านั้น ทักขิณาไม่ชื่อว่า

น้อยเลย.

ถ้อยคำนั้น ได้แพร่ไปทั่วชมพูทวีป. มนุษย์ทั้งหลายพากันให้ทานตามสมควรแก่ทรัพย์สมบัติ แก่สมณพราหมณ์คนยากไร้ คนเดินทางไกล วณิกและยากทั้งหลาย ตั้งน้ำดื่มไว้ที่ลานเคหะ ปูอาสนะไว้ที่ซุ้มประตู. สมัยนั้น พระเถระผู้ถือปณทปาติกธุดงค์เป็นวัตรรูปหนึ่ง มีอกัปภิกิริยา ก้าวไป ถอยกลับ เหลียวแล คู่แขน เขียดแขน นำเสื่อมใส ทอดจักษุลง ถึงพร้อมด้วยอิริยาบถ เทียบวิณฑบาต ก็มาถึงเรือนหลังหนึ่งในเวลาจวนแจ. ในเรือนหลังนั้น กุลธิดาผู้หนึ่ง ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เห็นพระเถระ ก็เกิดความเคารพความนับถือมาก เกิดปีติโสมนัสอย่างโอฬาร จึงนิมนต์ให้ท่านเข้าไปยังเรือน ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ จัดตั้งของตน ปูฟ้านั่งเกดเตียงสี่เหลี่ยมบนตั่งนั้นถวาย. เมื่อพระเถระนั่งเหนือตั่งนั้นแล้ว นางคิดว่า บุญเขตสูงสุดนี้ ปรากฏแก่เราแล้ว ก็มีจิตเสื่อมใส เลี้ยงดูด้วยอาหาร ตามสมควรแก่ทรัพย์สมบัติ ทั้งนางก็ถือพัคพัคถวาย. พระเถระนั้นเสร็จแล้ว กล่าวธรรมมีกาประกอบด้วยทานมีถวายอาสนะ ถวายอาหารเป็นต้นแล้วก็ไป. สตรีผู้นั้นพิจารณาถึงทานของตนและธรรมกถานั้น อันปีติถูกต้องกำซาบไปทั่วเรือนร้าง จึงได้ถวายตั้งแม่นั้นแก่พระเถระ.

สมัยต่อมาจากนั้น สตรีผู้นั้นเกิดโรคอย่างหนึ่งตาย ไปบังเกิดใน วิมานทองขนาด ๑๒ โยชน์ ภพดาวดึงส์ นางมีเทพอัปสร ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร. ก็ด้วยอำนาจที่นางถวายตั้งเป็นทาน จึงบังเกิดบัลลังก์ [เตียง, ตั่ง แทน] ทอง ลอยไปในอากาศแล่นเร็ว ชั้นบนมีราชมรรคา ทรวงเครื่องยอด. ด้วยเหตุนี้ วิมานนี้จึงเรียกว่า ปิณธุวิมาน. แท้จริง วิมานตั้งนั้น เป็นทองส่องให้เห็นความเหมาะสมกับกรรม เพราะนางลาด ผ้าสีทองถวาย ชื่อว่า แล่นไปเร็ว เพราะกำลังปีติแรง ชื่อว่า ไปได้ ตามชอบใจ เพราะนางถวายแก่ทักษิณบุคคลโดยจิตชอบ ได้ชื่อว่า ประกอบด้วยความงดงาม นำเลื่อมใสพร้อมสรรพ เพราะสมบัติคือความ เลื่อมใสโอฬาร.

ต่อมาวันมหาสพวันหนึ่ง เมื่อเทวดาทั้งหลาย พากันไปสวน นันทวัน เพื่อเล่นกรีฑาในอุทยาน ด้วยอานุภาพอันเป็นทิพย์ของตน ๆ เทวดาองค์นั้น ทรงนุ่งผ้าทิพย์ประดับด้วยทิพยาภรณ์ มีเทพอัปสร ๑,๐๐๐ เป็นบริวาร ก็ออกจากภพของตน ขึ้นสู่วิมานตั้งนั้น ส่องแสงสว่างคั่งดวง จันทร์ ดวงอาทิตย์โดยรอบ ด้วยเทวฤทธิ์ยิ่งใหญ่ด้วยสิริโสภาคย์ตระการ ไปยังอุทยาน. ก็สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เทียบเทวาริกไป โดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลัง เข้าไปยังภพดาวดึงส์ แสดงองค์ไม่ไกล จากเทวดาองค์นั้น. เทวดาองค์นั้น เห็นท่านก็มีความเลื่อมใสมีความเคารพ มีกำลังพร้อม จึงรีบลงจากบัลลังก์เข้าไปหาพระเถระ. กราบด้วย เบนัญจกประคิษฐ์แล้วยื่นนมัสการประคองอัญชลีอันรุ่งเรืองด้วยทศนักษัตรโมธาน [ชุมนุม ๑๐ นิ้ว]. พระเถระเห็นประจักษ์ถึงกุศลและอกุศล

ตามที่เทวดาค้นนั้นและสัตว์เหล่าอื่นสั่งสมไว้ ด้วยความแตกฉานแห่ง
กำลังปัญญา โดยอานุภาพแห่งยถากัมมุปกุณฺณ [ญาณที่รู้ถึงสัตว์ทั้งหลาย
เข้าถึงภพนั้น ๆ ตามกรรม] ของท่าน เหมือนผลมะขามป้อม ที่วางไว้
บนฝ่ามือ ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น เพราะเหตุที่ปัญญาทบทวนเฉพาะภพ
ในอดีต และกรรมตามที่สั่งสมไว้ ส่วนมากสำเร็จโดยธรรมดาแก่เทวดา
ทั้งหลายในลำดับอุปบัติภพเท่านั้นว่า เราจุติจากไหนหนอ จึงอุบัติใน
ภพนี้ เราทำกุศลกรรมอะไรหนอ จึงได้สมบัตินี้ และญาณย่อมเกิดแก่
เทวดานั้น ตามเป็นจริงฉะนั้น พระเถระประสงคฺจะให้เทวดาค้นนั้นกล่าว
กรรมที่ทำไว้แล้ว กระทำผลกรรมให้ประจักษ์แก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก
จึงถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ผู้ประดับองค์ ทรงมาลัยดอกไม้
ทรงพัศตราภรณ์สวยงาม วิมานตั้งทองของท่านโอฬาร
เรื่อดังใจ ไปได้ตามปรารถนา ท่านส่องแสงประกาย
ดังสายฟ้าแลบลอดหีบเมฆ

เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ท่าน

ดูก่อนเทพี ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของ
ท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม

ครั้นแล้วจึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดีฉันได้ถวาย
อาสนะแก่เหล่าภิกษุที่มาถึง [เรือน] ได้กราบไหว้
ไว้ทำอัญชลี [ประนมมือ] และได้ถวายทานตาม
กำลัง

เพราะบุญนั้น วรรณะของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ดีฉัน

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญอันใดไว้
เพราะบุญอันนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

อธิบายคำว่า ปิฐะ

ท่อนไม้ก็ดี อาสนะก็ดี ตั้งที่ทำด้วยเถาวัลย์ก็ดี อาสนะที่ทำด้วย
หวายก็ดี อาสนะที่ทำด้วยไม้เป็นต้นซึ่งมีชื่อแปลกออกไปมีมสารกะเตียง
ที่มีแคร่สอดเข้ากับขาเป็นต้นก็ดี ทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ชื่อว่าปิฐะ ตั้ง ใน
คานานั้น. จริงอย่างนั้น ท่อนไม้มีปิฐะเป็นต้น พอวางเท้าได้ เรียกว่า
ปิฐะ ได้ในบาลีนี้ว่า ปาทปีรุ์ เจียงเท้า ปาทกฐลิกา กระเบื้องรองเท้า
ท่อนไม้ที่พอมือจับได้. เรียกว่า ปิฐะ ได้ในบาลีนี้ว่า ปิฐสบุปิ คนเปลี้ย.
ส่วนอาสนะ โดยโวหารท้องถิ่นในชนบทบางแห่งเรียกว่า ปิจิกา ที่สำหรับ
ทำพิธีกรรมเทวดาทั้งหลาย เรียกว่า ปิฐะ ได้ในบาลีนี้ว่า ภูตปิจิกา

ตั้งเช่นภูตผี เทวภูตปีศาจ ตั้งสรวงเวทวาศา. อาสนะที่เขาสร้างขึ้นด้วย
หาวายและเถาวัลย์เป็นต้น เรียกว่า ปีฐะ ได้ในบาลีนี้ว่า ภทฺทปิจฺ ภัทรบิฐ
เก้าอี้ [หาวาย] ท่านหมายถึงจึงกล่าวไว้ว่า ภทฺทปิจฺ อุปาทยิ ทำ
ภัทรบิฐให้เกิดขึ้น. อาสนะที่ทำด้วยไม้เป็นต้น ต่างโดยเป็นเตียงสอดแครง
เข้ากับขาเป็นต้น เรียกว่า ปีฐะ ได้ในบาลีเป็นอาทิว่า สุปลณฺณคฺต
มณฺจปิจฺ เตียงตั้งที่จัดไว้ดีแล้ว และว่า มณฺจํ วา ปิจํ วา การยมาเนน
ใช้ให้เขาทำเตียงหรือตั้ง. ส่วนในที่นี้ ฟังทราบว่าเป็นวิมานทอง ขนาด
๑ โยชน์ บังเกิดด้วยบุญญาธิการของเทวดา ตั้งอยู่โดยอาการคล้ายบัลลังก์
[เตียง, ตั้ง, แทน].

ในบทว่า เต เตศัพทํ มาในอรรถปฐมาวิภคตีพหูวนะ โดย
เป็นตศัพทํ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า น เต สุขํ ปชานนฺติ เย น
ปสฺสนนฺติ นนฺทนํ ชนเหล่าใดไม่เห็นสวนนั้นทวัน ชนเหล่านั้น ชื่อว่า
ไม่รู้จักสุข. มาในอรรถจตุตถีวิภคตี โดยเป็นตุมุหศัพทํ อธิบายว่า แต่
ท่าน ได้ในบาลีเป็นต้นว่า

นโม เต ปุริสาชฌณฺณ นโม เต ปุริสุตฺตม

นโม เต พุทฺธาวิเรตฺต

ท่านบุรุษอาชาไนย ขอความนอบน้อมจงมีแต่

พระองค์ ท่านผู้เป็นบุรุษสูงสุด ขอความนอบน้อม

จงมีแต่พระองค์ ท่านพุทธะผู้แก้สลักล้า ขอความ

นอบน้อมจงมีแต่พระองค์.

มาในอรรถตติยาวิภคตี ได้ในบาลีเป็นต้นว่า กิณฺเต ทิณฺจํ กิณฺติ เต
สุตฺติ ท่านเห็นอะไร ท่านฟังมาว่าอะไร และว่า อุปธิ เต สมตฺติกฺกนฺตา

อาสา เต ปทาลิตา อุปริกิเลสทั้งหลาย ท่านก็ก้าวล่วงเสียแล้ว อาสวะทั้งหลาย ท่านก็ทำลายได้แล้ว. มาในอรรถกถาวิภังคิ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า กิณฺเต วตฺตํ กิ ปน พุรฺหมจฺริยํ อะไรเป็นวัตรของท่าน ก็อะไร เป็นพรหมจรรย์. ส่วนในที่นี้ เทศัพท์ฟังเห็นว่าใช้ในอรรถกถาวิภังคิ. อธิบายว่า ของท่าน.

ในบทว่า โสวณฺณมยํ นี้ สุวณฺณศัพท์มาในอรรถว่า ความถึงพร้อมแห่งผิว ได้ในบาลีเป็นต้นอย่างนี้ว่า สุวณฺณเณ ทฺวพฺพณฺเณ สฺสคเต ทฺวคฺคเต ผิวสวย ผิวทรม มั่งมี ยากจน และว่า สุวณฺณตา สฺสตรา ความมีผิวสวย ความมีเสียงไพเราะ. มาในอรรถว่า ครุท ได้ในบาลีเป็นต้นว่า กากํ สุวณฺณา ปรีวารยฺนฺติ ครุททั้งหลายห้อมล้อม กา. มาในอรรถว่า ทอง ได้ในบาลีเป็นต้นว่า สุวณฺณวณฺโณ กาญจน-สฺนุภิกฺโข มีผิวดังทอง มีหนังเปล่งปลั่งดังทอง. แม้ในที่นี้ สุวณฺณศัพท์ฟังเห็นว่าใช้ในอรรถว่า ทองอย่างเดียว. จริงอยู่ วิมานตั้งนั้น ท่านเรียกว่า ทอง เพราะมีสีงาม เหตุมีสีเสมอพระพุทธรูปทั้งหลาย. ทองนั้นแล ชื่อว่า โสวณฺณะ เหมือนคำว่า เวกตะ และ เวสมะ [วิกตสุส ภาโว เวกคํ วิสมสุส ภาโว เวสมํ]. ส่วนมยศัพท์มาในอรรถว่า อสุม มี เป็น ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อหฺนฺยฺยตปฺปฺนฺยฺยตฺตา เตวฺชฺชา มยฺมสฺมฺโภ [มยํ อสุม อฺโภ] เราทั้งสองมีวิชา ๓ เป็นผู้ปฏิญาณตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับรอง. มาในอรรถว่า บัญญัติรับรู้กัน ได้ในบาลีนี้ว่า มยํ นิสฺสาย เหมาย ชาตมณฺโฑ ทรี สฺสกา ชอกฺเขฯ เกิดสติเป็นทอง งดงาม เพราะอาศัยหิน [ศิลา]. มาในอรรถว่า บังเกิด ได้ในบาลีนี้ว่า มโนมยา ปิตฺติภฺกฺขา สยฺมปฺภา เกิดโดยใจ

มีปิติเป็นอาหาร มีรัศมีในตัวเอง พรหมเว้นปัจจายภายนอกเสียด ก็บังเกิดทางใจอย่างเดียว เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า สำเร็จด้วยใจ. มาในอรรถว่า วิการ ทำให้แปลก ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ยฆุณฺหาหิ ตามิจฺจุลฺลํ มทฺทิตฺตวา สพฺพมตฺติกามยํ กุฏฺฐิกํ กเรยฺยํ** ถ้ากระไร เราพึงขยำโคลน สร้างกุฎี ทำด้วยดินล้วนเสียดเอง. มาในอรรถว่า บทบูรณํ ทำบทให้เต็ม ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ทานมยํ** สำเร็จด้วยทาน สิลมยํ สำเร็จด้วยศีล. แม้ในที่นี้ มยศัพท์ ก็พึงเห็นว่า ใช้ในอรรถว่า ทำให้แปลก หรือในอรรถว่า ทำบทให้เต็ม. ก็เมื่อใด มยศัพท์มีความดังนี้ว่า ปฐวิมาน บังเกิดด้วยทอง ชื่อว่า โสวัณณมัย เกิดด้วยทองเมื่อนั้น ก็พึงเห็นว่า มยศัพท์ใช้ในอรรถว่า ทำให้แปลกว่า วิการ ทำให้แปลก [ทำรูปพรรณต่าง ๆ] ด้วยทอง ชื่อว่า โสวัณณมัย. จะกล่าวว่า ใช้ในอรรถบังเกิดดังนี้บ้าง ก็ควรทั้งนั้น. ก็เมื่อใด มีอรรถดังนี้ว่า บังเกิดด้วยทอง ชื่อว่า โสวัณณะ เมื่อนั้น ก็พึงเห็นว่า มยศัพท์ ใช้ในอรรถว่า ทำบทให้เต็มดังนี้ว่า ทองนั้นแหละ ชื่อว่า โสวัณณมัย.

บทว่า **อุพาริ** แปลว่า ประณีตก็ได้ ประเสริฐก็ได้ ใหญ่ก็ได้. จริงอยู่ อุพารศัพท์ มาในอรรถว่า ประณีต ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ย่อมบรรลฺลํ คุณพิเชษอันประณีต อื่นจากคุณพิเชษก่อน.** มาในอรรถว่า ประเสริฐ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **เขว่าท่านกัจจายนพราหมณ์สรรเสริญพระสมณโคดม ด้วยการสรรเสริญอย่างประเสริฐ.** มาในอรรถว่า ใหญ่

๑. ปุพฺเพนาปรี อุพาริ วิเสถํ อธิจฺจติ.

๒. อุพาราย ภวํ กัจจายโน สมณโคดมํ ปัสสาย ปัสสติ.

ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **อุพารโกลา โกละใหญ่ อุพารยสา ยศใหญ่และว่า**
โอพาริก อันใหญ่. ก็วิมานแม้นั้น ชื่อว่าประณีต เพราะอรรถว่า
กระทำความไม่อึดสำหรับผู้ใช้สอย โดยความฟูปลื้มใจ ชื่อว่าประเสริฐ
เพราะถูกสรรเสริญโดยภาวะมีความเป็นวิมานที่น่าเลื่อมใสโดยรอบเป็นต้น
ชื่อว่าใหญ่ เพราะใหญ่โดยขนาด และเพราะมีค่ามาก. วิมานอันโอพาร
กล่าวกันว่า โอพารอย่างเดียว ด้วยอรรถแม่ ๓ อย่างแล.

จิต ชื่อว่า **มโน ใจ** ในบทว่า **มโนหฺว** นี้. ก็หากว่า **มโนศัพท์**
กล่าวทั่ว ๆ ไป ก็สำหรับจิตที่เป็นกุศล อกุศล และอัพยาทุกต แม้
ทุกดวง. แต่ก็พึงทราบโดยเป็นจิตสำเร็จมาแต่กิริยา ที่เป็นไปในอารมณ์
อย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะท่านกล่าวว่า **มโนหฺว** เพราะฉะนั้น วิมานทอง
ชื่อว่ามโนหฺวะ เพราะเร็วคงใจ เหมือนคำว่า **โกฎุมุโข** ปากมีฝีปาก
[พูดได้คล่อง] อธิบายว่า ไปเร็วเหลือเกิน. จริงอยู่ ใจย่อมตกไปใน
อารมณ์แม้ไกลนักหนาได้จับปล้นทีเดียว เพราะเป็นไปรวดเร็ว. ด้วยเหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย** เรามองไม่เห็น
ธรรมแม้แต่อย่างหนึ่งอันอื่น ซึ่งเป็นไปรวดเร็วเหมือนอย่างจิตนี้เลยนะ
ภิกษุทั้งหลาย **และว่าจิตไปได้ไกล** ไปดวงเดียว ดังนี้. บทว่า **คจฺจติ**
ได้แก่ **ไปทางอากาศจากวิมานที่อยู่ของเทวดานั้น** ตรงไปยังอุทยาน.

ในบทว่า **เยน กามํ** นี้ **กามศัพท์** มาในอรรถว่า **อารมณ์มีรูป**
เป็นต้น **ที่น่าพอใจ** ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **กามา หิ วิจิตฺรา มชฺฐรา**
มโนรมา วิรูปฺฐูปเน มถนฺตติ จิตฺตํ แท้จริง **กามทั้งหลาย** **งดงาม** **หวานชื่น**
ระรื่นใจ **ย่อมย่ำยีจิต** ด้วยรูปแปลกๆ. มาในอรรถว่า **ฉันทราคะ**
ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ฉนฺโท กามิ ฉันทะ** เป็นกาม **ราโค กามิ**

ราคะ เป็นกาม ได้แก่ กิเลสกาม. มาในอรรถว่า โลภะความอยากได้
ทุกอย่าง ได้ในบาลีเป็นต้นว่า กามุปาทานํ ยึดกามความอยากได้. มา
ในอรรถว่า คามธรรม ธรรมของชาวบ้าน ได้ในบาลีเป็นต้นว่า
อตุตทกามปาริจริยาย วณฺณํ ภาเสยฺย สรรเสริญการบำเรอกามด้วย
ตนเอง. มาในอรรถว่า หิตฉันทะ ความพอใจในประโยชน์เกื้อกูล
ได้ในบาลีเป็นต้นว่า สนฺตตฺตฺต ตโย กุลปฺตฺตฺตา อตุตทกามรฺูปา วิหรนฺติ
มีกุลบุตร ๓ คน ในที่นั้น มีความพอใจในประโยชน์ตนอยู่. มาใน
อรรถว่า เสรีภาพอยู่โดยอำเภอใจ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อตุตทาธิโน
อปราธิโน ภูชิสฺสุโส เยน กามงฺคโม มีตนเป็นใหญ่ [คือพึ่งตนเอง]
ไม่มีคนอื่นเป็นใหญ่ [คือไม่พึ่งคนอื่น] เป็นไท ไปได้ตามปรารถนา
แม้ในที่นี้กามศัพท์พึงเห็นว่า ใช้ในอรรถว่า เสรีภาพเท่านั้น. เพราะฉะนั้น
บทว่า เยน กามํ จึงแปลว่า ตามความปรารถนา. อธิบายว่า ความ
สมควรแก่ความปรารถนาของเทวดา.

บทว่า อลงฺกเต แปลว่า แต่งองค์แล้ว อธิบายว่า มีเรือนร่าง
ประดับด้วยอภรณ์ทิพย์ มีภาระประมาณ ๖๐ เล่มเกวียน ต่างโดยเป็น
เครื่องประดับมือประดับเท้าเป็นต้น รุ่งเรืองด้วยขำยรัศมีต่าง ๆ อย่างและ
รุ่งโรจน์ด้วยรัตนะหลายชนิด. คำนี้เป็นเอกวจนะใช้ในอรรถสัมโพชณะ
[ลัสสกฤต ใช้ มจรใช้อาลปนะเป็นวิเสสณะของเทวธิดา ในคาถา].
บทว่า มาลฺยฺชเร ได้แก่สวมมาลัยดอกไม้ เพราะมีเกศและหัตถ์เป็นต้น
ตกแต่งดีแล้ว ด้วยดอกไม้ทิพย์ อังคดงามด้วยกลุ่มช่อกลีบขยายรุ่งโรจน์
โดยรอบ มีกลีบช่อและเกสรทำด้วยทองบริสุทธิ์ดี และรัตนะต่าง ๆ เกิด
แต่ต้นกัลปพฤกษ์ต้นปาริฉัตตกะ และเถาสันดานกลดาเป็นต้น. บทว่า

สุวรรณได้แก่ มีพัศตราภรณ์อันงาม โดยเป็นผ้าทิพย์ มีเครื่องปกปิดคือ
ผ้าぬ่งและผ้าห่มเป็นต้น มีรัศมีของผู้มีแสงสว่างอันบริสุทธิ์ดี มีหลากสี
ด้วยเครื่องข้อมต่าง ๆ เกิดแต่กัลปพฤษ์และลดา. บทว่า โสภาสสิ
แปลว่า ส่องสว่าง. บทว่า วิชชุริว แปลว่า คล้ายฟ้าแลบ. บทว่า
อพภุกุญฺญ ได้แก่ ยอดเมฆ. ก็คำนี้เป็นทุตติยาวิภัตติ ใช้ในอรรถสัจตมวิภัตติ
อีกนัยหนึ่ง คำว่า โสภาสสิ เป็นคำกล่าวอรรถ เพราะเหตุที่อยู่ภายใน.
อธิบายว่า ส่องสว่าง. คำว่า อพภุกุญฺญ ในฝ่ายนี้ ฟังเห็นว่า เป็นทุตติยา-
วิภัตติ ใช้ในอรรถทุตติยาวิภัตติเท่านั้น.

ก็ในข้อนี้ มีความดังนี้ว่า ยอดเขาแดงฉาบด้วยแสงสนธยา แม้
ตามปกติก็ส่องสว่างอยู่ สายฟ้าที่รุ่งโรจน์อยู่โดยรอบ ก็แลบส่องสว่าง
โดยพิเศษ ฉนั้นใด วิมานนี้รุ่งเรืองด้วยรัตนะต่าง ๆ อันสำเร็จมาแต่ทอง
อันบริสุทธิ์ดี มีรัศมีชานออกอยู่โดยปกติ ตัวท่านประดับด้วยขอลังการ
ทุกอย่าง ก็ส่องแสงสว่างโดยพิเศษ ด้วยรัศมีเรือนร่างของท่าน และแสง
ประกายแห่งพัศตราภรณ์ อันโชติช่วงโดยประการทั้งปวง ก็ฉนั้น
เหมือนกัน.

ก็ในปฐมปิฐวิมานนี้ คำว่า ปิฐ นี้ เป็นคำกล่าวถึงข้อที่ฟังชี้แจง.
คำว่า อพภุกุญฺญ เป็นคำกล่าวถึงตัวอย่าง. คำว่า เต ก็อย่างนั้น เป็น
คำกล่าวถึงข้อที่ฟังชี้แจง. แท้จริง คำนั้น ท่านเพ่ง คำว่า ปิฐ นี้ แม้
กล่าวเป็นนฎฐวิภัตติ ครั้นเพ่งบทเหล่านี้คือ อลงกต มายุชเร
สุวรรณ โสภาสสิ ก็เปลี่ยนไปเป็นปฐมวิภัตติ เพราะฉะนั้น ท่านจึง
อธิบายว่า ตูว ท่าน. คำว่า วิชชุริว เป็นคำกล่าวยกตัวอย่าง. คำว่า
โสภาสสิ นี้ เป็นคำแสดงถึงความเกี่ยวกันของข้ออุปไมย และอุปมาแม้

ทั้งสอง. จริงอยู่ คำว่า โอบาสติ นี้ ท่านเพ่งบтва ตุว จึงกล่าวไว้ เป็นมัชฌมบุรุษ ครั้นเพ่งบтва ปัง จึงเปลี่ยนไปเป็นประถมบุรุษ. ส่วน จ ศัพท์ในคำนี้ พึงเห็นว่า ท่านลบแล้วแสดงไว้. คำว่า คจฺจติ เยน กามํ โอบาสติ และ วิชฺชวลโตภาสิตํ อพฺภกฺกํ วิย นี้เป็นทุตติยา- วิภัตติ เปลี่ยนไปเป็นปฐมาวิภัตติ. คำว่า ปัง นี้ ก็อย่างนั้น เป็น คำกล่าวถึงข้อที่พึงขยายคำว่า เต โสวณฺณมยํ อุพารํ เป็นต้น เป็น วิเสสนะคำขยายของคำว่า ปัง นั้น.

ถามว่า ก็ท่านกล่าวว่า โสวณฺณมยํ ไว้แล้ว ไม่น่ากล่าวว่า อุพารํ เพราะทองเป็นของประเสริฐสุดอยู่แล้ว เหตุเป็นโลหะอันเลิศ และเพราะเป็น ทิพย์ ท่านก็ประสงค์เอาแล้วในที่นี้ มิใช่หรือ. ตอบว่าไม่ใช่ เพราะสิ่งใด ๆ ก็มีสภาพพิเศษ. เหมือนอย่างว่า ทองมีรส [น้ำ] รุ่งรุ่งเป็นประเสริฐ สุด บริสุทธิดีโดยเป็นทองรูปพรรณหลายชนิด อันเป็นเครื่องใช้สอยของ มนุษย์ แต่นั้น ก็เกิดเป็นอากร [บ่อเกิด] จากนั้น ทองทุกชนิดก็เป็นของ ทิพย์ของประเสริฐสุดฉันใด ก็ฉันนั้น แม้เพราะเป็นทองทิพย์ ก็เป็นทอง จามีกร ทองคำจากทองจามีกรก็เป็นทองสาตกุมภะจากทองสาตกุมภะก็เป็น ทองชมพูนท จากทองชมพูนท ก็เป็นทองสิงคี. ทองสิงคินั้นแลประเสริฐ สุดแห่งทองทุกชนิด. ด้วยเหตุนี้ ท้าวสักกะ จอมทวยเทพจึงกล่าวว่า

มุตฺโต มุตฺเตหิ สห ปุราณชฺชิลฺลเห

วิปฺปมุตฺโต วิปฺปมุตฺเตหิ

สิงคินิกฺขสวณฺโณ

ราชคหํ ปาวิสิ ภควา

**พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้พ้นแล้วกับเหล่าปุราณ-
ชฎิลผู้พ้นแล้ว พระผู้หลุดพ้นแล้วกับเหล่าปุราณชฎิล
ผู้หลุดพ้นแล้วทรงมีพระฉวีวรรณเสมอด้วยแห่งทอง
ดิงคิ เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์.**

เพราะฉะนั้น ท่านพระโมคคัลลานะเมื่อกล่าวว่า โสวณฺณมยฺห์ ก็ยัง
กล่าว่า อูพาริ อนึ่งเล่า คำว่า อูพาริ นี้ ก็มีใช้ท่านกล่าวหมายถึง
ความที่วิมานนั้นประเสริฐสุดและประณีตเท่านั้น ที่แท้ ยังมีความที่ท่าน
กล่าวไว้ดังนี้ว่า ทั้งใหญ่ด้วย. ก็ในปฐวิมานนี้ คำว่า ปิจิ เป็นต้น
เป็นคำแสดงความที่ผลพึงเห็นสมกับกรรม. แม้อย่างนั้น พระเถระก็
แสดงว่าวิมานนั้นถึงพร้อมแห่งวัตถุ ด้วยบทว่า โสวณฺณมยฺห์ นี้ แสดงว่า
วิมานนั้นถึงพร้อมด้วยความงามอย่างยิ่ง ด้วยบทว่า อูพาริ นี้ แสดงว่า
วิมานนั้นถึงพร้อมด้วยการไป ด้วยบทว่า มโนชฺวํ นี้ แสดงว่า วิมาน
นั้นถึงพร้อมด้วยสมบัติแห่งตั้ง เหตุที่เล่นไปรวดเร็ว ด้วยบทว่า คจฺจติ
เยน กามํ นี้.

อีกนัยหนึ่ง พระเถระแสดงว่า วิมานนั้นประณีต ด้วยบทว่า
โสวณฺณมยฺห์ นี้ แสดงว่า วิมานนั้นใหญ่โดยกว้าง ด้วยบทว่า อูพาริ
นี้ แสดงว่า วิมานนั้นใหญ่โดยอนุภาพ ด้วยบทว่า มโนชฺวํ นี้ แสดงว่า
วิมานนั้นอยู่สบาย ด้วยบทว่า คจฺจติ เยน กามํ นี้. อีกอย่างหนึ่ง
พระเถระแสดงว่าวิมานนั้นสะสวยและมีสีงาม ด้วยบทว่า โสวณฺณมยฺห์ นี้
แสดงว่า วิมานนั้น น่าดู น่าเลื่อมใส ด้วยบทว่า อูพาริ นี้ แสดงว่า
วิมานนั้น ถึงพร้อมด้วยความเร็ว ด้วยบทว่า มโนชฺวํ นี้ แสดงว่า
วิมานนั้นไปได้ไม่ขัดข้องในที่ไหน ๆ ด้วยบทว่า คจฺจติ เยน กามํ นี้.

อีกนัยหนึ่ง วิมานนั้น เป็นผลหลังออกแห่งบุญกรรมอันใด เพราะบุญกรรมนั้นเป็นผลของอโลภะ จึงชื่อว่าสำเร็จด้วยทอง เพราะเป็นผลแห่งอโทสะ จึงชื่อว่าโอฬาร เพราะเป็นผลแห่งอโมหะ จึงชื่อว่าเร็วคังใจ ไปได้ตามปรารถนา. โดยทำนองอย่างนั้น วิมานนั้น ชื่อว่า สำเร็จด้วยทอง ก็เพราะกรรมนั้นเป็นผลแห่งศรัทธา. ชื่อว่า โอฬาร เพราะเป็นผลแห่งปัญญา. ชื่อว่า เร็วคังใจ เพราะเป็นผลแห่งวิริยะ.. ชื่อว่า ไปได้ตามปรารถนา เพราะเป็นผลแห่งสมาธิ. หรือพึงทราบว่ ชื่อว่า สำเร็จด้วยทอง เพราะเป็นผลแห่งศรัทธากับสมาธิ ชื่อว่า โอฬาร เพราะเป็นผลแห่งสมาธิกับปัญญา ชื่อว่า มโนชวะ เร็วคังใจ เพราะเป็นผลแห่งสมาธิกับวิริยะ ชื่อว่า ไปได้ตามปรารถนา เพราะเป็นผลแห่งสมาธิกับสติ.

ในปฐวิมานนั้น คำว่า ปิฉิ เป็นต้น เป็นคำระบุถึงความถึงพร้อมแห่งสมบัติอันเป็นผลแห่งบุญของเทวดานั้น โดยแสดงถึงสมบัติคือ วิมาน ฉันได คำว่า อลงกต เป็นต้น ก็ระบุถึงความถึงพร้อมแห่งสมบัติอันเป็นผลแห่งบุญ โดยแสดงสมบัติคืออัทภาพ ก็ฉันนั้น. เหมือนอย่างว่า อัทภาพมีทองสีแดงเป็นเครื่องประดับ แม้ศิลปินจารย์ผู้ชำนาญประดิษฐ์แล้ว ขจิตด้วยมณีรัตนะ อันรุ่งเรืองด้วยขำยมีรัศมีต่าง ๆ ย่อมงดงาม มีไช้งดงามอย่างเดียว ฉันได อัทภาพที่พรั่งพร้อมทั่วสรรพางค์แม้งามโดย ๔ แ่ง อันเขาประดับศิลาแล้วเทียว ย่อมงดงาม มีไช้งดงามอย่างเดียว ก็ฉันนั้น ด้วยเหตุนี้ พระเถระจึงแสดงความงดงามอย่างวิเศษอันนำมา ของเทวดานั้น ด้วยบทว่า อลงกต นี้ แสดงความงดงามวิเศษอันไม่นำมา ด้วยบทว่า โภภาสสิ นี้. โดยทำนองอย่างนั้น

พระเถระแสดงความมุงคางอย่างยิ่งที่มีปัจจัยอันเป็นไปอยู่ [ปัจจุบัน] เป็น
เครื่องหมาย ด้วยบทต้น ที่มีปัจจัยล่วงแล้ว [อดีต] เป็นเครื่องหมาย
ด้วยบทหลัง หรือว่า พระเถระแสดงว่า เทวดานั้นถึงพร้อมด้วยวัตถุ
เครื่องใช้สอย ด้วยบทต้น แสดงว่า เทวดานั้นถึงพร้อมด้วยวัตถุของผู้
ใช้สอย ด้วยบทหลัง.

ในเรื่องนี้ ถามว่า กิวิมานนั้นเป็นพาหะที่เทียมสัตว์ หรือเป็น
พาหะที่ไม่เทียมสัตว์. ตอบว่า แม้หากว่า ในเทวโลก รถวิมานทั้งหลาย
แม้ก็เป็นพาหะเทียมสัตว์ เพราะบาลีเป็นต้นว่า สหสฺสยฺยคฺคํ อาชณฺณรณํ
รถมฺวาเทียมมฺวา ๑,๐๐๐ ตัว. แต่เหล่านั้นเป็นเทพบุตรทั้งนั้น แสดงตัวโดย
รูปเป็นพาหะในเวลาทำกิจ [หน้าที] เหมือนเฮอร์วณเทพบุตรแสดงตัว
โดยรูปเป็นช้าง ในเวลาเล่นกีฬา. กิวิมานนี้ และวิมานเช่นนี้อันอื่น
พึงเห็นได้ว่า เป็นพาหะที่ไม่เทียมสัตว์.

ถามว่า หากว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ ปัจจัยพิเศษในอันเคลื่อนไหวด้วย
วาโยธาตุ มีในภายในวิมานนั่นเองหรือภายนอก. ตอบว่า พึงถือว่า ภายใน
เหมือนอย่างว่า วงลมพายุใหญ่เร็วจัด อันบังเกิดเพราะกรรมทั่ว ๆ ไป
ของสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์เป็นต้นเป็นอยู่ พัด
เบียดเบียนดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เป็นต้น เหล่านั้น ให้เคลื่อนไปในที่อื่น
เสีย ฉะนั้นใด วาโยธาตุภายนอก ที่พัดเบียดเบียนวิมานนั้น ฉะนั้น ก็หา
ไม่ อนึ่ง เปรียบเหมือนจักรรัตนะ หมุนไปโดยอำนาจวาโยธาตุที่ตั้งขึ้น
ภายใน แต่วาโยธาตุภายนอก แห่งจักรรัตนะนั้น เหมือนดวงจันทร์
เป็นต้น เบียดเบียนแล้วพัดไป ก็หาไม่ เพราะจักรรัตนะหมุนไป โดย
อำนาจจิตของพระเจ้าจักรพรรดิ ในลำดับพระดำรัสเป็นต้นว่า ท่านจักร-

รัตนงหมุนไปดังนี้ จันใด พึงเห็นว่า วิมานไปได้ ด้วยวาโยธาตุ
ที่อาศัยตน โดยอำนาจจิตของเทวดานั้นเท่านั้น ก็จันนั้น ด้วยเหตุนั้น
พระเถระจึงกล่าวว่า เร็วตั้งใจ ไปได้ตามปรารถนา ดังนี้.

พระเถระครั้งระบุสมบัตินั้นเป็นผลบุญของเทวดานั้น ในกาลที่ ๑
อย่างนี้แล้ว บัดนี้ เพื่อจะประกาศบุญสัมปทา อันเป็นเหตุแห่งสมบัตินั้น
จึงกล่าว ๒ กถาว่า เกน เต ตาทิโส วญฺโณ เป็นต้น ใน
กถานั้น ก็ศัพท์ในบทว่า เกน มาในอรรถว่า ดิเตยน ได้ในบาลี
เป็นต้นว่า ก็ ราชา ดย โลกํ น รกฺขติ ผู้ใดไม่รักษาโลก ผู้นั้น
เป็นพระราชาได้อย่างไร ก็ นุ โข นาม ตุมฺเห มํ วตฺตพฺพํ มลฺลถ
เธอทั้งหลายจะสำคัญเราว่าควรกล่าวคำชื่อไรเล่าหนอ. มาในอรรถไม่
แน่นอน ได้ในบาลีเป็นต้นว่า ยงฺกิลฺลิจิ รูปํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ
รูปอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งอดีต อนาคตและปัจจุบัน. มาในอรรถคำถาม
ได้ในบาลีเป็นต้นว่า ก็สุธ วิตุตํ ปุริสสุธ เสฏฺฐํ ทรัพย์เครื่องปลื้มใจ
อะไรเล่า ชื่อว่า ประเสริฐสุดสำหรับบุรุษ. แม้ในที่นี้ ก็ศัพท์ก็พึงเห็น
ว่าใช้ในอรรถคำถาม. บทว่า เกน เป็นตติยาวิภคฺติ ใช้ในอรรถว่าเหตุ
อธิบายว่า เพราะบุญอะไร. บทว่า เต แปลว่า ของท่าน. บทว่า
เอตาทิโส แปลว่า เช่นนี้ อธิบายว่า ตามที่เห็นอยู่ในบัดนี้. วัณฺณศัพท์
ในบทว่า วญฺโณ มาในอรรถว่าคุณ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า กทา สญฺญพฺุหา
ปน เต คหปติ อิเม สมณฺสุส โคตมฺสุส วญฺณา คุณก่อนคฤหบดี
คุณเหล่านี้ ของพระสมณโคตม ท่านรวบรวมไว้เมื่อไร. มาในอรรถว่า
สรรเสริญ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อนกปฺริยาเยน พุทฺธสุส วญฺณํ ภาสติ
ชมฺมสุส วญฺณํ ภาสติ สจฺจมฺสุส วญฺณํ ภาสติ สรรเสริญพระพุทธเจ้า

สรรเสริญพระธรรม สรรเสริญพระสงฆ์มากปริยาย. มาในอรรถว่า เหตุ
ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **อถ เกน นุ วณฺณน คนฺธเถโนติ วุจฺจติ**
เพราะเหตุไรเล่า จึงเรียกว่า คนขโมยกลิ่น. มาในอรรถว่าประมาณ
[จำนวน] ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ตโย ปตฺตตฺส วณฺณา บาตร**
ประมาณ [จำนวน] ๓ บาตร. มาในอรรถว่าชาติ ได้ในบาลีเป็นต้น
ว่า **จตุตาโร เม โภ โคตม วณฺณา** ท่านพระโคตม ชาติของเรา
มี๔. มาในอรรถว่า ทรวคทรง ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **มหนฺต**
หตุติราชวณฺณํ อภินิมฺมิตฺวา เนรมิตทรวคทรงเป็นพญาช้างใหญ่.
มาในอรรถว่า ผิวพรรณ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **สุวณฺณวณฺโณติ ภควา**
สุตฺตูกทาโรติ วิริยวา ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์มีผิวพรรณ
ดั่งทอง ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญเพียร พระองค์มีพระเขียวขาวดี. แม้ในที่นี้
วัณณศัพท์ ก็พึงเห็นว่า ใช้ในอรรถว่า ผิวพรรณ อย่างเดียว. ความ
ในข้อนี้มีดังนี้ คู่ก่อนทเวดา เพราะบุญพิเศษอะไร ก็เช่นไร เป็นเหตุ
ผิวพรรณแห่งเรือนร่างของท่านจึงมีรัศมีแม้ไปถึง ๑๒ โยชน์เช่นนี้ ก็
อย่างนี้.

บทว่า **เกน เต อิหฺมมิชฺชติ** ความว่า ผลสุจริตอันโอฬารที่
ท่านได้มาในบัดนี้ ย่อมสำเร็จเสร็จสรรพแก่ท่านในสถานที่นี้ ด้วยบุญ
อันดียิ่งอะไร. บทว่า **อุปฺปชฺชนฺติ** แปลว่า บังเกิด. อธิบายว่า เป็น
ไปสูงเป็นชั้น ๆ [ซ้อนกัน] โดยไม่ขาดสาย. บทว่า **โภคา** ได้แก่
อุปกรณ์แก่ทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันวิเศษมีพัศตราภรณ์ [เครื่องประดับ
คือผ้า] เป็นต้น ที่ได้ชื่อว่า โภคะ เพราะอรรถว่า เป็นของพึงใช้สอย.
ศัพท์ว่า **เย** แสดงความไม่แน่นอน โดยสามัญ. ศัพท์ว่า **เกจิ** แสดง

ความไม่แน่นอน ถือเอาความต่างเป็นอย่าง ๆ ไป ด้วยศัพท์แม่ทั้งสอง
ย่อมรวบรวมโกตะเช่นนั้น ที่ได้ในที่นั้น อันต่างโดยประณีตและประณีต
กว่าเป็นต้น ครอบคลุมโดยไม่เหลือเลย จริงอยู่ นิเทศนี้ครอบคลุมความ
ไว้ไม่เหลือ เหมือนที่ว่า **เยเกจิ สขุขารา** สังขารทั้งหลาย เหล่าใดเหล่าหนึ่ง
[ทุกอย่าง] . บทว่า **มนโส ปิยา** ได้แก่ ที่ใจพึงรัก อธิบายว่า น่าพอใจ.

ก็ในข้อนี้ ด้วยบทว่า **เอตาทิส วณฺโณ** นี้ พระเถระแสดง
วัณณสัมปทา ความถึงพร้อมแห่งวรรณะ อันนับเนื่องในอรรถภาพของเทวดา
นั้น ซึ่งมีความวิเศษที่กล่าวไว้แล้วในหนหลัง. ด้วยบทว่า **โกลา** นี้
พระเถระแสดงความถึงพร้อมแห่งกามคุณ อันต่างโดยรูป เสียง กลิ่น
รส โสณัฐัพพะ อันเป็นทิพย์ ซึ่งเป็นวัตถุเครื่องอุปโภคและบริโภค. ด้วย
บทว่า **มนโส ปิยา** นี้ พระเถระแสดงความที่อารมณ์มีรูปเป็นต้น
เหล่านั้น เป็นของน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ. แต่ด้วยบทว่า **อิทฺทมิมฺหติ**
นี้ พระเถระแสดงความถึงพร้อมแห่งอายุ วรรณะ ยศ สุข และอริปไตย
อันเป็นทิพย์ ด้วย บทว่า **เยเกจิ มนโส ปิยา** นี้ ฐานะอันใด ๑๐ ประการ
ที่มานิพระสูตรว่า ผู้นั้น ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งเทพเหล่าอื่นด้วยฐานะ ๑๐
คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ยศทิพย์ สุขทิพย์ อริปไตยทิพย์ รูปทิพย์
เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โสณัฐัพพทิพย์ พึงทราบว่า พระเถระ
แสดงการรวบรวมฐานะอันนั้นไว้ในที่นี้ โดยไม่เหลือเลย.

บทว่า **ปฺจุฉามิ** ได้แก่ ทำปัญหา อธิบายว่า ประสงค์จะรู้.
รู้กันว่า พระเถระกล่าว ๓ คาถาว่า **เกน เต ตาทิส วณฺโณ เกน เต**
อิทฺทมิมฺหติ กิมกาลี ปฺยุณฺณ เกนาสิ เอวณฺชลิตานุกาธา โดยถือน่าก็ศัพท์

อย่างเดียว ด้วยอำนาจปุจฉาเพราะไม่มีข้อความอื่น ก็จริง ถึงกระนั้น
ท่านก็กล่าวว่า ปุจฉามิ ขอลถาม ก็เพื่อให้รู้ว่าเป็นปุจฉาพิเศษ. จริงอยู่
ปุจฉานี้ มิใช่อภิภูโสชนาปุจฉา เพราะเนื้อความเช่นนี้ ไม่มีสิ่งที่พระ-
มหาเถระไม่เห็น ทั้งมิใช่วิมติเฉทนาปุจฉา เพราะพระเถระเพิกความสงสัย
ได้โดยประการทั้งปวงแล้ว ทั้งมิใช่อนุมัตติปุจฉา เพราะคำถามนั้นมิได้
เป็นไปโดยอาการถือเอาด้วยอนุมัตติคล้อยตามเหมือนในบาลีเป็นต้นว่า ต
ก็ มณฺฐลฺลิตฺติ ราชมณฺฐลฺลิตฺติ คุณก่อนท่านพระยา ท่านจะสำคัญความข้อนั้น
อย่างไร ทั้งมิใช่กถุคามยตาปุจฉา เพราะพระเถระมิได้ถาม โดยที่
เทวดานั้นต้องการจะตอบเอง. แต่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปุจฉานั้น พึง
ทราบว่าเป็นอภิภูโสชนาปุจฉา ถามเทียบเคียงสิ่งที่เห็น ๆ กันแล้ว.
เนื้อความนี้ นั่น กล่าวไว้ชัดแจ้งแล้วในอรรถอุปปัตติกา เหตุเกิดเรื่องใน
หนหลัง โดยนัยเป็นต้นว่า เถโร กิณฺจาปี. บทว่า ต แปลว่า ท่าน.
คำนี้ นั่น พงศ์คำต้นและคำหลัง. เป็นเหตุยวิภคตติเอกวจนะ เพราะพง
ศ์คำต้น แต่พึงเห็นว่าเป็นปฐมวิภคตติเอกวจนะ เพราะพงศ์คำหลัง.

เทวศัพท์ ในคำว่า เทวี นี้ มาโดยอำนาจสมมติเทพ ได้ใน
บาลีทั้งหลาย เป็นต้นว่า อิมานิ เต เทว จตุราสีตินครสหัสสถานิ
กุสาวตีราชธานีปมฺขานิ ข้าแต่สมมติเทพ ๘๔,๐๐๐ พระนครของพระองค์
เหล่านี้ มีกรุงกุสาวตีราชธานีเป็นประมุข และว่า เอกุถ เทว จนฺท
กโรหิ ชีวิตะ อเปกฺขํ ข้าแต่สมมติเทพ ในเรื่องนี้ ขอพระองค์โปรด
ทรงทำความพอพระทัย ความเชื่อใจ ในพระชนม์ชีพเถิด ดังนี้. มา
โดยอำนาจวิสุทธิเทพ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า ตสฺส เทวติเทวสฺส สาสนํ
สพฺพทสฺสลิโน พระผู้เป็นเทพยิ่งกว่าเทพพระองค์นั้น ทรงเห็นทุกอย่าง

ซึ่งคำสอน. จริงอยู่ บรรดาวิสุทธิเทพทั้งหลาย เมื่อกล่าวถึงความที่
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นอติเทพ ก็เป็นอันกล่าวถึงความที่ทรงเป็นเทพ
ยิ่งกว่าวิสุทธิเทพนอกนี้ด้วย. มาโดยอำนาจอุปัติเทพ ได้ในบาลีเป็นต้น
ว่า จาตุम्मหาราชิกา เทวา ที่ขมาเยกา วณฺณวณฺโฑ สุขพฺพลา เหล่า
เทพชั้นจาตุมหาราช มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยสุข ดังนี้. แม้ในที่นี้
เทวศัพท์พึงทราบว่าเป็นมาโดยอำนาจอุปัติเทพอย่างเดียว. แต่เมื่อกล่าว
โดยอรรถแห่งบท เทวคา ย่อมเล่น ย่อมระเริง ย่อมรักด้วยบุญฤทธิ์ของตน
ย่อมยินดีด้วยกามคุณ ๕. อีกนัยหนึ่ง เทวคางค์ใด ย่อมส่องสว่าง โดย
นัยที่กล่าวไว้ในหนหลัง และไปได้ด้วยวิมานทางอากาศ เหตุนั้น เทวคา
องค์นั้น จึงชื่อว่า เทวี. ก็คำว่า ตฺวั เทวี นี้ เป็นเอกวจนะ ใช้ใน
อรรถว่า สัมโพชนะ [อาลปนะ]. บทว่า มหานุภาเว ได้แก่ ผู้มี
ประภาพ [อำนาจ, รัศมี] อันโอฬาร. ก็อานุภาพของเทวดานั้น
พระเถระแสดงไว้ด้วย ๒ คาถาหลังแล้ว.

ในบทว่า มนุสฺสญฺตา นี้ ชื่อว่า มนุษย์ เพราะใจสูง คือมีใจ
อันสร้างสมโดยคุณคือสติ ความกล้า ความประพฤติอย่างประเสริฐ [พรหม
จรรย์] ความเพียร ความมั่นคง มีจิตประกอบด้วยคุณอันอุกฤษฏ์ ก็
มนุษย์เหล่านั้น คือใครเล่า. คือเหล่าสัตว์วิเศษ ชาวชมพูทวีป. ด้วย
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ชาว
ชมพูทวีป ย่อมชนะมนุษย์ชาวอุตตรกุรุทวีป และเทพชั้นดาวดึงส์
ด้วยฐานะ ๓ อย่าง ฐานะ ๓ อย่างคืออะไร คือ เป็นผู้กล้า เป็นผู้
สติ การอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระธรรมวินัยนี้.

จริงอย่างนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระมหาสาวก พระเจ้าจักรพรรดิ และสัตว์ผู้มีอำนาจ เหล่าอื่น ย่อมเกิดในชมพูทวีปนั้นแห่งเดียว. อาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า แม้ชาวทวีปใหญ่พวกนี้ กับชาวทวีปน้อย ก็รู้กันแล้วว่าเป็นมนุษย์เหมือนกัน เพราะมีรูปเป็นต้นเสนอกับชาวชมพูทวีปเหล่านั้น. ส่วนอาจารย์อีก พวกหนึ่งกล่าวว่า ชื่อว่ามนุษย์ ก็เพราะใจที่ประกอบด้วยโลภะเป็นต้น และอโลภะเป็นต้นหนาแน่น. จริงอยู่ สัตว์เหล่าใด เกิดเป็นมนุษย์ ใน สัตว์เหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหล่าสัตว์ที่มีโลภะเป็นต้นและอโลภะ เป็นต้นหนาแน่น ย่อมทำทางอบายให้เต็ม เพราะเป็นผู้มีโลภะเป็นต้นหนาแน่น และทำทางสุคติและทางไปพระนิพพานให้เต็ม เพราะเป็นผู้มีอโลภะ เป็นต้นหนาแน่น เพราะฉะนั้น สัตว์วิเศษชาวทวีปใหญ่ทั้ง ๔ กับชาวทวีป น้อยทั้งหลาย เรียกกันว่า มนุษย์ เพราะใจที่ประกอบด้วยโลภะเป็นต้น และอโลภะเป็นต้นหนาแน่นแล.

ฝ่ายชาวโลกกล่าวว่า ชื่อว่ามนุษย์ เพราะเป็นเหล่ากอของพระมนู มนุษย์กับแรกที่เป็นต้นแห่งการยึดครองโลก จัดประโยชน์และมีใช้ประโยชน์อยู่ในฐานะเป็นบิดาของสัตว์ทั้งหลาย ที่ในพระศาสนาเรียกว่าพระเจ้ามหาสมมต ชื่อว่าพระมนู. และเหล่าสัตว์ที่ตั้งอยู่ในโอวาทานุศาสนีของพระมนูนั้น สืบ ๆ ต่อกันมาโดยประจักษ์ ก็เลยเรียกกันว่ามนุษย์ เพราะเป็นเสมือนบุตร. ก็เพราะเหตุนี้มันนั่นเอง สัตว์เหล่านั้น เขาจึงเรียกว่า มานพ และมนุษย์ ผู้เป็นแล้ว เกิดแล้ว หรือถึงความเป็นมนุษย์ในหมู่ มนุษย์ เหตุนี้ จึงชื่อว่า มนุสฺสฤตา ผู้เกิดเป็นมนุษย์.

บทว่า **กิมกาลี ปุณฺณ** ความว่า ท่านใดทำสังสมก่อสร้างสุจริต กุศลกรรมอะไร คือเช่นไร ในกุศลกรรมทั้งหลาย ที่ต่างโดยทานศีลเป็นต้น ซึ่งได้ชื่อว่าบุญ เพราะทำให้บังเกิดผลคือความที่น่ายุชา และเพราะชำระชะล้างสันดานที่ตนเองเกิดให้หมดจด. บทว่า **ชลิทานุภาวา** ได้แก่ โชติช่วงไปทั่ว คือมีบุญฤทธิ์.

ถามว่า ในเรื่องนี้ เหตุไร พระเถระจึงกล่าวว่า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร ในคติอื่น ๆ ไม่มีการทำบุญกันหรือ. ตอบว่า ไม่มีการทำบุญหาไม่ได้. เพราะเหตุที่ความเกิดแห่งกุศลจิตฝ่ายกามาวจรยังได้ [มี] ในบางคราว แม้แต่ในคตินรก ก็จะป่วยกล่าวไปใยในคติอื่น ๆ ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วมิใช่หรือว่าเป็นทิฏฐิสังสันทนาปุจจา ถามเทียบถึงสิ่งที่เห็น ๆ กันอยู่แล้ว ฉะนั้น พระมหาเถระเห็นเทวดาคงคั่น ซึ่งครั้งดำรงอยู่ในอภัพเป็นมนุษย์กระทำความบุญกรรมเกิดขึ้นแล้ว เมื่อจะถามโดยเนื้อความที่เป็นอยู่แล้ว จึงกล่าวว่า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร.

อีกอย่างหนึ่ง ในคติอื่น ๆ เพราะเป็นผู้มีสุขโดยส่วนเดียว เพราะเป็นผู้มีทุกข์โดยส่วนเดียว และเพราะเป็นผู้มากไปด้วยทุกข์ โอกาสที่จะทำบุญ ไม่ใช่หาได้ง่าย ๆ เพราะความพรั่งพร้อมแห่งปัจจัยมีการพึงพาอาศัย สัตบุรุษเป็นต้น หาได้แสนยาก บางคราวแม้เกิดขึ้นมากก็มีไข้โอฟารไพบูลย์ เพราะเหตุตามที่กล่าวมาแล้ว. ส่วนในคติแห่งมนุษย์ เพราะเป็นผู้มากไปด้วยสุข โอกาสทำบุญ จึงหาได้ง่าย เพราะความพรั่งพร้อมแห่งปัจจัยมีการพึงพาอาศัยสัตบุรุษเป็นต้นโดยมาก หาได้ง่าย. อนึ่งเล่า ทุกข์อันใดเกิดขึ้นในคติแห่งมนุษย์นั้น ทุกข์แม้อันนั้น ก็เป็นอุปนิสัยเหตุแห่งการทำ

ทำบุญ โดยพิเศษ. จริงอยู่ มนุษย์ทั้งหลายมีทุกข์เป็นเหตุ จึงมีศรัทธาแลเปรียบเหมือนเมื่อมีค ช่างทำสำเร็จจากก้อนเหล็ก การเผาไฟก็ดี การเอาน้ำรดก็ดี มิใช่ปัจจัยพิเศษโดยส่วนเดียวของมีคนั้น เพราะสามารถทำการเชือดเนื้อได้ แต่การเฝ้าแล้วเอาน้ำรด โดยความพยายามพอประมาณต่างหาก เป็นปัจจัยพิเศษของการทำการเชือดเนื้อนั้น ฉนั้นใด ความที่สันดานสัตว์เปรียบพร้อมไปด้วยทุกข์โดยส่วนเดียว ความเป็นผู้มากไปด้วยทุกข์ และความเป็นผู้พร้อมไปด้วยสุข มิใช่ปัจจัยพิเศษของการทำบุญ แต่เมื่อมีความร่ำร้อนด้วยทุกข์ และความพอกพูนด้วยสุข โดยความพยายามพอประมาณ การทำบุญที่ได้เหตุแล้วจึงเกิดขึ้น และเมื่อเกิดขึ้นก็รุ่งเรือง แผ่ไพศาล ทั้งสามารถเชือดเนื้อปฏิบัติก็อบาปได้ด้วย ก็ฉนั้นเหมือนกัน เพราะฉนั้น ความเป็นมนุษย์จึงเป็นปัจจัยพิเศษของการทำบุญ. ด้วยเหตุฉนั้น พระเถระจึงกล่าวว่า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร. คำที่เหลือ รู้ได้ง่ายทั้งนั้น.

ก็พระเถระถามอย่างนี้แล้ว เทวดาองค์นั้น ก็ตอบปัญหา. เพื่อแสดงความนั้น ท่านจึงกล่าวคาถาว่า **สา เทวตา อตุตมนา** เทวดาองค์นั้นดีใจ ดังนี้เป็นต้น. ก็คาถานี้ใครกล่าว. พระธรรมสังคากเถระผู้ร่วมทำสังคายนากล่าว. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สา** ได้แก่ เทวดาองค์ที่พระเถระกล่าวว่า **ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก** อาตมาขอถามท่านก่อน. **เทพบุตรก็ดี พรหมก็ดี เทพธิดาก็ดี** ท่านเรียกว่า **เทวดา**.

จริงอยู่ เทพบุตรท่านเรียกว่า **เทวดา** เทวะก็เหมือนกัน เรียกว่า **เทวดา** ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **อลโข อญฺลตรา เทวตา อภิกฺกนุทาย รตุติยา อภิกฺกนุทวณฺณา** ครั้งนั้น เทวดาองค์หนึ่งเมื่อราตรีปฐมยามล่องไป

แล้ว มีวรรณงาม. พรหมท่านก็เรียกว่าเทวดาเหมือนกัน ได้ในบาลี เป็นต้นว่า ตา เทวดา สตุตสตา อุพารา พุรหุมวิมานา อภินิภูขมิตฺวา เทวดา ๘๐๐ องค์ เหล่านั้นโอฬารออกจากวิมานพรหม. เทพธิดาก็ เรียกว่าเทวดา ได้ในบาลี เป็นต้นว่า

อภิภูกนฺเตน วรรณเณน ยา ตฺวํ ติฏฺฐติ เทเวเต

โอภาเสนฺติ ทิสสา สพฺพา โอสธิ วีย ตารกา

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณงาม ส่องสว่างไป

ทุกทิศ ดังดาวประกายพรึก.

แม้ในที่นี้ ก็พึงเห็นว่าเป็นเทพธิดาอย่างเดียว.

บทว่า อุตฺตมฺนา ได้แก่ มีใจยินดีแล้ว มีใจถูกปีติและโสมนัสจับแล้ว. จริงอยู่ จิตอันไปกับปีติและโสมนัส ก็เป็นเหมือนถูกปีติและโสมนัสนั้นจับไว้เป็นของตน เพราะโทมนัสไม่มีโอกาส. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า อุตฺตมฺนา ได้แก่ มีใจเป็นของตน. จริงอยู่ จิตอันประกอบด้วยปีติและโสมนัสอันไม่มีโทษ ได้รับการที่กล่าวว่า เป็นของตนในบัดนี้คือปัจจุบัน และยังจะได้รับการที่จะกล่าวว่า เป็นของตน เพราะนำประโยชน์เกื้อกูลและสุขมาให้แก่ผู้พร้อมด้วยปีติและโสมนัสนั้น ในเวลาต่อไป ก็อนาคต. จิตนอกนี้หาได้ไม่.

บทว่า โมคฺคฺคฺลฺลาเนน ความว่า พระมหาเถระองค์นั้น รู้จักกันว่า โมคคัลลานะ โดยโคตร เพราะท่านเป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาล โมคคัลลานโคตร. อันท่านโมคคัลลานะรูปนั้น [ถามแล้ว]. บทว่า ปุจฺจุตฺตา ได้แก่ ถามโดยทักขณฺ์สังสันทนาปุจฺจา คือถามเทียบถึงสิ่งที่เห็น ๆ กันอยู่แล้ว. ประกอบความว่า เทวดาองค์นั้นดีใจตอบปัญหา. ก็เทวดา

องค์นั้นดีใจว่า กรรมแม้ประมาณเล็กน้อยชื่อนั้น ยังเป็นเหตุแห่งทิพยสมบัติใหญ่โดยถึงเพียงนี้. แม้แต่ก่อน เทวดาองค์นั้น อาศัยบุญของตน ก็เสวยโสมนัสในระหว่าง ๆ. แต่บัดนี้ การทำความนอบน้อม ซึ่งเทวดาองค์นั้น แม้การทำแก่พระเถระรูปหนึ่ง ยังมีผลอันโอฬารอย่างนี้. ก็ท่านพระโมคคัลลานะรูปนี้ เป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้ามีคุณอันโอฬาร มีอานุภาพมาก. ปิติจึงเกิดด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ เราได้พบท่านพระโมคคัลลานะรูปนี้และทำความเคารพนบถนอบ และท่านจะทำการถามปัญหาที่เกี่ยวข้องด้วยผลบุญของเราท่านนั้น เทวดาองค์นั้น มีปิติและโสมนัสอย่างแรงเกิดขึ้นอย่างนี้ รับคำของพระเถระด้วยเศียรเกล้า จึงพยากรณ์ คือตอบปัญหาโดยอาการที่ท่านถามแล้ว.

บทว่า **ปยุหิ** ได้แก่พยากรณ์กล่าวตอบความนั้น ที่ท่านต้องการรู้. ก็พยากรณ์อย่างไรเล่า. บทว่า **ปญฺญา** ได้แก่ โดยอาการที่ท่านถาม อธิบายว่า โดยอาการแห่งปัญหาที่ท่านถามแล้วนั้นแล. แท้จริง ในคำนี้ ท่านกล่าวว่า **ปญฺจिता** ถามแล้วกล่าวขี้ว่า **ปญฺญา** โดยอาการที่ท่านถามแล้ว ฟังเห็นว่า เป็นการกล่าวแน่นอนถึงข้อความโดยเฉพาะ ก็ความเฉพาะนั้นคืออะไร. คือความที่คำพยากรณ์ [คำตอบ] พอเหมาะแก่คำถาม. จริงอยู่ ท่านแสดงผลกรรมอันใด ก็ถามถึงกรรมอันเป็นเหตุแห่งผลกรรมนั้น เป็นการประกาศความที่คำถามและคำตอบทั้งสองนั้น พอเหมาะแก่กันและกัน. คำถามดำเนินไปโดยอาการใด ไม่ว่าจะโดยอรรถและโดยพยัญชนะ ความที่คำพยากรณ์ที่มีอาการนั้น พอเหมาะแก่คำถามและคำตอบก็ดำเนินไปโดยอาการนั้น คำที่ท่านกล่าวว่า **ปญฺจिता** แล้วกล่าวว่า **ปญฺญา** อีก ก็เพื่อให้รู้ความเฉพาะอันนี้ ด้วยประการฉะนี้.

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า **ปุจฉิตา** เป็นคำระบุดึงเหตุที่เทวดานั้น ถูกถาม โดยมุข คือความวิเสส [ขยายความ] และคำพยากรณ์ตอบ ปัญหา ท่านอธิบายไว้ดังนี้ว่า ถามว่า พระเถระถามโดยนัยเป็นต้นว่า เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้. เทวดาถูกพระเถระให้ตอบปัญหา นั้น จึงบอกกรรมที่เทวดานั้นกระทำมาแล้ว เหตุนั้น คำถามนั้น ท่าน จึงกล่าวว่า เทวดา **ปุจฉิตา** เทวดาถูกถาม. เพราะเหตุที่เทวดาถูกถาม ถูกให้ตอบถึงกรรมที่ถูกพระเถระถาม ฉะนั้น จึงชื่อว่าถูกถามปัญหา และเพราะเหตุที่เทวดาถูกถามอีก มีสภาพที่จะต้องบอกถึงกรรมที่ถูกถาม ฉะนั้น จึงชื่อว่าพยากรณ์ปัญหา. คำว่านี้เป็นผลของกรรมใด นี้ เป็นคำ แสดงสรุปความที่พระเถระกล่าวว่าปัญหา. ก็ในคำนี้มีความดังนี้ว่าเป็น ผลบุญของกรรมใด ที่ประจักษ์แก่พระเถระผู้ถาม และเทวดาที่ถูกถาม มีในลำดับชาติ [มนุษย์] มีประการดังกล่าวแล้ว เทวดาก็พยากรณ์บุญ กรรมที่พระเถระกล่าวว่าปัญหา เพราะท่านต้องการรู้กรรมนั้น.

คำว่า **อหิ มนุสฺเสสุ** เป็นต้น เป็นอาการพยากรณ์ [ตอบ] ปัญหา. ในคำนั้น เทวดาแสดงองค์ด้วยคำว่า อหิ. เทวดากล่าวว่า **มนุสฺเสสุ** ในหมู่มนุษย์แล้วกล่าวย้าว่า **มนุสฺเสสุตา** ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ก็เพื่อแสดงว่า ในครั้งนั้น คุณของมนุษย์ทั้งหลาย มีอยู่ในตน. จริงอยู่ ผู้ใดเกิดเป็นมนุษย์ กระทำกรรมที่ไม่ควรมีมาสัตว์ เป็นต้น ก็สมควร รับโทษ เมื่อต้องโทษมีการตัดมือ เป็นต้น จากพระราชาเป็นอาทิในที่ นั้น ๆ ย่อมเสวยทุกข์เป็นอันมาก ผู้นี้ชื่อว่ามนุษย์นรก. อีกคนหนึ่ง เกิด เป็นมนุษย์ไม่ได้อาหารและเครื่องนุ่งห่ม เพราะกรรมที่คนทำไว้แต่ก่อน ต้องกระหายหิวโหย มากไปด้วยทุกข์ เมื่อไม่ได้หลักแหล่ง ก็เร่ร่อนไป

ผู้นี้ ชื่อว่ามนุษย์เปรต. อีกคนหนึ่ง เกิดเป็นมนุษย์ อาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ
ต้องทำงานหนักให้เขา หรือเป็นคนขาดมรรยาท ประพฤติแต่อนาจาร
ถูกเขาข่มขู่ กลัวตายก็ไปอาศัยป่ารก มากไปด้วยทุกข์ ต้องชอกชอนไป
ไม่รู้ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ ได้แต่บรรเทาทุกข์ คือความหิวโหย
ด้วยการนอนเป็นต้นเป็นเบื้องหน้า ผู้นี้ ชื่อว่ามนุษย์ดิรัจฉาน. ส่วนผู้ใด
รู้จักประโยชน์มีใช้ประโยชน์ของตน เธอผลแห่งกรรม มีหิริ ละอายบาป
โอดตปปะ เกรงกลัวบาป สมบูรณ์ พรั่งพร้อมด้วยความเอ็นดูในสัตว์
ทั้งปวง มากไปด้วยความสลดใจ งดเว้นอกุศลกรรมบถ ประพฤติเอื้อเพื่อ
ในกุศลกรรมบถ บำเพ็ญบุญกุศริยาวัตถุทั้งหลาย ผู้นี้ตั้งอยู่ในมนุษยธรรม
ชื่อว่ามนุษย์โดยปรมาตถ์. แม้เทวดาองค์นี้ ก็เป็นเช่นนั้น ด้วยเหตุนี้
เทวดาจึงกล่าวว่า มนุสฺเสสุ มนุสฺสสุตา ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่
มนุษย์. อธิบายว่า ตีฉันถึงความเป็นมนุษย์ในหมู่สัตว์ที่เป็นมนุษย์ และ
ไม่ละมนุษยธรรมดำรงอยู่.

บทว่า อพฺภาคทานํ แปลว่า ผู้มาถึงเข้าแล้ว. อธิบายว่า อาคันตุกะ
ที่มาถึงแล้ว. จริงอยู่ อาคันตุกะมี ๒ คือ อติธิ แยก และอัพภาคตะ
ผู้มาถึง. บรรดาอาคันตุกะ ๒ อย่างนั้น อาคันตุกะผู้คุ้นเคยกันอยู่แล้ว ชื่อว่า
อติธิ แยก. อาคันตุกะผู้ไม่คุ้นเคยกัน ชื่อว่า อัพภาคตะ ผู้มาถึง.
ผู้มาถึงก่อน ทั้งผู้ที่คุ้นเคยกันอยู่แล้ว หรือผู้ไม่คุ้นเคยกัน ชื่อว่า อติธิ
แยก. ผู้ที่มาปรากฏตัวเวลากินอาหารมาถึงเดี๋ยวนี้เอง ชื่อว่า อัพภาคตะ.
อีกนัยหนึ่ง ผู้ที่เขาเชิญมากินอาหาร ชื่อว่าอติธิ ผู้ที่เขาไม่ได้เชิญมา
ชื่อว่าอัพภาคตะ. ก็ภิกษุรูปนี้ เป็นผู้มิได้คุ้นเคยกันมาก่อน เป็นผู้ที่เขา
ไม่ได้นิมนต์ และมาถึงบัดนี้. เทวดาหมายถึงภิกษุรูปนั้น จึงกล่าวว่า

อพุทธทาน ผู้มาถึงแล้ว. แต่ในคานานั้น เทวดากล่าวคำเป็นพหูวนะ ก็ด้วยความเคารพ. บุคคลย่อมนั่งจ่อมลงในสิ่งใด เหตุนั้น สิ่งนั้น ชื่อว่า อาสนะ สิ่งที่นั่ง ได้แก่สิ่งที่ประกอบเป็นที่นั่ง หรือควรงั่งได้ อย่างไรก็ดี อย่างหนึ่ง แต่ในที่นี้ประสงค์เอา **ปิฐะ ตัง**. เทวดากล่าวว่า **อาสนกั** ที่นั่ง เพราะตั่งนั้นเป็นของเล็ก และเป็นของไม้โอพาร [ไม้ใหญ่]. บทว่า **อทาสี** ความว่า เทวดาเกิดโสมนัสว่า ทานที่ถวายแก่พระเถระรูปนี้นั้นจักมีผลมาก อานิสงส์มากแก่เรา ดังนี้แล้ว เชื้อกรรมและผลแห่งกรรม ได้ถวายเพื่อพระเถระรูปนี้จะได้ใช้สอย อธิบายว่า บริจาคโดยบริจาค ไม่มุ่งผล.

บทว่า **อภิวาทยี** ได้แก่ได้กระทำการอภิวาทกราบไหว้ อธิบายว่า ไหว้พระทักษิณียบุคคลด้วยเบญจางคประดิษฐ์. จริงอยู่ เทวดาเมื่อไหว้ โดยใจความ ชื่อว่ากล่าวอวยพรแก่ผู้ไหว้นั้นนั่นแหละ โดยนัยเป็นต้นว่า ขอท่านจงมีสุข จงไม่มีโรค. บทว่า **อญชลิ** **อกาสี** ความว่า ดิฉัน ประคองเหนื่อเสียรเกล้า ซึ่งอัญชลี ที่รุ่งเรื่องด้วยทศนักษโมธาน [ชุม นุม ๑๐ นิ้ว] ได้กระทำความยำเกรงต่อท่านผู้มีคุณอันประเสริฐทั้งหลาย. บทว่า **ยถามูภาว** ได้แก่ ตามกำลัง อธิบายว่า ตามสมควรแก่ทรัพย์ สมบัติของดิฉัน ซึ่งมีอยู่ในเวลานั้น. บทว่า **อทาสี ทาน** ได้แก่ ดิฉัน นิมนต์พระทักษิณียบุคคลให้ฉัน ด้วยการบริจาคไทยธรรมมีข้าวน้ำเป็นต้น ก็ประสบบุญที่สำเร็จด้วยทาน.

ก็ในคานานั้น คำว่า **อหิ** ดิฉันนี้ เป็นคำแสดงความสัมพันธ์ ด้วยการเห็นกรรมและผลว่าตกสืบต่อเป็นสายเดียวกัน. คำว่า **มนุสฺเสสุ มนุสฺสภูตา** ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ นี้ เป็นคำแสดงความวิเศษ

แห่งการสืบต่ออันเป็นที่ตั้งการบุญกิริยานั้น. คำว่า **อพฺภาคทานิ** (แก่ภิกษุผู้มาถึงเรือนแล้ว) นี้ เป็นคำแสดงเจตนาสมบัติ และแสดงเขตสมบัติ เพราะแสดงว่า การรับ [ของพระทักษิณบุคคล] ก็เหมือนการให้ [ของทายกทายิกา] เป็นไปไม่มุ่งผลอะไรเลย. คำว่า **อาสนกั อทาสี ยถามุภาวญฺจ อทาสี ทานํ** ดิฉันได้ถวายอาสนะและได้ถวายทานตามกำลัง นี้ เป็นคำแสดงการถวายสาระ ทางโภคะ [โภคสาระ]. คำว่า **อภิวาที อญฺชลิกั อทาสี** ดิฉันกราบไหว้ ได้กระทำอัญชลี ประนมมือ นี้ เป็นคำแสดงการถวายสาระ ทางกาย [กายสาระ].

บทว่า **เตน** ได้แก่ เพราะบุญตามที่กล่าวแล้วนั้นเป็นเหตุ. **เม** ศัพท์ในบทว่า **เม** นี้ มาในอรรถตติยวิภคติ อธิบายว่า **มยา** แปลว่า **อันเรา** ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **กิจฺจน เม อริคตํ หลนุทานิ ปกาสิตุ** พระนิพพาน **อันเรา**บรรลุแล้วด้วยความยาก ไม่ควรประกาศในบัดนี้. มาในอรรถจตุตถวิภคติ อธิบายว่า **มยฺหํ** แปลว่า **แก่เรา** ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **สาธุ เม ภควา สงฺขิตฺเตน ฌมฺมํ เทเสตุ สาธุ** ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงแสดงธรรมโดยสังเขปแก่ข้าพระองค์เถิด. มาในอรรถนัญฐีวิภคติ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า **ปฺพุเพว เม ภิกฺขเว สมฺโพธา อนภิสมฺพุทฺทสุส โภชิสตฺตสุเสว สโต** คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย ก่อนแต่การตรัสรู้ของเราผู้เป็นพระโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้. แม้ในที่นี้ **เม** ศัพท์ มาในอรรถนัญฐีวิภคติอย่างเดียว อธิบายว่า **มม** แปลว่า **ของเรา**. **เม** ศัพท์นี้นั้น ฟังสัมพันธ์ความ ในข้อความทั้งสองว่า เพราะบุญของเรานั้น และว่า วรรณะของเราจึงเป็นเช่นนี้. คำที่เหลือมีนัยกล่าวไว้แล้วทั้งนั้น.

ครั้นเทวดาองค์นั้นพยากรณ์ปัญหาอย่างนี้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ก็แสดงธรรมโดยพิสดาร เทศนานั้น เป็นประโยชน์แก่เทวดาองค์นั้นพร้อมกับบริวาร. พระเถระจากเทวโลกนั้น กลับมาสู่มนุษยโลก กราบทูลเรื่องนั้นถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าทุกประการ. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นอัตถูปัตติเหตุเกิดเรื่องแล้ว ทรงแสดงธรรมโปรดบริษัทที่มาประชุมกัน. แต่คาถาอย่างเดียว ท่านพระธรรมสังคากาจารย์ยกขึ้นสู่สังคายนาแล.

จบอรรถกถาปฐมปิฐวิมาน

๒. ทูตปิฐวิมาน

ว่าด้วยวิมานตั้งแก้วไพฑูรย์

[๒] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีกายอันประดับแล้ว ทรงมาลัย
ทรงพัศตราภรณ์อันสวยงาม วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์
ของท่านโอรพาร เรื่อดังใจ ไปได้ตามปรารถนา ท่าน
ส่องแสงประกายดังสายฟ้าแลบลดหลิบเมฆ ท่าน
มีวรรณะเช่นนี้เพราะบุญอะไร อนึ่ง เพราะบุญอะไร
โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ

อะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกระโมคคัลลณะตามแล้ว ดีใจ
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษย์โลก ดีฉันได้ถวาย
อาสนะแก่หมู่ภิกษุผู้มาสู่เรือน ได้อภิวัต กระทำ
อัญชลี และถวายทานตามกำลัง เพราะบุญนั้น ดีฉัน
จึงมีวาระเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่
ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแต่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญได้ไว้ เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระ
ของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุกติยปฐวิมาน

อรรถกถาทุกติยปฐวิมาน

ทุกติยปฐวิมาน มีคาถาว่า ปิณทุเต เวพุริยมมย เป็นต้น. เหตุเกิด
เรื่อง [อัตถุปปีตติ] และการพรรณนาควนของทุกติยปฐวิมานนั้นพึงทราบ
ตามนัยที่กล่าวมาแล้วในปฐมปฐวิมานนั้นแล ส่วนความต่างกัณมีดังนี้
ดังได้สดับมา สตรีผู้หนึ่งเป็นชาวกรุงสาวัตถี เห็นพระเถระรูปหนึ่ง

เข้ามาบิณฑบาตยังเรือนของตน มีจิตเลื่อมใส เมื่อจะถวายอาสนะแก่พระเถระรูปนั้น ก็เอาผ้าสี่เหลี่ยมลาดบนตั่งของตนถวาย. ด้วยปฏิฐานนั้น วิมานบัลลังก์สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ก็บังเกิดแก่นาง ซึ่งบังเกิดในเทวโลก. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระโมคคัลลานะจึงถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้ประดับองค์ ทรงพวงมาลัย ทรงพัศตราภรณ์อันสวยงาม วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ของท่านโอฬาร เร็วตั้งใจ ไปได้ตามปรารถนา ท่านส่องแสงประกายคล้ายสายฟ้าแลบลดหลิบเมฆ เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนั้น เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงส่องสว่างไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกรู้ท่านพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดีใจ ก็พยากรณ์ตอบปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดิฉันได้ถวายอาสนะแก่ภิกษุที่มาถึงเรือน ได้กราบไหว้ ได้กระทำอัญชลีประนมมือ และได้ถวายทานตามกำลัง. เพราะบุญนั้น วรรณะของดิฉันจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น

ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึง
เกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้กระทำบุญอันใด
เพราะบุญอันนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เวปุริยมยฺ แปลว่า สำเร็จด้วย
แก้วไพฑูรย์. แก้วมณีที่เกิดขึ้นไม่ไกลหมู่บ้านวิปุระ แห่งภูเขาวิปุระ
ชื่อว่า แก้วไพฑูรย์. เขาว่าแก้วไพฑูรย์นั้น มีบ่อเกิดอยู่ที่หมู่บ้านวิปุระ.
แต่เพราะเกิดไม่ไกลหมู่บ้านวิปุระ จึงปรากฏชื่อว่า เวปุริยะ แก้วไพฑูรย์.
แม้ในเทวโลก แก้วไพฑูรย์นั้น ก็มีชื่ออย่างนั้น เพราะมีประกายแห่ง
สีเช่นเดียวกับแก้วไพฑูรย์นั้น เหมือนอย่างชื่อของเหล่าเทพบุตรใน
เทวโลก ก็โดยได้ชื่อมาในมนุษยโลก. ก็แก้วไพฑูรย์นั้น มีสีคล้ายขนคอง
นคยงก็มี มีสีคล้ายใบมะคำติควายก็มี มีสีคล้ายใบไผ่อันสนิทก็มี. ส่วนใน
ที่นี้ พึงทราบว่ามีสีคล้ายขนคองนคยง. คำที่เหลือทั้งหมด ก็เช่นคำที่
กล่าวมาแล้วในปฐมปิฐุวิมานแล.

จบอรรถกถาทุติยปิฐุวิมาน

๓. ตติยปีฐวิมาน

ว่าด้วยวิมานตั้งทอง

[๓] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีกายอันประดับแล้ว ทรงมาลัย
ทรงพัศตราภรณ์สวยงาม วิมานตั้งทองของท่านโอฬาร
เร็วตั้งใจไปได้ตามปรารถนา ท่านจึงส่องแสงประกาย
ดังสายฟ้าแลบลอดหีบเมฆ เพราะบุญอะไร ท่านจึง
มีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่
ท่าน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดีใจ
ได้พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

นี้เป็นผลกรรมอันน้อยของดิฉันที่เป็นเหตุให้ดิฉัน
มีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ ดิฉันครั้งเกิดเป็นมนุษย์ใน
หมู่มนุษย์ ในมนุษยโลกในชาติก่อน ได้เห็นภิกษุผู้
ปราศจากกิเลสจตุรฐี ผู้่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส
ได้ถวายตั้งแก่ท่านด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญ

นั่น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึง
สำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบตติยปฐวิมาน

อรรถกถาตติยปฐวิมาน

ตติยปฐวิมาน มีคาถาว่า ปิณทุเต โสวณฺณมยฺ เป็นต้น. เรื่อง
ของตติยปฐวิมานนั้น เกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์.

ดังได้สดับมา พระเถระจีณาสพรูปหนึ่ง เทียววิณฑบาตใน
กรุงราชคฤห์ ได้อาหารแล้วประสงค์จะฉันในเวลาจวนแจ จึงเข้าไปยัง
เรือนหลังหนึ่งซึ่งเปิดประตูไว้. ในเรือนหลังนั้น สตรีเจ้าของเรือน มี
ศรัทธาปสาทะ สังเกตรู้อาการของพระเถระ จึงกล่าวว่า มาเถิดเจ้าข้า
ขอท่านโปรดนั่งตรงนี่ฉันอาหารเถิดค่ะ แล้วจัดตั้งอย่างดี บุฟ้านีเสลียง
ข้างบน ได้บริจากระดมมิได้มุ่งอะไร และตั้งความปรารถนาว่า ขอบุญ
ของเรา นี้ จงเป็นปัจจัยให้ได้ตั้งทองในอนาคตกาลเถิด. เมื่อพระเถระ
นั่งฉันอาหาร ณ ที่นั้น ถ้างบาตรแล้วก็ลุกไป. นางจึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า

อาสนะนี้ ดิฉันบริจาคนำมาแล้ว ขอได้โปรดใช้สอยเพื่ออนุเคราะห์
ฉันด้วยเถิดเจ้าค่ะ. พระเถระรับตั้งฉัน เพื่ออนุเคราะห์นาง แล้วให้
ถวายแก่สงฆ์. สมัยต่อมา นางเป็นโรครอย่างหนึ่งตายไปบังเกิดในภพ
ดาวดึงส์. คำดังกล่าวมาเป็นต้นทั้งหมด ฟังทราบตามนัยที่กล่าวมาแล้ว
ในกาพย์พรรณนาปฐมวิมานนั้นแล. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระโมคคัลลานะ
จึงถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้ประดับองค์ ทรงมาลัย ทรง
พัศตราภรณ์อันสวยงาม วิมานตั้งทองของท่านโอฬาร
เรื่อดังใจ ไปได้ตามปรารถนา ท่านส่องแสงประกาย
คล้ายสายฟ้าแลบลอดหีบเมฆ เพราะบุญอะไร
วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้จึง
สำเร็จแก่ท่าน และโรคทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพี ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาองค์นั้น ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

นี้เป็นผลของกรรมเล็กน้อยของดิฉันอันเป็นเหตุ
ให้ดิฉันมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ ครั้งเกิดเป็นมนุษย์
ในหมู่มนุษย์ในชาติก่อน ในมนุษยโลก ดิฉันได้พบ

ภิกษุผู้ปราศจากกิเลสจตุรฐี ผู้ผ่องใส ไม่หม่นหมอง
ก็เลื่อมใสจึงได้ถวายตั้งแก่ท่านด้วยมือตนเอง เพราะ
บุญนั้น วรรณะของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น
ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึง
เกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญใด
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

ก็ในคำคาถาที่ ๕ เป็นต้นว่า ปุริมาย ชาตียา มนุสฺสโลก
ในชาติก่อนในมนุษยโลก นี้ ชาตีสัพทที่ใช้ในอรรถว่า สังขตลักษณะ ได้
ในบาลีเป็นต้นว่า ชาติ ทวีหิ ขนฺธุหิ สงฺคหิตา ชาติจฺจเข้ากับจันทร์
๒. ใช้ในอรรถว่า นิกาย ได้ในบาลีเป็นต้นว่า นิคฺคฺญา นาม สมณชาติ
นิกาย [หมู] สมณะ ชื่อนิครนถ์. ใช้ในอรรถว่า ปฏิสนธิ ได้ในบาลี
เป็นต้นว่า ยํ มาตุจฺจฺฉิยํ ปจฺมํ จิตฺตํ อุปฺปนฺนํ ปจฺมํ วิญฺญาณํ
ปาตุญฺจํ ตทฺฐปาทาย สาวสุส ชาติ ปฐฺมจิตฺตํ ปฐฺมวิญฺญาณํ อันใด
เกิดปรากฏในท้องมารดา ความอาศัยปฐมจิตปฐมวิญญาณอันนั้นเกิดชื่อว่า
ชาติ. ใช้ในอรรถว่า ตระกูล ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อกฺขิตฺโต อหุปกฺกฺโจ
ชาติวาทน เป็นผู้อันเขาไม่กัศค่าน ไม่รังเกียจ โดยกล่าวถึงชาติคือ
ตระกูล. ใช้ในอรรถว่า ประสูติ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า สมฺปติชาโต
อานนฺท โภริสฺสุโต คู่ก่อนอานนท พระโพธิสัตว์เกิดแล้ว ณ เดี๋ยวนี้.

ใช้ในอรรว่า ภพ ได้ในบาลีเป็นต้นว่า เอกปี ชาติ เทวปี ชาติโย ชาติ [ภพ] ๑ บ้าง ๒ ชาติ [ภพ] บ้าง. แม้ในที่นี้ ชาติศัพท์ พึงเห็นว่า ใช้ในอรรว่า ภพอย่างเดียว. เพราะฉะนั้น จึงมีความว่า ในชาติก่อน คือในภพก่อน อธิบายว่า ในอรรถภาพก่อนที่ล่วงมาติดต่อกัน ก็คำนี้เป็นตติยวิภคติ ใช้ในอรรถสัจตมวิภคติ. บทว่า มนุสฺสโลก ได้แก่ ภพ คือมนุษย์โลก ท่านกล่าวหมายถึงกรุงราชคฤห์. ในที่นี้ท่าน ประสงค์เอาโอกาสโลก ส่วนสัตว์โลกท่านกล่าวด้วยบทว่า มนุสฺสเสสฺสนี้แล้ว.

บทว่า อทฺทสฺส แปลว่า เห็นแล้ว [พบแล้ว]. บทว่า วิรชํ ได้แก่ ชื่อว่า วิรชชะ เพราะท่านปราศจากกิเลสคุณฐลิมิราคะเป็นต้นแล้ว. บทว่า ภิกขุ ได้แก่ ชื่อว่า ภิกขุ เพราะท่านทำลายกิเลสเสียแล้ว. ชื่อว่า วิปสັນนะ เพราะท่านมีจิตผ่องใส เหตุไม่มีความขุ่นมัวด้วยกิเลส ชื่อว่า อนาวิละ เพราะท่านมีความดำริไม่หม่นหมอง. บทต้น ๆ ในคำ นี้ เป็นคำกล่าวเหตุของบทหลัง ๆ ว่า เพราะเหตุที่ท่านปราศจากกิเลส คุณฐลิมิราคะเป็นต้น จึงชื่อว่า ภิกขุ เพราะทำลายกิเลสเสียแล้ว เพราะเหตุ ที่ทำลายกิเลสเสียแล้ว จึงชื่อว่า วิปสັນนะ เพราะไม่มีความขุ่นมัวด้วย กิเลส ชื่อว่า อนาวิละ เพราะท่านเป็นผู้มีใจผ่องใสแล้ว. หรือว่า บท หลัง ๆ เป็นคำกล่าวเหตุของบทต้น ๆ. ชื่อว่า วิรชชะ เพราะประกอบ ด้วยความไม่อาลัยในคุณเครื่องเป็นภิกขุ. จริงอยู่ ภิกขุเป็นผู้ทำลายกิเลส เสียแล้ว ชื่อว่า ภิกขุ เพราะเป็นผู้ผ่องใสแล้ว. จริงอยู่ ภิกขุชื่อว่า เป็นผู้ที่มีใจผ่องใสแล้ว เพราะไม่มีความขุ่นมัวด้วยกิเลส ชื่อว่า วิปสັນนะ

เพราะเป็นผู้มีความดำริไม่หม่นหมอง อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวว่า วิระชะ
เพราะไม่มีกิเลสจตุฐติ คือ รากะ. กล่าวว่ วิปปลันนะ เพราะไม่มี
ความขุ่นมัวด้วยโทสะ. กล่าวว่ อนาวิละ เพราะไม่มีว่ความเกลือกกลั่ว
ด้วยโมหะ. กล่าวว่ ภิกขุ เพราะท่านผู้เป็นอย่งนี้ ชื่อว่ ภิกขุ โดย
ปรมัตถ์. คำว่ อทาสหิ ตัฒบทว่ อทาสี อหิ เราได้ถวยแล้ว.
บทว่ ปิจิ ได้แก่ ตังอย่งดี [ภัทธบิฐ] ที่มีอยู่ในต่านกของคิฉัน
ในครั้งนั้น. บทว่ ปสณฺหา ได้แก่ มีจิตเลื่อมใส เพราะเชื่อในผลกรรม
และเชื่อในพระรัตนตรัย. บทว่ เสหิ ปาณิภิ ความว่ คิฉันไม่ว่
คนอื่น จัดตั้งที่ควรน้อมเข้าไปด้วยมือของตนถวย.

ในกาลานั้น เทวดาแสดงเขตสมบัติ ด้วยบทว่ วิระชะ ภิกขุ
วิปปลันนมนาวิลิ นี้. แสดงเจตนาสมบัติ ด้วยบทว่ ปสณฺหา นี้. แสดง
ประโยชน์สมบัติ ด้วยบทว่ เสหิ ปาณิภิ นี้. อนึ่ง เทวดาแสดงคุณ
แห่งทาน ๒ นี้ คือ ถวยโดยเคารพ และถวยใกล้ชิด ด้วยบทว่
ปสณฺหา นี้. แสดงคุณแห่งทาน ๒ นี้ คือ ถวยด้วยมือตนเอง และ
ตามเข้าไปถวย ด้วยบทว่ เสหิ ปาณิภิ นี้. ฟิงทราบว่ เทวดา
แสดงคุณแห่งทาน ๒ นี้ คือ ทำความยำเกรงถวย ถวยตามกาล เพราะ
เป็นผู้รู้จักเวลานั่ง ด้วยการลาดผ้าสีเหลือง. คำที่เหลือมีนัยที่กล่าวมาแล้ว
ในหนหลังทั้งนั้น.

จบอรรถกถาตติยปิฐวิมาน

๔. จตุตถปิฐวิมาน

ว่าด้วยวิมานตั้งแก้วไพฑูรย์

[๔] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีกายอันประดับแล้ว ทรงมาลัย
ทรงพัศตราภรณ์อันสวยงามวิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ของ
ท่านโอรพาร เรื่อดังใจไปได้ตามปรารถนาท่านส่องแสง
ประกายดังสายฟ้าแลบลอดหีบเมฆ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จ
แก่ท่าน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น อันพระมหาโมคคัลลานะถามแล้ว
ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

นี่เป็นผลกรรมอันน้อยของดิฉันที่เป็นเหตุให้ดิฉัน
มีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ใน
มนุษยโลกในชาติก่อน ดิฉันได้เห็นภิกษุผู้ปราศจาก
กิเลสจุกฐลี ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส ได้ถวาย
ตั้งแก่ท่านด้วยมือทั้งสองของตน เพราะบุญนั้น ดิฉัน

จึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่
ดิฉันและโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอก
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันได้ทำบุญใดไว้ เพราะ
บุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบจตุตถปิฎกวิมาน

อรรถกถาจตุตถปิฎกวิมาน

จตุตถปิฎกวิมาน มีคาถาว่า ปิณทุเต เวปุริยมยํ เป็นต้น. เรื่อง
จตุตถปิฎกวิมานเมื่อนั้น ก็เกิดขึ้นในกรุงราชคฤห์ เรื่องนั้นพึงทราบตาม
นัยที่กล่าวมาแล้วในทศกัณฐวิมานนั้นแล. แท้จริง วิมานแก้วไพฑูริย์ บังเกิด
แก่เทวดาเมืองคันทิก็เพราะตั้งที่นางปลูสดด้วยผ้าสีเขียวถวายแล้ว. คำที่เหลือ
ก็เหมือนเรื่องที่กล่าวมาแล้วในปฐมวิมาน. ด้วยเหตุนี้ ท่านพระ-
โมคคัลลานะ จึงถามว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้ประดับกาย สวมพวงมาลัย
ทรงพัศตราภรณ์อันสวยงาม วิมานตั้งแก้วไพฑูริย์
ของท่านโอฬาร เรื่อดังใจ ไปได้ตามปรารถนา
ท่านส่องแสงประกายคล้ายสายฟ้าแลบลอดหีบเมฆ.

เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนั้น
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาคงคั้น ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ [ตอบ] ปัญหาของกรรม
ที่มีผลอย่างนี้ว่า

นี่เป็นผลของกรรมเล็กน้อยของดีฉัน อันเป็น
เหตุให้ดีฉันมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ ดีฉันครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ในชาติก่อนในมนุษยโลก ได้
พบพระภิกษุผู้ปราศจากกิเลสจตุรฐี ผู้ส่องไส ไม่
หม่นหมอง ก็เลื่อมใส จึงได้ถวายตั้งแก่ท่าน ด้วย
มือของตนเอง. เพราะบุญนั้น วรรณะของดีฉันจึง
เป็นเช่นนั้น เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอำนาจมาก ดีฉันขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญใด เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดีฉันจึงส่องสว่างไปทุกทิศ.

ก็แม้ในเรื่องนี้ วิมานแก้วไพฑูรย์ บังเกิดแก่เทวดาเมืองคนี้ ก็ เพราะตั้งที่นางปลูลาดด้วยผ้าสีเขียวถวายแล้ว. ด้วยเหตุนั้น ในเรื่องนี่ จตุตถปิฎวิมานจึงมาโดยบาลีว่า ปิณฑุต เวฬุริยมย์ วิมานตั้งแก้วไพฑูรย์ ของท่าน ดังนี้เป็นต้น. คำที่เหลือ ก็เช่นเดียวกับตติยปิฎวิมานนั่นแหละ พึงทราบความตามนัยที่กล่าวแล้วในตติยปิฎวิมานนั่นเหมือนกัน.

จบอรรถกถาจตุตถปิฎวิมาน

๕. กุญชรวิมาน

ว่าด้วยกุญชรวิมาน

[๕] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูราเทพธิดาผู้มีวรรณะดังปทุม มีตากลมดังกลีบ
ปทุม กุญชรพาหะอันประเสริฐของท่าน ประดับ
ประดาด้วยแก้วหลายชนิด น่ารักมีกำลังว่องไว เทียว
ไปในอากาศได้ ช่างรุ่งเรืองด้วยพวงดอกปทุมและ
อูบล มีกายเคลื่อนไปด้วยเกสรปทุม มีปทุมทองเป็น
มาลัย เดินทางที่เรียงรายด้วยปทุม ประดับด้วย
กลีบอูบล เดินไปพอดี ๆ วิมานทอง ไม่กระเทือน
เมื่อช่างอย่างก้าว กระดิ่งก็ส่งเสียงไพเราะ นำรื่นรมย์
เสียงกังวานของกระดิ่งเหล่านั้น ได้ยินดังดนตรี ๕

เครื่องะนั้น ท่านมีพัศตราภรณ์สะอาดประดับกาย
แล้วอยู่เหนือคชาธาร รุ่งเรืองราวอัปสรหมู่ใหญ่ ด้วย
วรรณะ นี้เป็นผลของท่าน ผลของศีล หรือผล
ของการกราบไหว้ของท่าน อาตมาถามท่านแล้ว ขอ
ได้โปรดตอบคำถามนั้นแก่อาตมาด้วย.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลคัลลฉานะถามแล้ว
ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

ดิฉันได้เห็นพระเถระเจ้าผู้สมบูรณ์ด้วยคุณ ผู้เพ่ง
ฉาน ยินดีในฉาน เป็นผู้สงบ ได้ถวายอาสนะที่ลาด
ด้วยผ้า โปรยดอกไม้ลงรอบ ๆ อาสนะ ดิฉันเลื่อมใส
ได้ประดับพวงมาลัยปทุมมีใบติดครึ่งหนึ่ง และโรย
เกสรปทุมลงครึ่งหนึ่ง ด้วยมือทั้งสองของตน ผล
เช่นนี้เป็นผลแห่งกุศลกรรมนั้นของดิฉัน ดิฉันอัน
ทวยเทพสักการะเคารพนบน้อมแล้ว ผู้ใดเลื่อมใส
แล้วถวายอาสนะแก่พรหมจารีผู้หลุดพ้นโดยชอบ
สงบระงับแล้ว เพราะเหตุนั้นแหละ ท่านผู้รักตน
ประสงค์ความเป็นใหญ่ จึงควรถวายทานแก่ท่านผู้
ทรงเรือนร่างครั้งสุดท้าย [พระอรหันต์].

จบกุญชรวิมาน

อรรถกถากุญชรวิมาน

กุญชรวิมาน มีคาถาว่า **กุญชรโร เต วราโรโห** ดังนี้เป็นต้น.
กุญชรวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ มหาเวฬุวันกถกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น วันหนึ่ง งานนักขัตฤกษ์ก็ยกออกไปในกรุงราชคฤห์ ชาวกรุงช่วยกันทำความสะอาดถนน เกลี่ยทราย โรยดอกไม้ครบ ๕ อย่าง ทั้งข้าวตอก ตั้งต้นกล้วย และหม้อน้ำไว้ทุกๆ ประตูเรือน ยกธง แผ่นผ้าเป็นต้น ซึ่งงดงามด้วยสีต่างๆ ตามควรแก่สมบัติ ทุกคนตกแต่งประดับกายพอสมควรแก่สมบัติของตนๆ เล่นการเล่านักขัตฤกษ์ทั่วทั้งกรุงได้ประดับประดาตกแต่งดั่งเทพนคร ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสาร มหาราช เสด็จออกจากพระราชนิเวศน์ของพระองค์ ทรงเลียบพระนคร ด้วยราชบริพารอย่างใหญ่ ด้วยสิริโสภาคย์มโหฬารคามพระราชประเพณี และเพื่อรักษาน้ำใจของมหาชน

สมัยนั้น กุลสตรีผู้หนึ่งเป็นชาวกรุงราชคฤห์ เห็นวิภวสมบัติ สิริโสภาคย์และราชานูภาพนั้นของพระราชา เกิดอศจรรยจิตไม่เคยมี จึงถามเหล่าท่านที่สมมติกันว่าบัณฑิตว่า วิภวสมบัติเสมือนเทวฤทธิ์นี้ พระราชาทรงได้มา ด้วยกรรมอะไรหนอ บัณฑิตสมมติเหล่านั้นจึงกล่าวแก่นางว่า คุณาแม่มหาจำเริญ ธรรมดาบุญกรรมก็เป็นเสมือนจินตามณี เป็นเสมือนต้นกัลปพฤกษ์ เมื่อเขตสมบัติ [พระทักษิณยุคคล] และ เจตนาสมบัติ [ฝ่ายทายกทายิกา] มีอยู่ คนทั้งหลายปรารถนาแล้ว ทำบุญกรรมใด ๆ บุญกรรมนั้น ๆ ก็ให้สำเร็จผลได้ทั้งนั้น อนึ่งเล่า ความเป็นผู้มีตระกูลสงฆ์ได้ก็ด้วยอาสนทาน ถวายอาสนะ การได้สมบัติคือ

กำลังมีได้ก็ด้วยอันนทาน ถวายข้าว การได้สมบัติคืออรรถะก็มีได้ด้วย
วัตถุทาน ถวายผ้า การได้สุขวิเศษก็มีได้ด้วยยานทาน ถวายยานพาหนะ
การได้สมบัติคือจักษุก็มีได้ด้วยทิปทาน ถวายประทีปโคมไฟ การได้
สมบัติทุกอย่าง ก็มีได้ด้วยอาวาสทาน ถวายที่อยู่. นางฟังคำนั้นแล้ว
ก็ตั้งจิตในเทวสมบัตินั้นว่า เทวสมบัติที่ท่าจะโอฬารกว่านี้ แล้วเกิด
อุตสาหะยิ่งยวดในอันจะทำบุญ.

บิดามารดาส่งผ้าคู่ใหม่ ตั่งใหม่ ดอกปทุมกำ ๑ และเนยใส
น้ำผึ้ง น้ำตาลกรวด ข้าวสารและนมสด เพื่อให้นางบริโภคใช้สอย.
นางเห็นสิ่งเหล่านั้นก็ดีใจว่า เราประสงค์จะถวายทาน และเราก็ได้ไทย-
ธรรมนี้แล้ว ในวันที่สอง ก็จัดทานปรุงมธุปายาสน้ำน้อย ตกแต่งของ
เคียงของกินเป็นอย่างอื่นเป็นอันมาก ให้เป็นบริวารของมธุปายาสน้ำน้อย
นั้น แล้วประพรมของหอมที่โรงทาน จัดอาสนะไว้เหนือดอกปทุม
ทั้งหลาย ซึ่งงดงามด้วยกลีบ ช่อ และเกสรของดอกปทุมที่แย้มบานแล้ว
ปูลาดด้วยผ้าขาวใหม่ ๆ วางดอกปทุม ๔ ดอก และพุ่มดอกไม้เหนือเท้า
ทั้ง ๔ ของอาสนะ. คาดเพดานไว้ข้างบนอาสนะ ห้อยพวงดอกไม้และ
พวงระย้า รอบ ๆ อาสนะก็ลาดพื้นหมดสิ้น ด้วยกลีบปทุมที่มีเกสร
คิดว่า เราจักบูชาพระทักษิณยุคคลที่มาถึงแล้ว จึงตั้งพานเต็มด้วยดอกไม้
สด ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง.

ครานั้น นางจัดเครื่องอุปกรณ์ทานเสร็จแล้ว ก็อาบน้ำดำเกล้า
นุ่งผ้าสะอาด กำหนดคชยเวลา จึงสั่งหญิงรับใช้คนหนึ่งว่า แม่เอ๋ย เจ้า
จงไปหาพระทักษิณยุคนั้นมาให้ช้านะ. สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตร
เที่ยววิณฑบาตในกรุงราชคฤห์เดินไประหว่างถนน ดังจะเก็บอุกทรัพย์

พันหนึ่ง. ขณะนั้น หญิงรับใช้นั้นก็ไหว้พระเถระแล้วกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ขอตานโปรดให้บาตรของท่านแก่คิฉันเกิดเจ้าข้า. แต่พระเถระกล่าวว่า เรามาที่นี่ ก็เพื่ออนุเคราะห์อุบาสิกาผู้หนึ่งนะ. พระเถระก็ส่งบาตรให้แก่หญิงรับใช้นั้น. นางก็นิมนต์พระเถระให้เข้าไปยังเรือน. ครั้งนั้น สตรีผู้นั้น ก็ออกไปต้อนรับพระเถระ. ซึ่งอาสนะแล้วกล่าวว่า โปรดนั่งเกิดเจ้าข้า นี้อาสนะจัดไว้แล้ว เมื่อพระเถระนั่งเหนืออาสนะนั้นแล้ว ก็บูชาพระเถระด้วยกลีบปทุมที่มีเกสร โรยรอบ ๆ อาสนะ. ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เลี้ยงดูด้วยมธุปายาสน้ำน้อย ผสมด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด และกำลังเลี้ยงดู ก็ทำความปรารภว่า ด้วยอานุภาพบุญของคิฉันนี้ ของจะมีสมบัติทิพย์ ที่งดงามด้วยบัลลังก์เรือนยอดเหนือกุญชรอันเป็นทิพย์ ในความเป็นไปทุกอย่าง ของงอย่าขาดดอกปทุมเลย. ครั้นพระเถระนั้นเสร็จแล้ว นางจึงล้างบาตร บรรจุนเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวดไว้เต็มอีก จัดผ้าที่ปูลาดบนตั่งที่เป็นผ้ารอง [บาตร] แล้ววางไว้ในมือพระเถระ ครั้นพระเถระทำอนุโมทนา กลับไปแล้ว จึงสั่งบุรุษ ๒ คนว่า เจ้าจงนำบาตรในมือพระเถระและบัลลังก์นี้ไปวิหารมอบถวายพระเถระแล้วจงกลับมา. บุรุษทั้ง ๒ นั้น ก็กระทำอย่างนั้น.

ต่อมา สตรีผู้นั้น [ตาย] ก็ไปบังเกิดในวิมานทองสูงร้อยโยชน์ ๗ ภูผดาวดึงส์ มีอปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร. และช่างตัวประเสริฐสูงห้าโยชน์ ประดับด้วยมาลัยดอกปทุม งดงามด้วยกลีบ ช่อ และเกสรแห่งดอกปทุมโดยรอบ พิศุภปลื้มใจ มีสัมผัสอันสบาย ประดับด้วยอาภรณ์ทองรุ่งเรืองด้วยรัศมีข้ายประกอบรัตนะหลาก ๆ กัน ก็บังเกิดด้วย

อำนาจความปรารถนาของนาง. บัลลังก์ทองโยชน์หนึ่ง ประกอบด้วย ความงามดียิ่ง ตามที่กล่าวแล้ว ก็บังเกิดเหนือข้างนั้น. นางกำลังเสวย ทิพย์สมบัติ ก็ขึ้นบัลลังก์ที่วิจิตรด้วยรัตนะเบื้องบนกุญชรวิมานนั้น ใน ระหว่าง ๆ ไปยังสวนนั้นทวัน ด้วยอานุภาพเทวดาอันยิ่งใหญ่ ครั้งนั้น เป็นวันมหรสพวันหนึ่ง เมื่อเทวดาทั้งหลายพากันไปสวนนั้นทวัน เพื่อ เล่นการเล่นในสวน ตามอานุภาพทิพย์ของตน คำดังกล่าวมาเป็นต้น ทั้งหมด ก็เหมือนคำที่มาในอรรถกถาปฐมปิฎกวิมาน. เพราะฉะนั้น พึงทราบตามนัยที่กล่าวมาแล้วในอรรถกถานั้นนั่นแล. ส่วนในกุญชร- วิมานนี้ พระเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีดวงตากลมดังกลีบปทุม

มีผิวพรรณระดังปทุม กุญชร พาหะเครื่องขับช้อย่างดี

ของท่าน สำเร็จด้วยรัตนะต่าง ๆ น่ารัก มีกำลัง
พรั่งพร้อมด้วยความเร็ว [ว่องไว] ท่องไปในอากาศ
ข้างทรงความรู้เรื่องด้วยดอกปทุม และอุบล มีเนื้อ
ตัวเคลื่อนไหวคล่องด้วยเกสรปทุม สวมพวงมาลัยดอก
ปทุมทอง ก็เดินทางที่เรียงรายด้วยดอกปทุม ประดับ
ด้วยกลีบปทุมอยู่ ไม่กระเทือนวิมาน อย่างก้าวไป
พอดี ๆ [ไม่เร็วนัก ไม่ช้านัก] เมื่อช่างกำลังย่าง
ก้าว กระจิ่งทองก็มีเสียงไพเราะน่ารื่นรมย์ เสียง
กังวานของกระจิ่งเหล่านั้น ได้ยินดังดนตรีเครื่องห้า.
ท่านมีพัศตราภรณ์สะอาด ประดับองค์แล้วอยู่เหนือ
คชาธาร รุ่งโรจน์ล้ำอัปสรหมู่ใหญ่ด้วยวรรณะ. นี้

เป็นผลของท่าน หรือของศีล หรือของอัญชลีกกรรม

ประนมมือ ท่านถูกถามแล้ว โปรดบอกกรรมนั้นแก่

อาตมาเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กุญฺชโร เต วราโรโห ความว่า พานะ ชื่อว่า กุญฺชโร เพราะอภิมยอินฺทินฺที่เขชันปกคลุมด้วยเถาว์ลัย หรือเพราะร้องส่งเสียงโกญจนาท [แปร้นแปร้น] เทียวอยู่ในที่นั้น หรือเพราะ กุ คือดินทำให้คร่ำคร่า เพราะครูดสีกับดินนั้น. ช้างใน มนุษยโลก ต่างโดยเป็นช้างภูเขาเป็นต้น. ส่วนช้างนี้ ท่านกล่าวอย่างนั้น ก็เพราะเสมือนช้างในการเล่นกีฬา. พานะใด อันเขาจับจี เหตุนี้พานะ นั้น ชื่อว่า อาโรหะ อธิบายว่า พานะที่เขาพึงจับจี. พานะจับจีอย่างดี อย่างเลิศ อย่างประเสริฐ เหตุนี้ จึงว่า วราโรหะ ท่านอธิบายว่า ยานอย่างยอดเยี่ยม. บทว่า นานารตนกปฺปโน ความว่า รัตนะชนิด ต่าง ๆ ของช้างเหล่านั้นมีอยู่ เหตุนี้ ช้างเหล่านั้น ชื่อว่ามีรัตนะต่าง ๆ ได้แก่เครื่องประดับช้างมีเครื่องประดับตระพองเป็นต้น. เครื่องสำเร็จ เครื่องผูกสอดของช้างเชือกใด เขาติดตั้งด้วยรัตนะเหล่านั้น ช้างเชือกนั้น ชื่อว่า มีเครื่องสำเร็จด้วยรัตนะต่าง ๆ. ชื่อว่า รุจิระ งดงาม เพราะ ให้ความชอบใจ ความอภิมย อธิบายว่า น่าปลื้มใจ. บทว่า ฅามวา ได้แก่ มั่นคง อธิบายว่า มีกำลัง. บทว่า ขวสมฺปฺนุโน ได้แก่ มีความ เร็วพร้อมแล้ว. ท่านอธิบายว่า รวดเร็ว [ว่องไว]. บทว่า อากา- สมฺหิ สมฺหิติ ได้แก่ ท่องไปโดยชอบในอากาศ ที่ชื่อว่า อนัตลิกขา อธิบายว่า เดินไปไม่กระเทือนพวกที่จับจี.

บทว่า ปทุมิ ได้แก่ ชื่อว่าปทุมมี เพราะประกอบด้วยสีผิวเหมือน

หม้อ ซึ่งได้ชื่อว่า ปทุม เพราะมีสีผิวเสมอกับปทุม. บทว่า **ปทุม-
ปตฺตกฺขิ** แปลว่า คู่ก่อนเทพธิดา ผู้มีดวงตากลมเสมอนกลีบปทุม. บทว่า **ปทุม-
ปทุมฺปฺปลชฺตุตินฺทร** ได้แก่ ชื่อว่า ปทุมฺปฺปลชฺตุตินทร เพราะทรงไว้
ซึ่งความรุ่งเรืองแห่งดอกปทุมและอุบล ซึ่งโชติช่วงแผ่ซ่านไปในที่นั้น ๆ
เพราะเป็นช่างที่มีเรือนร่างประดับมาลัย ดอกปทุมและดอกอุบลอันเป็น
ทิพย์. บทว่า **ปทุมจฺจฺญณฺณภิกฺกฺขณฺจฺโค** ได้แก่ มีเนื้อตัวที่คารคายไป
โดยรอบด้วยกลีบช่อและเกสรปทุม. บทว่า **โสวณฺณโปกฺขรมาลา**
ได้แก่ มีภาระคือมาลัยดอกปทุมทอง.

บทว่า **ปทุมมานุสฺสํ มลฺกํ ปทุมปตฺตวิภูสิตํ** ประกอบความว่า
ช่างเดินไปยังทางที่เรียงรายเกลื่อนกล่นด้วยเหล่าดอกปทุมขนาดใหญ่ ซึ่ง
รองรับเท้าช่างนั้นทุก ๆ อย่างก้าว และประดับด้วยเหล่ากลีบปทุมเหล่านั้น
ซึ่งมีสีสันต่าง ๆ อันหมุนไปได้ทั้งข้าง โนนข้างนี้ เพราะตกแต่งไว้เป็น
พิเศษ. บทว่า **จิตํ** นี้ เป็นวิเสสนะของบทว่า **มลฺกํ**. อธิบายว่า ทาง
ซึ่งประดับด้วยกลีบปทุมตั้งอยู่แล้ว. บทว่า **วคฺค** แปลว่า ทอง. คำนี้
เป็นกิริยาวิเสสนะ. มอักษรทำหน้าที่บทสนธิต่อบท. บทว่า **อนุกฺขมาติ**
แปลว่า ไม่กระเทือน. อธิบายว่า ไม่ทำความกระเทือนแม้ชนิดหนึ่งแก่
ผู้นั่งอยู่บน [หลัง] ของตน. บทว่า **มิตํ** แปลว่า เนรมิตแล้ว.
อธิบายว่า เลขก้าวย่างไป. ในคำนี้ มีความดังนี้ว่า ทองนี้ชื่อว่าวคฺคไป
กับเท้าที่ย่าง. อีกนัยหนึ่ง บทว่า **มิตํ** แปลว่า นับรอบแล้ว คือ
ประกอบด้วยความพอเหมาะ. ท่านอธิบายว่า ไม่เร็วนัก ไม่ช้านัก.
บทว่า **วารโณ** แปลว่า ช้าง. จริงอยู่ ช้างนั้นท่านเรียกว่า วารณะ
เพราะห้ามกันเข้าศึก และห้ามกันสิ่งกีดขวางทางเดิน.

บทว่า **ตสฺส ปกฺกมานสฺส โสวณฺณกัสา รติสฺสรา** อธิบายว่า

โสวรรณกัสะเก คือกระดิ่งทำด้วยทอง ของช่างตัวตามที่กล่าวแล้วนั้น ซึ่งกำลังเดิน มีเสียงนำยินดี ส่งเสียงนำอภิมรย์ มีเสียงกังวานน่าปลื้มใจ ห้อยย้อยอยู่. จริงอยู่ กระดิ่งใหญ่ ๆ หลายร้อย ทำด้วยทอง ขจิตด้วย แก้วมณีและมุกดา นาคเท่ากระดางใหญ่ สองข้างของช่างตัวนั้น ก็ ห้อยแกว่งไกวไป ณ ที่นั้น ๆ ส่งเสียงนำจับใจเล่นไปยิ่งกว่าที่นักดนตรี ผู้ฉลาดจัดประโคมเสียอีก ด้วยเหตุนี้ พระเถระจึงกล่าวว่า เสียงกังวาน ของกระดิ่งเหล่านั้น ได้ยินเหมือนดนตรีเครื่องห้า.

ความของคำนั้น มีดังนี้ว่า เมื่อนักดนตรีผู้ฉลาดบรรเลงดนตรีมี องค์ ๕ อย่างนี้คือ อาตตะ [โตน] วิตตะ [ตะโพน] อาตตะวิตตะ [บัณเฑาะว์] ฆนะ [กังสดาล] สุตติระ [ปี่, สังข์] เสียงบรรเลง กลอเสียงนักร้อง ซึ่งขับแสดงจำแนกเสียงต่ำและสูง ตามฐานที่เกิด กังวานไพเราะน่ารัก ได้ยินกันฉันใด เสียงกังวานของโสวรรณกัสะเก คือ กระดิ่งทองเหล่านั้น ก็ได้ยินกันฉันนั้น.

บทว่า **นาคสฺส** ได้แก่ ช้างสำคัญ. บทว่า **มหนุตฺ** ได้แก่ ชื่อว่า ใหญ่ เพราะใหญ่โดยสมบัติก็มี เพราะใหญ่โดยนับขนาดก็มี. บทว่า **อจฺจฺราสฺสขฺมฺ** ได้แก่ หมู่เทพกัญญา. บทว่า **วณฺณน** ได้แก่ มีรูป.

บทว่า **ทานสฺส** ได้แก่ บุญสำเร็จด้วยทาน. บทว่า **สีลสฺส** ได้แก่ สีล คือความสำรวมมีความสำรวมทางกายเป็นต้น. วาศัพท์เป็น วิกัปปิตถะ กำหนดข้อที่ไม่ได้กล่าวไว้. ท่านสงเคราะห์จาริตสีล สีลคือ จาริต [ธรรมนิยม] ที่มีได้กล่าวได้ มีการกราบไหว้เป็นต้น ด้วย วาศัพท์นั้น.

เทวดาคงคันั้น ถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว จึงตอบปัญหา. เพื่อ
แสดงความข้อนั้น พระธรรมสังคากาจารย์ [ผู้ร่วมทำสังคายนา]
ทั้งหลายจึงกล่าวคาถาไว้ดังนี้ว่า

เทวดาคงคันั้น ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้วดีใจ จึงพยากรณ์ปัญหาด้วยอาการที่ท่านถามถึง
กรรมที่มีผลอย่างนี้.

ความของคาคานัน กล่าวมาแล้วในหนหลังนั้นแล. คาถาเทวดา
กล่าวไว้ดังนี้ว่า

ดิฉันเห็นพระเถระ ผู้พร้อมด้วยคุณ เข้าฌาน
ยินดีในฌานสงบ ได้ถวายอาสนะที่ปลูกด้วยผ้าโรย
ด้วยดอกไม้. ดิฉันเลื่อมใสแล้วไปรดอกปทุมรอบ ๆ
อาสนะครั้งหนึ่ง. อีกครั้งหนึ่งเอาไปรดลง [ดังฝน]
ด้วยมือตนเอง. ผลเช่นนี้เป็นผลแห่งกุศลกรรมนั้น
ของดิฉัน ดิฉันอันทวยเทพสักการะเคารพนบ
แล้ว. ผู้ใดแล เลื่อมใสแล้ว ถวายอาสนะแก่ท่าน
ผู้เป็นพรหมจรรย์ ผู้หลุดพ้นโดยชอบ ผู้สงบ ผู้นั้น
ก็บังเกิดเหมือนอย่างดิฉัน. เพราะฉะนั้นแล ผู้รักตน
หวังความเป็นใหญ่ ก็ควรถวายอาสนะแก่ท่านผู้ทรง
เรือนร่างครั้งสุดท้าย [พระอรหันต์].

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า คุณสมุปนฺน ได้แก่ ผู้ประกอบด้วย
คุณของพระสาวกทุกอย่าง หรือบริบูรณ์ด้วยคุณเหล่านั้น. เทวดาแสดง
สมบัติชั้นยอดของสาวกบารมีญาณ ด้วยบทนี้. บทว่า ฌายี ได้แก่ ผู้มี

ปกติเพ่งด้วยฉานแม้ทั้งสองคือ อารัมมณูปนิชฌาน [เพ่งอารมณ์]
ลักษณะอุปนิชฌาน [เพ่งลักษณะ]. อีกนัยหนึ่ง ผู้เพิกกิเลสที่ควรเพา และ
ธรรมอันเป็นฝ่ายของสังกิเลสทุกอย่างมันอยู่. จากฉานนั้นนั่นเอง ชื่อว่า
ฉานรตะ เพราะยินดีแล้วในฉาน. บทว่า สัตฺตํ แปลว่า มีอยู่ หรือ
สงบแล้ว. อธิบายว่า สัตฺตบุรุษคนดี. บทว่า ปุปฺปผาภิกิณฺณํ แปลว่า
เกลื่อนกล่นด้วยดอกไม้ทั้งหลาย. อธิบายว่า คารคายด้วยใบปทุมทั้งหลาย.
บทว่า ทุสฺสสนฺนํ ได้แก่ เอาผ้าปูลาดไว้บนอาสนะ.

บทว่า อุปฺปทฺตํ ปทุมมมาลาหิ ได้แก่ เรา [โปรย] ดอกปทุม
ครั้งหนึ่ง. บทว่า อาสนสุสฺส สมฺนตฺโต ได้แก่ ที่พื้นรอบอาสนะที่
พระเถระนั่ง. บทว่า อพฺโถภิกิรฺสฺสํ ได้แก่ โปรย ไรย. อย่างไร. เอา
กลีบโปรย. อธิบายว่า เอากลีบปทุม ที่แยกเป็นสองส่วน ๆ ละครึ่ง
โปรยลงทำนองฝนดอกไม้ตกลงมา.

ด้วยบทว่า อิหํ เม อิหิํ ผลํ นี้ เทวดารวมแสดงทิพย-
สมบัติของตน อันต่างโดยอายุ ยศ สุข และรูปเป็นต้น ที่พระเถระ
ระบุและไม่ระบุด้วยคำว่า กุณฺขโร เต วราโรโห เป็นต้น แล้วจึงกล่าว
คำเป็นต้นว่า สกฺกาโร ครุฑาโร เพื่อแสดงอานุภาพของตนที่พระเถระ
มิได้ระบุไว้อีก. ด้วยคำนั้น เทวดาแสดงว่า มิใช่ผลบุญของดิฉันในที่นี้
ตามที่ท่านกล่าวมาแล้วอย่างเดียวกันเท่านั้น ที่แท้ ก็ยังมีเมื่อธิปไตยทิพย์
นี้ด้วย. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สกฺกาโร ได้แก่ กิริยาโดยเอื้อเพื่อ.
อธิบายว่า ความที่ตนอันทวยเทพพึงสักการะ. บทว่า ครุฑาโร ก็
เหมือนกัน ได้แก่ ความที่คนอันทวยเทพพึงเคารพ. บทว่า เทวานํ
แปลว่า อันทวยเทพ. บทว่า อปฺจิตา ได้แก่ บูชาแล้ว.

บทว่า **สมฺมาวิมุตฺตานํ** ได้แก่ ผู้หลุดพ้นด้วยดี ละสังกิลสได้
หมด. บทว่า **สนฺุดานํ** ได้แก่ ผู้มีกรรมทางกายวาจาใจอันสงบ เป็น
คนดี. ชื่อว่าพรหมจารี เพราะพระพฤติมรรคพรหมจรรย์และศาสน-
พรหมจรรย์แล้ว. บทว่า **ปสนฺนา อาสนํ ทชฺชา** ได้แก่ เป็นผู้มิใช่
เลื่อมใสแล้ว เพราะเชื่อในผลกรรม และเชื่อในพระรัตนตรัย. ผิด่าพึง
ถวายเป็นเพียงอาสนะ. บทว่า **เอวํ นนฺุเท ยถา อหํ** ความว่า แม้
คนอื่นก็พึงบังเกิดยินดีเหมือนอย่างดิฉันบังเกิดยินดีด้วยอาสนทานนั้น ใน
บัดนี้ละนั้น.

บทว่า **ตสฺมา** แปลว่า เพราะเหตุนั้น. หิศัพท์ เป็นเพียงนิบาต.
บทว่า **อตุตฺถกามน** ได้แก่ ผู้รักประโยชน์เกื้อกูลแก่ตน. จริงอยู่ ผู้ใด
ทำกรรมอันนำประโยชน์เกื้อกูลมาให้ตน ไม่ทำกรรมอันนำสิ่งที่มีใช้
ประโยชน์เกื้อกูล ผู้นั้น ชื่อว่ารักตน. บทว่า **มฺหตุตํ** ได้แก่ ความ
เป็นใหญ่โดยวิบาก. บทว่า **สรีรณฺุติมฺหารินํ** ได้แก่ ผู้ทรงเรือนร่างอัน
สุดท้าย. อธิบายว่า พระจีณาสพ. ในข้อนี้ ความมีดังนี้ว่า เทวดาแสดง
ว่า เพราะเหตุที่ดิฉันยินดีด้วยทิพยสมบัติอย่างนี้ เพราะถวายเป็นอาสนะแก่
พระอรหันต์ ละนั้น แม้คนอื่นผู้ปรารถนาความเจริญยิ่งแก่ตนก็พึงถวายเป็น
อาสนะแก่พระอรหันต์ผู้ตั้งอยู่ในเรือนร่างอันสุดท้าย บุญเช่นนี้ [ของ
คนอื่น จึงไม่มี. คำที่เหลือก็เช่นเดียวกับคำที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาภุญชรวิมาน

๖. ปฐมนาวิมาน

ว่าด้วยนาวิมาน ๑

[๖] พระโมคคัลลณะถามว่า

ดูก่อนเทพนารี ท่านขึ้นนั่งนาวิมาน อันมุง
บังด้วยทอง ลงเล่นสระโบกขรณี หักดอกปทุมด้วยมือ

ดูภูฏาคารนิเวศของท่าน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่ง
เนรมิตเป็นส่วนสด เมื่อส่องแสงก็สว่างไปโดยรอบ
ทั้งสี่ทิศ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน อนึ่ง โภคะ
ทุกอย่าง ที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลณะถามแล้ว ดีใจ
ได้พยากรณ์ปัญหา โดยอาการที่ท่านถามถึงกรรมที่มี
ผลอย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเห็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์
ในมนุษยโลก ได้เห็นภิกษุทั้งหลายผู้ลำบากกายกระ-
หายน้ำ จึงชวนขวยถวยน้ำจัน อันว่าผู้ใดแล
ได้ชวนขวยถวยน้ำจันแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ลำบากกาย
กระหายน้ำมา แม่น้ำหลายสายมีน้ำเยือกเย็น มีสวน

ไม่มาก มีบุณฑริกบัวขาวมาก ย่อมเกิดมีแก่ผู้นั้น
น้ำหลายสายย่อมเรียงรายไหลล้อมรอบวิมานนั้นเป็น
ประจำ มีแม่น้ำทั้งหลายที่ลาดด้วยทราย น้ำเย็นสนิท
มีต้นมะม่วง ต้นสาละ ต้นหมากหอม ต้นชมพู ต้น
ราชพฤกษ์ และต้นแคฝอยที่ออกดอกสะพรั่ง ผู้ทำบุญ
ไว้แล้วย่อมได้วิมานชั้นดีเยี่ยม ประกอบด้วยภูมิภาค
เช่นนั้น สง่างามนักหนา นี่เป็นวิบากแห่งกรรมนั้น
ทั้งนั้น ผู้ที่ทำบุญไว้แล้วต้องย่อมได้ผลเช่นนี้ กฎาการ-
นิเวศของดิฉัน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิต
เป็นส่วนสัก เมื่อส่องแสงก็สว่างไปโดยรอบทั้งสี่ทิศ
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น
ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้นเป็นมนุษย์ ดิฉันได้กระทำบุญอันใดไว้
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมนาวาวิมาน

อรรถกถापฐมนาวาวิมาน

นาวาวิมาน มีคาถาว่า สุวณฺณจฺจทนนํ นาวํ เป็นต้น. วิมานเรื่อนั้น
เกิดขึ้นอย่างไร.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่กรุงสาวัตถี ภิกษุจำนวน ๑๖ รูป จำพรรษาในอาวาสใกล้บ้านแห่งหนึ่ง ออกพรรษาแล้ว ตั้งใจว่าจักเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า และจักฟังธรรม ก็พากันเดินทางไกล ในฤดูร้อนมุ่งกรุงสาวัตถี ระหว่างทางกันดารไม่มีน้ำ. ในทางกันดารนั้น ภิกษุเหล่านั้น ถูกความร้อนแผดเผา ลำบากกาย กระจายน้ำ ไม่ได้น้ำดื่ม พากันเดินไปไม่ไกลหมู่บ้านแห่งหนึ่ง. ในหมู่บ้านนั้น หญิงผู้หนึ่ง ถือภาชนะสำหรับใส่น้ำ เดินบ่ายหน้าไปยังบ่อน้ำ เพื่อตักน้ำ. ขณะนั้น ภิกษุเหล่านั้นแลเห็นนาง ก็คิดว่า เมื่อไปในที่หญิงผู้นี้ไป อาจได้น้ำดื่ม ถูกความกระหายน้ำบังคับ ก็พากันเดินบ่ายหน้าไปทิศนั้น เห็นบ่อน้ำ ก็ยืนไม่ไกลหญิงนั้น. หญิงนั้นได้น้ำจากบ่อนั้นแล้ว ประสงค์จะกลับ แลเห็นภิกษุเหล่านั้น รู้ว่า พระผู้เป็นเจ้าเหล่านี้กระหายน้ำต้องการน้ำ จึงเข้าไปแสดงความเคารพยำเกรง นิมนต์ให้ฉันน้ำ. ภิกษุเหล่านั้น ก็นำฝ้ายกรองน้ำออกจากถุงบาตร กรองน้ำแล้วก็คั้นน้ำจนพอแก่ความต้องการ เอาน้ำลูบมือทำให้เย็น กล่าวคำอนุโมทนาในปานิยทาน (ถวายน้ำดื่ม) แก่หญิงนั้นแล้ว ก็พากันไป.

หญิงนั้นตั้งบุญนั้นไว้ในใจ ราลึกลึงในระหว่างๆ ต่อมา ก็ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. ด้วยบุญญาภพของนาง วิมานใหญ่งดงาม ด้วยต้นกัลปพฤกษ์ก็เกิดขึ้น. แม่น้ำกลาดเคลื่อนด้วยกองทรายและหาดทรายขาว ประหนึ่งประดับด้วยเงิน ประกอบด้วยชายมุคคา ไหลมาเฉพาะน้ำที่ใสไร้มลทิน ดังก้อนแก้วมณี ล้อมรอบวิมานนั้น. ณ สองฝั่งของแม่น้ำนั้น และใกล้ประตูอุทยานและวิมาน สระโบกขรณีขนาดใหญ่ ประดับด้วยคงปทุม ๕ สี ก็บังเกิดพร้อมด้วยเรือทอง. เทวดาองค์นั้นเมื่อเสวยทิพย์สมบัติในวิมานนั้น ก็เที่ยวระเริงเล่นอยู่ในเรือ. ต่อมาวันหนึ่ง ท่าน

พระมหาโมคคัลลณะเที่ยวเที่ยวจาริกไป เห็นเทพธิดานั้นกำลังเล่นอยู่ในเรือ เมื่อจะถามถึงบุญกรรมที่นางทำได้ จึงถามว่า

ดูก่อนเทพนารี ท่านขึ้นเรือเปิดทอง ยืนอยู่
ท่านลงเล่นสระโบกขรณี หักดอกปทุมด้วยมือ. ภูษา-
การนิเวศของท่าน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่ง
เนรมิตเป็นสัดส่วน เมื่อส่องแสงก็สว่างไปรอบสี่ทิศ.
เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนั้น
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

ต่อนั้น เพื่อแสดงอาการที่เทวดาซึ่งถูกพระเถระถามแล้วกล่าวตอบ
พระธรรมสังคากาจารย์ พระเถระผู้ร่วมทำสังคายนา จึงกล่าวคาถานี้ว่า

เทวดาองค์นั้น ถูกท่านพระโมคคัลลณะถาม
ดีใจ ครั้นแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้.

อาการที่เทวดากล่าวตอบดังนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ในชาติก่อน
ในมนุษยโลก ดีฉันพบภิกษุทั้งหลาย ลำบากกาย
กระหายน้ำ จึงชวนขวยถวายน้ำให้ท่านดื่ม. ผู้ใดแล

ชวนขวยถวยน้ำดื่มแก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ลำบากกาย
กระหายน้ำ แม่น้ำหลายสายที่มีน้ำเย็น มีสวนไม้มาก
มีบุณฑริกบัวขาวมาก ย่อมเกิดมีแก่น้ำนั้น. ถ้ำน้ำ
หลายสายเรียงรายไหลล้อมรอบวิมานนั้นเป็นประจำ
มีแม่น้ำที่มีน้ำเย็น ลาดด้วยทราย มีมะม่วง ตาล
หมากหอม หว่า ราชพฤกษ์ และแคฝอยมีดอก
บานสะพรั่ง. ผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมได้วิมานอันประ-
เสริฐสุด ประกอบด้วยภูมิภาคเช่นนั้น ที่สง่างาม
หนักหนา นี้เป็นวิบากของกรรมนั้นทั้งนั้น ผู้ทำบุญ
ไว้แล้ว ย่อมได้ผลเช่นนี้. ภูฏาคารนิเวศของดิฉัน
จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตเป็นสัดส่วน เมื่อ
ส่องแสงก็สว่างไปรอบสี่ทิศ เพราะบุญนั้น วรรณะ
ของดิฉันจึงเป็นเช่นนั้น เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จ
แก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉัน อบอก
แก่ท่าน ดิฉันครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญใด เพราะ
บุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของดิฉันจึงส่องสว่างไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุวณฺณจฺจนฺตํ ได้แก่ ชื่อว่า ปิดทอง
เพราะข้างในกำบังด้วยฝาทั้งสองข้าง อันทำด้วยทองสีแดงจำหลักฝาอย่าง
วิจิตร และเพราะปิดข้างบนด้วยเครื่องประดับทำด้วยทอง โขติช่วงด้วย

รัตนะต่าง ๆ. บทว่า นาวํ แปลว่า เรือ. จริงอยู่ เรือนั้น ชื่อว่า โปตะ เพราะข้ามไปจากฝั่งนี้สู่ฝั่งโน้น อนึ่ง ท่านเรียกวานา เพราะนำสัตว์ไป. บทว่า นารี เป็นคำอาลปะนะ เรียก เทพธิดาองค์นั้น. ผู้ใด ย่อมพา ย่อมนำไป เหตุนั้น ผู้นั้น ชื่อว่า นระ ผู้นำไป ได้แก่บุรุษผู้ชาย. เหมือน อย่างว่า สัตว์แรกเกิดโดยปกติ ย่อมนอนก่อน เหตุนั้น จึงเรียกกันว่า บุรุษ เพราะอรรถว่า เป็นผู้ประเสริฐโดยปกตินอกจากนี้ ฉันทิ ที่เรียก ว่านระ ก็เพราะอรรถว่า นำไป ฉันทินั้น. จริงอยู่ บุคคลแม้เป็นบุตร ผู้พี่ ก็ตั้งอยู่ในฐานะบิดา ฐานะมารดา ของพวกพี่สาวได้. จะป่วยกล่าว ไปไปถึงบุคคลผู้เป็นสามี. หญิงนั้นเป็นของนระ เหตุนั้น หญิงนั้น จึงชื่อว่า นารี. ก็ชื่อนี้เขาเรียกกันอย่างนั้น แม้ในผู้หญิงนอกนี้ โดยที่ ขยายความกันออกไปในพวกมนุษย์ผู้หญิง. บทว่า โอคาหสิ โปกฺขรณิ ความว่า ด้วยความยินดีในการอยู่ในน้ำ จึงเข้าไปยังสระทิพย์ ที่ได้ชื่อว่า โบกฺขรณิ เพราะโดยมาก ในนั้น มีปทุมทิพย์ ที่เรียกกันว่าโปกฺขระ ในดอกไม้น้ำ ซึ่งทำด้วยรัตนะมากชนิดมีบัวแดง และบัวเขียวเป็นต้นอยู่. บทว่า ปทุมํ ฉินฺหฺตฺติ ปาณินา ความว่า ท่านหักด้วยมือของท่าน ก็เพราะ ประสงค์จะทำดอกบัวที่มีลีลาดังบัวทิพย์ ที่มีชั้นช่อและเกสรแห่งกลีบที่ทำ ด้วยทอง ให้มีก้านทำด้วยเงิน คู่กับใบที่ทำด้วยรัตนะ คือบุษราคัม.

บทว่า ตลิตฺเต แปลว่า กระจายน้ำ. บทว่า กิลฺนฺเต ได้แก่ มีกาย ลำบาก เพราะกระจายน้ำนั้น และเพราะเมื่อยล้าในการเดินทาง. บทว่า อฏฺฐาย ได้แก่ ทำความขยันหมั่นเพียร. อธิบายว่า ไม่เกียจคร้าน.

ด้วยบทว่า โย เว เป็นต้น เทวดาเมื่อจะแสดงวิธีอนุমানสิ่งที่ไม่เห็นกับสิ่งที่เห็นว่า แม้ชนเหล่าอื่น ก็ย่อมได้ผลเช่นนี้ เพราะบุญที่เกิด

แต่อุทกทาน ถวายน้ำ ที่เป็นต้นเหตุ เหมือนอย่างดิฉัน จึงกล่าวตอบ
ความที่พระเถระถามโดยทั่วไป. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ตสฺส** และ **ตํ**
ย่อมกินความถึงผู้ไม่การทำบุญตามที่กล่าวมาแล้วด้วย.

บทว่า **อนุปริยฺหติ** ได้แก่ล้อมรอบตามความเหมาะสม ด้วยการ
ล้อมรอบสถานที่อยู่ของผู้นั้น แม้ผู้นั้นก็ชื่อว่าถูกล้อมไว้ด้วย. บทว่า **ติลกา**
ได้แก่ ต้นไม้ชนิดหนึ่ง ซึ่งมีดอกคล้ายดอกชบา. บทว่า **อุทฺทาลกา**
ได้แก่ ต้นไม้ที่ใช้กำจัดโรคลม ที่เราเรียกกันว่า ราชพฤกษ์ ก็มี.

บทว่า **ตํ ภูมิภาคเห** แปลว่า ด้วยภูมิภาคเช่นนั้น. อธิบายว่า
ด้วยภูมิประเทศที่มีสระโบกขรณี แม่น้ำและสวน ดังกล่าวแล้ว. บทว่า
อุเปตฺรูปิ ได้แก่ ประกอบด้วยความเป็นวิมานที่ควรสรรเสริญ. ท่าน
อธิบายว่า เป็นที่รวมรมณีสถานที่น่ารื่นรมย์ มีสระโบกขรณีเป็นต้น
เหล่านั้น. บทว่า **ภุสฺสโสมานํ** ประกอบความว่า ได้วิมานอันประ-
เสริฐสุด ซึ่งรุ่งเรืองหนักหนา. คำที่เหลือมีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาปฐมนาวาวิมาน

๗. ทุตินานาวาวิมาน

ว่าด้วยนาวาวิมาน ๘

[๗] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพนารี ท่านขึ้นนั่งนาวาวิมาน อันมุ่ง

บังด้วยทอง ลงเล่นสระโบกขรณี หักดอกปทุมด้วยมือ

ภูฏาคารนิเวศของท่าน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่ง

เนรมิตเป็นส่วนสัก เมื่อส่องแสงก็สว่างโดยรอบ
ทั้งสี่ทิศ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน อนึ่ง โภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดิใจ
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ใน
มนุษยโลก ดิฉันได้เห็นภิกษุผู้ลำบากกายกระหายน้ำ
จึงชวนขวยถวายน้ำฉัน ท่านผู้ใดและชวนขวยได้ถวาย
น้ำฉันแก่ภิกษุผู้ลำบากกาย กระหายน้ำมา แม่น้ำ
หลายสาย มีน้ำเยือกเย็น มีสวนไม้มาก มีบุณฑริก
บัวขาวมาก ย่อมเกิดมีแก่ผู้นั้น แม่น้ำหลายสาย
ย่อมเรียงรายไหลล้อมรอบวิมานนั้นเป็นประจำ แม่น้ำ
ทั้งหลายลาดด้วยทราย มีน้ำเย็นสนิท มีต้นมะม่วง
ต้นสาละ ต้นหมากหอม ต้นชมพู ต้นราชพฤกษ์
และต้นแคฝอยที่ออกดอกสะพรั่ง ผู้ทำบุญไว้ย่อมได้
วิมานชั้นดีเยี่ยม ที่ประกอบด้วยภูมิภาคนั้นนั้น
สว่างามหนักหนา นี่เป็นวิบากแห่งกรรมนั้นทั้งนั้น

คนทั้งหลายที่ทำบุญไว้แล้ว ย่อมได้ผลเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึง
สำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ ดีฉันได้ทำบุญอันใดไว้
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบพุทธินาวาวิมาน

อรรถกถาพุทธินาวาวิมาน

พุทธินาวาวิมาน มีคาถาว่า สุวณฺณจฺจนฺทํ นาวํ เป็นต้น. พุทธินาวาวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถี พระเถระจีณาสพรูปหนึ่ง เมื่อจวนวันจะเข้าพรรษา ประสงค์จะจำพรรษา ณ วัดใกล้หมู่บ้าน จึงออกจากกรุงสาวัตถี เดินทางไกล ภายหลังฉันอาหารแล้ว มุ่งเฉพาะหมู่บ้านนั้น ลำบากกาย กระจายน้ำ เพราะเดินทางเหนื่อยระหว่างทาง ถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ไม่เห็นสถานที่ที่มีร่มเงาและน้ำพร้อมเช่นนั้น นอกหมู่บ้าน ถูกความเหน็ดเหนื่อยครอบงำ จึงห่มจีวรเข้าไปยังหมู่บ้าน ยืนที่ประตูเรือนหลังใกล้ ๆ นั้นแล. ณ เรือนหลังนั้น หญิงผู้หนึ่งเห็นพระเถระ จึงถามว่า ท่านมาแต่ไหนเจ้าคะ รู้ว่าท่านเดินทางเหนื่อย และกระจายน้ำ จึงกล่าวว่า มาเถิดเจ้าข้า แล้วนิมนต์ให้เข้าไปยังเรือน กล่าวว่า นิมนต์นั่งตรงนี้เจ้าคะ แล้วปูลาดอาสนะถวาย เมื่อพระ-

เธอนั่งเหนืออาสนะนั้นแล้ว นางก็ถวายน้ำล้างเท้าและน้ำมันชโลมเท้า ถือพัดใบตาลพัดถวาย. เมื่อความร่ำร้อนสงบแล้ว นางก็ปรุงน้ำปานะ หวานเย็นหอมถวาย. พระเถระคิมน้ำปานะนั้นแล้ว ก็สงบความลำบาก ภายลง ทำอนุโมทนาแล้วก็หลีกไป. ต่อมาภายหลัง นางก็ตายไปบังเกิด ในภพดาวดึงส์. เรื่องทั้งหมดพึงทราบว่ ก็เช่นเดียวกับวิมานในลำดับก่อน แม้ในคาถาทั้งหลาย ก็เคยกล่าวไว้ทั้งนั้น.

ด้วยเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์ จึงกล่าวว่า ท่านพระ-
โมคคัลลานะ ถามว่า

ดูก่อนเทพนารี ท่านขึ้นเรือเปิดทอง ท่าน
ลงเล่นสระโบกขรณี หักปทุมด้วยมือ. ภูฏาคารนิเวศ
ของท่าน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตเป็น
ส่วนสัด เมื่อส่องแสงก็ส่องสว่างรอบสี่ทิศ. เพราะ
บุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญ
อะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกท่านพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหา โดยอาการที่ท่านถึงกรรม
ที่มีผลดังนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ในชาติก่อน

ในมนุษย์โลก ดิฉันพบพระภิกษุที่ลำบากกาย กระจาย
น้ำ จึงชวนขวยถวายน้ำให้ท่านดื่ม. ผู้ใดแล ขวน-
ขวยถวายน้ำแก่พระภิกษุผู้ลำบากกาย กระจายน้ำ
ให้ท่านดื่ม แม่น้ำหลายสาย ที่มีน้ำเย็น มีสวนไม้
มากมีบัวขาวมากย่อมเกิดมีแก่ผู้นั้น แม่น้ำที่มีหลายสาย
ย่อมรายล้อมวิมานนั้นเป็นประจำ มีแม่น้ำที่มีน้ำเย็น
ลาดด้วยทราย มีมะม่วง ตาละ หมากหอม หวี
ราชพฤกษ์ และแผลอยที่มีดอกบานสะพรั่ง. คนทำ
บุญแล้ว ย่อมได้วิมานอันประเสริฐสุด ที่ประกอบ
ด้วยภูมิภาคนั้น อันสง่างามหนักหนา นี่เป็นผล
ของกรรมนั้นเท่านั้น ผู้ทำบุญแล้วย่อมได้รับผลเช่นนี้.
เพราะบุญนั้น วรรณะของดิฉันจึงเป็นเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันได้กระทำบุญได้ไว้
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

แม้บรรดาอรรถกถาทั้งหลาย ในอรรถกถานี้ ก็ต้องกล่าวว่า เอโกว
เถโร พระเถระรูปหนึ่งเหมือนกัน.

จบอรรถกถาทุติยนาวิมาน

๘. ตตินาววิมาน

ว่าด้วยนาววิมาน ๓

[๘] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามว่า

ดูก่อนเทพนารี ท่านขึ้นนั่งนาววิมาน อันมุ่ง
บังด้วยทอง ลงเล่นสระโบกขรณี หักดอกปทุมด้วย
มือ ภูฏาคารนิเวศของท่าน จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประ-
หนึ่งนรมิตเป็นส่วนสัด เมื่อส่องแสงก็สว่างไปโดย
รอบทั้งสี่ทิศ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก ตถาคตขอลถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ฐกพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถาม
แล้วดีใจ ครั้นแล้วก็ทูลตอบปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์

ในมนุษยโลก ข้าพระองค์ได้เห็นภิกษุหลายรูป ลำ-
บากกาย กระจายน้ำ จงขึ้นขวยถวยน้ำจั้น
ผู้ใดแล ขวนขวยได้ถวยน้ำจั้น แก่ภิกษุทั้งหลาย
ผู้ลำบากกาย กระจายน้ำมา แม่น้ำหลายสาย มีน้ำ

เยือกเย็น มีสวนไม้มาก มีบุณฑริกบัวขาวมาก ย่อม
เกิดแก่ผู้นั้น แม่น้ำหลายสาย ย่อมเรียงรายไหล
ล้อมรอบวิมานนั้นประจำ มีแม่น้ำทั้งหลาย ลาดด้วย
ทราย น้ำเย็นสนิท มีต้นมะม่วง ต้นตาล ต้น
หมากหอม ต้นชมพู ต้นราชพฤกษ์ และต้น
แคฝอย ที่ออกดอกสะพรั่ง คนทำบุญก็ย่อมได้วิมาน
ดีเยี่ยมงาม ที่ประกอบด้วยภูมิภาคเช่นนั้น สง่างาม
นักหนา นี่เป็นวิบากแห่งกรรมนั้นทั้งนั้น คนทั้งหลาย
ที่ทำบุญไว้แล้ว ย่อมได้ผลเช่นนี้ กุฎาคารนิเวศของ
ข้าพระองค์ จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิต
เป็นสัดส่วน เมื่อส่องแสงก็สว่างโดยรอบทั้งสี่ทิศ
เพราะบุญนั้น ข้าพระองค์จึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพระองค์ และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ข้าพระองค์ เพราะบุญนั้น
ข้าพระองค์จึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของข้าพระองค์จึงสว่างไสวไปทุกทิศ นี่เป็นผลแห่ง
กรรมนั้น ของข้าพระองค์ เพราะพระพุทธเจ้าเสวย
น้ำดื่ม เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์โดยแท้.

จบตติยนาวิมาน

อรรถกถาตติยนาวิมาน

ตติยนาวิมาน มีคาถาว่า **สุวรรณจุฑทนต์ นาว** เป็นต้น. ตติยนาวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จจาริกไปในชนบท พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ เสด็จถึงตำบลบ้านพราหมณ์ ชื่อ **กณะ** แคว้นโกศล. พวกพราหมณ์ คหบดีชาว **กณะ** ได้ยินมาว่า เขาว่าพระสมณโคดมเสด็จถึงเขตบ้านของพวกเราแล้ว. ครั้งนั้น พราหมณ์คหบดีชาว **กณะ**. ที่ไม่เลื่อมใส เห็นผิดตระหนี่เป็นปกติ คิดกันว่า ถ้าพระสมณโคดมเข้าบ้านนี้ประทับอยู่ ๒-๓ วัน ก็จะพึงทำชนนี้ทั้งหมดให้อยู่ในถ้อยคำของพระองค์ แต่นั้น พราหมณ์ธรรม [ลัทธิต ธรรมเนียม ประเพณี] ก็จะได้ไม่ได้ที่พึงพาอาศัย จึงพากันชวนขวย จะไม่ให้พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในบ้านตำบลนั้น ช่วยกันนำเรือที่เขาพักไว้ที่ท่าหน้า ออกไปเสีย [ไม่ให้ข้าม] ช่วยกันสร้างสะพานทางเดินและแพไว้ ทั้งสร้างโรงประปาเป็นต้นไว้ด้วย ในหมู่บ้านตำบลนั้น เว้นบ่อน้ำไว้บ่อเดียว บ่อน้ำนอกนี้ ก็ช่วยกันเอาหญ้าเป็นต้นถมให้เต็มแล้วปิดเสีย. ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวไว้ในคัมภีร์อุทานว่า ครั้งนั้นแล พราหมณ์คหบดีชาว **กณะ** พากันเอาหญ้าและฟางถมบ่อน้ำจนถึงปากบ่อ ด้วยประสงค์ว่า ขอสมณะโล้นเหล่านั้น อย่าได้ค้ำน้ำเลย.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทราบอาการวิปริตของคนเหล่านั้น ทรงเอ็นดูพวกเขา จึงพร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ข้ามแม่น้ำไปทางอากาศ เสด็จไปถึง **กณะ** พราหมณ์คาม ตามลำดับ ทรงแวะออกจากทางประทับนั่งเหนืออาสนะที่จัดไว้ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง. สมัยนั้น หญิงทาสีเทินหม้อน้ำจำนวนมาก เดินผ่านไปไม่ไกลพระผู้มีพระภาคเจ้า. ในหมู่บ้านตำบลนั้น

เขาทำตีกานัดหมายกันไว้ว่า ถ้าพระสมณโคดมจักเสด็จมา ณ ที่นี้ ไม่พึงทำการต้อนรับพระองค์เป็นต้น. พระสมณโคดมและเหล่าสาวกมาถึงเรือนก็ไม่พึงถวายแม้แต่อาหาร.

หญิงทาสีภริยาของพราหมณ์คนหนึ่ง ในหมู่บ้านตำบลนั้น เดินถือหม้อน้ำ พบพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง แวดล้อมด้วยหมู่ภิกษุ รู้ว่าหมู่ภิกษุลำบากกาย กระจายน้ำ เพราะเดินเหนื่อยมา มีจิตเลื่อมใส ประสงค์จะถวายน้ำดื่ม จึงตกลงใจว่า ถึงหากว่า ชาวบ้านของเราจะตั้งตีกากันไว้ว่า ไม่พึงถวายสิ่งใด ๆ ไม่พึงทำสามีจิกรรมแก่พระสมณโคดม ดังนี้ แม้เมื่อเป็นดังนั้น ก็ว่าเราได้พระทักษิณบุคคผล ซึ่งเป็นบุญเขตเช่นนี้แล้ว ไม่ทำที่พึงแก่ตน แม้ด้วยเพียงถวายน้ำดื่มไซ้ ครั้งไรเล่า เราจึงจักหลุดพ้นจากชีวิตลำเค็ญนี้ได้ นายของเรา ทั้งชาวบ้านเราทั้งหมด จะฆ่า จะจองจำเราก็ตามที่เถิด เราจักถวายปานียทาน น้ำดื่ม ในบุญเขตเช่นนี้ละ แม้จะถูกเหล่าทาสีที่เทินหม้อน้ำ คนอื่น ๆ จะห้ามปราม ก็ไม่อาลัยในชีวิต ลดหม้อน้ำลงจากศีรษะ ประคองด้วยมือทั้ง ๒ แล้ววางลง ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง เกิดปีติโสมนัส เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ นิมนต์ให้เสวยน้ำดื่ม. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นจิตเลื่อมใสของนาง เมื่อจะทรงอนุเคราะห์นาง จึงทรงกรองน้ำล้างพระหัตถ์และพระบาทแล้วจึงเสวยน้ำดื่ม. น้ำในหม้อมิได้หมดสิ้นไปเลย. นางเห็นแล้วก็มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายแก่ภิกษุรูปหนึ่งอีก ได้ถวายแก่ภิกษุอื่น ๆ จนครบทุกรูป. น้ำก็มิได้สิ้นเปลืองหมดไป. นางรำเรงยินดี ยกหม้อที่เติมน้ำอย่างเต็ม เดินมุ่งหน้าไปยังเรือน. พราหมณ์สามีของนางรู้ว่า นางถวายน้ำดื่ม เข้าใจว่าหญิงคนนี้ทำลายธรรมเนียมบ้าน

เสียแล้ว เราก็ต้องถูกรหาแน่ละ ก็โกรธเป็นฟืนเป็นไฟ จึงตบตีทั้ง
ต่อทั้งตะนางสั้นกลิ้งไปที่พื้น เพราะความพยายามนั้น นางก็สิ้นชีวิต
ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. วิมานอย่างเดียวกับที่กล่าวไว้ในปฐมนาวิมาน
ก็เกิดแก่นาง.

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเรียกท่านพระอานนท์มาตรัส
สั่งว่า อานนท์ เธอจงนำน้ำจากบ่อมาให้เราที่เถิด. พระเถระทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ชาวอุณณะบ่อน้ำเสียแล้ว ไม่อาจนำน้ำมา
ถวายได้ พระเจ้าข้า. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงใช้ทั้งครั้งที่สอง ทั้งครั้งที่
ที่สาม. ในครั้งที่สาม พระเถระถือบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า เดิน
บ่าหน้าไปยังบ่อน้ำ เมื่อพระเถระกำลังเดินไป น้ำในบ่อก็เต็มล้นไหล
ไปโดยรอบ. หญ้าฟางทั้งหมดก็ลอยไหลออกไปเอง. น้ำที่ไหลนั้นก็เพิ่ม
สูงขึ้น ๆ เต็มแหล่งน้ำแห่งอื่น ๆ ล้อมหมู่บ้านตำบลนั้น ท่วมพื้นที่หมู่บ้าน
ไว้. พวกพราหมณ์เห็นปาฏิหาริย์นั้น ก็เกิดอัศจรรย์จิตไม่เคยมี จึงขอ
มาพระผู้มีพระภาคเจ้า. น้ำหลากหลายก็หายวับไปทันที. พราหมณ์
เหล่านั้นจัดแจงสถานที่อยู่สำหรับพระผู้มีพระภาคเจ้า และหมู่ภิกษุ นิมนต์
เพื่อเสวยในวันพรุ่ง พรุ่งขึ้น ก็จัดมหาทาน เลี้ยงหมู่ภิกษุมิพระพุทธรเจ้า
เป็นประธาน ด้วยของเคี้ยวของกินอันประณีต. พราหมณ์คบดีชาวอุณณะ
ทุกคน เข้าไปนั่งเฝ้าใกล้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งเสวยเสร็จจักพระหัตถ์
ออกจากบาตรแล้ว. สมัยนั้น เทวดาองค์นั้น พิจารณาสมบัติของตน
ทบทวนถึงเหตุแห่งสมบัตินั้น ก็รู้เหตุเห็นว่า ปานียทาน ถวายน้ำดื่ม
เกิดปีติโสมนัสว่า เออเถิด เราจักถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าเดี๋ยวนี้
แหละ เกิดความอุตสาหะว่า จ้าเราจักการทำความที่สักการะแม่เล็กน้อย

ที่ทำให้ท่านผู้ปฏิบัติชอบ มีผลอันโอฬาร และปรากฏตัวในมนุษยโลก
จึงมีอัสตรพันหนึ่งเป็นบริวารมาพร้อมกับวิมาน ที่ประกอบด้วยอุทยาน
เป็นต้น ด้วยเทวฤทธิ์ ด้วยเทวานุภาพอันใหญ่ยิ่ง ทั้งที่หมู่มหาชนเห็น ๆ
อยู่นั้นแหละ ลงจากวิมานเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว
ขึ้นประคองอัญชลีอยู่. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระพุทธรูปประสงค์
จะประกาศผลกรรมให้ประจักษ์แก่บริษัทนั้น จึงตรัสถามเทวดาองค์นั้น
ด้วย ๔ คาถาว่า

    อุก่อนเทพนารี เจ้าขันนาววิมานปิดทอง เจ้า-
    ลงเล่นสระโบกขรณี หักดอกปทุมด้วยมือ ภูฏาการ
    นิเวศของเจ้า จัดไว้พิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตเป็น
    สัดส่วน เมื่อส่องแสงก็ส่องแสงสว่างโดยรอบสี่ทิศ.

    เพราะบุญอะไร วรรณะของเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
    เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่เจ้า และโภคะ
    ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่เจ้า.

    อุก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก ตถาคตขอถามเจ้า
    ครั้งเกิดเป็นมนุษย์เจ้าได้ทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร
    เจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของเจ้า
    จึงสว่างไสวไปทุกทิศ. พระสังคีติกาจารย์กล่าวว่า

    เทวดาองค์นั้นดีใจ ถูกพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
    ตรัสถาม ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
    อย่างนี้. คาถาที่เทวดากล่าวตอบมีว่า

    ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ในชาติก่อน
    ในมนุษยโลก ข้าพระองค์ พบภิกษุทั้งหลาย ลำบาก

กาย ระหายน้ำ จึงได้ชวนขวยถวยน้ำให้ท่านดื่ม
ผู้ใดแลขวนขวยถวยน้ำ แก่ภิกษุทั้งหลาย ผู้ลำบาก
กาย กระหายน้ำ ให้ท่านดื่ม. แม่น้ำหลายสาย
ที่มีน้ำเย็น มีสวนไม่มาก มีบุณฑริกบัวขาวมาก
ย่อมเกิดมีแก่ผู้นั้น. แม่น้ำหลายสาย ย่อมเรียงราย
ไหลล้อมวิมานนั้นเป็นประจำ มีแม่น้ำ ที่มีน้ำเย็น
ลาดด้วยทราย มีมะม่วง ตาละ หมากหอม
หว่า ราชพฤกษ์ และแคฝอยที่ออกดอกสะพรั่ง
ผู้ทำบุญแล้วย่อมได้วิมานอันประเสริฐสุด ที่ประกอบ
ด้วยภูมิภาคนั้น ซึ่งงดงามนักหนา นี้เป็นผล
ของกรรมนั้น ทั้งนี้ คนที่ทำบุญแล้ว ย่อมได้ผล
เช่นนี้.

กฎการนิเวศ ของข้าพระองค์ จัดไว้พิมพ์
เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตเป็นสัดส่วน เมื่อส่องแสง
จึงสว่างไปรอบทั้งสี่ทิศ. เพราะบุญนั้น วรรณะของ
ข้าพระองค์จึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จ
แก่ข้าพระองค์ และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิด
แก่ข้าพระองค์. เพราะบุญนั้น ข้าพระองค์จึงมี
อานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ วรรณะของข้าพระองค์ จึง
สว่างใสไปทุกทิศ. นี้เป็นผลแห่งกรรมนั้น ของ
ข้าพระองค์ เพราะพระพุทธรองค์ เสดยน้ำดื่ม เพื่อ
ประโยชน์แต่ข้าพระองค์โดยแท้.

ในเวลานั้น ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถาม เทวดาคงคั้น ยังมีได้ขึ้นเรือนั้น ยังมีได้ลงเล่นสระโบกขรณี ทั้งยังมีได้หักดอกปทุม ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น เทวดาคงคั้น ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเตือน ถึงอานุภาพของกรรม ก็ยังชวนชวายเป็นอยู่ในน้ำเสมอ ๆ จึงกระทำอย่างนั้น เพราะฉะนั้น ท่านกล่าวไว้ก็โดยจะแสดงการตัดกิรยา [การการทำ] นั้น ออกไปเสีย ก็ความข้อนี มีใจจะพึงเห็นในคตินาวาวิมานนี้แห่งเดียว เท่านั้น ที่แท้ แม้ในวิมานหนหลัง ๆ ก็พึงเห็นอย่างนี้เหมือนกัน.

บทว่า **กุกกาการ** ได้แก่ มีคฤหาสน์ติดข้อฟ้าอันทำด้วยทอง. บทว่า **นิเวสา** แปลว่า นิเวศน์. อธิบายว่า **กุกกาการ** [ส่วนตัว] ทั้งหลาย. ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **วิภตุตา ภาคโส มิตา**. จริงอยู่ **กุกกาการ**เหล่านั้น เป็นศาลาสีหลัง มีรูปจัดจำแนก ประหนึ่ง แบบพิมพ์ของกันและกัน ประหนึ่งกำหนดไว้เป็นส่วนสัด เพราะมีขนาด เท่ากัน. บทว่า **ทททลลมานา** แปลว่า เมื่อส่องแสง. บทว่า **อาภนฺติ** ได้แก่ ส่องแสงสว่าง ด้วยขำยรัศมีทองแถมแก้วมณี. ด้วยบทว่า **ภิกฺขุ** เทวดากล่าวหมายถึงหมู่ภิกษุ ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน.

คำว่า **มม** นี้ เพ่งคำต้นและคำหลัง ประกอบความในคำนี้ อย่างนี้ว่า แห่งกรรมของข้าพระองค์ เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์. คำว่า **อุทก** **อปาโย** เทวดากล่าวถึงอุทกทานถวายน้ำนี้ใด ทิพยสมบัติก็เป็นผลแห่งบุญกรรมนั้น เพราะพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงเป็นทักษิโณยบุคคลเลิศในโลก พร้อมทั้งเทวโลก ได้เสวยน้ำที่ข้าพระองค์ถวายแล้ว ก็เพื่อประโยชน์แก่ข้าพระองค์. คำที่เหลือก็มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงการทำพระธรรมเทศนาเป็น **สามุก-**

กัมธิกา [ยกขึ้นแสดงเอง] ก็ทรงประกาศสัจจะ ๔ แก่เทวดา ผู้มีใจ
เลื่อมใสแล้ว ด้วยประการฉะนี้ จบเทศนา เทวดาคงคั่นนั้นก็ตั้งอยู่ใน
โศคาปีตติผล. พระธรรมเทศนาได้เป็นประโยชน์แม้แก่บริษัทที่ประชุม
กันด้วย.

จบอรรถกถาตยีนาวาวิมาน

๕. ปทีปวิมาน

ว่าด้วยปทีปวิมาน

[๕] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสง
สว่างไปทุกทิศ เหมือนกับดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร
ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดแก่ท่าน เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีรัศมีสุกใส
รุ่งโรจน์ล้ำเทวดาทั้งหลาย เพราะบุญอะไร ทุกทิศ
จึงสว่างไสวจากทุกส่วนร่างกายของท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองถึงเช่นนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะซักถามแล้ว

ดีใจ ครั้งแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์
ในมนุษย์โลก ดีฉันได้จุดประทีปถวาย คราวที่ควร
จุดประทีปในเวลาค้ำคืนมืดมิด อันว่าผู้ใด จุดประทีป
ถวายคราวที่ควรจุดประทีปในเวลาค้ำคืนมืดมิด วิมาน
อันมีรัศมีโชติช่วง มีสวนไม้มาก มีบุณฑริกบัวขาว

มาก ย่อมเกิดแก่ผู้นั้น เพราะบุญนั้น วรรณะของดีฉัน
จึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน
และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ดีฉัน เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีรัศมีสุกใสรุ่งโรจน์ล้ำเทวดาทั้งหลาย
ทุกทิศจึงสว่างไสวจากทุกส่วนของร่างกายดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญใดไว้ เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปทีปวิมาน

อรรถกถापทีปวิมาน

ปทีปวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฒน วณฺเณน เป็นต้น. ปทีปวิมาน
นั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่กรุงสาวัตถี วันอุโบสถ พวก

อุบาสกเป็นจำนวนมาก รักษาอุโบสถก่อนอาหาร ถวายทานตามสมควร
แก่ทรัพย์สมบัติ กินอาหารแต่เช้า นุ่งผ้าสะอาด ห่มผ้าสะอาด ถือของ
หอมและดอกไม้เป็นต้น หลังอาหารแล้วก็ไปวิหาร เข้าไปนั่งใกล้พวก
ภิกษุที่น่าสรรเสริญ เวลาเย็นก็ฟังธรรม. เมื่ออุบาสกเหล่านั้น ซึ่งประสงค์
จะอยู่ในวิหาร กำลังฟังธรรมอยู่นั้นแล ดวงอาทิตย์ตก ก็เกิดมืด ณ วิหาร
นั้น หญิงผู้หนึ่งคิดว่า สมควรทำแสงประทีปในบัดนี้ ก็ไปนำเครื่องประทีป
มาจากเรือนของตน จุดประทีปขึ้น ตั้งไว้หน้าธรรมาสน์ แล้วก็ฟังธรรม.
ด้วยประทีปทานนั้น นางดีใจ เกิดปีติโสมนัส ใจไว้แล้วก็กลับบ้าน ต่อมา
นางตาย ไปบังเกิดในวิมานโชติช่วง ณ ภพดาวดึงส์. ความงามแห่งเรือน
ร่างของนาง มีรัศมีชานออกไปอย่างยิ่ง ส่องสว่างไปทั่วสิบทิศข่มเทวดา
องค์อื่น ๆ. ต่อมาวันหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไป คำ
ทั้งหมดคั่งว่ามานี้ ฟังทราบนัยที่มาแล้วในหนหลังนั้นแล. แต่ในประทีป-
วิมานนี้ พระเถระถามด้วย ๔ คาถาว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่าง

ไปทุกทิศ ดูดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร

วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้

จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด

แก่ท่าน. เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีรัศมีสุกใส รุ่ง-

โรจน์ล้ำเทวดาทั้งหลาย เพราะบุญอะไร ทุกทิศจึง

สว่างไสวจากสรรพางค์กายของท่าน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน

ท่านครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร

ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาค้นใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถาม ครั้นแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้.

เทวดากล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ในชาติก่อน
ในมนุษยโลก ดิฉันได้จุดประทีปถวายคราวที่ควรจุด
ประทีปในเวลาค่ำคืนมืดมืด ผู้ใดจุดประทีปถวายคราว
ที่ควรจุดประทีปในเวลาค่ำคืนมืดมืด วิมานที่โชติ-
ช่วง มีสวนไม้มาก มีบุณฑริกบัวขาวมาก ย่อมเกิด
แก่ผู้นั้น.

เพราะบุญนั้น วาระของดิฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ดิฉัน เพราะบุญนั้น ดิฉัน
จึงมีรัศมีสุกใส รุ่งโรจน์ล้ำเทวดาทั้งหลาย. เพราะ
บุญนั้น ทุกทิศจึงสว่างไสวจากสรรพางค์กายของ
ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ได้ทำบุญได้ไว้ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึง
มีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของดิฉันจึง
สว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น ในบทว่า อภิกฺกนฺเตน วณฺเณน นี้ อภิก-
กัณตศัพทํ มาในอรรถว่าสิ้นไป ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อภิกฺกนฺตา ภาณฺเต
รตุติ นิกฺขนฺโต ปฐม โยโม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ราตรีสิ้นไปแล้ว
ปฐมยามล่วงไปแล้ว. มาในอรรถว่าดี ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อโย อิมลํ
จตฺตุนํ ปุคฺคถานํ อภิกฺกนฺตโร จ ปณฺธิตโร จ บุคคลผู้นี้ดีกว่า ประณีต
กว่า บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้. มาในอรรถว่า ยินดีนักหนา ได้ในบาลี
เป็นต้นว่า อภิกฺกนฺตํ ภาณฺเต อภิกฺกนฺตํ ภาณฺเต ไพบราจจริง พระเจ้าข้า
ไพบราจจริง พระเจ้าข้า. มาในอรรถว่างามได้ในบาลีเป็นต้นว่า อภิกฺกนฺเตน
วณฺเณน สพฺพทา โสภาสยํ ทิสสา มีวรรณะงาม ส่องสว่างไปทุกทิศ.
แม้ในที่นี้พึงเห็นว่า มาในอรรถว่า งามอย่างเดียว. บทว่า วณฺเณน
แปลว่า มีผิวพรรณ. บทว่า โสภาสยฺสํ ทิสสา สพฺพทา ได้แก่ ส่องแสง
สิบทิศทั้งหมด ทำให้สว่างเป็นอันเดียวกัน. ถามว่า ท่านกล่าวว่าเหมือน
อะไร. ตอบว่า เหมือนดาวประกายพริ้ว. ดวงดาวที่ได้ชื่อว่า โอสรี
ประกายพริ้ว เพราะมีรัศมีหนา อันรัศมีนั้นตั้งไว้ หรือเพราะรัศมีเพิ่ม
พลังแก่ดาวประกายพริ้วทั้งหลาย กระทำแสงสว่างโดยรอบตั้งอยู่ ฉะนั้น
ท่านก็ส่องสว่างไปทุกทิศตั้งอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน.

บทว่า สพฺพทตฺตเตหิ ได้แก่ จากอวัยวะของเรือนร่างทุกอวัยวะ.
อธิบายว่า ส่องสว่าง เพราะทั่วอวัยวะน้อยใหญ่. คำนี้เป็นตติยาวิภคิตี
ใช้ในเหตุ. บทว่า สพฺพทา โสภาสยํ ทิสสา ได้แก่ สิบทิศสว่างไปทั้งหมด.
อาจารย์บางพวกกล่าวว่า โสภาสเร ดังนี้ก็มี. คำว่า เตลํ สพฺพทา ทิสสา นี้
พึงเห็นว่าเป็นพหูพจน์.

บทว่า ปทีปกาลมฺหิ แปลว่า ในเวลาทำประทีป คือเวลาควรจุด

ประทีป. อธิบายว่า เวลามีดคำ. ด้วยเหตุนี้ เทวดาจึงกล่าวว่า โย
อนุชการมุหิ ติมิสิกาย อธิบายว่า ในเวลามีดมีดมาก. บทว่า ททาทิ
ทีป ได้แก่ ตามหรือไม่ตามประทีป ถวายเป็นปทีปทาน. บริจาคเครื่อง
อุปกรณ์ประทีปอุทิศพระทักษิณบุคคล. บทว่า อุบุชชติ โชติธัม
วิมาน ได้แก่ วิมานอันโชติช่วง ย่อมเกิดขึ้นโดยการถือปฏิสนธิ. คำที่
เหลือ มีนัยดังกล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

ครั้งนั้น เมื่อเทวดากล่าวตอบข้อความ ตามที่พระเถระถามแล้ว
พระเถระนำถ้อยคำนั้นนั้นแล ให้เป็นอรรถอุปตติเหตุเกิดเรื่อง รู้ว่านางมี
จิตเหมาะสมเป็นต้น เพราะกล่าวด้วยทานเป็นอาทิ จึงประกาศสัจจะ ๔
จบสัจจะ เทวดาองค์นั้นกับบริวารที่ตั้งอยู่ในพระโศดาปัตติผล. พระเถระ
กลับจากเทวโลกแล้ว ก็กราบทูลเรื่องนั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า. และ
เพราะเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร แก่
บริษัทที่ประชุมกัน. เทศนานั้น ก็เกิดประโยชน์แก่มหาชน. โดยเฉพาะ
อย่างยิ่ง มหาชนก็ได้เคารพในปทีปทานแล.

จบอรรถกถาปทีปวิมาน

๑๐. ติลทักขิณวิมาน

ว่าด้วยติลทักขิณวิมาน

[๑๐] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่าง
ไปทุกทิศ เหมือนกับดาวประกายพริ้วฉะนั้น เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้น
แก่ท่าน เพราะบุญอะไร ท่านมีรัศมีสุกสรรุงโรจน์ล้ำ
เทวดาทั้งหลาย เพราะบุญอะไร ทุกทิศจึงสว่างไสว
จากทุกส่วนร่างกายของท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาของถามท่าน
ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ ท่านได้ทำบุญอะไร จึงมีอานุภาพ
รุ่งเรืองถึงเช่นนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะซักถามแล้ว
ดีใจ ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมทั้งมีผลอย่าง
นี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์
ในมนุษย์โลก ดิฉันได้เห็นพระพุทธรเจ้าผู้ปราศจาก
กิเลสจุกฐลี ผ่องใสไม่มีหมอง ก็เลื่อมใสทั้งที่มีได้
ตั้งใจจะถวาย ก็ได้ถวายเมล็ดงาเป็นทาน อย่าง
กะทันหัน แต่พระพุทธรเจ้าผู้เป็นพระทักษิโณยบุคคล
ด้วยมือตนเอง เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุก
อย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ ดิฉันได้ทำบุญใดไว้

เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วาระของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบติลทักขิณวิมาน

อรรถกถาติลทักขิณวิมาน

ติลทักขิณวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน เป็นต้น. ติล-
ทักขิณวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของท่านอนาถ-
บิณฑิกะ กรุงสาวัตถี. สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์ หญิงผู้หนึ่งมีครรภ์ อยาก
จะดื่มน้ำมันงา จึงล้างเมล็ดงาแล้วให้ตากแดดไว้ แต่หญิงผู้นั้น หมดอายุ
แล้ว ธรรมดาจะต้องจูดิในวันนั้น เพราะกรรมของนาง ที่จะให้ไปนรก
คอยโอกาสอยู่แล้ว. ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูโลกเวลา
ใกล้รุ่ง ทรงเห็นนางด้วยทิพยจักขุ ทรงพระดำริว่า วันนี้ หญิงผู้นี้จักตาย
ไปบังเกิดในนรก ถ้ากระไร เราพึงท่านางให้ไปสวรรค์ด้วยการรับอาหาร
คือนาง. พระองค์ก็เสด็จจากกรุงสาวัตถี ถึงกรุงราชคฤห์ ขณะนั้นนั่นเอง
เวลาเช้าทรงนั่งแล้ว ก็ทรงถือบาตรและจีวรเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์
เสด็จถึงประตูเรือนของนางโดยลำดับ. หญิงผู้นั้น เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า
เกิดปีติโสมนัส รีบลุกขึ้นประคองอัญชลีประนม ไม่เห็นสิ่งอื่นที่ควรถวาย
ล้างมือเท้าแล้ว ตะล่อมงาเป็นกอง กอบด้วยมือทั้ง ๒ เกลี่ยงาเต็มอัญชลี
ลงในบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วถวายบังคม. พระผู้มีพระภาคเจ้า
เมื่อจะทรงอนุเคราะห์นางจึงตรัสว่า จงเป็นสุขเถิด แล้วเสด็จกลับไป.

เวลาใกล้รุ่งของคืนนั้น นางก็ตายไปบังเกิดในวิมานทอง สิบสองโยชน์ ภพดาวดึงส์เหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น. ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลาน-เถระเที่ยวทวาริกเข้าไปหาโดยนัยที่กล่าวแล้วในหนหลัง ถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่างไปทุกทิศ ประหนึ่งดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้. จึงกล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ในชาติก่อน ในมนุษยโลก ดิฉันได้เห็นพระพุทธเจ้า ผู้ปราศจากกิเลสจูงธุลีฟ่องใสไม่มัวหมอง เลื่อมรสแล้ว ไม่ต้องการงาอีกละ จึงรวบรวมทักษิณาไทยธรรม คืองาถวายเห็นท่าน แต่พระพุทธเจ้าผู้เป็นทักษิณียบุคคล ด้วยมือตนเอง.

เพราะบุญนั้น วรรณะของดิฉันจึงเป็นเช่นนั้น เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ดิฉันครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญใด เพราะ
บุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

อาสัชช ศัพท์นี้ว่า อาสัชช ในคาถากล่าวตอบนั้นมาในอรรถว่า
กระทบ, เสียดสี ได้ในบาลีเป็นต้นว่า อาสัชช นํ ตถาคตํ เสียดสี
พระตถาคตนั้น. มาในอรรถว่าประชุม. รวบรวม ได้ในบาลีเป็นต้นว่า
อาสัชช ทานํ เทติ รวบรวมถวายทาน. แม้ในที่นี้ พึงเห็นว่ามาใน
อรรถว่ารวบรวมเท่านั้น. เพราะฉะนั้น จึงมีความว่า รวบรวมแล้ว มาถึง
แล้วโดยความพร้อมเพรียง. ด้วยเหตุนี้ เทวดาจึงกล่าวว่า อกามา.
จริงอยู่ เทวดาองค์นั้นไม่ได้คิดจะถวายทานมาก่อน ก่อนที่จะจัดหาไทย-
ธรรมหมายเอาคิลทาน ไทยธรรมคืองานที่เป็นไปอย่างจุลละหุก ในพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งเสด็จมาถึงอย่างกะทันหัน จึงกล่าวว่า อาสัชช ทานํ
อทาสี อกามา คิลทุกขิณํ ไม่ต้องการง้ออีกละ จึงรวบรวมทักษิณา
[คือไทยธรรม] ถวายเป็นทาน. คำที่เหลือ มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาคิลทักษิณวิมาน

๑๑. ปฐมปติพพาวิมาน

ว่าด้วยปติพพาวิมาน ๑

[๑๑] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก นกกระเรียน นก
ยูงทอง หงส์ นกดูเหว่า ซึ่งล้วนเป็นทิพย์ ส่งเสียง
อย่างไพเราะ หูมูมกันอยู่ วิมานนี้ดาบด้วยดอกไม้
สด งดงามมาก เทพบุตรและเทพธิดามาคบหากับท่าน
นั่งอยู่ในวิมานนั้น เหล่าเทพผู้มีฤทธิ์ สำแดงฤทธิ์
มีรูปร่างแปลก ๆ กันเป็นอันมาก อัสตราเหล่านี้พื่อนำ
จับร้องอยู่รอบข้าง ให้ท่านบันเทิงอยู่.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก ท่านก็ได้เทพฤทธิ์
ครั้งเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพมากรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของ
ท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะซักถามแล้ว
ดีใจ ก็ได้พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดิฉันได้เป็นผู้
ปฏิบัติซื่อตรงต่อสามี ไม่ประพฤตินอกใจ ถนอมใจ
สามี เหมือนกันมารดาถนอมบุตร แม้ดิฉันจะโกรธ
ไม่กล่าวคำหยาบ ละการพูดเท็จ ดำรงมั่นอยู่ใน
ความสัตย์ยินดีในการให้ทาน ชอบอุทิศตนสงเคราะห์

ผู้อื่น มีใจเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าวและน้ำ ได้ถวาย
ทานอันไพบุลย์โดยความเคารพ เพราะบุญนั้น ดีฉัน
จึงมีวรรณะอย่างนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่
ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญได้ไว้ เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของดีฉันจึงสว่างไหวไปทุกทิศ.

จบปฐมปติพพตาวิมาน

อรรถปฐมปติพพตาวิมาน

ปฐมปติพพตาวิมาน มีคาถาว่า โกลุจา มยुरา ทิวียา หัสา
เป็นต้น. ปฐมปติพพตาวิมาน เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี. ในกรุง
สาวัตถีนั้น สตรีผู้หนึ่งได้เป็นผู้ปฏิบัติสามี นางคล้อยตามสามี อดทน
ถือโอวาทสามีโดยเคารพ แม้โกรธก็ไม่หุนหันพลันแล่น ไม่พูดคำหยาบ
พูดแต่เรื่องจริง มีความเชื่อและเลื่อมใส และให้ทานตามควรแก่ทรัพย์
สมบัติ นางเกิดเป็นโรคบางอย่าง ก็ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. ต่อมา
ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไป โดยนัยก่อน ๆ นั้นแล พบเทว-
ธิดาองค์นั้น ซึ่งกำลังเสวยสมบัติอย่างใหญ่ จึงเข้าไปใกล้ ๆ. เทวธิดา
องค์นั้น มีอัสตรพันหนึ่งแวงล้อม มีอัสตรประดับด้วยเครื่องอสังการ

มีภาระประมาณ ๖๐ เล่มเกวียน ใหว่ด้วยเศียรเกล้า [ค้อมศีรษะ] ใกลี้ ๆ
เท้าพระเถระแล้วยืน ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง. แม้พระเถระ เมื่อจะถามบุญ
กรรมที่นางทำได้ จึงกล่าวว่า

นกกระเรียน นกยูง หงส์ และคูเหว่า ล้วน
เป็นทิพย์ ส่งเสียงไพเราะ. ชุมนุมกันอยู่. วิมานนี้
ดาดด้วยปูปผชาติ. นำรินรมย์ วิจิตรเป็นอันมาก
ทั้งเทพบุตรทั้งเทพธิดาก็มาคบหาสมาคมกัน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก ท่านนั่งอยู่ในวิมาน
นี้ เหล่าเทพผู้มีฤทธิ์ ก็สำแดงฤทธิ์ มีรูปเป็นอันมาก
และเทพอัปสรเหล่านี้ ก็พ้อนรำขับร้องและรื่นเริงกัน
รอบ ๆ ท่าน.

ดูก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก ท่านก็บรรลุลหะ
ฤทธิ์แล้ว ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาค้นนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาโดยอาการที่ท่านถาม ถึง
กรรมที่มีผลดังนี้.

เทวดาค้นนั้น กล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดีฉันซื้อตรงต่อ
สามี ไม่นอกใจ ถนอมใจสามีเหมือนมารดาถนอม
บุตร ดีฉันแม่โอรส ก็ไม่กล่าวคำหยาบ ดีฉันตั้งอยู่

ในสัจจะ ละคำเท็จ ยินดีในทาน ขอบอุทิศตน

สงเคราะห์คนอื่น มีจิตเลื่อมใส [ในพระรัตนตรัย]
เมื่อบริจาคข้าวน้ำ ก็ได้ถวายเป็นทานอย่างไพบูรณ์
โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วรรณะของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ดีฉันครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญใด เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองเช่นนี้ และวรรณะ
ของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โกลุจา แปลว่า นกกระเรียน ที่อาจารย์
บางพวกเรียกว่า นกกระไน ก็มี. บทว่า มยุรา แปลว่า นกยูง. บทว่า
ทิวียา แปลว่า ที่เป็นทิพย์. จริงอยู่ บทนี้ ควรประกอบเข้า ๔ บทโดยนัย
ว่า ทิวียา โกลุจา นกกระเรียนทิพย์ ทิวียา มยุรา นกยูงทิพย์ เป็นต้น.
บทว่า หัสา ได้แก่ หงส์ มีหงส์ทอง เป็นต้น. บทว่า วคฺคฺสุตฺตรา แปลว่า
มีเสียงเพราะ. บทว่า โกกิลลา ได้แก่ นกคู้เหว่า [กายขาวดำ]. บทว่า
สมฺปตฺนฺติ ได้แก่ เล่นระเริงบินร่อนไปรอบๆ เพื่อความอภิมรณะแห่งเทวดา.
จริงอยู่ เหล่าเทวดาที่เป็นบริวารเล่นระเริงโดยรูปของนกกระเรียน เป็นต้น
เพื่อให้เกิดความยินดีแก่เทวดา ท่านจึงกล่าวโดยคำว่า โกลุจา เป็นต้น.
บทว่า ปุปฺผาภิกิณฺณ ได้แก่ เกลื่อนกลาดด้วยดอกไม้รัตนะชนิดต่าง ๆ
ที่ร้อยแล้วและยังไม่ได้ร้อย [เป็นพวง]. บทว่า รม ได้แก่ นารี نرمย์

นารีนใจ. บทว่า **อเนกจิตต์** ได้แก่ วิจิตรด้วยอุทธาน ตันกัลปพฤษ และสระโปกขรณิเป็นต้น เป็นอันมาก และด้วยผนังวิเศษเป็นต้นเป็นอันมาก ในวิมานทั้งหลาย. บทว่า **นรนาริ เสวิต** ได้แก่ ที่เหล่าเทพบุตร และเหล่าเทพธิดา ซึ่งเป็นบริวารคบหากัน.

บทว่า **อิทธิ วิภพุนฺติ อนุรูปา** ประกอบความว่า ผู้มีฤทธิ์ทั้งหลาย ที่สำเร็จด้วยอานุภาพแห่งกรรม มีรูปเป็นอันมาก เพราะสำแดงรูปได้ต่าง ๆ ย่อมสำแดงฤทธิ์ ใช้ฤทธิ์แปลก ๆ ท่านก็นั่งอยู่ [ในวิมานนั้น.

บทว่า **อนญฺณมนา** ได้แก่ ซื่อตรงต่อสามี. ใจของสตรีนั้น ตกไปในบุรุษอื่น เหตุนั้น สตรีนั้นชื่อว่า อนุญฺณมนา มีใจตกไปในบุรุษอื่น. สตรีนั้นไม่มีใจตกไปในบุรุษอื่น เหตุนั้น จึงชื่อว่า อนุญฺณมนา ไม่มีใจตกไปในบุรุษอื่น. อธิบายว่า ดิฉันไม่เกิดจิตคิดชั่วในบุรุษอื่น นอกจากสามีของดิฉันอย่างนี้. บทว่า **มาตาว ปุตุตฺต อฺนุรกฺขมานา** ความว่า กรณาเอ็นคูสามีของดิฉัน หรือแม้ทุกตัวสัตว์ เพราะนำเข้ามาแต่ประโยชน์ และเพราะประสงค์จะนำสิ่งที่มีใช้ประโยชน์ออกไปเสีย เหมือนมารดาเอ็นคูบุตรฉะนั้น. บทว่า **กุกุฑาปีหิ นปฺผรุสฺส อโวจํ** ความว่า ดิฉันแม่โอรชอยู่ เพราะผู้อื่นทำความไม่ผาสุกให้ ก็ไม่กล่าวคำหยาบคาย อธิบายว่า ที่แท้ ก็กล่าวแต่คำที่นารักเท่านั้น.

บทว่า **สจฺเจ จิตา** ได้แก่ ดำรงอยู่ในสัจจะ. เพราะเหตุที่เป็นผู้ชื่อว่า ตั้งมั่นในสัจจะ เพราะเจตนางดเว้นกล่าวคำเท็จ มิใช่ตั้งมั่นโดยเพียงกล่าวคำจริงในบางครั้งเท่านั้น ฉะนั้น เทวดาจึงกล่าวว่า **โมสวหุํ ปหาย** ได้แก่ ละมูสาวาทแล้ว. บทว่า **ทานเ รตา** ได้แก่ ยินดียิ่ง อธิบายว่า

ชวนขวยในทาน. บทว่า **สกุคหิตตุตถภาวา** ประกอบความว่า ดิฉันชอบอุทิศตนสงเคราะห์คนอื่น ๆ ด้วยสังกหัตถุ และมีจิตเลื่อมใสเพราะเชื่อกรรมและผลกรรม จึงได้ถวายข้าว น้ำ โดยเคารพ โดยอาการยำเกรง และได้ถวายทานอย่างอื่นมีผ้าเป็นต้น อย่างไพบูลย์ อย่างโอฬาร. คำที่เหลือมีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาปฐมปติพพาวิมาน

๑๒. ทุตติยปติพพาวิมาน

ว่าด้วยปติพพาวิมาน ๒

[๑๒] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพีผู้มีอำนาจมาก ท่านขึ้นวิมานมีเสาอันแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์งดงาม มีรัศมีประกายงดงามมาก ท่านก็นั่งอยู่ในวิมานนั้น สัมแดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ ทั้งสูงทั้งต่ำ เทพอัปสรเหล่านี้ก็พื่อนรำขบร้องให้ท่านรำเรงอยู่รอบข้าง ดูก่อนเทพีผู้มีอำนาจมาก ท่านก็บรรลुเทวฤทธิ์แล้ว ครั้งเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาองค์นั้น ถูกพระโมคคัลลานะซักถามแล้วดีใจ ก็ได้พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดิฉันได้เป็น

อุบาสิกาของพระผู้มีจักษุ เป็นผู้งดเว้นจากการมาสัตว์
งดเว้นจากการลักทรัพย์ ยินดีเฉพาะสามีของตน
ไม่กล่าวคำเท็จ และไม่ดื่มน้ำเมา อนึ่ง ดิฉันมีใจ
เลื่อมใส เมื่อบริจาคน้ำและน้ำ ไปได้ถวายทานอย่าง
ไพบุลโดยเคารพ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะ
อย่างนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และ
โภคะทุกอย่างที่นารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอำนาจมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเห็นมนุษย์อยู่ ดิฉันได้ทำบุญได้ไว้
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบพุทธปติพพาวิมาน

อรรถกถาพุทธปติพพาวิมาน

พุทธปติพพาวิมาน มีคาถาว่า เวพฐิณมมัม เป็นต้น. พุทธปติพพา-
วิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

ดังได้สดับมา อุบาสิกานี้หนึ่งในกรุงสาวัตถี เป็นผู้เชื่อตรงต่อสามี
มีความเชื่อเลื่อมใส [ในพระรัตนตรัย] รักษาศีล ๕ ทำให้บริสุทธิ์ และ
ได้ให้ทานตามสมควรแก่ทรัพย์สมบัติ ตายแล้วก็ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์.
คำที่เหลือมีนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลังทั้งนั้น. ท่านพระโมคคัลลานะ

ถามว่า

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก ท่านขึ้นวิมานมิเสา
เป็นแก้วไพฑูรย์ นารีนใจ มีรัศมีส่องไส งดงาม
มาก ท่านก็นั่งอยู่ในวิมานนั้น ลำแสงฤทธิ์ได้แปลก ๆ
ทั้งสูงและต่ำ เทพอัปสรเหล่านี้ ก็พื่อนรำขับร้องและ
รื่นเรียงรอบ ๆ ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก ท่านกับบรรลู่เทว-
ฤทธิ์แล้ว ท่านครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ได้ทำบุญอะไร
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาองค์นั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถาม ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่าง
นี้ เทวดาองค์นั้น ได้กล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดีฉันเป็น
อุบาสิกาของพระผู้มีจักขุ [พระพุทธเจ้า] ได้งดเว้น
การฆ่าสัตว์ งดเว้นการลักทรัพย์ ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่พูด
เท็จ ยินดีกับสามีของตน มีจิตเลื่อมใสแล้ว เมื่อ
บริจาคน้ำเข้าได้ถวายเป็นทานอย่างไพบูล โดยเคารพ.

เพราะเหตุนั้น วรรณะของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดีฉันขอบอก

แก่ท่าน ดิฉันครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญใด เพราะ
บุญนั้น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระ
ของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เวพฐิยถมฺภึ แปลว่า มีเสาเป็นแก้ว
ไพฑูรย์. บทว่า รุจิรํ ได้แก่นารินทร์มย์. บทว่า ปภสฺสุสรํ ได้แก่
ส่องสว่างอย่างยิ่ง. บทว่า อูจฺจาวจา แปลว่า สูงและต่ำ อธิบายว่า มี
อย่างต่าง ๆ.

บทว่า อูปาสิกา ได้แก่ สตรีผู้ตั้งอยู่ในคุณลักษณะของอุบาสิกา
ด้วยการถึงสรณะ. จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า คู่ก่อนเจ้ามทานาม
โดยเหตุเท่าใดแล อริยสาวกย่อมถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรม
เป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ คู่ก่อนเจ้ามทานาม ด้วยเหตุเท่านั้นแล
อริยสาวก ชื่อว่าเป็นอุบาสก.

ด้วยบทว่า จกฺขุมโต เทวดาองค์นั้นครั้งแสดงอภายสุทธิ [สรณะ
ที่พึง] ด้วยการระบุนามที่ตนเป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า
ผู้มีจักขุ โดยจักขุทั้ง ๕ อย่างนี้แล้ว เพื่อจะแสดงประโยชน์สุทธิ [ข้อปฏิบัติ]
จึงกล่าวว่า จดเว้นการฆ่าสัตว์เป็นต้น. นางกล่าวถึงเจตนางดเว้นการ
ประพฤตินิคิด [ในกาม] ด้วยคำว่า สแกน สามินา อโหสิ ฌฏฺฐา ยินตี
กับสามีของตน ในกาลาคำตอบนั้น คำที่เหลือ ก็เช่นเดียวกับคำที่กล่าว
มาแล้วในหนหลัง.

จบอรรถกถาทุติยปติพพาวิมาน

๑๓. ปฐมสุณีสาวิมาน

ว่าด้วยสุณีสาวิมาน ๑

[๑๓] พระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสง
สว่างไปทุกทิศ เหมือนกับดาวประกายพรึก เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะอย่างนี้ เพราะบุญอะไร
ผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพอันรุ่งเรืองถึงอย่างนี้ อนึ่ง วรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น อันพระโมคคัลลานะซักถาม
แล้วดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดีฉันได้เป็น
บุตรสะใภ้อยู่ในตระกูลแห่งพ่อผัว ได้เห็นภิกษุผู้
ปราศจากกิเลสจตุลฺลี ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส
ได้ถวายขนมครั้งหนึ่งแก่ภิกษุรูปนั้นด้วยมือทั้งสองของ
ตน ครั้นถวายขนมครั้งหนึ่งแล้ว ดีฉันจึงมาบ้นเทิง
อยู่ในสวนนั้นทวัน เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะ
อย่างนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน อนึ่ง
โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน เพราะบุญนั้น

ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของดิฉัน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมสุณิสาวิมาน

อรรถกถापฐมสุณิสาวิมาน

ปฐมสุณิสาวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน เป็นต้น.
ปฐมสุณิสาวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

สะใภ้ของครอบครัวผู้หนึ่ง ในเรือนหลังหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี เห็น
พระเถระชินาสพเข้ามาบิณฑบาตยังเรือน ก็เกิดปีติโสมนัสว่า นี้บุญเขต
อันยอดเยี่ยมมาปรากฏแก่เราแล้ว จึงแบ่งขนมส่วนหนึ่งซึ่งตนได้มาแล้ว
น้อมเข้าไปถวายพระเถระด้วยอาการเอื้อเฟื้อ. พระเถระรับขนมนั้นอนุโม-
ทนาแล้วก็ไป. ต่อมา สะใภ้ผู้นั้นก็ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. คำที่
เหลือทั้งหมด ก็เช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในหนหลังนั้นแล. ด้วยเหตุนี้
พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวว่า ท่านพระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องสว่างไป

ทุกทิศ ประหนึ่งดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร

วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้

จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด

แก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอนุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญ

อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาค้นใจดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้

จึงกล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดีฉันเป็น
สะใภ้ในเรือนพ่อค้า. ดีฉันเห็นพระภิกษุผู้ปราศจาก
กิเลสจตุลีสี่ ผ่องใสไม่หม่นหมองก็เลื่อมใส จึงได้
ถวายขนมแก่ท่านด้วยมือตนเอง ครั้นถวายขนมครั้ง
หนึ่งแล้ว ก็บันเทิงอยู่ในสวนนั้นทุกวัน.

เพราะบุญนั้น วาระของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน. เพราะบุญนั้น ดีฉัน
จึงมีอานุภาพมากอย่างนี้ และวาระของดีฉันจึง
สว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุณิสสา ได้แก่ ภริยาของบุตร. จริงอยู่
บิดาของสามีแห่งหญิง เรียกกันว่า สัสสุระ พ่อค้า. ส่วนหญิง [ภริยาของ
บุตร] ของบิดาสามีนั้น เรียกกันว่า สุณิสสา สะใภ้ เพราะเหตุนี้ เทวดา
หมายถึงบิดาของสามีนั้น จึงกล่าวว่า ได้เป็นสะใภ้ ในเรือนของพ่อค้า.

บทว่า ภาคทุณณาคัม ความว่า ได้ถวายขนมครั้งหนึ่ง จากส่วนที่
ตนได้มา. ด้วยบทว่า โมทามิ นนุทเน วเน เทวดากล่าว เพราะพระเถระ

พบตนในสวนนั้นทวัน. คำที่เหลือ มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาปฐมสุตฺตวิมาน

๑๔. ทุตฺตสุตฺตวิมาน

ว่าด้วยสุตฺตวิมาร ๒

[๑๔] พระโมคคัลลนถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่าง
ไปทุกทิศ เหมือนกับดาวประกายพรึก เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอลามท่าน
ครั้งเกิดเห็นมนุษย์อยู่ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ ท่านจึง
มีอานุภาพอันรุ่งเรืองถึงอย่างนี้ และวรรณะของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลนถามแล้ว
ดีใจ ได้พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดีฉันได้เป็น
บุตรสะใภ้อยู่ในตระกูลแห่งพ่อค้า ได้เห็นภิกษุผู้
ปราศจากกิเลสดูจ ฝ่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส
ได้ถวายขึ้นขนมแก่ภิกษุรูปนั้นด้วยมือตนเอง ครั้น

ถวายแล้ว จึงมาบังเทิงใจอยู่ในสวนนั้นทนวัน เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ดีฉัน อนึ่ง โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ดีฉัน เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และวรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุติยสุตฺตวิมาน

อรรถกถาทุติยสุตฺตวิมาน

ทุติยสุตฺตวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฒน วณฺเณน เป็นต้น. ก็ใน
ทุติยสุตฺตวิมานนั้น เคยกล่าวมาแล้วทั้งนั้น. ในวัตถุปัดติเหตุเกิดเรื่อง
ต่างกันเฉพาะถวายขนมสดเท่านั้น. ด้วยเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์
จึงกล่าวว่า ท่านพระโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องสว่างไป
ทุกทิศ ประหนึ่งดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร
วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอนุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดาองค์นั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้
กล่าวตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ดีฉันเป็นบุตร
สะใภ้ในเรือนพ่อผัว ดีฉันได้เห็นพระภิกษุผู้ปราศจาก
กิเลสจุกจุก ผ่องใสไม่หม่นหมอง ก็เลื่อมใสแล้ว
จึงได้ถวายขนมสดครั้งหนึ่งแก่ท่านด้วยมือตนเอง
ครั้งถวายขนมสดแล้ว ก็บันเทิงอยู่ในสวน
นั้นทวัน.

เพราะบุญนั้น วรรณะของดีฉันจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมา ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันได้ทำบุญได้ไว้
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ภาค ได้แก่ ส่วนของขนมสด ด้วย
เหตุนี้ เทวดาจึงกล่าวว่า ครั้งถวายขนมสดแล้ว. ขนมที่ทำด้วย
ข้าวเหนียว ท่านเรียกว่ากุ่มมาส ขนมสด. คำที่เหลือ มีนัยที่กล่าวไว้แล้ว
ทั้งนั้น.

จบอรรถกถาทุติยสุตฺตวิมาน

๑๕. อุตตราวิมาน

ว่าด้วยอุตตราวิมาน

[๑๕] พระโมคคัลลณะถามว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่าง
ไปทุกทิศ เหมือนกับดาวประกายพริ้ว เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีวรรณะอย่างนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ท่าน และโลกะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ อนึ่ง วรรณะของ
ท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ถูกพระโมคคัลลณะถามแล้ว
ดีใจ ได้พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อดิฉันยังครองเรือนอยู่ ดิฉันไม่มีความริษยา
ไม่มีความตระหนี่ ไม่ตีเสมอ ไม่โกรธ อยู่ในโอวาท
ของสามี ไม่ประมาทเป็นนิจในวันอุโบสถ เข้าจำ
อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดวัน
๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปีภักษ์ และ

ตลอดปาฏิหาริย์ปีภักษ์ [วันรับวันส่ง] ตำรวมในศีล
ระมัดระวังจำแนกทาน เข้าอยู่ประจำวิมาน เว้นจาก
ปาณาติบาต ๑ งดเว้นจากความเป็นขโมย ๑ ไม่ประ-

พฤติลวงประเวณี ๑ เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๑ ห้าง
ไกลจากการดื่มน้ำเมา ๑ ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ ดีฉัน
เป็นผู้ฉลาดในอริยสังขาร เป็นอุบาสิกาของพระ-
โคดมผู้มีพระจักขุทรงพระยศ ดีฉันนั้นเป็นผู้มียศโดย
ยศก็เพราะศีลของตนเอง ดีฉันได้เสวยผลแห่งบุญ
ของตนอยู่ จึงสุขใจสุขกายไร้โรค เพราะบุญนั้น
ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผู้นี้จึงสำเร็จ
แก่ดีฉัน โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเป็นมนุษย์อยู่ ดีฉันได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ อนึ่ง
วรรณะของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

ก็แลเทพธิดาสั่งความว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านได้กรุณานำความไป
กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าตามคำของดีฉันด้วยเถิดว่า นางอุตตรา-
อุบาสิกา ขอถวายบังคมพระบาทยุคลของพระผู้มีพระเจ้าด้วยเศียรเกล้า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้อที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรงพยากรณ์ดีฉัน ใน
สามัญผลอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ไม่น่าอัศจรรย์เลย เพราะพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าทรงพยากรณ์ดีฉันไว้ในสกทาคามีผลนั้นแล้ว.

จบอุตตราวิมาน

อรรถกถาอุตตราวิมาน

อุตตราวิมาน มีคาถาว่า อภิกกนุเตน วณฺเณน เป็นต้น. อุตตรา-
วิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน
กรุงราชคฤห์. สมัยนั้น บุรุษเข็ญใจ ชื่อปุลณฺเณ อาศัยราชคฤหเศรษฐี
เลี้ยงชีพอยู่. ภริยาของเขาชื่อว่าอุตตรา. หญิงที่เป็นคนในเรือน ชื่อว่า
อุตตรา มี ๒ คน รวมทั้งธิดา [ของเขาคือ] ต่อมาวันหนึ่ง เขาโฆษณา
ว่า มหาชนในกรุงราชคฤห์ควรเล่นนักษัตร ๗ วัน. เศรษฐีฟังเรื่องนั้น
แล้ว พுகะปุลณฺเณซึ่งมาแต่เช้าว่า พ่อเอ๋ย คนใกล้บ้านเรือนเคียงของเรา
ประสงค์จะเล่นนักษัตรกัน เจ้าเล่าจักเล่นนักษัตรหรือจักทำงานรับจ้าง.
ปุลณฺเณตอบว่า นายท่าน ธรรมดางานนักษัตร ก็สำหรับคนมีทรัพย์ดอก
ขอรับ. ส่วนในเรือนของกระผม ไม่มีแม้แต่ทรัพย์และข้าวสารที่จะกิน
ในวันพรุ่งนี้ กระผมไม่ต้องการทำงานนักษัตร ได้โคก็จักไปไถนา. เศรษฐี
กล่าวว่า ถ้าอย่างนั้น ก็จงรับเอาโคไป. เขารับเอาโคงานและไถจ้างงาน
ไป กล่าวกะภริยาว่า แม่นาง ชาวเมืองเล่นงานนักษัตรกัน เพราะเป็น
คนจน ฉันก็ต้องไปทำงานรับจ้าง เจ้าหุงต้มอาหารเป็น ๒ เท่าในวันนี้
ก่อนแล้วค่อยนำไปให้ฉันนะ แล้วก็ไปนา.

แม่ท่านพระสารีบุตรเถระ เข้านิโรธสมาบัติ ๗ วันแล้ว ออกจาก
นิโรธสมาบัตินั้น สํารวจดูว่า วันนี้ เราควรจะสงเคราะห์ใครเล่าหนอ
ก็เห็นปุลณฺเณเข้าอยู่ในข่าย คือญาติของตน ใคร่ครวญดูว่า ปุลณฺเณผู้นี้
มีศรัทธาอาจสงเคราะห์เราไหมหนอ ก็รู้ว่า เขามีศรัทธาสามารถสงเคราะห์
ได้ และเขาจะได้มหาสมบัติ เพราะชื่อนั้นเป็นปัจจัย จึงถือบาตรจีวร

ไปยังที่เขาไถนา เห็นกอไม้กอหนึ่งใกล้ริมบ่อ จึงยืนอยู่. ปุณณะเห็น พระเถระแล้วหยุดไถนา ใ้หัวพระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์ คิดว่า พระเถระคงต้องการไม้ชำระฟัน จึงทำกัปปิยะไม้ชำระฟันแล้วถวาย. พระเถระจึงนำบาตรและผ้ากรองน้ำให้เขาไป. เขาคิดว่า พระเถระคงต้องการ น้ำ จึงรับบาตรและผ้ากรองน้ำนั้น กรองน้ำแล้วถวาย.

พระเถระคิดว่า ปุณณะนี้ อยู่หลังเรือนของคนอื่น ๆ ถ้าเราจักไป ยังประตูเรือนของเขา ภริยาของปุณณะนี้คงจักไม่อาจเห็นเราได้ จ้าเรา จักอยู่ในที่ตรงนี้แหละ จนกว่าภริยาของเขานำอาหารเดินทางมา. พระเถระรออยู่หน่อยหนึ่งในที่ตรงนั้นนั่นแหละ รู้ว่า ภริยาของเขเดินทางมาแล้ว ก็ออกเดินบ่ายหน้าไปภายในกรุง. ระหว่างทาง นางเห็นพระเถระ ก็คิดว่า บางคราวเมื่อมีไทยธรรม เราก็ไม่พบพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า บางคราว เมื่อเราพบพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ก็ไม่มีไทยธรรม แต่วันนี้ เราพบพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ด้วย ไทยธรรมนี้ก็มีอยู่ด้วย พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าจักสงเคราะห์เราได้ไหมหนอ. นางลดภาชนะอาหารลงแล้ว ใ้หัวพระเถระด้วยเบญจางคประดิษฐ์กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า ขออย่าคิดเลยว่า ของนี้ป้อนหรือประณีต โปรดสงเคราะห์ ดิฉันผู้เป็นทาสเถิด. ขณะนั้น พระเถระก็น้อมบาตรเข้าไป เมื่อนาง เอามือข้างหนึ่งถือภาชนะ เอามืออีกข้างหนึ่งถวายอาหารจากภาชนะนั้น เมื่อถวายได้ครึ่งหนึ่ง ท่านก็เอามือปิดบาตรบอกว่า พอละ. นางจึงกล่าวว่า ท่านเจ้าข้า อาหารนี้มีส่วนเดียว ไม่อาจแบ่งเป็นสองส่วนได้ ขอท่าน โปรดอย่าสงเคราะห์เฉพาะโลกนี้แก่ทาสของท่านเลย สงเคราะห์ถึงโลก หน้าด้วย ดิฉันปรารถนาจะถวายหมดไม่เหลือเลยเจ้าข้า แล้วเอาอาหาร ทั้งหมด วางลงในบาตรของท่าน ทั้งความปรารถนา ขอดิฉันว่าจงมีส่วน

แห่งธรรมที่ท่านเห็นแล้วด้วยนะเจ้าข้า. พระเถระกล่าวว่า จงสมปรารถนาเถิด แล้วยื่นทำอนุโมทนา นั่งฉัน ณ ที่สะดวกด้วยน้ำแห่งหนึ่ง. แม้นางก็กลับไปหาข้าวสารหุงเป็นข้าวสวย.

ส่วนปุณณะไถที่ประมาณ ๘ กรีส ไม่อาจทนความหิวได้ ก็ปลดโคเข้าไปยังร่มไม้แห่งหนึ่ง นั่งมองนางอยู่. ขณะนั้น ภริยาของเขาถืออาหารเดินไป เห็นเขาแล้วก็คิดว่า เขาหิวนั่งมองเรา ถ้าจักตะคอกเราว่า ช่างช้าเหลือเกิน แล้วตีด้วยด้ามปฏักไซรี กรรมที่เราทำก็จักไร้ประโยชน์ จ้าเราจักบอกกล่าวเขาเสียก่อน จึงพูดอย่างนี้ว่า นายจ้ำ วันนี้ดิฉันทำจิตปล่อยใสทั้งวัน โปรดอยู่ทำกรรมที่ดิฉันทำไว้แล้วให้ไร้ประโยชน์เลย ดิฉันนำอาหารสำหรับนายมาแต่เช้า ระหว่างทาง พบท่านพระธรรมเสนาบดี จึงถวายอาหารสำหรับนายแก่ท่าน แล้วกลับบ้านหุงอาหารแล้วจึงมา นายจ้ำ โปรดทำจิตให้ปล่อยใสเถิด. ปุณณะนั้นถามว่า แม่นางพูดอะไร ฟังเรื่องนั้นสักครั้ง แล้วกล่าวว่า แม่นาง เจ้าถวายอาหารสำหรับฉันแก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าช่างทำดีแท้ แม้นฉันก็ถวายไม้ชำระฟันและน้ำบ้วนปากแก่ท่านเมื่อเช้าตรู่วันนี้ เขามีใจปล่อยใส ยินดีถ้อยคำนั้น ลำบากกายเพราะได้อาหารตอนสาย จึงวางศิระษะหนุนตักของนางแล้วก็กลับไป.

ลำดับนั้น เนื้อที่ ๆ เขาไถตอนเช้า ละเอียดเป็นฝุ่น กลายเป็นทองสีแดงไปหมด ปรากฏงดงามเหมือนกองดอกกรรณิการ. เขาตื่นแล้วมองดูกล่าวกะภริยาว่า แม่นาง เนื้อที่ ๆ ฉันไถไว้แห่งหนึ่ง ปรากฏชัดแก่ฉันเป็นทองไปหมด หรือลูกตาของฉันฝาดไป เพราะได้อาหารสายเกินไปหนอ ภริยากล่าวว่า นายจ้ำ มันปรากฏแก่สายตาของดิฉันก็อย่างนั้นเหมือนกันจ๊ะ. เขาลุกขึ้นเดินไปที่นั่นหยิบขึ้นมาก้อนหนึ่ง ทูบที่หัวไถ ก็รู้ว่าเป็นทอง

จริง ๆ คิดว่า โอ! ผลในทานที่เราถวายพระผู้เป็นเจ้าพระธรรมเสนาบดี แสดงในวันนี้แล้วสิหนอ เราไม่อาจปกปิดทรัพย์เหล่านี้ไว้บริโภคนำได้แล้ว บรรจุกองเต็มภาชนะอาหาร ที่ภริยานำมา ไปยังราชสกุล พระราชาพระราชทานโอกาสแล้วเข้าไปถวายบังคม เมื่อตรัสถามว่า อะไรกัน พ่อเอ๋ย จึงกราบทูลว่า ข้าแต่สมมติเทพ วันนี้เนื้อที่ ๆ ข้าพระบาทไถนา กลายเป็น กองทองไปหมด จะโปรดให้นำทองที่เกิดนาไว้ก็ควรด้วยเกล้า พระเจ้าข้า. พระราชาตรัสถามว่า เจ้าเป็นใคร. กราบทูลว่า ข้าพระบาท ชื่อปุณณะ พระเจ้าข้า. ตรัสถามว่า วันนี้เจ้าทำบุญอะไร. กราบทูลว่า ข้าพระบาท ถวายไม้ชำระฟันและน้ำบ้วนปากแต่เช้าตรู่แก่ท่านพระธรรมเสนาบดี ส่วน ภริยาของข้าพระบาท ถวายอาหารที่เขานำมาสำหรับข้าพระบาทแก่พระผู้เป็นเจ้าเหมือนกัน พระเจ้าข้า.

พระราชาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ตรัสว่า ท่านทั้งหลาย เขาว่า ผลทานที่ถวายท่านพระธรรมเสนาบดีแสดงออกแล้วในวันนี้เอง ตรัสถามว่า พ่อเอ๋ย เจ้าจะอย่างไร. กราบทูลว่า โปรดส่งเกวียนหลาย พันเล่มให้ขนทองเข้ามาเถิด พระเจ้าข้า. พระราชาก็ทรงส่งเกวียนไปขน เมื่อพวกราชบุรุษถือเอาทอง ค้วยพูดว่า สมบัติของพระราชา ทองที่ถือเอา ก็กลายเป็นดินไป จึงไปกราบทูลพระราชา. ตรัสถามว่า พวกเจ้าพูดว่า กระจะไร จึงถือเอา. กราบทูลว่า สมบัติของพระองค์ พระเจ้าข้า. จึงทรงสั่งว่า พ่อเอ๋ย พวกเจ้าจงไปใหม่ กล่าวว่า สมบัติของปุณณะ. แล้วถือเอามา. พวกราชบุรุษก็ปฏิบัติตามที่ทรงสั่งไว้. ทองที่ถือเอา ๆ ก็เป็นทองดั้งเดิม. พวกเขาขนทองมาหมดแล้ว ทำเป็นกองไว้ที่พระลานหลวง กองสูงถึง ๘๐ ศอก. พระราชาจึงทรงสั่งให้ชาวกรุงประชุมกัน ตรัสถามว่า

ในพระนครนี้ ทองของใครมีเท่านี้บ้าง กราบทูลว่า ไม่มี พระเจ้าข้า. ตรัสถามว่า ควรให้อะไรแก่เขาเล่า. กราบทูลว่า ฉัตรตำแหน่งเศรษฐี พระเจ้าข้า พระราชาตรัสว่า ปุณณะจงเป็นเศรษฐีมีทรัพย์มาก แล้วพระราชทานฉัตรตำแหน่งเศรษฐีแก่เขาพร้อมด้วยโภคสมบัติยิ่งใหญ่.

ครั้งนั้น ปุณณะนั้นกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระบาทอยู่ในสกุลอื่นตลอดเวลาเท่านี้ ขอโปรดพระราชทานที่อยู่แก่ข้าพระบาทด้วย. พระราชาตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น จงดู นั้นกองไม้ปรากฏอยู่ จงให้นำกองไม้นั้นมาปลุกเรือนเสีย ตรัสบอกสถานที่เป็นเรือนของเศรษฐีเก่า. ปุณณะเศรษฐีนั้นให้ปลุกเรือน ๒-๓ วันเท่านั้นตรงที่นั้น รวมงานมงคลขึ้นบ้านและงานมงคลฉลองฉัตรตำแหน่งเป็นงานเดียวกัน ได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ๗ วัน ครั้งนั้น พระศาสดาเมื่อทรงอนุโมทนาทาน ตรัสอนุพุทพิกถาแก่เขา จบธรรมกถา ปุณณะเศรษฐีภริยาและธิดาของเขา ชื่ออุตตรารวม ๓ คนได้เป็นโสดาบัน.

ต่อมา ราชคหเศรษฐีขอธิดาของปุณณะเศรษฐีให้บุตรของตน ถูกปุณณะเศรษฐีปฏิเสธ จึงกล่าวว่า อย่าทำอย่างนี้เลย ท่านอาศัยเราอยู่ตลอดเวลาเท่านี้จึงได้สมบัติ จงให้ธิดาของท่านแก่บุตรเราเถิด ปุณณะเศรษฐีนั้นกล่าวว่าพวกท่านเป็นมิจฉาทิฎฐิ ธิดาของเราเว้นพระรัตนตรัยเสีย ก็อยู่ด้วยไม่ได้ เราจึงไม่ให้ธิดาแก่บุตรของท่านนั้น. ครั้งนั้น กุลบุตรเศรษฐีคลุหบดีเป็นต้นเป็นอันมาก พวกกันอ่อนวอนปุณณะเศรษฐีนั้นว่า ท่านอย่าทำลายความคุ้นเคยกับราชคหเศรษฐีนั้นเลย โปรดให้ธิดาแก่เขาเถิด ปุณณะเศรษฐีนั้นรับคำของคนเหล่านั้น แล้วได้ให้ธิดาในคฤหัสถ์เดือน ๘ ครั้งนั้นตั้งแต่มีสามี อุตตราธิดานั้น ไม่ได้เข้าไปหาภิกษุหรือภิกษุณี ถวายทาน

หรือฟังธรรมเลย เมื่อเวลาล่วงไป ๒ เดือนครึ่ง จึงถามหญิงรับใช้ที่ยืนอยู่ใกล้ ๆ คนว่า บัดนี้ในพรรมายังเหลืออยู่เท่าไร. หญิงรับใช้จึงตอบว่า ครึ่งเดือน เจ้าคะแม่เจ้า. อุตตราธิดานั้นจึงส่งข่าวบอกบิดามารดาว่า เหตุไรบิดามารดาจึงจับลูกขังไว้ในเรือนจำอย่างใน บิดามารดาเมื่อนั้นประจักษ์ให้เป็นที่โทษของคนอื่นเสียยังจะคิดว่า ไม่ควรให้แก่สกุลมิจฉาภิภูติเช่นนี้ ตั้งแต่ดิฉันมาแล้ว ก็ไม่ได้ทำบุญแม้สักอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่าเห็นภิกษุ. คราวนั้น บิดาของนาง จึงประกาศความเสียใจว่า ธิดาของเราตกทุกข์ได้ จึงส่งทรัพย์ไป ๑๕,๐๐๐ กหาปณะ และส่งข่าวไปว่าในนครนี้มีโสภณีนีชื่อ สิริมา รับทรัพย์วันละพันทุกวัน จงเอาทรัพย์นี้ให้นางมามอบแก่สามีแล้ว จงทำบุญตามชอบใจของตนเถิด. นางอุตตราธิดาก็กระทำอย่างนั้น เมื่อสามีเห็นนางสิริมาจึงถามว่า นี้อะไรกัน จึงกล่าววว่า นายท่าน สหายของฉันทจะปรนนิบัติท่านตลอดครึ่งเดือนนี้ ส่วนดิฉันประสงคจะให้ท่านฟังธรรมตลอดครึ่งเดือนนี้. สามีนั้นเห็นหญิงนั้นสวยก็เกิดความเสนหาจึงรับคำว่า ดีซิเจ้า.

ฝ่ายนางอุตตราธิดานิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดอย่าไปที่อื่น รับอาหารในที่นี้ นี้อะไรตลอดครึ่งเดือนนี้ ถือเอาปัญญาของพระศาสดาดีใจว่า ตั้งแต่บัดนี้ไป เราจักได้บำรุงพระศาสดาและฟังธรรมจนถึงวันมหาปวารณา สั่งว่า พวกเจ้าจงต้มข้าวต้มอย่างนี้ จงหุงข้าวสวยอย่างนี้ จงทอดขนมอย่างนี้ เทียวจัดแจงกิจทุกอย่างในโรงครัวใหญ่. ลำดับนั้น สามีของนางมุ่งหน้าไปยังโรงครัวใหญ่ด้วยคิดว่า พรงนี้เป็นวันมหาปวารณา ยืนใกล้หน้าต่างตรวจดูว่า หญิงโจ่งคนนั้นกำลังเกี่ยวทำอะไรหนอ เห็นนางนั้นมอมแมม

ด้วยเหื่อประอะเปื้อนด้วยเขม่าที่ขจัดแฉงอยู่อย่างนั้น คิดว่า โอ หญิง
โง่งงไม่ได้เสวยสิริสมบัตินี้ในฐานะเช่นนี้ เทียบลึ้มใจว่า จักบำรุงเหล่า
สมณะโล้น ดังนี้ห้าวเราะแล้วกลับไป.

เมื่อสามีนั้นกลับไปแล้ว นางสิริมาซึ่งยืนอยู่ใกล้ๆ สามีนางนั้น
คิดว่า ผู้นี้เห็นอะไรหนอจึงห้าวเราะ จึงมองไปทางหน้าต่างนั้นนั่นแหละ
เห็นนางอุตตราธิดาก็คิดว่า ผู้นี้เห็นหญิงนี้เองจึงห้าวเราะ และผู้นี้คงสนิท
ชิดชมกับหญิงผู้นี้แน่. ได้ยินว่า นางสิริมานั้นเป็นหญิงภายนอก อยู่เสวย
สมบัตินั้นในเรือนนั้นครั้งเดือน ไม่รู้ความที่ตนเป็นหญิงภายนอก สำคัญว่า
ตนเป็นแม่เรือน นางจึงผูกอาฆาตในนางอุตตราธิดา คิดว่า เราจะก่อทุกข์
แก่หญิงคนนี้ ลงจากปราสาทเข้าโรงครัวใหญ่ คว่ากระบวยตักเนยใสที่
เดือดในที่ทอดขนมไปตรงข้างหน้านางอุตตราธิดา นางอุตตราธิดาเห็น
นางสิริมากำลังเดินมา จึงแผ่เมตตาไปยังนางว่า สหายของเราได้ทำอุปการะ
แก่เรา จักรวาลก็ยังแคบเกินไป พรหมโลกก็ยังต่ำเกินไป สหายของเรา
มีคุณยิ่งใหญ่ ถึงเราก็อาศัยนางจึงได้ให้ทานฟังธรรม ถ้าเรามีความโกรธ
ในสหายผู้นี้ เนยใสนี้จงลวกเรา ถ้าเราไม่มีความโกรธ เนยใสก็จงอย่าลวกเรา
ถึงเนยใสที่เดือดแม้นางสิริมาราดลงบนศีรษะของนางอุตตราธิดานั้น ก็
เป็นประหนึ่งน้ำเย็น. ขณะนั้นนางสิริมาคิดว่าเนยใสนี้คงจกเย็น จึงเอา
กระบวยตักใหม่ถือเดินมา พวกทาสีของนางอุตตราเห็นก็ตะคอกว่า เฮ้ย
หญิงคือ เจ้าไม่ควรจะราดเนยที่เดือดบนศีรษะเจ้านายของข้า ลูกขึ้นรุ่ม
ตบถีบจนนางสิริมาล้มลง นางอุตตราธิดาแม้จะห้ามก็ห้ามไม่ได้. ครั้งนั้น
นางยืนอยู่ข้างบนห้ามทาสีทุกคนแล้วสอบสวนนางสิริมาว่า เหตุไร เจ้าจึง
ทำกรรมหนักเช่นนี้ ให้อาบด้วยน้ำอุ่น ชโลมด้วยน้ำมันยาที่เกี่ยวข้องถึง

ร้อยครั้ง.

ขณะนั้นนางสิริมาารู้สึกว่าตนเป็นหญิงภายนอกจึงคิดว่า เราราคเนยโส
ที่เดือดบนศีรษะหญิงผู้นี้ เพราะเหตุเพียงสามีหัวเราะ กระทำกรรมหนักแล้ว
หญิงผู้นี้ไม่สง่าทาสีจับเรา แม้เวลาที่พวกทาสีทำร้ายเราก็งห้ามปรามทาสี
ทุกคน ได้กระทำสิ่งที่ควรทำแก่เราทีเดียว ถ้าเราไม่ขอมานาง ศีรษะ
ของเราก็งจะแตก ๗ เลี้ยง จึงหมอบลงใกล้เท้าอุตตราธิดานั้นกล่าวว่า
แม่นาย โปรคอดโทษแก่ดิฉันเถิด. อุตตราธิดากล่าวว่า เราเป็นธิดามีบิดา
เมื่อบิดาของเราอดโทษ เราก็งจะอดโทษให้ นางสิริมากล่าวว่า สุดแต่แม่
นายเถิด ดิฉันจะให้ปุณณเศรษฐีบิดาของท่านอดโทษให้ อุตตราธิดา
กล่าวว่า ท่านปุณณเศรษฐีเป็นชนกบิดาในวิภูฏะของดิฉัน แต่เมื่อชนก-
บิดาในวิภูฏะอดโทษแล้ว ดิฉันจึงจะอดโทษให้. นางสิริมาถามว่า ก็ใคร
เล่าเป็นชนกบิดาในวิภูฏะของท่าน. นางตอบว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.
นางสิริมากล่าวว่า ดิฉันไม่คุ้นกับพระองค์นี้ ดิฉันจะทำอย่างไรเล่า ?
นางอุตตราธิดากล่าวว่า พຽงนี้ พระศาสดาจักทรงพาภิกษุสงฆ์มาในที่นี้
เธอก็งถือสักการะตามแต่จะได้อมาในที่นี้แหละ จงให้พระองค์อดโทษ
ให้. นางสิริมากล่าวว่า ดิฉันแม่เจ้า แล้วก็ลุกขึ้นไปเรือนตนสั่งหญิงรับใช้
๕๐๐ คน จัดแจงของเคี้ยวของกินและกับข้าวต่าง ๆ รุ่งขึ้นก็ถือสักการะ
นั้นมายังเรือนของนางสิริมา ไม่อาจจะวางของลงในบาตรของภิกษุสงฆ์
มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขได้ จึงยืนอยู่ นางอุตตราธิดาก็งรับของนั้นมา
ทั้งหมดแล้วจัดการให้.

ครั้นพระศาสดาเสวยเสร็จ ฝ่ายนางสิริมาพร้อมกับบริวารก็หมอบลง
แทบเบื้องบาทพระศาสดา. ขณะนั้น พระศาสดาตรัสถามนางว่า เจ้ามีความ

ผิดอะไร นางสิริมากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อวันวาน
ข้าพระองค์กรทำกรรมชื่อนี้ ขณะนั้นสหายของข้าพระองค์จึงห้ามเหล่าทาสี
ที่จะทำร้ายข้าพระองค์ได้กระทำอุปการะแก่ข้าพระองค์โดยแท้ ข้าพระองค์
นั้นสำนึกบุญคุณของนางจึงขอมานาง แต่นางกล่าวกะข้าพระองค์ว่า เมื่อ
พระองค์งดโทษ นางจึงจะงดโทษ พระศาสดาตรัสถามว่า อุตตรา เขาว่า
อย่างนี้จริงหรือ นางอุตตราธิดาทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จริงเจ้าข้า
สหายราคนยโสคือคบนศรีษะของข้าพระองค์เจ้าข้า พระศาสดาตรัสถาม
ว่า เมื่อเป็นดังนั้น เจ้าคิดอะไร นางอุตตราธิดาทูลว่า ข้าพระองค์คิด
อย่างนี้ว่า จักรวาลก็แคบเกินไป พรหมโลกก็ต่ำเกินไป สหายของ
ข้าพระองค์มีคุณยิ่งใหญ่ ด้วยว่าข้าพระองค์อาศัยนางจึงได้ให้ทานและฟัง
ธรรม ถ้าว่าข้าพระองค์มีความโกรธในนาง ขอนยโสนี้จึงลวกข้าพระองค์
ถ้าไม่โกรธขอนยโสอย่าลวก แล้วก็แผ่เมตตาไปยังนางพระเจ้าค่ะ พระ-
ศาสดาตรัสว่า ดีละ ดีละอุตตรา ชนะความโกรธอย่างนี้ก็สมควร ด้วยว่าขึ้น
ชื่อว่าผู้โกรธ ผู้ไม่โกรธฟังชนะ ผู้ดำ ผู้ไม่ดำก็ฟังชนะ ผู้บริภาษ ผู้ไม่
บริภาษก็ฟังชนะ ผู้ตระหนี่ถี่เหนียว อันเขาฟังชนะได้ด้วยการให้ทรัพย์
สิ่งของของตน ผู้พูดเท็จ อันเขาฟังชนะด้วยการพูดจริง เมื่อทรงแสดง
ความข้อนี จิงตรัสพระคาถานี้ว่า

อกุโณธเน ชิเน โภธึ อสธู ธาธุนา ชิเน

ชิเน กทธิยึ ทาเนน สจฺเจนาถิกวาทีนํ

ฟังชนะความโกรธ ด้วยความไม่โกรธ ฟังชนะ

ความไม่ดี ด้วยความดี ฟังชนะความตระหนี่ ด้วย

การให้ ฟังชนะผู้พูดเท็จ ด้วยคำจริง.

จบคาถาก็ได้ตรัสกล่าวด้วยสังขะ ๔ จบสังขะ นางอุตตราธิดาก็ตั้งอยู่ในสภทาคามิผล สามี บิดาของสามี และมารดาของสามี กระทำให้แจ้งซึ่งโศดาปัตติผล แม้นางสิริมากับบริวาร ๕๐๐ ก็ได้เป็นโศดาบัน. ต่อมานางอุตตราธิดาตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ ครั้งนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะ เทียวเทวจาริกตามนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลัง พบนางอุตตราเทวธิดา จึงถามด้วยคาถาว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องแสงสว่าง
ไปทุกทิศ ประหนึ่งดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร
วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้
จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ท่าน.

ดูก่อนเทพี ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ท่านครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ได้ทำบุญอะไร เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้น ดีใจถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว จึงพยากรณ์ปัญหาโดยอาการที่ท่านถามถึงกรรม
ที่มีผลอย่างนี้ กล่าวตอบว่า

ดีฉันอยู่ครองเรือน ไม่มีความริษยา ความ
ตระหนี่และการตีเสมอ ดีฉันไม่เป็นคนมักโกรธ อยู่
ในโอวาทของสามี เป็นผู้ไม่ประมาทเป็นนิจ ในวัน

อุโบสถ ดินันต์คืออุโบสถประกอบไปด้วยองค์ ๘ ตลอด
วัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ แห่งปีกษัย และตลอด
ปาฏิหาริย์ปีกษัย วันรับ-วันส่ง ดินันต์ตำรวมในศีลทุก
เมื่อ มีความระมัดระวัง ขอบให้ท่าน จึงครองวิมาน
อยู่ ดินันต์เว้นขาดจากปาณาติบาต มุสาวาท อทิน-
นาทาน กาเมสุมิจฉาจาร และเว้นไกลจากการดื่ม
น้ำเมา ยินดีในสิกขาบท ๕ รอบรู้ร้อยสัจ เป็น
อุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระยศ ผู้มีพระจักขุ ดินันต์
นั้นมียศด้วยศเสวยบุญของตน มีความสุข มีอนามัย
ก็ด้วยศีลของตนเอง เพราะบุญนั้น วรรณะของดินันต์
จึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ดินันต์
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดินันต์.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดินันต์ขอบอก
กล่าวแก่ท่าน ดินันต์ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ได้ทำบุญใด
ไว้ เพราะบุญนั้น ดินันต์จึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของดินันต์จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

นางอุตตราเทพธิดา สั่งความท่านพระโมคคัลลานะว่า ท่านผู้เจริญ
ขอท่านพึงถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยเศียรเกล้า ตาม
คำของดินันต์ว่าข้าแต่พระองค์เจริญ อุบาสิกาชื่อว่าอุตตรา ถวายบังคมพระ-
บาทพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ไม่น่าอัศจรรย์
เลย ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า พึงพยากรณ์ดินันต์ไว้ในสามัญญผลอันใดอันหนึ่ง

เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ดิฉันไว้ในสกทาคามีผลแล้ว.

ในกาลานั้น บทว่า **อิสฺสา จ มจฺจริยาโม โปลาโส นาโหติ มยุหิ ฆรมาวสนฺติยา** ความว่า ความริษยามีสมบัติของหญิงเหล่านี้ผู้อยู่ครองเรือนเป็นต้นเป็นอารมณ์ มีการริษยาสมบัติของผู้อื่นเป็นลักษณะ ๑ ความตระหนี่ มีลักษณะปกปิดสมบัติของตน เพราะไม่ประสงค์จะให้แก่ผู้มาขอสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แม้จะเป็นการขอยืมเป็นต้นก็ดี ๑ ความตีเสมอ ซึ่งมีการถือเป็นคู่แข่งกับผู้อื่น โดยตระกูลและประเทศเป็นต้น ๑ บาปกรรม แม้ทั้ง ๓ ดังกล่าวไม่มี ไม่เกิดขึ้นแก่ดิฉันผู้ครองเรือน ในเมื่อมีปัจจัยพร้อมแล้ว. บทว่า **อกุโธธนา** ได้แก่ มีสภาพไม่โกรธเพราะพรั่งพร้อมด้วยขันติ เมตตา และกรุณา. บทว่า **ภตฺตุ วสฺนานุตฺติณี** ได้แก่ มีปกติอยู่ในอำนาจของสามี โดยความคล้อยตามสามีมีตื่นก่อนนอนหลัง เป็นต้น อธิบายว่า มีปกติประพฤติน่าพอใจ. บทว่า **อุโปสเถ นิจฺจหมปฺปมตฺตา** ได้แก่ ดิฉันไม่ประมาท คืออยู่ด้วยความไม่ประมาทเป็นนิจในอันรักษาอุโบสถศีล.

อุตตราเทพธิดา เมื่อแสดงความไม่ประมาทในอุโบสถนั้นนั่นแล เพื่อจะแสดงวันรักษาอุโบสถ วิธีรักษาอุโบสถ จึงกล่าวว่า **จาตุทฺทสี** เป็นต้น. ในคํานั้น คำว่า **จาตุทฺทสี ปญฺจทสี** สัมพันธ์กับคำว่า **ปกฺขสุส** แปลว่า ตลอดจาตุทฺทสีแห่งปักษ์ ปัญฺจทสีแห่งปักษ์ คำนี้เป็นทุติยาวิภัติ ใช้ในอรรถัจจันตสังโยคแปลว่า ตลอด, สิ้น. ในคำว่า **ยา จ ปกฺขสุส อฏฺฐมี** นี้ **จ** ศัพท์เป็นเศษคำ. บทว่า **ปาฎิหาริยปกฺขญฺจ** ความว่า ได้แก่ ตลอดปักษ์ของผู้รักษา และปักษ์ที่พึงรักษาอุโบสถศีลด้วยการรับ การส่ง คือวันต้นและวันท้ายตามลำดับแห่งวันจาตุทฺทสี วันปณฺณรสี

และวันอัญฐมี อธิบายว่า วัน ๑๓ คำ วันแรมคำหนึ่ง วัน ๗ คำ และ วัน ๕ คำ. บทว่า **อฏฺฐงฺกุสฺสมาคตํ** ได้แก่ มาพร้อมด้วยดี ประกอบพร้อมด้วยองค์ ๘ มี ปาณาติปาตา เวรมณี เป็นต้น.

บทว่า **อุปฺพลิสฺสํ** แปลว่าเข้าอยู่ จริงอยู่คำนี้เป็นคำแสดงอนาคตลงในอรรถแห่งอดีต. แต่เกจิอาจารย์สวคว่า **อุปฺพลี** อย่างเดียว. บทว่า **สทา** ได้แก่ ในวันอุโบสถทั้งหมด พร้อมทั้งวันปาฏิหาริย์. บทว่า **สิเลสุ** ได้แก่ ในวันอุโบสถศีลที่พึงทำให้สำเร็จ. จริงอยู่คำนี้เป็นสัตตมิ-วิภัตติ ใช้ในอรรถที่ทำให้สำเร็จผล. บทว่า **สํวฺตา** ได้แก่ สारวมทางกายวาจาจิต. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **สทา** แปลว่า ทุกเวลา. บทว่า **สิเลสุ** ได้แก่ นิจศีล. บทว่า **สํวฺตา** ได้แก่ สारวมทางกายวาจา.

บัดนี้ เพื่อจะแสดงนิจศีลนั้น อุตตราเทพธิดาจึงกล่าวว่า เว้นขาดจากปาณาติบาตเป็นต้น. ในคำนั้น ปาณะโดยโฆหารสมมติ ได้แก่ สัตว์ โดยปรมัตถ์ ได้แก่ ชีวิตินทรีย์. การทำสัตว์ให้ตกลงไป การฆ่าสัตว์ การทำลายสัตว์ ชื่อว่า ปาณาติบาต. โดยอรรถ ได้แก่ เจตนาฆ่าของผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตว่ามีชีวิต ซึ่งเป็นสมุฏฐานของความพยายามเค็ดชีวิตินทรีย์ เป็นไปทางกายทวารวจิตวาร ทวารใดทวารหนึ่ง. เว้น อธิบายว่า กัดหันกลับจากปาณาติบาตนั้น.

ในบทว่า **มุสฺสาวาทา** วชิประโยชน์หรือกายประโยชน์ที่ห้กรานประโยชน์ของผู้มุ่งจะให้คลาดเคลื่อน ชื่อว่ามุสา. เจตนาที่เป็นสมุฏฐานของกาย-ประโยชน์และวชิประโยชน์ที่ทำให้คลาดเคลื่อนต่อผู้อื่น ด้วยประสงค์จะให้คลาดเคลื่อน ชื่อว่ามุสาวาท. อีกนัยหนึ่ง บทว่า **มุสา** ได้แก่ เรื่องที่ไม่จริง ไม่แท้. บทว่า **วาโท** ได้แก่ เจตนาของผู้ประสงค์จะให้เขารู้เรื่องที่

ไม่จริงไม่แท้ นั่น เป็นเรื่องจริงเรื่องแท้ เป็นสมุฏฐานของวิญญูติอย่างนั้น
สำรวจ อธิบายว่า งดเว้นจากมุสาวาทนั้น. จ ศัพท์เป็นสัมปณฺฑนัตถะ
รวมไว้.

ในบทว่า เถยฺยา ความเป็นขโมย เรียกเถยยะ อธิบายว่า ขโมย
ของเขาด้วยเจตนาเป็นขโมย. โดยความเถยเจตนาของผู้ที่สำคัญในของที่
เจ้าของหวงแหนว่าเจ้าของหวงแหน เป็นสมุฏฐานของความพยายามที่จะ
ขโมยของเขาชื่อว่าเถยยะ. หรือสัมพันธ์ความว่า เจตนาที่สำรวจห่างไกล
จากเถยยะ เจตนาเป็นขโมยนั้น.

ในบทว่า อติจฺจรา ความประพฤติกว้าง ชื่อว่าอติจฺจรา อธิบายว่า
ความประพฤติกว้างขอบเขตของโลก ด้วยอำนาจความในฐานะที่ไม่ควร
ละเมิด ชื่อว่ามิจฺจจฺจรา. ญิง ๒๐ จำพวก คือ ๑๐ จำพวกได้แก่ ญิง
ที่มารดา รักษา ญิงที่บิดา รักษา ญิงที่บิดามารดา รักษา ญิงที่พี่ชาย
รักษา ญิงที่พี่สาว รักษา ญิงที่ญาติ รักษา ญิงที่โคตรสกุล รักษา
ญิงที่ธรรมเนียม รักษา ญิงที่มีอารักขา ญิงที่มีสินไหมแก่ผู้ละเมิด
๑๐ จำพวก ได้แก่ ญิงที่เขาซื้อมาเป็นภรรยา ญิงที่ยอมเป็นภรรยาโดย
สมัครใจ ญิงที่ยอมเป็นภรรยาโดยโภกสมบัติ ญิงที่หอบผ้าหนีตามผู้ชาย
ญิงที่แต่งงาน ญิงที่ชายสวมเทริด ญิงที่เป็นทาสีและภรรยา ญิงที่เป็น
คนงานและภรรยา ญิงเชลย ญิงที่ชายอยู่ร่วมชั่วขณะ ชื่อว่าอคมนิย-
ฐาน ๆ ที่ไม่ควรละเมิด สำหรับชายทั้งหลาย. ส่วนชายอื่น ๆ ก็ชื่อว่า
อคมนิยฐานในญิงทั้งหลาย เฉพาะสำหรับญิง ๑๒ จำพวก คือ ญิง
มีอารักขาและญิงมีสินไหมรวม ๒ และญิง ๑๐ จำพวก มีญิงที่ชายซื้อ
มาเป็นต้น อคมนิยฐานนี้เท่านั้น ท่านประสงค์เอาในบทว่ามิจฺจจฺจรา.

โดยลักษณะ เจตนาก้าวล่วงอกมณีนฐานที่เป็นไปทางกายทวาร ด้วยประสงค์
อสังกรรม ชื่อว่าอติจาร. เจตนาวงเวียนจากอติจารนั้น.

ในบทว่า มชฺชปानา สุราและเมรัย เรียกว่ามชฺชชะ เพราะอรรถว่า
ทำให้มีนเมา. คนทั้งหลายย่อมดื่มด้วยมชฺชนะนั้น เหตุนั้น มชฺชนะนั้น จึง
ชื่อว่าปานะ การดื่มมชฺชนะ ของมีนเมา ชื่อว่ามชฺชปานะ. สุรา ๕ ประเภท
คือ สุราทำด้วยแป้ง สุราทำด้วยขนม สุราทำด้วยข้าว สุราใส่เชื้อ สุรา
ประกอบด้วยเครื่องปรุง หรือเมรัย ๕ ประเภท คือน้ำดอกไม้แดง น้ำ
ผลไม้แดง น้ำผึ้งหมัก น้ำอ้อยบหมัก เมรัยที่ประกอบด้วยเครื่องปรุง
คนเอาใบพืชห่อสุราเมรัยดื่มแล้วด้วยปลายหญ้าคา ด้วยเจตนาทุศีลใด เจตนา
นั้น ชื่อว่ามชฺชปานะ เจตนาเวียนไกลจากมชฺชปานะนั้น.

อุตตราเทพธิดา แสดงนิจศีลที่แยกแสดงโดยเป็นธรรมที่ควรละ
ด้วยบทว่า ปาณาติปาตา วิรตา เป็นต้นอย่างนี้แล้ว รวมกันแสดงโดยเป็น
ธรรมที่ควรสมทานอีกจึงกล่าวว่า ปญฺจสิกขาบท ๕ ดังนี้. บรรดาบท
เหล่านั้น บทว่า สิกขาบท ๕ แปลว่า บทที่ควรศึกษา. อธิบายว่า ส่วน
แห่งสิกขา. อีกนัยหนึ่ง กุศลธรรมแม้ทั้งหมดมีมานเป็นต้น ชื่อว่าสิกขา
เพราะเป็นธรรมที่ควรศึกษา. ก็บรรดาองค์ศีลทั้ง ๕ องค์ใดองค์หนึ่ง
ชื่อว่า บท เพราะอรรถว่าเป็นที่ตั้งแห่งศีล เหล่านั้น เพราะเหตุนี้ จึง
ชื่อว่า สิกขาบท เพราะเป็นบทที่ตั้งแห่งสิกขาทั้งหลาย ได้แก่องค์ศีลทั้ง
๕ คตินนอภิมยอินดีในสิกขาบท ๕ อย่างนั้น เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า
อินดีแล้วในสิกขาบททั้ง ๕. บทว่า อริยสัจจान โภวิทา ได้แก่ กุศล
ละเอียดในอริยสัจ ๔ กล่าวคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ด้วยอำนาจ
ตรัสรู้ ด้วยปริญาญาณรู้ ปหานละ สัจฉิกิริยาทำให้แจ้ง ภาวนาทำให้

มี. อธิบายว่า มีสัจจะอันแทงทะลุปรุโปร่งแล้ว. อุตตราเทพธิดา ระบุถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยมหาโคตรด้วยบทว่า โคตมสุต. ระบุโดยพระเกียรติยศ หรือปรีวารยศ ด้วยบทว่า ยสสุลิน.

บทว่า สาหิ ได้แก่ ดิฉันผู้มีคุณตามที่กล่าวแล้วนั้น. บทว่า สเคน สีเลน ได้แก่ ด้วยศีลตามสภาพของตนมีความเป็นผู้ไม่ริษยาเป็นต้น และด้วยศีลสมาทานมีอุโบสถศีลเป็นต้น เป็นตัวเหตุ. จริงอยู่ ศีลนั้นเรียกว่า สกั ของตน โดยเฉพาะ เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเอง และเพราะนำประโยชน์เกื้อกูลและความสุขมาให้. ด้วยเหตุนี้แน่แท้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

    ตํ หิ ตสุตส สกั โหติ ตถจ อาทาย คจจติ
    ตถจสุต อนุคคั โหติ   ฉายาว อนุปายินิ
          บุญนั้นแล ย่อมเป็นของเขา เขาพาบุญนั้นไป
    และบุญนั้น ย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาตามไป
    ฉะนั้น.

บทว่า ยสสา ยสสุลินิ ได้แก่ เป็นผู้มียศมีเกียรติ ด้วยกิตติศัพท์ที่แพร่ไปโดยรอบ คุณน้ำมันที่แผ่ไปเหนือพื้นน้ำ โดยคุณตามเป็นจริงที่ตนบรรลุแล้ว เป็นต้นว่า อุตตราอุบาสิกาเป็นผู้พร้อมด้วยศีลและจรรยา ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่มักโกรธ และเป็นต้นว่า เป็นผู้บรรลุผลแล้ว รู้ศาสนาแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง เป็นผู้มียศ มีปรีวารพร้อมแล้วโดยปรีวารยศ ที่ตนได้แล้วในที่นี้ด้วยคุณคือศีลนั้น. บทว่า อนุโภมิ

สก็ ปุณฺณ ได้แก่เสวยบุญของตน ตามที่สั่งสมไว้. จริงอยู่ ผลบุญอันผู้ใดยอมเสวย แม้บุญนั้นของผู้นั้น ก็เรียกว่า **อนุญติ** อันเขายอมเสวย เพราะเป็นอุปจารโกศลชิดกับผล. อีกนัยหนึ่ง แม้ผลสุจริต ท่านก็เรียกว่าบุญ เพราะเป็นของบุญชน ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญนี้ยอมเจริญอย่างนี้ เพราะเหตุที่สมาทานธรรมฝ่ายกุศลทั้งหลาย. บทว่า **สุจิตา จมฺหิ อนามยา** ได้แก่ ดิฉัน เป็นผู้เจริญ มีสุขด้วยสุขทิพย์ และสุขพละ มีอนามย์ไร้โรคเพราะไม่มีทุกข์ ทางกายและทางใจ.

จ ศัพท์ในบทว่า **มม จ** เป็นสมุจจยัตถะ [ความประชุม]. ด้วยจ ศัพท์นั้น อุตตราเทพธิดา ย่อมประมวณการไหว้สั่งความว่า และขอท่านพึงถวายบังคม ตามคำของดิฉัน ไม่ใช่ตามสภาพของท่าน. แสดงความปรากฏแห่งความเป็นอริยสาวิกาของตน ด้วยคำว่า **อนจฺจริย** เป็นต้น. คำว่า **ตํ ภควา** เป็นต้นเป็นคำของพระสังคีติกาจารย์. คำที่เหลือมีนัยกล่าวมาแล้วทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาอุตตราวิมาน

๑๖. สิริมาวิมาน

ว่าด้วยสิริมาวิมาน

[๑๖] พระวังคีสเถระประสงค์จะให้นางสิริมาเทพธิดา ได้ประกาศบุญกรรม ที่นางทำไว้ในครั้งก่อน จึงสอบถามนางด้วยสองคาถาว่า

ม้าของท่านเทียมรถ ประดับด้วยอั่งการอย่าง
เยี่ยม ก้มหน้าไปในอากาศ มีกำลังว่องไว ม้าเหล่านั้น
เทียมรถ ๕๐๐ อัญมณีกรรมเนรมิตแล้ว นายสารดี
เดือนแล้วก็พาตัวท่านไป ท่านนั้นประดับองค์แล้วยืน
อยู่บนรถอันเพชรแพรว ก็สว่างไสวคล้ายดวงไฟกำลัง
โชติช่วงอยู่นี้.

ดูก่อนเทพธิดาผู้อ่องค์ นำดูไม่จัด อาตมาขอ
ถามท่าน ท่านมาจากเทพหมู่ไร จึงเข้าเฝ้าพระพุทธ-
เจ้าผู้ที่ไม่มีการประเสริฐยิ่งกว่า.

สิริมาเทพธิดาจึงตอบด้วยคาถาว่า

บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวถึงเทพซึ่งเป็นผู้เลิศด้วย
กามหมู่ใดว่า เป็นทวยเทพที่เยี่ยมหาที่เปรียบมิได้
ยินดีด้วยกามสมบัติ ที่ทวยเทพพวกอื่นมาเนรมิตให้
[นิมมานรดี ดีฉันเป็นอัสตรที่มีวรรณงาม มาจาก
เทพหมู่นั้น มาในมนุษย์โลกนี้ก็เพื่อจะถวายบังคม
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ที่ไม่มีการประเสริฐยิ่งกว่า.

พระเถระใคร่จะถามถึงบุญกรรมที่นางก่อสร้างไว้ในชาติก่อน จึง
ได้ถามด้วยสองคาถาว่า

ชาติก่อนแต่จะมาในที่นี้ ท่านได้สั่งสมสุจริต
กรรมอะไรไว้ ท่านจึงมีศนฺับประมาณไม่ได้ เปี่ยม
ไปด้วยความสุข เพราะบุญอะไร ตัวท่านจึงมีฤทธิ์ ซึ่ง
ไม่มีฤทธิ์ไร ๆ ประเสริฐยิ่งกว่า และเหาะได้ (เช่นนี้)

ทั้งวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ดูก่อน
เทวดา ท่านมีทวยเทพห้อมล้อมสักการะ ท่านจุติมา
จากที่ไหนจึงถึงสุคตินี้ อนึ่ง ท่านได้ทำตามโอวาทา-
นุศาสน์ของศาสดาองค์ใด หากท่านเป็นสาวิกาของ
พระพุทธเจ้าไซ้ร้ ขอท่านได้โปรดบอกอาตมาด้วย.

สิริมาเทพธิดา เมื่อจะตอบเนื้อความตามที่พระเถระถาม จึงกล่าว
ตอบด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดิฉันเป็นปริจาริกานางบำเรอของพระเจ้าพิมพิ-
สารผู้ทรงคุณอันประเสริฐ ทรงมีสิริ ในมหานคร ซึ่ง
สถาปนาไว้ในระหว่างภุฉา ดิฉันมีความชำนาญด้วย
ศิลปะการฟ้อนรำขับร้องอย่างเยี่ยม คนทั้งหลายใน
กรุงราชคฤห์ เขารู้จักดิฉันในนามว่า " สิริมา "

เจ้าข้า. พระพุทธเจ้าทรงเป็นนิสภะยอดผู้่องอาจใน
จำพวกฤๅษีผู้แสวงหาคุณอันประเสริฐ ผู้แนะนำสัตว์
โลกพิเศษ ได้ทรงแสดงทุกขสังข์ สมุทัยสังข์ ทุกข-
นิโรธสังข์ความดับทุกข์ อันไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง และ
มรรคสังข์ที่ไม่คดทางตรง เป็นทางเกษมแก่ดิฉัน ดิฉัน
ครั้งพึงอมตบทางไม่ตาย ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ซึ่ง
เป็นคำสอนของพระตถาคตผู้ประเสริฐแล้ว จึงเป็น
ผู้ดำรงอย่างเคร่งครัดในศีลทั้งหลาย ดำรงมั่นอยู่
ในธรรม ที่พระพุทธเจ้าผู้เลิศกว่านรชนทรงแสดงไว้
แล้ว ครั้นดิฉันรู้จักบทอันปราศจากกิเลสจตุฐี ซึ่ง
ปัจจัยปรุงแต่งมิได้ ที่พระตถาคตผู้ประเสริฐทรง

แสดงไว้ฉัน ดีฉันจึงได้สัมผัสสมาธิอันเกิดจากความ
สงบในอัตภาพนั่นเอง อันนั้นเป็นความแน่นอนใน
มรรคผลอันเยี่ยมสำหรับดีฉัน ครั้นได้อมตรธรรมอัน
ประเสริฐ อันทำให้แยกจากปุถุชนแล้ว จึงเชื่อมั่น
โดยส่วนตัว ในพระรัตนตรัย บรรลุคุณพิเศษเพราะ
ตรัสรู้ หมดความสงสัย จึงเป็นผู้ที่ชนเป็นอันมาก
บูชาแล้ว จึงเสวยความยินดีระเริงเล่นไม่น้อยเลย
โดยประการดังกล่าวมานี้ ดีฉันจึงเป็นเทพธิดาผู้เห็น
นิพพาน เป็นสาวิกาของพระตถาคตผู้ประเสริฐ เป็น
ผู้ได้เห็นธรรมตามความเป็นจริง เป็นผู้ตั้งอยู่ในผล
ชั้นแรก คือ เป็นโสดาบัน ทุกติเป็นอันไม่มีอีกละ
ดีฉันนั้นมาเพื่อถวายบังคมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้
ประเสริฐ และนมัสการภิกษุทั้งหลายที่น่าเลื่อมใส
ผู้ยินดีในธรรมฝ่ายกุศล และเพื่อจะนมัสการสมณะ
สมาคมอันเกษม ดีฉันเป็นผู้มีความเคารพในพระ-
ธรรมราชาผู้ทรงพระสิริ ครั้นได้เห็นพระสัมพุทธมุนี
แล้ว ก็ปลื้มใจอิมเอิบ ดีฉันขอถวายบังคมพระ-
ตถาคต ผู้เห็นสารถีฝึกคนดีที่ควรฝึก ทรงตัดตัณหา
เสียได้ ทรงยินดีแล้วกุศลธรรม ผู้ทรงแนะนำ
ประชุมชนให้พ้นทุกข์ ผู้ทรงอนุเคราะห์สัตว์โลกด้วย
ประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่ง.

จบสิริมาวิมาน

อรรถกถาสิริวิมาน

สิริวิมาน มีคาถาว่า ยุคฺตา จ เต ปรมอลงฺกตา เป็นต้น.

สิริวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน กลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์. สมัยนั้น โสเภณีชื่อสิริมา ที่กล่าวไว้ในเรื่องติดต่อมาใน หนหลัง [อุตฺตราวิมาน] สละงานที่เสรำหมอง [การเป็นโสเภณี] เพราะบรรลุโสดาปตติผล ได้ตั้งสลากกัต ๘ กอง แก่พระสงฆ์. ตั้งแต่ ต้นมา ภิกษุ ๘ รูปก็มาเรือนนางเป็นประจำ. นางสิริมานั้น กล่าวคำ เป็นต้นว่า โปรคฺรับเนยฺส โปรคฺรับนมสฺส แล้วบรรจุบาตรของภิกษุ เหล่านั้นจนเต็ม. ของที่ภิกษุรูปหนึ่งได้ไป ย่อมพอแก่ภิกษุ ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง นางถวายบิณฑบาต โดยคำใช้สอย ๑๖ กหาปณะ ทุกวัน.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุรูปหนึ่งฉันทสลากกัตกองที่ครบ ๘ ในเรือนของ นางแล้วก็ไปยังวิหารแห่งหนึ่งไกลออกไป ๓ โยชน์. ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย จึงถามภิกษุรูปนั้น ซึ่งนั่งในที่ปรนนิบัติพระเถระเวลาเย็นว่า ผู้มีอายุ ท่านรับภิกษาที่ไหนจึงมาที่นี่. ตอบว่า ผมฉันทสลากกัตกองที่ ๘ ของ นางสิริมา. ถามว่า ผู้มีอายุ นางสิริมา ถวายสลากกัตนั้นยังน่าพอใจอยู่ หรือ. ภิกษุนั้นจึงพรรณนาคูณของนางว่า ผมไม่อาจพรรณนาอาหารของ นางได้ นางถวายแต่ของประณีตเหลือเกิน ของที่ภิกษุรูปหนึ่งได้ไป ยัง พอแก่ภิกษุ ๓ รูปบ้าง ๔ รูปบ้าง. แต่การเห็นนางต่างหากที่สำคัญกว่า ไทยธรรมของนาง. จริงอยู่ หอญนั้นงามเห็นปานนี้ งามเห็นปานนั้น.

ลำดับนั้น ภิกษุรูปหนึ่งฟังคำพรรณนาคูณของนางสิริมานั้นแล้ว แม้ไม่ได้เห็นตัวก็เกิดสเนหาโดยได้ยินเท่านั้น คิดว่า เราควรจะไปดูนางใน

ที่นั่น จึงบอกพระราชาสุทท้ายของตนแล้วถามภิกษุรูปนั้นซึ่งยังอยู่ ฟังคำของภิกษุรูปนั้นว่า ผู้มีอายุ พຽงนี้ท่านเป็นสังฆเถระก็จักได้สลากภัตตคองที่ ๘ ในเรือนหลังนั้น แล้วก็ถือบาตรจิวรกลับไปในทันใดนั่นเอง พออรุณขึ้นตอนเช้าตรູ ก็เข้าไปยืนยังโรงสลาก เป็นสังฆเถระได้สลากภัตคองที่ ๘ ในเรือนนาง ในเวลาที่ภิกษุซึ่งฉันเมื่อวันวานกลับไปแล้ว โรคก็เกิดขึ้นในเรือนร้างของนาง เพราะฉะนั้น นางจึงนอนเปลื้องเครื่องประดับทั้งหลาย. ขณะนั้นเหล่าทาสี เห็นภิกษุทั้งหลายมาเพื่อรับสลากภัตคองที่ ๘ จึงบอกนาง. นางไม่อาจจะไปวางอาหารลงในบาตรด้วยมือตนเอง หรือนิมนต์ให้ท่านนั่งได้ ได้แต่ใช้เหล่าทาสี สั่งว่า แม่คุณเอ๋ย พวกเจ้าจงรับบาตรนิมนต์ให้ท่านนั่ง ให้ท่านดื่มข้าวต้ม แล้วถวายของเคี้ยวเวลาอาหารจงบรรจุน้ำให้เต็มแล้วถวาย ทาสีเหล่านั้น รับคำว่าดีแล้วแม่นาย แล้วนิมนต์ให้ท่านเข้าไปให้ดื่มข้าวต้มถวายของเคี้ยว เวลาอาหารบรรจุน้ำเต็มบาตรแล้วก็บอกนาง. นางกล่าวว่า พวกเจ้าจงช่วยกันพุงเราไป จักไหว้พระผู้เป็นเจ้า แล้วทาสีเหล่านั้นช่วยกันพุงนางไปหาภิกษุทั้งหลาย ไหว้ภิกษุทั้งหลายด้วยเรือนร้างที่สันเทาอยู่. ภิกษุนั้นดูนางแล้วก็คิดว่า นางกำลังป่วย รูปยังงามถึงเพียงนี้ เวลานางไม่ป่วยประดับด้วยอาภรณ์ครบถ้วน จักงามสักเพียงไหน. ขณะนั้นกิเลสที่สะสมไว้หลายโกฏิปีของภิกษุนั้น ก็ฟຽงขึ้น. ภิกษุนั้นไม่มีญาณ ไม่อาจฉันอาหารได้ ถือบาตรกลับวิหารปิดบาตรเก็บไว้ ณ ที่แห่งหนึ่ง คลีชายจิวรลงปຽนอน. ขณะนั้น ภิกษุผู้สหายรูปหนึ่ง แม้อ่อนวอนก็ไม่อาจให้เธอฉันอาหารได้ ภิกษุนั้น ก็อดอาหาร.

เวลาเย็นวันนั้นนั่นเอง นางสิริมาก็ตาย. พระราชาทรงส่งข่าวไป

ทูลพระศาสดาว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นางสิริมาน้องสาวของหมอชีวก ตายเสียแล้วพระเจ้าข้า. พระศาสดาทรงทราบข่าวนั้นแล้ว ทรงส่งข่าว ถวายพระราชาวาว่า อย่าเพิ่งทำฌาปนกิจสิริมา ขอให้ไปรคนำไปป่าช้าศพสด ให้นอนให้รักษาไว้ โดยวิธีที่ฝังกาเป็นต้นจะไม่จิกกิน. พระราชาก็ทรง ปฏิบัติตามพระพุทธรประสงค์. ล่วงเวลาไป ๓ วัน ตามลำดับ. วันที่ ๔ ร่างของนางก็พองขึ้น. เหล่าหนอนก็ไหลออกจากปากแผลทั้ง ๕. หัว เรือนร่างก็เป็นเหมือนถาดข้าวสาเลีแตก. พระราชาก็โปรดให้ตีกลองป่าว ประกาศไปในพระนครว่า ยกเว้นเด็กเฝ้าบ้านเสีย คนที่ไม่มาดูนางสิริมา ต้องเสียค่าปรับไหม ๘ กหาปณะ ทรงส่งข่าวไปทูลพระศาสดาว่า เขาว่า พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข จะเสด็จมาดูนางสิริมา. พระศาสดาจึง ตรัสบอกภิกษุทั้งหลายว่า จักไปดูนางสิริมา.

ภิกษุหนุ่มแม้รูปนั้น ไม่เชอฟังคำของใคร ๆ นอนอดอาหารอยู่ ๔ วัน. อาหารในบาตรก็บูด บาตรก็ขึ้นสนิม. ภิกษุรูปนั้น ถูกเพื่อนภิกษุ เข้าไปหาพูดว่าท่าน พระศาสดาจะเสด็จไปดูนางสิริมานะ แม้จะถูกความ หิวครอบงำ แต่พอได้ยินเพื่อนภิกษุออกชื่อว่าสิริมา ก็รีบลุกขึ้นถามว่า ท่านพูดอะไร ถูกเพื่อนภิกษุกล่าวว่า พระศาสดาจะเสด็จไปดูนางสิริมา ตัวท่านจักไปไหมเล่า. ก็ตอบว่า ไปสิขอรับ แล้วเทอาหารทิ้งล้างบาตร เก็บใส่ถลก ก็ไปพร้อมกับภิกษุสงฆ์. พระศาสดามีหมู่ภิกษุแวดล้อม ประทับยืนอยู่ข้างหนึ่ง ทั้งภิกษุสงฆ์ ทั้งราชบุรุษ ทั้งอุบาสกบริษัท ทั้ง อุบาสิกาบริษัท ก็พากันยืนอยู่แต่ละข้าง ๆ พระศาสดาตรัสถามพระราชาวาว่า ถวายพระพรมหาบพิตร นั้นใคร พระราชาทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ น้องสาวของหมอชีวก ชื่อสิริมา พระเจ้าข้า. ตรัสถามว่านั่น

สิริมาหรือ. ทูลว่า พระเจ้าข้าขอรับ. ตรัสว่าถ้าอย่างนั้น โปรคให้ตีกลอง
ป่าวประกาศไปในพระนครว่า คนทั้งหลายจงให้ทรัพย์พันหนึ่งแล้วรับ
สิริมาไป. พระราชาตรัสสั่งให้ปฏิบัติตามพระพุทธประสงค์. บรรดาคน
เหล่านั้น ไม่มีแม้แต่คนเดียวที่จะพูดว่าฉันรับ พระราชาจึงกราบทูลพระ-
ศาสดาว่า ไม่มีคนรับ พระเจ้าข้า. ตรัสว่า ถ้าอย่างนั้น ก็จงลดราคาลง
มาสิ มหาบพิตร. พระราชาก็ให้ตีกลองป่าวประกาศว่า ใครให้ทรัพย์
๕๐๐ ก็จงรับสิริมาไป ไม่ทรงเห็นใคร ๆ ที่จะรับ จึงให้ตีกลองป่าว
ประกาศลดราคาลง ๒๕๐, ๒๐๐, ๑๐๐, ๕๐, ๒๕, ๒๐, ๑๐, ๕, ๑
กหาปณะ ครึ่งบาท ๑ มาสก ๑ กากฉีก, ให้เปล่า ๆ [ไม่คิดราคา]
บรรดาชนแม้เหล่านั้น ก็ไม่มีใครพูดว่า ฉันรับ ๆ. พระราชาจึงกราบทูล
ว่า ให้เปล่า ๆ ก็ไม่มีคนรับ พระเจ้าข้า. พระศาสดาทรงแสดงว่า คุณก่อน
ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงดูมาตุคาม ซึ่งเป็นที่รักของมหาชน แต่ก่อน
คนทั้งหลายในพระนครนี้ ให้ทรัพย์พันหนึ่ง ก็ได้นางไปตลอดวันหนึ่ง
บัดนี้ให้เปล่า ๆ ก็ไม่มีคนรับ นามรูปเห็นปานนี้ ถึงความสิ้นไปเสื่อม
ไปเป็นธรรมดา ทำให้บังงามด้วยเครื่องประดับภายนอกก็ยังมีแผล โดย
ปากแผลทั้ง ๕ อันกระตุก ๓๐๐ ท่อน สร้างเป็นโครงขึ้น อาดูรเคือดร้อน
อยู่เป็นประจำ ชื่อว่า มีความดำริมาก เพราะมหาชนผู้เขลา ดำริโดย
ส่วนมากอย่างเดียว อตภาพที่ไม่ยั่งยืน ดังนี้ จึงตรัสพระคาถาว่า

ปสฺส จิตฺตกตํ พิมพํ   อรฺกายํ สมฺมุสฺสิตํ
อาตุรํ พหุสฺสฺกปฺปํ   ยสฺส นตฺถิ ฐวํ จิตฺติ

เรื่องดูรูปกาย ที่ปัจจัยทำให้งดงาม มีแผล

กระดุกสร้างเป็นโครงขึ้น มีความเดือดร้อน มีความ

ดำริมาก ซึ่งไม่มีความยี่นยงคงที่เลย.

จบเทศนา ภิกษุที่มีจิตคิดพันนางสิริมา ก็ปราศจากนันทราคะ เจริญวิปัสสนาแล้วก็บรรลुพระอรหัต. สัตว์ประมาณ ๘๔,๐๐๐ ก็ได้ ธรรมากิสมัย ตรัสรู้ธรรม.

สมัยนั้น สิริมาเทพกัญญาสำรวจความสำเร็จแห่งสมบัติของตน ตรวจดูที่มาก็เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า มีภิกษุสงฆ์แวดล้อมประทับยืน และ หม่อมหาชนประหลุมกัน ไกลี่เรือนร่างของตนในอดีตภาพก่อน จึงมีเทพกัญญา ๕๐๐ ห้อมล้อม มาปรากฏกายกับรถ ๕๐๐ ลงจากรถแล้ว มี บริวารตามมาถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ยืนทำอัญชลีประนมมือ ไหว้. สมัยนั้น ท่านพระวังคิสะยืนอยู่ไม่ไกลพระผู้มีพระภาคเจ้า จึง กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า การถามปัญหาข้อหนึ่ง แจ่มแจ้งกะ ข้าพระองค์ พระเจ้าข้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณ่อนวังคิสะ การถามปัญหาจงแจ่มแจ้งกะเธอเถิด [ทรงอนุญาตให้ถามปัญหากะเทพธิดา ได้] ท่านพระวังคิสะ จึงได้ถามสิริมาเทพธิดาว่า

ม้าทั้งหลายของท่าน เทียมรถแล้ว ประดับ

อย่างวิเศษ บ่ายหน้าลงไปในอากาศ [เหาะได้] มี

กำลังว่องไว ม้าทั้งหลายของท่านเทียมรถ ๕๐๐ อัน

บุญกรรมเนรมิตแล้ว สารถิเดือนแล้วก็พาท่านไป.

ท่านประดึบองค์แล้ว ส่องแสงสว่าง ราวกะ
ดวงไฟโชติช่วง ยืนอยู่เหนือรัตนเพริศแพรว.
ดูก่อนเทพธิดาผู้อ่องค์ ดูไม่จี๊ดเลย อาตมาขอถาม
ท่าน ท่านมาจากเทพหมู่ไร จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้า ผู้ไม่มีผู้ใดประเสริฐยิ่งกว่า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยุดุตตา จ เต** **ปรมอลงกตา** **หยา**
ความว่า หยะคือม้าทั้งหลายของท่านคือที่เทียมรถของท่าน ประดึบด้วย
อสังการอย่างเยี่ยม อย่างเหลือเกิน อย่างวิเศษ หรือประดึบด้วยเครื่อง
อสังการของม้า อันเป็นทิพย์อย่างยิ่ง สูงสุด หรือม้าอาชาไนยอย่างยิ่ง
เลิศประเสริฐสุด ประดึบด้วยเครื่องอสังการทุกอย่าง หรือว่า ม้าที่เทียมรถ
เหมาะแก่ท่านและรถของท่าน หรือเทียมรถแล้วประกบเข้ากัน เพราะ
สมกันและกัน. ก็บทว่า **ปรมอลงกตา** ในคานานั้น พึงเห็นว่าท่านไม่ทำ
สนธิในฝ่ายแรก นิเทศไม่แจกในฝ่ายที่สอง. บทว่า **อโธมุขา** แปลว่า
มีหน้าต่ำ, ก็หากมี หน้าของม้าในครั้งนั้นตั้งอยู่โดยปกติ [ไม่ต่ำ] โดย
เหตุที่ลงจากเทวโลก ม้าเหล่านั้น ท่านจึงกล่าวว่า **อโธมุขา** มีหน้าลง.
บทว่า **อหมลิตมา** แปลว่า ไปสู่เวหาส [คือเหาะได้]. บทว่า **พลี**
แปลว่า มีกำลัง. บทว่า **ชวา** แปลว่า เร็ว อธิบายว่า มีกำลังและวิ่งเร็ว.
บทว่า **อภินมุมิตา** ได้แก่ อับบุญกรรมของท่านเนรมิต ทำให้บังเกิด.
อีกอย่างหนึ่ง สิริมาเทพธิดาหมายถึงที่ตนเองเนรมิตแล้วเท่านั้น จึงกล่าวว่า
อภินมุมิตา เพราะนางเป็นเทพธิดาชั้นนิมมานรดี. บทว่า **ปญฺจธรรมา**
ท่านกล่าวทำที่ฆะอักษร และถึงควิปลาส เพื่อสะดวงแก่คานา. หรือพึง

เห็นว่าไม่ลบลวิภัตติ. อธิบายว่า รถ ๕๐๐. บทว่า **อนุเวหนุติ ตํ สารธิ-
โจทิตา** หยา ความว่า คู่ของท่านเทวดาผู้เจริญ ม้าเหล่านี้เทียมรถ
อันสารถิเดือนแล้วย่อมพาท่านไป. เกจิอาจารย์กล่าวว่า **สารธิโจทิตา**
ความว่า อันสารถิทั้งหลายไม่ต้องเดือนเลย ก็พาท่านไป. อีกนัยหนึ่ง
บทหนึ่งว่า **สารธิโจทิตา** หยา ท่านกล่าวทำที่มะ เพื่อสะดวกแก่คาถา
ประกอบความว่า ม้าเทียมรถ ๕๐๐ อันสารถิเดือนแล้ว.

บทว่า **ธา ติญฺจฺฐติ** แปลว่า ท่านนั้นขึ้นอยู่. บทว่า **รถฺวเร** ได้แก่
รถอันสูงสุด. บทว่า **อลงฺกตา** ได้แก่ มีเรือนร่างประดับด้วยทิพyalังการ
มีภาระ [น้ำหนัก] ๖๐ เล่มเกวียน. บทว่า **โสภาสยํ ชลมิวโชติปาวโก**
ได้แก่ ส่องแสงสว่างโชติช่วง อยู่ประคองดวงไฟลูกโพลง. ท่านอธิบายว่า
ส่องแสงสว่างรุ่งเรืองอยู่โดยรอบ. คำว่า **โชติ** เป็นชื่อทั่วไปของดวงจันทร์
ดวงอาทิตย์และดวงดาวนักษัตรทั้งหลาย. บทว่า **วรตฺนุ** ได้แก่ ผู้ทรงรูป
สูงสุด [คือสวย] ผู้งามทุกส่วน. ผู้ที่ดูไม่จืดเลย น่าดูไม่ทราม อธิบาย
ว่าน่าดู น่าเลื่อมใส เพราะงามทุกส่วนนั้นนั่นเอง. บทว่า **กสฺมา น**
กยา อนธิวํ อนุปาคมิ ความว่า ท่านมาแต่หมู่เทพชั้นไรหนอ จึงมา
เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม.

เทวดานั้นถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว เมื่อจะแสดงองค์จึงกล่าว
คาถาว่า

บัณฺฑิตกถาวเทพ [ชั้นปรนิมมิตวสวัตฺติ] ที่

เป็นผู้เลิศด้วยงาม [งามจริง] หมูไฉนว่าเป็นเทวดา

ผู้ยอดเยี่ยมยินดีด้วยงามสมบัติที่เหล่าเทพชั้นนิม-

มานรดีเนรมิตให้ ดีฉันเป็นเทพอัปสรมีวรรณะงาม

จากเทพหมูนั้น มาในที่นี้ก็เพื่อนมัสการพระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าผู้ที่ไม่มีใครประเสริฐยิ่งกว่า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กามคฺคปตฺตํ ยมาหฺนุตฺตริ ความว่า
บัณฑิตทั้งหลายกล่าวเทพหมูใด ว่ายอดเยี่ยมโดยยศและโดยโภคะเป็นต้น
แห่งเทพทั้งหลายชั้นปรนิมิตตวสวัตฺติ ผู้ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยเครื่องอุป-
โภคคือกามทั้งหลาย. จากเทพหมูนั้น. บทว่า นิมุมาย นิมุมาย รมนฺติ
เทวตา ความว่าเหล่าเทวดาชั้นนิมมานรดี เนรมิต ๆ ตามความที่ตน
ปรารถนาด้วยตนเอง ย่อมยินดีเล่น ระเริง อภิรมย์. บทว่า ตสฺมา กายา
ได้แก่จากหมู่เทพชั้นนิมมานรดีนั้น. บทว่า กามวณฺณินิ ได้แก่ผู้ทรง
กามรูป ผู้ทรงรูปตามที่ปรารถนา. บทว่า อิชาคตา ได้แก่มาในที่นี้
คือมนุษย์โลกนี้ หรือสุมมนุษย์โลกนี้.

เมื่อเทวดากล่าวบอกความที่ตนเป็นเทวดาชั้นนิมมานรดีอย่างนี้แล้ว
พระเถระประสงค์จะให้นางกล่าวถึงภพก่อน บุญที่ทำในภพนั้นและลัทธิติ
ของนาง จึงได้กล่าวสองคาถาว่า

ท่านสร้างสมสุจริตอะไร ในอรรถภาพเทวดานี้
ไว้ในภพก่อนเพราะบุญอะไรท่านจึงนั่งมาเป็นพาหะ
มียศนับไม่ได้ จำเริญสุข และฤทธิของท่าน ไม่มี
ฤทธิอื่นประเสริฐกว่า ยังหาได้ทั้งวาระของท่าน
รุ่งโรจน์รูปทั้งสิบทิศ.

ดูก่อนเทวดา ท่านอันทวยเทพแวดล้อมและ
สักการะแล้ว ท่านจุติจากที่ไหน จึงถึงสุคติ หรือ

ท่านเชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสดาองค์ใด หากท่าน

เป็นพุทธสาวิกา ขอท่านโปรดบอกอาตมาด้วยเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อาจริ** ท่านกล่าวทำทีฆะ [เสียงยาว].
อธิบายว่าสังสม. บทว่า **อิธ** เป็นเพียงนิบาต. หรือว่า **อิธ** แปลว่า
ในอรรถภาพเทศานี้. บทว่า **เกนจฺจลลิต** ความว่า เพราะบุญอะไร ท่านจึง
นั่งมัวเป็นพาหะ. เกจิอาจารย์กล่าวว่า **เกนาสิ** **ตุ**. บทว่า **อมิตยสา**
ได้แก่ มียศนับไม่ได้ มีบริวารยศไม่น้อย. บทว่า **สุเขชิตา** แปลว่า จำริญ
โดยสุข อธิบายว่า มีทิพยสุขเพิ่มพูนดี. บทว่า **อิทุธิ** ได้แก่ อานุภาพทิพย์.
บทว่า **อนธรา** ได้แก่ ชื่อว่า **อนธรวรา** เพราะไม่มีฤทธิ์อื่นที่ยิ่งที่วิเศษ.
อธิบายว่า สูงสุดยิ่ง. บทว่า **วิหฺงฺกมา** แปลว่า ไปได้ทางอากาศ. บทว่า
ทส ทิสา แปลว่า ทั้งสิบทิศ. บทว่า **วิโรจติ** ได้แก่ ส่องสว่าง.

บทว่า **ปริจาริตา สกฺกตา จลลิต** ได้แก่ เป็นผู้อันทวยเทพแวดล้อม
แล้วโดยรอบและยกย่องแล้ว. บทว่า **กุโธ จฺจตา สุกฺกิตฺตาสี** ได้แก่ เป็น
ผู้จูดิจากคติไหน ในคติทั้ง ๕ จึงเข้าถึงสุคติ คือเทวคตินี้ โดยอำนาจ
ปฏิสนธิ. บทว่า **กสฺส วา ตฺวํ วจนกรานุสาสนี** ได้แก่ ท่านทำตามคติ
ด้วยการรับโอวาทานุสาสนีในศาสนา คือธรรมเนียมของศาสดาองค์ไรหนอ.
หรือว่าพึงทราบความในข้อนี้ว่า ท่านทำตามคำของศาสดาองค์ไรหนอ
ด้วยการตั้งอยู่ในคำพร่ำสอน ของศาสดาผู้สั่งสอน. พระเถระครั้งนถาม
ลัทธินางโดยไม่ต้องแสดงศาสดาอย่างนี้แล้ว จึงถามโดยต้องแสดง
ศาสดาอีกว่า หากท่านเป็นพุทธสาวิกา ขอโปรดบอกแก่อาตมาด้วยเถิด.
ในคำถามนั้น บทว่า **พุทธสาวิกา** ได้แก่ ชื่อว่าพุทธสาวิกา เพราะเกิด

เมื่อสุกการฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ชื่อว่าพุทธะ เพราะตรัสรู้
ไฉยธรรมแม้ทุกอย่างด้วยพระสยัมภูญาณ โดยประจักษ์ ประคองผลมะขาม
ป้อมบนฝ่ามือ.

เทวดาเมื่อจะกล่าวความที่พระเถระถามอย่างนี้ จึงได้กล่าวคาถา
เหล่านี้ว่า

ดิฉันเป็นปริจาริกาของพระราชอาสูรทรงคุณอัน
ประเสริฐ ทรงมีสิริ ฦ มหานคร ซึ่งสถาปนาไว้เป็น
อันดี ฦ กลางภูผา [๕ ลูก] เป็นผู้ชำนาญเยี่ยม
ด้วยศิลปะพื่อนรำขับร้อง. คนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์
ได้รู้จักดิฉันในนามว่า สิริมา เจ้าข้า. พระพุทธเจ้า
ผู้เป็นฤทธิประเสริฐสุด เป็นผู้แนะนำ ได้ทรงแสดง
ทุกขสัจ สมุทัยสัจ ทุกขนิโรธสัจ ที่ปัจฉัยปรุงแต่ง
ไม่ได้ และมรรคสัจนี้ ที่ไม่คด เป็นทางตรง
ทางเกษม.

ดิฉันสดับอมตบพ ที่ปัจฉัยปรุงแต่งไม่ได้ เป็น
คำสอนของพระตถาคต ผู้ที่ไม่มีผู้อื่นประเสริฐกว่า
ดิฉันเป็นผู้สำรวจอย่างยิ่งในศีลทั้งหลาย ตั้งอยู่ใน
ธรรมอันพระพุทธเจ้า ผู้เป็นนระประเสริฐทรงแสดง
แล้ว.

ดิฉันรู้บทที่ปราศจากกิเลสจตุลลิตี ที่ปัจฉัยปรุง
แต่งไม่ได้ ซึ่งพระตถาคต ผู้ที่ไม่มีผู้อื่นประเสริฐกว่า

ทรงแสดงแล้ว ดีฉันได้สัมผัสสมาธิจากสมณะ ใน
อัทธานั้นนั้นแล อันนั้น ได้เป็นความแน่นอน
อย่างยิ่ง [ที่จะบรรลุมรรคผล] สำหรับดีฉัน.

ดีฉันได้อมตธรรมอันประเสริฐ ทำให้แปลก
จากปุถุชน มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยส่วนเดียว
บรรลุคุณวิเศษเพราะตรัสรู้ ไม่มีความสงสัยอันชน
เป็นอันมากบูชาแล้ว ดีฉันเสวยความยินดีระเริงเล่น
ไม่น้อยเลย.

ดีฉันเป็นเทวดาเห็นอมตธรรมอย่างนี้ เป็น
สาวิกาของพระตถาคต ผู้ที่ไม่มีผู้อื่นประเสริฐกว่า
เห็นธรรมที่ตั้งอยู่ในผลระดับแรก [โสดาปัตติผล]
เป็นพระโสดาบัน ทุกคติเป็นอันไม่มีอีกละ.

ดีฉันนั้นเข้ามาเพื่อถวายบังคมพระองค์ ผู้ที่ไม่มี
ผู้อื่นประเสริฐกว่า และเหล่าภิกษุผู้ยินดีในกุศล ที่นำ
เลื่อมใส เพื่อนมัสการสมณสมาคมอันรุ่งเรือง ดีฉัน
มีความเคารพในพระธรรมราชาผู้ทรงสิริ.

ดีฉันพบพระมุนีแล้ว ก็มีใจบังเหิงเอิบอิม ขอ
ถวายบังคมพระตถาคต ผู้ทรงเป็นสารถีฝึกคนดีที่
ควรฝึก ทรงตัดค้นหา ยินดีในกุศล เป็นผู้นำสัตว์
ผู้อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่ง.
บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นคนุตเร ได้แก่ ในระหว่างกลางกฐา

๕ ลูก คืออสิคิสิ เวปุลละ เวภาระ ปันทวะและกิชณณภู. สมัยที่นครนั้น เขาเรียกกันว่า คิริพจนคร [ปัญจคิรินคร]. บทว่า นครวเร ได้แก่ นครสูงสุด. สิริมาเทพธิดา กล่าวหมายถึงกรุงราชคฤห์. บทว่า สุมาปิต ได้แก่ ทิมหาโควินทบัณฑิตสถาปนาโดยชอบ ด้วยวิธีใช้วิชา ดูพื้นที่. บทว่า ปริจาริกา ได้แก่ เป็นผู้ปรนนิบัติด้วยการบำเรอด้วย สังคีตะ. บทว่า ราชวรสุธ ได้แก่ พระเจ้าพิมพิสารมหาราชผู้ประเสริฐ. อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า คำว่า สิริ ในคำว่า สิริมโต นี้ เป็นชื่อของ พุทธิความรู้และบุญ. อีกนัยหนึ่ง สมบัติมีความสง่างามแห่งเรือนร่าง เป็นต้น อันบังเกิดเพราะบุญ ท่านเรียกว่า สิริ เพราะอาศัยคนทำบุญ หรือคนทำบุญอาศัย. สิรินั้นมีอยู่แก่พระราชานั้น เหตุนั้น พระราชานั้น จึงทรงชื่อว่า สิริมา มีสิริ. พระราชาพระองค์นั้น ผู้ทรงมีสิริ. บทว่า ปรมสุตถิกจिता ได้แก่ ศึกษาแล้วอย่างยิ่งและโดยชอบ. บทว่า อหุ แปลว่า ได้เป็นแล้ว. บทว่า อเวทิสู แปลว่า รู้กันทั่วแล้ว.

บทว่า อสินิสโก ได้แก่ จำฝูงโค ๑๐๐ ตัว ชื่อว่าอุสกะ. จำฝูง โค ๑,๐๐๐ ตัว ชื่อว่า วสกะ. อีกนัยหนึ่ง จำฝูงโค ๑๐๐ คอก ชื่อว่า อุสกะ จำฝูงโค ๑,๐๐๐ คอก ชื่อว่า วสกะ โคที่ประเสริฐสุดกว่าโค ทุกตัว ทนต่ออันตรายทุกอย่าง สีขาว นำเลื่อมใส บรรทุกภาระของหนักได้มาก แม้เสียงฟ้าผ่า ๑๐๐ ครั้งก็ไม่ทำให้หวั่นไหว ชื่อว่า นิสกะ โคนิสกะนั้นประกอบด้วยกำลังโคนิสกะ ๔ เท้าเหยียบแผ่นดิน อันตราย ใดๆ ก็ทำให้หวั่นไหวไม่ได้ ยืนมั่นด้วยการยืนไม่ไหวติง ฉันได พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ฉันนั้น ทรงประกอบด้วยกำลังของพระตถาคตทรง ใช้พระบาท คือ เวสารัชชญาณทั้ง ๔ เหยียบแผ่นดินคือบริษัท ๘ อัน

ปัจฉามิตร ผู้ขัดประโยชน์ใดๆ ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ทำให้ทรง
หวั่นไหวไม่ได้ ทรงยืนหยัดด้วยการยืนอย่างไม่ไหวติง. เพราะฉะนั้น จึง
ทรงเป็นนิสกะ เพราะทรงเป็นเหมือนโคนิสกะ. ชื่อว่า ทรงเป็นนิสกะ
ในเหล่าผู้แสวงคุณที่เป็นเสกขะและอเสกขะ ซึ่งได้ชื่อว่า อิติ ฤๅ
เพราะอรรถว่าแสวงหาธรรมชั้นดี มีศีลเป็นต้น. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า
ทรงเป็นนิสกะของเหล่าฤๅทั้งหลาย หรือเป็นฤๅด้วย เป็นนิสกะนั้นด้วย
เหตุนี้ จึงชื่อว่า อิตินิสกะ เป็นทั้งฤๅทั้งนิสกะ. ทรงชื่อว่า วินายกะ
เพราะทรงแนะนำเวไนยสัตว์ทั้งหลาย. อีกนัยหนึ่ง ทรงเว้นจากนายผู้
แนะนำ เหตุนี้ จึงทรงชื่อว่า วินายก อธิบายว่า ทรงเป็นสยัมภู พระ-
ผู้เป็นเอง [คือตรัสรู้เอง].

บทว่า อเทสยิ สมุทฺยทุกฺขนิจฺจตํ ได้แก่ ได้ตรัสว่า สมุทฺยสัง
ทุกฺขสัง ไม่เที่ยง ลึกลงไปเป็นธรรมดา ด้วยเหตุนี้ สิริมาเทพธิดา จึง
แสดงอาการเป็นไปแห่งญาณ คือ การตรัสรู้ของตนว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง
มีความเกิดเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดก็มีความดับไปเป็นธรรมดา อีก
นัยหนึ่ง บทว่า สมุทฺยทุกฺขนิจฺจตํ ได้แก่ สมุทฺยสัง ทุกฺขสัง และ
อนิจฺจตา ความเป็นของไม่เที่ยง. ในบทนั้น เทพธิดาแสดงวิปัสสนาภูมิ
ด้วยการถือสมุทฺยสังและทุกฺขสัง แสดงอาการเป็นไปแห่งวิปัสสนาภูมินั้น
ด้วยการถือเอาความเป็นของไม่เที่ยง. จริงอยู่ เมื่อเจริญอาการคือความ
ไม่เที่ยงแห่งสังขารทั้งหลาย อาการคือทุกฺข แม้อาการคืออนัตตา ก็เป็น
อันเจริญด้วย เพราะอาการทั้งสามนั้นเกี่ยวเนื่องกับสังขารนั้น ด้วยเหตุ
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นก็เป็นทุกฺข สิ่งใด
เป็นทุกฺข สิ่งนั้นก็เป็นอนัตตา. บทว่า อสงฺขตํ ทุกฺขนิโรธสฺสุตํ ได้แก่

ชื่อว่าอสังขตะ เพราะปัจจัยไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้. ประกอบความว่า ได้ทรงแสดงอริยสังขธรรม ชื่อทุกขนิโรธ เพราะดับทุกข์ในวัฏฏะหมดสิ้น ชื่อว่า สัสสตะ เพราะเป็นของจริงทุกสมัยแก่คิณ. บทว่า มคฺคณฺณจิมฺ อภฺยฺยตมฺนฺสฺสํ สิวํ ความว่า มรรคชื่อว่า อภฺยฺยตมฺนฺสฺสํ เพราะเว้นขาดอันตรายสุดทั้งสอง [กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลณานุโยค] และเพราะละกิเลสมีมาายเป็นต้นที่ทำให้ลด และความลดทางกายเป็นอาทิเสียได้ ชื่อว่า อัญชสะทางตรง ก็เพราะไม่ลดเกี่ยวนั้นนั่นเอง. ชื่อว่า สิวะเกษม คือนิพพาน ก็เพราะตัดกิเลสมีกามราคะเป็นต้นที่ทำให้ไม่เจริญรุ่งเรืองได้เด็ดขาด. บทว่า มคฺคํ ประกอบความว่า ได้ทรงแสดงแก่คิณ ถึงอริยสังขกล่าวคือทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาที่ประจักษ์แล้วแก่ท่าน และคิณนี้ ซึ่งได้นามว่า มรรค ก็เพราะผู้ต้องการพระนิพพานแสวงหากัน หรือเพราะฆ่ากิเลสทั้งหลายไป.

ในบทว่า สุตฺวานหิ อมตฺปทํ อสงฺขตํ ตถาคตฺสฺส อนชิวรสฺส ตาสนํ นี้ มีความย่อดังนี้ว่า คิณได้ฟังพระสังฆธรรมคำสอนของพระผู้ชื่อว่า ตถาคต เพราะอรรถมีการเสด็จมาอย่างนั้นเป็นต้น ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะนี้ชื่อว่า อนชิวระ เพราะเป็นผู้เลิศในโลก พร้อมทั้งเทวโลก อันชื่อว่า อมตบพ อสังขตะ เพราะทรงแสดงเจาะจงถึงพระนิพพาน ที่เป็นอมตบพ อสังขตะ เพราะเป็นอุบายให้ดำเนินถึงอมตะหรือพระนิพพาน และเพราะพระนิพพาน แม้ปัจจัยไร ๆ ก็พึงปรุงแต่งไม่ได้. บทว่า สีเลสุวาทํ ได้แก่ คิณ ในศีลทั้งหลาย ที่พึงเสด็จผล. บทว่า ปรมฺสุตฺตํ ได้แก่ สรรวมคืออย่างยิ่ง คือโดยชอบทีเดียว. บทว่า อหุํ แปลว่า ได้เป็นแล้ว. บทว่า ธมฺเม จิตฺตา ได้แก่ ตั้งอยู่ในปฏิบัติธรรม.

บทว่า **อตุวาน** ได้แก่ รู้ด้วยการตรัสรู้ด้วยการทำให้แจ้ง. บทว่า **ตตุเถว** แปลว่า ในขณะที่นั้นนั่นเอง หรือในอรรถาพินันนั่นเอง. บทว่า **สมถสมาธิมาตุ** ได้แก่ สัมผัส คือประสบ โลกุตระสมาธิ ที่เป็นสมถะฝ่ายปรมาตถ์ เพราะสงบ เพราะระงับ โดยตัดกรรมฝ่ายข้าศึกได้เด็ดขาด ก็พิวว่า ขณะใด ตรัสรู้ด้วยการทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ ขณะนั้นนั่นแหละ ก็เป็นอันตรัสรู้ด้วยการเจริญมรรค แต่เที่ยวแสดงการรู้ทะลุปรุโปร่งซึ่งอารมณ์ ทำให้เป็นเหมือนเหตุที่การรู้ทะลุปรุโปร่งด้วยการเจริญ สำเร็จเป็นเบื้องต้น เทวดาจึงกล่าวว่า **ดิฉันรู้บทที่ปราศจากกิเลสจตุลลิตี ที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ซึ่งพระตถาคตผู้ที่ไม่มิผู้อื่นประเสริฐกว่าทรงแสดงแล้ว** ดิฉันจึงได้สัมผัสสมาธิทางสมถะ ในขณะนั้นนั่นเอง เหมือนดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า อาศัยจักขุและรูป จักขุวิญญาณ จึงเกิดดังนี้. อีกนัยหนึ่ง บทว่า **อตุวาน** พึงทราบว่าเป็นการที่การเสมอกัน [พร้อมกัน] เหมือนดังพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า ดวงอาทิตย์อุทัยสู่ท้องฟ้า กำจัดมืดได้หมด. บทว่า **สาเยว** แปลว่า ความสัมผัสโลกุตระสมาธิ ที่ได้แล้วนั้นแหละ. บทว่า **ปรมนิยามตา** ได้แก่ เป็นความแน่นอนแห่งมรรค อย่างยิ่งสูงสุด.

บทว่า **วิเสถ** ได้แก่ แปลก คือให้สำเร็จความผิดแผกจากปุถุชนทั้งหลาย. บทว่า **เอกธิกขา** ได้แก่ หมดความสงสัยในพระรัตนตรัย ที่มีการยึดมั่นส่วนเดียวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบพระธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว. บทว่า **อภิสมเย วิเสถยิ** ได้แก่ บรรลุคุณวิเศษ โดยการรู้ทะลุปรุโปร่งซึ่งสัจจะ เกจิอาจารย์กล่าวว่า **วิเสถยิ** ก็มี อธิบายว่า มี

คุณวิเศษ เพราะเหตุตรัสรู้. บทว่า **อัสสยา** ได้แก่ ชื่อว่า ปราศจาก
ความสงสัย เพราะละความสงสัยที่มีวัตถุ ๑๖ และวัตถุ ๘ ได้แล้ว.
เกจิอาจารย์กล่าวว่ **อัสสิยา**. บทว่า **พหูชนปุชิตา** ความว่า มีคุณที่ผู้
ไปสุคติอื่นพึงปรารถนา. บทว่า **จิตฺตาทรี** ได้แก่ ความยินดีเล่น อีกอย่าง
หนึ่ง เล่นด้วย ยินดีด้วย คือ อยู่ด้วยการเล่น และสุขด้วยความยินดี.

บทว่า **อมตทสมฺหิ** ได้แก่ ดิฉันเป็นผู้เห็นอมตะ เห็นพระ-
นิพพาน. บทว่า **ธมฺมทสา** ได้แก่ เห็นธรรมคือ สัจจะ ๔. บทว่า
โสตาปนฺนา ได้แก่ ผู้ถึงกระแสอรยมรรคเบื้องต้น. บทว่า **น จ ปนฺมตฺตึ**
ความว่า ก็แต่ดิฉันไม่มีทุกติ เพราะไม่มีการตกต่ำเป็นธรรมดาทั้งละ.

บทว่า **ปาสาทิกะ** ได้แก่ นำมาซึ่งความเลื่อมใส. บทว่า **กุสฺสเร**
ได้แก่ ผู้ยินดีในกุศล ธรรมที่ไม่มีโทษ พระนิพพาน. บทว่า **ภิกฺขโว**
แปลว่า ซึ่งภิกษุทั้งหลาย. บทว่า **นฺมสฺสึตฺถุ อูปาคมิ** ประกอบกับบทว่า
สมณสมาคมํ สิว เชื่อมความว่า และดิฉันเข้ามา ก็เพื่อจะนั่งใกล้
สมาคม สังคม ที่เจริญรุ่งเรือง ที่มีธรรมเกษม ของเหล่าพระสมณะ
ผู้สงบบาป พุทธสาวกของพระพุทธเจ้า. บทว่า **สิริมโต รมฺมราชิโน**
เป็นฉันทวิภคติ อธิบายว่าในพระธรรมราชา ผู้ทรงสิริ ก็พวกเกจิอาจารย์
ก็กล่าวกันดังนี้ทั้งนั้น.

บทว่า **มูทิตมฺนฺหิ** แปลว่า ดิฉันมีใจบันเทิงแล้ว. บทว่า **ปีณฺตา**
ได้แก่ ยินดีแล้ว อีกอย่างหนึ่ง อิ่มแล้ว โดยรสแห่งปีติ. บทว่า **นรฺว-**
ธมฺมสารถิ ได้แก่ พระผู้ชื่อว่า **นรฺวธมฺมสารถิ** เพราะทรงเป็นผู้ชื่อว่า
พระผู้ประเสริฐ เพราะเป็นบุคคลผู้เลิศด้วย เป็นผู้ชื่อว่า **ธมฺมสารถิ**
เพราะทรงนำผู้ที่ควรฝึก คือ เวไนยสัตว์ที่ควรฝึกให้เล่นมุงหน้าไปสู่อุ

พระนิพพานด้วย . บทว่า **ปรหมิตานุกมฺปกั** ได้แก่ ทรงอนุเคราะห์สัตว์
ทั้งปวง ด้วยประโยชน์เกื้อกูล อย่างยิ่ง อย่างสูงสุด.

สิริมาเทพธิดา ครั้นประกาศความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย โดยมุข
คือประกาศลัทธิของตนอย่างนี้แล้ว ก็ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าและ
ภิกษุสงฆ์ ทำประทักษิณเวียนขวาแล้ว ก็กลับเทวโลกแห่งเดิม พระผู้มี
พระภาคเจ้า ทรงทำเรื่องที่มาถึงแล้วนั้นนั่นแหละ ให้เป็นอัฐูปปัตติเหตุ
เกิดเรื่องแล้วทรงแสดงธรรม. จบเทศนา ภิกษุผู้กระสันก็บรรลुพระอรหัต
พระธรรมเทศนานั้น เกิดประโยชน์แม้แก่บริษัทที่ประชุมกันแล.

จบอรรถกถาสิริมาวิมาน

๑๗. เปสการีวิมาน

ว่าด้วยเปสการีวิมาน

[๑๗] ท้าวสักกเทวราชตรัสถามว่า

วิมานนี้จงามส่องแสงรุ่งเรืองประจำ มีเสา
แก้วไพฑูรย์ สดใสไร้มลทิน ต้นไม้ทองคำปกคลุม
โดยรอบ เป็นสถานที่เกิดด้วยผลกรรมของเรา เทพ-
อัปสรที่มีอยู่ก่อนตั้งแสนเหล่านั้น ก็เกิดในวิมานนั้น
เพราะกรรมของตนเอง.

เจ้าเป็นผู้เปรียบพร้อมด้วยบริวารยศก็เข้าอยู่
สังรัศมีข่มเทวดาที่เกิดก่อน พระจันทร์ราชาแห่ง

ดาวนักรัศมีส่งข่มหมู่ดาวฉนไค เจ้าเมื่อส่งแสงก็
รุ่งโรจน์ข่มเทพอัปสรทั้งหมด โดยบริวารยศฉนนั้น
เหมือนกัน ดูก่อนเทพธิดาผู้มีพัศตร์ชวนพิศ เจ้ามา
จากภพไหนจึงได้มาถึงภพของเราเนี้ เราทั้งหมดไม่อ้อม
ด้วยการพบเจ้าเหมือนเทพเจ้าชาวไตรทศรวมหมดทั้ง
พระอินทร์ ไม่อ้อมด้วยการพบองค์พระพรหมฉนนั้น.

เทพธิดา อันท้าวสักกเทวราชตรัสถามอย่างนั้นแล้ว เมื่อจะประกาศ
เนื้อความนั้น จึงกล่าวสองคาถาว่า

ข้าแต่ท่านท้าวสักกะ พระองค์ตรัสถามข้า-
พระบาทถึงปัญหาอันไคว่า จุติมาจากภพไหนจึงได้มา
ถึงภพของเราเนี้ กรุงพาราณสี เป็นราชธานีของแคว้น
กาสิ เมื่อก่อนข้าพระบาทอยู่ในนครนั้น เป็นธิดา
นายช่างหูก เป็นผู้มิใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระ-
ธรรม และพระสงฆ์ เชื่อมันโดยส่วนเดียว ไม่สงสัย
มีสิกขาบทอันได้สมาทานแล้วไม่ขาดวัน ได้บรรลุ
อริยผลเป็นผู้แน่นอนในธรรม คือความตรัสรู้ เป็นผู้มิ
อนามัย.

ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะทรงอนุโมทนาบุญสมบัติของเทพธิดานั้น
จึงตรัสถึงคาถาว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้รุ่งเรืองด้วยศโดยธรรม มีใจ
เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์
เชื่อมันโดยส่วนเดียว ไม่สงสัย ผู้มีสิกขาบทไม่ขาด

วัน บรรลุอรุณผล ผู้แน่นอนในธรรมคือความตรัสรู้ผู้มี
อนามัย เราขอแสดงความยินดีต่อบุญสมบัตินั้นของ
ท่าน และการมาดีของท่าน.

จบแปลการวิมาน

อรรถกถาแปลการวิมาน

แปลการวิมาน มีคาถาว่า อิทั วิมานัง รุจิรํ ปภสฺสุรํ เป็นต้น.

แปลการวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุง-
พาราณสี สมัยนั้น เวลาเช้า ภิกษุเป็นอันมากนุ่งแล้ว ถือบาตรจีวรเข้า
ไปบิณฑบาตยังกรุงพาราณสี. ภิกษุเหล่านั้นเดินเข้าไปใกล้ประตูเรือนของ
พราหมณ์ผู้หนึ่ง ในเรือนหลังนั้นธิดาของพราหมณ์ ชื่อแปลการี กำลัง
เก็บเหาจากศรีษะของมารดา ใกล้กับประตูเรือน เห็นภิกษุเหล่านั้นกำลัง
เดินไป จึงพูดกะมารดาว่า แม่จ๋า นักบวชเหล่านี้ ยังหนุ่มแน่นอยู่ใน
ปลุ่มวัย สะสวย น่าดูน่าชม ละเอียดอ่อน ชะรอยจะสูญเสียอะไรบางอย่าง
ไปกระมัง เหตุไรหนอจึงพากันบวชในวัยนี้ละแม่นะ มารดาพูดกะธิดาว่า
ลูกเอ๋ย มีโอรสเจ้าศากยะ ออกผนวชจากราชตระกูลศากยะเกิดเป็นพระ-
พุทธเจ้าขึ้นในโลก. พระองค์ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามใน
ท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ
พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง นักบวชเหล่านี้ฟังธรรมของ

พระองค์แล้ว ก็พากันออกบวช จะลูก.

สมัยนั้น อุบาสกผู้หนึ่ง บรรลุผลรู้แจ่มแจ้งคำสั่งสอน เดินไปตามถนนนั้น ได้ยินคำกล่าวนั้นแล้ว ก็เข้าไปหาสตรีทั้งสองนั้น. ขณะนั้น พราหมณ์จึงกล่าวกะอุบาสกผู้หนึ่งว่า ท่านอุบาสก เดียวนี้ กุลบุตรจำนวนมาก สละโภคสมบัติเป็นอันมาก สละเครื่องญาติใหญ่ ๆ พากันบวชในลัทธิสมัยของพระศากยเจ้า กุลบุตรเหล่านั้นเห็นอำนาจประโยชน์อะไรหนอ จึงพากันบวช อุบาสกฟังคำนั้นแล้วกล่าวว่า เห็นโทษในกามทั้งหลาย เห็นอานิสงส์ในการออกบวช แล้วจึงขยายความนั้นตามสมควรแก่กำลังความรู้ของตน โดยพิสดาร พรรณนาคุณของพระรัตนตรัย ประกาศคุณานิสงส์ของศีล ๕ ทั้งปัจจุบัน ทั้งภวหน้า ลำดับนั้น ธิดาของพราหมณ์จึงถามอุบาสกนั้นว่า แม้เราก็สามารถตั้งอยู่ในสภาวะและศีลแล้วบรรลุคุณานิสงส์ที่ท่านกล่าวได้หรือ อุบาสกนั้นกล่าวว่า ธรรมเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสทั่วไปแก่คนทุกคน เหตุไรจะไม่สามารถเล่าแล้วได้ให้สภาวะและศีลแก่นาง ธิดาพราหมณ์นั้น รับสภาวะ สมาทานศีลแล้ว ถามอีกว่า กิจที่ควรทำยิ่งกว่านี้มีอีกไหม. อุบาสกนั้นกำหนดว่านางเข้าใจ รู้ว่านางคงจักพรักพร้อมด้วยอุปนิสัย เมื่อจะประกาศสภาวะของร่างกาย จึงบอกกรรมฐานคืออาการ ๓๒ ให้นางเกิดคลายความรักในกายสูงขึ้นไปทำให้สลัดใจด้วยธรรมกถา ที่ประกอบด้วยไตรลักษณ์ มีความไม่เที่ยงเป็นต้น บอกทางวิปัสสนาให้แล้วก็ไป. ธิดาของพราหมณ์นั้น สนใจทุกคำ ที่อุบาสกนั้นกล่าวนัยไว้แล้ว มีจิตมั่นคงในการใส่ใจ ปฏิบัติสัญญา เริ่มตั้งวิปัสสนา เพราะความพรักพร้อมแห่งอุปนิสัยไม่นานนัก ก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล สมัยต่อมา นางก็ตายไปบังเกิดเป็น

บริจาริกาของท้าวสักกเทวราช มีบริวารถึงแสนหนึ่ง ท้าวสักกเทวราช
เห็นนางแล้ว เกิดอัศจรรย์จิตมีเหตุยบันเทิง จึงตรัสถามถึงกรรมที่นาง
ทำด้วย ๔ คาถาว่า

วิมานนี้ น่ารัก มีรัศมีสว่างเป็นประจำ มีเสา
แก้วไพฑูรย์ เนรมิตไว้ดีแล้ว ต้นไม้ทองทั้งหลาย
ปกคลุมโดยรอบ เป็นสถานที่เกิดด้วยวิบากกรรมของ
เรา อัสตราที่มีอยู่ก่อนเหล่านี้ เกิดอยู่แล้วในที่นั้น
จำนวนแสนหนึ่ง ด้วยกรรมของตนเอง ตัวเจ้าผู้มียศ
ก็เกิดในที่นั้น ส่องรัศมีข่มเหล่าเทวดาเก่า ๆ ดวงจันทร์
ราชาแห่งดวงดาว รุ่งโรจน์ข่มหมู่ดาว ฉนใด ตัวเจ้า
รุ่งเรืองอยู่ด้วยยศก็รุ่งโรจน์ ข่มอัสตราหมื่น ฉนนัน
เหมือนกัน.

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีพัศตร์ชวนพิศ ตัวเจ้ามาจาก
ไไหน จึงมาถึงภพนี้ของเรา พวกเราทุกองค์ไม่อิม
ด้วยการเห็นเจ้าเลย เหมือนทรงเทพชั้นไตรทศ พร้อม
ด้วยองค์อินทร์ ไม่อิมด้วยกายเห็นองค์พระพรหม
ฉนนัน.

ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า อิทั อิมานัน ในคานานัน ทรงหมายเอา
วิมานของพระองค์ ซึ่งเทวดานันเกิดแล้ว. บทว่า สสตี ประกอบ
ความว่า น่ารัก มีรัศมีสว่างทุกเวลา อีกนัยหนึ่ง บทว่า สสตี ได้แก่
แผ่ไปโดยชอบ อธิบายว่า กว้างขวางอย่างยิ่ง. บทว่า สมมุตโมตุตตี

ได้แก่ ปกคลุมโดยรอบ. ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า **จាន** ทรงหมายเอา วิมานนั่นเอง. จริงอยู่วิมานนั้น เรียกว่า **ฐานะ** **สถาน** เพราะเป็นที่คน ทำบุญดำรงอยู่. บทว่า **กมุทวิปากสมภูต** ได้แก่ เกิดโดยเป็นวิปากของกรรม หรือเกิดพร้อมกับวิปากของกรรม. บทว่า **มม** พึงประกอบเข้ากับสอง บทว่า **อิท มม จาน** **มม กมุทวิปากสมภู** **สถาน**ของเรา **นี้** เกิดด้วย วิปากกรรมของเรา.

ในคาถาว่า **ตตฺรูปปนา** มีความย่ออย่างนี้ว่า เหล่าบุพเทวดา เพราะเกิดขึ้นก่อน ชื่อว่าอัปสรมีอยู่ก่อนเหล่านี้ จำนวนแสนหนึ่งเข้าถึง คือเกิดขึ้น ในวิมานนั้น คือในวิมานตามที่กล่าวแล้วนั้น. บทว่า **ตุวสิ** ได้แก่ ตัวเจ้าเป็นผู้เข้าถึง เกิดขึ้นด้วยกรรมของตนเอง. บทว่า **ยสฺสูสิ** ได้แก่ ผู้พรักพร้อมด้วยปรีวารยศ อธิบายว่า ตัวเจ้าสงครามมีรุ่งโรจน์ตั้งอยู่ ด้วยกรรม คือ อานุภาพกรรมของตนนั้นนั่นแล.

บัดนี้ ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะทรงประกาศมีนั้นด้วยอุปมา จึง ตรัสคาถาว่า **สสิ** เป็นต้น. ความของคาถานั้นว่า ดวงจันทร์ได้ชื่อว่า **สสิ** เพราะประกอบด้วยตราบรูปกระต่าย และชื่อว่าราชาแห่งดวงดาว เพราะมีคุณยิ่งกว่าดวงดาวทั้งหลาย ย่อมรุ่งโรจน์รุ่งเรือง ช่มงาดวงดาว ทุกหมู่ ฉันทิ ตัวเจ้าเมื่อรุ่งเรืองด้วยยศของตน ก็รุ่งโรจน์โชติช่วง ถ้าอัปสรเทพกัญญาหมู่กลุ่มนี้ ฉันทิเหมือนกัน ก็คำว่า **อิมา** และ **อิมี** เป็นเพียงนิบาต. แต่เกจิอาจารย์กล่าวว่า เจ้ารุ่งโรจน์เหมือนราชาแห่ง ดวงดาว รุ่งโรจน์ถ้าหมู่ดาวฉะนั้น.

บัดนี้ ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะตรัสตามถึงภพก่อนของเทวดานั้น และบุญที่เทวดานั้นทำไว้ในภพนั้น จึงตรัสตามว่า **ภูโต** **นุ** **อาคมม**

เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กูโต นู อากมฺม ความว่า คุณก่อน
นวลนางผู้ดูไม่จืดเลย คืองามทุกส่วนสัค เพราะบุญกรรมอะไรหนอ เป็น
ตัวเหตุ ตัวเจ้าจึงมาเข้าถึง คือเข้าถึงโดยการถือกำเนิด ยังภพของเรานี้.
ท้าวสักกเทวราช เมื่อจะทรงประกาศความที่ตรัสว่า อโนมทสุตเน นี้แล
ด้วยอุปมา จึงตรัสว่า พุรหุมฺว เทวาทิตสา สหินุทกา สพฺเพน
ตปฺปามเส ทสุตเนน ต. ในคานานั้น ความว่า ทวยเทพชั้นดาวดึงส์
ที่ชื่อว่า สหินทกะ เพราะพร้อมด้วยองค์อินทร์ เมื่อพบท้าวสหัมบดีพรหม
หรือส่นังกุมารพรหมที่เสด็จถึง ย่อมไม่อ้อมด้วยการเห็น ฉนใด พวกเรา
ทวยเทพทุกองค์ย่อมไม่อ้อม ด้วยการเห็นเจ้า ฉนนัน.

ก็เทวดาองค์นั้น ถูกท้าวสักกะ จอมทวยเทพตรัสถามอย่างนี้แล้ว
เมื่อจะประกาศความนั้น จึงกล่าว ๒ คาถาว่า

ข้าแต่ท่านท้าวสักกะ พระองค์ทรงพระกรุณา
ตรัสถามข้าพระบาทถึงปัญหาข้อนี้ได้ว่า เจ้าจุติจาก
ที่ไหนจึงมา ณ ที่นี้ ข้าพระบาทขอทูลตอบปัญหาข้อ
นั้นว่า ราชธานีของแคว้นกาลิมโอยูชื่อว่า พาราณสี
ข้าพระบาทเกิดในราชานี้นั้น มีชื่อว่า เปสการี

เพคะ.

ข้าพระบาทมีใจเลื่อมใส มีความเชื่อมั่นส่วน
เดียว ไม่สงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม และ
พระสงฆ์ รักษาสิกขาบทไม่ขาดวิน บรรลุผลแล้ว
เป็นผู้แน่นอนในธรรม คือการตรัสรู้ ไม่มีโรคภัย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยเมตฺ ความว่า ปัญหานั้นใด. บทว่า
อนุปุจฺเจส ได้แก่ พระองค์ตรัสถาม โดยอนุคุณ. บทว่า มมฺ แปลว่า
ข้าพระบาท. ปุริตฺถิ ตักฺคบทว่า ปุริ อตฺถิ แปลว่า บุรีมีอยู่. บทว่า กาสินฺ
ได้แก่ แคว้นกาสิ. เทวดาระบุนามตนในอรรถภาพก่อน ว่า เปสการี
ประกาศบุญของตน ด้วยบทว่า พุทฺเช จ ธมฺเม จ เป็นต้น.

ท้าวสักกะ เมื่อจะทรงอนุโมทนาบุญสมบัติและทิพย์สมบัตินั้นของ
นาง จึงตรัสว่า

ดูก่อนเวลานาง ผู้มีใจเลื่อมใส มีความเชื่อมั่น
ส่วนเดียว ไม่สงสัยในพระพุทธเจ้า พระธรรม และ
พระสงฆ์ รักษาสิกขาบทไม่ขาดวินัย บรรลุผลแล้ว
เป็นผู้แน่นอนในธรรมคือการตรัสรู้ ไม่มีโรคภัยเราขอ
แสดงความยินดีสมบัติของเจ้า และการมาดีของเจ้า
เจ้ารุ่งโรจน์ด้วยธรรมและยศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตนฺตุยาภินนฺทามเส ได้แก่ เรายินดี
อนุโมทนา สมบัติแม้ทั้งสองของเจ้านั้น. บทว่า สุวาคตฺถจฺ เต ได้แก่
และการมาในที่นี้ของเจ้า ที่ชื่อว่า สุวาคต มาดี เป็นที่จำเริญุสติและ
โสมนัสของเรา. คำที่เหลือมีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

ท้าวสักกเทวราชตรัสบอกเรื่องนั้น ถวายท่านพระมหาโมคคัลลาน-
เถระ. พระเถระจึงกราบทูลถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้า
ทรงทำความข้อนั้นให้เป็นอรรถอุปัติเหตุเกิดเรื่อง จึงทรงแสดงธรรมแก่
บริษัทที่ประชุมกัน. เทศนานั้น เกิดประโยชน์แก่โลกพร้อมทั้งเทวโลกแล.

จบอรรถกถาเปสการีวิมาน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 153

จบอรรถกถาปิฎกวรรคที่ ๑ ประดับด้วย เรื่อง ๑๗ เรื่อง ใน
วิมานวัตถุ แห่งปรหมัตถที่ปนี อรรถกถาขุททกนิกาย ด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถาอิติวิมาน

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมปิฎกวิมาน ๒. ทุติยปิฎกวิมาน ๓. ตติยปิฎกวิมาน ๔. จตุตถ-
ปิฎกวิมาน ๕. กุณฺฐชริวิมาน ๖. ปฐมนาวาวิมาน ๗. ทุติยนาวาวิมาน
๘. ตติยนาวาวิมาน ๙. ปทีปวิมาน ๑๐. ติลทักขิณาวิมาน ๑๑. ปฐม-
ปติพพตาวิมาน ๑๒. ทุติยปติพพตาวิมาน ๑๓. ปฐมสุณิสาวิมาน ๑๔. ทุติย-
สุณิสาวิมาน ๑๕. อุตตราวิมาน ๑๖. สิริมาวิมาน ๑๗. เปสการียวิมาน
และอรรถกถา.

จิตตดาวรรคที่ ๒

๑. ทาสีวิมาน

ว่าด้วยทาสีวิมาน

[๑๘] ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า

ท่านแวดล้อมด้วยหมูนางเทพนารี เทียวชมไป

โดยรอบในสวนจิตตดาวันอันนารีนรมย์ ประดุจ

ท้าวสักกเทวราชทำทศทัณฑ์ปวงให้สว่างไสว เหมือน

ดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะ

เช่นนี้ เพราะบุญอะไร อริผลนี้จึงยอมสำเร็จแก่ท่าน

และโลกสมบัติทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนนางเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอ

ถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้

ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองเช่นนี้ และรัศมีของท่านจึง

สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ดีใจ จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดิฉันเป็น

ทาสีหญิงรับใช้ในตระกูลอื่น ดิฉันนั้นเป็นอุบาสิกา

ของพระโคตม ผู้มีพระจักษุและพระเกียรติยศ พาก-

เพียรออกไปจากกิเลส ในศาสนาของพระโคตมผู้ทรง

พระคุณคงที่ เพราะมีมณสิการมั่นอยู่ในจิตว่า แม้ถึง
ร่างกายนี้จะแตกทำลายไปก็ตามที่ การที่จะหยุด
ความเพียรในการเจริญกรรมฐาน เป็นอันไม่มีเป็น
อันขาด ทาง [มรรค แห่งสิกขาบท ๕ (ศีล ๕)
เป็นทางสวรรค์ มีความเจริญ ไม่มีหนาม ไม่รก
เป็นทางตรง อันสัตบุรุษทั้งหลาย ประกาศแล้ว
โปรดดูผลแห่งความพากเพียรคือ ที่ดิฉันบรรลอรีย-
มรรคตามอุบายที่ต้องการเกิด ดิฉันถูกท้าวสักกเทว
ราชผู้มีอำนาจเชิญมา เหล่าอริยเทพหกหมื่นช่วยกัน
ปลุกดิฉัน คือ เทพบุตรอันมีนามว่าอาลัมพะ คัคคมะ
ภิมะ สาธุวาที ปัสสยะ โปกขระ และสุผัสสะ และ
เหล่าเทพธิดาน้อย ๆ อันมีนามว่า วิณา โมกขา
นันทา สุนันทา โสณทินนา สุจิมหิตา อาลัมพสา
มิสสเกสี และบุณฑริกา และนางเทพกัญญาอีกพวก
หนึ่งเหล่านี้ คือ นางเอนิปัสสา นางสุปัสสา นาง
สุภัททา นางมุกทาวที ผู้ประเสริฐกว่านางเทพอัปสร
ทั้งหลาย ก็ช่วยปลุกเทพอัปสรนั้น ได้เข้ามา
หาดิฉันตามกาลอันควร พวกกันพูดด้วยวาจาที่น่ายินดี
ว่า เอาเถิด พวกเราจักพื่อนรำ ขับร้อง จักนำท่าน
ให้รื่นรมย์ ดังนี้ นันทวัน มหาวัน เป็นที่ไม่เศร้าโศก
เป็นที่น่ารื่นรมย์ของทวยเทพชั้นไตรทศนี้ มิใช่สำหรับ
ผู้ที่มีได้ทำบุญไว้ หากสำหรับผู้ที่ทำบุญไว้เท่านั้น

ทั้งมิใช่ความสุขในโลกนี้และโลกหน้าสำหรับผู้ที่มีได้
ทำบุญไว้ หากเป็นความสุขในโลกนี้และโลกหน้า
สำหรับผู้ที่ทำบุญไว้เท่านั้น รวมกับทวยเทพชั้นไตรทศ
เหล่านั้น ควรจะบำเพ็ญกุศลไว้ให้มาก เพราะว่าผู้
ทำบุญไว้แล้ว ย่อมเปรียบพร้อมด้วยโภคสมบัติ
บันเทิงอยู่ในสวรรค์.

จบทาสีวิมาน

จิตตดาวรรคที่ ๒

๑. อรรถกถาทาสีวิมาน

วรรคที่ ๒ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ :-

ทาสีวิมานมีกาถาว่า อปี สกโกว เทวินโท ดังนี้เป็นต้น. ทาสีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อุบาสกคนหนึ่ง ชาวกรุงสาวัตถี ไปพระวิหารในเวลาเย็น กับอุบาสกเป็นอันมาก พังกรรมแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อบริษัทออกไปแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่วันนี้ไป ข้าพระองค์จักถวายภัตตาหารประจำ ๔ สำหรับ แก่สงฆ์ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสธรรมกถาอันสมควรแก่เขา ทรงปล่อยเขากลับไป. อุบาสกนั้น เรียนพระภักตทุเทศกว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าจักภัตตาหารประจำไว้ ๔ สำหรับถวายสงฆ์ วันพรุ่งนี้ ขอพระเป็นเจ้า โปรดมาเรือนของข้าพเจ้าเถิดดังนี้แล้ว กลับไปเรือนของตนบอกเรื่องนั้นแก่ทาสีแล้ว สั่งส่าหับว่าเจ้าไม่พึงลืมเรื่องนั้นตลอดเวลาเป็นนิตย์เชียวนะ ทาสีนั้นก็รับคำ. ตามปกติ นางมีศรัทธาสมบูรณ์ อยากได้ทำบุญมีศีล เพราะฉะนั้น จึงตื่นเช้าทุกวัน ตระเตรียมข้าวและน้ำอันประณีต กวาดที่นั่งของพวกภิกษุ จัดเครื่องเรือนให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ปูอาสนะ นิมนต์ภิกษุผู้เข้าไปก่อนให้นั่งบนอาสนะเหล่านั้นแล้ว จึงไหว้บูชาด้วยของหอมดอกไม้ธูปเทียน อังคาสโดยเคารพ.

ต่อมาวันหนึ่ง นางเข้าไปหาภิกษุผู้ฉันเสร็จไว้แล้ว จึงถามอย่าง
นี้ว่า ท่านเจ้าข้า จะหลุดพ้นจากทุกข์มีชาติเป็นต้นนี้ ได้อย่างไรเจ้าคะ.
ภิกษุทั้งหลายให้สรวณะและศีล ๕ แก่นางแล้ว ประกาศให้รู้สภาพของ
ร่างกาย ประกอบนางไว้ในปฏิภูมมนสิการใส่ใจว่าปฏิภูม ภิกษุอีกพวกหนึ่ง
กล่าวธรรมมีกถาที่เกี่ยวกับความไม่เที่ยง. นางรักษาศีลอยู่ ๑๖ ปี ทำ
โยนิโสมนสิการติดต่อกันมาตลอดวันหนึ่ง ได้ความสบายในการฟังธรรม
และเจริญวิปัสสนาเพราะญาณแก่กล้า ก็ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.
สมัยต่อมา นางทำกาละแล้วไปเกิดเป็นนางบำเรอสนิเทศน์หาของทำ
สักกเทวราช. นางอันดริยเทพหกหมื่นบำเรออยู่ มีอุปสรรแสนหนึ่งแวดล้อม
เสวยทิพย์สมบัติใหญ่ ร่ำเรงบันเทิงพร้อมด้วยบริวาร เทียวไปในอุทยาน
เป็นต้น. ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เห็นนางแล้ว ได้ถามโดยนัยที่กล่าว
ในหนหลังนั้นแหละว่า

ท่านแวดล้อมด้วยหมู่เทพนารี เทียวชมไปโดย
รอบในสวนจิตตลดาวันอันน่ารื่นรมย์ ประดูจทำ
สักกเทวราช ส่องแสงสว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะ.
เช่นนี้ เพราะบุญอะไร อัฐผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน
และโลกทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูราเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ ท่าน
จึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่านจึง
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

นางเทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ เทวดา
ตอบว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ดิฉันได้เป็น
ทาสีหญิงรับรู้ว่าในตระกูลอื่น ดิฉันนั้นเป็นอุบาสิกา
ของพระโคตม ผู้มีพระจักษุและพระเกียรติยศ พาก-
เพียงออกไปจากกิเลส ในศาสนาของพระโคตมผู้ทรง
พระคุณคงที่ เพราะมีมโนการมั่นอยู่ในจิตว่า แม้ถึง
ร่างกายนี้ จะแตกทำลายไปก็ตามที่ การจะหยุด
ความเพียรในการเจริญกัมมัฏฐานนี้ ไม่มีเป็นอันขาด
ทาง [มรรค] แห่งสิกขาบท ๕ [ศีล ๕] เป็นทาง
สวัสดี มีความเจริญไม่มีหนาม ไม่รก เป็นทางตรง
สัตบุรุษประกาศแล้ว ท่านโปรดดูผลแห่งความเพียร
คือที่ดิฉันบรรลุลูริยมรรค ตามอุบายที่ต้องการเกิด
ดิฉันถูกทำวสัถกเทวราชผู้มีอำนาจเชิญมา เหล่า
ดุริยเทพหกหมื่น ช่วยกันปลุกดิฉัน คือ เทพบุตร
นามว่า อาลัมพะ คัคคมะ ภิมะ สาธูวาที ปัสังสยะ
โปกขระ และสุผัสสะ และเหล่าเทพธิดาวัยรุ่น นาม
ว่า วิณา โมกขา นันทา สุนันทา โสณทินนา
สุจิมหิตา อาลัมพสา มิสสเกสี บุณเทริกา และ
เทพกัญญาอีกพวกหนึ่งเหล่านี้คือ นางเอนิปัสสา

นางสุปัสสา นางสุภัททา นางมุกทาวที ผู้ประเสริฐ
กว่าเทพอัปสรทั้งหลาย ก็ช่วยกันปลุกเทพอัปสรเหล่านั้น
นั้น ได้เข้ามาหาดิฉันตามกาลอันควร พวกนั้นพูดด้วย
วาจาที่น่ายินดีว่า เอาเถิดพวกเราจักฟ้อนรำ ขับร้อง
จักนำท่านให้รื่นรมย์ดังนี้ นั้นทวัน มหาวัน เป็น
ที่ไม่เศร้าโศก เป็นที่น่ารื่นรมย์ของทวยเทพชั้น
ไตรทศนี้ มิใช่สำหรับผู้ที่มีได้ทำบุญไว้ หากเป็นของ
สำหรับผู้ทำบุญไว้เท่านั้น มิใช่สุขทั้งในโลกนี้และ
โลกหน้า หากเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า
สำหรับผู้ทำบุญไว้เท่านั้น อันบุคคลผู้ปรารถนาพร้อมกับ
ทวยเทพชั้นไตรทศเหล่านั้น ควรจะบำเพ็ญกุศลไว้
ให้มาก เพราะว่าผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมเปรียบพร้อม
ด้วยโภคสมบัติบันเทิงอยู่ในสวรรค์.

ในบทเหล่านั้นอุปศัพท์ ในบทว่า อปี สกุโกว เทวินุโท นี้ ใช้ใน
สัมภวานะความยกย่อง. อิวศัพท์ ท่านลบสระอออกกล่าวความอุปมา.
เพราะฉะนั้น จึงมีความว่าประดุจท้าวสักกะจอมทวยเทพ ท่านกล่าวยกย่อง
เทวดานั้นดุจท้าวสักกะ ก็เพื่อแสดงบริวารสมบัติของเทวดานั้น. อาจารย์
บางพวกกล่าวว่า อปี เป็นเพียงนิบาต. บทว่า จิตฺตลตาวเน ได้แก่ ที่
บังเกิดด้วยอานุภาพแห่งบุญของนางเทพธิดาชื่อจิตตา. อนึ่ง เทวอุทธาน
ได้นามว่าจิตตลตาวัน เพราะโดยมากในสวนนั้นมีเถาไม้อันเป็นทิพย์ชื่อ
สันตทานกะเป็นต้น อันวิจิตรคือประกอบด้วยความวิเศษแห่งดอกไม้และ

ผลไม้เป็นต้นอังกดงาม.

บทว่า **ปรปเลสุถิยา** ได้แก่ หญิงรับใช้ในกิจนั้น ๆ ในตระกูลแห่งชนเหล่าอื่น. อธิบายว่า ขวนขวายงานของคนเหล่าอื่น.

บทคาถาว่า **ตสุธา เม นิกุกโม อาสิ สาสเน ตสุส ตาทิโน** ความว่า เมื่อดิฉันนั้นเป็นทาสีอยู่ เป็นอุบาสิกาของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ผู้มีพระจักขุ ๕ รักษาศีลทำมนสิการกัมมัฏฐานอยู่ ๑๖ ปี ครั้นกัมมัฏฐานกล่าวคือโพธิปักขิยธรรม ๓๗ เมื่อเกิดขึ้นแก่ดิฉันด้วยอานุภาพแห่งมนสิการ ความเพียรชอบซึ่งนับเข้าในสัตตสุศาสน์นั้นได้ชื่อว่า นิกกมะ เพราะออกไปจากฝ่ายสังกิเลสธรรม ได้มีได้เป็น คือ ในสัตตสุศาสน์ของพระโคตมผู้ซึ่งว่ามีพระคุณคงที่ เพราะถึงพร้อมด้วยสมบัติคือลักษณะของผู้คงที่ในโลกธรรมมีอิฏฐารมณเป็นต้น.

ก็เพื่อแสดงอาการที่เป็นไปส่วนเบื้องต้น ของความเพียรนั้น. เทวดาจึงกล่าวว่า **กามิ ภิชชตุยิ กาโย เนว อตุเถตุถ สนุถนั** ดังนี้ คาถานั้นมีอธิบายว่า ดิฉันปลุกความเพียรว่า ถ้าว่าร่างกายของเราจะแตกทำลายไปก็ตามที ดิฉันไม่ทำความเขื่อใย แม้เพียงเล็กน้อยในกายนี้เสียไป เราจะไม่หยุดความเพียร คือทำความเพียรให้หย่อน ในการเจริญกัมมัฏฐานนี้เป็นอันขาด แล้วขวนขวายวิปัสสนา.

บัดนี้ เทวดาเมื่อจะแสดงคุณที่ตนขวนขวายวิปัสสนานั้น อย่างนั้น ได้มาแล้ว จึงกล่าวว่า

**ทาง [มรรค] แห่งสิกขาบท ๕ เป็นทาง
สวัสดิ มีคุณเจริญ ไม่มีหนาม ไม่รก เป็นทาง**

**ตรง สัตบุรุษประกาศแล้ว โปรดดูผลแห่งความ
พากเพียรออกจากกิเลส คือที่ดีันบรรลุนิยามรรค
ตามอุบายที่ต้องการ.**

ในข้อนั้น มีเนื้อความสังเขปดังต่อไปนี้ มรรคใด ชื่อว่าต่อเนื่อง
สิกขาบททั้ง ๕ เพราะได้มาโดยเป็นอุปนิสัยแห่งสิกขาบท คือส่วนแห่ง
สิกขาทั้ง ๕ ที่สมาทานเป็นนิจศีล และสิกขาบททั้ง ๕ นั้นบริบูรณ์ เกิดขึ้น
ในสันดานใด มรรคนั้น ชื่อโสวัตถิกะคือสวัตติ เพราะทำสันดานนั้นให้
สำเร็จผลเป็นความสวัตติ และมีประโยชน์ดี โดยอาการทุกอย่าง ชื่อว่า
สิวะ เพราะไม่ถูกสังกิเลสธรรมเบียดเบียน และเพราะเหตุถึงความเกษม
ชื่อว่าอภิน္ณกะ เพราะไม่มีหนามคือราคะเป็นต้น ชื่อว่าอคหะ เพราะ
ตัดรชัญญ์ คือกิเลส ทิฏฐิ และทวาริตได้เด็ดขาด ชื่อว่า อุษุ เพราะเป็น
เหตุปราศจากคดงอโกงทุกอย่าง อริยมรรค ชื่อสัมภิปเวทิตะ เพราะ
สัตบุรุษมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ประกาศไว้แล้ว ดีฉันท แม้มีปัญหาแค่
สององคฺฐิ ต้องการด้วยความพากเพียรออกจากกิเลสอันใดที่เป็นอุบาย
บรรลุนิยามรรคนั้นโดยประการใด ขอโปรดดูผลนี้ของความพากเพียร
ออกจากกิเลส คือความเพียรตามที่กล่าวแล้วนั้นเกิด โดยประการนั้น.
ท่านเรียกท้าวสักกะ ดังกล่าวมานี้.

เทวดากล่าวว่า ดีฉันทถูกท้าวสักกเทวราช ผู้มีอำนาจเจริญมา ก็
เพราะตนเองอยู่ในอำนาจท้าวสักกะ. อีกนัยหนึ่ง ท้าวสักกะ ชื่อสวัตติ
เพราะใช้อำนาจความเป็นใหญ่ของตนในเทวโลกทั้งสอง [คือชั้นจาตุม-
มหाराชและชั้นดาวดึงส์]

ดิฉันถูกท้าวสักกเทวราชผู้มีอำนาจนั้นเชิญมา หรือท้าวเธอพึงเชื่อ
เชิญในเวลาเล่นกีฬาพลางสนทนาปราศรัยไปพลาง. ประกอบความว่า
ท่านจงดูผลแห่งความเพียรเป็นเหตุก้าวไปสู่คุณเบื้องหน้า. คนตรีมีองค์ ๕
มีประเภทอาตตะกอลงหน้าเดียว และวิตตะกอลงสองหน้าเป็นต้นบรรเลง
พร้อมกันกับ ๑๒ มือ [๑๒x๕] จึงรวมเป็น ๖๐ ก็เทพธิดาหมายเอา
คนตรีเครื่อง ๕ เหล่านั้นประมาณพันหนึ่งปรากฏแล้ว ด้วยนั่งอยู่ใกล้ๆ
จึงกล่าวว่า **สฏฺฐิ ตฺริยสทฺตฺตานิ ปฏฺฐิโชนฺ กโรนฺติ เม** ดังนี้. ในบท
นั้น บทว่า **ปฏฺฐิโชนฺ** ได้แก่ ปลุกปีติโสมนัส.

คำเป็นต้นว่า **อาลฺมโผ** อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ระบุชื่อของ
เทพบุตรผู้ขับร้องประกอบเครื่องดนตรี โดยเอกเทศส่วนหนึ่ง แต่นั้นเป็น
ชื่อของเครื่องดนตรี. นางเทพธิดามีวิद्याและโมกขาเป็นต้น. บทว่า
ลฺลจฺฉิมฺหิตา คือ สุตฺตมฺหิตา อนึ่ง นั้นเป็นชื่อเหมือนกัน. บทว่า **มฺมุทฺทกาวทฺติ**
ได้แก่ การขับร้องนุ่มนวลยิ่งนัก หรือเป็นเพียงชื่อ. บทว่า **เสยฺยยาเส**
คือประเสริฐกว่า. บทว่า **อจฺจฺจฺรณํ** คือนำสรรเสริญกว่าในการขับร้อง
หมูในเหล่าเทพอัปสร. บทว่า **ปโชนฺทิ** คือทำการปลุกให้ตื่น.

บทว่า **กาเลน** คือตามกาลอันควร. บทว่า **อภิภาสฺนฺติ** ได้แก่
กล่าวต่อหน้า หรือนำยินดียิ่ง เทพอัปสรกล่าวโดยประการใด เพื่อแสดง
ประการนั้น จึงกล่าวว่า **หนฺนุท หนฺจฺจาม คายาม หนฺนุท ตํ รมยามเส**
ดังนี้.

บทว่า **อิทฺถิ** ความว่า สถานที่อันเราได้แล้วนี้ หากความโศกมิได้
เพราะเหตุนี้ ชื่อว่าไม่มีความโศก เพราะมีพร้อมแห่งรูปเป็นต้นอันน่า
ใคร่ น่าปรารถนา น่ารักและน่าพอใจ ชื่อว่าน่าเพลิดเพลินเพราะเพิ่มพูน

ความยินดีตลอดกาลทุกเมื่อ นั้นแล. บทว่า ติทธานิ มหาวนํ ได้แก่อุทยานทั้งใหญ่ ทั้งนำบูชาของทวยเทพชั้นดาวดึงส์.

นางกล่าวโดยนัยจะจงว่า ชื่อว่าทิพยสมบัติเห็นปานนี้ ย่อมได้ด้วยอำนาจแห่งบุญกรรมเท่านั้น เมื่อแสดงโดยนัยไม่เจาะจงอีก ได้กล่าวคาถาว่า สุขํ อคตปุณฺณานํ ดังนี้.

เมื่อกล่าวธรรมโดยทิพยสถานอันตนได้แล้ว เป็นที่น่าใคร่ทั่วไปกับคนเหล่าอื่นอีก จึงกล่าวคาถาสุดท้ายว่า เตสํ สหปุยกามานํ ดังนี้. บทว่า เตสํ คือ ทวยเทพชั้นดาวดึงส์. บทว่า สหปุยกามานํ คือ ปรรณายู่อร่วมกัน. ก็คำนี้เป็นกฎฐิติวิภคตติใช้ในอรรถกถาคตุ [ผู้นำ]. ชื่อว่าสหวะเพราะไปคือเป็นไปร่วมกัน . ภาวะแห่งผู้ไปร่วมกันนั้น ชื่อว่า สหปุยเหมือนภาวะแห่งผู้กล้าหาญ ชื่อว่า วิริย. พระเถระแสดงธรรมแก่เทวดานั้นพร้อมกับบริวาร เมื่อเทวดาทำบุญกรรมของตนให้แจ่มแจ้งแล้วอย่างนี้ กลับมาจากเทวโลกแล้วก็กราบทูลเรื่องนั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนำเนื้อความนั้นให้เป็นอัฐูปปัตติเหตุเกิดเรื่องทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่ประชุมกัน พระธรรมเทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่โลกพร้อมทั้งเทวโลกแล.

จบอรรถกถาทาสีวิมาน

๒. ลขุมวิมาน

ว่าด้วยลขุมวิมาน

[๑๕] พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพธิดาว่า

ดูก่อนนางเทพธิดา ท่านผู้มีรัศมีงามยิ่ง ส่อง
สว่างไสวไปทุกทิศ ประดุจดาวประกายพรึก ฉะนั้น
เพราะบุญอะไรท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็ได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ บ้านของดิฉันตั้งอยู่ใกล้
ทางออกประตูบ้านชาวประมง ดิฉันมีใจเลื่อมใสใน

พระอรียะผู้ตรงได้ถวายข้าวสุก ขนมสด ผักดอง และ
น้ำเครื่องดื่ม เจือด้วยรสต่าง ๆ แก่พระสาวกทั้งหลาย

ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ยิ่ง ซึ่งกำลังท่องเที่ยวไปในบ้าน
นั้น ประการหนึ่ง ดิฉันได้เข้ารักษาอุโบสถอันประกอบ

ด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ๘ ค่ำ
และตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ เป็นผู้สังวรด้วยดีในศีลทุก

เมื่อ เป็นผู้สำรวมและจำแนกทาน จึงได้ครอบครอง
วิมานนี้ เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต เว้นขาดจากการ

เอาสิ่งของของผู้อื่น ด้วยไถยจิต จากการประพฤติ
ล่วงละเมิดในกาม สำรวมจากมูสาวาท และจาก

การดื่มน้ำเมา เป็นผู้ยินดีในเบญจศีล ฉลาดใน
อริยสัจ เป็นอุบาสิกของพระโคตมผู้มีพระจักขุ และ
พระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้
๗ ล ๗ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ อีก
ประการหนึ่ง ท่านเจ้าขา ขอพระคุณเจ้าถวายบังคม
พระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า
แล้วทูลตามคำของดิฉันว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
อุบาสิกชื่อลขุมา ถวายบังคมพระบาททั้งคู่ของพระผู้
มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ข้อ
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรงพยากรณ์ดิฉันในสามัญ
ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นไม่น่าอัศจรรย์ดอกเจ้าคะ
เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงพยากรณ์ดิฉันไว้ใน
สกทาคามีผลแล้วเจ้าคะ.

จบลขุมาวิมาน

อรรถกถาลขุมาวิมาน

ลขุมาวิมานมีคาถาว่า อภิกุณฺเฏน วณฺเณน ดังนี้ เป็นต้น. ลขุมา
วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ กรุงพาราณสี. พาราณสี-
นครมีประตูอยู่แห่งหนึ่งชื่อว่าประตูบ้านชาวประมง แม่น้ำบ้านที่ตั้งอยู่ไม่

ห่างไกลประตุนั้น ก็รู้จักกันว่าประตูบ้านชาวประมง ที่ประตูบ้านนั้น มีหญิงคนหนึ่งชื่อลลุมมา สมบูรณ์ด้วยศรัทธาและความรู้ เห็นภิกษุทั้งหลาย เข้าไปทางประตุนั้น ใจแล้วนิมิตไปเรือนของตน ถวายภิกขาทัฬหีหนึ่ง เพราะความคุ้นเคยนั้นแล เมื่อศรัทธาเพิ่มพูนขึ้นจึงให้สร้างโรงฉันทหลังหนึ่ง นำอาสนะเข้าไปถวายภิกษุทั้งหลาย ที่เข้าไปในโรงฉันทนั้น ตั้งน้ำจัน น้ำใช้ไว้ ได้ถวายข้าวสุก ขนมกุมมาส ผักดองซึ่งมีอยู่ในเรือนแก่ภิกษุทั้งหลาย. นางพึงธรรมในสำนักของภิกษุทั้งหลาย ตั้งอยู่ในสภาวะและศีล เป็นผู้มั่นคง เรียนวิปัสสนากัมมัฏฐาน เมื่อชวนขวายวิปัสสนาอยู่ ไม่นานนักก็ตั้งอยู่ในโศคาปีตติผล เพราะตนถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย. เวลาย่อมานางทำกาลตายไปบังเกิดในมหตวิมานภพดาวดึงส์ มีนางเทพอัปสรพันหนึ่งเป็นบริวาร เสวยทิพยสมบัติอยู่ในวิมานนั้น บันเทิงอยู่. ท่านพระมหาโมคคัลลานะ เทียบเทวจาริกไปได้ถามว่า

    ถูกอนเทพธิดา ท่านผู้มีรัศมีงามสว่างไสวไป
    ทุกทิศ ประดุจดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไรท่าน
    จึงมีวรรณะเช่นนี้ และรัศมีจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

    เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
    ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

    บ้านของดีฉันตั้งอยู่ใกล้ทางออกประตูบ้านชาว
    ประมง ดีฉันมีใจเลื่อมใสในท่านผู้ตรง ถวายข้าวสุก
    ขนมกุมมาส ผักดองและน้ำส้ม เจียรสเต็มแก่พระ-
    สาวกทั้งหลาย ผู้แสวงหาคุณอันใหญ่ยิ่ง ซึ่งท่องเที่ยว

อยู่ที่ประตูบ้านชาวประมง ประการหนึ่ง ดีฉันได้เข้า
รักษาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ
ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ แห่งปักษี และ
ตลอดปาฏิหาริย์ปักษี [วันรับ-ส่ง] เป็นผู้สังวร
ด้วยดีในศีลทุกเมื่อ เป็นผู้สำรวจและจำแนกทาน
จึงได้ครอบครองวิมานนี้ ดีฉันเว้นจากปาณาติบาต
เว้นจากถือเอาสิ่งของของผู้อื่นด้วยใจจิต จากการ
ประพฤติกว้างละเมิดในกาม สำรวมจากมูสาวาทและ
ห่างไกลจากการดื่มน้ำเมา เป็นผู้ยินดีในเบญจศีล
ฉลาดในอริยสัจ เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระ-
จักขุ และมีพระเกียรติยศ เพราะบุญนั้นดีฉันจึงมี
วรรณะเช่นนี้ เพราะบุญกรรมนั้น ๆ ล ๆ รัศมีของ
ดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

ประการหนึ่ง ขอท่านผู้เจริญ พึงถวายบังคมพระยุคลบาทของพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า แล้วทูลตามคำของดีฉันว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ อุบาสิกาชื่อลขุมา ถวายบังคมพระบาททั้งคู่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็การที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรง
พยากรณ์ดีฉันในสามัญผลอย่างใดอย่างหนึ่ง นั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะ
พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงพยากรณ์ดีฉันในสกทาคามีผลแล้ว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เกวภูฏทวารานิกขมม ความว่า
ใกล้ที่ออกไปจากประตูบ้านชาวประมง.

บพว่า ทากั ใต้เก้ ผักคองและกับมีกะเพราเป็นต้น. บพว่า โลณโธวีรกั ความว่า น้ำปานะอย่างหนึ่ง ที่เขาปรุงพร้อมด้วยเครื่อง ปรุงมากอย่างนั้นมิใช่เปลือกเป็นต้น. บางพวกระียน้ำข้าวตั้งว่า น้ำ เกลือก็มิ.

เวลาจบการถามและการตอบ นางบรรลुकทาคามิผล ด้วยธรรม เทศนาของพระเถระ. คำที่เหลือ เหมือนนัยที่กล่าวมาในอุตตราวิมาน นั้นแล.

จบอรรถถถาขุมาวิมาน.

๓. อจามทายิกาวิมาน

ว่าด้วยอจามทายิกาวิมาน

[๒๐] ท้าวสักกเทวราชเมื่อจะตรัสถามถึงที่เกิดแห่งหญิงนั้น กะ พระมหากัสสปเถระ จึงตรัสคาถาสองคาถา ความว่า

หญิงขัดสน ยากไร้ อาศัยขายคาเรือนของ
คนอื่นอยู่ มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตั้งแก่พระคุณ
เจ้าผู้เที่ยวไปบิณฑบาต ซึ่งมาหยุดยืนนั่งอยู่เฉพาะ
หน้า ด้วยมือของตนเอง ครั้นละจากอัถภาพมนุษย์
แล้ว ได้ไปสวรรค์ชั้นไหนหนอเจ้าข้า.

พระมหากัสสปเถระถวายพระพรว่า

หญิงชัடன் ยากไร้ อาศัยขายคารี้นของคน

อันอยู่ มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตังแก่อาตมภาพผู้
กำลังเที่ยวไปเพื่อบิณฑบาต ซึ่งมายืนหยุดนั่งเฉพาะ
หน้า ด้วยมือของตนเองนั้น ครั้นละจากอัทธภาพมนุษย์
จตุจากมนุษย์โลกนี้พ้นไปแล้ว เทวดาผู้มีฤทธิ์มาก
ชื่อนิมมานรดีมีอยู่ นางผู้ถวายเพียงข้าวตังเป็นทานก็
ถึงความสุขอันเป็นทิพย์ บันเทิงใจอยู่ในชั้นนิมมาน-
รดีนั้น.

ท้าวสักกเทวราชกล่าวสรรเสริญทานนั้นว่า

นำอัครธรรย์จริงหนอ ทานอันหญิงยากไร้ตั้งไว้ดี

แล้วในพระคุณเจ้ามหากัสสป ได้ทักษิณาสำเร็จผล
แล้ว ด้วยไทยทานที่นำมาแก่ผู้อื่นหนอ. นางผู้งาม
ท้าวสรรพวงศ์ สามีมองไม่จืด ได้รับอภิเษกเป็นเอก
อัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่
๑๖ ของอจามทานนี้ ทองคำร้อยนิกกะ ม้าตั้งร้อย
ตัว รถเทียมม้าอัสตรร้อยคัน หญิงสาวผู้สวมคุณทล-
มณีแสนนาง ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอจามทาน
นี้ พระยาช้างตระกูลเหมวตะ เป็นช้างร่างใหญ่ มี
งามอน มีสายรัดทองคำ มีขายเครื่องประดับเป็น
ทองร้อยเชือก ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอจามทาน
นี้ ถึงแม้พระเจ้าจักรพรรดิ จะครองความเป็นเจ้า

**มหาทวีปทั้งสี่ ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอาณาจักร
อาณาจักรนี้.**

จบอาณาจักรวิมาน

อรรถกถาอาณาจักรวิมาน

อาณาจักรวิมานมีกาถาว่า **ปิณฑุทาย เต จรนุตตส** ดังนี้เป็นต้น.
อาณาจักรวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกถกนิวาปสถาน
กรุงราชคฤห์. สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์มีครอบครัวหนึ่งเป็นอหิวาตกโรค
คนในครอบครัวนั้นตายกันหมด เหลือหญิงคนหนึ่ง. หญิงนั้น ทิ้งเรือน
และทรัพย์และข้าวเปลือกที่อยู่ในเรือนทั้งหมด กลัวมรณภัย หนีไปทาง
ช่องฝาเรือน หมดที่พึ่ง ไปเรือนของคนอื่น อยู่ข้างหลังเรือนของเขา.
พวกผู้คนในเรือนนั้น คิดสงสาร ให้ข้าวต้มข้าวสวยและข้าวตั้งเป็นต้น
ที่เหลือในหม้อข้าวเป็นต้นแก่นาง. นางเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยข้าวตั้งของผู้คน
เหล่านั้น.

สมัยนั้น ท่านมหากัสสปะ เข้านิโรธสมาบัติ ๗ วัน ออกจาก
นิโรธนั้นแล้วคิดว่า วันนี้เราจักอนุเคราะห์ใคร ด้วยการรับอาหารหนอ
จักเปลื้องใคร จากทุกข์และจากทุกข์ เห็นหญิงนั้นใกล้ตาย และกรรม
ของนางที่จะนำไปนรก และโอกาสแห่งบุญที่นางได้ทำแล้ว คิดว่า เมื่อ
เราไป หญิงคนนี้จะจกถวายข้าวตั้งที่ตนได้แล้ว เพราะบุญนั้นนั่นแหละ นาง
จักเกิดในเทวโลกชั้นนิมมานรดี เมื่อเป็นดังนั้น เอาเถิดจ้ะเราจักช่วยนาง

จากการตกรก ให้นางสำเร็จสวรรคสมบัติ ดังนี้ ในเวลาเช้า นุ่งแล้ว ถี้อเอาบาตรและจีวรไป เดินมุ่งหน้าไปยังที่อยู่ของนาง. ครั้งนั้น ท้าว สักกะ จอมทวยเทพจำแลงเพศ [ปลอมตัว] น้อมอาหารทิพย์หลายรสมี แกงและกับหลายอย่างเข้าไปถวาย. พระเถระรู้ชื่อนั้น ได้ห้ามว่า ท่านท้าว โกลิยะ พระองค์ได้ทรงทำกุศลไว้แล้ว เหตุอะไร จึงทรงทำอย่างนี้ ขอพระองค์โปรดอย่าได้แย่งสมบัติของคนเข็ญใจยากไร้เลย จึงยืนอยู่ข้าง หน้าของหญิงนั้น.

นางเห็นพระเถระแล้ว คิดว่า พระเถระนี้เป็นผู้มีอานุภาพใหญ่ ในที่นี้ก็ไม่มิของกิน หรือของเคี้ยว ซึ่งควรถวายแก่พระเถระนี้ เพียง น้ำข้าวข้าวดังอันจืดเย็นไม่มีรสเคลื่อนไปด้วยหญ้าและผงธุลี ซึ่งอยู่ใน ภาชนะสกปรกนี้ เราไม่อาจจะถวายแก่พระเถระเช่นนี้ได้ จึงกล่าววาทขอ ท่านจงโปรดสัตว์ข้างหน้าเถิด. พระเถระยืนนิ่งไม่ขยับเท้าแม้แต่ข้างเดียว ผู้คนอยู่ในเรือนนำภิกขาเข้าไปถวาย. พระเถระก็ไม่รับ. หญิงเข็ญใจนั้น รู้ว่าพระเถระประสงค์จะรับเฉพาะของเรา จึงมาในที่นี้ก็เพื่ออนุเคราะห์เรา เท่านั้น มีใจเลื่อมใส เกิดความเอื้อเฟื้อ ก็เกลี้ยข้าวตั้งนั้นลงในบาตรของ พระเถระ พระเถระแสดงอาการว่าจะฉันเพื่อให้ความเลื่อมใสของนาง เจริญเพิ่มขึ้น. ผู้คนปฐุอาสนะแล้ว พระเถระก็นั่งบนอาสนะนั้นฉันข้าวตั้ง นั้น คืมน้ำแล้วชักมือออกจากบาตร ทำอนุโมทนากถาวะหญิงเข็ญใจ นั้นว่า ท่านได้เป็นมารดาของอาตมาในอัทภาพที่สามจากนี้ดังนี้แล้วก็ไป. นางยังความเลื่อมใสให้เกิดในพระเถระยิ่งนัก ทำกาลตายไปในยามต้น แห่งราตรีนั้นแล้ว ก็เข้าไปอยู่ร่วมกับเหล่าเทพนิมมานรดี. ครั้งนั้น ท้าวสักกเทวราชทรงทราบว่านางทำกาลแล้ว ทรงรำพึงอยู่ว่า นางเถิด

ที่ไหนหนอดังนี้ ไม่ทรงเห็นในดาวดึงส์ จึงเข้าไปหาท่านมหากัสสปะใน
ยามกลาง [เที่ยงคืน] แห่งราตรี เมื่อถามถึงสถานที่เกิดของหญิงนั้น
ได้ตรัสคาถา ๒ คาถาว่า

เมื่อพระคุณเจ้า เทียวไปบิณฑบาตยืนนิ่งอยู่
หญิงผู้ใด เชิญใจยากไร้ อาศัยชายคาเรือนคนอื่น
เลื่อมใสแล้วถวายข้าวตังด้วยมือตนเองแก่พระคุณเจ้า
หญิงผู้นั้นละกายมนุษย์แล้ว ได้ไปสวรรค์ชั้นไหน
เจ้าข้า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปิณฑทาย** คือเพื่อบิณฑบาต. คำว่า
ตุณฺหิภูตลิสฺส ติฏฺฐโต นี้แสดงอาการเที่ยวบิณฑบาต. อธิบายว่า เจาะจง
ยืน. บทว่า **ทลิตฺททา** แปลว่า เชิญใจ. บทว่า **กปณฺวา** แปลว่า ยากไร้.
ด้วยบทว่า **ทลิตฺททา** นี้ ท่านแสดงความเสื่อมโภคทรัพย์ของหญิงนั้น.
ด้วยบทว่า **กปณฺวา** นี้ แสดงความเสื่อมญาติ. บทว่า **ปราคาริ อวิสุตฺติตา**
ความว่า อาศัยเรือนคนอื่น คืออาศัยชายคาเรือนของคนเหล่านี้.

บทคาถาว่า **กัม นุ สาทิสฺสํ คตา** ความว่า ได้ไปทิศอะไร โดย
เกิดในเทวโลกกามาวจร ๖ ชั้น ดังนั้น ท้าวสักกะ ทรงดำริว่าหญิงที่
พระเถระทำอนุเคราะห์อยู่อย่างนั้น มีส่วนแห่งทิพยสมบัติอันโอฬาร แต่
ก็มีได้เห็นเลย เมื่อไม่ทรงเห็นในเทวโลกชั้นต่ำสองชั้น ทรงนึกสงสัยจึง
ตรัสถาม. ลำดับนั้น พระเถระเมื่อทูลคำตอบโดยทำนองที่ท้าวเธอทูลถาม
แล้วนั้นแล ได้ทูลบอกสถานที่บังเกิดของหญิงนั้นแก่ท้าวสักกะนั้นว่า

เมื่ออาตมาเที่ยวไปบิณฑบาตยืนนิ่งอยู่ หญิงผู้
ใดเห็นใจยากไร้ อาศัยขายคาเรือนคนอื่น เลื่อมใส
แล้วถวายข้าวตังด้วยมือตนเองแก่อาตมา หญิงผู้นั้น
ละกายมนุษย์แล้ว เคลื่อนพ้นจากความลำเค็ญนี้แล้ว
ทวยเทพมีฤทธิ์มาก ชื่อชั้นนิมมานรดีมอยู่ หญิงผู้
ถวายเพียงข้าวตังนั้น ก็บันเทิงสุขอยู่ในสวรรค์ชั้น
นิมมานรดีนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิปฺปมุตฺตา ได้แก่ หลุดพ้นไปจาก
ความมีใจคร่ำของมนุษย์ จากความเป็นอยู่ที่น่ากรณาเป็นอย่างยิ่งนั้น.

บทว่า โมทิตา จามทายิกา ความว่า ก็หญิงชื่อนั้นถวายทาน
เพียงข้าวตัง ยังบันเทิงอยู่ด้วยทิพยสมบัติในกามาวจรสวรรค์ชั้นที่ ๕
ท่านแสดงว่า ขอท่านจงคุณผลของท่านซึ่งพร้อมด้วยเขตสัมปทา [คือ
พระทักษิณบุคคผลผู้เป็นปฏิคาหก]

ท้าวสักกะ สดับว่าทานของหญิงนั้นมีผลใหญ่ และมีอานิสงส์ผล
ใหญ่แล้ว เมื่อทรงสรรเสริญทานนั้นอีก จึงตรัสว่า

นำอัครรย์จริงหนอ ทานที่หญิงผู้ยากไร้ตั้งไว้
ดีแล้ว ในพระคุณเจ้ากัสสปะ ด้วยไทยทานที่นาง
นำมาแต่ผู้อื่น ทักษิณายังสำเร็จผลได้จริงหนอ ข้อที่
นารีผู้งามทั่วสรรพางค์ สามีมองไม่จิต ได้รับความอภิเษก
เป็นเอกอัครมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่เท่า
เสียอยู่ที่ ๑๖ ของอามานานนี้ [ถวายข้าวตัง]

ทองคำร้อยนิกกะ ม้าร้อยตัว รถเทียมม้าอัสตร้อย

คัน หญิงสาวผู้สวมกมลทลณีจำนวนแสนนางก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอาจามทานนี้

พระยาข้าง

ตระกูลเหมวตะ มิงางอน มีกำลังและว่องไว มี

สายรัดทองคำ มีตัวใหญ่ มีเครื่องประดับเป็นทอง

ร้อยเชือก ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอาจามทานนี้

ถึงแม้พระเจ้าจักรพรรดิ ทรงครองความเป็นเจ้า

ทวีปใหญ่ทั้งสี่ ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ ของอาจาม-

ทานนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อโห เป็นนิบาต ใช้ในอรรถว่า

อัศจรรย์. บทว่า วรภิกษา แปลว่า หญิงยากไร้. บทว่า ปราภเตน

ได้แก่ ไทยทานที่เขานำมาแต่คนอื่น. อธิบายว่า ที่ได้มาด้วยการเที่ยวขอ

จากเรือนของคนอื่น. บทว่า ทาเนน ได้แก่ ด้วยไทยธรรม เพียง

ข้าวตั้งที่พึงถวาย. บทว่า อิหุณิตุต วต ทกฺขินา ความว่า นำ

อัศจรรย์จริงหนอ ทักขินาทานสำเร็จผลแล้ว คือได้มีผลมาก รุ่งเรือง

มาก กว้างใหญ่มากจริงหนอ.

บัดนี้ ท้าวสักกะตรัสคำเป็นต้นว่า ยา มหสิตุตฺตํ กาเรยฺย ดังนี้

ก็เพื่อแสดงว่า ถึงนางแก้วเป็นต้น ก็ไม่ถึงทั้งส่วนร้อย ทั้งส่วนพันของ

ทานนั้น. ในบทเหล่านั้น บทว่า สพฺพวงฺกคฺคฺขยาณิ ความว่า สวยงาม

ดีด้วยส่วนคือเหตุทั้งหมด หรืออวัยวะทุกส่วนที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า ไม่

สูงนัก ไม่ดำนัก ไม่พอมนัก ไม่อ้วนนัก ไม่ดำไม่ขาวนัก เกิน

วรรณมนุษย์ แต่ไม่ถึงวรรณทิพย์.

บาทกาลาว่า **ภคตุ จาโนมทสุติกา** ได้แก่ สามิคูไม่จัดจาง คือ นาคู นำเลื่อมใสอย่างคิยั้ง. บทว่า **เอตสุตา จามทานสุต** **กลี** **นาคุมติ โสพลี** ความว่า แม้ความเป็นนางแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็มีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ กล่าวคือส่วนที่เขาแบ่งผลของอาจามทาน ที่นางถวายแล้วนั้นให้เป็น ๑๖ ส่วน จาก ๑๖ ส่วนนั้น แบ่งส่วนหนึ่งให้เป็น อีก ๑๖ ส่วน. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ทองคำ ๑๕ ฐานะ เป็นนิกกะ อีกพวกกล่าวว่าร้อยฐานะ [เป็นนิกกะ].

บทว่า **เหมวตา** ได้แก่ พระยาช้างเกิดในป่าหิมพานต์ หรือมี กำเนิดในตระกูลช้างเหมวตะ. ก็พระยาช้างเหล่านั้นตัวใหญ่ถึงพร้อมด้วย กำลังและความเร็ว. บทว่า **อีสา ทนุตา** ได้แก่ มีงาคูจงอนรต. อธิบายว่า มีงาคูแต่น้อยหนึ่ง [งอน] เพราะงอนนั้น จึงกั้นขาขยายกว้างออกไปได้. บทว่า **อรุพุหฺวา** ได้แก่ เพิ่มพูนด้วยกำลังความเร็ว และความ บากบั่น อธิบายว่า สามารถนำรบใหญ่ได้. บทว่า **สุวณฺณกจฺจฺจา** ได้แก่ สวมเครื่องประดับคอทองคำ. ก็ท่านกล่าวส่วนประกอบช้างทั้งหมดด้วย สายรัดกลางตัวช้างเป็นสำคัญ. บทว่า **เหมกปฺปนิวาสตา** ได้แก่ พรั่งพร้อมด้วยเครื่องประดับช้างมีเครื่องลาดและปลอกช้างขลิบทองเป็นต้น.

หลายบทว่า **จตุมนฺ** **มหาทิปานํ** **อิสฺสุริยํ** ความว่า เป็นเจ้ามหาทวิปทั้งสี่มีชมพูทวิปเป็นต้น ซึ่งมีทวิปน้อยเป็นบริวารทวิปละสองพัน. ด้วยบทนั้นท่านกล่าวเอาสิริของพระเจ้าจักรพรรดิทั้งสิ้น นี้รุ่งเรื่องด้วย รัตนะ ๗ ประการ. ก็คำซึ่งข้าพเจ้าไม่กล่าวไว้ในที่นี้ ก็มีนัยอย่างทีกล่าวมาแล้วในหนหลัง. ท่านมหากัสสปเถระ กราบทูลคำทั้งหมดที่ท้าวสักกเทวราช

กับตนกล่าวแล้วในที่นี้ ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำคำนั้นให้เป็นอตุပ္ปัติเหตุเกิดเรื่องแล้ว จึงทรงแสดงธรรมโดย พิศดารโปรดบริษัทที่ประชุมกัน. พระธรรมเทศนานั้นได้มีประโยชน์แก่ มหาชนแล.

จบอรรถกถาอาจามทายิกาวิมาน

๔. จัณฑาลวิมาน

ว่าด้วยจัณฑาลวิมาน

[๒๑] พระมหาโมคคัลลานเถระได้กล่าวคาถาสองคาถาว่า
ดูก่อนนางจัณฑาลี ท่านจงถวายอภิวัตพระ-
บาทยุคลของพระโคดมผู้มีพระเกียรติยศ พระผู้เป็น
พระพุทธรเจ้าองค์ที่ ๗ ประทับยืนอยู่เพื่อทรง
อนุเคราะห์ท่านคนเดียว ท่านจงทำใจให้เลื่อมใสยิ่ง
ในพระพุทธรเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ คงที่ แล้วจง
ประคองอัญชลีถวายอภิวัตโดยเร็วเถิด ชีวิตของท่าน
ยังน้อยเต็มที.

เพื่อจะแสดงประวัติของนางจัณฑาลีนั่น โดยตลอด พระสังคีติกาจารย์
จึงกล่าวคาถาสองคาถานี้ว่า

หญิงจัณฑาลีผู้นี้ อันพระมหาเถระผู้มีตนอัน
อบรมแล้ว ดำรงไว้ซึ่งสรีระอันที่สุด ตักเตือนแล้ว

จึงถวายบังคมพระบาทยุคลของพระโคดม ผู้มีพระ-
เกียรติยศ แม้อโคได้ขวิดนางในขณะที่กำลังยืนประ-
คองอัญชลี นมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ส่อง
แสงสว่างในโลกมืด.

เพื่อประกาศเรื่องไปของตน เทพธิดาจึงกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านวิรบุรุษผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันถึงแล้ว
ซึ่งเทวฤทธิ์ เข้ามาหาท่านผู้สิ้นอาสวะปราศจาก
กิเลสฐลี เป็นผู้ไม่หวั่นไหว นั่งเร้นอยู่ผู้เดียวในป่า
ขอใ้หัวท่านผู้นั้นเจ้าค่ะ.

พระมหาโมคคัลลานเถระจึงกล่าวกะนางนั้นว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้สวยงาม ท่านเป็นใคร มีรัศมี
ดังทองงามรุ่งโรจน์ มีเกียรติยศมาก งามตระการ
มิใช่น้อย แวดล้อมด้วยหม้ออุปสรรพากันลงมาจาก
วิมาน จึงใ้หัวอาตมา.

เทพธิดานั้น ถูกพระมหาเถระถามอย่างนี้ จึงกล่าวคาถา ๔ คาถาว่า

ท่านเจ้าข้า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก
ดิฉันเป็นหญิงจัณฑาล ถูกท่านผู้เป็นวิรบุรุษส่งไปเพื่อ
ถวายบังคมพระบาทของพระพุทเจ้า ดิฉันได้ถวาย
บังคมพระบาทยุคล ของพระโคดมผู้เป็นพระอรหันต์
มีพระเกียรติยศอันงาม ครั้นได้ถวายบังคมพระบาท
ยุคลแล้ว จุติจากกำเนิดหญิงจัณฑาลก็เข้าถึงวิมาน
อันจำเริญโดยประการทั้งปวง ในเทวอุทยานมีนามว่า

นั้นทวัน เทพอัสรประมาณพันหนึ่งพากันมายืนห้อม
ล้อมดิฉัน ดิฉันเห็นผู้ประเสริฐเลิศกว่าเทพอัสรนั้น
โดยรัศมี เกียรติยศ และอายุ ดิฉันได้กระทำ
กัลยาณกรรมไว้มาก มีสติสัมปชัญญะ ท่านเจ้าข้า
ดิฉันมาในโลกครั้งนี้ ก็เพื่อถวายนมัสการท่านปราชญ์
ผู้ประกอบด้วยความกรุณาเจ้าค่ะ เทพธิดานั้น ครั้น
กล่าวล้อยคำนี้แล้ว เป็นผู้ประกอบด้วยความกตัญญู
กตเวที ไหว้เท้าทั้งสองของพระมหาโมคคัลลานเถระ
องค์อรหันต์แล้วก็อันตรธานไป ณ ที่นั้นนั่นเอง.

จบจินตทาลีวิมาน

อรรถกถาจินตทาลีวิมาน

จินตทาลีวิมานมีคาถาว่า จินตทาลิ วนุท ปาทานิ ดังนี้เป็นต้น.
จินตทาลีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ในเวลาใกล้รุ่ง
ทรงข้ามหากุณาสมาบัติ ที่พระพุทธรเจ้าปฏิบัติกันมาแล้ว เมื่อทรงออก
แล้วตรวจดูโลกอยู่ ได้ทรงเห็นหญิงจินตทาลแก่คนหนึ่ง ซึ่งอยู่ใน
จินตทาลิคาม ในนครนั้นนั่นเองสิ้นอายุ ก็กรรมของนางที่นำไปนรก
ปรากฏชัดแล้ว. พระองค์ทรงมีพระทัยอันพระมหากรุณาให้ชะมักเขม่นแล้ว
ทรงดำริว่า เราให้นางทำกรรมอันนำไปสู่สวรรค์ จักห้ามการเกิดใน
นรกของนางด้วยกรรมนั้น ให้ดำรงอยู่บนสวรรค์ จึงเสด็จเข้าไป

บิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ก็สมัยนั้น หงิงจันฑาลี นั้น ถือไม้ออกจากนคร พบพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จมาได้ขึ้น ประจันหน้ากันแล้ว. แม้พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับยืนตรงหน้า เหมือนห้ามมิให้นางไป. ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะ รู้พระทัยของ พระศาสดา และความหมดอายุของหงิงนั้นแล้ว เมื่อจะให้นางถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้กล่าวคาถา ๒ คาถาว่า

ดูก่อนแม่จันฑาล ท่านจงถวายบังคมพระบาท

ยุคของพระโคตม ผู้มีพระเกียรติยศเถิด พระโคตม

ผู้เป็นพระพุทธรเจ้าองค์ที่ ๗ ประทับยืนเพื่ออนุเคราะห์

ท่านคนเดียว ท่านจงทำจิตให้เลื่อมใสยิ่ง ในพระองค์

ผู้เป็นพระอรหันต์ ผู้คงที่ แล้วจงรีบประคองอัญชลี

ถวายบังคมเถิด ชีวิตของท่านน้อยเต็มที.

บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยบทว่า จณฺฑาลิ พระเถระเรียกนางที่มี ชื่อมาแต่กำเนิด. บทว่า วนฺท ได้แก่ จงถวายบังคม. บทว่า ปาทานิ ได้แก่ จรณะคือพระบาทอันเป็นสรณะของโลก พร้อมด้วยเทวโลก. บท คาถาว่า ตเมว อนุกรมุปาย ได้แก่ เพื่ออนุเคราะห์ท่านเท่านั้น. อธิบายว่า เพื่อป้องกันการเกิดในอบายมาให้บังเกิดในสวรรค์. บทว่า อฏฺฐาติ ได้แก่ ประทับยืนไม่เสด็จเข้าไปสู่พระนคร. บทว่า อิลิสฺสตุตฺโต ความว่า พระองค์เป็นผู้สูงสุด คือ อุกฤษฏ์ กว่าฤๅษีชาวโลก พระเสขะ พระอเสขะ พระปัจเจกพุทธเจ้า อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า อิลิสฺสตุตฺโต เพราะบรรดา พุทธฤๅษีทั้งหลายมีพระวิปัสสีเป็นต้น เป็นฤๅษี [พระพุทธเจ้า] พระองค์ ที่ ๗.

บาทกาถาว่า **อภิปฺปสาเทหิ มนํ** ความว่า จงทำจิตของท่านให้
เลื่อมใสว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ. บทว่า
อรหุณฺมฺหิ ตาเทเน ความว่า ชื่อว่าพระอรหันต์ เพราะกิเลสทั้งหลาย
ห่างไกล เพราะกำจัดกิเลสเหล่านั้น ซึ่งเป็นข้าศึก เพราะกำจัดกำแห่ง
สังสารจักร เพราะเป็นผู้ควรแก่ปัจจัยทั้งหลาย และเพราะไม่มีความลับ
ในการทำบาป ชื่อว่า ตาเท เพราะถึงความคงที่ในโลภธรรมมีอิฏฐารมณ์
เป็นต้น. บาทกาถาว่า **จิปฺปิ ปญฺชติกา วนฺท** ความว่า ท่านจงประคอง
อัญชลีแล้วจงถวายเป็นบังคมเร็ว ๆ เถิด. หากถามว่า เพราะเหตุไร? ตอบว่า
เพราะชีวิตของท่านน้อยเต็มที เพราะชีวิตของท่านจะต้องแตกเป็นสภาพ
ในทีนี้ จึงยังเหลือน้อย คือนิดหน่อย.

พระเถระ เมื่อระบุพระคุณของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยคาถา ๒ คาถา
อย่างนี้ อยู่ในอานุภาพของตน ทำนางให้สลัดใจด้วยการชี้ชัดว่า นาง
หมดอายุ ประกอบนางไว้ในกรถวายเป็นบังคมพระศาสดา. ก็นางได้ฟังคำ
นั้นแล้ว เกิดสลัดใจ มีใจเลื่อมใสในพระศาสดา ถวายเป็นบังคมด้วย
เบญจางคประดิษฐ์ ประคองอัญชลีนมัสการอยู่ ได้ยื่นมีจิตเป็นสมาธิ
ด้วยปีติอันชานไปในพระพุทธรูป. พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จเข้าไป
พระนครพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ด้วยทรงดำริว่า เทำนี้ก็พอจะให้นางเกิดใน
สวรรค์ได้ดังนี้. ต่อมา แม่โคลูกอ่อนตัวหนึ่ง หันวิ่งตรงไปจากที่นั้น
เอาเขาวิดนางจนเสียชีวิต. ท่านพระสังคีติกาจารย์ เพื่อแสดงเรื่องนั้น
ทั้งหมด ได้กล่าวคาถา ๒ คาถาว่า

**หณฺจจันฑาลํผู้นี้ อันพระมหาเถระผู้มีตนอัน
อบรมแล้ว ชำรงไว้ซึ่งสรีระอันสุดท้าย ตักเตือนแล้ว**

จึงถวายบังคมพระบาทยุคลของพระโคตม ผู้มีพระ-
เกียรติยศ แม้อโคได้ขวิดนางในขณะที่กำลังยืนประ-
คองอัญชลี นมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ส่อง
แสงสว่างในโลกมีดดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปญชลี จิต্ত นมสุสมานํ สมุพุทธํ
ความว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าแม่เสด็จไปแล้ว นางก็ยังมีจิตเป็นสมาธิ
ด้วยปีติมีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์ ยืนประคองอัญชลีเหมือนอยู่เฉพาะพระ-
พักตร์.

บทว่า อนุชการ ได้แก่ ในโลกอันมีดด้วยความมีดคืออวิชา
และมีดด้วยกิเลสทั้งสิ้น. บทว่า ปภงฺกฺริ คือ ผู้ทำแสงสว่างคือญาณ.

ก็นางจูดจากนั้นไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. นางมีอัปสรแสนหนึ่ง
เป็นบริวาร. ก็แลในทันใดนั่นเอง นางมาพร้อมกัภิวิมาน ลงจากวิมาน
แล้ว ได้เข้าไปหาท่านพระมหาโมคคัลลานะถวายนมัสการ. เพื่อแสดงความ
ซื่อมั่น นางเทพธิดา ได้กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านวิหรบุรุษผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันบรรลु
เทวฤทธิ์แล้ว เข้ามาหาท่านผู้สิ้นอาสวะปราศกิเลสฐลี
เห็นผู้ไม่หวั่นไหว นั่งเร้นอยู่ผู้เดียวในป่า ขอไหว้
ท่านเจ้าค่ะ.

พระเถระได้ถามเทพธิดานั้นว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้สง่างาม ท่านเป็นใคร มีรัศมี
ดังทองงามรุ่งโรจน์ มีเกียรติยศมาก งานตระการ

* อรรถกถาว่า นางมีอัปสรแสนหนึ่ง บาลีว่า มีอัปสรพันหนึ่ง

มีใช้น้อย แวดล้อมด้วยหมู่เทพอัปสรพากันลงมาจาก

วิมาน จึงมาไหว้อาตมา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ชลิตา** ได้แก่ รุ่งโรจน์โชติช่วงด้วย
รัศมีแห่งสรีระฟ้าและอาภรณ์เป็นต้นของตน. บทว่า **มหาสยา** ได้แก่
มีบริวารมาก. บทว่า **วิมานโมรุธุห** แปลว่า ลงจากวิมาน. บทว่า
อเนกจิตตา ได้แก่ ประกอบด้วยความงามหลากหลาย. บทว่า **สุเก** แปลว่า
ผู้มีคุณอันงาม. บทว่า **มม** แปลว่า อาตมา.

เทพธิดานั้น ได้ถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว จึงกล่าวคาถา ๔ คาถา
อีกว่า

ท่านเจ้าข้า ดิฉันเป็นหญิงจันทาล ถูกท่านผู้
เป็นวีรบุรุษส่งไปถวายบังคมพระบาทยุคลของพระ-
โคดม ผู้เป็นพระอรหันต์ มีพระเกียรติยศ ครั้นได้
ถวายบังคมพระยุคลบาทแล้ว จุติกจากกำเนิดหญิง
จันทาลไปเข้าถึงวิมาน อันเปรียบพร้อมด้วยสมบัติ
ทั้งปวง ในอุทยานนั้นทวัน เทพอัปสรพันหนึ่งพากัน
มายืนห้อมล้อม ดิฉันเป็นผู้ประเสริฐเลิศกว่าเทพ-
อัปสรเหล่านั้น โดยวรรณะ เกียรติยศ และอายุ ดิฉัน
ได้กระทำความอันงามมากมาย มีสติสัมปชัญญะ
ท่านเจ้าข้า ดิฉันมามนุษยโลกครั้งนี้ ก็เพื่อถวาย
นมัสการพระมุณีผู้มีกรุณา เจ้าค่ะ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **เปสिता** ความว่า หญิงจันทาลถูก

ท่านผู้เป็นวีรบุรุษส่งไปเพื่อถวายนมัสการด้วยคำเป็นต้นว่า คุณก่อนแม่-
จันทาล ท่านจงถวายพระยุคลบาทเถิด. บุญที่สำเร็จด้วยการถวายบังคมนั้น
ถึงจะน้อยโดยชั่วขณะประเดี้ยวก็จริง ถึงกระนั้น ก็ชื่อกวามากเกินที่จะ
เปรียบได้ เพราะมีเขต [เขตตสัมปทา] ใหญ่ และมีผลใหญ่ เพราะเหตุ
นั้น นางจึงได้กล่าวว่า ปहुตกตกลุยามา ดังนี้ อนึ่ง นางหมายถึงความ
บริสุทธิ์ของปัญญาและสติ ในขณะที่ความเป็นไปแห่งปีติมีพระพุทธรูปเป็น
อารมณ์ จึงได้กล่าวว่า สมุชานา ปติสสุตา ดังนี้. ท่านพระสังคีติ-
กาจารย์ ตั้งคาถาไว้อีกว่า

เทพธิดาจันทาลี ผู้กตัญญูกตเวที ครั้นกล่าว
ถ้อยคำนี้แล้ว ไหว้เท้าทั้งสองของท่านพระมหาโมค-
คัลลานเถระ องค์พระอรหันต์แล้ว ก็อันตรธานไป
ณ ที่นั้นนั่นเองแล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จณฺฑาลี ท่านกล่าวว่า เคยเป็นหญิง
จันทาล. คำใด เป็นการกล่าวเรียกกันติดปากในมนุษยโลก คำนี้ก็
ปฏิบัติติดมาในเทวโลกเช่นกัน. คำที่เหลือมีนัยดังที่กล่าวมาแล้ว.

ส่วนท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ กราบทูลเรื่องถวายพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าแล้ว. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำข้อความนั้นให้เป็นอตุပ္ปัติเหตุ
เกิดเรื่อง ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่ประชุมกัน พระธรรมเทศนานั้นได้
เป็นประโยชน์แก่ประชาชนแล.

จบอรรถกถาจันทาลีวิมาน

๕. ภัททิตถิกาวิมาน

ว่าด้วยภัททิตถิกาวิมาน

[๒๒] พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามถึงบุรพกรรมที่ ภัททาเทพธิดา
นั้นได้กระทำไว้ว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีปัญญาดี ท่านสวมไว้เหนือ

ศีรษะ ซึ่งมาลัยดอกมณฑารพ ซึ่งมีสีต่างๆ คือ

ดำ แดง เข้ม และแดง แวดล้อมด้วยกลีบเกสรจาก

ต้นไม้เหล่าใด ต้นไม้เหล่านี้ไม่มีในหมู่เทพเหล่าอื่น

เพราะบุญอะไร ท่านผู้มียศจึงเข้าถึงหมู่เทวดาชั้น

ดาวดึงส์ ดูก่อนเทพธิดา ท่านถูกรวมแล้ว

โปรดบอกสิว่านี่เป็นผิของบุญกรรมอะไร.

เทพธิดาถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามอย่างนี้แล้ว จึงทูลพยากรณ์
ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ชนทั้งหลายรู้จักข้าพระองค์ว่า ภัททิตถิกา

ข้าพระองค์เป็นอุบาสิกาอยู่ในกิมพิลนคร เป็นผู้สม-

บูรณ์ด้วยศรัทธา และศีล ยินดีในการจำแนกทาน

ทุกเมื่อ มีจิตอันเลื่อมใสในพระอริยเจ้าผู้ปฏิบัติตรง

ได้ถวายผ้านุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะ และเครื่อง

ประทีป ข้าพระองค์ได้เข้ารักษาอุโบสถอันประกอบ

ด้วยองค์ ๘ ประการตลอดคติที่ ๑๔-๑๕ และคติที่ ๘

ของปักษี และตลอดปาฏิหาริย์ปักษี เป็นผู้สำรวจ

แล้วด้วยดีในศีลทุกเมื่อ งดเว้นจากปาณาติบาต เป็น
ผู้เว้นจากการถือเอาสิ่งของของผู้อื่นด้วยโดยจิต จาก
การประพฤตินอกในกาม ตำรวมจากมุสาวาท และ
จากการดื่มน้ำเมา เป็นผู้ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ และ
เป็นผู้ฉลาดในอริยสัจ มีปกติเป็นอยู่ด้วยความไม่
ประมาท เป็นอุบาสิกของพระพุทธเจ้าผู้มีพระ-
สมันตจักขุ ข้าพระองค์บำเพ็ญสุจริตกุศลธรรมสำเร็จ
แล้ว จุตติจากมนุษยโลกนั้นแล้ว เป็นนางเทพธิดาผู้มี
รัศมีในกายตัวเอง เทียวชมอยู่รอบ ๆ สวรรค์นั้นทวัน
อนึ่ง ข้าพระองค์ได้เลี้ยงดูซึ่งท่านภิกษุผู้เป็นอัครสาวก
ทั้งสอง ผู้อนุเคราะห์ชาวโลกด้วยประโยชน์เกื้อกูล
อย่างยิ่ง เป็นมหาปราชญ์ และได้บำเพ็ญสุจริตกุศล-
ธรรมไว้มาก ครั้นจุตติจากมนุษยโลกนั้นแล้ว ได้
บังเกิดเป็นเทพธิดา ผู้มีรัศมีในกายของตนเอง เทียว
ชมอยู่รอบ ๆ สวรรค์นั้นทวัน ข้าพระองค์ได้เข้ารักษา
อุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ นำมา
ซึ่งความสุขอันกำหนดมิได้เนื่องนิത്യ และได้สร้าง
สุจริตกุศลธรรมความชอบไว้บริบูรณ์แล้ว ครั้นจุตติจาก
มนุษยโลกนั้นแล้ว ได้บังเกิดเป็นนางเทวดาผู้มี
รัศมีในกายตัวเอง เทียวชมอยู่รอบ ๆ นั้นทวัน.

จบภททิตถิกาวิมาน

อรรถกถาภทติกาวิมาน

ภทติกาวิมานมีคาถาว่า **นีลา ปีตา จ กภาพา จ** ดังนี้ เป็นต้น.

ภทติกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกะ กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในกิมิลนคร มีคหบดีบุตรผู้หนึ่งชื่อ **โรหะ** มีศรัทธาปสาทะ ถึงพร้อมด้วยศีลและอาจารย์ ในนครนั้นแล มีทารกาคึกคะนองคนหนึ่ง ในตระกูลที่มีโภคทรัพย์มาก ทัดเทียมกับนายโรหะนั้น เป็นผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใส มีนามว่า **ภททา** เพราะเจริญแม่ตามปกติ ครั้นต่อมา มารดาบิดาของโรหะ ได้เลือกกุมารินั้น นำนางมาในเวลานั้น ได้ทำอาวาทวิวมงคลกัน. สองสามีภริยานั้น ก็อยู่ร่วมกันด้วยสามัคคี ก็เพราะอาจารย์ของตน นางจึงได้เป็นคนเด่น รู้จักกันไปทั่วพระนครนั้นว่า **ภทติกา** แม่หญิงภททา.

ก็สมัยนั้น พระอัครสาวกทั้ง ๒ มีภิกษุเป็นบริวาร รูปละ ๕๐๐ จาริกเที่ยวไปในชนบท ถึงกิมิลนคร. นายโรหะ รู้ว่าพระอัครสาวกนั้นไปที่กิมิลนครนั้น เกิดโสมนัสเข้าไปหาพระเถระทั้งสองรูป ไหว้แล้วนิมนต์ฉันในวันพรุ่งนี้ อังคาสท่านพร้อมด้วยบริวารให้อุ้มหน้าตำราญด้วยของเคี้ยวของฉันอันประณีตในวันรุ่งขึ้น พร้อมด้วยบุตรและภรรยา ได้ฟังพระธรรมเทศนาที่ท่านแสดงแล้ว ตั้งอยู่ในโอวาทของท่าน รับสรณะสมาทานเบญจศีล. ส่วนภรรยาของเขา ก็เข้ารักษาอุโบสถศีลเป็นวัน ๘ คำ ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวันปาฏิหาริย์พิภย์. เฉพาะอย่างยิ่งนางได้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและอาจารย์ และเทวดาทั้งหลาย อนุเคราะห์แล้ว ก็ด้วย

ความอนุเคราะห์ของเทวดานั้นแล นางก็ปลดเปลื้องคำว่าร้ายผิด ๆ ที่ตกมาเหนือตนหายไปได้ กลายเป็นผู้มีเกียรติยศแพร่ไปทั่วโลกอย่างยิ่ง เพราะนางมีศีลและอาจารย์หมดจดด้วยดีแล.

ก็ภรรยานั้น อยู่ในกิมิลนครนั่นเอง ส่วนสามีของนางอยู่ค้าขายใน ตักกศิลา นคร ในวันมหรสพรื่นเรริงกัน เมื่อถูกพวกเพื่อนรบเร้าก็เกิดคิดอยากเล่นงานมหรสพตามเทศกาล เทวดาผู้ประจำเรือนก็ช่วยนำนางไปใน ตักกศิลา นครนั้นด้วยอนุภาพทิพย์ของตนแล้ว ส่งไปร่วมกับสามี เพราะอยู่ร่วมกันนั้นแล ก็ตั้งครรภ์ เทวดาช่วยนำกลับกิมิลนคร เมื่อครรภ์ปรากฏชัดขึ้นโดยลำดับ ถูกแม่ฝัวเป็นต้น รังเกียจว่านางประพฤตินอกใจสามี เมื่อกระแสน้ำในแม่น้ำคงคาถูกเทวดานั้นแล บันดาลให้เป็นเหมือนหลงมาท่วมกิมิลนคร ด้วยอนุภาพของตน ประสบความยุ่งยาก ซึ่งตกลงมาเหนือตนดังกระแสน้ำในแม่น้ำคงคาที่มีเกลียวคลื่นเกิดเพราะแรงลม ด้วยการสมณะมีศัจจาธิฐานเป็นเบื้องต้น ซึ่งพิสูจน์ว่าตนเป็นหญิงจงรักสามี ถึงจะกลับมาอยู่ร่วมกับสามี สามีนั้นก็รังเกียจ เหมือนแม่ฝัวเป็นต้น รังเกียจมาก่อน และต้องอ้างสัญญาณเครื่องหมาย ซึ่งสามีนั้นประทับชื่อไว้ไว้ในตักกศิลา นคร จึงแก้ความรังเกียจนั้นได้ กลายเป็นผู้ที่ญาติฝ่ายสามีและมหาชนยกย่อง ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า สุวิสุทธิลา-จารตาย อติวิย โลก ปตฺตถุยฺสา อโหสิ ได้เป็นผู้มีเกียรติยศแพร่ไป ในโลกอย่างยิ่ง เพราะเป็นผู้มีศีลและอาจารย์หมดจดดี.

สมัยต่อมา นางทำกาละตาย ไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จมาจากกรุงสาวัตถีไปยังภพดาวดึงส์ ประทับนั่งบนบัณฑุกัมพลศิลา ณ โคนต้นปาริฉัตร และเมื่อเทพบริษัทเข้าไปเฝ้า

พระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แม้
ภททิตถิเทพธิดาก็ได้เข้าไปเฝ้าถวายบังคมแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง. ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อจะทรงถามบุญกรรมที่
เทพธิดานั้นทำได้ ณ ท่ามกลางเทวดาบริษัทและพระพรหมบริษัทที่ประชุม
พร้อมกันในหมื่นโลกธาตุ ได้ตรัสว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีปัญญาดี ท่านทักทรงไว้

เหนือศีรษะ ซึ่งพวงมาลัยดอกมณฑารพ อันมีสี

ต่าง ๆ กัน คือ เขียว เหลือง ดำ แดง เข้ม และแดง
ที่ห้อมล้อมด้วยกลีบเกสร จากต้นไม้เหล่าใด ต้นไม้
เหล่านี้ ไม่มีในเทพหมู่อื่น เพราะบุญอะไร ท่านผู้
เลอยจึงเข้าถึงหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ดูก่อนเทพธิดา
ท่านถูกเราถามแล้ว จงบอกมาสิว่าเป็นผลของบุญ
อะไร.

ในกาลานั้น จ ศัพท์ในบาทคานี้ว่า นีลา ปีตา จ กพา จ
มณฺชิฏฺฐา อถ โลหิตา เป็นการกล่าวควบบท จ ศัพท์นั้น ฟังประกอบ
แต่ละบทโดยเป็นต้นว่า นีลา จ ปีตา จ. ศัพท์ว่า อถ เป็นนิบาตใช้
ในอรรถอื่น. ด้วย อถ ศัพท์นั้น ท่านรวมวรรณะที่ไม่ได้กล่าวมีสีขาวเป็นต้น
ไว้ด้วย. ฟังทราบวาอติศัพท์ท่านลบเสียแล้วแสดงไว้ [ไม่มีอติศัพท์]
อีกอย่างหนึ่ง จ ศัพท์ ควบข้อความที่ไม่ได้กล่าวไว้ อติ ศัพท์ เป็น
นิบาต. บทว่า อจฺจุจาวจანი. ในบาทคานี้ว่า อจฺจุจาวจანი วณฺณานิ นี้
ฟังเห็นว่าไม่ลบลวิภตติ อธิบายว่า มีสีสูงและต่ำคือมีสีต่าง ๆ กัน. อนึ่ง

บทว่า **วณฺณานํ** แปลว่า ซึ่งมีรัศมีคือสี. บทกาลาว่า **กิญชกฺขปริวาริตา** ได้แก่ แวดล้อมด้วยกลีบเกสรดอกไม้. ที่จริงบทนั้นเป็นปฐมวิภังคิแต่ใช้ในอรรถกถาวิภังคิ. มีคำอธิบายดังนี้ว่า ดอกอนเทพธิดา ท่านตัดทรงประดับไว้เหนือเศียร ซึ่งมาลัยดอกมณฑารพ คือพวงมาลัยที่ทำด้วยดอกมณฑารพเหล่านั้น เพราะดอกมณฑารพเหล่านั้น ซึ่งสีสรรต่างๆ คือ เขียว เหลือง ดำ แดงเข้ม แดงและสีอื่น ๆ มีสีขาวเป็นต้น อันห้อมล้อมด้วยกลีบเกสรคือละออง ตามที่เป็นอยู่มีลักษณะทรวดทรงงามเป็นต้น หรือเพราะสีแห่งวรรณะตามที่กล่าวแล้วต่าง ๆ กัน เกิดจากต้นมณฑารพ.

เพื่อแสดงว่าต้นไม้มียอดดอกเหล่านั้นไม่ทั่วไปแก่สวรรค์ชั้นอื่น เพราะดอกไม้เหล่านั้น มีสีพิเศษแปลกออกไป พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า **นยิเม อญฺเณสุ กายesu รุกฺขา สนฺหิตี สุเมชฺเช** ดังนี้. ในบทเหล่านั้น บทว่า **อิเม** ประกอบความว่า ต้นไม้มียอดดอกประกอบด้วยสีและลักษณะเป็นต้น ตามที่กล่าวแล้วไม่มี. บทว่า **กายesu** แปลว่า ในหมู่เทพทั้งหลาย. บทว่า **สุเมชฺเช** แปลว่า ดอกอนเทพธิดาผู้มีปัญญาดี.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **นึลา** ได้แก่ มีสีเขียว โดยมณีรัตนะ มีอินทนิลและมหานิลเป็นต้น. บทว่า **ปีตา** ได้แก่ มีสีเหลือง โดยมณีรัตนะ มีบุษราคัมกักเกตนะและปูลกะเป็นต้น และทองสีงี้. ว่า **กาพา** ได้แก่ มีสีดำ โดยมณีรัตนะมีแก้วหินอัสมกะ แก้วหินอุปลกะเป็นต้น. บทว่า **มณฺชิฏฺฐา** ได้แก่ มีสีแดงเข้ม โดยมณีรัตนะมีแก้วโชติรส แก้วโคปุตตาและแก้วโคเมทกะเป็นต้น. บทว่า **โลหิตา** ได้แก่ มีสีแดง โดยมณีรัตนะมีแก้วทับทิม แก้วแดง แก้วประพาพเป็นต้น ส่วนอาจารย์บางพวก เอาบทมีนึละ เป็นต้นกับบทนี้ว่า **รุกฺขา** ประกอบกันกล่าวว่า

นีนารุกขา เป็นต้น. ที่จริง แม่ต้นไม้ยอมได้ไวยาหารว่าเขียว เป็นต้น เพราะประกอบด้วยสีเขียว เป็นต้น เหตุปกคลุมด้วยดอกไม้ไม่มีสีเขียว เป็นต้น เพราะเหตุนี้ ด้วยบทเหล่านั้นว่า **นินา ปีตา จ กพา จ ๗ป ๗** **นนิเม อญฺเณสุ กาเยสุ รุกขา สนฺติ สุเมชฺเช** ดังนี้ ฟังประกอบ ความว่า ท่านตัดทรงพวงดอกมณฑารพ ซึ่งมีสีสรรต่าง ๆ ๗๗ ห้อมล้อมด้วยกลีบเกสรจากต้นไม้ใด การแสดงต้นไม้ไว้แผนกหนึ่ง ด้วยการระบุดอกไม้อันประกอบด้วยสีแปลกออกไปตามที่เห็นแล้ว ด้วยการแสดงถึงภาวะที่ดอกไม้เหล่านั้นเป็นของไม้ทั่วไป จัดเป็นปฐมนัย. การแสดงดอกไม้ไว้แผนกหนึ่ง ด้วยการแสดงภาวะที่ต้นไม้เป็นของไม้ทั่วไป จัดเป็นทุติยนัย. สี เป็นต้น ในปฐมนัยท่านถือเอาโดยสภาพ. ในทุติยนัยท่านถือเอาโดยมุข คือต้นไม้อันเป็นที่อาศัย [ของสี] ในข้อนั้นสีและต้นไม้เหล่านั้น แปรลกกันดังกล่าวมานี้.

บทว่า **เกน** ประกอบความว่า เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงเข้าถึงหมู่เทพชั้นดาวดึงส์. บทว่า **ปุจฺจิตฺตาจิกฺข** ความว่า ท่านถูกเราถามแล้ว จึงบอกจงกล่าวมาเถิด.

เทพธิดานั้น ถูกพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามอย่างนี้แล้ว จึงได้ทูลพยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ชนทั้งหลายรู้จักข้าพระองค์ว่า ภักทิตถิกา แม่
หญิงภักตรา ข้าพระองค์เป็นอุบาสิกาอยู่ในกิมพิณนคร
เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศรัทธาและศีล ยินดีในการจำแนก
ของเป็นทานทุกเมื่อ มีจิตผ่องใส ได้ถวายผ้านุ่งห่ม

อาหาร เสนาสนะ และเครื่องประทีป ในพระอริย-
เจ้าผู้ปฏิบัติตรง ข้าพระองค์ได้เข้ารักษาอุโบสถ อัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดดิถีที่ ๑๔-๑๕
และดิถีที่ ๘ ของปักข์ และตลอดปาฏิหาริย์ปักข์
ข้าพระองค์เป็นผู้ตำรวมแล้วด้วยดีในศีลทุกเมื่อ มี
สัตถุญมะ และแจกทาน จึงครอบครองวิมาน. ดิฉัน
งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นผู้เว้นจากการถือเอาสิ่งของ
ของผู้อื่นด้วยใจจิต จากการประพฤติผิดในกาม
ตำรวมจากมุสาวาท และจากการดื่มนำเมา เป็นผู้
ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ และเป็นผู้ฉลาดในอริยสัจ
เป็นอุบาติกาของพระพุทธเจ้าผู้มีพระสมันตจักขุ มี
ปกติเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท.

ข้าพระองค์ได้โอกาสบำเพ็ญกุศลธรรม จูติจาก
มนุษยโลกนั้นแล้ว เป็นเทพธิดา มีรัศมีของตนเอง
เที่ยวชมสวนนันทวันอยู่ อนึ่ง ข้าพระองค์ได้เลี้ยงดู
ท่านภิกษุอัครสาวกทั้งสอง ผู้นุเคราะห์ชาวโลกด้วย
ประโยชน์เกื้อกูลอย่างยิ่ง เป็นมหาปราชญ์ และได้
โอกาสบำเพ็ญกุศลธรรม ครั้นจูติจากมนุษยโลกนั้น
แล้ว ได้บังเกิดเป็นเทพธิดาผู้มีรัศมีในตนเอง เที่ยว
ชมสวนนันทวันอยู่ ข้าพระองค์ได้เข้ารักษาอุโบสถ
อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ อันนำความสุขมา
หาประมาณมิได้อยู่เนื่องนิตย์ และได้โอภาสร้าง

กุศลธรรม ครั้นจุตจากมนุษย์โลกนั้นแล้ว ได้บังเกิด

เป็นนางเทพธิดา ผู้มีรัศมีในตนเอง เทียวชมสวน

นันทวันอยู่.

ในบทเหล่านั้น บาทกาถาว่า ภัททิติกาติ มํ อณฺเฐสุ กิมุฬายํ
อุปาสิกา ความว่า หญิงนี้เจริญดี เกิดการตัดสินใจไว้ว่า เป็นผู้มั่งคั่ง
ไม่ขาด เพราะกลับกระแสน้ำใหญ่ที่กำลังเบียดเบียน ด้วยอาจารย์สมบัติ
ด้วยการการทำสัง เพราะฉะนั้น ชาวกิมพิลนครจึงรู้จักเข้าพระองค์ว่า
อุปาสิกาชื่อว่า ภัททิติกา. บาทกาถาเป็นต้นว่า สทุธาสิเลน สมฺปนฺนา
มีเนื้อความง่ายทั้งนั้น เพราะมีนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลัง.

อีกอย่างหนึ่ง เทพธิดาแสดงทรัพย์คือศรัทธาด้วยบทนี้ว่า สทุธา.
ทรัพย์คือจาคะด้วยบทนี้ว่า เข้าพระองค์ยินดีในการจำแนกของเป็นทาน
มีจิตผ่องใส ได้ถวายฟ้านุ่งห่ม อาหาร เสนาสนะและเครื่องประทีปใน
พระอริยะ ผู้ปฏิบัติตรง. ทรัพย์คือศีล ทรัพย์คือหิริ และทรัพย์คือ
โศตตปปะด้วยบทนี้ว่า เข้าพระองค์สมบุรณ์ด้วยศีล ตลอดคติ ๑๔-๑๕ คำ
๗ ล ๗ มีสิกขาบท ๕ ประการ แสดงทรัพย์คือสุตะ และทรัพย์คือปัญญา
ด้วยบทนี้ว่า อริยสจฺจาน โภวิทา. เทพธิดานั้นแสดงการได้อริยทรัพย์
๗ ประการของตนดังกล่าวมาจะนี้. เทพธิดาชี้แจงอันสงฆ์ของอริยทรัพย์
๗ นั้น ทั้งที่เป็นปัจจุบัน ทั้งที่เป็นภายหน้า ด้วยบาทกาถานี้ว่า
อุปาสิกา จกฺขุมโต ๗ เป ๗ อนุวิจรามิ นนฺทนํ. ในบทเหล่านั้น
บทว่า กตาวาสา ได้แก่ ได้บำเพ็ญสุจริตกรรมเครื่องอยู่สำเร็จแล้ว.
จริงอยู่ สุจริตกรรมเรียกว่าอวาสาที่อยู่แห่งสุขวิหารธรรม เพราะเหตุอยู่

เป็นสุขในปัจจุบันและอนาคต ด้วยเหตุนี้ เทพธิดาจึงกล่าวว่า กตกุสลา
ดังนี้.

เทพธิดากล่าวบุญสำเร็จด้วยทานของตนอันเป็นเขตพิเศษที่มีได้แต่จะ
ต้องมาก่อนแล้ว บัดนี้ เพื่อจะแสดงความที่เขตพิเศษเป็นบ่อเกิดแห่งบุญ
นั้น จึงกล่าวคำว่า ภิภุ จ เป็นต้น. ในบทเหล่านั้น ว่า ภิภุ
ชื่อว่าภิภุเพราะเป็นผู้ทำลายกิเลสมิให้เหลือ. บทว่า ปรมหิตานุกมฺปก
ได้แก่ ผู้อนุเคราะห์ประโยชน์แก่ผู้อื่นในปัจจุบันเป็นต้น เป็นอย่างยิ่งคือ
เหลือเกิน. บทว่า อโภยิ ได้แก่ ข้าพระองค์ได้ให้ท่านฉันโภชนะอัน
ประณีต. บทว่า ตปสฺสียุคฺ ความว่าคู่ [สองอัครสาวก] ผู้มีตบะ
เพราะเผาผลาญตัดกิเลสมลทินทั้งหมดได้เด็ดขาดด้วยตบะอันสูงสุด. บทว่า
มหามุณี ความว่า เป็นผู้แสวงคุณใหญ่เพราะตบธรรมนั้นนั่นแล หรือ
ชื่อว่ามหาปราชญ์เพราะรู้ข้อกำหนดวิสัยของตนได้ด้วยญาณอย่างใหญ่นั้น
เทียว. คำนี้ทั้งหมด เทพธิดากล่าวหมายเอาพระอัครสาวกทั้งสอง.

บทว่า อปริมิตฺ สุขาวหิ ท่านกล่าวมิได้ลบนิกหิต ได้แก่นั่น
ให้เกิดहितสุขมีปริมาณเกินพระคำรัสแม่ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะ
พระบาลีว่า คู่ก่อนภิภุทั้งหลาย ข้อนี้ผู้บอกจะทำให้บรรลุ ตลอดถึง
สุขบนสวรรค์ไม่่ง่ายนัก หรือนำสุขมาหาประมาณมิได้ คือนำสุขมาด้วย
อานุภาพของตน. บทว่า สตตฺ แปลว่า ทุกเวลา. ประกอบความว่า
ไม่ลดวันรักษาอุโบสถนั้น ๆ หรือทำวันรักษาอุโบสถนั้นไม่ให้ขาด ทำ
ให้บริบูรณ์นำความสุขมาให้เนื่องนิรันดร์ หรือทุกเวลา. คำที่เหลือเหมือนนัยที่
กล่าวมาแล้วในหนหลัง.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงอภิธรรมปิฎกตลอดสามเดือนโปรดหมู่เทวดาและพรหม ผู้อยู่ในหมื่นโลกธาตุ มีพระมารดาเทพบุตรเป็นประธาน เสด็จกลับมายังมนุษย์โลกแล้ว ทรงแสดงภททิตติกาวิมานโปรดแก่ภิกษุทั้งหลาย. พระธรรมเทศนานั้น ได้เป็นประโยชน์แก่บริษัทผู้ประชุมกันแล.

จบอรรถกถาภททิตติกาวิมาน

๖. โสณทินนาวิมาน

ว่าด้วยโสณทินนาวิมาน

[๒๓] พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้สอบถามนางเทพธิดาด้วยคาถาว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ส่องสว่าง
ไสวไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีผิวพรรณเช่นนี้ เพราะบุญอะไร
อิฐผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคสมบัติทุกอย่างที่
น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอ
ถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้กระทำบุญอะไร
ไว้ และเพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ชนชาวналันทานครู้จักดิฉันว่า โสณทินนา
ดิฉันเป็นอุบาสิกาอยู่ในเมืองналันทา เป็นผู้สมบุรณ์
ด้วยศรัทธาและศีล ยินดีแล้วในทานบริจาคเสมอ มี
จิตผ่องใส ได้ถวายผ้าห่มห่ม อาหาร เสนาสนะ และ
เครื่องประทีป เครื่องอุปกรณ์ ในพระอาริยะผู้ปฏิบัติ
ตรง ดิฉันได้เข้ารักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์
๘ ประการ ตลอดวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ
แห่งปีกษัย และตลอดปาฏิหาริย์ปีกษัย เป็นผู้ตำรวม
ด้วยดีในศีลทุกเมื่อ คือเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต
เว้นห่างไกลจากอกุศลนาทาน จากการประพฤตินิโคต
กาม ตำรวมจากมุสาวาท และจากการดื่มน้ำเมา ดิฉัน
เป็นผู้ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ มีปัญญาเฉลียวฉลาด
ในอริยสัจ เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระจักขุ
และพระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีรัศมีเช่นนี้
 ฯลฯ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบโสณทินนาวิมาน

อรรถกาโศณทินนาวิมาน

โศณทินนาวิมานมีคาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน ดังนี้เป็นต้น.

โศณทินนาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี. ก็สมัยนั้น อุบาสิกคนหนึ่งชื่อโศณทินนาในเมืองนาลันทามีศรัทธาเลื่อมใส บำรุงภิกษุทั้งหลายด้วยปัจจัย ๔ โดยเคารพ มีนิจศีลอันบริสุทธิ์ดี เข้ารักษาแม่อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ. นางโศณทินนานั้น ได้รับความสบายในการฟังธรรม เมื่อเพิ่มพูนกัมมฐานในสัจจะ ก็ได้เป็นโศดาบัน เพราะถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย ต่อมา นางเป็นโรคชนิดหนึ่งแล้วก็ตายไป เกิดในชั้นดาวดึงส์. ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระได้สอบถามเทพธิดานั้น ด้วยคาถาสามคาถาเหล่านั้นว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม มีรัศมี

ส่องสว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพรึก

เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญ

อะไร อริฐผลนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคสมบัติ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอ

ถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้

และเพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้

และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว

ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ชนชาวเมืองนาลันทา รู้จักดีฉันว่าโสณทินนา
ดีฉันเป็นอุบาสิกาอยู่ในเมืองนาลันทา เป็นผู้สมบุรณ์
ด้วยศรัทธาและศีลยินดีแล้ว ในทานบริจาคเสมอ มีจิต
ผ่องใส ได้ถวายผ้าห่ม อาหาร เสนาสนะและ
เครื่องประทีปเครื่องอุปกรณ์ ในพระอาริยะปฏิบัติตรง
ดีฉันได้เข้ารักษาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘
ประการ ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ
แห่งปักษ์ และตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ เป็นผู้ตำรวม
ด้วยดีในศีลทุกเมื่อ. เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต
เว้นห่างไกลจากอทินนาทาน จากการประพฤตินิโคต
กาม ตำรวมจากมุสาวาท และจากการดื่มน้ำเมา ดีฉัน
เป็นผู้ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕ มีปัญญาเฉลียวฉลาดใน
อริยสัจ เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระจักขุ และ
พระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้
อิฐผลนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโรคสมบัติทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดีฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ดีฉันได้กระทำบุญใดไว้

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 199

เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ

รัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

คำนั้นทั้งหมด เหมือนนัยที่กล่าวมาในหนหลัง.

จบอรรถกถาโศณทินนาวิมาน

๗. อุโบสถวิมาน

ว่าด้วยอุโบสถวิมาน

[๒๔] ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามถึงบุรพกรรมของ
เทพธิดานั้นว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม มีรัศมีส่อง
สว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

นางเทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว ดีใจ ก็ได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

ประชาชนรู้จักดีฉันว่าแม่อุโบสถา ดีฉันเป็น
อุบาสิกาอยู่ในเมืองสาเกต เป็นผู้สมบรูณ์ด้วยศรัทธา
และศีล... ได้เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระจักขุ
สมบรูณ์ด้วยพระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึง

มีวรรณะเช่นนี้ ๆ ล ๆ และรัศมีของดีฉันจึงสว่างไสว

ไปทุกทิศ.

เมื่อจะแสดงโทษอย่างหนึ่งของตน เทพธิดานั้นจึงได้กล่าวคาถา ๒
คาถาอีกว่า

ฉันทะความพอใจเกิดแก่ดีฉัน เพราะฟังเรื่อง
นันทวันอยู่เนื่อง ๆ เพราะเหตุที่ตั้งใจไปในนันทวัน
นั้น ดีฉันจึงเข้าถึงนันทวันชั้นดาวดึงส์พิภพ ดีฉัน
มิได้ทำตามพระวาจของพระศาสดาพุทธเจ้าเผ่าพันธุ์
แห่งพระอาทิตย์ ตั้งจิตไว้ในภพอันแล้ว จึงมีความ
ร้อนใจในภายหลัง.

เพื่อจะปลุกใจนางเทพธิดานั้น พระมหาโมคคัลลานเถระจึงกล่าว
คาถานี้ว่า

ดูก่อนอุโบสถเทพธิดา ท่านจะอยู่ในวิมานนี้
นานเท่าไร ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรดบอกเถิด
ถ้าท่านรู้อายุ.
เทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่ท่านมหาปราชญ์ ดีฉันจักดำรงอยู่ใน
วิมานนี้ สามโกฏิหกหมื่นปี จุตจากที่นี่แล้ว จึงจักไป
บังเกิดเป็นมนุษย์.
พระมหาโมคคัลลานเถระ ปลุกเทพธิดานั้นให้อาจหาญด้วยคาถา
นี้ว่า

ดูก่อนอุโบสถาทเพชิตา ท่านอย่ากลับไปเลย

ท่านเป็นผู้อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้

แล้วว่า ท่านจักถึงคุณวิเศษ เป็นพระโสดาบัน

ทุกคิตท่านก็จะได้แล้วนี้.

จบอุโบสถาวิมาน

อรรถกถาอุโบสถาวิมาน

อุโบสถาวิมานมีคาถาว่า อภิกุณฺเฏน วณฺเณน ดังนี้ เป็นต้น.

อุโบสถาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

อัฐุปปัตติเหตุเกิดเรื่องในข้อนี้มีแปลกกันเท่านี้ว่า อุบาสิกาคนหนึ่ง
ชื่ออุโบสถาในเมืองสาเกต. คำที่เหลือเช่นเดียวกับวิมานติด ๆ กัน. ด้วย
เหตุ นั้น พระสังคีติกายจารย์จึงกล่าวไว้ว่า ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนทเพชิตา ท่านมีวรรณะงาม ๗๑ ๗ รัศมี

ของท่านจึงส่องสว่างไปทุกทิศ.

ทเพชิตานั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดิฉันเป็นอุบาสิกาอยู่ในเมืองสาเกต ประชาชน
รู้จักดิฉันว่า อุโบสถา เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธาและ
ศีล ยินดีแล้วในจำแนกทานเสมอ มีจิตผ่องใส ได้
ถวายผ้าห่มห่ม อาหาร เสนาสนะ และเครื่องประทีป
ในพระอาริยะผู้ปฏิบัติตรง ดิฉันได้เข้ารักษาอุโบสถศีล

อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดวัน ๑๔ คำ
๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปักษ์ และตลอดปาฏิ-
หารียปักษ์ด้วย เป็นผู้ตำรวมด้วยดีในศีลเสมอ เป็น
ผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เว้นห่างไกลจากอกุทินนาทาน
จากการประพฤตผิดในกาม ตำรวมจากมุสาวาท และ
จากการดื่มน้ำเมา ดีฉันเป็นผู้ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕
มีปัญญาเฉลียวฉลาดในอริยสัจ เป็นอุบาสิกของ
พระโคตมผู้มีพระจักขุ และพระเกียรติยศ เพราะ
บุญกรรมนั้น ดีฉันจึงเป็นผู้มีรัศมีเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
รัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น เมื่อจะแสดงโทษอย่างหนึ่งของตน จึงได้กล่าวคาถา
๗ คาถาอีกว่า

ฉันทะความพอใจเกิดขึ้นแก่ดีฉัน เพราะได้ฟัง
เรื่องสวนนันทวันอยู่เนือง ๆ ดีฉันจึงตั้งใจไปในสวน
นันทวันนั้น ก็เข้าถึงสวนนันทวันได้จริง ๆ ดีฉัน
มิได้ทำตามพระวาจาของพระศาสดาพุทธเจ้าเผ่าพันธุ์
แห่งพระอาทิตย์ ดีฉันนั้นตั้งใจไว้ในภพอันแล้ว
จึงร้อนใจในภายหลัง.

ในบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า อุโปสถาติ มํ อญฺเฐสุ ความว่า
คนทั้งหลายรู้จักดีฉันโดยชื่อนี้ว่า อุโปสถา. บทว่า สาเกตายฺ แปลว่า
ในเมืองสาเกต.

บทว่า **อภิกุณฺณ** แปลว่าเนื่อง ๆ. บทว่า **นฺนุทฺถ** **สุตฺวา** ความว่า เพราะได้ทราบทิพยสมบัติมีอย่างต่าง ๆ ในภพดาวดึงส์นั้นว่า ชื่อว่า นันทวัน ในภพดาวดึงส์เป็นเช่นนี้ และเป็นเช่นนี้. บทว่า **จฺนุโ** ได้แก่ ความพอใจในกุศลเป็นเหตุแห่งบุญกรรมที่จะให้บังเกิดในภพดาวดึงส์นั้น หรือความพอใจด้วยอำนาจตัณหา อันเป็นความปรารถนาที่จะเกิดในภพดาวดึงส์นั้น. บทว่า **อุปฺปชฺช** แปลว่า เกิดขึ้นแล้ว. บทว่า **ตฺต** ได้แก่ ในภพดาวดึงส์. จริงอยู่ เทพธิดากล่าวถึงเทวโลกนั้น แม้ด้วยการอ้างถึงสวณันทวัน. บทว่า **อุปฺปนฺนํ** ความว่า คิณฺณเกิดแล้ว คือได้บังเกิดแล้ว.

บาทคาถาว่า **นากาสี** **สตฺถ** **วจฺน** ความว่า คิณฺณไม่ได้ทำตาม พระดำรัสที่พระศาสดาได้ตรัสไว้โดยนัยเป็นต้นว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย เราสรรเสริญภพแม้มีประมาณน้อย ก็หามิได้. อธิบายว่า ไม่ละฉันทราคะ ในภพทั้งหลาย. พระอาทิตย์เป็นโคดมโคตร แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เป็นโคดมโคตร เพราะเหตุนี้ เทพธิดาจึงกล่าวว่า **พฺุทฺธสตฺถาติจฺพฺนุโ** เพราะทรงมีพระโคตร. อีกอย่างหนึ่ง เผ่าพันธุ์ของพระอาทิตย์ ชื่อว่า **อาทิจฺพฺนุ** คือพระผู้มีพระภาคเจ้า. อีกอย่างหนึ่ง เผ่าพันธุ์ชื่อว่าพระอาทิตย์ เพราะทรงอาศัยพระอาทิตย์นั้นแล้วเกิดในอริยชาติ หรือชื่อว่า **อาทิจฺพฺนุ** เพราะทรงเป็นบุตรเกิดแต่อกของพระอาทิตย์นั้น คือพระผู้มีพระภาคเจ้า. สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้แล้วว่า

**พระอาทิตย์ไดส่องแสงสว่าง กำจัดความมืด
ในยามมืด รุ่งโรจน์เป็นมณฑลดวงกลม มีอำนาจ**

ความร้อนสูง ดูก่อนราหู ท่านอย่ากลืนพระอาทิตย์นั้น

ซึ่งกำลังโคจรอยู่ในอากาศเลย ดูก่อนราหู ท่านจง

ปล่อยพระอาทิตย์ประจำ [บุตร] ของเราเถิด.

บทว่า หีเน คือตำราวม เทพธิดากล่าวถึงความยินดีในภพของตน.

บทว่า สามุหิ ตัดบทเป็น สา อมุหิ แปลว่าดีฉันนั้น.

เมื่อเทพธิดานั้นประกาศความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นอันความยินดีในภพสร้างไว้แบบนี้แล้ว พระเถระเพื่อจะปลอบใจด้วยมุข คือชี้แจงอายุของภพที่กำหนดไว้ว่า การตั้งอยู่ในอัทธภาพมนุษย์ต่อไปแล้วก้าวล่วงทุกข์ในวัฏฏะเสีย จะทำก็ทำได้ง่าย และว่าความเป็นผู้สิ้นอาสวะทุกประการ มีอานิสงส์มาก จึงกล่าวคาถาว่า

ดูก่อนอุโบสถาทะพธิดา ท่านจะอยู่ในวิมานนี้

นานเท่าไร ท่านถูกอาตมาถามแล้วโปรดบอกด้วย ถ้า

ท่านทราบอายุ.

นางเทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่ท่านมหาปราชญ์ ดีฉันดำรงอยู่ในวิมาน

นี้ ประมาณสามโกฏิหกหมื่นปี จุตินจากที่นี่แล้ว จัก

ไปบังเกิดเป็นมนุษย์.

พระมหาโมคคัลลานเถระ ท่านนางเทพธิดานั้นให้อาจอหาญด้วยคาถานี้อีกว่า

ดูก่อนอุโบสถาทะพธิดา ท่านอย่ากลัวเลย พระ-

สัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงพยากรณ์ไว้แล้วว่า ท่าน

**บรรลुकุณพิเศษเป็นโสดาบัน ทุคติ ท่านก็ได้
แล้วนี้.**

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **กิวจิริ** แปลว่านานเท่าไร. บทว่า **อิธ** คือในเทวโลกนี้ หรือในวิมานนี้. บทว่า **อายุโน** แปลว่า อายุ. บทว่า **โน** เป็นเพียงนิบาต. หรือรู้ว่าอายุนานหรือไม่นาน. อนึ่ง อธิบายว่า ถ้าทราบอายุ. ด้วยบทว่า **มหามุณี** เทพธิดาเรียกพระเถระ.

บาทคาถาว่า **มา ตูโว อูโปสเถ** ภาโย ความว่า คุณก่อนอุโปสเถ ผู้เจริญ ท่านอย่ากลัวเลย เพราะอะไร ? เพราะท่านถูกพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงพยากรณ์ไว้แล้ว. พยากรณ์ว่าอย่างไร. พยากรณ์ว่าบรรลुकุณพิเศษเป็นโสดาบัน. ท่านถึงคือบรรลुकุณพิเศษที่เข้าใจว่าเป็นมรรคผล เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าวิเสสโย เพราะถึงคุณพิเศษแม้เห็นว่า ทุคติแม้ทั้งปวง ท่านก็ได้แล้ว. คำที่เหลือเหมือนนัยที่กล่าวมาแล้ว.

จบอรรถกถาอุโปสเถวิมาน

๘. สุนิททาวิมาน

ว่าด้วยสุนิททาวิมาน

[๒๕] พระมหาโมคคัลลานเถระ เมื่อจะถามถึงบุรพกรรมของ เทพธิดานั้น จึงกล่าวคาถานี้ว่า

คุณก่อนเทพธิดา ท่านเป็นผู้มีวรรณะงาม มีรัศมี

ส่องสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯลฯ และรัศมีของ
ท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกระโหมคัลลนานเถระถามแล้ว
ดีใจ จึงได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ประชาชนเรียกดีฉันว่า สุนิทธา ดีฉันเป็น
อุบาสิกาอยู่ในกรุงราชคฤห์ เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศรัทธา
และศีล... เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระจักขุ
สมบุรณ์ด้วยพระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมี
วรรณะเช่นนี้ ฯลฯ รัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

จบสุทธาวิมาน

อรรถกถาสุนิทธาวิมาน

อัฐมวิมาน วิมานที่ ๘ ราชคหนิทาน เรื่องเกิดในกรุงราชคฤห์
ในอัฐปุตติ เหตุเกิดเรื่องที่ฟังกล่าวตามลำดับว่า อุบาสิกา ชื่อสุนิทธา
 ฯลฯ ของพระโคตมผู้มีพระเกียรติยศ. เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีผิวพรรณ
เช่นนี้ ฯลฯ อุบาสิกาชื่อสุนิทธา. คำที่เหลือเหมือนนัยที่กล่าวมาแล้ว
แม้ในคาถาก็เคยกล่าวมาแล้วทั้งนั้น จริงอย่างนั้น ในบางคัมภีร์ ท่านก็
ตั้งบาลีไว้ โดยใช้เปยยาแล. ด้วยเหตุนั้น พระสังคีติกาจารย์จึงกล่าว
ไว้ว่า ท่านพระมหาโหมคัลลนานเถระถามว่า

ท่านผู้มีวรรณะงาม ๗๑ ๗ และรัศมีของท่าน

จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระมหาโมคคัลลานเถระถามแล้ว ดีใจ ก็พยากรณ์
ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ชนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์ ได้รู้จักดีฉันว่า

สุนิทธา ดีฉันเป็นอุบาสิกาผู้สมบูรณ์ด้วยศรัทธาและ
ศีล ยินดีแล้วในการจำแนกทานเสมอ มีจิตผ่องใส
ในอริยเจ้าผู้ตรง ได้ถวายผ่านงูห่ม อาหาร เสนาสนะ
และเครื่องประทีป ดีฉันได้เข้ารักษาอุโบสถศีลอัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอดวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ
และวัน ๘ คำ แห่งปักษ์ และตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์
ด้วย เป็นผู้ตำรวมด้วยดีในศีลทุกเมื่อ เป็นผู้งดเว้น
จากปาณาติบาต เว้นห่างไกลจากอกุศลนาทาน จาก
การประพฤตินิโคตติในกาม ตำรวมจากมูสาวาท และ
จากการดื่มน้ำเมา ดีฉันเป็นผู้ยินดีในสิกขาบททั้ง ๕
มีปัญญาเฉลียวฉลาดในอริยสัจ เป็นอุบาสิกาของ
พระโคตมผู้มีพระจักขุ และพระเกียรติยศ เพราะ
บุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ อริฐผลนี้ย่อม
สำเร็จแก่ดีฉัน และโภคสมบัติทุกอย่างที่น่ารัก จึง
เกิดขึ้นแก่ดีฉัน เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงเป็นผู้มีอานุภาพ

รุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไป

ทุกทิศ.

จบอรรถกถาสุนิทวิมาน

๕. สุนินนาวิมาน

ว่าด้วยสุนินนาวิมาน

[๒๖] พระมหาโมคคัลลานเถระ เมื่อจะถามถึงบุรพกรรมของ
เทพธิดานั้น จึงกล่าวคานี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านเป็นผู้มีวรรณะงาม มีรัศมี
ส่องสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ จึงได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ประชาชนเรียกดิฉันว่า แม่สุนินนา ดิฉันเป็น
อุบาสิกาอยู่ในกรุงราชคฤห์ เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยศรัทธา
และศีล... เป็นอุบาสิกาของพระโคตมผู้มีพระจักขุ
สมบุรณ์ด้วยพระเกียรติยศ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมี
วรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไป

ทุกทิศ.

จบสุนินนาวิมาน

อรรถกถาสุทินาวิมาน

นวมวิมาน วิมานที่ ๕ ราชคชนิทาน เรื่องเกิดในกรุงราชคฤห์ ใน
อัฐุปปีตติ เหตุเกิดเรื่องที่ฟังกล่าวตามลำดับว่า อุบาสิกาชื่อสุทินนา ๑ ล ๑
ของพระโคตม ผู้มีพระเกียรติยศ. เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้
๑ ล ๑ อุบาสิกาชื่อสุทินนา. คำที่เหลือเหมือนนัยที่กล่าวมาแล้ว แม้ใน
คากาก็ได้กล่าวมาแล้วทั้งนั้น จริงอย่างนั้น บางคัมภีร์ท่านก็ตั้งบาติไว้
โดยใช้เปยยาลแล. ด้วยเหตุนี้ พระสังคีติกาจารย์จึงกล่าวไว้ว่า ท่าน
พระมหาโมคคัลลานะถามว่า

ท่านผู้มีวรรณะงาน ๑ ล ๑ และรัศมีของท่านจึง

สว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระมหาโมคคัลลานะถามแล้ว ดิฉัน ก็พยากรณ์
ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ชนทั้งหลายในกรุงราชคฤห์ ได้รู้จักดิฉันว่า

สุทินนา ดิฉันเป็นอุบาสิกา ๑ ล ๑ เป็นอุบาสิกาของ

พระโคตมผู้มีพระจักษุ ผู้มีพระเกียรติยศ. เพราะบุญ

นั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญกรรมนั้น ๑ ล ๑

และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบอรรถกถาสุทินาวิมาน

๑๐. ปฐมภิกษาทายิกาวิมาน

ว่าด้วยภิกษาทายิกาวิมาน

[๒๗] พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดานั้น ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านเป็นผู้มีวรรณะงาม มีรัศมี
ส่องสว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ
และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ จึงได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในชาติก่อนครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันอยู่ในหมู่
มนุษย์ในมนุษยโลก ได้พบพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก
กิเลสธุลีฟ่องใสไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส ได้ถวายภิกษาแด่
พระองค์ด้วยมือของดิฉันเอง เพราะบุญอันนั้น ดิฉัน
จึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมีของดิฉันจึงสว่าง
ไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมภิกษาทายิกาวิมาน

อรรถกถापฐมภิกษาทายิกาวิมาน

ปฐมภิกษาทายิกาวิมาน มีคาถาว่า อภิกขุทนฺต วณฺณเมณ ดังนี้
เป็นต้น. ปฐมภิกษาทายิกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี. สมัยนั้น
หญิงคนหนึ่ง อยู่ในอุตตรนรุกรานคร จะสิ้นอายุ ควรเกิดในอบายภูมิ
พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จออกจากมหากรุณาสมบัติเวลาใกล้รุ่ง ทรง
ตรวจดูโลก ทรงเห็นหญิงนั้นควรเกิดในอบายภูมิ มีพระทัยอันพระ-
มหากรุณาเตือนแล้ว มีพุทธประสงค์จะให้นางดำรงอยู่ในสุคติภูมิ จึง
เสด็จไปมรุกรานครพระองค์เดียวหาไม้เพื่อนไม้ ครั้นเสด็จถึงแล้ว ในเวลา
เช้าทรงนั่งแล้วถือบาตรและจีวรเสด็จไปบิณฑบาตนอกพระนคร. สมัยนั้น
หญิงนั้นจัดแจงอาหารไว้ในเรือนเสร็จแล้ว เก็บงำไว้ในที่ส่วนหนึ่ง ถือ
หม้อน้ำไปทำน้ำ ก็เอาหม้อน้ำตักน้ำ กำลังไปเรือนของตน ก็พบพระ-
ศาสดาระหว่างทาง ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทรงได้บิณฑบาตแล้ว
หรือเจ้าคะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ก็คงจักได้ ก็ทราบว่าพระองค์
ยังไม่ได้บิณฑบาต วางหม้อน้ำเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคม
แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักถวายบิณฑบาต
โปรดทรงรับเถิดเจ้าคะ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับโดยศุภนิภาพ. หญิงนั้น
ทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับแล้ว เดินล่วงหน้าไปก่อน ปลูก
อาสนะเหนือที่แห้งและเกลี้ยงเกลา ยืนคอยดูพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่. พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จเข้าไปยังเรือนประทับนั่งบนอาสนะที่ปลูกถวาย. ดังนั้น
นางได้อารธนาให้พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยแล้ว. พระผู้มีพระภาคเจ้า
เสวยเสร็จแล้ว ทรงชักพระหัตถ์ออกจากบาตร ทรงทำอนุโมทนาแก่นาง
แล้วก็เสด็จหลีกไป. นางฟังอนุโมทนา รู้สึกปีติและโสมนัสมิใช่น้อย ไม่
ยอมละปีติมีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์ ยืนนมัสการอยู่จนพระพุทธรูปเจ้าเสด็จ
ลับสายตาไป.

ล่วงไปได้ ๒-๓ วัน หางก็ทำกาละตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ มี
เทพอัปสรประมาณพันหนึ่งเป็นบริวาร. ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ
ถามเทพธิดานั้น ด้วยคาถาว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ฯลฯ เหมือน
ดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
เช่นนี้ ฯลฯ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.
เทพธิดานั้น ถูกระโหมคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างไรว่า
ในชาติก่อน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันอยู่ในหมู่
มนุษย์ในมนุษยโลก ได้พบพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก
กิเลสฐลีผ่องใสไม่ขุ่นมัว ดิฉันเลื่อมใส ก็ถวาย
ภิกษาแต่พระองค์ด้วยมือของตนเอง เพราะบุญนั้น
ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯลฯ และรัศมีของดิฉันจึง
สว่างไสวไปทุกทิศ.

คำที่เหลือทั้งหมดมีเนื้อความง่ายทั้งนั้น เพราะมีนัยอันกล่าวมาแล้ว
ในหนหลัง.

จบอรรถกถาปฐมภิกษาทายิกาวิมาน

๑๑. ทุตติยภิกษาทายิกาวิมาน

ว่าด้วยภิกษุทายิกาวิมาน

[๒๘] พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดานั้น ด้วยคำถาปนินี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านเป็นผู้มีวรรณะงาม มีรัศมี
ส่องสว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
รัศมีของท่านสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ จึงได้พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเกิดเห็นมนุษย์ ดีฉันอยู่ใน
หมู่มนุษย์ในมนุษยโลก ได้พบพระพุทธเจ้าผู้ปราศ-
จากกิเลสธุลี ผ่องใสไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส ได้ถวาย
ภิกษาแต่พระองค์ด้วยมือของตัวเอง เพราะบุญอัน
นั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมีของดีฉัน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุตติยภิกษาทายิกาวิมาน

อรรถกถาทุตติยภิกษาทายิกาวิมาน

ทุตติยภิกษาทายิกาวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฏน วณฺเณน คังฺนี้เป็
ต้น. ทุตติยภิกษาทายิกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันกถกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์. ในกรุงราชคฤห์นั้น มีหญิงคนหนึ่ง มีศรัทธาเลื่อมใส ได้เห็นพระจีณาสรูปหนึ่งกำลังเที่ยววิณชบาต นิมนต์ให้ท่านเข้าไปเรือนของตนแล้ว ได้ถวายโภชนาหาร. สมัยต่อมา นางทำกาละตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์. คำที่เหลือก็เหมือนกับวิมานติด ๆ กันนั่นเอง.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดานั้น ด้วยคาถานี้ว่า

ท่านมีวรรณะงาม มีรัศมีสว่างไสวไปทุกทิศ
เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี
วรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้น ถูกระโหมคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในชาติก่อน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในมนุษย์โลก
ดิฉันได้พบพระพุทธเจ้า ผู้ปราศจากกิเลสฐิติ ผ่องใส
ไม่ขุ่นมัว ดิฉันเลื่อมใสได้ถวายภิกษาแต่พระองค์
ด้วยมือตนเอง เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้
ฯ ล ฯ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบอรรถกถาพุทธยภิกษาทายิกาวิมาน

จบกาพรรณนาความแห่งจิตตดาวรรคที่ ๒ ซึ่งประดับด้วยเรื่อง
๑๑ เรื่องในวิมานวัตถุ ในอรรถกถาขุททกนิกาย ชื่อปรมัตถทีปนี ด้วย
ประการฉะนี้.

รวมวิมานที่มีในวรรคนี้คือ

๑. ทาสีวิมาน ๒. ลขุมวิมาน ๓. อาจามทายิกาวิมาน ๔. จัณฑาลิ-
วิมาน ๕. ภัททิตถิกาวิมาน ๖. โสณทินนาวิมาน ๗. อุโบสถวิมาน
๘. สุนิทธาวิมาน ๙. สุนินนาวิมาน ๑๐. ปฐมภิกษาทายิกาวิมาน
๑๑. ทุตติภิกษาทายิกาวิมาน และอรรถถา.

จบวรรคที่ ๒ ในอิตถีวิมาน

จบปฐมภาณวาร

ปาริฉัตตกวรรคที่ ๓

๑. อุพารวิมาน

ว่าด้วยอุพารวิมาน

[๒๕] พระมหาโมคคัลลานเถระถามนางเทพธิดา ด้วยคาถาว่า

ดูก่อนนางเทพธิดา ยศและวรรณะของท่าน
ยิ่งใหญ่ สว่างไสวรูปทั่วทุกทิศ เหล่าเทพนารีและ
เหล่าเทพบุตรทั้งหลายประดับประดาดีแล้ว ฟ้อนรำ
ขับร้อง ทำให้ท่านรำเริง ห้อมล้อมเพื่อบำเรอท่านอยู่
วิมานของท่านเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวิมานทองคำ น่าดู
น่าชมมาก ทั้งท่านเล่าก็เป็นใหญ่กว่าเทพเจ้าเหล่าที่
สมบูรณ์ด้วยความปรารถนาทุกอย่าง มีความเป็นอยู่
อันยิ่งใหญ รำเริงใจอยู่ในหมู่ทวยเทพ. ดูก่อนนาง
เทพธิดา ท่านอันอาตมาถามแล้ว ขอจงบอกผลนี้
แห่งกรรมอะไร.

นางเทพธิดาตอบว่า

ในชาติก่อน ดิฉันเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก
เป็นบุตรสะใภ้ในตระกูลของคนทุศีล ซึ่งเป็นตระกูล
ที่มีพ่อชั่วแม่ชั่วไม่มีศรัทธา เป็นคนตระหนี่ ดิฉัน
ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล ยินดีในการแจกทาน
ตลอดกาล ได้ถวายขนมเบ็องแก่สมณะซึ่งกำลังเที่ยว

บิณฑบาตอยู่ แล้วจึงได้บอกแก่แม่ผัวว่า มีพระสมณะ
มาที่นี่ ดีฉันเลื่อมใส ได้ถวายขนมเบี้องแก่ท่านด้วย
มือของตน แม่ผัวว่าดีฉันว่า นางสู้รู้ ทำไมเธอจึงไม่
ถามฉันเสียก่อนว่า จะถวายทานแก่สมณะดังนี้เล่า
เพราะการถวายขนมเบี้องนั้น แม่ผัวเกรี้ยวกราดเอา
ทูปตีดีฉันด้วยสาก ดีฉันไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้นานจึง
สิ้นชีพลง พ้นจากการทรมานอย่างสาหัส จูติจาก
มนุษย์นั้นแล้วจึงได้มาเกิดบนสวรรค์ เป็นพวกเดียว
กันกับเทพเจ้าชั้นดาวดึงส์ เพราะบุญกรรมนั้น ดีฉัน
จึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯลฯ และมีรัศมีสว่างไสวไป
ทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

จบอุฬารวิมาน

ปาริฉัตตกวรรคที่ ๓

อรรถกถาอุพารวิมาน

ปาริฉัตตกวรรคที่ ๓ พึงทราบวินิจฉัยดังต่อไปนี้ อุพารวิมานมี
คาถาว่า อุพาริ เต ยโส วนฺโณ ดังนี้เป็นต้น. อุพารวิมานนั้น
เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร อันเป็นที่ให้
เหยื่อแก่กระแต ไกลกรุงราชคฤห์. สมัยนั้น ในตระกูลอุปัฏฐากของท่าน
พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้มีหญิงสาวคนหนึ่งชอบให้ท่าน ยินดีในการ
แจกจ่ายทาน. นางให้ของเคี้ยวของบริโภคก่อนอาหารอันเกิดขึ้นในเรือน
นั้น ครึ่งหนึ่ง จากส่วนแบ่งที่ตนได้. ตนเองบริโภคครึ่งหนึ่ง หากยัง
ไม่ให้ก็ไม่บริโภค เมื่อยังไม่เห็นผู้ที่ควรให้ก็เก็บไว้แล้วให้ในเวลาที่ท่าน
เห็น. นางให้แม่แก่ยาก. ครั้นต่อมามารดาของนาง ชื่นชมยินดีว่าลูก
สาวขอเราชอบให้ท่าน ยินดีในการแจกจ่ายทาน จึงให้เพิ่มขึ้นเป็น
สองส่วนแก่นาง. อนึ่ง มารดาเมื่อจะให้ ย่อมให้เพิ่มขึ้นอีกในเมื่อลูกสาว
ได้แจกจ่ายส่วนหนึ่งไปแล้ว. นางทำการแจกจ่ายจากส่วนนั้นนั่นเอง.

เมื่อกาลเวลาผ่านไปอย่างนี้ มารดาบิดาได้ยกลูกสาวนั้น ซึ่งเจริญวัย
แล้วแก่กุมารในตระกูลหนึ่งในเมืองนั้นนั่นเอง. แต่ตระกูลนั้นเป็นมิชฉา-
ทิกุฐิ ไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส. ครั้งนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะ
ออกบิณฑบาตไปตามลำดับตรอกในกรุงราชคฤห์ ได้ไปยืนอยู่ที่ประตู
เรือนของพ่อพี่ของนาง นางครั้นเห็นพระมหาโมคคัลลานะนั้นก็มีจิต

ล้อมใส นิมนต์ให้เข้าไปในบ้าน ใหญ่แล้ว เมื่อไม่เห็นแม่ผัว นางจึงถือ
วิสาสะเอาขนมที่แม่ผัววางไว้ด้วยคิดว่า เราจักบอกให้แม่ผัวอนุโมทนา
แล้วได้ถวายแก่พระเถระ.

พระเถระการทำอนุโมทนาแล้วกลับไป. นางจึงบอกแก่แม่ผัวว่า
ฉันได้ให้ขนมที่แม่วางไว้แก่พระมหาโมคคัลลานเถระไปแล้ว. แม่ผัวครั้ง
ได้ฟังดังนั้น จึงตะคอกต่อว่านางว่า นี่มันเรื่องอะไรกันจะ ไม่บอกกล่าว
เจ้าของก่อน เอาไปให้สมณะเสียแล้ว แม่โกรธจัด ไม่ได้นึกถึงสิ่งควร
ไม่ควร คว่ำซากที่วางอยู่ข้างหน้าทุบเข้าที่จจะงอยบ่า เพราะนางเป็น
สุขุมลาชาติ และเพราะจะสิ้นอายุ ด้วยการถูกทุบนั้นเองได้รับทุกข์สาหัส
ต่อมา ๒-๓ วัน นางก็ถึงแก่กรรมไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แม่
เมื่อกรรมสุจริตอื่นก็มีอยู่ แต่ทานที่นางถวายแก่พระเถระเป็นทานน่าพอใจ
ยิ่ง ได้ปรากฏแก่นาง. ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ไปโดยนัยที่กล่าวแล้ว
ในหนหลัง จึงถามนางนั้นด้วยคาถาว่า

ดูก่อนเทพธิดา ยศผิวพรรณของท่านโอฬาร

ยิ่งนัก ยังทิศทั้งหมดให้สว่างไสว เหล่านารีพื่อนรำ

ขับร้อง เทพบุตรตกแต่งงดงาม ต่างบันเทิง แวดล้อม

เพื่อบูชาท่าน ดูก่อนสุทัสสนา วิมานเหล่านี้ของท่าน

เป็นสีทอง ท่านเป็นใหญ่กว่าเทพเหล่านั้น มีความ

สำเร็จในสิ่งที่ใคร่ทั้งหมด ท่านเกิดยิ่งใหญ บันเทิง

ในหมู่เทพ ดูก่อนเทพธิดา เราขอถามท่าน ท่านจง

บอกว่า นี่เป็นผลของกรรมอะไร.

ในบทเหล่านั้น บทว่า ยโส ได้แก่บริวาร. บทว่า วญฺโณ ได้แก่ รัศมีวรรณะ คือ แสงสีระ. ส่วนบทว่า อุพาโร นี้เป็นอันท่านกล่าวถึง บริวารสมบัติและวรรณสมบัติของเทวดานั้น เพราะกล่าวถึงความวิเศษ. ในสมบัติเหล่านั้น เพื่อแสดงถึงวรรณสมบัติที่ท่านกล่าวไว้โดยสังเขปว่า อุพาโร เต วญฺโณ โดยพิสดาร ด้วยอำนาจแห่งวิสัยจึงกล่าวว่า สพฺพทา โภกาสเต ทิสา เพื่อแสดงถึงบริวารสมบัติที่ท่านกล่าวไว้ว่า อุพาโร เต ยโส ด้วยสามารถแห่งวัตถุโดยพิสดาร จึงกล่าวว่า นาริโย นจฺจนฺติ เป็นอาทิ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า สพฺพทา โภกาสเต ทิสา ได้แก่ รุ่งเรือง ในทิศทั้งหมด หรือยังทิศทั้งหมดให้สว่างไสว. อธิบายว่า ย่อมรุ่งเรือง. อาจารย์บางพวก กล่าวเนื้อความแห่งบทว่า โภกาสเต เป็นต้น เป็นโภกาสนุต ด้วยความคลาดเคลื่อนของคำ. อาจารย์พวกนั้นพึงเปลี่ยน วิภัตติเป็น วญฺเณน.

อนึ่ง บทว่า วญฺเณน เป็นตติยวิภัตติลงในอรรถว่าเหตุ. อธิบายว่า เพราะเหตุ คือ เพราะความเป็นเหตุ อนึ่ง บทว่า สพฺพทา ทิสา เมื่อไม่เพ่งถึงทิศธรรมดา โดยกำเนิด ก็ไม่ต้องประกอบวจนะให้คลาดเคลื่อน แม้ในบทว่า นาริโย นี้ พึงนำบทว่า อลงฺกตา มาเชื่อมด้วย. ในบทว่า เทวปฺตุตา นี้แสดงว่าได้ลบ จ ออก. ควรใช้ว่า นาริโย เทวปฺตุตา จ ดังนี้.

บทว่า โมเทฺนฺติ แปลว่า ย่อมบันเทิง. บทว่า ปุชาย ได้แก่ เพื่อบูชา หรือเป็นเครื่องหมายแห่งการบูชา. โยชนาว่า ฟ้อนรำขับร้อง. บทว่า ตวิมานิ ตตฺตบพเป็น ตว อิมานิ.

บพว่า สพุพกามสมิทุธีนิ ได้แก่ สำเร็จด้วยกามคุณ ๕ ทั้งหมด หรือด้วยวัตถุที่ท่านไคร่แล้วปรารธนาแล้ว ทั้งหมด. บพว่า อภิชاتا ได้แก่ เกิดดีแล้ว. บพว่า มหนุตาสี ได้แก่ ท่านเป็นใหญ่คือมีอนุภาพ มาก. บพว่า เทวกาย ปโมทสิ ได้แก่ ท่านยอมบั้นเทิงด้วยความ บั้นเทิงอย่างยั้ง อันเป็นเหตุให้ได้สมบัติในหมู่เทพ.

ดิฉัน ในชาติก่อนเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ได้เป็นสะใภ้ในตระกูล คนกุศีล ในเมื่อเขาไม่มีศรัทธา ตรีหนี ดิฉันมี ศรัทธาและศีล ยินดีในการแจกตลอดกาล ได้ถวาย ขนมอบ้องแก่ท่านผู้ออกไปบิณฑบาต ดิฉันจึงบอก แก่แม่ฟัวว่า สมณะมาถึงที่นี่แล้ว ดิฉันจึงได้ถวาย ขนมอบ้องแก่สมณะนั้นด้วยมือของตน.

ด้วยเหตุนี้แหละ แม่ฟัวนั้นจึงบริภาษว่า เองเป็น สาวไม่มีไครส่งสอน ไ้ไม่ถามฉันเสียก่อนจะถวาย ทานแก่สมณะ แม่ฟัวก็โกรธดิฉัน จึงเอาสาบทุบดิฉัน ที่จะงอยบ่า ดิฉันไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้นาน ครั้น ดิฉันสิ้นชีพ จึงจุติจากที่นั้น มาเกิดเป็นสหายกับ พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์.

เพราะบุญกรรมนั้น ผิวพรรณของดิฉันจึงเป็น เช่นนั้น และผิวพรรณของดิฉันยอมสว่างไสวไปทุก ทิศ ดังนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า อสุทฺตฺเชสุ โยชนาแก้วา ตีจันมิศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล ในเมื่อแม่ผัวเป็นต้นไม่มีศรัทธา เพราะไม่มีความเชื่อในพระรัตนตรัยและความเชื่อผลของกรรม ตระหนี่ เพราะเป็นผู้มีมััจฉริยะจัด.

บทว่า อปุวั คือขนมเบื่อง. บทว่า เต เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า ข้าพเจ้าบอกแก่แม่ผัวเพื่อให้รู้ว่าเอาขนมมาแล้ว และเพื่อให้อนุโมทนา.

บทว่า อสุตา ในบทว่า อิติสฺตา นี้เป็นเพียงนิบาต. บทว่า สมณฺณสุท ททามหิ ได้แก่ ข้าพเจ้าถวายขนมเบื่องแก่สมณะ โยชนาแก้วา แม่ผัวบริภาษว่า เพราะเองไม่เชื่อฟังข้า ฉะนั้น เองเป็นหญิงสาวที่ไม่มีใครสั่งสอน.

บทว่า ปหาสิ แปลว่า ประหารแล้ว. บทว่า ญฺญ ในบทว่า ญฺญจฺจฺจฺจ อวธิ มํ นี้ ท่านกล่าวว่าจะงอยบ่า. ชื่อว่า ญฺญจฺจฺจฺจ เพราะเป็นอวัยวะของตนเอง โดยลบบทต้นเสีย ชื่อว่า ญฺญจฺจฺจฺจ เพราะทำลายจะงอยบ่านั้น. แม่ผัวโกรธจัดอย่างนี้จึงทูปตีนั้น คือตีจะงอยบ่าของตีฉนั้น อธิบายว่า แม่ผัวฆ่าตีฉนั้นจนตายด้วยความพยายามนั้น. ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าววว่า นาสกฺขี ชีวิทฺถุ จิริ ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้นานดังนี้.

บทว่า วิปฺปมฺมุตา ได้แก่ พันด้วยดีจากทุกข์นั้น. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาอุฬารวิมาน

๒. อัจจุทายิกาวิมาน

ว่าด้วยอัจจุทายิกาวิมาน

[๓๐] พระมหาโมคคัลลานเถระ ถาปนนางเทพธิดานั้นด้วยคาถา
ความว่า

ดูก่อนนางเทพธิดา ท่านมีสิริ มีผิวพรรณ
เปล่งปลั่ง มียศและเดช สว่างไสวไพโรจน์ทั่วแผ่นดิน
รวมทั้งเทวโลกเหมือนกับพระจันทร์ เป็นผู้ประเสริฐ
เหมือนท้าวมหาพรหม รุ่งเรืองกว่าเทพเจ้าเหล่าไตร-
ทศพร้อมทั้งอินทร์ อาตมาขอถามท่านผู้ตัดทรงดอก
อุบล ยินดีแต่พวงมาลัยประดับเศียร มีผิวพรรณ
เปล่งปลั่งดั่งทองคำประดับประดาอาภรณ์สวยงาม
นุ่งห่มผ้าอย่างดี ดูก่อนเทพธิดาผู้เลอโฉม ท่านเป็น
ใครมาไหว้อาตมาอยู่ เมื่อก่อน ครั้งเมื่อเกิดเป็น
มนุษย์ในชาติก่อน ท่านได้ทำกรรมอะไรไว้ด้วยตน
ได้ให้ทานหรือรักษาศีลอย่างไรไว้ ท่านได้เข้าถึงสุคติ
มีเกียรติยศ เพราะกรรมอะไร ดูก่อนนางเทพธิดา
อาตมาถามแล้วของบอก ผลนี้แห่งกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระมหาโมคคัลลานเถระถามแล้ว กล่าวตอบ
ด้วยคาถาว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเถระรูปหนึ่งเข้ามายัง
บ้านของดิฉันเพื่อบิณฑบาต ในกรุงราชคฤห์นี้ ทนใด

นั่น ดีฉันมีจิตเลื่อมใสเพราะปีติ สุตที่จะหาสิ่งใดมา
เทียบได้ จึงได้ถวายท่อนอ้อยแก่ท่าน ภายหลังแม่ผัว
ได้ถามถึงท่อนอ้อยที่หายไปว่า ท่อนอ้อยหายไปไหน
จึงตอบว่า ท่อนอ้อยนั้นดีฉันไม่ได้ทิ้ง ทั้งไม่ได้รับ
ประทาน แต่ดีฉันได้ถวายแก่ภิกษุผู้สงบระงับ ทนไค
นั้นแม่ผัวได้บริภาษดีฉันว่า เธอหรือฉันเป็นเจ้าของ
ท่อนอ้อยนั้น ว่าแล้วก็ว่าเอาตั้งฟาดดีฉันจนถึงตาย
เมื่อดีฉันจุติจากมนุษยโลกนั้นแล้ว จึงมาเกิดเป็นนาง
เทพธิดา ดีฉันได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้อย่างเดียว เพราะ
กรรมนั้นเป็นเหตุ ดีฉันจึงมาเสวยความสุขด้วยตนเอง
เปรียบพร้อมด้วยเทพเจ้าผู้รับใช้ ราเริงบันเทิงใจ
อยู่ด้วยเบญจกามคุณ อนึ่ง ดีฉันได้ทำกุศลกรรมนั้น
เท่านั้น เพราะกรรมนั้นเป็นเหตุ ดีฉันจึงมาเสวย
ความสุขด้วยตนเอง เป็นผู้ที่ทำวสัฏกะจอมเทพคุ้ม
ครองแล้ว และเป็นผู้อันเทพเจ้าชาวไตรทศอารักขา
ด้วย จึงเป็นผู้เปรียบพร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ ผล
บุญเช่นนี้มีไฉ่น้อย การถวายท่อนอ้อยของดีฉันมีผล
อันยิ่งใหญ่ ดีฉันเปรียบพร้อมด้วยเทพเจ้าผู้รับใช้
ราเริงบันเทิงใจอยู่ด้วยเบญจกามคุณ ผลบุญเช่นนี้
มีไฉ่น้อย การถวายท่อนอ้อยของดีฉันมีผลรุ่งเรืองมาก
ดีฉันเป็นผู้ที่ทำวสัฏกะจอมเทพทรงคุ้มครองแล้ว ทั้ง
เทพเจ้าไตรทศก็ให้อารักขาด้วย ดังทำวสัฏหานันน์

ในสวนนั้นทวันจะนั้น ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ดิฉันเข้า
มานมัสการท่านผู้มีความกรุณา มีปัญญาผู้แจ่มและ
ถามถึงความไม่มีโรครภัยด้วย เพราะฉะนั้น ดิฉันมี
ใจเลื่อมใสด้วยปีติสุดที่จะหาสิ่งใด ๆ มาเทียบเคียง
ได้ ไปได้ถวายท่อนอ้อยแก่พระคุณเจ้าในครั้งนั้น.

จบอุจจุกทายิกาวิมาน

อรรถกถาอุจจุกทายิกาวิมาน

อุจจุกทายิกาวิมาน มีคาถาว่า โสภาสยิตวา ปฐวี สเทวกัม ดังนี้
เป็นต้น. อุจจุกทายิกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

บทมีอาทิว่า ภควา ราชคเห วิหริติ ทั้งหมดเช่นเดียวกับที่ได้
กล่าวมาแล้ว ในวิมานเป็นลำดับไป แต่ในที่นี้ต่างกันที่นางถวายอ้อย. นาง
ถูกแม่ผู้ประหารด้วยตั้งตายในขณะนั้นทันทีแล้ว ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ ในคืนนั้นเอง นางมาปรนนิบัติพระเถระมีรัศมีรุ่งเรือง คือ
พระจันทร์และพระอาทิตย์ ยังภูเขาศิขณภูฏ ให้สว่างไสวไปทั่ว ยืน
ประคองอัญชลีไหว้พระเถระอยู่ ณ ส่วนหนึ่ง. ลำดับนั้น พระเถระถาม
นางด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านยังประสูติพร้อมด้วยเทวโลกให้สว่างไสวรุ่ง-
เรืองยิ่ง ด้วยสิริ ด้วยวรรณะ ด้วยยศ และด้วยเดชดูจ
พระจันทร์ และพระอาทิตย์ ดูพระพรหมในไตรทศ

เทวโลกพร้อมด้วยพระอินทร์ เราขอถามท่าน ดูก่อน
เทวดาผู้งาม มีหนังสือทอง ตกแต่งงดงาม ท่านคล้อง
มาลัยดอกบัว สวมดอกไม้ทำด้วยแก้วบนศีรษะ นุ่งผ้า
ชั้นยอด ท่านเป็นใครจึงให้พวกเรา เมื่อก่อนท่านได้ทำ
กรรมอะไรไว้ด้วยตน ท่านเป็นมนุษย์ในชาติก่อน
สะสมทานและสํารวมในศีล เข้าถึงสุคติมียศ ด้วย
กรรมอะไร.

ดูก่อนเทพธิดา เราถามท่าน ท่านจงบอกว่า
นี่เป็นผลของกรรมอะไร.

ในบทเหล่านั้น บทว่า โสภาสยิตฺวา ปจฺวี สเทวํ หมายความว่า ยัง
ปฐพีอันเป็นภูมิภาคที่เข้าไปถึงได้ พร้อมกับอากาศเทวโลกให้รุ่งโรจน์
เพราะรุ่งโรจน์ด้วยรัศมีอันชานออกจากข้างภูเขาสิเนรุปนกับรัศมีพระจันทร์
และพระอาทิตย์. อธิบายว่า ทำให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน คือให้มีความ
รุ่งโรจน์เป็นอันเดียวกัน. โยชนาแก้วว่า ยังปฐพีให้สว่างไสว คุณพระ-
จันทร์และพระอาทิตย์. บทว่า อติโรจสิ ได้แก่ รุ่งเรืองยิ่งนัก. ก็พระ-
เถระกล่าวความรุ่งเรืองยิ่งนักนั้นว่า ด้วยกรรมอะไร คุณอะไร หรือเพราะ
อะไร มีคำตอบว่า ด้วยสิริเป็นต้น. ในบทเหล่านั้น บทว่า สิริยา ได้แก่
ด้วยความวิเศษมีความงามเลิศเป็นต้น. บทว่า เตชสา ได้แก่ ด้วยอำนาจ
ของตน. บทว่า อาเวพินิ ได้แก่ พวงบุปผาทำด้วยแก้ว.

พระเถระถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดาจึงตอบด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ข้าแต่พระองค์เจ้าผู้เจริญ. บัดนี้พระองค์เจ้าเข้าไปยังเรือนของดิฉัน เพื่อบิณฑบาตในบ้านนี้ แต่นั้นดิฉันมีจิตเลื่อมใส ได้ถวายท่อนอ้อย. มีปีติเป็นล้นพ้น. ภายหลังแม่ผู้ชกใช้ดิฉันว่า นี่แม่หญิงสาวเข้าทักอ้อยไว้ที่ไหน. ดิฉันตอบว่า ฉันไม่ได้ทักและไม่ได้อ้น ฉันได้ถวายแก่ภิกษุผู้สงบด้วยตนเองจะ. แม่ผู้ได้บริภาษดิฉันว่า เอ็งเป็นใหญ่หรือข้าเป็นพระแล้วแม่ผู้ก็ยกตั้งขันฑ์ทุบดิฉันจนถึงตาย ดิฉันจุติจากมนุษยโลกแล้วจึงมาเกิดเป็นเทพธิดา ดิฉันทำกุศลกรรมนั้น จึงได้เสวยสุขด้วยตน ดิฉันรื่นเริงบันเทิงด้วยกามคุณ ๕ ดังเหล่าเทพ. ดิฉันอันจอมเทพคุ้มครอง ทวยเทพในไตรทศรักษา เอิบอ้อมไปด้วยกามคุณ ๕ จึงได้เสวยความสุขด้วยตนเอง. ผลบุญเช่นนี้ไม่ใช่เล็กน้อย การถวายอ้อยของดิฉันเป็นผลบุญยิ่งใหญ่ ดิฉันรื่นเริงบันเทิงด้วยกามคุณ ๕ กับหมู่เทพทั้งหลาย. ผลบุญเช่นนี้ไม่ใช่เล็กน้อย การถวายอ้อยของดิฉันมีผลรุ่งเรืองมาก จอมเทพคุ้มครอง ทวยเทพในไตรทศรักษา ดุจท้าวสหสัณย์นั้นสวนนั้นทวันจะนั้น. ข้าแต่พระองค์เจ้าผู้เจริญ ดิฉันเข้าไปหาท่านผู้อุเคราะห์ผู้มีปัญญาแล้วไหว้และถามถึงกุศล แต่นั้นดิฉันมีจิตเลื่อมใส มีปีติอันล้นพ้นได้ถวายท่อนอ้อยแก่พระองค์เจ้า ดังนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า อิทานิ ได้แก่ เทพธิดากล่าวเพราะเป็นวันที่ล่วงไปแล้วเป็นลำดับ. อธิบายว่า เดียวนี้. บทว่า อิมเมว คามิ ได้แก่ ในบ้านนี้นั่นเอง. เทวดากล่าวหมายถึงกรุงราชคฤห์. ดังที่ท่านกล่าวว่า บ้านก็ดี นิคมก็ดี เมืองก็ดี ท่านเรียกว่า คาม ทั้งนั้น. อนึ่ง บทว่า อิมเมว คามิ นี้เป็นทศุติยาวิภัตติลงในอรรถแห่งสัตตมวิภัตติ. บทว่า อูปาคมิ ได้แก่ เข้าไปแล้ว. บทว่า อตุลยา ได้แก่ ไม่มีเปรียบ หรือไม่มีประมาณ.

บทว่า อวากริ ได้แก่ นำออกไป คือทิ้ง หรือทำให้เสียหาย. บทว่า สนุตสุส ได้แก่เป็นผู้สำรวมดี มีกิเลสสงบหรือไม่ถึงความคืนรน.

นุ ศัพท์ในบทว่า ตูยหิ นุ เป็นนิบาตลงในอรรถอันส่องถึงความไม่มีตัวตน. นุ ศัพท์นั้นพื่อนำมาประกอบแม่ในบทว่า มม เป็น มม นุ ดังนี้. บทว่า อิหิ อิสฺสุริยิ แม่ผู้กล่าวหมายถึงความเป็นใหญ่ในเรือน. บทว่า ตโต จูตา ได้แก่ จูติจากมนุษย์โลกนั้น. เพราะแม่ไปจากที่ที่ดำรงอยู่ ท่านก็เรียกว่า จูตา ฉะนั้น เพื่อให้ต่างกับจูติ ท่านจึงกล่าวว่า กาลคตา. อนึ่ง แม้ถึงแก่กรรมแล้ว ก็ยังไม่เกิดในที่ใดที่หนึ่ง. ก็แลเมื่อเทพธิดาแสดงว่า ดีฉันถึงความเป็นเทพธิดา จึงกล่าวว่า อมุหิ เทวตา ดีฉันเป็นเทพธิดา ดังนี้.

บทว่า ตเทว กมฺมํ กุสฺสํ กตํ มยา ความว่า ดีฉันทำกรรมเป็นกุศลเพียงถวายท่อนอ้อยนั้นเท่านั้น. อธิบายว่า ดีฉันไม่รู้อย่างอื่น. บทว่า สุขญจ กมฺมํ ได้แก่ ผลของกรรมอันเป็นความสุข. จริงอยู่ในที่นี้ท่านกล่าวผลของกรรมว่า กมฺมํ ด้วยลบบทหลังหรือใกล้เคียงกับเหตุคุณในประโยคมีอาทิว่า

กุสลาณํ ภิกขเว ฐมฺมานํ สฺมาทานเหตุ เอวมิทํ ปุญฺญํ ปวทุตฺติ
ความว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย บุญนี้ย่อมเจริญอย่างนี้ เพราะเหตุแห่งการ
สมาทานธรรมเป็นกุศล และในประโยคมีอาทิว่า **อนฺุโภมิ สกํ ปุญฺญํ**
ความว่า ข้าพเจ้าแสวงบุญของตนดังนี้. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **กมฺมํ** เป็น
ทุศยาวิภัตติลงในอรรถแห่งตติยาวิภัตติ ความว่า **กมฺเมน** แปลว่า
ด้วยกรรม. อีกอย่างหนึ่ง กรรมเกิดในภพนชชื่อยถกรรม. อีกอย่างหนึ่ง
ชื่อว่ากรรมเพราะอันบุคคลพึงใคร่ เพราะว่าการมนั้นเข้าไปประกอบด้วย
กาม เพราะคิดในความสุข จึงชื่อว่า **กมนิเย** เพราะควรใคร่. บทว่า
อตุตฺตา คือ ด้วยตนเอง อธิบายว่า ด้วยตนเองโดยความเป็นอิสระ
เพราะตนเองมีอำนาจ. บทว่า **ปริจารยามหิ อตุตฺตาณิ** ในกาลาก่อน
กล่าววว่า **อตุตฺตา** ควรตั้งบทว่า **อตุตฺตาณิ** เพราะเปลี่ยนวิภัตติ.

บทว่า **เทวินฺทคฺคฺคฺตา** ได้แก่ ทำวสัถกะจอมเทพคู้มครอง หรือ
คู้มครองจุจอมเทพเพราะมีบริวารมาก. บทว่า **สมฺปิปาตา** ได้แก่ เอิบอิม
ด้วยดี คือถึงพร้อมด้วยดี. บทว่า **มหาวิปาตา** คือ มีผลไพบุลย์.
บทว่า **มหาชฺฐติกา** คือ มีเดชมาก มีอานุภาพมาก.

บทว่า **ตุวํ** คือ ซึ่งท่าน. บทว่า **อนฺุภฺมฺปกิ** คือ มีความกรุณา.
บทว่า **วิหุ** คือ มีปัญญา. อธิบายว่า ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมี. บทว่า
อุเปจฺจ แปลว่า เข้าไปหา. บทว่า **วณฺุทิ** ได้แก่ กราบด้วยเบญจางค-
ประดิษฐ์. ข้าพเจ้าได้ถามถึงกุศลคือความไม่มีโรค. อธิบายว่า ข้าพเจ้า
ระลึกถึงกุศลนี้ด้วยปีติอันสิ้นพัน. บทที่เหลือมีนัยดังได้กล่าวแล้วในหน
หลังนั้นแล.

จบอรรถกถาอุจฺจฺฐายิกาวิมาน

๓. ปลั่งกวิมาน

ว่าด้วยปลั่งกวิมาน

[๓๑] พระมหาโมคคัลลานเถระ ถาแมนางเทพธิดานั้นด้วยคาถา
ความว่า

ดูก่อนนางเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก ท่านอยู่
บนที่นอนใหญ่เป็นบัลลังก์อันประเสริฐ อัญมณีกรรม
ตกแต่งให้วิจิตรด้วยแก้วมณีและทองคำ ไรยดอกไม้
ไว้เกลื่อนกล่น อนึ่ง รอบ ๆ ตัวท่าน เหล่านางเทพ-
อัปสรมีร่างสมทรง แผลงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ ฟ้อนรำ
ขับร้อง ให้ท่านรำเรงบันเทิงใจอยู่เป็นนิจ ท่านเป็น
นางเทพธิดาผู้ศักดิ์สิทธิ์มีฤทธิ์อานุภาพมาก ครั้งเมื่อ
ท่านยังเป็นมนุษย์อยู่ได้ทำบุญอะไรไว้ ท่านเป็นผู้มี
อานุภาพอันรุ่งเรือง และมีรัศมีกายสว่างไสวไปทั่ว
ทุกทิศอย่างนี้ เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้นตอบว่า

ดิฉันเมื่อเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก เป็น
บุตรสะใภ้ในตระกูลอันมั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ดิฉันเป็น
ผู้ไม่โกรธ เป็นผู้ประพฤติดูได้บังคับบัญชาของสามี
ไม่ประมาทในวันอุโบสถ เมื่อดิฉันยังเป็นสาวอยู่
เป็นผู้รักดีด้วยการไม่ประพฤตินอกใจสามีหนุ่ม ดิฉัน

เป็นที่โปรดปรานของสามีเป็นอย่างยิ่ง ก็เพราะดีฉัน
มีน้ำใจอ่อนโยน ดีฉันได้ประพุดิตนให้เป็นที่ชื่นชอบ
ใจของสามีทั้งกลางวันและกลางคืน ชาติก่อนดีฉัน
เป็นผู้มีศีล เป็นผู้บำเพ็ญในสิกขาบททั้งหลาย อย่าง
ครบถ้วน คือ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์
มีการงานทางกายบริสุทธิ์ ประพุดิตมจรรย้อย่าง
สะอาดไม่กล่าวคำเท็จ และเว้นขาดจากดื่มน้ำเมา
ดีฉันมีใจเลื่อมใส ประพุดิตามธรรม ปลาบปลื้มใจ
เข้ารักษาอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ใน
วัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปักษ์ และ
ตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ ครั้นดีฉันสมาทานกุศลธรรม
อันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างประเสริฐเป็น
อริยะ มีความสุขเป็นกำไร เช่นนี้แล้ว ชาติก่อน
ดีฉันได้เป็นสาวิกาของพระสุตเจ้า ได้เป็นผู้อยู่ได้
บังคับบัญชาของสามีเป็นอันดี ครั้นดีฉันทำกุศลกรรม
เช่นนี้ ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในมนุษยโลก เป็นผู้มี
ส่วนแห่งภพอันวิเศษ พอสิ้นชีพลงแล้ว ดีฉันจึงถึง
ความเป็นนางเทพดาผู้มีฤทธิ์ ในอภิธรรมปรายภพ
มาสู่สวรรค์ ห้อมล้อมด้วยหมู่เทพอัปสรในวิมาน
มีปราสาทอย่างประเสริฐ นารีนรมย์ คณะเทพเจ้า
และเหล่านางเทพธิดาทั้งหลาย ซึ่งมีรัศมีชานออก

จากกายตน พากันมาชื่นชมยินดีกับดีฉันผู้มีอายุยืน
มาสู่เทพวิมาน.

จบปลัดั่งกวิมาน

อรรถกถาปลัดั่งกวิมาน

ปลัดั่งกวิมาน มีคาถาว่า **ปลลฺงฺกเสฏฺเฐ มณฺโฬวณฺณจิตฺเต**
ดังนี้ เป็นต้น. ปลัดั่งกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี. ก็สมัยนั้น ธิดาของอุบาสิกคนหนึ่ง
ในกรุงสาวัตถี มารดาบิดายกให้กุลบุตรคนหนึ่ง ในกรุงสาวัตถีนั้นเอง
เสมอกันทางตระกูลและประเทศ เป็นต้น. ธิดานั้นเป็นหญิงไม่โกรธ ถึง
พร้อมด้วยศีลและมารยาท นับถือสามัญจเวทดา สมาทานศีล ๕ และ
ในวันอุโบสถรักษาศีลอุโบสถโดยเคร่งครัด. ต่อมานางถึงแก่กรรมเกิดใน
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์. ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระไปเหมือนอย่างทีกล่าว
มาแล้วในหนหลัง ถ้ามเทพธิดานั้นว่า

ดูก่อนเทวีผู้มีอนุภาพมาก ท่านแผลงฤทธิ์ได้

ต่าง ๆ อยู่บนที่นอนอันโอฬาร เป็นบัลลังก์ประเสริฐ

วิจิตรด้วยแก้วมณีและทองคำ ลาดด้วยดอกไม้.

นางอัปสรเหล่านี้ ฟ้อนรำขับร้อง ให้ความบันเทิง

แก่ท่านโดยรอบ. เทวีผู้มีอนุภาพมาก ท่านเป็นผู้

สำเร็จฤทธิ์ เมื่อเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้

ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ ผิวพรรณของท่าน
สว่างไปทั่วทิศด้วยกรรมอะไร ดังนี้.

แม่เทพธิดานั้นก็ได้ตอบด้วยคาถาทิ้งหลายเหล่านี้ว่า

ดิฉันเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ได้เป็นสะใภ้ใน
ตระกูลมั่งคั่ง. ดิฉันไม่โกรธ อยู่ในอำนาจของสามี
ในวันอุโบสถก็มีได้ประมาณ. ดิฉันเป็นมนุษย์วัยสาว
มิได้เหลวไหล มีจิตเลื่อมใสให้สามีโปรดปรานเป็น
ที่ยิ่ง เมื่อก่อนดิฉันได้เป็นหญิงมีศีล มีความประพฤติ
เป็นที่พอใจ. ดิฉันเว้นฆ่าสัตว์ เว้นลักทรัพย์ มีกาย
บริสุทธิ์ เป็นพรหมจารีที่สะอาด ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่
พูดเท็จ ทำให้บริบูรณ์ในสิกขาบททั้งหลาย. ดิฉัน
มีใจเลื่อมใส ประพฤติตามธรรม มีใจปลาบปลื้ม
เข้ารักษาอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ในวัน
๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปักษ์และตลอด
ปาฏิหาริย์ปักษ์ ครั้นดิฉันสมาทานกุศลอันประกอบด้วย
องค์ ๘ เป็นอริยะนี้ มีความสุขเป็นกำไรแล้ว
ชาติก่อนดิฉันได้เป็นสาวิกาของพระสุคต ได้อยู่ใน
อำนาจของสามีเป็นอย่างดี ครั้นดิฉัน ทำกุศลกรรม
เช่นนี้ในขณะที่ยังมีชาติอยู่ เป็นผู้มีส่วนแห่งภพอัน
วิเศษ เมื่อถึงแก่กรรมลง ดิฉันได้เป็นเทพธิดาผู้มี

ฤทธิ์ ในอภิธรรมปรัยภพ มาสู่สวรรค์ หมู่เทพซึ่งมี

รัศมีชานออกจากกายตน ห้อมล้อมด้วยหมู่นางอัปสร

ในวิมานมีปราสาทอันประเสริฐ นำรื่นรมย์ พากัน

ชื่นชมตื้นผู้มียุ้ยมาสู่เทพวิมาน.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **ปลุลงกุเสฏฺฐเจ** ได้แก่ บัลลังก์อันประเสริฐ คือบัลลังก์อันสูงสุด เพื่อแสดงความที่ที่นอนนั้นประเสริฐที่สุดจึงกล่าวว่ **มณโสิวณฺณจิตฺเต** วิจิตรด้วยแก้วมณีและทองคำ. บนที่นอนเป็นบัลลังก์อันประเสริฐ ที่ท่านกล่าวว่ **ตตฺถ** ในที่นั้น และ **สยเน** บนที่นอนอันวิจิตรด้วยแก้วมณีรุ่งเรืองด้วยตาข่ายรัศมีแก้วหลายอย่าง. ชื่อว่า บัลลังก์ประเสริฐที่สุดเป็นที่ที่ควรนอน. บทว่า **เต** คือ โดยรอบตัวท่าน. ควรเปลี่ยนวิภัตติเป็น **ต** เพราะเพ่งถึงบทว่า **ปโมทยนฺติ**. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ปโมทยนฺติ** ได้แก่ ทำความบันเทิง อธิบายว่ ยังความบันเทิงให้เกิดแก่ท่าน.

บทว่า **ทหฺรา อปาปิกา** ได้แก่ แม้เป็นสาวก็ไม่ใช่คนเหลวไหล ปาฐะว่ **ทหฺรา สฺวาปาปิกา** ดังนี้บ้าง. ความอย่างเดียวกัน คือไม่นอกใจในสามีหนุ่ม. อาจารย์บางพวกกล่าวว่ **ทหฺรสฺสา ปาปิกา** ดังนี้บ้าง ได้แก่ ไม่นอกใจสามีหนุ่ม. อธิบายว่ เป็นหญิงดีด้วยการปรนนิบัติโดยเคารพและด้วยการไม่ประพฤตินอกใจ. ด้วยเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่ **ปสนฺนจิตฺตา** มีจิตเลื่อมใสแล้ว. บทว่า **อิหราธยิ** คือ ให้อินดี. บทว่า **รตุโต** คือ ในกลางคืน.

บทว่า **อโจริกา** คือ เว้นจากการลักทรัพย์. อธิบายว่ เว้นจาก

การถือเอาของที่เขาไม่ให้. ปาฐะว่า **วิรตา จ โจรียา** ดังนี้บ้าง
อธิบายว่า เว้นจากความเป็นขโมย. บทว่า **สสุทฺธกายา** ได้แก่ มีกาย
บริสุทธิ์ด้วยดี เพราะทำกรงานทางกายบริสุทธิ์. จากนั้นเป็นผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์อย่างสะอาด เพราะไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในผู้อื่นนอกจาก
สามี. สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า

**พวกเราไม่นอกใจภรรยา แม้ภรรยาก็ไม่นอก
ใจพวกเรา พวกเราประพฤติพรหมจรรย์ ยกเว้น
ภรรยาเหล่านั้น เพราะฉะนั้นแล พวกเราจึงไม่ตาย
ตอนยังเป็นหนุ่มสาว ดังนี้.**

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **สุพฺรหฺมจารินี** ได้แก่ เป็นผู้ประพฤติ
พรหมจรรย์สะอาด ด้วยสามารถแห่งมรรคพรหมจรรย์ คือ อุโบสถศีล
อันสะอาดบริสุทธิ์ประเสริฐ ประเสริฐที่สุด หรือพรหมจรรย์อันเป็นส่วน
เบื้องต้นความสมควร.

บทว่า **อนุชฺชมฺจารินี** ได้แก่ มีปกติประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม
ของพระอริยะทั้งหลาย. โยชนาแก่ไว้ว่า ข้าพเจ้าเข้ารักษาอุโบสถประกอบ
ด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐเป็นอริยะ เพราะไม่มีโทษดังที่ท่านกล่าวแล้ว
ตามลำดับนี้ หรือเพราะเป็นอริยะด้วยองค์ ๘ อันประเสริฐเป็นอริยะดัง
ที่กล่าวแล้ว เชื่อว่าเป็นกุศลธรรม เพราะอรรถว่าไม่เศร้าหมอง และเพราะ
อรรถว่าไม่มีโทษ เชื่อว่ามีสุขเป็นกำไร เพราะมีสุขเป็นวิบาก และเพราะ
มีสุขเป็นอานิสงส์.

บทว่า **วิเสสภากินี** ได้แก่ เป็นผู้มีส่วนแห่งสมบัติภพอันวิเศษ คือ

เป็นทิพย์. บทว่า สุกติมุหิ อาคตา ได้แก่ มา คือเข้าถึงสวรรค์ หรือ มาในสุคติสวรรค์ คือทิพยสมบัติ. ปาฐะว่า สุกติ หิ อาคตา มาสู่ สวรรค์ดังนี้บ้าง. บทว่า หิ ในบทนั้นเป็นเพียงนิบาต หรือมีความ เป็นเหตุ. โยชนาแก้วว่า เพราะมาสู่สุคติ ฉะนั้น จึงเป็นผู้มีส่วนแห่งภว ุวิเศษ.

บทว่า วิมานปราสาทเวร ได้แก่ ในปราสาทอันสูงสุดในวิมาน ึ่งหลาย หรือในปราสาทอันเลิศกล่าวคือวิมาน หรือดิฉัน อันหมუნาง ้อปสรแวดล้อมแล้วในวิมาน อันเป็นปราสาทประเสริฐใหญ่หาประมาณ มิได้ คำนวณไม่ได้ มีรัศมีชานออกจากกายตนเองบันเทิงอยู่. อีกอย่าง หนึ่ง ควรนำบทว่า อมุหิ มาประกอบด้วย. บทว่า ทิมายุกิ โยชนาแก้ว ่า หมู่เทพพากันยินดีกับข้าพเจ้าผู้มีอายุยืน เพราะมีอายุยืนกว่าพวกเทพ ั้นต่ำ และเพราะมีอายุไม่น้อยกว่าพวกเทพที่เกิดในวิมานนั้น ผู้มาคือ ้เข้าถึงเทพวิมานตามที่กล่าวแล้ว. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาปัลลิ่งกวิมาน

๔. ลตาวิมาน

ว่าด้วยลตาวิมาน

[๑๒] นางเทพนารี ๕ องค์ มีความรุ่งเรือง มีปัญญา

งดงามด้วยคุณธรรม เป็นธิดาของท้าวเวสสวัณมหา-

ราช คือ นางลดาเทพธิดา ๑ นางสังขาทะพธิดา ๑

นางปวราเทพธิดา ๑ นางอัจฉิมุติเทพธิดา ๑ นาง

สุดาเทพธิดา ๑ ต่างเป็นนางบำเรอของท้าวสักกเทว-
ราชผู้ประเสริฐ มีสิริ ได้พากันไปยังแม่น้ำอันไหล
มาจากสระอนาคต มีน้ำเยือกเย็น มีดอกอุบลนำ
รื่นรมย์ ในป่าหิมพานต์ เพื่อทรงสนาน ครั้นทรง
สนาน ฟ้อนรำขับร้อง รื่นเริงสำราญใจในแม่น้ำแล้ว
จึงนางสุดาเทพธิดาได้ตามนางลดาเทพธิดาผู้พี่องค์-
ใหญ่กว่า เจ้าพี่เจ้า ผู้มีดวงตาเหลืองปนแดง มีร่าง
ประดับด้วยพวงมาลัยอุบล มีพวงมาลัยประดับเศียร
ผิวพรรณกึ่งดงามเปล่งปลั่งดังทองคำ มีอวัยวะทุก
ส่วนดงามผ่องใส เหมือนทองคำที่ปราศจากเมฆ
หมอก มีอายุยืน ดินันขอถามเจ้าพี่ เพราะทำบุญ
อะไรไว้ เจ้าพี่จึงได้มียศมาก ทั้งเป็นที่รักและ
โปรดปรานของพระภัสดา มีรูปงามสะสวยยิ่งนัก
ทั้งฉลาดในการฟ้อนรำขับร้อง และบรรเลงเป็นเยี่ยม
จนพวกเทพบุตรและเทพธิดาได้ตามถึงเสมอ ๆ ขอ
โปรดได้บอกแก่หม่อมฉันด้วยเถิด.

นางเทพธิดาจึงตอบว่า

ครั้งพี่ยังเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก เป็นบุตร
สะกัในตระกูลมั่งคั่งตระกูลหนึ่ง พี่มิได้เป็นคนมัก
โกรธ เป็นผู้ประพฤติอยู่ได้บังคับบัญชาของสามี ไม่
ประมาทในวันอุโบสถ เมื่อพี่ยังเป็นสาวอยู่ เป็นผู้
รักดีด้วยการไม่ประพฤตินอกใจสามีหนุ่ม พี่เป็นที่

โปรดปรานของสามีเป็นอย่างยิ่ง ก็เพราะพี่มีน้ำใจ
ผ่องใส ได้ทำตัวให้เป็นทีโปรดปรานของสามีพร้อม
ทั้งญาติชั้นผู้ใหญ่ และบิดามารดาของสามี ตลอดจน
คนใช้ชายหญิง พี่จึงได้มีบริวารยศอันบุญกรรมจัดมา
ให้ถึงอย่างนี้ เพราะกุศลกรรมนั้น พี่จึงได้เป็นผู้พิเศษ
กว่านางฟ้าพวกอื่น ในที่ ๔ สถาน คือ อายุ วรรณะ
สุชะ พละ ได้เสวยความยินดีมิใช่น้อย.
เมื่อนางสุดาเทพธิดาได้ฟังดังนี้แล้ว จึงได้พูดกับพี่สาวทั้งสามว่า
ข้าแต่เจ้าพี่ทั้งสาม เจ้าพี่ลดาได้แถลงถ้อยคำ
น่าฟังมากมิใช่หรือจ๊ะ หม่อมฉันทูลถามถึงเรื่องที่
พวกเราชอบสงสัยกันมาก ก็กล่าวแก้ได้อย่างไม่ผิด
พลาด เจ้าพี่ลดาควรเป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมสำหรับ
เราทั้งสี่และนารีทั้งหลาย มาเราทั้งปวงพึงประพฤติ
ธรรมในสามีทั้งหลาย เราทั้งปวงพึงประพฤติในสามี
เหมือนอย่างสตรีที่ดี ประพฤติยาเกรงสามี ฉะนั้น
ครั้งเราทั้งหลายปฏิบัติธรรม คือ การอนุเคราะห์
ต่อสามีด้วยสภาพทั้ง ๕ อย่างนี้ ก็จะได้สมบัติอย่าง
ที่เจ้าพี่ลดาพูดถึงอยู่ประเดี๋ยวนี้ พญาราชสีห์ตัว
สัตยูจรไปตามราวไพรใกล้เชิงเขา อาศัยอยู่บนบรรพ
เขาหลวง แล้วก็เที่ยวตะครุบจับสัตว์ ๔ เท้าใหญ่
น้อยทุก ๆ ชนิดกัดกินเป็นอาหารได้ ฉันทิด สตรี

ที่มีศรัทธาเป็นอริยสาวิกาในศาสนาี้ ก็ฉันนั้น เมื่อ
ยังอาศัยภัสตดาอยู่ ควรประพฤติยำเกรงสามี ฆ่าความ
โกรธเสีย กำจัดความตระหนี่เสียได้แล้ว เขาผู้
ประพฤติธรรมโดยชอบ จึงรื่นเริงบันเทิงใจอยู่บน
สวรรค์.

จบลดาวิมาน

อรรถกถาลดาวิมาน

ลดาวิมาน มีคาถาว่า ลดา จ สชชา ปวรา จ เทวตา ดังนี้
เป็นต้น. ลดาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เขตวันมมหาวิหาร อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี. ก็สมัยนั้น ธิดาของอุบาสกคนหนึ่ง
ชาวเมืองสาวัตถี ชื่อว่า ลดา เป็นบัณฑิตฉลาด มีปัญญา ไปตระกูลสามี
ประพฤติตนเป็นที่ชอบใจของสามีและแม่ผัวพ่อผัว พุคจนารัก ฉลาดใน
การสงเคราะห์บริวารชน สามารถจัดทรัพย์สมบัติในเรือนได้เรียบร้อย
ไม่มักโกรธ ถึงพร้อมด้วยศีลและมรรยาท ยินดีในการแจกจ่ายทาน ถือ
ศีล ๕ ไม่ขาด ได้เป็นหญิงไม่ประมาทในการรักษาอุโบสถ.

ครั้นต่อมา นางถึงแก่กรรม เกิดเป็นธิดาของท้าวเวสสุวรรณมหาราช
มีชื่อว่านางลดาเทพธิดาเหมือนกัน. นางลดาเทพธิดาได้มีน้องสาวอื่นอีก
๔ นาง คือ นางสังขาทะพธิดา นางปวราเทพธิดา นางอัญมิตีเทพธิดา
และนางสุดาเทพธิดา ท้าวสักกเทวราชนำนางทั้ง ๕ นั้นมาตั้งไว้ในฐานะ

เป็นนางบำเรอโดยให้เป็นหญิงพื่อนรำ. แต่นางลดาเทพธิดาได้เป็นที่โปรดปรานของท้าวสักกะมากเพราะนางฉลาดในการพื่อนรำขบร้อง.

เมื่อนางเหล่านั้นมานั่งประชุมร่วมกันอย่างมีความสุข จึงเกิดถกเถียงกันเกี่ยวกับความสามารถในการสังคีต. นางทั้งหมดจึงไปเฝ้าท้าวเวสสวัณมหาราชถามว่า พ่อเจ้า บรรดาลูก ๆ คนไหนฉลาดในการพื่อน เป็นต้นจะพื่อ ท้าวเวสสวัณมหาราชตรัสอย่างนี้ว่า ลูก ๆ จงไปที่ฝั่งสระอโนดาต ลูก ๆ เล่นสังคีต ในเทวสมาคมเถิด ณ ที่นั่น จักปรากฏความวิเศษของพวกลูก. นางเหล่านั้นได้ทำตาม ณ เทวสมาคมนั้น เมื่อนางลดาพื่อน พวกเทพบุตรไม่สามารถจะดำรงอยู่โดยสภาพของตนได้. พวกเทพบุตรพากันชื่นชมยินดี ไม่เคยมีความอัศจรรย์ใจมาก่อนเลย ต่างให้สาธุการไม่ขาดสาย โห่ร้องด้วยความยินดี ยกผืนผ้าใบยกไปมา ได้เกิดโกลาหลยกใหญ่จุฑาปาหิมพานต์ให้สะท้านหวั่นไหว. ก็เมื่อนางนอกนั้นพื่อน พวกเทพบุตรต่างนั่งนิ่งจนकुเหว่าอยู่ในโพรง. ความวิเศษได้ปรากฏแก่นางลดาเทพธิดา ในการจับกล่อมนั้นด้วยประการฉะนี้.

จึงบรรดาเทพธิดาเหล่านั้น ความสงสัยได้เกิดแก่นางสุดาเทพธิดาว่า พี่ลดาทำกรรมอะไรไว้หนอจึงครอบงำพวกเราไว้ได้ทั้งวรรณะและยศ ถ้ากระไรเราจะต้องถามกรรมที่พี่ลดาทำไว้. นางสุดาเทพธิดาจึงได้ถามนางลดาเทพธิดา. แม้นางลดาเทพธิดาก็ได้ตอบให้นางสุดาเทพธิดาทราบ.

ท้าวเวสสวัณมหาราช ได้บอกความทั้งหมดนี้แก่ท่านมหาโมคคัลลานเถระผู้จาริกไปยังเทวโลก พระเถระเมื่อจะกราบทูลความนั้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งแต่มูลเหตุของคำถาม จึงกราบทูลว่า

คำถามของนางสุดาเทพธิดาว่าเทพนารี ๕ องค์

มีความรุ่งเรือง มีปัญญางามด้วยคุณธรรม เป็นธิดา
ของท้าวเวสสวัณมหาราช คือ นางลดาเทพธิดา ๑
นางลัชชาเทพธิดา ๑ นางปวราเทพธิดา ๑ นาง
อัจฉิมุติเทพธิดา ๑ นางสุดาเทพธิดา ๑ ต่างเป็น
นางบำเรอของท้าวสักกเทวราชผู้ประเสริฐ ผู้มีสิริ
ได้พากันไปยังแม่น้ำอันไหลมาจากสระอินดาต มี
น้ำเย็น มีดอกบัวนารีนรมย์ ในป่าหิมพานต์ เพื่อ
ทรงสนาน ครั้นทรงสนานพื่อนรำขับร้อง รื่นเรงใน
แม่น้ำนั้นแล้ว นางสุดาเทพธิดาได้ถามนางลดาเทพ-
ธิดาว่า พี่เจ้า ผู้ทรงพวงมาลัยดอกบัว มีพวงมาลัย
ประดับเศียร มีผิวงามเปล่งปลั่งดังทองคำ มีดวงตา
เหลืองปนแดง มีอวัยวะทุกส่วนงามผ่องใสดุจทองคำ
ปราศจากเมฆหมอก มีอายุยืน นื่องขอลามเจ้าพี่
เจ้าพี่ทำบุญอะไรไว้จึงมียศ ทั้งเป็นที่รักของพระสวามี
มีรูปงามสะสวยยิ่งนัก ทั้งฉลาดในการพื่อนรำขับร้อง
และบรรเลงเป็นเยี่ยม จนเทพบุตรเทพธิดาได้ถาม
ถึงเสมอ ๆ ขอเจ้าพี่โปรดบอกแก่น้องด้วยเถิด.

นางลดาเทพธิดาตอบว่า

พี่เป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ได้เป็นสะใภ้ใน
ตระกูลมีสมบัติมาก พี่เป็นผู้ไมโกรธ พี่ประพฤติ

ตามอำนาจของสามี ไม่ประมาทในวันอุโบสถ เมื่อ
ที่ยังเป็นสาว พี่ไม่นอกใจสามี มีจิตเลื่อมใส เป็น
ที่โปรดปรานของสามี พร้อมทั้งพี่น้อง บิดามารดา
ของสามี ตลอดคนใช้ชายหญิง พี่จึงได้ยศอันบุญ
กรรมจัดมาให้ถึงอย่างนี้ เพราะกุศลกรรมนั้น พี่จึง
ได้วิเศษกว่านางฟ้าพวกอื่นในฐานะ ๔ คือ อายุ
วรรณะ สุขะ พละ ได้ส่วยความดีมีใช้น้อย.
เมื่อนางสุดาเทพธิดาได้ฟังดังนั้นแล้ว จึงได้พูดกับ
เจ้าพี่ทั้ง ๓ ว่า ข้าแต่เจ้าพี่ทั้ง ๓ เจ้าพี่ลดาได้บอก
ถ้อยคำนำฟังมากมีใช่หรือ น้องถามถึงเรื่องที่พวกเรา
สงสัยกันมาก ก็บอกได้อย่างไม่ผิดพลาด เจ้าพี่ลดา
ควรเป็นตัวอย่างอันดี สำหรับพวกเราทั้ง ๔ และนารี
ทั้งหลาย พวกเราทั้งหมดพึงประพฤติในสามี เหมือน
อย่างสตรีที่ดีประพฤติยำเกรงสามีฉะนั้น ครั้นเรา
ทั้งหลายปฏิบัติธรรม คือการอนุเคราะห์ต่อสามีด้วย
ฐานะทั้ง ๕ อย่างแล้ว ก็จะได้สมบัติอย่างที่เจ้าพี่
ลดาพูดถึงอยู่เดี๋ยวนี้ พญาราชสีห์ตัวสัตยูจรไปตามราว
ป่าใกล้เชิงเขา อาศัยอยู่บนภูเขา แล้วก็เที่ยวตะครุบ
จับสัตว์ ๔ ทำใหญ่่อยทุก ๆ ชนิดกัดกินเป็นอาหาร
ได้ฉันใด สตรีที่มีศรัทธาเป็นอริยสาวิกาในศาสนา
ก็ฉันนั้น เมื่อยังอาศัยสามีอยู่ ควรประพฤติยำเกรง
สามี ฆ่าความโกรธเสีย กำจัดความตระหนี่เสียได้

แล้ว เขาผู้ประพาศธรรมโดยชอบจึงรีบเร่งบันเทิง

ใจอยู่บนสวรรค์.

ในบทเหล่านั้น บทว่า ลตา จ สชฺชา ปวรา อจฺฉิมุตฺติ สุตตา เป็นชื่อของเทพธิดาเหล่านั้น. บทว่า ราชวรสุต ได้แก่ ท้าวเทวราช ผู้ประเสริฐ ก็คือประเสริฐที่สุดกว่ามหाराช ๔. อธิบายว่า เป็นบริจาริกาของท้าวสักกะ บทว่า รญฺโณ ได้แก่ มหाराช. ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า เวสฺสวณฺณสุต ธิดา ธิดาของท้าวเวสสวัณ. บทนี้ประกอบเป็นเอกพจน์ เป็นคำคลาดเคลื่อน ที่ถูกควรเป็น ธิตโร ธิดาทั้งหลาย. ชื่อว่า ราชี เพราะรุ่งเรืองคือรุ่งโรจน์. บทว่า ราชี ได้แก่ มีความรู้ มีปัญญา มีความรุ่งเรือง บทนี้เป็นวิเสสณะของเทพนารีทั้งหมดเหล่านั้น. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า บทนี้ เป็นชื่อของเทพธิดานี้. ตามมติของอาจารย์บางพวกเหล่านั้น บทว่า ปวรา เป็นวิเสสณะของเทพนารีเหล่านั้น. บทว่า ชมฺมุคฺเชหิ ได้แก่ ด้วยคุณอันประกอบด้วยธรรม คือ ไม่ปราศจากธรรม อธิบายว่า ด้วยคุณตามความเป็นจริง. บทว่า โสภิตา ได้แก่ รุ่งเรือง.

บทว่า ปญฺเจตฺต นารีโย ได้แก่ เทพธิดามีชื่อตามที่กล่าวแล้ว ๕ องค์ ในหิมวันตประเทศนี้. บทว่า สิตฺถกํ อุปฺปลินฺนํ สิวํ นที ท่านกล่าวหมายถึงปากน้ำอันไหลมาจากสระอโนดาต. บทว่า นจฺฉิตฺตวาคายิตฺตวาท่านกล่าวด้วยสามารถการพ้อนรำขับร้องที่เทพธิดาเหล่านั้นกระทำแล้วในเทวสมาคมตามคำสั่งของท้าวเวสสวัณผู้เป็นพระบิดา. บทว่า สุตตา ลตฺ พุริว ได้แก่ นางสุตาเทพธิดาบอกกับนางลตาเทพธิดาพี่สาว

ของตน. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **สุตา ลตฺ พุรวุ** ดังนี้ก็มี ความว่า นางสุตาเทพธิดา ธิดาของท้าวเวสสวัณมหาราชบอกกับนางลดาเทพธิดา.

บทว่า **ติมิรตมฺพุกฺขิ** ได้แก่ มีดวงตาประกอบด้วยสีแดงคล้ายเกสรดอกจิก. บทว่า **นภเว สโภณ** ได้แก่ งานเหมือนท้องฟ้า อธิบายว่า สดใสเพราะอวัยวะน้อยใหญ่บริสุทธิ์ดุจท้องฟ้าพ้นจากส่วนเล็กน้อย ที่เกิดขึ้นมีหมอกเมฆเป็นต้นในสรรพสมัญญามอยู่ฉะนั้น. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **นภเว** ตัดบทเป็น **นภเว** **เอว** บนท้องฟ้านั่นเอง. **เอว** ศัพท์เป็นสมุจยัตถะ (ความรวม). อธิบายว่า งามในทุกแห่งคือในวิมานอันตั้งอยู่บนอากาศ และในที่อันเนื่องกับพื้นดินมีภูเขาหิมวันต์ และเขาขุคนธรเป็นต้น. บทว่า **เกน กโต** ได้แก่เกิดขึ้นด้วยบุญ อะไร คือเช่นไร. บทว่า **ยโส** ได้แก่ บริวารสมบัติ และชื่อเสียง. อนึ่ง คุณทั้งหลายอันเป็นเหตุให้มีชื่อเสียงท่านใช้ด้วยศัพท์ว่า **กิตติสทฺท**.

บทว่า **ปติโน ปิยตรา** ได้แก่ เป็นที่รักของสามี คือเป็นที่โปรดปรานของสามี. ท่านแสดงถึงความงามของนางลดาเทพธิดานั้นด้วยบทว่า **ปติโน ปิยตรา** นั้น. บทว่า **วิสิฏฺฐกฺลฺยาณิตฺราติ รุปรโต** ได้แก่ วิเศษสุด งามยิ่ง ดียิ่ง ด้วยรูปสมบัติ. บทว่า **อสฺสุ** เป็นเพียงนิบาต. อนึ่ง อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **วิสิฏฺฐกฺลฺยาณิตฺราติ รุปรโต** มีรูปร่างสะสวยยิ่งนัก. บทว่า **ปทกฺขิณา** ได้แก่ ฉลาดทุกอย่างและวิเศษด้วย. บทว่า **นจฺจน** ในบทว่า **นจฺจนคิตฺวาทิต** นี้ ได้ลบลวิภตฺติหิง. ควรเป็น **นจฺเจ จ คิตฺเต จ วาทิตฺเต จ** ในการพ้อนรำ ในการขับร้อง และในการบรรเลง. บทว่า **นรนาธิปฺจฺจิตฺตา** ได้แก่ เทพบุตรเทพธิดาถามว่า นางลดาเทพธิดาไปไหน นางทำอะไร ดังนี้ เพื่อเห็นรูปและเพื่ออุทิศปะ.

ชื่อเทวร เพราะยินดีคุณเทวดาเพราะไม่คลุกคลีทางกายเป็นนิจ หรือ เพราะเป็นญาติผู้ใหญ่. ชื่อว่า สเทวร เพราะพี่น้องของสามีพร้อมด้วย ญาติผู้ใหญ่. แม่ผัวพ่อผัวชื่อว่า สสุระ พร้อมด้วยพ่อผัวแม่ผัวจึงชื่อว่า สัสสุระ. พร้อมด้วยทาสชายและหญิงชื่อว่า สทาสก เชื่อมด้วยบทว่า ปติมาภีราชยี้ เป็นที่โปรดปรานของสามี. บทว่า ตมฺหิ กโต คือใน ตระกูลนั้น. อธิบายว่า ได้มีบริวารยศอันบุญกรรมจัดมาให้ในขณะที่เป็น สะเก็ด ด้วยการเกิดแห่งบุญที่ได้ทำไว้ในขณะที่เกิดนั้น. บทว่า มม นี้ เปลี่ยนเป็น มยา ไม่เพ่งถึงบทว่า กโต.

บทว่า จตุพฺภิ ฐาเนหิ ได้แก่ ด้วยเหตุ ๔ อย่าง หรือเป็น นิमितในฐานะ ๔ อย่าง. บทว่า วิเสตมชฺชมฺคา ได้แก่ ถึงความเป็นผู้ วิเศษกว่านางฟ้าพวกอื่น. แสดงโดยสรุปของคำที่กล่าวว่า ด้วยฐานะ ๔ อย่างคือ อายุ วรรณะ สุขะ และพละ. อนึ่ง ท่านกล่าวว่า อายุเป็นต้น ของนางลดาเทพธิดานั้นชื่อว่า วิเศษ เพราะมีสภาพวิเศษที่สุดกว่าเทพธิดา เหล่าอื่น อนึ่ง ชื่อว่าเป็นฐานะ เพราะความเป็นเหตุ ที่นางลดาเทพธิดา นั้นควรถือเป็นแบบอย่างด้วยการยกย่อง คือ ได้ถึงความเป็นผู้วิเศษ. โยชนานว่า อายุ วรรณะ สุขะ และพละ เป็นเช่นไร.

บทว่า สุตฺติ นฺตุ ตํ ภาสตี ยํ อยํ ลดา ความว่า นางสุดาเทพธิดา ถามเจ้าพี่ทั้ง ๓ นอกนี้ว่า เจ้าพี่ลदानี้เป็นพี่สาวของพวกเราแล้วคำใดไว้ พวกพี่ก็ได้ยินคำนั้นแล้วมิใช่หรือ หรือไม่ได้ยิน. บทว่า ยํ โน ได้แก่ คำ ใดที่พวกเราสงสัย. บทว่า โน เป็นเพียงนิบาต. บทว่า โน อีกคำหนึ่ง คือ ของพวกเรา. หรือลงในอวชารณะคุณในประโยคมีอาทิว่า น โน สมฺม อตุติ ความว่า ไม่เหมือนพวกเรา. ด้วยเหตุนี้ เจ้าพี่พยากรณ์ไม่

ผิพลาต. อธิบายว่า พยากรณ์ไม่วิปริต.

บทว่า **ปติโน** **กิริมหาก** **วิสิฐจา** **นารีน** **คติ** **จ** **ตาธ** **ปวรา** **จ**
เทวตา ความว่า เจ้าพี่เป็นตัวอย่างอันดีเยี่ยมของพวกเราและของนารี
ทั้งหลาย และเป็นพี่ของนารีเหล่านั้น **ธรรมดาสามี** ชื่อว่าเป็นเจ้าของ
เพราะคุ้มครองจากความพินาศ และเป็นเทวดาผู้ประเสริฐสูงสุด เพราะ
เป็นที่พึ่งของแม่บ้านทั้งหลายเหล่านั้น ทำให้เกิดความยินดีโดยชอบ เป็น
ผู้นำประโยชน์สุขมาให้ทั้งเดี๋ยวนี้และต่อไป.

บทว่า **ปติสุ** **ชมม** **ปริจราม** **สพฺพา** ความว่า พวกเราทั้งหมด
จงประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติมีการตั้งก่อนเป็นต้น ในสามิของคน ๆ.
บทว่า **ยตุล** ได้แก่ นิमितใด. หรือเมื่อประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติในสามิ
ทั้งหลาย ชื่อว่าเป็นหญิงยำเกรงสามิ. บทว่า **ลจฺฉามเส** **ภาสติย** **อัย**
ลตา ความว่า พวกเราประพฤติธรรมในสามิทั้งหลาย จักได้สมบัติ
อย่างที่เจ้าพี่ลดาพูดว่าจะได้ในบัดนี้.

บทว่า **ปพฺพตฺตานุโลจโร** ได้แก่ พญาราชสีห์ตัวเดียวไปตามราวป่า
ใกล้ภูเขา. บทว่า **มหิณฺฐร** **ปพฺพตฺมาวลิตฺวา** ความว่า อาศัยอยู่บนภูเขา
ชื่อว่ามหินฺฐร เพราะทรงแผ่นดินไว้ ไม่หวั่นไหว. ในบทนั้นความว่า
อาศัยอยู่. ก็บทว่า **มหิณฺฐร** **ปพฺพตฺมาวลิตฺวา** นี้ เป็นเหตุยวิภัตติลง
ในอรรถแห่งสัตตมวิภัตติเพราะไม่เพ่งถึงบทว่า **อวาลิตฺวา**. บทว่า **ปสฺยห**
แปลว่า ชมชู้. บทว่า **ขุทฺเท** ความว่า พญาราชสีห์นั้นมาสัตว์มีช้าง
เป็นต้น น้อยใหญ่โดยประมาณด้วยกำลัง.

บทว่า **ตเถว** ความว่า นี่เป็นการอธิบายความพร้อมด้วยข้อ
เปรียบเทียบเชิงอุปมาด้วยคาถา เหมือนอย่างว่า สีหะอาศัยอยู่บนภูเขาอัน

เป็นที่อยู่ และที่หาอาหารของตนย่อมสำเร็จประโยชน์ตามที่ตนต้องการ
ฉันใด สตรีที่มีศรัทธาเลื่อมใสเป็นอริยสาวิกา ก็ฉันนั้นเหมือนกัน อาศัย
อยู่กับสามีผู้เป็นใหญ่เป็นภัสตรา เพราะหาเลี้ยงหาใช้ด้วยของกินและเครื่อง
นุ่งห่มเป็นต้น ประพฤติยำเกรงสามีด้วยปฏิบัติเกื้อกูลสามีในทุก ๆ อย่าง
มาคือละความโกรธ อันเกิดขึ้นในเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง กำจัดคือ
ครอบงำไม่ให้เกิดความตระหนี่อันเกิดขึ้น ในของที่ครอบครองไว้ ชื่อว่า
เป็นหญิงประพฤติธรรม เพราะพระพฤติกรรมคือความยำเกรงสามีและ
ธรรมของอุบาสิกาโดยชอบ สตรีนั้นย่อมรื่นเริงคือยอมถึงความบันเทิงใน
สวรรค์ คือเทวโลก. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาวิมาน

๕. กุตติลวิมาน

ว่าด้วยกุตติลวิมาน

[๓๓] พระมหาสัตว์นามว่ากุตติลบัณฑิต อันสมเด็จจอมรินทราราช
ทรงจำแลงองค์เป็นพราหมณ์โกสิยโคตร เสด็จเข้าไปหาทรงซักถามแล้ว
ได้ทูลตอบแสดงความเจ็บใจของตนให้ท้าวเธอทรงทราบด้วยคาถา ความ
ว่า

ข้าแต่ท้าวโกสิย์ ข้าพระองค์ได้สอนวิชาดีดพิณ

๗ สาย อันมีเสียงไพเราะมาก นารีนรมย์ ให้แก่

มุลิตะผู้เป็นศิษย์ เขาตั้งใจจะดีดพิณประชันกับข้า-

**พระองค์บนกลางเวที ขอพระองค์ทรงเป็นที่พึ่งของ
ข้าพระองค์ด้วย.**

สมเด็จพระนรินทรราชา ทรงสดับคำปรับทุกชั้นแล้ว เมื่อจะทรง
ปลอบยาจารย์ จึงตรัสปลุกใจด้วยคาถา ความว่า

**จะกลัวไปทำไมนะ ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าจะเป็น
ที่พึ่งของท่านอาจารย์ เพราะข้าพเจ้าเป็นผู้บูชาท่าน
อาจารย์ ข้าพเจ้าผู้เป็นศิษย์จะไม่ปล่อยให้ท่าน
อาจารย์ปราชัย ท่านอาจารย์ต้องเป็นผู้ชนะนายมุสิละ
ผู้เป็นศิษย์แน่นอน.**

เมื่อสมเด็จพระนรินทรราชาตรัสปลอบใจเช่นนี้ คฤตติลบัณฑิตก็โล่ง
ใจคลายทุกข์ พอถึงวันนั้นก็ไปประลองศิลป์กันบนเวทีหน้าพระโรง ใน
ที่สุด คฤตติลบัณฑิตผู้อาจารย์เป็นฝ่ายชนะ นายมุสิละผู้เป็นศิษย์เป็นฝ่ายแพ้
ถึงแก่ความตายกลางเวที เพราะอาชญาของปวงชน สมเด็จพระนรินทร-
ราชาทรงกล่าววาจาแสดงความยินดีด้วยคฤตติลบัณฑิตแล้ว เสด็จกลับเทว-
สถาน ครั้นกาลต่อมา สมเด็จพระนรินทรราชาตรัสใช้ให้พระมาตลีเทพ
สารถิ นำเวชยันตราขรกลงมารับคฤตติลบัณฑิตไปยังเทวโลกเพื่อให้คิดพิณ-
ถวาย คฤตติลบัณฑิตจึงกราบทูลท้าวโกสีย์ในท่ามกลางเทพบริษัท เพื่อ
ไต่ถามถึงบุรพกรรมของเทพธิดาทั้งหลาย ณ ที่นั้น เป็นรางวัลแห่งการ
คิดพิณเสียก่อน เมื่อได้รับพระอนุญาตแล้ว จึงไต่ถามถึงบุรพกรรมของ
เทพธิดาเหล่านั้นว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องแสงสว่างไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันคุณตลิลบัณฑิตตามเหมือน
ท่านพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว มีใจยินดี ได้
พยากรณ์ปัญหาแห่งผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในนระ และนารี
ทั้งหลาย ได้ถวายผ้าอย่างดีชิ้นหนึ่งแก่ภิกษุรูปหนึ่ง
ดิฉันได้ถวายผ้าอันน่ารักอย่างนี้ จึงมาได้ทิพย์วิมาน
อันน่าปลื้มใจถึงเช่นนี้ เชิญดูวิมานของดิฉันนั้นเถิด
ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณ
น่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพันนางอีก
ด้วย เชิญดูผลแห่งบุญ คือการถวายผ้าอย่างดี
ทั้งหลายนั้นเถิด เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมนั้น.

วิมานทั้ง ๔ ที่จะกล่าวต่อไปนี้ มีความพิสดาร
เหมือนวัตถุทายกวิมาน.

(๑) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก

๑๓๗ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญ
กรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในระและนารีทั้ง-
หลาย ได้ถวายดอกมะลิอย่างดีแก่ภิกษุหนึ่ง ดิฉัน
ได้ถวายดอกมะลิอันน่ารักอย่างนี้ จึงมาได้ทิพยวิมาน
น่าปลื้มใจถึงเช่นนี้ นิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของ
ดิฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่าง
และผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้ง
พันอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผลแห่งบุญ คือการ
ถวายดอกมะลิอย่างดีทั้งหลายนั้นเถิด เพราะบุญ
กรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑๓๗ และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

(๒) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพรึก เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ๑๓๗ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในนระและนารีทั้ง-
หลาย ได้ถวายอุรณของหอมอย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง
ดิฉันได้ถวายอุรณของหอมอันน่ารักอย่างนี้ จึงมาได้
ทิพย์วิมานอันน่าปลื้มใจเช่นนี้ นิมนต์พระคุณเจ้าดู
วิมานของดิฉันนี้เถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้า
ที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่า
นางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผล
แห่งบุญ คือ การถวายอุรณของหอมอย่างดีทั้งหลาย
นั้นเถิด เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงาม
เช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีส่องสว่างไปทั่วทุกทิศ เพราะ
บุญกรรมนั้น.

(๓) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม

แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในนระและนารีทั้ง-
หลาย ได้ถวายผลไม้อย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดิฉัน
ได้ถวายผลไม้อันน่ารักอย่างนี้ จึงมาได้ทิพยวิมาน
อันน่าปลื้มใจถึงเช่นนี้ นิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของ
ดิฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่าง
และผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้ง
พันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผลแห่งบุญ คือ
การถวายผลไม้อย่างดีทั้งหลายนั้นเถิด เพราะบุญ
กรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

(๔) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาวประ-
กายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะงาม
เช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะ
บุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในระและนารีทั้งหลาย ได้ถวายอาหารมีรสอย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดิฉันได้ถวายอาหารอันน่ารักอย่างนี้ จึงมาได้ทิพยวิมานอันน่าปลื้มใจถึงเช่นนี้ นิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของดิฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผลแห่งบุญ คือการถวายอาหารมีรสอย่างดีทั้งหลายนั้นเถิด เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว มีความปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่งผลกรรมที่ถูกลถามนั้นว่า

ดิฉันได้นำของหอม ๕ อย่าง ไปประพรมที่

องค์พระสถูปทองคำ สำหรับบรรจุพระบรมธาตุของ
พระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า นิมนต์พระคุณเจ้าดู

วิมานของดิฉันนี้เถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่
มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านาง
อัปสรทั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผลแห่ง
บุญคือการถวายของหอม ๕ อย่างนั้นเถิด เพราะ
บุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

วิมานทั้ง ๔ จะกล่าวต่อไปนี้ มีเนื้อความพิสดารเหมือนกับคันธ-
ปัญจจลิกวิมาน

(๑) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกลถามนั้นว่า

ดิฉันได้เห็นภิกษุและภิกษุณีทั้งหลาย พากัน
เดินทางไกล ได้ฟังธรรมเทศนาของท่านเหล่านั้น

ได้เข้ารักษาอุโบสถอยู่วันหนึ่งคืนหนึ่ง นิมนต์พระ-
คุณเจ้าอุวิมานของดีฉันทันเถิด ยิ่งกว่านั้น ดีฉันทันยัง
เป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็น
ผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณ
เจ้าอุผลแห่งบุญทั้งหลายเถิด เพราะบุญกรรมนั้น
ดีฉันทันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

(๒) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ฯ ล ฯ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกลถามว่า

ดีฉันทันยืนอยู่ในน้ำ มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายน้ำ
ใช้และน้ำฉันแก่ภิกษุรูปหนึ่ง นิมนต์พระคุณเจ้าอุ
วิมานของดีฉันทันเถิด ยิ่งกว่านั้น ดีฉันทันยังเป็น
นางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศ
กว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าอุ

ผลแห่งบุญทั้งหลายเถิด เพราะบุญกรรมนั้น ดีฉัน
จึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๆ ล ๆ และมีรัศมีสว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

(๑) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ๆ ล ๆ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดีฉันไม่คิดมุ่งร้าย ตั้งใจปฏิบัติเป็นอย่างดี ซึ่ง
ไม่กลัวและพ่อกลัวผู้ร้าย ผู้มักโกรธง่ายและหยาบคาย
เป็นผู้ไม่ประมาทในการรักษาศีลของตน นิมนต์พระ-
คุณเจ้าดูวิมานของดีฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดีฉันยัง
เป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็น
ผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย นิมนต์พระ-
คุณเจ้าดูผลแห่งบุญทั้งหลายเถิด เพราะบุญกรรมนั้น
ดีฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๆ ล ๆ และมีรัศมีสว่าง
ไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

(๔) พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ฯลฯ และมีรัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว มีความปลาบปลื้มใจ ได้พยากรณ์ปัญหาแห่ง
ผลกรรมที่ถูกถามนั้นว่า

ดิฉันเป็นหญิงรับใช้ รับจ้างทำกิจการงานของ
คนอื่น ไม่เกียจคร้าน ไม่เป็นคนโกรธง่าย ไม่ถือ
ตัว ชอบแบ่งปันสิ่งของอันเป็นส่วนของตนที่ได้มา
แก่ปวงชนที่ต้องการ นิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของ
ดิฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่าง
และผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้ง
พันนางอีกด้วย นิมนต์พระคุณเจ้าดูผลแห่งบุญทั้ง
หลายเถิด เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงาม
เช่นนี้ ฯลฯ และมีรัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมนั้น.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีส่องสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ สถิตอยู่เหมือนดาว
ประกายพริ้ว เพราะบุญกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะ

งามเช่นนี้ ๗๓ ๗ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระมหาโมคคัลลานเถระ
ถามแล้ว มีความปลาบปลื้มใจ จึงพยากรณ์ปัญหา
แห่งผลกรรมที่ถูกลถามนั้นว่า

ดิฉันได้ถวายข้าวสุกคฤกนมวัสตแก่ภิกษุรูป-
หนึ่ง ผู้กำลังเที่ยววิณฑบาตอยู่ นิมนต์พระคุณเจ้า-
จงดูวิมานของดิฉันนั้นเถิด ยิ่งกว่านั้น ดิฉันเป็น
นางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้เลิศ
กว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย เพราะบุญกรรมนั้น
ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๗๓ ๗ และมีรัศมีสว่าง
ไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

ในวิมานเหล่านั้น ๒๕ วิมานที่จะกล่าวต่อไปนี้ มีเนื้อความพิสดาร
เหมือนกับชีโรทนทายิกาวิมาน.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก
๗๓ ๗ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญ
กรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระมหาโมคคัลลานเถระ
ถามแล้ว มีความปลาบปลื้มใจ จึงพยากรณ์ปัญหา
แห่งผลกรรมที่ถูกลถามนั้นว่า ดิฉันได้ถวาย

๑. น้ำอ้อยงบ ๗๓ ๗

๒. ผลมะพลับสุก ๆ ล ๆ
๓. อ้อยท่อนหนึ่ง ๆ ล ๆ
๔. แดงโมผลหนึ่ง ๆ ล ๆ
๕. พักทองผลหนึ่ง ๆ ล ๆ
๖. ยอดผักต้ม ๆ ล ๆ
๗. ผลลิ้นจี่ ๆ ล ๆ
๘. เชิงกราน ๆ ล ๆ
๙. ผักดองกำหนึ่ง ๆ ล ๆ
๑๐. ดอกไม้กำหนึ่ง ๆ ล ๆ
๑๑. มัน ๆ ล ๆ
๑๒. สะเดากำหนึ่ง ๆ ล ๆ
๑๓. น้ำผักดอง ๆ ล ๆ
๑๔. แป้งคลุกงาคั่ว ๆ ล ๆ
๑๕. ประคดเอน ๆ ล ๆ
๑๖. ฝ้ายอังสะ ๆ ล ๆ
๑๗. พัด ๆ ล ๆ
๑๘. พัดสี่เหลี่ยม ๆ ล ๆ
๑๙. พัดใบตาล ๆ ล ๆ
๒๐. หางนกยูงกำหนึ่ง ๆ ล ๆ
๒๑. ร่ม
๒๒. รองเท้า ๆ ล ๆ
๒๓. ขนมห ขนมห ๆ ล ๆ

๒๔. ขนมตัม ๗ ล ๗

๒๕. น้ำตาลกรวด

แกกัณฐรูปหนึ่งผู้กำลังบิณฑบาตอยู่ นิมนต์พระ-
คุณเจ้าควิมานของดีฉันทันเถิด ยิ่งกว่านั้น ดีฉันทัน
ยังเป็นนางฟ้าที่มีรูปร่างและผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็น
ผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพันนางอีกด้วย เพราะบุญกรรม
นั้น ดีฉันทันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๗ ล ๗ และมีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เพราะบุญกรรมนั้น.

เมื่อนางเทพธิดาเหล่านั้น เพลิดเพลินที่ได้ทำมาเป็นอันดีอย่างนี้
แล้ว คุดติลบัณฑิตร่าเริง บันเทิงใจ เมื่อจะแสดงความชื่นชมยินดีของตน
จึงกล่าวว่า

ข้าพเจ้ามาถึงเมืองสวรรค์วันนี้ เป็นการดีแท้
เป็นฤกษ์งามยามดีที่ข้าพเจ้าได้เห็นนางเทพธิดาทั้ง-
หลาย ที่เป็นนางฟ้ามีรูปร่างและผิวพรรณน่ารักใคร่
ทั้งยังได้ฟังธรรมอันแนะนำทางบุญกุศลจากเธอเหล่า-
นั้นด้วย แต่จะไป ข้าพเจ้าจักการทำบุญกุศลให้มาก
ด้วยการให้ทาน ด้วยการประพฤติธรรมสม่ำเสมอ
ด้วยการรักษาศีลสังวร และด้วยการฝึกอินทรีย์
ข้าพเจ้าจักได้ไปสู่สถานที่ดี ๆ ไปแล้วไม่เสร์้าโศก.

จบคุดติลวิมาน

อรรถกถาคุตติวิมาน

คุตติวิมาน มีคาถาว่า สตุตตุนฺตี สุมฐุํ ดังนี้ เป็นต้น. คุตติวิมาน นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ จาริกไปยังเทวโลก ตามนัยที่กล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล ครั้นไปถึงภพดาวดึงส์ เห็นเทพธิดา ๓๖ นาง แต่ละนางมีนางอัปสร เป็นบริวาร สวยทิพยสมบัติใหญ่ใน ๓๖ วิมาน ซึ่งตั้งอยู่ ณ ภพดาวดึงส์ นั้น จึงถามถึงกรรมที่เทพธิดาเหล่านั้นได้กระทำมาในกาลก่อนตามลำดับ ด้วยคาถาทั้งหลาย ๓ คาถา มีอาทิว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน มีวรรณงาม ยิ่งนัก ดังนี้. แม้เทพธิดาเหล่านั้นก็ได้ตอบตามลำดับคำถามของพระมหาโมคคัลลานเถระ โดยนัยมีอาทิว่า วตุตฺตมทายิกา นารี ดีฉันเป็นนารี ได้ถวาย ผ้าเนื้อดี ดังนี้.

ลำดับนั้น พระเถระจึงออกจากเทวโลกลงมาสู่มนุษยโลก ได้กราบ ทูลความนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นได้สดับดังนี้แล้ว จึงตรัสว่า โมคคัลลานะ เทพธิดาเหล่านั้นมิได้ตอบอย่างที่เราถามในบัดนี้อย่างเดียวกัน เมื่อก่อนก็ได้ตอบอย่างที่เราถามเหมือนกัน. พระเถระกราบทูลขอร้องให้ตรัส พระองค์จึงได้ตรัสเล่าเรื่องของพระองค์ ครั้งเป็นคุตติละอาจารย์ในอดีตให้ฟังดังต่อไปนี้

ในครั้งอดีต เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติอยู่ในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติอยู่ในตระกูลคนธรรพ์ ได้เป็นอาจารย์ปรากฏชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในทุกทิศโดยชื่อว่า คุตติละ เช่นเดียวกับติมพฐนารทะ เพราะเป็นผู้มีศิลปะบริสุทธินศิลปะของคนธรรพ์. คุตติละนั้นเลี้ยง कुमारดา

บิดาผู้แก่เฒ่าตาบอด. คนธรรมดา ชื่อมุสลิละ ชาวอุชเชนี ได้ทราบถึงความสำเร็จทางศิลปะของอาจารย์คุดติละนั้น จึงเข้าไปหาทำความเคารพแล้วยืน ณ ส่วนข้างหนึ่ง เมื่ออาจารย์คุดติละถามว่า ท่านมีธุระอะไรหรือ จึงบอกว่า ประสงค์จะเรียนศิลปะในสำนักของอาจารย์. อาจารย์คุดติละมองดูมุสลิละ คนธรรมดา นั้น เพราะเป็นผู้ฉลาดในการดูลักษณะ คิดว่า เจ้านี่มีอัชฌาศัย ไม่เรียบร้อยหยาบคาย จักเป็นคนไม่รู้จักคุณคน ไม่ควรสงเคราะห์ ดังนี้ จึงไม่ให้โอกาสที่จะเรียนศิลปะ มุสลิละจึงเข้าไปหามารดาบิดาของอาจารย์คุดติละ ขอร้องให้มารดาบิดาช่วย. อาจารย์คุดติละ เมื่อถูกมารดาบิดา แค้นได้ จึงคิดว่า ถ้อยคำของครู ควรแก่ค่า ดังนี้ จึงเริ่มบอกศิลปะแก่ มุสลิละ เพราะอาจารย์คุดติละปราศจากความตระหนี่ และเพราะมีความกรุณาจึงไม่ทำอาจริยมุขฉู้ (หวงความรู้) ให้มุสลิละศึกษาศิลปะโดยสิ้นเชิง.

แม้มุสลิละนั้น เพราะเป็นคนฉลาด เพราะสะสมบุญมาก่อนและ เพราะไม่เกียจคร้าน ไม่ซ้าก็เรียนจบศิลปะจึงคิดว่า กรุงพาราณสีนี้ เป็น นครเลิศในชมพูทวีป ถ้ากระไร เราควรแสดงศิลปะแก่บริษัทหน้าพระที่นั่ง ในนครนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็จักปรากฏชื่อเสียงเป็นที่รู้จักยิ่งกว่าอาจารย์ ในชมพูทวีป ดังนี้. มุสลิละ จึงบอกแก่อาจารย์ว่า กระผมประสงค์จะ แสดงศิลปะหน้าพระที่นั่ง ขอท่านอาจารย์ได้โปรดนำกระผมเข้าเฝ้าด้วยเถิด. พระมหาสัตว์ มีความกรุณาว่า มุสลิละนี้ เรียนศิลปะในสำนักของเราจึงได้ รับอุปถัมภ์ ดังนี้ จึงนำเขาเข้าเฝ้าพระราชา แล้วกราบทูลว่า ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระองค์ได้โปรดทอดพระเนตรดูความชำนาญ ชำนาญในการคิดพิณของลูกศิษย์ ของข้าพระพุทธเจ้าผู้นี้เถิด พระเจ้าข้า พระราชาตรัสสั่งว่า ดีแล้ว ทรงสดับการคิดพิณของมุสลิละนั้น พอพระทัย

ยิ่งนัก ครั้นมุสิละกราบทูลลา ทรงห้ามแล้วตรัสว่า เจ้าจงอยู่รับราชการกับเราเถิด เราจักให้ครึ่งหนึ่งจากส่วนที่ให้แก่อาจารย์. มุสิละกราบทูลว่าขอเดชะ. ข้าพระองค์จะไม่ขอรับต่ำกว่าอาจารย์ ขอพระองค์ได้โปรดพระราชทานเท่ากับอาจารย์เถิด พระเจ้าข้า เมื่อพระราชตรัสว่า เจ้าอย่าพูดอย่างนั้นซิ ธรรมดาอาจารย์เป็นผู้ใหญ่ เราจักให้เจ้าครึ่งหนึ่งเท่านั้น มุสิละกราบทูลว่า ขอเดชะพระอาญาไม่พินเกล้าฯ ขอพระองค์ได้โปรดทอดพระเนตรศิลปะของข้าพระองค์และอาจารย์เถิด พระเจ้าข้า แล้วก็ออกจากกรุงราชคฤห์ เทียวโหมฆาไปในที่นั้น ๆ ว่า จากนี้ไป ๗ วัน จักมีการแสดงศิลปะ ที่หน้าพระลานหลวง ระหว่างข้าพเจ้าและอาจารย์คู่ตติละ ขอเชิญผู้ประสงค์จะชมศิลปะนั้นจงพากันมาชมเถิด.

พระมหาสัตว์ สดับดังนั้นแล้วคิดว่า มุสิละนี้ ยังหนุ่มมีกำลัง ส่วนเราแก่แล้วกำลังก็น้อย ถ้าเราแพ้ เราตายเสียดีกว่า เพราะฉะนั้น เราจะเข้าไปป่าผูกคอตายละ จึงไปป่า เกิดกลัวตายก็กลับ อยากตายอีกไปป่ากลัวตายอีกก็กลับ เมื่อพระมหาสัตว์ไป ๆ มา ๆ อยู่อย่างนี้ ที่นั้นเดียนโล่ง ไม่มีหญ้าเลย. ลำดับนั้น เทวราชเข้าไปหาพระมหาสัตว์ปรากฏรูปประดิษฐานอยู่บนอากาศ กล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอาจารย์ทำอะไร. พระมหาสัตว์ได้ทูลตอบแสดงความเจ็บใจของตนว่า

ข้าแต่ท้าวโกสีย์ ข้าพระองค์ได้สอนวิชาดีดพิณ

๗ **ตาย มีเสียงไพเราะมากน่ารื่นรมย์ แก่มุสิละผู้**
เป็นศิษย์ เขาตั้งใจจะดีดพิณประชันกับข้าพระองค์
กลางเวที ขอพระองค์ได้โปรดเห็นที่พึงแก่ข้าพระองค์
ด้วยเถิด.

อธิบายความว่า ข้าแต่ท้าวราช ข้าพระองค์ได้สอนศิลปะของคนธรรมดา มิให้เสียงขบร้อง ๔ อย่าง มีเสียงเหมือนนกยูงร้องเป็นต้น เลื่อมไปจากการจำแนกเสียงเป็นต้น อันได้แก่วิชาชื่อว่า พิณ ๗ สาย เพราะแสดงเสียง ๗ อย่าง มีเสียงเหมือนนกยูงร้องเป็นต้น เพราะมีสาย ๗ สาย ชื่อว่ามีเสียงไพเราะมาก เพราะทำเสียงนั้นมิให้เลื่อมไปจากชนิดของเสียง ๒๒ อย่าง ตามสมควร ดังนี้จึงชื่อ สุมธุระ ชื่อว่า นารีนรมย์ เพราะเสียงและพิณนารีนรมย์อย่างยิ่งแก่ผู้ฟังโดยการเทียบกันและกัน เพราะเป็นผู้ฉลาดในการปรับเสียงครบ ๕๐ เสียง ตามที่เรียนมา เพราะเหตุนี้ ข้าพระองค์ได้สอนได้ให้เรียนได้ให้ศึกษาแก่ลูกศิษย์ ชื่อว่า มุติละ. มุติละนั้นเป็นลูกศิษย์ จะคิดพิณประชันกับข้าพระองค์ผู้เป็นอาจารย์ของตนบนเวที คือ ทำท่าย เพื่อแสดงความวิเศษของตนด้วยการแข่งดี เขาบอกแก่ข้าพระองค์ว่า อาจารย์จงมาแสดงศิลปะกันเถิด ดังนี้ ข้าแต่ท้าวโกสิยเทวราช ขอพระองค์จงเป็นที่พึงอาศัยแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด.

ท้าวสักกเทวราชได้สดับดังนั้น เมื่อจะทรงพลอบว่า อาจารย์อย่ากลัวเลย ข้าพเจ้าเป็นที่พึง ช่วยบรรเทาทุกข์ของอาจารย์ จึงตรัสว่า

ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าจะเป็นที่พึ่งของอาจารย์

ข้าพเจ้าเป็นผู้บูชาท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าผู้เป็นศิษย์จะ

ไม่ปล่อยให้ท่านอาจารย์แพ้ ท่านอาจารย์จะต้องชนะ

นายมุติละผู้เป็นศิษย์แน่นอน.

นัยว่า พระมหาสัตว์ได้เป็นอาจารย์ของท้าวสักกเทวราชในอรรถภาพก่อน. ด้วยเหตุนี้ ท้าวสักกเทวราชจึงกล่าวว่ **อหมาจริย ปุชโก**

ข้าพเจ้าเป็นผู้บูชาท่านอาจารย์ ดังนี้ ไม่ใช่คู่แข่งฉันเหมือนนายมุสิละ. เมื่อลูกศิษย์เช่นข้าพเจ้ายังมีอยู่ อาจารย์เช่นท่านจะแพ้ได้อย่างไร. เพราะฉะนั้น ศิษย์จักไม่ชนะท่านอาจารย์ได้. ท่านอาจารย์นั้นแหละจักชนะนายมุสิละผู้เป็นศิษย์อย่างแน่นอน. อธิบายว่า นายมุสิละนั้นเมื่อแพ้แล้วจักถึงความพินาศ. ก็แกล้งทำตัวสักกเทวราชตรัสอย่างนี้ แล้วจึงปลอบว่า ในวันที่ ๗ ข้าพเจ้าจักมายังโรงแข่งขันกัน ขอให้ท่านอาจารย์วางใจ เล่นดนตรีไปเถิด แล้วก็เสด็จไป.

ครั้นถึงวันที่ ๗ พระราชาพร้อมด้วยข้าราชการบริพารประทับนั่ง ณ ท้องพระโรง. อาจารย์कुตติละและนายมุสิละ เตรียมตัวเพื่อแสดงศิลปะเข้าไปถวายบังคมพระราชา นั่งบนอาสนะที่ตนได้ แล้วคิดพิณ ทำวีสักกะเสด็จขึ้นบนอากาศ. พระมหาสัตว์เห็นทำวีสักกะนั้น แต่คนนอกนั้นไม่เห็น. พวกบริษัทยังตั้งใจฟังในการคิดพิณของทั้ง ๒ คณะ ทำวีสักกะตรัสกับอาจารย์कुตติละว่า ท่านอาจารย์จงคิดสายที่ ๑. เมื่อคิดสายที่ ๑ แล้วพิณได้มีเสียงกังวานไพเราะ ทำวีสักกะตรัสต่อไปว่า ท่านอาจารย์จงคิดสายที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ ที่ ๗. เมื่อคิดพิณเหล่านั้นแล้ว พิณก็ได้มีเสียงก้องกังวานไพเราะยิ่งขึ้น. นายมุสิละเห็นดังนั้น เห็นที่ว่าตนแพ้แน่ ถึงกับคอดก. พวกบริษัทยังต่างร่าเริงยินดี ยกผืนผ้าโบทไปมา ช้องสาธุการแก่อาจารย์कुตติละ. พระราชาตรัสสั่งให้นำนายมุสิละออกจากท้องพระโรง. มหาชนเอาก่อนคืนท่อนไม้เป็นต้นขวางป่า จนนายมุสิละถึงแก่ความตายในที่นั้นนั่นเอง.

ทำวีสักกเทวราชแสดงความชื่นชมยินดีกับพระมหานุรุช แล้วเสด็จกลับสู่เทวโลกทันที. ทวยเทพทูลถามทำวีสักกะว่า ข้าแต่มหाराช พระองค์

เสด็จไปไหนมา ครั้นได้ฟังเรื่องราวนั้นแล้ว จึงพากันกราบทูลว่า ข้าแต่
มหาราช พวกข้าพระองค์ก็อยากเห็นพระอาจารย์คุณติละ ขอประทานโอกาส
ขอพระองค์ทรงนำอาจารย์คุณติละมาแสดงแก่พวกข้าพระองค์ ณ ที่นี้เถิด
ท้าวสักกะสดับคำของทวยเทพแล้ว มีเทวบัญชาให้มาตลี เอาเวชยันตรถไป
รับอาจารย์คุณติละมาให้พวกเรา ทวยเทพอยากจะเห็นอาจารย์นั้น. มาตลี
ได้ทำตามเทวบัญชา. ท้าวสักกะทรงทำความชื่นชมยินดีกับพระมหาสัตว์
แล้วตรัสว่า ท่านอาจารย์โปรดคิดพิณ ทวยเทพอยากฟัง. อาจารย์คุณติละ
ทูลว่า ข้าพระองค์เลี้ยงชีพด้วยศิลปะ เมื่อไม่มีค่าจ้างก็จะไม่แสดงศิลปะ.
ท้าวสักกะตรัสถามว่า ก็อาจารย์ต้องการค่าจ้างเช่นไรเล่า. อาจารย์คุณติละ
ทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ต้องการค่าจ้างอย่างอื่น แต่ขอให้ทวยเทพเหล่านี้
บอกถึงกุศลกรรมที่ท่านทำมาแล้วในชาติก่อนนั้นแล เป็นค่าจ้างของข้า-
พระองค์ละ. ทวยเทพต่างรับว่าดีแล้ว.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ เมื่อจะถามถึงความประพฤติกุศลที่ทวยเทพ
เหล่านั้นกระทำแล้วในอภิปาก่อน อันเป็นเหตุแห่งสมบัตินั้น โดยการประ-
ภาสถึงสมบัติที่ทวยเทพเหล่านั้นได้ในครั้งนั้นเฉพาะตน จึงถามด้วยคาถามี
อาทิว่า ภิกขุณฺเหเตน วณฺเณน ดังนี้. คุณท่านมหาโมคคัลลานะถามจะนั้น.
แม้ทวยเทพเหล่านั้นก็ตอบแก่อาจารย์คุณติละ เหมือนอย่าง que ตอบแก่พระ-
เถระ ด้วยบทมีอาทิว่า วตฺตตุตฺตมททายิกา นารี ดังนี้. ด้วยเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คุณก่อนโมคคัลลานะ เทวดาเหล่านั้นมิได้
ตอบอย่างเดียวกับที่เธอถามเท่านั้น เมื่อก่อนก็ได้ตอบเหมือนอย่างที่เรา
ถามเหมือนกันดังนี้.

ได้ยินว่า หญิงเหล่านั้น ครั้นศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เกิด

เป็นมนุษย์ ได้กระทำบุญอย่างนั้น ๆ. บรรดาหญิงเหล่านั้น คนหนึ่งได้
ถวายผ้า คนหนึ่งได้ถวายพวงดอกมะลิหนึ่งพวง ต้นหนึ่งได้ถวายของหอม
คนหนึ่งได้ถวายผลไม้อย่างดี คนหนึ่งได้ถวายอ้อย คนหนึ่งได้ถวายของ
หอม ๕ อย่างประพรมในเจดีย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า คนหนึ่งรักษา
อุโบสถ คนหนึ่งได้ถวายน้ำแก่ภิกษุผู้ฉุนที่เรือในเวลาเข้าไปใกล้ คนหนึ่ง
เมื่อแม่ผัวพ่อผัวโกรธก็ไม่โกรธตอบ ได้ทำการปรนนิบัติ คนหนึ่งเป็น
ทาสี ไม่เกียดคร้านมีมารยาทดี คนหนึ่งได้ถวายข้าวเจือด้วยน้ำนมแก่ภิกษุ
ผู้ออกบิณฑบาต คนหนึ่งได้ถวายน้ำอ้อย คนหนึ่งได้ถวายท่อนอ้อย คน
หนึ่งได้ถวายมะพลับ คนหนึ่งได้ถวายแตงกวา คนหนึ่งได้ถวายผักเหลียง
คนหนึ่งได้ถวายยอดผัก คนหนึ่งได้ถวายลิ้นจี่ คนหนึ่งได้ถวายเชิงกราน
คนหนึ่งได้ถวายผักคองก่าหนึ่ง คนหนึ่งได้ถวายดอกไม้กำหนึ่ง คนหนึ่ง
ได้ถวายห้วมัน คนหนึ่งได้ถวายสะเดากำหนึ่ง คนหนึ่งได้ถวายผักคอง
คนหนึ่งได้ถวายแป้งงา คนหนึ่งได้ถวายผ้ารัดเอว คนหนึ่งได้ถวายผ้าอังสะ
คนหนึ่งได้ถวายพัด คนหนึ่งได้ถวายพัดสี่เหลี่ยม คนหนึ่งได้ถวายพัด
ใบตาล คนหนึ่งได้ถวายกำหางนกยูง คนหนึ่งได้ถวายร่ม คนหนึ่งได้
ถวายรองเท้า คนหนึ่งได้ถวายขนม คนหนึ่งได้ถวายขนมก้อน คนหนึ่ง
ได้ถวายน้ำตาลกรวด. เทพธิดาเหล่านั้น องค์หนึ่ง ๆ มีนางอัปสรพันหนึ่ง
เป็นบริวารรุ่งเรืองด้วยเทวฤทธิ์ใหญ่ บังเกิดเป็นบริวาริกาของท้าวสักก-
เทวราช ในภพดาวดึงส์ ถูกอาจารย์คฤตติการละกาม จึงตอบถึงกุศลที่ตนทำ
ตามลำดับ โดยนัยมีอาทิว่า **วตฺตฺตฺตมฺทายิกา นารี** ดังนี้.

อาจารย์คฤตติละได้ถามบุรพกรรมของเทพธิดาเหล่านั้นว่า

**ดูก่อนแม่เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก ยัง
ทิศทั้งปวงให้สว่างไสว สถิตอยู่เหมือนดาวประกายพรึก**

เพราะกรรมอะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนั้น เพราะ
กรรมอะไร จึงสำเร็จแก่ท่านในเทวโลกนี้ โภคะทั้ง-
หลายไร ๆ เห็นที่รัก ย่อมเกิดแก่ท่าน เพราะกรรม
อะไร.

ดูก่อนเทวี ผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอลถาม
ท่าน เมื่อครั้งท่านเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
กรรมอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของท่านรุ่งเรืองไปทั่วทิศ เพราะกรรมอะไร.

เทพธิดานั้น อันอาจารย์คู่ตติละถามเหมือน
พระโมคคัลลานะถาม แล้วมีใจยินดี จึงตอบถึง
ผลกรรมนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในนระและนารีทั้ง-
หลาย ได้ถวายผ้าเนื้อดีแก่ภิกษุหนึ่ง ดิฉันได้ถวาย
ผ้าอันน่ารักอย่างนี้ จึงได้เข้าถึงฐานะอันเป็นทิพย์
อย่างนี้ เชิญดูวิมานของดิฉันเถิด ดิฉันยังเป็นนางฟ้า
ที่มีผิวพรรณน่ารัก ทั้งเป็นผู้เลิศกว่านางอัปสรตั้งพัน
เชิญดูผลแห่งบุญทั้งหลายเถิด เพราะผลแห่งบุญนั้น
ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ความสำเร็จในที่นี้ของดิฉัน
เพราะผลบุญนั้น โภคะทั้งหลายอันเป็นที่รักย่อมเกิด
แก่ดิฉัน เพราะผลบุญนั้น.

แก่ภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดิฉันขอบอกท่านว่า
เมื่อครั้งดิฉันเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ

นั่น ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนั้นและมีรัศมีสว่าง
ไสวไปทั่วทุกทิศ.

วิมาน ๔ นอกนี้ มีความพิสดารเหมือนวัตถุตมทาศิกาวิมาน.
พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก ๑๓ ๑
และมีรัศมีสว่างไปทั่วทุกทิศ เพราะกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้น อันพระโมคคัลลานะถามแล้ว
มีความปลื้มใจ ได้ตอบถึงผลแห่งกรรมนั้นว่า

ดิฉันเป็นสตรีประเสริฐในระและนารีทั้งหลาย
ได้ถวายดอกไม้อย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ดิฉันได้ถวาย
ดอกไม้ที่น่ารักอย่างนี้ จึงได้เข้าถึงฐานะอันเป็นทิพย์
น่าปลื้มใจอย่างนี้ นิมนต์พระคุณเจ้าดูวิมานของดิฉัน
เถิด ดิฉันเป็นนางฟ้าที่มีผิวพรรณน่ารัก ทั้งยังเป็นผู้
เลิศกว่านางอัปสรตั้งพัน เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึง
มีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานะถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก ๑๓ ๑
และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศเพราะบุญกรรมอะไร.

นางเทพธิดาตอบว่า

ดิฉันเป็นนารีผู้ประเสริฐในระและนารีทั้ง-

หลาย ได้ถวายของหอมอย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ๆ ล ฯ

เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก และ
มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ๆ ล ฯ เพราะบุญกรรม
อะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในระและนารีทั้ง-
หลาย ได้ถวายผลไม้อย่างดีแก่ภิกษุรูปหนึ่ง ๆ ล ฯ
เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก และ
มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ๆ ล ฯ เพราะบุญกรรม
อะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันเป็นสตรีผู้ประเสริฐในระและนารีทั้งหลาย
ได้ถวายอาหารมีรสอย่างดีแก่ภิกษุหนึ่ง เพราะบุญ

กรรมนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่าง
ไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ฯ ล ฯ เพราะบุญกรรมอะไร.

เทพธิดาตอบว่า

ดีฉันได้ถวายของหอม ๕ อย่างประพรมที่
พระสถูปบรรจุพระบรมธาตุ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
พระนามว่ากัสสป เพราะบุญกรรมนั้น ดีฉันจึงมี
วรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

วิมาน ๔ นอกนี้ มีความพิสดารเหมือนคันธปัญจคุลิกวิมาน.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ฯ ล ฯ เพราะบุญกรรมอะไร
ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่ว
ทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดีฉันได้เห็นภิกษุและภิกษุณีพากันเดินทางไกล
ได้ฟังธรรมของท่านเหล่านั้น ได้เข้ารักษาอุโบสถอยู่
วันหนึ่งคืนหนึ่ง เพราะบุญกรรมนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ๆ ล ๆ เพราะบุญกรรมอะไร ท่าน
จึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.
เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันยืนอยู่ในน้ำมีจิตเลื่อมใส ได้ถวายน้ำแก่
ภิกษुरुูปหนึ่ง เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงาม
เช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ๆ ล ๆ เพราะบุญกรรมอะไร
ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่ว
ทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันไม่คิดร้ายตั้งใจปฏิบัติเป็นอย่างดี ซึ่ง
แม่พี่และพ่อพี่ผู้ดูร้าย โกรธง่ายและหยาบคาย
ดิฉันไม่ประมาทในการรักษาศีลของตน ๆ ล ๆ เพราะ
บุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๆ ล ๆ และ
มีรัศมี สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ๆ ล ๆ เพราะบุญกรรม

อะไร ท่านจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และมีรัศมี
สว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันเป็นหญิงรับใช้รับจ้างทำงานของคนอื่น
ไม่เกียจคร้าน ไม่โกรธง่าย ไม่ถือตัว ชอบแบ่งปัน
สิ่งของอันเป็นส่วนของคนให้แก่คนที่ต้องการ ๑ ล ๑
เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑ ล ๑
และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

เทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก มีรัศมีสว่าง-
ไสวไปทั่วทุกทิศ ๑ ล ๑ เพราะบุญกรรมอะไร ท่าน
จึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และมีรัศมีสว่างไสว
ไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันได้ถวายข้าวสุกคดुकน้ำมันสด แก่ภิกษุ
รูปหนึ่งกำลังออกบิณฑบาตอยู่ ๑ ล ๑ เพราะบุญ-
กรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ดิฉันทำกรรมดีจึงเข้าถึง
สุคติบันเทิงเรีงรมย์อยู่อย่างนี้.

ในวิมานเหล่านั้น วิมาน ๒๕ นอกนี้ มีความพิสดารเหมือนกับ
จิโรทนทายิกาวิมาน.

พระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามยิ่งนัก และมี
รัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ ฯลฯ เพราะบุญกรรม
อะไร.

เทพธิดาตอบว่า

ดิฉันได้ถวาย

๑. น้ำอ้อย ฯลฯ
๒. ท่อนอ้อย ฯลฯ
๓. ผลมะพลับสุก ฯลฯ
๔. แดงกวา ฯลฯ
๕. พักทอง ฯลฯ
๖. ยอดผักต้ม ฯลฯ
๗. ผลลิ้นจี่ ฯลฯ
๘. เชิงกราน ฯลฯ
๙. ผักดองกำหนึ่ง ฯลฯ
๑๐. ดอกไม้กำหนึ่ง ฯลฯ
๑๑. มัน ฯลฯ
๑๒. สะเดากำหนึ่ง ฯลฯ
๑๓. น้ำผักดอง ฯลฯ
๑๔. แป้งคลุกงา ฯลฯ
๑๕. กระจกแวว ฯลฯ
๑๖. ฝ้ายอังสะ ฯลฯ
๑๗. พัด ฯลฯ

๑๘. พัดสี่เหลี่ยม ๑ ล ๑

๑๙. พัดใบตาล ๑ ล ๑

๒๐. พัดหางนกยูง ๑ ล ๑

๒๐. ร่ม ๑ ล ๑

๒๒. รองเท้า ๑ ล ๑

๒๓. ขนมห ๑ ล ๑

๒๔. ก้อนขนมห ๑ ล ๑

๒๕. น้ำตาลกรวด ๑ ล ๑

แก้ภิกษุรูปหนึ่งผู้กำลังบิณฑบาตอยู่ ๑ ล ๑ เพราะ
บุญกรรมนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๑ ล ๑ และ
มีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

พระมหาสัตว์ เมื่อเทพธิดาเหล่านั้นตอบผลกรรมที่ตนทำมาเป็น
อันดีอย่างนี้แล้ว ก็มีใจยินดี เมื่อจะแสดงความยินดีของตน และเมื่อจะ
ประกาศความที่ตนชวนชวายเป็นการประพาศุจริต และความที่ตนมี
อหยาสัยในนิพพาน จึงกล่าวว่า

วันนี้ข้าพเจ้ามาดีแล้ว เป็นฤกษ์งามยามดีที่
ข้าพเจ้าได้เห็นเทพธิดาทั้งหลาย ที่เป็นนางฟ้ามีรูป-
ร่างผิวพรรณน่ารักใคร่ ทั้งได้ฟังธรรมอันแนะนำทาง
บุญกุศล จากเทพธิดาเหล่านั้นด้วย ต่อไปนี้ ข้าพเจ้า
ทำบุญกุศลให้มากด้วยการให้ทาน ด้วยการประ-
พาศุธรรมสมาสมา ด้วยการสำรวม ด้วยการฝึกฝน

ข้าพเจ้าจักได้ไปสู่สถานที่ที่ไปแล้วไม่เศร้าโศก.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **วตฺตฺตมฺทายิกา** ได้แก่ ฟ้าสูงสุด คือ ประเสริฐสุดกว่าฟ้าทั้งหลาย หรือฟ้าดีเลิศประเสริฐชั้นยอด ที่เก็บสะสมไว้ในจำนวนฟ้าเป็นอันมาก ชื่อว่าฟ้าชั้นเยี่ยม ถวายฟ้าชั้นเยี่ยมนั้น. แม้ในบทมีอาทิว่า **ปฺปฺมุตฺตมฺทายิกา** ก็มีนัยนี้เหมือนกัน. บทว่า **ปิยรูปทายิกา** ได้แก่ ให้วัตถุมีสภาพน่ารักและมีกำเนิดน่ารัก. บทว่า **มนาป** แปลว่า เจริญใจ. บทว่า **ทิพฺพ** ได้แก่ ชื่อว่าเป็นทิพย์ เพราะเป็นสมบัติทิพย์. บทว่า **อุปฺจฺจ** ได้แก่ เข้าถึง คือตั้งใจ อธิบายว่า ดำริแล้วว่า เราพึงได้สิ่งนี้ดังนี้. บทว่า **จําน** ได้แก่ ฐานะมีวิมานเป็นต้น หรือความอิสระ. ปาฐะว่า **มนาปา** ดังนี้บ้าง. อธิบายว่า เป็นที่เจริญใจของผู้อื่น.

บทว่า **ปฺสฺส ปฺลฺลฺลฺลํ วิปํก** ความว่า เทพธิดาภูมิใจสมบัติที่ตนได้ จึงกล่าวว่า เจริญคุณแห่งการถวายฟ้าอย่างดีเช่นนี้เกิด.

บทว่า **ปฺปฺมุตฺตมฺทายิกา** ได้แก่ ถวายดอกไม้เป็นอย่างดี เพื่อบูชาพระรัตนตรัย. พึงเห็นบทว่า **คณฺฐตฺตมฺทายิกา** ก็เหมือนอย่างนั้น. ดอกไม้อย่างดีในบทว่า **ปฺปฺมุตฺตมฺทายิกา** ได้แก่ ดอกมะลิเป็นต้น. ของหอมอย่างดี ได้แก่ จันทน์หอมเป็นต้น. ผลไม้อย่างดี ได้แก่ ผลขนุนเป็นต้น. พึงทราบว่าเป็นอาหารมีรสอย่างดี มีเนยใสคลุกด้วยนมโคสดเป็นต้น.

บทว่า **คณฺฐปฺลฺลฺลํ** ได้แก่ ถวายของหอม ๕ อย่าง สำหรับประพรม. บทว่า **กสฺสฺส กวโต ฐปฺมฺหิ** ได้แก่ พระสถูปทองคำสูงโยชน์หนึ่ง บรรจุพระบรมธาตุของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า.

บทว่า **ปนฺถปฺปฏิปนฺ** ได้แก่ เดินไปตามทาง. บทว่า **เอฏฺโปลถ**

ได้แก่ อยู่รักษาอุโบสถตลอดวันหนึ่ง.

บทว่า **อุทกมทาสี** ได้แก่ ดิฉันได้ถวายน้ำใช้ น้ำฉันสำหรับบ้านปากและสาหรับดื่ม.

บทว่า **จณฺทิก** ได้แก่ คู่ร้าย. บทว่า **อนุสุสุยิกา** ได้แก่ เว้นจากความริษยา. บทว่า **ปรกฏมฺมารี** ได้แก่ รับจ้างทำกรงานแก่ผู้อื่น. บทว่า **อตฺตเณ** ได้แก่ กิจที่เป็นประโยชน์. บทว่า **สํวิภาคินี** **สทฺสส ภาคฺสส** ได้แก่ มีปกติแจกส่วนที่ตนได้แก่ผู้อื่น.

บทว่า **จีโรทกํ** ได้แก่ ข้าวสุกเจือด้วยนมสด. หรือข้าวสุกกับนมสด. บทว่า **ติมฺพฺรฺสทกํ** ได้แก่ ผลมะพลับ. มะพลับเป็นไม้เถาชนิดหนึ่งคล้ายแตงโม. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ผลแตงโมนั้น คือ **ติมฺพฺรฺสทกะ**.

บทว่า **กฏฺการิกํ** ได้แก่ ฟักทอง อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ได้แก่ แตงกวา. บทว่า **หตฺตปฺปตาปกํ** ได้แก่ เเชิงกราน. บทว่า **อมฺพกฺขชิกํ** ได้แก่ น้ำผักคอง. บทว่า **โทณนิมฺมุชฺชณี** ได้แก่ แป้งคลุกงาคั่ว. บทว่า **วิฐฺปนํ** ได้แก่ พัดสี่เหลี่ยม. บทว่า **ตาลปฺณฺณํ** ได้แก่ พัดกลมทำด้วยใบตาล. บทว่า **โมรฺหตฺถํ** ได้แก่ พัดไต้ยุงทำด้วยหางนกยูง. บทว่า **สุวาคตํ** **วต เม** ความว่า ข้าพเจ้ามาในที่นี้ ดีแท้ ดีเหลือเกิน. บทว่า **อชฺช สฺปภาตํ** **สุหฺมุจฺจิตํ** ได้แก่ วันนี้ฤกษ์งามยามดีได้เกิดแก่ข้าพเจ้าในกลางคืน แม้ลูกจากที่นอนก็มีฤกษ์ดี คือลุกขึ้นด้วยดี. ถามว่า เพราะเหตุไร พระมหาสัตว์จึงกล่าวอย่างนั้น. ตอบว่า เพราะเหตุที่ได้เห็นเทพธิดาเหล่านั้น.

บทว่า **ธมฺมํ** **สุตฺวา** ความว่า ได้ฟังธรรมอันเป็นกุศลที่พวกท่านทำให้ โดยเห็นประจักษ์ถึงผลกรรม. บทว่า **กาหามิ** แปลว่า จักกระทำ.

บทว่า สมจริยาย ได้แก่ ด้วยการประพตีสุจริตอันเป็นความประพตีสุจริตชอบทางกาย. บทว่า สลฺยเมณ ได้แก่ สิ้นสังวร. บทว่า ทเมณ ได้แก่ ด้วยการฝึกอินทรีย์มีใจเป็นที่หก. บัดนี้ พระมหาสัตว์ เพื่อจะแสดงความที่กุศลนั้น และโลกของตนเป็นอุปนิสัยแห่งวิวิฎฐะ (นิพพาน) จึงกล่าวว่

สุวาทํ ตตฺถ คมิสุตฺตมิมิ ยตฺถ คนฺตฺวา น โสจเร ความว่า
ข้าพเจ้าจักไปในที่ที่ไปแล้ว ไม่เศร้าโศก ดังนี้.

พิว่ เทศนานี้จัดเข้าในวิมาน ๓๖ มีวัดถุดตมททายิกาวิมานเป็นต้น เป็นไปแล้ว ด้วยการชี้แจงของอาจารย์คุดตลละ คุจของท่านพระมหาโมคคัลลานะไซริ้ ก็จัดเข้าในคุดตลวิมานนั้นแล. แต่วิมานที่เกี่ยวกับหญิงจัดเข้าใน อิตถวิมาน ทั้งนั้น.

อนึ่ง พึงทราบว่ หญิงเหล่านั้น เมื่อครั้งศาสนาของพระทศพล พระนามว่ กัสสป ได้ท่องเที่ยวไปในเทวโลกตลอดพุทธรันครหนึ่ง ตั้งแต่ อัทภพที่สองด้วยเจตนาอันเกิดสืบต่อกันมาในการประพตีสุจริตธรรม ดังได้กล่าวแล้ว ครั้นถึงศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าของเราทั้งหลาย หญิงเหล่านั้น ได้เกิดในภพดาวดึงส์นั่นเอง อันพระมหาโมคคัลลานะได้ถามปัญหา หญิงเหล่านั้นก็ได้ตอบปัญหาเหมือนอย่างในเวลาที้อาจารย์คุดตลละถาม เพื่อให้เห็นผลกรรมคล้าย ๆ กัน.

จบอรรถกถาคุดตลวิมาน

๖. ทัททลวิมาน

ว่าด้วยทัททลวิมาน

[๑๔] นางภัททาเทพธิดาผู้พี่สาว ได้ถามนางสุภัททาเทพธิดาผู้น้องสาวว่า

ท่านรุ่งเรื่องด้วยรัศมี ทั้งเป็นผู้เรื่องยศ ย่อม
รุ่งโรจน์ล่วงเทพเจ้าชาวดาวดั่งสัทั้งหมด ด้วยรัศมี
ดิฉันไม่เคยเห็นท่าน เพิ่งจะมาเห็นในวันนี้เป็นครั้งแรก
ท่านมาจากเทวโลกชั้นไหน จงมาเรียกดิฉัน
โดยชื่อเดิมว่า ภัททา ดังนี้เล่า.

นางสุภัททาเทพธิดาผู้น้องสาวตอบว่า

ข้าแต่พี่ภัททา ฉันชื่อว่าสุภัททา ในภพก่อน
ครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ ดิฉันได้เป็นน้องสาวของพี่ ทั้ง
ได้เคยเป็นภริยาร่วมสามีเดียวกับพี่มาด้วย ดิฉันตาย
จากมนุษย์โลกนั้นมาแล้ว ได้มาเกิดเป็นเทพธิดา
ประจำสวรรค์ชั้นนิมมานรดี.

นางภัททาเทพธิดาจึงถามต่อไปอีกว่า

ดูก่อนแม่สุภัททา ขอเธอได้บอกการอุปบัติของ
เธอในหมู่เทพเจ้าเหล่านิมมานรดี ซึ่งเป็นที่ ๆ สัตว์
ได้ตั้งสมบุญกุศลไว้มาก แล้วจึงได้มาบังเกิด เธอ
ได้มาเกิดในที่นี้เพราะทำบุญกุศลสิ่งใดไว้ และใคร
เป็นครูผู้แนะนำสั่งสอนเธอ เธอเป็นผู้เรื่องยศ และ

ถึงความสุขพิเศษไพบูลย์เช่นนี้ เพราะได้ให้ทาน
และรักษาศีลเช่นไรไว้ ดูก่อนแม่เทพธิดา จันถาม
เธอแล้ว นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร โปรดตอบฉันด้วย.

นางสุภัททาเทพธิดาตอบว่า

เมื่อชาติก่อน ดิฉันมีใจเลื่อมใส ได้ถวาย
บิณฑบาต ๘ ที่ แก่สงฆ์ผู้เป็นทักษิณบุคคล ๘ รูป
ด้วยมือของตน เพราะบุญกรรมนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะ
งามเช่นนี้ ๆ ล ๆ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ
เพราะบุญกรรมนั้น.

นางภัททาเทพธิดาได้ถามต่อไปอีกว่า

พี่เลี้ยงดูพระภิกษุทั้งหลาย ผู้สำรวมดี ผู้
ประพฤติกุศลธรรม ให้อิมหน้าตำราญด้วยข้าวและ
น้ำ ด้วยมือของตนเอง มากกว่าเธอ ครั้นให้ทาน
มากกว่าเธอแล้ว ก็ยังได้บังเกิดในเหล่าเทพเจ้าต่ำ
กว่าเธอ ส่วนเธอได้ถวายทานเพียงเล็กน้อย อย่างไร
จึงมาได้ผลอย่างพิเศษไพบูลย์ถึงเช่นนี้เล่า แน่ะแม่
เทพธิดา จันถามเธอแล้ว นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร
โปรดตอบฉันด้วย.

นางสุภัททาเทพธิดาตอบว่า

เมื่อชาติก่อน ดิฉันได้เห็นพระภิกษุผู้อบรม
ทางจิตใจเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ จึงได้นิมนต์ท่านรวม

๘ รูปด้วยกัน มีพระเรวตเถระเป็นประธาน ด้วย
ภัตตาหาร ท่านพระเรวตเถระนั้นมุ่งจะให้เกิดประ-
โยชน์ อนุเคราะห์แก่ดิฉัน จึงบอกดิฉันว่า จงถวาย
สงฆ์เถิด ดิฉันได้ทำตามคำของท่าน ทักขิณของ
ดิฉันนั้นจึงเป็นสังฆทาน ดิฉันให้เข้าไปตั้งไว้ในสงฆ์
เป็นทานที่ไม่อาจประมาณผลได้ว่า มีอยู่เท่าไร ส่วน
ทานที่อุปัชฌาย์ได้ถวายแก่ภิกษุ ด้วยความเลื่อมใสเป็น
รายบุคคล จึงมีผลไม่มาก.

นางภัททาเทพธิดา เมื่อจะรับรองความข้อนั้นจึงกล่าวว่า
พี่เพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า การถวายสังฆทานนี้ มี
ผลมาก ถ้าว้าพี่ได้ไปบังเกิดเป็นมนุษย์อีก จักเป็นผู้
รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่
ถวายสังฆทาน และไม่ประมาทเป็นนิตย์.

เมื่อสนทนากันแล้ว นางสุภัททาเทพธิดาก็กลับไปสู่ทิพยวิมานของ
ตน บนสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ท้าวสักกเทวราชได้ทรงสดับการสนทนา
นั้น เมื่อนางสุภัททาเทพธิดากลับไปแล้ว จึงตรัสถามนางเทพธิดาว่า

ดูก่อนนางภัททา เทพธิดาผู้นั้นเป็นใคร มา
สนทนากับเธอ ย่อมรุ่งโรจน์กว่าเทพเจ้าเหล่า
ดาวดึงส์ทั้งหมดด้วยรัศมี.

นางภัททาเทพธิดา เมื่อจะบรรยายข้อที่สังฆทานของเทพธิดาผู้
น้องสาว ว่ามีผลมาก จึงทูลว่า

ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ เทพ-
ธิดาผู้นั้น เมื่อชาติก่อนยังเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก
เป็นน้องสาวของหม่อมฉัน และยังได้เคยร่วมสามี
เดียวกันกับหม่อมฉันด้วย เธอตั้งสมบุญกุศลคือถวาย
สังฆทาน จึงได้ไฟโรจน์ถึงอย่างนี้เพคะ.

สมเด็จพระนรินทรราชา เมื่อจะทรงสรรเสริญสังฆทาน จึงตรัสว่า

ดูก่อนนางภักทา น้องสาวของเธอไฟโรจน์กว่า
เธอ ก็เพราะเหตุในปางก่อน คือ การถวายสังฆทาน
ที่ไม่อาจจะปริมาณแปลได้ อันที่จริง ฉันได้ทูลถาม
พระพุทธเจ้า ครั้งประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌณภู ถึง
ผลแห่งไทยธรรมที่ได้จัดแจงถวายในเขตที่มีผลมาก
ของมนุษย์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญให้ทานอยู่ หรือทำบุญ
ปรารถนาเหตุแห่งการเวียนเกิดเวียนตาย จะถวายใน
บุคคลประเภทใดจึงจะมีผลมาก พระพุทธเจ้าตรัส
ตอบข้อความนั้น แก่ฉันอย่างแจ่มแจ้งว่า ท่านผู้
ปฏิบัติเพื่ออริยมรรค ๔ จำพวก และท่านผู้ตั้งอยู่ใน
อริยมรรค ๔ จำพวก พระอริยบุคคล ๘ จำพวกนี้
ชื่อว่าสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติตรงดำรงมั่นอยู่ในปัญญาและ
ศีล เมื่อมนุษย์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญถวายทานในท่าน
เหล่านี้ หรือทำบุญปรารถนาการเวียนเกิดเวียนตาย
ทานที่ถวายในสงฆ์ย่อมมีผลมาก พระสงฆ์นี้เป็นผู้มี
คุณความดีอันยิ่งใหญ่ ยังผลให้เกิดแก่ผู้ถวายทานใน

ท่านอย่างไพบูลย์ ยากที่ใครจะประมาณว่าเท่านี้ ๆ ได้
เหมือนทะเลยากที่จะคาดคะเนได้ว่ามีน้ำเท่านี้ ๆ ได้
ฉะนั้น พระสงฆ์เหล่านี้แล เป็นผู้ประเสริฐสุด
เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียรเป็นเยี่ยมใน
หมู่รชน เป็นแหล่งสร้างแสงสว่าง คือ ญาณของ
ชาวโลก ได้แก่ นำเอาแสงสว่าง คือ พระสัทธรรม
ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้แล้วมาชี้แจง ปวงชนผู้
ใคร่ต่อบุญเหล่าใด ถวายทานมุ่งตรงต่อสงฆ์ ทักขิณา
ของเขาเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นทักขิณาที่ถวายดีแล้ว
เป็นยัญวิธีที่เช่นสรวงถูกต้อง จัดเป็นบูชากรรมที่บูชา
แล้วชอบ เพราะทักขิณานั้นจัดเป็นสังฆทาน มีผล
มาก อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายผู้รู้แจ้งโลก
ทรงสรรเสริญ ชนเหล่าใดยังท่องเที่ยวอยู่ในโลก มา
หวนระลึกถึงบุญเช่นนี้ได้ เกิดปีติโสมนัส ก็จะกำจัด
มลทิน คือ ความตระหนี่พร้อมทั้งความรู้เท่าไม่ถึง
การณ์ ความลังเลในใจ และความวิปลาต อันเป็น
มูลฐานเสียได้ ทั้งจะไม่เป็นผู้ถูกผู้รู้ติเตียน ชนเหล่า
นั้นก็เข้าถึงสถานที ๆ เป็นแดนสวรรค์.

จบที่ทักขิณวิมาน

อรรถกถาทัทธลวิมาน

ทัทธลวิมาน มีคาถาว่า **ทททลุตมานา วณฺเณน** ดังนี้เป็นต้น.
ทัทธลวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ เขตวันมหาวิหาร อารามของ
อนาถบิณฑิกเศรษฐี ใกล้กรุงสาวัตถี. ก็สมัยนั้น กุฎุมพิกคนหนึ่งเป็น
อุปัฏฐากของท่านพระเวตถะระ จากนาลกคาม ได้มีธิดาสองคน คนหนึ่ง
ชื่อ ภัททา อีกคนหนึ่งชื่อ **สุภัททา**. ในธิดาสองคนนั้น นางภัททาไปสู่
ตระกูลสามี นางมีศรัทธาเลื่อมใสฉลาด และเป็นหมั่น. นางภัททาพูดกะ
สามีว่าฉันมีน้องสาวอยู่คนหนึ่ง ชื่อสุภัททา พี่ไปนำเขามาเถิด หากน้อง
สุภัททานั้นพึงมีบุตร บุตรนั้นก็จะบุตรของฉันด้วย และวงศ์ตระกูล
นี้ก็จะไม่สูญ. สามีรับคำได้ทำตามทีภรรยาบอก.

จึงนางภัททาได้สอนนางสุภัททาว่า น้องสุภัททา น้องต้องยินดีใน
การแจกทาน ไม่ประมาทในการประพฤดิธรรม ด้วยอาการอย่างนี้
ประโยชน์ในปัจจุบันและสัมปรายภพ ก็จะอยู่ในเงื้อมมือของน้องแน่นอน.
นางสุภัททาตั้งอยู่ในโอวาทของพี่สาว ปฏิบัติตามที่พี่สาวสอน วันหนึ่ง
นางนิมนต์ท่านพระเวตถะระ เป็นรูปที่ ๘ พระเถระหวังให้นางสุภัททา
สร้างสมบุญจึงพากิษุ ๘ รูป โดยเป็นองค์สงฆ์ไปเรือนของนาง. นาง
สุภัททามีจิตเลื่อมใส อังคาสท่านพระเวตถะระและภิกษุเหล่านั้นด้วยของ
เคี้ยว ของบริโภคด้วยน้ำมือของตนเอง. พระเถระทำอนุโมทนาแล้วกลับ
ครั้งต่อมา นางสุภัททาถึงแก่กรรมไปเกิดเป็นสหทัยกับเทวดาชั้นนิมมานรดี.
ส่วนนางภัททาได้ให้ทานในบุคคลทั้งหลาย แล้วก็ไปเกิดเป็นบริจาริกา
ของท้าวสักกะจอมเทพ .

ครั้งนั้น นางสุภัททาพิจารณาถึงสมบัติของตนครุ่นคิดอยู่ว่า เรามาเกิดในสวรรค์นี้ด้วยบุญอะไรหนอ จึงเห็นว่า เราตั้งอยู่ในโอวาทของพืภัททา จึงประสบสมบัตินี้ด้วยทักษิณาที่มุ่งไปในสงฆ์ พืภัททาไปเกิดที่ไหนหนอ ได้เห็นนางภัททานั้นไปเกิดเป็นบริจาริกาของท้าวสักกะ จึงหวังจะอนุเคราะห์ ได้เข้าไปยังวิมานของนางภัททาเทพธิดา.

นางภัททาเทพธิดา จึงถามนางสุภัททาเทพธิดา ด้วยคาถา ๒ คาถาว่า

ท่านรุ่งเรื่องด้วยรัศมี ทั้งเป็นผู้เรื่องยศ ย่อม
รุ่งโรจน์เกินทวยเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งหมด ด้วยรัศมี
ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นท่าน เพิ่งจะมาเห็นในวันนี้ เป็น
ครั้งแรก ท่านมาจากเทวโลกชั้นไหน จึงได้เรียก
ข้าพเจ้าโดยชื่อเดิมว่า ภัททา ดังนี้แล้ว.

นางสุภัททาเทพธิดาจึงบอกแก่นางภัททาเทพธิดา ด้วยคาถา ๒ คาถาว่า

พืภัททา น้องชื่อสุภัททา ในภพครั้งยังเป็น
มนุษย์อยู่ น้องได้เป็นน้องสาวของพืทั้งได้เป็นภรรยา
ร่วมสามีกับพืด้วย น้องตายจากมนุษย์โลกนั้นมา
แล้ว ได้มาเกิดเป็นเทพธิดา ร่วมกับเทวดาชั้นนิม-
มานรดี.

ในบทเหล่านั้น บทว่า วณฺเณน ได้แก่ สมบัติมีวาระเป็นต้น.
บทว่า ทสฺสนํ นาภิชานามิ ได้แก่ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นท่านมาก่อนเลย.

อธิบายว่า ท่านอันเราไม่เคยเห็น. ด้วยเหตุนี้ นางภัคทาเทพธิดาจึงกล่าวว่ **อิหิ ปรมทสุสนิ** นี่เป็นการเห็นครั้งแรก. บทว่า **กสุมา** **กายา นุ อาคมุ** **นาเมน ภาสเส มมิ** ความว่า ท่านมาจากเทวโลกชั้นไหน จึงเรียกชื่อเดิมข้าพเจ้าว่า ภัคทา.

บทว่า **ภทเท** ในบทว่า **อิหิ ภทเท** นี้ เป็นอาลปนะ. บทว่า **สุภททาธาสิ** ความว่า ข้าพเจ้าเคยเป็นน้องสาวของท่าน ชื่อสุภททา. อธิบายว่า ในภพครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ น้องเป็นภรรยาสามเษเดียวกันกับพี่ ก็เป็นภรรยามีสามเษเดียวกัน.

นางภัคทาเทพธิดา จึงถามต่อไปด้วยคาถา ๓ คาถาว่า

แม่สุภททา เธอจงบอกถึงการอุปติของเธอในหมู่เทพเจ้าเหล่านิมมานรติ ซึ่งเป็นที่ที่สัตว์ทั้งหลายได้ตั้งสมบุญไว้อย่างเพียงพอ จึงจะมาบังเกิดได้ เธอได้มาบังเกิดในที่นี้ เพราะทำบุญสิ่งใดไว้ และใครเป็นผู้ตั้งสอน เธอเป็นผู้รุ่งเรืองยศ และถึงความสุขพิเศษไปบุญลย์ถึงเช่นนี้ เพราะได้ให้ทานและรักษาศีลเช่นไรไว้ แม่เทพธิดา จันถามเธอแล้ว นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร โปรดบอกฉันด้วย.

นางสุภททาเทพธิดาตอบว่า

เมื่อชาติก่อน ฉันมีใจเลื่อมใส ได้ถวายบิณฑบาต ๘ ที่ แก่สงฆ์ผู้เป็นทักษิณบุคคล ๘ รูป ด้วยมือของตนเอง เพราะบุญกรรมนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะงามเช่นนี้ ๗ ล ๗ และมีรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **ปหุตตถกถุยาณา เต เทเว ยนุติ** ความว่า สัตว์มีชีวิตทั้งหลายต้องทำความดีไว้มาก คือ มีบุญมาก จึงจะไป คือไปเกิด ในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี. โยชนาแก้วว่า เธอจงบอกกล่าวการอุบัติของตน ในระหว่างเทพเจ้าเหล่านิมมานรดีทั้งหลายใด.

บทว่า **เกน วณฺเณน** ได้แก่ เหตุอะไร. เอวศัพท์ในบทว่า กิทธิเสเนว เป็นสมุจจยัตถะ (มีความรวม) ได้แก่ เช่นไร. ปาฐะว่า **อยเมว วา** หรือว่านี่แล. บทว่า **สุพฺพเตน** คือมีวัตรงาม. อธิบายว่า มีศีลบริสุทธิเป็นอย่างดี.

บทว่า **อญฺเฐว ปิณฺฑปาตานิ** นางสุภัททาเทพธิดากล่าวหมายถึง พิณฆาตที่ถวายแก่ภิกษุ ๘ รูป. บทว่า **อททํ** แปลว่า ได้ถวายแล้ว.

เมื่อนางสุภัททาเทพธิดา บอกอย่างนี้แล้ว นางภัททาเทพธิดา จึงถามต่อไปว่า

พี่ได้อังคาสภิกษุทั้งหลาย ผู้สำรวจ ประพฤติ
พรหมจรรย์ ด้วยข้าวและน้ำ ด้วยมือของตนเองมาก
กว่าเธอ ครั้นถวายทานมากกว่าเธอแล้ว ก็ยังเกิด
ในเหล่าเทพเจ้าต่ำกว่าเธอ ส่วนเธอได้ถวายเพียง
เล็กน้อย ทำไมจึงได้รับผลวิเศษไพบูลย์เช่นนี้เล่า
ดูก่อนเทพธิดา ฉันถามเธอแล้ว จงบอกว่าเป็นผล
กรรมอะไร.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **ตยา** เป็นตติยาวิภัตติลงในอรรถปัญจมีวิภัตติ.
นางสุภัททาได้บอกถึงกรรมที่ตนทำต่อไปว่า

เมื่อชาติก่อน ฉันได้เห็นภิกษุผู้อบรมจิตใจ

จึงได้นิมนต์ท่านรวม ๘ รูป มีพระเรวตเถระเป็น
ประธานด้วยภัตตาหาร พระเรวตเถระมุ่งจะให้เกิด
ประโยชน์ เพื่ออนุเคราะห์แก่นั้น จึงบอกฉันว่า จง
ถวายสงฆ์เถิด ฉันได้ทำตามคำของท่าน ทักขิณา
นั้นจึงเป็นสังฆทานอันตั้งไว้ ในสงฆ์ซึ่งหาประมาณ
มิได้ ส่วนทานที่พี่ได้ถวายแก่ภิกษุเป็นรายบุคคล จึง
มีผลไม่มาก.

ในบทเหล่านั้น บทว่า มโนภาวินิโย ได้แก่ ยังใจให้เจริญ คืออบรม
เพื่อคุณอันยิ่ง. บทว่า สนุทฺติจฺจุ ได้แก่ บอกกล่าวด้วยนิมนต์. ด้วยเหตุ
นั้น นางสุภัททาเทพธิดาจึงกล่าวว่า ตาหิ ภตุเตน นิมนฺเตสฺส เรวตํ
อตุตฺตญฺญมฺหิ ความว่า ได้นิมนต์ภิกษุ ๘ รูป มีพระเรวตเถระเป็นประธาน
ด้วยภัตตาหาร ความว่า ฉันนิมนต์พระคุณเจ้าเรวตเถระผู้อบรมใจนั้น รวม
๘ รูป กับท่าน ด้วยภัตฺร.

บทว่า โส เม อตุตฺตปุเรกฺขาโร ความว่า พระคุณเจ้าเรวตนั้น มุ่ง
จะให้เกิดประโยชน์ คือ แสวงหาประโยชน์เพื่อฉัน โดยการทำทานที่มี
ผลมาก. บทว่า สฺงฺเข เทหิติ มํ อโวจ ความว่า พระคุณเจ้าเรวต
ได้บอกฉันว่า คุณก่อนสุภัททา หากว่าท่านประสงค์จะถวายทานแก่ภิกษุ
๘ รูปไซ้ร้ เพราะการถวายทานที่เป็นไปในสงฆ์มีผลมากกว่าการถวายทาน
ที่เป็นไปในบุคคล ฉะนั้น ท่านจงถวายทานในสงฆ์เถิด จงถวายทาน
เฉพาะสงฆ์เถิด ดังนี้. บทว่า ตํ คือ ทานนั้น.

เมื่อนางสุภัททาเทพธิดากล่าวอย่างนี้แล้ว นางภัททาเทพธิดา เมื่อ

จะรับรองความข้อนั้น และประสงค์จะปฏิบัติอย่างนั้นให้ยิ่ง ๆ ขึ้น จึงกล่าวคาถาว่า

ที่เพิ่งรู้เดี๋ยวนี้เองว่า การถวายเป็นสังฆทานมีผลมาก
หากพี่ไปเกิดเป็นมนุษย์อีก จักเป็นผู้รู้ความประสงค์
ของผู้ขอ จักเป็นผู้ปราศจากความตระหนี่ ถวาย
สังฆทานและไม่ประมาทเป็นนิจ.

ส่วนนางสุภัททาเทพธิดาก็กลับไปสู่เทวโลกของตน. ลำดับนั้น
ท้าวสักกะจอมเทพ ทอดพระเนตรเห็นนางสุภัททาเทพธิดา รุ่งเรือง
ครอบงำทวยเทพชั้นดาวดึงส์ทั้งหมดด้วยรัศมีแห่งสิริระ และได้สดับการ
สนทนาของเทพธิดาทั้งสอง เมื่อนางสุภัททาเทพธิดาหายไปในทันใดนั้น
เอง เมื่อไม่รู้จักชื่อ จึงตรัสถามนางภัททาเทพธิดาว่า

ดูก่อนนางภัททา เทพธิดาผู้นั้นเป็นใคร มา
สนทนาอยู่กับเธอ มีรัศมีรุ่งโรจน์กว่าเทวดาชั้น
ดาวดึงส์ทั้งหมด.

นางภัททาเทพธิดาจึงทูลแต่ท้าวสักกะว่า

ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ เทพธิดา
ผู้นั้น เมื่อชาติก่อนเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก เป็น
น้องสาวของหม่อมฉัน และยังเคยร่วมสามีเดียวกัน
กับหม่อมฉันด้วย เธอทำบุญถวายเป็นสังฆทานจึงรุ่งเรือง
ถึงเพียงนี้ เพคะ.

จึงท้าวสักกะเมื่อจะสรรเสริญความที่สังฆทานมีผลมากจึงตรัสว่า

ดูก่อนนางภัททา น้องสาวของเธอรุ่งเรืองกว่า เธอ ก็เพราะในชาติก่อนได้ถวายสังฆทานซึ่งมีผลไม่มีที่เปรียบได้ ความจริง ฉันทได้ทูลถามพระพุทธเจ้า ครั้งประทับอยู่ ณ ภูเขาอิชฌกุฎ ถึงผลแห่งไทยธรรม ที่ให้แล้วในเขตที่มีผลมากของมนุษย์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญ ให้ทานอยู่ หรือทำบุญปรารภเหตุแห่งการเวียนเกิด เวียนตาย จะถวายในบุคคลประเภทใด จึงจะมีผล มาก. พระพุทธเจ้าตรัสตอบข้อความนั้นแก่นั่นอย่าง แจ่มแจ้ง ถึงผลแห่งการถวายทานในเขตที่มีผลมาก กว่า ท่านผู้ปฏิบัติอริยมรรค ๔ และท่านผู้ตั้งอยู่ใน อริยผล ๔ ชื่อว่าสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตรง ตั้งมั่นอยู่ใน ปัญญาและศีล เมื่อมนุษย์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญถวายทาน ในท่านเหล่านี้ หรือทำบุญปรารภการเวียนเกิดเวียน ตาย ทานที่ถวายในสงฆ์ย่อมมีผลมาก.

พระสงฆ์แท้เป็นผู้มีคุณยิ่งใหญ่ไพศาล ไม่มีที่ เปรียบได้ เหมือนทะเลยากที่จะคาดคะเนได้ว่ามีน้ำ เท่านี้ ๆ ได้. ฉะนั้น พระสงฆ์เหล่านี้แท้เป็นผู้ประ เสริฐสุด เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียร เป็นเยี่ยมในหมู่มนุษย์ เป็นผู้ทำแสงสว่าง ได้แก่นำแสง สว่าง คือพระสัทธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศแล้ว มาชี้แจง เขาเหล่าใดถวายทานมุ่งตรงต่อสงฆ์ ทักขิณา ของเขาเหล่านั้น ชื่อว่าเป็นทักขิณาที่ถวายดีแล้ว เช่น

ตรวจดีแล้ว บุษาชอบแล้ว เพราะทักษิณานั้นจัดเป็น
สังฆทาน มีผลมาก อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้รู้แจ้ง
โลก ทรงสรรเสริญ ชนเหล่าใดยังท่องเที่ยวอยู่ในโลก
ระลึกถึงบุญเช่นนี้ได้ กำจัดมลทิน คือความตระหนี่
พร้อมด้วยรากเหง้า ไม่มีใครติเตียนได้ ชนเหล่านั้น
ย่อมเข้าถึงฐานะอันเป็นสวรรค์.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **ชมุเมณ** คือ โดยเหตุ หรือโดยความถูกต้อง.
บทว่า **ตยา** เป็นตติยวิภคติดลงในอรรถแห่งปัญจมีวิภคติ.

บัดนี้ท้าวสักกะเมื่อจะทรงแสดงถึงเหตุที่กล่าวว่ **ชมุเมณ** ดังนี้
จึงตรัสว่า ยัม **สงฺฆสมฺมึ** **อปฺปเมยฺเย** **ปติฏฺฐาเปติ** **ทกฺขิณํ** การถวาย
สังฆทานไม่มีอะไรเปรียบได้. บทว่า **อปฺปเมยฺเย** ได้แก่ ไม่อาจคาด
คะเนด้วยคุณภาพ และผลพิเศษของการกบुकคคคที่ถวายในท่านได้.

ท้าวสักกะเมื่อจะทรงแสดงว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับความนี้
เฉพาะพระพักตร์ และทรงกำหนดเฉพาะพระพักตร์ จึงตรัสคำมีอาทิว่า
ปุจฺฉิตฺโต ฉันได้ทูลถามแล้ว ดังนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า **ยชฺฆานัน** คือ ให้อยู่. แสดงถึงการ
ลบนิคหิต ในบทว่า **ปุณฺณเปกฺขาน** **ปาณิน** ได้แก่ ของสัตว์ทั้งหลาย
ผู้หวังผลแห่งบุญ. บทว่า **โอปธิก** คือ ชั้น ๕ ชื่ออุปธิ ชื่อว่า **โอปธิกะ**
เพราะสร้างชั้น ๕ เป็นปกติ หรือชวนชววยให้เกิดชั้น ๕ ได้แก่ ให้เกิด
อัคภาพ คือให้วิบากอันเป็นไปในปฏิสนธิ.

บทว่า **ชาน** **กมฺมผล** สก ได้แก่ รู้บุญและผลแห่งบุญของสัตว์

ทั้งหลายด้วยตนเอง คุณมะขามป้อมบนฝ่ามือฉะนั้น หรือบทว่า สกั ทาน
เพลง ย เป็น ก อธิบายว่า สย อุตุนา คือด้วยตนเอง.

บทว่า ปฏิปนุหา ได้แก่ ปฏิบัติอยู่ คือทั้งอยู่ในมรรค. บทว่า
อุชฺฐโต ได้แก่ ทักขิไณยบุคคลผู้ถึงความเป็นผู้ตรงด้วยการปฏิบัติตรง.
บทว่า ปญฺญาสุตฺตสมาหิตो ได้แก่ ตั้งมั่นแล้วด้วยปัญญาและศีล เป็น
ผู้ถึงพร้อมด้วยทวิญฺญูและศีล คือประกอบแล้วด้วยทวิญฺญูอันเป็นอริยะ และ
ด้วยศีลอันเป็นอริยะ. ท่านจึงถึงความเป็นสงฆ์ชั้นเยี่ยมของผู้ถึงพร้อมด้วย
ทวิญฺญูและศีลนั้น ด้วยบทว่า อุชฺฐโต นั้น. ก็ชื่อว่า สงฆ์ เพราะสืบ
ต่อกันมาด้วยทวิญฺญูและศีลเสมอกัน. อีกอย่างหนึ่ง จิตตั้งมั่นแล้ว เป็นสมาธิ.
ชื่อว่า ปญฺญาสุตฺตสมาหิตो เพราะมีปัญญา ศีล และสมาธิ. ท่านจึงถึง
ความเป็นทักขิไณยบุคคลของสงฆ์นั้นเพราะเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยไตร-
สิกขา เป็นต้น ด้วยบทว่า ปญฺญาสุตฺตสมาหิตो นั้น.

บทว่า วิปฺโล มหคฺคโต ชื่อว่า มหคคตะ เพราะพระสงฆ์ถึง
ความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณทั้งหลาย. ชื่อว่า วิปฺลตะ เพราะเป็นเหตุให้เกิด
ผลไพบุลย์แก่การกบฏคคผู้ถวายนานในท่าน. บทว่า อุทธีว สากโร
ความว่า พระสงฆ์นั้นว่าโดยคุณหาอะไรเปรียบมิได้ เหมือนอย่างสาครมีชื่อ
ว่า อุทธี เพราะเป็นที่ทรงน้ำไว้ ยากที่จะหาอะไรเปรียบได้ว่า มีน้ำ
เท่านั้น ๆ ทะนาน. หิ ศัพท์ในบทว่า เอเตหิ เป็นนิบาตลงในอวธารณะ
มีความว่า เอเต เจว เสฏฺฐา พระสงฆ์เหล่านี้แลเป็นผู้ประเสริฐที่สุด.
สมดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า ยาวตา ภิกฺขเว สงฺฆา วา คณา
วา ตถาคตสาวกสงฺโฆ เตสํ อคฺคมกฺขายติ ความว่า คู่ก่อนภิกษุทั้ง-
หลาย หมุ่ก็ดี คณะก็ดี เรากล่าวว่า สงฆ์ผู้เป็นสาวกของตถาคต เป็นผู้

เลิศกว่าหมู่หรือคณะเหล่านั้น ดังนี้. บทว่า **นรวิรสาวกา** ได้แก่ สาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียรในหมู่นรชนทั้งหลาย. บทว่า **ปภงฺกรา** ได้แก่ ทำแสงสว่าง คือญาณแก่ชาวโลก. บทว่า **ธมฺมมุตฺติรยฺนุติ** ได้แก่ แสดงธรรม. ถามว่า อย่างไร. ตอบว่า เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประดิษฐานแสงสว่างแห่งพระธรรมไว้ในอริยสงฆ์.

บทว่า **เย สงฺฆมฺมุทฺติสุตฺต ททฺนุติ ทานํ** ความว่า สัตว์เหล่าใดถวายทานมุ่งต่ออริยสงฆ์ ในสมมติสงฆ์ แม้โดยที่สุดโคตรภูสงฆ์ เป็นอันว่าสัตว์เหล่านั้นถวายทานดีแล้ว แม้การบูชาด้วยการเคารพและต้อนรับก็เป็นการบูชาดีแล้ว แม้บูชาด้วยเครื่องบูชาใหญ่ก็เป็นการบูชาดีแล้วเหมือนกัน. ถามว่า เพราะเหตุไร. ตอบว่า เพราะทักษิณานั้นจัดเป็นสังฆทานมีผลมาก อัน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว อธิบายว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งโลก ทรงสรรเสริญยกย่องชมเชยถึงทานที่มีผลมากโดยนัยมีอาทิว่า **ดูก่อนอนนทํ เราไม่กล่าวว่ ปาฏิบุคลิกภาพมีผลมากกว่า สังฆทานด้วยปริยายอะไร ๆ เลย สังฆทานเป็นประมุขของผู้หวังบุญ พระสงฆ์นั้นแลเป็นประมุขของผู้บูชา และพระสงฆ์เป็นเนืองนาบุญของชาวโลก ไม่มีเนืองนาบุญอื่นยิ่งกว่า** ดังนี้

บทว่า **เอตาทิลลํ ปุญฺญมฺนุสฺสุตฺตฺตนา** ความว่า ระลึกถึงทานที่ตนทำมุ่งสงฆ์เช่นนี้. บทว่า **เวทชาตา** ได้แก่ เกิดโสมนัส.

บทว่า **วิเนยฺย มจฺเจรฺมลํ สฺมุลํ** ความว่า ความตระหนี่ชื่อว่า เป็นมลทิน เพราะทำจิตใจให้เศร้าหมอง หรือว่า ความตระหนี่ด้วย มลทินมีริษยา โลภะและโทสะเป็นต้นด้วย ชื่อว่า **มจฺเจรฺมลํ** ความตระหนี่และมลทิน. โยชนาแก้วว่า กำจัด คือ นำออก ข่มมลทินคือความตระหนี่

พร้อมทั้งรากเหง้ามีความไม่รู้ความสงสัย และความผันแปรเป็นต้นเสียได้ ทั้งไม่ถูกติเตียน ย่อมเข้าถึงฐานะ คือ สวรรค์. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าว แล้วนั้นแล.

ก็ท้าวสักกะจอมเทพทรงบอกความเป็นไปทั้งหมดนี้ แก่ท่านมหาโมคคัลลานะด้วยคาถามีอาทิว่า **ทพฺพทุลฺลมา นา วณฺเณน** ดังนี้. ท่านมหาโมคคัลลานะจึงกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำข้อนั้นให้เป็นเหตุเกิดเรื่องราวแล้ว ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่ประชุมพร้อมเพรียงกัน. เทศนานั้นได้มีประโยชน์แก่มหาชนด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถาทำทัฬหวิมาน

๗. เสสวดีวิมาน

ว่าด้วยเสสวดีวิมาน

เมื่อพระวังคีสเถระจะได้ถามถึงบุรพกรรมของนางเทพธิดานั้น จึงสรรเสริญวิมานของเธอเสียก่อนเป็นปฐม ด้วยคาถา ๗ คาถา ความว่า

[๓๕] **ดูก่อนแม่เทพธิดา** อาตมาได้เห็นวิมานของท่าน

นี้ อันมุงและบังด้วยข่ายแก้วผลึก ข่ายเงินและข่าย

ทองคำ มีพื้นที่เต็มไปด้วยต้นไม้มีผลวิจิตรนานา

พรรณเป็นระเบียบเรียบร้อย นำรื่นรมย์ เป็นวิมานซึ่ง

เกิดสำหรับผู้มีบุญ มีขุมประตูล้วนด้วยแก้ว ๗ ประการ

ที่ลานวิมานเรียรายไปด้วยทรายทองงดงามมาก มี

รัศมีส่องสว่างไปทั่วทุกทิศ เหมือนพระอาทิตย์ มีรัศมี
ตั้งพัน ซึ่งกำจัดความมืดมนได้เป็นปกติในยาม
สราทกาล หรือเหมือนกับแสงเปลวเพลิงซึ่งกำลังลุก
อยู่บนยอดเขาในเวลากลางคืน หรือคล้ายกับการลี้ม
ตาขึ้นขณะที่ฟ้าแลบในอากาศฉะนั้น วิมานนี้เป็น
วิมานลอยอยู่ในอากาศ ก้องกังวานไปด้วยเสียงดนตรี
คือ พิณเครื่องใหญ่ กลองและกังสดาล ประโคมอยู่
มิได้ขาดระยะ สุธัสเทพนคร อันเป็นเมืองพระ-
อินทร์ ซึ่งมั่งคั่งไปด้วยสมบัติทิพย์อันใด วิมานของ
ท่านนี้ก็ฉนั้น วิมานของท่านนี้ฟุ้งไปด้วยกลิ่นหอม
อย่างยอดเยี่ยมหลายอย่างต่าง ๆ กัน คือ กลิ่นดอก
ปทุม ดอกโกมุท ดอกอุบล ดอกจงกลณี ดอกคัตเต้า
ดอกพุดซ้อน ดอกกุหลาบ ดอกอังกาบ ดอกรัง ดอก
โอศก แยมกลีบส่งกลิ่นหอมระรื่น ทั้งตั้งอยู่ริมฝั่ง
สระโบกขรณี น้ำรินรมย์ เรียงรายไปด้วยไม้हुกวาง
ขนุนตำมะลอ และต้นไม้กลิ่นหอม มีทั้งไม้เลื้อยชู
ดอกออกช่อหอมระรื่น ห้อยย้อยเกาะกายลงมาจาก
ปลายใบต้นตาล และมะพร้าว คล้ายกับข้ายแก้วมณี
และแก้วประพาพ จัดเป็นของทิพย์ มีขึ้นสำหรับท่าน
ผู้เรืองยศ อนึ่ง ต้นไม้และดอกไม้ผลทั้งหลายซึ่งเป็น
ต้นไม้เกิดอยู่ในน้ำและบนบก ทั้งเป็นรุกขชาติมีอยู่
ในเมืองมนุษย์ และไม่มีในเมืองมนุษย์ ตลอดจน

พรรณไม้ทิพย์ประจำเมืองสวรรค์ ก็ได้มีพร้อมอยู่ใกล้
วิมานของท่าน ท่านได้สมบัติทิพย์ทั้งนี้เป็นผลแห่ง
การประพฤติทางกาย วาจาใจ และการฝึกฝนอินทรีย์
อย่างไร เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงมาเกิดในวิมาน
นี้.

ดูก่อนนางเทพธิดา ผู้มีขนตาอนมาก ขอท่าน
จงตอบถึงผลกรรมเป็นเหตุได้วิมานที่ท่านได้แล้วนี้ ไป
ตามคำที่อาตมาถามท่านแล้วตามลำดับด้วยเถิด.

ลำดับนั้น นางเทพธิดาตอบว่า

กวิมานที่ดีฉันได้แล้วนี้ มีฝูงหงส์ นกกระเรียน
ไก่ฟ้า นกกด และนกเขาไฟ เที้ยวร้อนร้องไปมา
ทั้งเต็มไปด้วยหมูนกนางนวล นกกระทง และพญา
หงส์ทอง ซึ่งเป็นนกทิพย์เที่ยวบินไปมาอยู่ตลอดลำน้ำ
และอึ่งคะนึ่งไปด้วยฝูงนกประเภทอื่น ๆ อีก คือ นก-
เป็ดน้ำ นกค้อนหอย นกดูเหว่าลาย นกดูเหว่าขาว
มีทั้งต้นไม้ออก ไม้ต้น ไม้ผล อันเกิดเองหลายอย่าง
ต่างพรรณ คือ ต้นแคฝอย ต้นหว้า ต้นโศก พระ-
คุณเจ้าข้า ดีฉันได้วิมานนี้ด้วยเหตุผลอันใด ดีฉัน
จะเล่าเหตุผลอันนั้นถวายพระคุณเจ้า นิมนต์ฟังเถิด
คือ มีหมู่บ้านหมู่หนึ่งชื่อนาพกคาม ตั้งอยู่ทางทิศ
ตะวันออกของพระนครราชคฤห์ ดีฉันเป็นบุตรสะใภ้
ประจำตระกูลของบ้านนั้นตั้งอยู่ภายในบุรี ชุมชน

ในหมู่บ้านนั้นเรียกกันว่า เสสวดี ดิฉันมีใจชื่นบาน
ได้ก่อสร้างกุศลกรรมไว้ในชาตินั้น คือ ได้บูชาพระ-

ชาติของพระธรรมเสนาบดี นามว่า อุปติสสะ ซึ่ง
เป็นที่บูชาของทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายผู้มากไป

ด้วยคุณความดีมีศีลเป็นต้นหาประมาณมิได้ ซึ่ง

นิพพานไปแล้วด้วยเครื่องสักการะหลายอย่าง ล้วน

แต่รัศนะและดอกคำ ก็แหละครั้งบูชาพระชาติของ

พระผู้แสวงหาซึ่งคุณอย่างยอดเยี่ยม ผู้ถึงอนุภาทิเสส-

นิพพานชาติแล้ว ซึ่งในที่สุดยังเหลืออยู่แต่พระชาติ

เท่านั้น ครั้นดิฉันละกายมนุษย์นั้นแล้ว จึงได้มาเกิด

ในดาวดึงส์ชั้นไตรทศ อยู่ประจำวิมานในเทวโลก.

จบเสสวดีวิมาน

อรรถกถาเสสวดีวิมาน

เสสวดีวิมาน มีคำถาว่า ผลิกรชตเหมชาลจุนฺหํ ดังนี้ เป็นต้น.

เสสวดีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันป่าวิหาร ใกล้กรุง
สาวัตถี. สมัยนั้น ได้มีลูกสะใภ้ของตระกูลชื่อ เสสวดี ในตระกูลคหบดี
มหาศาลตระกูลหนึ่ง ณ นาลกคาม ในแคว้นมคธ.

ได้ยินว่า นางเสสวดีนั้น เมื่อเขากำลังสร้างสถูปทองประมาณ

โยชน์หนึ่ง ของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสป เป็นเด็กหญิงได้ไปยัง
ฐานเจดีย์กับมารดา ได้ถามมารดาว่า แม่จ๋า คนเหล่านี้ทำอะไรกันจะ
มารดาตอบว่า เขาทำอิฐทองคำเพื่อสร้างเจดีย์ ลูก. เด็กหญิงได้ฟังดังนั้น
มีใจเลื่อมใส บอกกะมารดาว่า แม่จ๋า ที่คอของลูกมีเครื่องประดับเล็ก ๆ
ทำด้วยทองคำ ลูกจะให้เครื่องประดับนี้เพื่อสร้างเจดีย์นะแม่ มารดาพูดว่า
ดีแล้วลูก ให้ไปเถิด แล้วก็ปลดเครื่องประดับนั้นจากคอมอบให้แก่ช่าง
ทอง กล่าวว่า เด็กหญิงคนนี้บริจาคเครื่องประดับนี้ ท่านจงใส่เครื่อง
ประดับนี้ลงไปแล้วทำอิฐเถิด. ช่างทองได้ทำตาม. ครั้นต่อมาเด็กหญิงนั้น
ได้ถึงแก่กรรม ด้วยบุญนั้นเองได้ไปบังเกิดในเทวโลก ท่องเที่ยวไปมาใน
เทวโลก ครั้นถึงศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าของเรา ได้มาเกิดใน
นาลกคามจนอายุได้ ๑๒ ขวบตามลำดับ.

วันหนึ่ง เด็กหญิงนั้นได้รับเงินที่มารดาส่งไปให้ จึงไปตลาดแห่ง
หนึ่งเพื่อซื้อน้ำมัน. ก็ที่ตลาดนั้นบุตรภุมพิกคนหนึ่ง เป็นพ่อค้า กำลังขุด
เพื่อจะเอาเงินทองแก้วมุกดาแก้วมณีเป็นอันมากที่บิดาฝังเก็บไว้ ด้วยกำลัง
กรรมจึงเห็นสมบัติที่ขุดขึ้นมาเป็นกระเบื้อง หิน และกรวดไปหมด
แต่นั้นจึงเอารวมเป็นกองไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อทดสอบว่าเงินและทองเป็นต้น
จักเป็นของผู้มีบุญบ้างกระมัง.

ลำดับนั้น เด็กหญิงเห็นพ่อค้าบุตรภุมพิกนั้นจึงถามว่า ทำไมจึงเอา
แก้วมากองไว้ที่ตลาดอย่างนี้เล่า ควรจะเอาไปไว้เป็นอย่างดีมิใช่หรือ.
พ่อค้าได้ฟังดังนั้นคิดว่า เด็กหญิงผู้นี้มีบุญมาก ของทั้งหมดนี้เป็นเงิน
เป็นต้นขึ้นมาได้ด้วยอำนาจบุญของเด็กหญิงผู้นี้ เราทั้งสองจักเป็นผู้ครอบ-
ครองร่วมกัน เราจักสงเคราะห์เด็กหญิงนั้น จึงไปหามารดาของเด็กหญิง

แล้วขอว่า ท่านจงให้เด็กหญิงนี้แก่ข้าพเจ้าเพื่อจะได้บุตรเถิด แล้วให้ทรัพย์เป็นอันมาก ทำพิธีอาวาหวิวาหมงคล นำเด็กหญิงนั้นมาสู่เรือนของตน.

ต่อมา พ่อค้าผู้สามีได้เห็นศิลาจารวัตรของเด็กหญิงผู้เป็นภรรยา นั้น จึงเปิดห้องคลังแล้วถามว่า น้องเห็นอะไรในห้องคลังนี้บ้าง เมื่อภรรยาตอบว่า น้องเห็นเงิน ทองคำ แก้วมณีกองอยู่ จึงกล่าวต่อไปว่า ของเหล่านี้ได้หายไปด้วยกำลังกรรมของพี่ ด้วยบุญพิเศษของน้องจึงเป็นของวิเศษอย่างเดิม. เพราะฉะนั้นตั้งแต่นี้ไป น้องคนเดียวจงดูแลสมบัติทั้งหมดในเรือนนี้ พี่จักใช้เฉพาะส่วนที่น้องให้เท่านั้น ตั้งแต่นั้นมา ชนทั้งหลายจึงตั้งชื่อเด็กหญิงนั้นว่า เสสวดี.

ก็สมัยนั้น ท่านพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรรู้ว่าคนจะสิ้นอายุ จึงคิดว่า เราจักให้ค่าเลี้ยงดู แก่นางสารีพราหมณีผู้เป็นมารดาของเราแล้วจึงจักปรีณิพพานแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ขออนุญาตปรีณิพพาน ได้แสดงปาฏิหาริย์ครั้งใหญ่ตามพระพุทธบูชา สรรเสริญพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยบทสรรเสริญพันบท แล้วมุ่งหน้าไปจนพ้นทศนวิสัย แต่ยังไม่หลีกไปกลับมาถวายบังคมอีก ห้อมล้อมด้วยภิกษุสงฆ์ออกจากวิหาร ให้โอวาทแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วปลอบท่านพระอานนท์ ให้บริษัท ๔ กลับไปถึงนาลกคามโดยลำดับ ให้มารดาตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล รุ่งเช้าก็ปรีณิพพานที่ห้องที่ท่านเกิดนั่นเอง. เมื่อพระสารีบุตรปรีณิพพานแล้ว ทวยเทพแต่่มนุษย์ทั้งหลายต่างทำสักการะศพ ล่วงไปถึง ๗ วัน พากันก่อเจดีย์สูงร้อยศอกด้วยกฤษณาและไม้จันทน์.

นางเสสวดีได้ทราบข่าวการปรีณิพพานของพระเถระจึงคิดว่า เราจัก

ไปบูชาศพ หมายถึงว่า จะให้คนรับใช้ถือผอบเต็มด้วยดอกไม้ทองคำ และของหอมไป จึงไปลาพ่อผัว แม่ผัวจะพูดว่าเจ้ามีข้าวของหนัก ๆ และจะถูกผู้คนในที่นั้นเหยียบเอา ส่งดอกไม้และของหอมไปก็พอแล้ว จงอยู่ในบ้านนี้แหละ นางมีศรัทธากล้าคิดว่า ถึงแม้เราจะตายลงไปในที่นั้น เราก็จักไปทำบูชาสักการะให้ได้ นางไม่ฟังคำพ่อผัว จึงพร้อมด้วยหญิงรับใช้พากันไป ณ ที่นั้น ยืนประณมมือบูชาด้วยของหอมและดอกไม้ เป็นต้น.

ขณะเมื่อข้าราชการมาเพื่อบูชาพระเถระ ช้างตกมันเชือกหนึ่งได้เข้าไปยังที่นั้น. เมื่อผู้คนกลัวตายพากันหนี เพราะเห็นช้างนั้น หมูชนได้เหยียบนางเสสวดี ซึ่งล้มลงแล้วถูกคนเหยียบจนตาย. นางเสสวดีนั้นกระทำบูชาสักการะมีจิตถึงพร้อมด้วยความเลื่อมใสในพระเถระ ครั้นถึงแก่กรรมแล้วก็ไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์. นางได้มีนางอัปสรหนึ่งพันเป็นบริวาร.

ในทันทีนั้นเอง นางเทพธิดาแลดูทิพยสมบัติของตน ใคร่ครวญถึงเหตุแห่งทิพยสมบัตินั้นว่า เราได้สมบัตินี้ด้วยบุญเช่นไรหนอ ครั้นเห็นการบูชาสักการะที่ตนทำเฉพาะพระเถระ จึงมีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัยยิ่งขึ้น นางประดับร่างกายด้วยเครื่องประดับบรรทุกเกวียนได้ ๖๐ เล่ม เกวียน แวดล้อมด้วยนางอัปสรหนึ่งพันเพื่อถวายบังคมพระศาสดา ด้วยเทภทฐิอันยิ่งใหญ่ ยังสืบทิศให้สว่างไสวจุพระจันทร์และจุพระอาทิตย์มาพร้อมกับวิมาน ลงจากวิมานยืนประคองอัญชลี ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า. ขณะนั้นท่านพระวังคิสะนั่งอยู่ใกล้พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทูลกะพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ปัญหาย่อมปรากฏ

แก่ข้าพระองค์ เพื่อจะทูลถามถึงกรรมที่เทพธิดานี้กระทำไว้. พระผู้มี-
พระภาคเจ้าได้ตรัสว่า วังคีสะ ปัญหาจงปรากฏแก่เธอเถิด ดังนี้. จึงท่าน
วังคีสะประสงค์จะถามถึงกรรมที่เทพธิดานั้นทำไว้ เมื่อจะสรรเสริญวิมาน
ของเทพธิดานั้นเสียก่อนเป็นปฐม จึงกล่าวว่า

ดูก่อนเทพธิดา อาตมาได้เห็นวิมานของท่านนี้มุ่ง

ด้วยแก้วผลึก ข่ายเงินและข่ายทองคำ มีพื้นวิจิตร
หลายอย่าง นำรีนรมย์ เป็นภพที่น่าอยู่ เหนรมิตไว้
เป็นอย่างดี มีขุมประตูล้วนด้วยแก้ว ๗ ประการ ที่
ลานวิมานเรียรายไปด้วยทรายทอง งดงามมาก ส่อง
แสงไปทั่วสิบทิศ เหมือนพระอาทิตย์บนท้องฟ้า มี
รัศมีตั้งพัน กำจัดความมืดได้ในสราทกาล วิมานของ
ท่านนี้ย่อมส่องแสงเหมือนกับแสงเปลวไฟ ซึ่งกำลัง
ลุกอยู่บนยอดภูเขาในเวลากลางคืน หรือคล้ายกับการ
ลืมหวนขึ้นขณะที่ฟ้าแลบในอากาศฉะนั้น วิมานนี้เป็น
วิมานลอยอยู่บนอากาศ ก้องกังวานไปด้วยเสียงดนตรี
คือ พิณ กลอง และกังสดาล ประโคมอยู่มิได้ขาด
ระยะ สุธัสนเทพนครอันเป็นเมืองพระอินทร์ ซึ่ง
มั่งคั่งไปด้วยสมบัติทิพย์อันใด วิมานของท่านนี้ก็
ฉนั้นนั้น วิมานของท่านนี้ฟุ้งไปด้วยกลิ่นหอมอย่าง
เยี่ยมหลายอย่างต่าง ๆ กัน คือกลิ่นดอกปทุม ดอก-
โกมุท ดอกอุบล ดอกจงกลนี ดอกคัตเกล้า ดอก-
พุดซ้อน ดอกกุหยาบ ดอกอังกาบ ดอกรั้ง ดอกอโศก

แย้มกลีบส่งกลิ่นหอม ทั้งตั้งอยู่บนริมฝั่งสระโบกขรณี
นำรินรมย์ เรียงรายไปด้วยไม้हुกวาง ขนุนลำมะลอ
และต้นไม้กลิ่นหอม มีทั้งไม้เลื้อย ชูดอกออกช่อ
หอมระรื่น ห้อยย้อยเกาะกายลงมาจากใบต้นตาล
และมะพร้าว คล้ายกับข้ายแก้วมณี และแก้วประ-
พาพ อันเป็นของทิพย์ มีขึ้นสำหรับท่านผู้เรื่องยศ
อนึ่ง ต้นไม้และดอกไม้ผลไม้ ซึ่งเกิดอยู่ในน้ำ และ
บนบก ทั้งเป็นรุกขชาติที่มีอยู่ในเมืองมนุษย์ และ
ไม่มีในเมืองมนุษย์ ตลอดจนพรรณไม้ทิพย์ประจำ
เมืองสวรรค์ ก็ได้มีพร้อมอยู่ใกล้วิมานของท่าน ท่าน
ได้สมบัติทิพย์ ทั้งนี้เป็นผลแห่งการประพฤติชอบ
ทางกาย วาจา ใจ และการสำรวม การฝึกฝน
อินทรีย์อย่างไร เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงมาเกิด
ในวิมานนี้.

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีขนตาอนงาม. ขอท่านจง
ตอบถึงผลกรรม เป็นเหตุได้วิมานที่ท่านได้แล้วนี้
ตามคำที่อาตมาถามเถิด.

ในบทเหล่านั้น บทว่า ผลิกรชตเหมชาลจุนฺนํ ได้แก่ เราได้
เห็น คือเห็นวิมานมุงบังด้วยแก้วผลึก และด้วยข้ายเงินและข้ายทองคำ
ทั้งข้างล่างข้างบนมุงบังโดยรอบด้วยฝาทำด้วยแก้วผลึก และด้วยข้ายทำ
ด้วยเงินและทองคำ มีพื้นวิจิตรหลายอย่าง โดยพื้นมีสีต่าง ๆ และจัดไว้

อย่างสวยงาม. บทว่า **สุรมณิ** ได้แก่ นารีนรมย์ด้วยดี. วิมานชื่อว่า **พยมุห** เพราะเป็นที่ที่ผู้มีบุญอยู่ ได้แก่ ภพ. บทว่า **โตรณุปปนุ** ได้แก่ ประกอบซุ้มประตูแล้วด้วยแก้ว ๗ ประการ วิจิตรไปด้วยดอกไม้ประดับหลายชนิด. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **โตรณิ** เป็นชื่อของซุ้มประตูปราสาท. วิมานนั้นประกอบด้วยซุ้มประตุนั้น ซึ่งมีการตกแต่งอย่างวิจิตรหลายชั้น. บทว่า **รุจอุปภินุณ** ได้แก่ วิมานมีลานเรียวยาวไปด้วยทรายทอง. เพราะทรายมีสีเหมือนทอง เช่นเดียวกับทราย ทรายนั่นแหละ ท่านเรียกว่า **รุจกะ**. บทว่า **สุภ** คือ งาม. หรือชื่อว่า **สุกะ** เพราะยอมส่องแสงไปด้วยดี. บทว่า **วิมานิ** คือ เห็นสูงที่สุด ได้แก่ ใหญ่โดยประมาณ.

บทว่า **ภาติ** ได้แก่ ส่องแสง คือรุ่งเรือง. บทว่า **นเก ว สุริโย** คือจุดดวงอาทิตย์ในอากาศ. บทว่า **สเรเท** คือ ในสเรทสมัย. บทว่า **ตโมนุโท** คือ กำจัดความมืด. บทว่า **ตถา ตปติมิท** คือ เหมือนดวงอาทิตย์มีรัศมีตั้งพันในสเรทกาล. อนึ่ง วิมานของท่านนี้ส่องแสง คือสว่างไสว. **ม** อักษรเป็นบทสนธิ (ม อากม). บทว่า **ขลมิว ฐุมสิโข** คือ คุจไฟโพลงอยู่. จริงอยู่ ไฟท่านเรียกว่า ฐุมสิยะและฐุมเกตุ เพราะมีควันปรากฏบนยอดไฟนั้น. บทว่า **นิเส** คือ โปรย ได้แก่ ในกลางคืน. บทว่า **นภคฺเค** คือ ส่วนของฟ้า. ท่านอธิบายว่า ท้องที่บนอากาศ. ปาฐะว่า **นคฺเค** ได้แก่ ยอดภูเขา. โยชนาแก้วว่า วิมานของท่านนี้.

บทว่า **มุสตี ว นยนิ** ความว่า คุจลี้มตามองดู กระทบเข้ากับแสงสว่างมากเกินไป ทำให้มองไม่เห็น. ด้วยเหตุนี้ท่านจึงกล่าว **สเตรตา** ว่า อธิบายว่า คุจสายฟ้าแลบ. บทว่า **วิณามุรชสมุมตาลนฺนุจ** ได้แก่

ก็กก้องกังวานไปด้วยเสียงพิณเครื่องใหญ่ กลอง ฉาบ และกั๋งศาล.
บทว่า อิทุธ ได้แก่ มากไปด้วยเทพบุตร เทพธิดา และทิพยสมบัติ.
บทว่า อินุทปุรี ยถา คือ คุจสุทธานนคร.

ดอกปทุม ดอกโกมุท ดอกอุบล ดอกจงกลนี ท่านกล่าวรวม
กันว่า ปทุมกุมุทอุบลกุวลย. ฟังเพิ่มคำว่า อตุติ แปลว่า มีอยู่ลงไป.
ในบทนั้น แม้นุชกริกท่านก็ใช้ศัพท์ว่า ปทุม. ดอกโกมุททุกชนิดทั้ง
ประเภทสีขาวและแดงท่านใช้ศัพท์ว่า กุมุท. ดอกอุบลสีแดง หรือ
ดอกอุบลทุกชนิดท่านใช้ศัพท์ว่า อุปลละ ฟังทราบว่าเป็นลูปละ (บัวขาว)
เท่านั้น ท่านใช้ศัพท์ว่า กุวลยะ จ ศัพท์ ในบทว่า โยธิกพนุชุก-
โนชกา จ สนฺติ เป็นเพียงนิบาต. อธิบายว่า มีดอกพุดซ้อน ดอกชบา
ดอกอังกาบ. อาจารย์บางพวกกล่าวปฐะว่า อโนชกาปี สนฺติ มีดอก-
อังกาบ และกล่าวเป็นใจความว่า เป็นอันท่านกล่าวว่าเป็น อโนชกาปี ดังนี้.
บทว่า สาลกุสมิตปุพิทาอโสภา ฟังประกอบว่า ดอกรัง ดอกอโศก
แย้มบานดังนี้. บทว่า วิวิธทุมกุกสุคนฺธุเสวิตมิมิ ความว่า วิมานของ
ท่านนื่อบอวลไปด้วยกลิ่นหอมระรื่นของรุกขชาติยอดเยี่ยมหลายอย่าง.

บทว่า สพลพุชภูชกสฺยตุตา ได้แก่ เรียงรายไปด้วยต้นहुกวาง
ขนุนตำมะลอ และต้นไม้มีกลิ่นหอมตั้งอยู่ริมฝั่ง. ต้นไม้มีกลิ่นหอม
ต้นหนึ่ง ชื่อฤษกะ มีอยู่ในเทวโลก และที่ภูเขาคันธมาทน์. อาจารย์
บางพวกกล่าวว่า ไม่มีในที่อื่น.

บทว่า กุสกสุมุลิตลตาวลมุพินิ โยชนาแก้วว่า ประกอบด้วยไม้
เลื้อยห้อยย้อยลงมาจากใบตาลและใบและใบมะพร้าว และเถาดอกไม้บานสะพรั่ง
มีเถาว์วัลย์เป็นสายต่อกันลงมา. บทว่า มณิชาลสทิสตา ได้แก่ รุ่งเรือง

เช่นกับชายแก้วมณี. บาลีว่า **มณิลลทิสสา** บ้าง แปลว่า คล้ายกับแสงแก้วมณี อธิบายว่า รุ่งเรืองเช่นกับแก้วมณี. บทว่า **ยสสุลินี** เป็นคำเรียกเทพธิดา. บทว่า **อุปฐุจिता** เติ ความว่า สระโบกขรณีนารัณรมย์ มีคุณค่าตามที่กล่าวแล้วตั้งอยู่ใกล้วิมานของท่าน.

บทว่า **อุทกรูหา** พระวังคีสเถระกล่าวหมายถึงดอกปทุมเป็นต้น ดังที่กล่าวแล้ว. บทว่า **เยตุถิ** ตัดบทเป็น **เย อตุถิ**. บทว่า **ถลชา** ได้แก่ คัดเค้า. บทว่า **เย จ สนุติ** ได้แก่ รุกขชาติเหล่าอื่น ที่มีดอกและมีผล มีอยู่ใกล้วิมานของท่าน.

บทว่า **กิสฺส สยมทมฺสฺสย วิปาโก** ความว่า นี่เป็นผลของความสำรวมเช่นไร ในการสำรวมทางกายเป็นต้น และของการฝึกเช่นไรในการฝึกอินทรีย์เป็นต้น. บทว่า **เกนาถิ** พระวังคีสเถระกล่าวไว้ เพราะผลกรรมอะไร ท่านจึงเกิดในที่นี้ คือผลกรรมอื่นทำให้เกิดขึ้นเอง ผลกรรมอื่นทำให้เกิดอุปโภคสุข แล้วกล่าวต่อไปว่า ท่านได้วิมานนี้มาได้อย่างไร. ในบทเหล่านั้น บทว่า **กมฺมผลฺเลน** เป็นบทเหลือมาจากคำว่า **กมฺมผลฺเลน วิปจฺจิตฺตุ อารทฺเชน** มีผลกรรมเริ่มจะให้ผล. บทว่า **กมฺมผลฺเลน** นี้ เป็นตติยวิภคตติลงในลักษณะอดีตัมภูต (มี, ด้วย, ทั้ง). บทว่า **ตทฺนุปรํ** **อวจาถิ** ความว่า ขอท่านจงตอบถึงกรรมนั้นตามลำดับ คือ ตามสมควรแก่เรื่องราวที่อาตมาถามเถิด. บทว่า **อุพฺวารปฺมุเข** ได้แก่ มีขนตาองงาม. อธิบายว่า มีดวงตาเหมือนดวงตาลูกโค.

ลำดับนั้น เทพธิดาตอบว่า

กัวิมานทีดีฉนฺได้แล้วนี้ มีผู้หงส์ นกกระเรียน

ไก่อไฟ นกกด และนกเขาไฟ เทียวร่อนร้องไปมา
ทั้งเต็มไปด้วยหมูนกนางนวล นกกระทง พญาหงส์
ซึ่งเป็นนกทิพย์ ซึ่งบินไปมาอยู่ตามลำน้ำ และอิง
คะนึ่งไปด้วยฝูงนกประเภทอื่น ๆ อีก คือนกเป็ดน้ำ
นกค้อนหอย นกดูเหว่าลาย นกดูเหว่าขาว มีทั้ง
ต้นไม้อดอก ไม้ต้นไม้ผล อันเกิดเองหลายอย่าง
เช่นต้นแคฝอย ต้นหว้า ต้นอโศก ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ดิฉันได้วิมานนี้มาด้วยเหตุอันใด ดิฉันจะเล่า
เหตุอันนั้นถวาย นิมนต์ฟังเถิด คือมีหมู่บ้านหนึ่ง
ชื่อว่า นาลกคาม ตั้งอยู่ทางทิศเบื้องหน้าของแคว้น
มคธ ดิฉันเป็นบุตรสะใภ้ประจำตระกูลของบ้านนั้น
อันตั้งอยู่ภายในบุรี ประชาชนในหมู่บ้านนั้น เรียก
ดิฉันว่าเสสวดี ดิฉันมีน้ำใจขึ้นบาน ได้สร้างกุศล-
กรรมไว้ในชาตินั้น คือได้บูชาพระธาตุของพระธรรม-
เสนาบดี นามว่า อุปติสสะ ซึ่งเป็นที่บูชาของ
ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลายผู้มากไปด้วยคุณความดี
มีศีลเป็นต้นหาประมาณมิได้ ซึ่งนิพพานไปแล้ว
ด้วยเครื่องสักการะหลายอย่าง ล้วนแต่รัตนะและ
ดอกดำ ครั้นบูชาพระธาตุของท่านผู้แสวงหาคุณ
อย่างยอดเยี่ยม ผู้ถึงอนุปาติเสสนิพพานแล้ว ซึ่งใน
ที่สุดยังเหลือแต่พระธาตุเท่านั้น ครั้นดิฉันละกาย
มนุษย์นั้นแล้ว จึงได้มาเกิดในดาวดึงส์สวรรค์ชั้น

ไตรทศอยู่ประจำวิมานในเทวโลกนี้.

ในบทเหล่านั้น บทว่า โกลุจมยุรจโกรสงุมจริต ได้แก่ หมุ่นกกระเรียน ไก่ฟ้า นกกด นกเขาไฟและไก่ฟ้า เทียวไปมาในที่นั้น ๆ. บทว่า ทิพฺยุปิลวหฺสราหฺจินฺณ ได้แก่ พญาหงส์ ซึ่งเป็นนกน้ำมีชื่อว่า ปิลวะ เพราะล่องลอยไปในน้ำ เทียวไปในที่นั้น ๆ. บทว่า ทิขการณฺทวโกลิลาภินาทิตฺ ได้แก่ อิงคะนึ่งไปด้วยนกเป็ดน้ำ นกกระทง นกคู้เหว่า และนกอื่น ๆ.

บทว่า นานาสนฺตานกปฺปฺพฺรฺกฺขวิวิธา ได้แก่ ไม้ดอกต่าง ๆ คือ ไม้ดอกเกิดเองหลายชนิด มีกิ่งใหญ่กิ่งเล็กหลายอย่างต่างพรรณ. จากไม้ดอกเหล่านั้น มีสีหลายอย่างลักษณะงดงาม ชื่อว่า ไม้ดอกเกิดเองหลายชนิด. ควรจะกล่าววว่า วิวิธฺ แต่ท่านกล่าววว่า วิวิธา. บทว่า สนฺตานกา ได้แก่ เถาวัลย์ที่เกิดเอง. หนึ่ง มีไม้ดอกหลายอย่างอยู่ในเถาวัลย์นั้น. อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า นานาสนฺตานกปฺปฺพฺรฺกฺขวิวิธา เพราะมีไม้ดอกเหล่านั้นหลายอย่าง ได้แก่ ไม้ดอกเกิดเองหลายชนิด. อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ปาณฺณลิขมฺพฺโสกรฺกฺขวณฺตฺ มีต้นแคฝอย ต้นหว้าและต้นอโศก. ควรนำบทว่า ปฺปฺพฺรฺกฺขา สนฺติ มีไม้ดอกมาเชื่อมกับบทนั้น. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า ปฺปฺพฺรฺกฺข ยังไม่ได้แจกวิภตติ. ท่านจึงกล่าววว่า ปฺปฺพฺรฺกฺข.

บทว่า มคฺชวรปฺรฺตฺติเมน คือตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกในแคว้นมคธ เพราะทางทิศตะวันออกในแคว้นมคธนั้นเป็นที่ที่ตรัสรู้. บทว่า ตตฺถ อโหสิ ปฺเร สฺถนิสา ความว่า เมื่อก่อนดิฉันได้เป็นลูกสะใภ้ในตระกูลคหบดีตระกูลหนึ่งในนาลกคามนั้น.

บทว่า **ธา** แปลว่า **นี้**. ชื่อว่า **อัครัมมกุสลา** เพราะเป็นผู้ฉลาด
ในอรรถและในธรรม คือ พระผู้มีพระภาคเจ้า. ชื่อว่า **อปจิตตุ-**
ธมฺมกุสโล เพราะมีความฉลาดในอรรถและธรรมสิ้นไปแล้ว คือ พระ-
ธรรมเสนาบดี. พระธรรมเสนาบดีนั้นในรูปแล้ว จึงชื่อว่า **อปจยะ**
(สิ้นไป) คือนิพพาน. ฉลาดในนิพพานนั้น และในอรรถและธรรม
ไม่มีเหลือ. อีกอย่างหนึ่ง ฉลาดในอรรถในธรรม คือ ในนิโรธและมรรค
อันน่านับถือ คือน่าบูชา. ชื่อว่า **มหนุต** (ใหญ่) เพราะประกอบด้วย
ศีลชั้นเป็นต้นอันยิ่งใหญ่. บทว่า **กุตฺตเมหิ** ได้แก่ ด้วยดอกไม้ทำด้วย
รัตนะและด้วยอย่างอื่น.

บทว่า **ปรมตติคตฺ** ได้แก่ บรรลุอนุภาติเสสนิพพาน. บทว่า
สมฺมุสฺสยฺ คือร่างกาย. บทว่า **ติทสคตา** ได้แก่ ไปสวรรค์ชั้นไตรทศ
คือเข้าถึงหมู่เทพชั้นดาวดึงส์. บทว่า **อิธ** ได้แก่ ในเทวโลกนี้. บทว่า
อวสामी ฐานํ คืออยู่ประจำวิมานนี้. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำกถามรรค ที่ท่านพระวังคีสะและเทพ
ธิดากล่าวให้เป็นเรื่องเกิดขึ้น แล้วจึงทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่ประชุม
กันโดยพิสดาร. เทศนาได้มีประโยชน์แก่มหาชน ด้วยประการฉะนี้

จบอรรถกถาเสวดีวิมาน

๘. มัลลิกาวิมาน

ว่าด้วยมัลลิกาวิมาน

พระนารทเถระได้ถามนางมัลลิกาเทพธิดาว่า

[๓๖] ดูก่อนนางเทพธิดา ผู้มีผ้านุ่งห่มและวง
ล้วนแต่สี่เหลี่ยม ประดับประดาด้วยเครื่องก็ล้วนเหลือง
เธอถึงจะไม่ประดับด้วยเครื่องประดับอันงดงามเหลือง
อร่ามเช่นนี้ ก็ยังงามโดยธรรมชาติ ดูก่อนนางเทพ-
ธิดา ผู้มีเครื่องประดับล้วนแต่ทองคำธรรมชาติ
แก้วไพฑูรย์ จินดา มีกายาปกคลุมไว้ด้วยร่างแห
ทองคำเหลืองอร่าม เป็นระเบียบงดงามด้วยสายแก้ว
สีต่าง ๆ สายแก้วเหล่านั้น ล้วนแต่สำเร็จด้วยทองคำ
ธรรมชาติ แก้วทับทิม แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์
บางสายก็ล้วนแล้วด้วยแก้วลายคล้ายตาแมว บ้างก็
สำเร็จด้วยแก้วแดงคล้ายสีเลือด บ้างก็สำเร็จด้วย
แก้วอันสดใสเหมือนสีตานกพิราบ เครื่องประดับ
ทั้งหมดที่ตัวของท่านนี้ทุก ๆ สาย ยามต้องลมพัด
มีเสียงไพเราะเหมือนเสียงนกยูง พญาหงส์ทองหรือ
เสียงนกการเวก หรือมิฉะนั้นก็เสียงเบญจางคดุริย-
ดนตรี ที่พวกคนสรรพ์พากันบรรเลงเป็นคู่ ๆ อย่าง
ไพเราะน่าฟังก็ปานกัน อนึ่ง รถของท่านงดงามมาก

หลากไปด้วยเนาวรัตนนานาพรรณ อัญมณฺณกรรมจัด
สรรมาให้จากชาตุนานาชนิด งามุมองพิจิตรจรัส
จํารูญ ยามท่านยืนอยู่เหนือสุพรรณรตขับไปถึง
ประเทศใด ที่ตรงนั้นก็สว่างไสวไปทั่วถึงกัน ดูก่อน
นางเทพธิดา อาตมาถามท่านแล้ว ท่านจงตอบอาตมา
ว่า นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

นางมัลลิกาเทพธิดาตอบว่า

พระคุณเจ้าข้า ดิฉันมีร่างกายซึ่งปกปิดไว้ด้วย
ร่างแหทองคำวิจิตรไปด้วยแก้วแดงอ่อน ๆ และแก้ว
มุกดา นับว่าดิฉันคลุมร่างไว้ด้วยตาข่ายทองเช่นนี้
ก็เพราะดิฉันมีจิตผ่องใส ได้บูชาพระโคตมบรมครู
ผู้ทรงพระคุณหาประมาณมิได้ ซึ่งเสด็จเข้าสู่นิพพาน
ไปแล้ว ครั้นดิฉันทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย
สรรเสริญแล้ว จึงสร้างโศก หมดโรครภัย ได้รับ
แต่ความสุขกาย สุขใจ รื่นเริงบันเทิงใจเป็นนิตย์.

จบมัลลิกาวิมาน

อรรถกถามัลลิกาวิมาน

มัลลิกาวิมาน มีคาถาว่า ปิตวตุเถ ปิตฺตเช ดังนี้ เป็นต้น.

มัลลิกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ เริ่มต้นทรงแสดงพระ-

ชั้นมัจฉกปวัตตบุตร จนถึงทรงโปรดสุภัททปริพาชกแล้ว ปรีณิพพาน ด้วยอนุภาทิสเสนิพพานธาตุในเวลาใกล้รุ่ง ณ วันเพ็ญ เดือน ๖ ในระหว่าง ต้นสาละทั้งคู่ ณ สาลวันแห่งมัลลราช ใกล้กรุงกุสินารา พวกเทวดาและ มนุษย์ต่างพากันทำการบูชาพระศรีระของพระองค์ ในครั้งนั้น ราชบุตรี ของกษัตริย์มัลลละเป็นภรรยาของพันธุลมัลลละ ในกรุงกุสินารา ชื่อ มัลลิกา เป็นอุบาสิกามีศรัทธาเลื่อมใส เอน้ำหอมล้างเครื่องประดับ มหาลดาของตน เช่นเดียวกับของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซัดด้วยฝ้านี้ดี และถือเอาของหอมและดอกไม้เป็นต้น เป็นอันมากอย่างอื่นบูชาพระศรีระ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า. นี้เป็นความย่อในเรื่องนี้. ส่วนเรื่องนางมัลลิกา โดยพิสดารมาแล้วในอรรถกถาธรรมบท.

ครั้นต่อมา นางมัลลิกานั้น สิ้นชีพิตักษัยไปบังเกิดในสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์. ด้วยอานุภาพแห่งการบูชา นั้น นางมัลลิกาได้มีทิพย-สมบัติอันโอฬาร ไม่สาธารถด้วยผู้อื่น. วิมานประดับด้วยผ้า รุ่งเรืองด้วย แก้ว ๗ ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีรัศมีสีทอง ผ่องใสยิ่งนัก ปราภฏ เหมือนสายน้ำสีทอง แดงเรือโปรยลงมาจากทุกทิศ.

ครั้งนั้น ท่านพระนารทะ จาริกไปยังเทวโลกเห็นเทพธิดาจึงเข้าไป หา. เทพธิดาครั้งเห็นท่านพระนารทะ จึงยื่นประคองอัญชลินมัสการ. ท่านพระนารทะจึงถามเทพธิดานั้นว่า

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีฝ้านุ่มห่มและธงล้วนแต่
สีเหลือง เครื่องประดับก็ล้วนแต่สีเหลือง ท่านถึง
ไม่ประดับด้วยเครื่องประดับอันงดงาม ก็ยังงาม

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีเครื่องประดับล้วนแต่ทองคำ แก้ว-
ไพฑูรย์ จินดา มีกายปกคลุมด้วยร่างแหทองคำ
เหลืองอร่าม เป็นระเบียบงดงามด้วยสายแก้วต่าง ๆ
สายแก้วเหล่านั้น ล้วนสำเร็จด้วยทองคำ แก้วทับทิม
แก้วมุกดา แก้วไพฑูรย์ แก้วลายคล้ายตาแมว
แก้วแดงคล้ายสีเลือด บางอย่างก็สดใสเหมือนสีดา
นกพิราบ เครื่องประดับทั้งหมดที่ตัวของท่านนี้
ทุก ๆ สาย ยามต้องลมพัดมีเสียงไพเราะเหมือน
เสียงนกยูง เสียงพญาหงส์ทอง เสียงนกกการเวก
มิฉะนั้นก็เสียงเบญจางคดุริยดนตรี ที่พวกคนธรรมดา
พากันบรรเลงเป็นคู่ ๆ อย่างไพเราะน่าฟัง หนึ่ง รถ
ของท่านก็งดงามมาก หลากไปด้วยรัตนชาติต่าง ๆ
อันบุญกรรมจัดสรรมาให้จากชาตุนานาชนิด ดุจดงาม
ยามท่านยืนอยู่บนรถ ขับไปถึงที่ใด ที่นั้นก็สว่างไสว
ไปทั่ว.

ในบทเหล่านั้น บทว่า ปิตวตุเถ ได้แก่ มีผ้านุ่มห่มสีเหลือง เพราะ
มีแสงเหมือนทองคำอันบริสุทธิ์. บทว่า ปิตชเช ได้แก่ มีธงสีเหลือง
เพราะเป็นธงวิเศษสำเร็จด้วยทองซึ่งยกขึ้น ณ ประตูลิขิตและบนรถ.

บทว่า ปิตาลงการภูติเต ได้แก่ ประดับด้วยเครื่องอาภรณ์สีเหลือง
ก็เครื่องอาภรณ์ของเทพธิดานั้นมีรัศมีสีเหลืองเป็นพิเศษ เพราะรุ่งเรือง
ด้วยข่ายมีรัศมีสีทองบริสุทธิ์ โดยเหตุที่เครื่องประดับเหล่านั้นเกิดขึ้น

เพราะความประพฤติดีเช่นนั้นเป็นพิเศษ ในความวิจิตรด้วยรัตนะหลาย
อย่างล้วนรุ่งเรืองด้วยข่ายรัศมีนานาชนิด. บทว่า **ปีตบุตราหิ** ได้แก่ ผ้า
ห่มสีเหลือง อันตรศัพทที่ใช้ในผ้าห่มในบทมีอาทิว่า **สนุตรุตตรปรม**
เตน ภิกขุณา ตโต จิวริ สาทิตพพ ภิกขุ นั้นพึงยินดีผ้าห่มเป็น
อย่างยิ่ง. แต่ในที่นี้พึงเห็นว่าใช้ใน **อุตตริยะ** จุในบทมีอาทิว่า **อนุตร-**
สาฎกา ผ้าห่ม. ศัพทเหล่านี้คือ **อนุตรา** (ผ้าห่ม) **อุตตริย** **อุตตรา-**
สจโค **อุปสมพฺยาน** (ผ้าห่ม) เป็นปริยายศัพท (ศัพทสำหรับพูด).
บทว่า **วคฺคฺหิ** ได้แก่ ด้วยเครื่องประดับอันงดงาม. บทว่า **อปีลนฺธา ว**
โสภติ ความว่า ท่านแม้ถึงจะไม่ประดับด้วยเครื่องประดับเหล่านี้ ก็งดงาม
ด้วยรูปสมบัติของตนอยู่แล้ว แต่พอเครื่องประดับเหล่านั้นสวมสรีระของ
ท่านก็งดงาม. อธิบายว่า เพราะฉะนั้น แม้ถึงท่านไม่ประดับก็คล้ายกับ
ประดับ.

บทว่า **กา กมฺพุกายุรฺเธ** ได้แก่ คู่ก่อนเทพธิดา ผู้ประดับ
ด้วยเครื่องประดับแล้วไปด้วยทองคำ หรือประดับด้วยกำไรแขน แล้วไป
ด้วยทองคำ ท่านเป็นใครเกี่ยวข้องกับหมู่เทพชั้นไหน. ท่านกล่าวบทว่า
กมฺพูปริหารก ได้แก่ เครื่องประดับข้อมือ. กล่าวบทว่า **กายริ** ได้แก่
เครื่องประดับแขน. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **กมฺพ** ได้แก่ ทองคำ.
เพราะฉะนั้น จึงมีความว่า ผู้ประดับด้วยเครื่องอาภรณ์ที่แขนแล้วด้วย
ทองคำ ชื่อว่า **กมฺพุกายุรฺเธ**. บทว่า **กณฺจนาวพฺภูติเต** ได้แก่
ประดับพวงมาลัยแล้วด้วยทองคำ. บทว่า **เหมชาลกสณฺจนฺเน** ได้แก่
มีสรีระคลุมด้วยข่ายทองคำแกมแก้ว. บทว่า **นानารตนมาลินี** ได้แก่

พระนารถถามว่า ท่านเป็นใครมีพวงมาลัยแก้วต่าง ๆ ล้วนเป็นสาย
แก้วสวมศีรษะในคืนข้างแรม จุฬามมาลัยประดับมุกด์ในนักขัตฤกษ์
(การเดินรำ).

บทว่า โสวณฺณมยา ความว่า ท่านกล่าวว่า เทพธิดานั้นมีพวง
มาลัยแก้วต่าง ๆ ล้วนเป็นพวกแก้วประดับ. ความเห็นเกี่ยวกับพวงมาลัย
แก้วเหล่านั้นมีดังนี้. ในบทเหล่านั้น บทว่า โสวณฺณมยา ได้แก่
มาลัยสำเร็จด้วยทองคำ. บทว่า โลหิตฺตงฺกมยา ได้แก่ มาลัยสำเร็จด้วย
แก้วมณีสีแดงคล้ายแก้วสีทับทิมเป็นต้น. บทว่า มสฺสารคฺคฺคา ได้แก่
มาลัยสำเร็จด้วยแก้วลายคล้ายตาแมว. บทว่า สหฺโลหิตฺตงฺกา ความว่า
มาลัยสำเร็จด้วยแก้วมณีคล้ายเพชรตาแมว กับมาลัยแล้วด้วยแก้วมณีสีแดง
และมาลัยสำเร็จด้วยแก้วแดงคล้ายสีเลือด. บทว่า ปเรวตฺตจฺจฺหิ มณฺธิหิ
จิตฺตตา อธิบายว่า มาลัยแก้วที่ศีรษะและมือของท่านเหล่านี้ มีสภาพ
สวยงามทำด้วยแก้วมณี เช่นกับสีตานกพิราบ และแก้วมณีตามที่กล่าวแล้ว.

บทว่า โกจิ โกจิ ได้แก่ เครื่องประดับทุก ๆ สาย. บทว่า เอตฺถ
คือ ในพวงมาลัยเหล่านี้. บทว่า มยฺหฺรสุตฺตโร ได้แก่ มีเสียงไพเราะเหมือน
เสียงนกยูง. บทว่า หฺมฺสฺสรฺลฺโย ได้แก่ มีเสียงไพเราะเหมือนเสียงพญา-
หงส์ คือ มีเสียงคล้ายกับเสียงพญาหงส์. บทว่า กรวฺกฺสุตฺตโร ได้แก่ มี
เสียงไพเราะดุจเสียงนกกการเวก คือเสียงพวงมาลัยเหล่านั้น มีเสียงเหมือน
เสียงนกยูง เสียงพญาหงส์ เสียงนกกการเวก ได้ยินแต่เสียงไพเราะ
อ่อนหวานอย่างนี้. ถามว่า เหมือนอะไร ตอบว่า เหมือนเบญจางคิก-
คิริยคนตรี ประโคม. อธิบายว่า เสียงของเครื่องประดับเหล่านั้นฟัง
ไพเราะ เหมือนคนฉลาดประโคมเบญจางคิกคิริยคนตรีฉะนั้น บทว่า

ปลงจุกี้ คุริยมิวปฺปวาทิตฺตํ นี้ เป็นทุติยาวิภัตตติลงในอรรถแห่งสัตตมิ-
วิภัตติ.

บทว่า นานาวณฺณนาหิ ธาตุหิ ได้แก่ จากธาตุอันมีส่วนต่าง ๆ
เป็นต้นว่า เพลา ล้อ และงอนไถ เป็นต้น. บทว่า สุวิกฺตฺโต ว โสภติ
ได้แก่ งามดูจัดสรรมาอย่างดี เพราะส่วนต่าง ๆ มีขนาดเหมาะเจาะกัน
และกัน ทั้งมีฝาพร้อม. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า สุวิกฺตฺโต ว ได้แก่ แม้
เกิดด้วยกรรมอย่างเดียวกันก็งาม ดูอาจารย์ศิลปะผู้เชี่ยวชาญบรรจงตกแต่ง
ไว้ฉะนั้น.

บทว่า กณฺจนพิมฺพวณฺเณ ได้แก่ บนรณนั้นเช่นกับรูปทอง เพราะ
มีแสงเหลืองอร่ามยิ่งนัก. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า กณฺจนพิมฺพวณฺเณ
เป็นคำเรียกเทพธิดานั้น. อธิบายว่า เช่นกับรูปเปรียบทองคำที่เขาเอา
น้ำหอมล้างแล้วขัดด้วยสีแดงชาด แล้วเอาผ้าเนื้อดีขัดอีก. บทว่า ภาสสิมฺ
ปเทถ ได้แก่ ภูมิประเทศทั้งสิ้นนี้ย่อมสว่างไสวรุ่งโรจน์.

ครั้นพระเถระถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดาก็ตอบด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดิฉันมีร่างกายปกคลุมไว้ด้วยข่ายทองคำ วิจิตร
ไปด้วยแก้วมณีทองคำและแก้วมุกดา เพราะดิฉันมี
จิตผ่องใส ได้บูชาพระโคดมผู้ทรงคุณหาประมาณ
มิได้ ซึ่งเสด็จปรินิพพานไปแล้ว.

ดิฉันทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ
ไว้ จึงสร้างโลกถึงความสุขรื่นเริงบันเทิงใจอยู่เป็น
นิত্য.

ในบทเหล่านั้น บทว่า โสวณฺณชาลํ ได้แก่ ข่ายสำเร็จด้วยทองคำ ทำให้พอดีกับสรีระ. บทว่า มณฺโณสนฺนจิตฺตํ ได้แก่ วิจิตรด้วยแก้วมณี และทองคำหลายอย่าง โดยเป็นเครื่องประดับมีสวมสีระและสวมคอบเป็นต้น. บทว่า มุฑฺดาจิตฺ ได้แก่ สวมสายแก้วมุกดาที่เกี่ยวข้องกันเป็นลำดับ ๆ. บทว่า เหมชาเลน นนฺนํ ได้แก่ กลุมด้วยขำยรัศมีสีทอง. ก็ขำยนั้น วิจิตรด้วยแก้วนานาชนิด และด้วยทองคำ ตกแต่งด้วยสายแก้วมุกดากลุมด้วยขำยรัศมีสีทอง ส่องแสงยิ่งนักในเมื่อสัมผัสกับแสงอาทิตย์ มีแสงสว่างเป็นอันเดียว ตั้งอยู่ดุจกระจกทองคำ. บทว่า ปรินิพฺพุเต ได้แก่ ปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ. บทว่า โคตเม อังถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยพระโคตร. บทว่า อปฺปเมยฺเย ได้แก่ ไม่สามารถจะประมาณได้โดยคุณานุภาพ. บทว่า ปสนฺนจิตฺตา ได้แก่ มีจิตเลื่อมใสด้วยศรัทธาอันเป็นวิสัยแห่งผลกรรมและพุทธานุสส. บทว่า อภิโรปยิ ได้แก่ ดิฉันสวมใส่ไว้ที่สรีระเพื่อบูชา.

บทว่า ตาหิ ตตฺตบฺทเป็น ตํ อหิ. บทว่า กุสลํ ชื่อว่า กุศล เพราะอรรถว่า ขจัดความน่าเกลียดออกไปเป็นต้น. บทว่า พุทฺทชฺวณฺณิตํ ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้วด้วยบทมีอาทิว่า ยาวตํ ภิกฺขเว สตฺตา อปฺทา วา ทฺวิปฺทา วา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายไม่มีเท่าที่ดี มีสองเท่าที่ดี ประมาณเท่าใด ดังนี้. บทว่า อเปตฺโสภา ความว่า ชื่อว่าปราศจากความโศก เพราะไม่มีความพินาศแห่งโศกเป็นต้น อันเป็นเหตุของความโศก. ด้วยบทนั้น เทพธิดากล่าวถึง ความไม่มีทุกข์ใจ. บทว่า สุขจิตฺตา ได้แก่ มีสุข เกิดแล้ว คือ ถึงความสุข. ด้วยบทนี้ เทพธิดากล่าวถึงความไม่มีทุกข์กาย. ก็เทพธิดานั้นถึงความ

บันเทิง เพราะไม่มีทุกข์ใจ. ความไม่มีโรค เพราะไม่มีทุกข์กาย. ด้วยเหตุ นั้น เทพธิดาจึงกล่าวว่า สมบุโอมทามนมา ดิฉันบันเทิงเพราะไม่มีโรค. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

อนึ่ง เนื้อความนี้ ท่านพระนารทะได้แจ้งแก่พระธรรมสังคาหกาจารย์ ครั้งทำสังคายนาโดยทำนองเดียวกันกับที่คนและเทพธิดากล่าวแล้วในครั้งนั้น. พระธรรมสังคาหกาจารย์เหล่านั้นจึงยกคำบอกเล่านั้นขึ้นสู่การสังคายนา ด้วยประการนั้นเอง.

จบอรรถกถามัลลิกาวิมาน

๘. วิสาลักขิวิมาน

ว่าด้วยวิสาลักขิวิมาน

สมเด็จพระอินทราชาตรัสถามนางสุนันทาเทพธิดาว่า

[๓๗] ดูก่อนแม่เทพธิดาผู้มีในตางาม เธอชื่อไร ได้

ทำกรรมอะไรไว้ จึงได้มีหมู่นางฟ้าแวดล้อมเป็นบริวาร

เดินวนเวียนอยู่รอบ ๆ ในสวนจิตรลดาอันน่ารื่นรมย์

ในคราวที่พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ล้วนแต่ขึ้นม้า ขึ้นรถ

ตกแต่งร่างกายวิจิตรงดงาม เข้าไปยังสวนนั้นแล้ว จึง

มาในที่นี้ แต่เมื่อพอเธอมาถึงในที่นี้ กำลังเที่ยวชม

สวน รัศมีก็สว่างไสวไปทั่วจิตรลดาวัน โอภาสของ

สวนมิได้ปรากฏ รัศมีของเธอมาข่มเสีย ดูก่อนแม่

เทพธิดา ฉันถามเธอแล้ว เธอจงบอกว่า นี่เป็น
ผลแห่งกรรมอะไร.

นางสุนันทาเทพธิดาผู้เป็นอัครชายาทูลตอบว่า

ขอเดชะ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ ผู้ทรง
บำเพ็ญทานมาแต่เก่าก่อน รูปอันสวยงาม คติ ฤทธิ
และอนุภาพของหม่อมฉัน ย่อมมีได้ด้วยกรรมอันใด
ขอพระองค์จงทรงสดับกรรมอันนั้น หม่อมฉันเป็น
อุบาสิกา มีนามว่าสุนันทา อยู่ในกรุงราชคฤห์อัน
นารินรมย์ ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล ยินดีในการ
จำแนกทานทุกเมื่อ คือหม่อมฉันมีจิตเลื่อมใสในท่าน
ผู้ประพฤติดังนี้ จึงได้ถวายผ้าบังนุ่งห่ม ภัตตาหาร
เสนาสนะและประทีป ทั้งได้รักษาอุโบสถอันประกอบด้วย
ด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอด ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ
๘ คำ แห่งปักข์ และตลอดปาฏิหาริย์ปักข์ เป็นผู้
ดำรงอยู่ในศีล ๕ เป็นนิตย คือเว้นจากการฆ่าสัตว์
ระวังจากการพูดเท็จ จากการเป็นขโมย จากการ
ประพฤตินอกใจ ไกลจากการดื่มนำเมา เป็นผู้ฉลาด
ในอริยสังฆธรรม เป็นอุบาสิกของพระโคตมผู้มีจักขุ
ผู้มียศ ทาสีจากตระกูลญาติของหม่อมฉัน นำดอก
ไม้มาให้ทุกวัน หม่อมฉันได้บูชาที่สถูปของพระผู้มี-
พระภาคเจ้าทุกวัน.

อนึ่ง ในวันอุโบสถ หม่อมฉันมีใจเลื่อมใสได้
ถือเอาดอกไม้ของหอม และเครื่องธูปนำไปบูชาพระ-
สถูปด้วยมือของตนเอง.

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ รูป กติ ฤทธิ์
และอานุภาพ เช่นนี้ มีขึ้นแก่หม่อมฉันเพราะกรรม
นั้น มิใช่ว่าผลที่หม่อมฉันบูชาพระสถูปด้วยพวงมาลัย
และที่หม่อมฉันได้รักษาศีลจะให้ผลเท่านั้นก็หาไม่ได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ หม่อมฉันยังได้เป็น
พระสกทาคามี ตามความหวังของหม่อมฉันอีกด้วย.

จบวิสาธกขิวิมาน

อรรถกถาวิสาธกขิวิมาน

วิสาธกขิวิมาน มีคำกล่าว กา นาม ตู่ว วิสาธกขิ ดังนี้ เป็นต้น.
วิสาธกขิวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูทรง
รับพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่พระองค์ได้รับมาสร้าง
พระสถูป และฉลองในกรุงราชคฤห์ ลูกสาวช่างทำดอกไม้คนหนึ่งอยู่กรุง
ราชคฤห์ ชื่อสุนันทา เป็นอุบาสิกา เป็นอริยสาวิกา บรรลุโสดาบัน ได้ส่ง
พวงมาลัยและของหอมเป็นอันมากที่ส่งมาจากเรือนของบิดา ทำการบูชา
พระเจดีย์ทุก ๆ วัน. ทุกวันอุโบสถนางได้ไปทำการบูชาด้วยตนเอง.

ต่อมานางมีโรคอย่างหนึ่ง เบียดเบียนถึงแก่กรรม ได้ไปเกิดเป็น
บริจาริกาของท้าวสักกเทวราช. วันหนึ่ง นางได้เข้าไปยังสวนจิตรลดา
กับท้าวสักกะจอมเทพ. ณ ที่นั่น รัศมีของทวยเทพเหล่าอื่นถูกรัศมีของ
ดอกไม้เป็นต้นกำจัด มีสีวิจิตรตระการตายิ่งนัก. แต่รัศมีของเทพธิดา
สุนันทามีได้ถูกรัศมีดอกไม้เหล่านั้นครอบงำ คงอยู่เหมือนเดิม. ท้าวสักก-
เทวราชทรงเห็นดังนั้น มีพระประสงค์จะรู้สุจริตกรรมที่เทพธิดานั้นทำมา
จึงได้สอบถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนแม่เทพธิดาผู้มีตางาม เธอชื่อไร จึงได้
มีหมุ่นางฟ้าแวดล้อม เเดินวนเวียนอยู่รอบๆ ในสวน
จิตรลดาอันนำรินรมย์ ในคราวที่พวกเทวดาชั้น
ดาวดึงส์ ล้วนแต่ขึ้นน้ำขึ้นรถตกแต่งร่างกายงดงาม
เข้าไปยังสวนนั้นแล้วจึงมาในที่นี้.

แต่เมื่อเธอมา พอมาถึงที่นี้กำลังเที่ยวในสวน
รัศมีก็สว่างไสวไปทั้งสวนจิตรลดา แสงสว่างของสวน
มิได้ปรากฏ รัศมีของเธอมาข่มเสีย ดูก่อนแม่เทพธิดา
ฉันถามเธอแล้ว ขอเธอจงบอกว่า นี่เป็นผลของกรรม
อะไร.

ในบทเหล่านั้น บทว่า กา นาม ตูว คือ ในอรรถภาพก่อน เธอ
ชื่ออะไร. อธิบายว่า สมบัติคืออานุภาพเช่นนี้ของเธอได้มีขึ้นเพราะทำ
ความดีไว้ ณ ที่ใด. บทว่า วิศาลกฺขิ คือ ผู้มีตางาม.

บทว่า ยทา คือ ในกาลใด. บทว่า อิม วน ได้แก่ ไกลสวน

นี้มีชื่อว่า จิตรลดาวัน. บทว่า จิตฺรา โหนฺติ ได้แก่ ชื่อว่ามีลักษณะ
สวยงาม เพราะถึงพร้อมด้วยความวิเศษแม้จากแสงสว่างตามปกติ ของ
เครื่องประดับสตรีระและผ้าเป็นต้นของตนโดยเกล้ากับริศมีอันวิจิตรในสวน
จิตรลดาวัน. บทว่า อิธาตฺตา ได้แก่ มา คือ ถึงพร้อมกันในที่นี้ หรือว่า
เป็นเหตุแห่งการมาถึงในที่นี้.

บทว่า อิธ ปตฺตํ ภาย คือ เมื่อเทพธิดาเข้ามาถึงที่นี่. บทว่า เกน
รูปํ ตเวทิสํ ความว่า เพราะเหตุไร รูป คือ สตรีระของเธอจึงเป็นเช่นนี้
คือมีรูปอย่างนี้. อธิบายว่า รูปของเธอข่มริศมีสวนจิตรลดาจนหมด.

ครั้นท้าวสักกะตรัสถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดานั้นจึงได้ตอบด้วยคาถา
เหล่านี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพผู้ทรงบำเพ็ญทาน
มาแต่กาลก่อน รูป คติ ฤทธิ และอานุภาพของ
หม่อมฉันมีขึ้นด้วยกรรมใด ขอพระองค์จงทรงสดับ
กรรมนั้นเถิด.

หม่อมฉันชื่อสุนันทา เป็นอุบาสิกาอยู่ไทรนคร
ราชคฤห์อันน่ารื่นรมย์ ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและศีล
ยินดีในการแจกจ่ายทานทุกเมื่อ หม่อมฉันมีใจเลื่อม
ใสในท่านผู้ประพฤติดังนี้ จึงได้ถวายผ่านู่งห่ม ภัตตา-
หาร เสนาสนะ และประทีป ทั้งได้รักษาอุโบสถอัน
ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ตลอด ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ
และ ๘ ค่ำ แห่งปีกษัย และตลอดปาฏิหาริย์ปีกษัย

เป็นผู้สำรวจอยู่ในสี่ ๕ เป็นนิตย คือ เว้นจากการ
ฆ่าสัตว์ เว้นจากการพูดเท็จ จากการเป็นขโมย จาก
การประพฤตินอกใจ ไกลจากการดื่มน้ำเมา เป็นผู้
ฉลาดในอริยสังขาร เป็นอุบาสิกของพระโคตม
ผู้มีจักขุ ผู้มียศ ทาสีจากตระกูลญาติของหม่อมฉัน
นำดอกไม้มาให้ทุกวัน หม่อมฉันได้บูชาที่สถูปของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าทุกวัน อนึ่ง ในวันอุโบสถหม่อม
ฉันมีใจเลื่อมใสได้ถือเอาดอกไม้ของหอม และเครื่อง
บูชาไปบูชาพระสถูปด้วยมือของตนเอง.

ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ รูป คติ ฤทธิ์
และอานุภาพเช่นนี้ มีขึ้นแก่หม่อมฉันเพราะกรรม
นั้น มิใช่ว่าผลที่หม่อมฉันได้บูชาพระสถูปด้วยพวง
มาลัย และที่หม่อมฉันได้รักษาดีจะให้ผลเท่านั้น
ก็หามิได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นจอมเทพ หม่อมฉัน
ยังได้เป็นสกทาคามี ตามความหวังของหม่อมฉัน
อีกด้วย.

ในบทเหล่านั้น บทว่า คติ ได้แก่ เทวคตินี้ หรือการเกิด. บทว่า
อิทธิ ได้แก่ เทพฤทธิ์นี้ หรือความสำเร็จสิ่งที่ประสงค์. บทว่า อานุ-
ภาโว ได้แก่ อำนาจ. เทพธิดาเรียกท้าวสักกะว่า ปุรินททะ เพราะท้าว
สักกะนั้นได้ให้ทานมาในกาลก่อน จึงเรียกว่า ปุรินททะ.

บทว่า ฌาติกูล์ เทพธิดากล่าวหมายถึงเรือนของบิดา. บทว่า

สทา มาลาภิหารติ ความว่า ทาสีจากตระกูลญาติได้นำดอกไม้มาให้ หม่อมฉันทุก ๆ วันตลอดเวลา. **บทว่า สพฺพเมวาทิโรปยิ** ความว่า หม่อมฉัน มิได้ใช้ดอกไม้และของอื่น ๆ ทุกชนิดมีของหอมเป็นต้น ที่ ทาสีนำมาจากเรือนของบิดาเพื่อประดับหม่อมฉันด้วยตนเอง แต่ได้นำไป บูชาพระสวรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า. **บทว่า อุโปสเถ จหิ คนฺตุวา** ความว่า ในวันอุโบสถหม่อมฉันไปยังที่ตั้งพระสวรูป. **บทว่า ยิ มาลํ อภิโรปยิ** ความว่า ด้วยกรรมที่หม่อมฉันได้บูชาดอกไม้และของหอมที่ พระสวรูปของพระผู้มีพระภาคเจ้าในครั้งนั้น. โยชนาแก้เป็น **เตน กมฺเมเน** คือ ด้วยกรรมนั้น.

บทว่า น ตํ ตาว วิปฺจุจติ ความว่า หม่อมฉันเป็นผู้มีศีล. การ รักษาศีลนั้น คือ ศีลที่หม่อมฉันรักษานั้นยังไม่ให้โอกาสที่จะได้ผลด้วยกำลัง ของบุญอันสำเร็จด้วยการบูชาก่อน คือ ยังไม่เริ่มให้ผล. อธิบายว่า ใน อนาคตต่อไป กรรมนั้นจึงจะมีผล.

บทว่า อาสา จ ปน เม เทวินฺนุท สกทาคามินิ ลियิ ความว่า ข้าแต่จอมเทพ ก็ความปรารถนาของหม่อมฉันว่า หม่อมฉันจะพึงเป็น สกทาคานีได้อย่างไรหนอ เป็นความปรารถนาเพื่ออริยธรรม มิใช่ ปรารถนาเพื่อภพอันวิเศษ. เทพธิดาแสดงว่า ความปรารถนานั้นยังไม่ สำเร็จเหมือนเนยใสที่หุงจากนมสัมตามต้องการ. บทที่เหลือมีนัยนี้เหมือนกัน.

ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงบอกความนั้นแก่ท่านพระวังคีสเถระ ตาม นัยที่พระองค์และเทพธิดานั้นกล่าวแล้ว. ท่านพระวังคีสได้บอกแก่พระ-

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า 324
มหาเถระทั้งหลายผู้เป็นพระธรรมสังคากาจารย์ ครั้นทำสังคายนา พระ-
มหาเถระเหล่านั้นได้ยกเรื่องนั้นขึ้นสู่การสังคายนา ด้วยประการนั่นเอง.

จบอรรถกถาวิสาขจิตวิมาน

๑๐. ปริฉัตรกวิมาน

ว่าด้วยปริฉัตรกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามนางเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๓๘] ดูก่อนเทพธิดา ท่านมาเก็บดอกไม้สวรรค์

ปริฉัตรกะ หอมหวานนำรินรมย์มาร้อยกรองเป็นพวง
มาลัยทิพย์ ชันรื่องสำเร็จอยู่ เมื่อท่านกำลังพ้อนรำอยู่
เสียงทิพย์นำฟังวังเวงใจ เปล่งออกมาจากอวัยวะ
น้อยใหญ่พร้อม ๆ กัน ทั้งกลิ่นทิพย์หอมหวานวนใจ
ก็พุ่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุก ๆ ส่วน เมื่อท่าน
ไปหวนกายไปมา เสียงเครื่องประดับอันท่านประดับไว้ที่
ช่องผมทุก ๆ ส่วน ถูกลมพัดมาต้องเข้าก็เปล่งเสียง
ไพเราะคล้ายดนตรีเครื่อง ๕.

อนึ่ง เสียงมาลัยประดับเศียรที่ถูกลมพัดต้อง
เข้าแล้ว ก็กังวานไพเราะคล้ายกับเสียงดนตรีเครื่อง ๕
แม้กลิ่นดอกไม้ที่ท่านสอดแซมไว้บนผมก็มีกลิ่นหอม
หวาน นำชื่นใจ พุ่งไปทั่วทุกทิศ ดูจไม้อสวรรค์ฉะนั้น

ท่านสูตดมกลืนอันหอมหวานนั้น ทั้งได้เห็นรูปทิพย์
อันมิใช่ของมนุษย์.

ดูก่อนเทพธิดา อาตมาถามแล้ว ขอท่านจงบอก
นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

นางเทพธิดานั้นตอบว่า

ดิฉันได้น้อมนำเอาดอกอโศกซึ่งมีเกสรงามเลื่อม
ประภัสสร มีกลิ่นหอมฟุ้งไปบูชาพระพุทธเจ้า ครั้น
ดิฉันทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้วจึง
ปราศจากความโศกไม่มีโรครื่นเริงบันเทิงอยู่เป็นนิตย์.
จบปาริฉัตตวิมาน

อรรถกถापาริฉัตตวิมาน

ปาริฉัตตวิมาน มีคาถาว่า ปาริฉุตตเก โภวิพारे ดังนี้ เป็นต้น.
ปาริฉัตตวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ใกล้กรุง
สาวัตถี. สมัยนั้น อุบาสิกคนหนึ่งอยู่ในกรุงสาวัตถี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้า นิมนต์ฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น จึงจัดประรำใหญ่ใกล้ประตูเรือน
ของตนวงม่านโดยรอบ ผูกเพดานเบื้องบน ยกธงชัยและธงแผ่นผ้า
เป็นต้น แขนงผ้าสีสดสวยต่าง ๆ และพวงของหอม พวงดอกไม้ พวง
มาลัย ปลูกอาสนะ ณ สถานที่ราบเรียบแล้วกราบทูลอาราธนาพระผู้มี
พระภาคเจ้าตามกำหนดเวลา.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ในตอนเช้าทรงนุ่งสบงห่มจีวร ถือบาตร เสด็จเข้าไปยังปะรำที่ตกแต่งประดับประดาคุณเทพวิมาน ยังห้วงธรรมพลีให้สว่างไสวดุจมีรัศมีตั้งพันดวง ประทับนั่งเหนืออาสนะที่ปูไว้ อุบาสกได้บูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยของหอม ดอกไม้ธูปและประทีป.

สมัยนั้น หญิงหาฟีนคนหนึ่ง เห็นต้นอโศกมีดอกบานสะพรั่งในนั้นทนวัน จึงถือเอาดอกอโศกเป็นอันมากทำเป็นช่อพร้อมด้วยขี้และก้านเดินมาเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ณ ที่นั้น มีจิตเลื่อมใส จึงเอาดอกไม้เหล่านั้นปลูลาดเป็นเครื่องลาดดอกไม้โดยรอบอาสนะ ทำการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทำประทักษิณ ๓ รอบถวายนมัสการกลับไป. ครั้นต่อมา นางได้ถึงแก่กรรมไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรหนึ่งพันเป็นบริวาร โดยมากนางฟีนรำขับร้องอยู่ที่สวนนั้นทนวัน ร้อยกรองมาลัยดอกไม้ปาริฉัตรกระเรียนเรียงบันเทิง เล่นกีฬา เสวยแต่ความสุข.

ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามนัยที่กล่าวมาแล้ว ครั้นเห็นเทพธิดานั้น จึงถามถึงกรรมที่เทพธิดานั้นได้ทำมาด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมาเก็บดอกไม้สวรรค์
ปาริฉัตรกะ หอมหวนนำรินรมย์มาร้อยกรองเป็นมาลัย
ทิพย์ ขับร้องสำเร็จอยู่ เมื่อท่านกำลังฟ้อนรำอยู่เสียง
ทิพย์นำฟังวังเวงใจ เปล่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่
พร้อมๆ กัน ทั้งกลิ่นทิพย์หอมหวนชวนใจ ก็ฟัง
ออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุกๆ ส่วน เมื่อท่านไหว

กายไปมา เสียงเครื่องประดับอันท่านประดับไว้ที่
ช่องผมทุก ๆ ส่วน ถูกลมพัดมาต้องเข้า ก็เปล่งเสียง
ไพเราะคล้ายดนตรีเครื่อง ๕.

อนึ่ง เสียงมาลัยประดับเศียร ที่ถูกลมพัดต้อง
เข้าแล้วก็กั้ววานไพเราะคล้ายกับเสียงดนตรีเครื่อง ๕
แม็กกลิ่นดอกไม้ที่ท่านสอดแซมไว้บนผม ก็มีกลิ่น
หอมหวานน่าชื่นใจ ฟุ้งไปทั่วทุกทิศ ดอกไม้สวรรค์
ฉะนั้น ท่านสูดดมกลิ่นอันหอมหวานนั้น ทั้งได้เห็น
รูปทิพย์อันมิใช่ของมนุษย์.

ดูก่อนเทพธิดา อาตมาถามแล้ว ขอท่านจง
บอกว่า นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

ในบทเหล่านั้น บทว่า ปาริจตุตตะ โกวิพारे โยชนาแก้วา เทพธิดา
ถือเอาดอกไม้สวรรค์อันมีชื่อว่าปาริฉัตตะกะ ชาวโลกเรียกดอกไม้สวรรค์ว่า
ปาริชาติ แต่ในภาษามคธเรียกว่า ปาริฉัตตะกะ ส่วน โกวิพารो เป็น
กำเนิดของดอกไม้สวรรค์ ทั้งในมนุษย์โลก ทั้งในเทวโลก เรียกว่า
โกวิพาร อาจารย์บางพวกกล่าวว่า เป็นกำเนิดของดอกไม้สวรรค์นั้น.

ก็ในเวลาทีเทพธิดานั้นฟ้อน เสียงไพเราะเพราะพริ้งเปล่งออกจาก
สรีระอันเป็นส่วนของอวัยวะ และจากเครื่องประดับ. แม็กกลิ่นก็ซ่านออก
ไปทั่วทุกทิศ. ด้วยเหตุนี้ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงกล่าวคำเป็นอาทิว่า
ตสุตา เต นัจจมานาย เมื่อท่านกำลังฟ้อนรำอยู่.

ในบทเหล่านั้น บทว่า สวณียา ได้แก่ ควรฟัง หรือเป็นประโยชน์

แก่การฟัง. อธิบายว่า สบายหู. บทว่า วิวตุตมานา กายน ได้แก่ กาย คือ สรีระของท่านไหวไปมา. บทว่า วิวตุตมานา กายน นี้เป็น ตติยวิภัตติลงในอิติถัมภูต (มี). บทว่า ยา เวณีสู ปิลนุชชา ได้แก่ เครื่องประดับที่ช่องผมของท่าน. ฟังเห็นว่า ในบทนี้ ลบวิภัตติหรือเป็น ลิงควิปลาต.

บทว่า วภูตกา ได้แก่ พวงมาลัยคล้องศีรษะเป็นช่อทำด้วยแก้ว. บทว่า วาตฐตา ได้แก่ ถูกลมอ่อนพัดมาต้องเข้า. บทว่า วาเตน สมุปกมุปีตา ได้แก่ ถูกลมพัดไปโดยรอบ ๆ โดยเฉพาะ. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า วภูตกา วาตฐตา วาเตน สมุปกมุปีตา ได้แก่ พวกมาลัยคล้องศีรษะ ทั้งที่ไม่ถูกลม ทั้งที่ถูกลม ก็ยังไหวได้. ประกอบความว่า มาลัยประดับเศียรนั้น ฟังแล้วมีเสียงก้องกังวาน.

บทว่า วาติ คนุโธ ทิสสา สพฺพทา ได้แก่ กลิ่นของมาลัยทิพย์ บนศีรษะของท่านนั้นฟุ้งไปทั่วทิศ. ถามว่า เหมือนอะไร. ตอบว่า เหมือน ไม้สวรรค์ ความว่า เหมือนไม้สวรรค์มีดอกบานสะพรั่ง มีกลิ่นแผ่ซ่านไปหลายโยชน์ ฟุ้งไปทั่วทิศฉันใด กลิ่นของมาลัยเครื่องประดับศีรษะของท่านก็ฉันนั้น. นัยว่า ต้นไม้นั้นขึ้นอยู่ท่ามกลางบริเวณที่ทำอุโบสถของ พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ที่เขาคันธมาทน์ มีดอกหอมทั้งในเทวโลก และมนุษย์โลก ดอกไม้เหล่านั้นเกิดที่ปลายกิ่งของต้นไม้นั้น. ด้วยเหตุนี้ ไม้สวรรค์จึงมีกลิ่นหอมยิ่งนัก เหมือนกลิ่นของมาลัยที่เทพิดานั้นประดับ. ฉะนั้น พระมหาโมคคัลลานะจึงกล่าววว่า รุกฺโข มนุชฺสโก ยถา เหมือน ต้นไม้สวรรค์.

ก็เพราะอารมณ์ทั้งหลายในที่นั้น แม้ทั้งหมดนั้นเป็นปียรู้อย่างเดียว เพราะสวรรค์นั้นมีผัสสาตนะ ๖ ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงกล่าวว่
นายเส ตั สุฉินุรุ รูป ปุสฺสตี อมานุสฺ ความว่า ท่านสุคคมกลีนอัน
หอมหวานนั้น ทั้งได้เห็นรูปทิพย์อันมิใช่ของมนุษย์ เพราะคันธรูป (กลิ่น
หอม) อันเป็นของวิเศษที่เทพธิดานั้นได้.

เทพธิดาจึงตอบด้วยคาถา ๒ คาถาว่า

ดิฉันได้น้อมนำเอาดอกอโศกซึ่งมีเกสรงามเลื่อม
ประภัสสรมีกลิ่นหอมฟุ้งไปบูชาพระพุทธเจ้า ครั้น
ดิฉันทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้ว จึง
ปราศจากความโศก ไม่มีโรค รื่นเริงบันเทิงอยู่เป็น
นิตย์.

เทพธิดากล่าวว่า ปกฺกสฺสร อจฺจิมนฺตฺ เกสรงามเลื่อมประภัสสร
เป็นต้น หมายถึงดอกอโศกเป็นดอกไม้สูงสุดจุฬารัตน์มีดวงอาทิตย์ปรากฏ
อยู่ในครั้งนั้น เพราะมีเกสรดอกไม้เกิดขึ้น คล้ายก้อนแก้วประพาพที่
ขัดสีดีแล้ว. บทที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาปาริฉัตตวิมาน

จบปาริฉัตตวรรคพรรณนาที่ ๓ มีอยู่ ๑๐ เรื่อง ในวิมานวัตถุ
แห่งอรรถกถาขุททกนิกาย ชื่อว่า ปรมัตถทีปนี ด้วยประการฉะนี้.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 330

รวมวิมานที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อุฬารวิมาน
๒. อัจฉุวิมาน
๓. ปัลลังกวิมาน
๔. ลตาวิมาน
๕. คุตติลวิมาน
๖. ทัททลวิมาน
๗. เสสวดีวิมาน
๘. มัลลิกาวิมาน
๙. วิสาลักขิวิมาน
๑๐. ปาริฉัตตวิมาน และอรรถกถา.

มัชฌิมนิกายวรรคที่ ๔

๑. มัชฌิมนิกายวิมาน

ว่าด้วยมัชฌิมนิกายวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๓๕] ดูก่อนเทพธิดา ท่านรื่นรมย์อยู่ในวิมาน
แก้วผลึก มีพื้นดาดาชไปด้วยทรายทอง กึกก้องไปด้วย
ดนตรีเครื่อง ๕ เมื่อท่านลงจากวิมานแก้วผลึก อัน
บุญกรรมแต่งไว้ เข้าไปสู่ป่าสาละอันมีดอกบาน
สะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง ยืนอยู่ที่โคนต้นสาละต้น
ใด ๆ ต้นสาละนั้น ๆ ซึ่งเป็นไม้อุดมกลิ่นหอมกิ่งไปรย
ดอกลงมา ป่าสาละนั้นต้องลมแล้วโบกสะบัดไปมา
เป็นที่อาศัยแห่งฝูงสกุณาชาติ โขยกกลิ่นหอมพุ่งไปทั่ว
ทิศ ดูจุดันอุโลกฉะนั้น ท่านสูดดมกลิ่นอันหอมหวาน
นั้น ทั้งได้ชมรูปทิพย์ ซึ่งมีไซ้ของมนุษย์ ดูก่อน
เทพธิดา อาตมาถามแล้ว ขอท่านโปรดบอก นี่เป็น
ผลแห่งกรรมอะไร.

เทพธิดาตอบว่า

เมื่อชาติก่อน ดิฉันเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ใน
มนุษยโลก เป็นทาสอยู่ในตระกูลเจ้านาย ได้เห็น

พระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ มีจิตเลื่อมใส ได้ไปรด
ดอกสาละรอบอาสนะ และได้ให้น้อมนำพวงมาลัยดอก
สาละอันร้อยกรองอย่างดี ถวายพระพุทธเจ้าด้วยมือ
ของตน ครั้นดีฉันได้ทำกุศลกรรม ที่พระพุทธเจ้า
ทรงสรรเสริญแล้ว ก็สร้างโศกหมดโรคภัย สุขกาย
สุขใจ รื่นเริงบันเทิงอยู่เป็นนิจ.

จบมัญญชฎิกวิมาน

มัจฉิภูฏกวรรคที่ ๔

อรรถกถามัจฉิภูฏกวิมาน

มัจฉิภูฏกวิมาน มีคาถาว่า มัจฉิภูฏเก วิมานสุมี โสวณฺณ-
วาลุกสนฺนเต เป็นต้น. วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่กรุงสาวัตถี. อุบาสกคนหนึ่งในกรุง
สาวัตถีนั้นนิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้า จัดสร้างมณฑปแล้วบูชาสักการะ
ถวายทานในมณฑปนั้น โดยนัยที่กล่าวแล้วในวิมานติด ๆ กัน. สมัยนั้น
หญิงรับใช้ประจำตระกูลคนหนึ่ง เห็นต้นสาละในสวนอันธวันออกดอก
บานสะพรั่ง จึงเก็บดอกสาละในสวนนั้นมา เอาเอามาร้อยเป็นมาลัยสวม
คอ ทั้งเก็บดอกไม้ขาวอย่างมูกดาและดอกงาม ๆ เป็นอันมากเข้าพระนคร
เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งเปล่งพระพุทธรังสีมีวรัณะ ๖ ประการ
ในมณฑปนั้น เหมือนดวงอาทิตย์อ่อนทอแสงส่องเทือกภูเขาเขาคันทร ก็มี
จิตเลื่อมใส เอาดอกไม้เหล่านั้นบูชา วางพวงมาลัยไว้รอบพระพุทธรอาสน์
ไปรดดอกไม้อีกจำนวนหนึ่ง ถวายบังคมโดยเคารพ ทำประทักษิณสาม
ครั้งแล้วไป. ต่อมานางได้ตายไปเกิดในดาวดึงส์. ที่ดาวดึงส์นั้น นางมี
วิมานแก้วผลึกแดง และข้างหน้าวิมานมีสวนสาละใหญ่ พื้นที่สวนลาด
ทรายทอง. ยามที่นางออกจากวิมานเข้าสวนสาละ กิ่งสาละทั้งหลายโน้ม
ลงไปรดดอกไม้ในเบื้องบน ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปหานางตามนัย
ที่กล่าวแล้วในหนหลัง ถ้ามถึงกรรมที่นางทำไว้ ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านรื่นรมย์อยู่ในวิมานแก้ว-
ผลึก มีพื้นดาดาชไปด้วยทรายทอง กีก้องไปด้วย
ดนตรีเครื่อง ๕ เมื่อท่านลงจากวิมานแก้วผลึก อัน
บุญกรรมแต่งไว้เข้าไปสู่ป่าสาละ อันมีดอกบาน
สะพรั่งตลอดกาลทั้งปวง ยืนอยู่ที่โคนต้นสาละต้น
ใด ๆ ต้นสาละนั้น ๆ ซึ่งเป็นไม้อุดม ก็น้อมกิ่ง
โปรยดอกลงมา ป่าสาละนั้นต้องลมแล้ว โบกสะบัด
ไปมา เป็นที่อาศัยแห่งฝูงสกุณชาติ โขยกกลิ่นหอม
ฟุ้งไปทั่วทิศ ดุจดั่งอุโลกฉะนั้น ท่านสูดดมกลิ่นอัน
หอมหวานนั้น ทั้งได้ชมรูปทิพย์ ซึ่งมีไซ้ของมนุษย์

ดูก่อนเทพธิดา อาตมาถามแล้ว ขอท่านโปรดจงบอก
นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มณฺชิฏฺฐเก วิมานสุมี ได้แก่ ใน
วิมานแก้วผลึกแดง. วิมานที่มีสีเหมือนพวงดอกยางทรายและดอกยี่โถ
ท่านเรียกว่า มณฺชิฏฺฐกะ. บทว่า โสวณฺณวาลุกสนฺหเต ความว่า มีพื้น
ลาดด้วยทรายทองเกลื่อนอยู่รอบ ๆ. บทว่า รมฺหิ สุปฺปเวทิตฺเต ความว่า
ย้อมรื่นรมย์ด้วยดนตรีเครื่อง ๕ ที่บรรเลงอย่างไรเพราะ.

บทว่า นิรมิตา รตนามยา ความว่า จากวิมานรัตน์ที่ศิลปินผู้
ชำนาญสร้างไว้สำหรับท่าน. บทว่า โอลาหฺลิตฺติ แปลว่า เข้าไป. บทว่า
สพฺพกาลิกํ ได้แก่ เป็นสุขทุกเวลา คือ สบายทุกฤดู หรือมีดอกบาน
ทุกกาล.

บพว่า วาเทริตฺติ ความว่า ถูกลมพัดกระโชกโดยอาการที่ดอก
ร่วงพรุ. บพว่า อาษุตฺติ ความว่า ถูกลมอ่อนๆ โขยเบา ๆ. บพว่า
ทิจเสวิตฺติ ความว่า มีฝูงนกยูงและนกคู้เหว่า เป็นต้นเข้าอาศัย. พระเถระ
ถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดานั้นได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

เมื่อชาติก่อน ดิฉันเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย-
โลก เป็นทาสีอยู่ในตระกูลเจ้านาย ได้เห็นพระ-
พุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ มีจิตเลื่อมใส ได้ไปรดดอก
ธาดารอบอาสนะ. และได้ให้น้อมนำพวงมาลัยดอกธาดะ
อันร้อยกรองอย่างดี ถวายพระพุทธเจ้าด้วยมือของ
ตน ครั้นดิฉันทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรร-
เสริญแล้ว ก็สร้างโสภณมรดโรคภัย สุขกายสุขใจ
รื่นเริงบันเทิงอยู่.

บรรดาบทเหล่านั้น บพว่า อัยยิรกุล แปลว่า ในตระกูลเจ้านาย
อธิบายว่า ในเรือนสามี. บพว่า อหุ แปลว่า ได้เป็นแล้ว. บพว่า
โอกิริ ได้แก่ ไปรดด้วยดอกไม้สีมุกดา. บพว่า อูปนาเมสี ความว่า
นำเข้าไปบูชา. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถามัชฌิมนิกายวิมาน

๒. ปกัสนวิมาน

ว่าด้วยปกัสนวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๐] ดูก่อนเทพธิดาผู้งาม มีรัศมีงามผุดผ่องยิ่งนัก
นุ่งผ้าสีแดงงาม มีฤทธิ์มาก มีร่างกายงามดูปลื้มด้วย
จุมจันท์ ท่านเป็นใครมาไหว้อาตมาอยู่ อนึ่ง ท่าน
นั่งบนบัลลังก์ใด ย่อมไพโรจน์ดังท้าวสักกเทวราชใน
นันทวันนทยาน บัลลังก์ของท่านนั้นมีค่ามาก งาม
วิจิตรด้วยรัตนะต่าง ๆ ดูก่อนเทพธิดาผู้เจริญ เมื่อ
ชาติก่อน ท่านได้สร้างสมสุจริตอะไร ได้ส่วย
วิบากแห่งกรรมอะไร ในเทวโลก อาตมาถามแล้ว
ขอท่านโปรดบอก นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

เทพธิดาตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดีฉันได้ถวายพวงมาลัยและ
น้ำอ้อยแด่พระคุณเจ้าผู้เที่ยวบิณฑบาตอยู่ ดีฉันจึง
ได้ส่วยผลแห่งกรรมนั้นในเทวโลก ข้าแต่ท่านผู้
เจริญ แต่ดีฉันยังมีความเดือดร้อนผิตพลาด เป็นทุกข์
เพราะดีฉันไม่ได้ฟังธรรม อันพระพุทธานุเจ้าผู้เป็น
ธรรมราชาทรงแสดงแล้ว ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เพราะ
เหตุนี้ ดีฉันจึงกราบเรียนพระคุณเจ้า ซึ่งเป็นผู้
ควรอนุเคราะห์ดีฉัน โปรดชักชวนผู้ที่ควรอนุเคราะห์

นั้นด้วยกรรม ที่พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา
ทรงแสดงดีแล้ว ทวยเทพที่มีศรัทธาความเชื่อใน
พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ และพระสังฆรัตนะ
ก็รุ่งโรจน์ล้ำค้ำขึ้น โดยอายุ ยศ สิริ ทวยเทพอื่น ๆ
ก็ยิ่งยวดกว่า โดยอำนาจและวรรณะ มีฤทธิ์มาก
กว่าค้ำขึ้น.

จบปภัสสรวิมาน

อรรถกถापภัสสรวิมาน

ปภัสสรวิมาน มีคถาว่า ปภัสสรวรรณุนิเก เป็นต้น. วิมาน
นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่กรุงราชคฤห์. สมัยนั้น อุบาสกคน
หนึ่งในกรุงราชคฤห์ ได้เลื่อมใสในพระมหาโมคคัลลานเถระเป็นอย่างยิ่ง
ธิดาของเขาคคนหนึ่งมีศรัทธาปสาทะ นางมีความเคารพนับถือในพระเถระ
มาก. อยู่มาวันหนึ่ง ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวบิณฑบาตในกรุง
ราชคฤห์เข้าไปยังตระกูลนั้น. นางเห็นพระเถระแล้วเกิดโสมนัส ฟูลาด
อาสนะ เมื่อพระเถระนั่งบนอาสนะนั้นแล้ว นางบูชาด้วยมาลัยดอกมะลิ
แล้วเอาน้ำอ้อยบหวานอร่อยเกลี่ยลงในบาตรของพระเถระ พระเถระประ-
สงค์จะอนุโมทนาจึงได้นั่ง. นางแจ้งให้ทราบเรื่องที่ฆราวาสไม่มีโอกาส
(จะฟัง) เพราะมีกิจมาก กล่าววาค้ำขึ้นจักฟังธรรมในวันอื่น ใหว้พระ-
เถระแล้วส่งไป. และในวันนั้นเอง นางตายไปบังเกิดในดาวดึงส์. ท่าน

พระมหาโมคคัลลานะเข้าไปพบนาง ได้ถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดาผู้งาม มีรัศมีงามผุดผ่องยิ่งนัก
นุ่งผ้าสีแดงงาม มีฤทธิ์มาก มีร่างกายงามดูบไล้ด้วย
จุมม์จันท์ ท่านเป็นใครมาให้อาตมาอยู่ อนึ่ง ท่าน
นั่งบนบัลลังก์ใด ย่อมไพโรจน์ ดังท้าวสักกเทวราช
ในนันทวันนันทยานบัลลังก์ของท่านนั้นมีค่ามาก งาม
วิจิตรด้วยรัตนะต่าง ๆ ดูก่อนเทพธิดาผู้เจริญ เมื่อ
ชาติก่อน ท่านได้สร้างสมสุจริตอะไร ได้เสวยวิบาก
แห่งกรรมอะไรในเทวโลก อาตมาถามแล้ว ขอท่าน
โปรดบอก นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปภุสฺสรวรรณฺณเนเก ความว่า ชื่อว่า
นิภา เพราะอรรถว่า สว่าง คือ ส่องแสง. แสงสว่างคือ วิชา
ชื่อว่า วิชา. เทพธิดาชื่อว่า มีรัศมีงามผุดผ่องยิ่งนัก เพราะเธอ
มีแสงสว่างคือวิชาประภัสสร เพราะสว่างเหลือเกิน ประเสริฐคือสูงสุด
ร้องเรียก [คำอาลปนะ]. บทว่า สุตฺตฺวตฺตนิวาสนเ แปลว่า นุ่งผ้า
สีแดงงาม. บทว่า จนฺทฺนรฺจฺริคฺคฺเต ได้แก่ มีองค์งามเหมือนดูบไล้ด้วย
จุมม์จันท์. อธิบายว่า ทุกส่วนแห่งเรือนร่างน่ารักน่าพึงใจ ดูดูบไล้
ด้วยจันท์ เทศหนา ๆ หรือมีร่างกายงดงาม เพราะดูบไล้ด้วยจุมม์จันท์.
พระเถระถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดาได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันได้ถวายพวงมาลัยและ
น้ำอ้อยแด่พระคุณเจ้าผู้เที่ยวบิณฑบาตอยู่ ดิฉันจึง
ได้เสวยผลแห่งกรรมนั้นในเทวโลก ข้าแต่ท่านผู้
เจริญ แต่ดิฉันยังมีความเดือดร้อน ผิดพลาด เป็น
ทุกข์ เพราะดิฉันไม่ได้ฟังธรรม อันพระพุทธรเจ้าผู้
เป็นธรรมราชาทรงแสดงดีแล้ว ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
เพราะเหตุนี้ ดิฉันจึงมากราบเรียนพระคุณเจ้า ซึ่ง
เป็นผู้ควรอนุเคราะห์ดิฉัน โปรดชักชวนผู้ที่ควร
อนุเคราะห์นั้นด้วยธรรม ที่พระพุทธรเจ้าผู้เป็นพระ-
ธรรมราชาทรงแสดงดีแล้ว ทวยเทพที่มีศรัทธาความ
เชื่อในพระพุทธรัตตะ พระธรรมรัตตะ และพระ-
สังฆรัตตะ ก็รุ่งโรจน์ล้ำดิฉัน โดยอายุ ยศ ลีริ
ทวยเทพอื่น ๆ ก็ยิ่งยวดกว่า โดยอำนาจและวรรณะ
มีฤทธิ์มากกว่าดิฉัน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มालิ ได้แก่ ดอกมะลิ. บทว่า
ผาลิติ ได้แก่ น้ำอ้อยที่เอารสคือน้ำของอ้อยทำ.

บทว่า อนุตาโป ได้แก่ ความร้อนใจ. เทพธิดากล่าวเหตุแห่ง
ความร้อนใจว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แต่ดิฉันยังมีความเดือดร้อน ผิดพลาด
เป็นทุกข์ ดังนี้. บัดนี้เทพธิดาแสดงเหตุโดยสรุปว่า ดิฉันนั้นไม่ได้
ฟังธรรม. ในกาลนั้น ดิฉันนั้นไม่ได้ฟังธรรมของท่านผู้ประสงคฺจะแสดง.
เช่นไร คือ ที่พระธรรมราชาทรงแสดงดีแล้ว. บทว่า สุเทสิติ ทุมมราเชน

ความว่า อันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสดีแล้ว เพราะเป็นธรรมงามในเบื้องต้นเป็นต้น และเพราะเป็นธรรมนำสัตว์ออกจากทุกข์โดยส่วนเดียว.

บทว่า ตํ ความว่า เพราะเหตุนี้ นั่น คือเพราะเป็นธรรมที่พระพุทธรเจ้าผู้เป็นธรรมราชาทรงแสดงดีแล้ว และเพราะการไม่ได้ฟังเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนสำหรับคนเช่นพวกเรา. บทว่า ตํ ได้แก่ ๓๖๖ แปลว่า ท่าน อธิบายว่า แก่ท่าน. บทว่า ยสุส ตัดบทเป็น โย อสุส. บทว่า อนุกรมปิโย แปลว่า ควรอนุเคราะห์. บทว่า โภจิ ได้แก่ คนใดคนหนึ่ง. บทว่า ฌมุเมสุ ได้แก่ ในธรรมมีศีลเป็นต้น ปาฐะว่า ฌมุเมหิ ก็มี ความว่า ในศาสนธรรม. บทว่า หิ เป็นเพียงนิบาตหรือเป็นวจนวิปลาต. บทว่า ตํ ได้แก่ บุคคลที่ฟังอนุเคราะห์ บทว่า สุตเทสิตํ ได้แก่ ที่ทรงแสดงแล้วด้วยดี.

บทว่า เต มํ อติวิโรจนติ ความว่า เทพบุตรผู้ล้อมใสในพระรัตนตรัยอย่างยิ่งเหล่านั้น ย่อมรุ่งโรจน์ล้ำค้ำฉนั้น. บทว่า ปตาเปน ได้แก่ ด้วยเดช คืออำนาจ. บทว่า อญฺเณ ได้แก่ เหล่าใดอื่น. บทว่า มยา เป็นตติยาวิภคติ ใช้ในอรรถแห่งปัญจมีวิภคติ. เทพธิดาแสดงว่า ทวยเทพ ผู้มีวรรณะยิ่งกว่า และมีฤทธิ์มากกว่า [ค้ำฉนั้น]. ทวยเทพเหล่านั้น ล้วนแต่ล้อมใสอย่างยิ่งในพระรัตนตรัยทั้งนั้น คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวนี้แน่แท้.

จบอรรถกถาปภัสสรวิมาน

๓. นาควิมาน

ว่าด้วยนาควิมาน

พระวังคีศเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๑] ท่านประดับองค์แล้ว ขึ้นนั่งคชสารตัวประเสริฐ ซึ่งมีขนาดใหญ่ งามไปด้วยแก้วและทองวิจิตร

ด้วยข้ายทอง ผูกสายรัดประคณเรียบริ้วย เลื่อนลอยในอากาศเวหามาในที่นี้ ทั้งทั้งสองของคชสารมี

สระโบกขรณีที่เนรมิตไว้ มีน้ำใสสะอาดดาดายไปด้วยดอกปทุมบานสะพรั่ง ดอกปทุมทั้งหลาย มี

หมู่เทพอัปสรนักดนตรีพากันมาขับร้องประสานเสียง

และพื่อนรำ ชวนให้เกิดความประทับใจ ดูก่อนเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก ท่านบรรลุเทวฤทธิ์แล้ว

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทิศ.

เทพธิดานั้นตอบว่า

ดิฉันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงพาราณสี ได้

ถวายผ้าคู่แต่พระพุทธเจ้า ถวายบังคมพระยุคลบาท

แล้วนั่งอยู่ที่พื้นดิน ดิฉันปลื้มใจได้กระทำอัญชลี

อนึ่ง พระพุทธเจ้ามีพระฉวีวรรณผ่องดุจทองคำ

ธรรมชาติ ได้ทรงแสดงทุกขสังขและสมุทัยสังข และ
ได้ทรงแสดงทุกขนิโรธ อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้
และมรรคสังขแก่ดีฉัน โดยประการที่ดิฉันจรรู้แจ้งได้
ดีฉันเป็นคนมีอายุน้อย ทำกาละ (ตาย) จุตติจาก
ชาตินั้นแล้ว ไปเกิดในชั้นไตรทศ (ดาวดึงส์) เป็น
ผู้เรื่องยศ เป็นปชาบดีองค์หนึ่งของท้าวสักกะ นามว่า
ยสุตตรา ปรากฏไปทุกทิศ.

จบนาควิมาน

อรรถกถานาควิมาน

นาควิมาน มีคาถาว่า อลงุกตา มณิกณฺจนจิตฺ เป็นต้น.
นาควิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ อิสิปตนมฤคทายวัน กรุง-
พาราณสี. สมัยนั้น อุบาสิกาชาวพาราณสีคนหนึ่งมีศรัทธาปสาทะ สมบูรณ์
ด้วยศีลและจรรยา นางให้ทอผ้าคู่ อุทิศพระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ซัก
ข้อมคิแล้ว เข้าเฝ้าวางผ้าไว้แทบพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้ว
กราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรด
อนุเคราะห์ทรงรับผ้าคู่นี้ ซึ่งจะพึงเป็นประโยชน์ เป็นสุขตลอดกาลนาน
แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับผ้าคู่นั้น ทรงเห็น
อุปนิสัยสมบัติของนาง จึงทรงแสดงธรรม. จบเทศนา นางดำรงอยู่ใน
โศคาปีตติผล ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณแล้วกลับบ้าน.

ต่อมาไม่นานนัก นางตายไปเกิดในภพดาวดึงส์ ได้เป็นที่สนิทเสน่หาของ
ท้าวสักกเทวราช มีนามว่า ยสุตตรา. ด้วยบุญญาภพของนาง ก็บังเกิด
กุญชรชาติตัวประเสริฐ คลุมด้วยข่ายทอง ที่คอของกุญชรนั้นมีมณฑป
แก้วมณี กลางมณฑปก็บังเกิดรัตนบัลลังก์ที่ตกแต่งไว้อย่างดี และที่งา
ทั้งสองของกุญชรนั้น ปรางค์มีสระโบกขรณี ๒ สระ คาคาษไปด้วย
ดอกปทุมบานสะพรั่งนารื่นรมย์ ในดอกปทุมนั้น ๆ มีเทพธิดายืนอยู่ตาม
กลีบปทุม ประโคมดนตรีเครื่อง ๕ และขับร้องกัน.

พระศาสดาประทับที่กรุงพาราณสี ตามพระพุทธรักษาแล้ว
เสด็จจาริกไปยังกรุงสาวัตถี. ครั้นเสด็จถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับแล้ว ได้
ยินว่า ในสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อาราม
ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี กรุงสาวัตถี. ครั้งนั้น เทพธิดานั้นตรวจดู
ทิพยสมบัติที่คนเสวยอยู่ ทบทวนถึงเหตุที่ได้เสวยทิพยสมบัติ ทราบว่า
เหตุคือถวายผ้าคู่แก่พระศาสดา เกิดโสมนัส เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค-
เจ้ามาก ประสงค์จะถวายบังคม ครั้นล่วงราตรีปฐมยาม นางนั่งเหนือคอ
ช้างตัวประเสริฐ เหาะมาลงจากคอช้างนั้นแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าแล้ว ยืนประคองอัญชลีอยู่ ณ ที่ควรแห่งหนึ่ง. ท่านพระวังคีสะ
โดยพระพุทธานุญาต ได้ถามนางด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านประดับองค์แล้ว ขึ้นนั่งคชสารตัวประเสริฐ

ซึ่งมีขนาดใหญ่ งามไปด้วยแก้วและทอง วิจิตร

ด้วยข่ายทอง ผูกสายรัดประคณเรียบร้อย เลื่อนลอย

ในอากาศเวหามาในที่นี้ ที่งาทั้งสองของคชสาร มี

สระโบกขรณีที่เนรมิตไว้ มีน้ำใสสะอาด ดาดายไป
ด้วยดอกปทุมบานสะพรั่ง ดอกปทุมทั้งหลาย มีหมู่
เทพอัปสรนักดนตรีพากันมาขับร้องประสานเสียง
และฟ้อนรำ ชวนให้เกิดความประทับใจ.

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีอำนาจมาก ท่านบรรลุนิเว-
ศฤทธิ์แล้ว ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อลงกตา ได้แก่ ประดับประดาด้วย
อาภรณ์ทุกอย่าง. บทว่า มณิกณฺณนาจิตฺติ ความว่า ประดับด้วยแก้วและ
ทองซึ่งนับว่าเป็นทิพย์เหล่านั้น. บทว่า สุวณฺณชลาจิตฺติ ได้แก่ คลุมด้วย
ชายทอง. บทว่า มหฺนุตฺติ ได้แก่ ไพบูลย์ [สูงใหญ่]. บทว่า สุกฺกปิถฺติ
ความว่า ผูกสอดอย่างดีด้วยเครื่องผูกสอดสำหรับเดิน. บทว่า เวหาสยฺ
ได้แก่ เหนือหลังช้างกลางหาว. บทว่า อนุตฺตลิกฺเข ได้แก่ ในอากาศ.
ปาฐะว่า อลงกตมณิกณฺณนาจิตฺติ ดังนี้ก็มี และในข้อนี้มีความย่อต่าง
ต่อไปนี้ ดูก่อนเทพธิดา ท่านประดับองค์ด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง
ขึ้นช้างตัวประเสริฐ คือช้างสูงสุดเป็นช้างขนาดใหญ่ คือใหญ่เหลือเกิน
งามด้วยแก้วและทองที่ประดับแล้ว ระบายด้วยแก้วและทองซึ่งนับว่าเป็น
ทิพย์อย่างยิ่ง โดยทำให้เป็นของที่ประดับอยู่แล้ว คอบคลุมด้วยชายทอง
คือเครื่องประดับช้าง ต่างโดยเครื่องประดับกระพองเป็นต้น นั่งบนหลัง
ช้างเหาะลงในที่นี้เข้ามาหาเรา.

บทว่า นาคสุต ทนุเตสุ ทเวสุ นิมมิตา ความว่า ที่งาทั้งสอง
ของช้างนี้ สัตว์ป็นผู้ชำนาญสร้างสระโบกขรณีไว้อย่างดีสองสระ เหมือน
ของพระยาช้างเอราวัณ. บทว่า ตูริยคณา ได้แก่ หมู่เทพอัปสรนักดนตรี
เครื่อง ๕ คือกลุ่มเทพอัปสรนักดนตรีเครื่อง ๕. บทว่า ปภิชฺชเร ความว่า
แยกเสียงประสาน ๑๒ ประเภท เกจิอาจารย์กล่าวว่ ปวชฺชเร บ้าง
อธิบายว่า บรรเลงหลายประการ. ถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว เทพธิดา
ก็กล่าวตอบ ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดิฉันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่กรุงพาราณสี ได้

ถวายผ้าคู่หนึ่งแด่พระพุทธเจ้า ถวายบังคมพระยุกล-
บาท แล้วนั่งอยู่ที่พื้นดิน ดิฉันปลื้มใจได้กระทำ
อัญชลี อนึ่ง พระพุทธเจ้ามีพระฉวีวรรณผุดผ่องดุจ
ทองคำธรรมชาติ ได้ทรงแสดงทุกขสังและสมุทัยสัง
และได้ทรงแสดงทุกขนิโรจสัง อันปัจจัยปรุงแต่ง
ไม่ได้ และมรรคสังแก่ดิฉัน โดยประการที่ดิฉันจักรู้
แจ้งได้ ดิฉันเป็นคนมีอายุน้อย ทำกาละ [ตาย]
จุมติ จากชาตินั้นแล้ว ไปเกิดในชั้นไตรทศ [ดาว-
ดึงส์] เป็นผู้เรื่องยศ เป็นปชาบดีองค์หนึ่งของท้าว-
ลักกะ นามว่า ยสุตตรา ปราภฏไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ฉมา แปลว่า ที่พื้นดิน. จริงอยู่ บท
นี้เป็นปฐมาวิภัตติ ลงในอรรถแห่งสัตตมวิภัตติ. บทว่า วิตุตา แปลว่า
ยินดีแล้ว. บทว่า ยโต แปลว่า โดยประการใด คือ โดยพระศาสดา

ทรงแสดงสามกัณฐิกรรมเทศนายกขึ้นแสดงเอง (ไม่ต้องปรารภคำถาม เป็นต้นของผู้ฟัง ได้แก่เทศนาเรื่องอริยสัจ). บทว่า **วิชานิสฺสั** ความว่า จักแทงตลอดอริยสัจ ๔.

บทว่า **อปฺปายุกิ** ความว่า เป็นผู้ที่มีอายุน้อย เพราะกรรมสิ้นสุด คู่ที่เกิดขึ้นเนื่องกันว่า เพราะทำบุญอันโอฬารเช่นนี้ ท่านจึงไม่ต้องดำรง อยู่อย่างนี้ในอิตถัพพมนุษย์ที่มากไปด้วยความทุกข์นี้. บทว่า **อญฺญตฺรา ปชาปติ** ความว่า เป็นปชาบดี องค์หนึ่ง บรรดาปชาบดีหมื่นหกพันองค์ [ของท้าวสักกะ]. บทว่า **ทิสาสฺสู วิสุสุตา** ความว่า ปราบกฏ คือ รู้จัก ทัวไปในทิศทั้งปวง ในเทวโลกทั้งสอง. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้ว นั้นแล.

จบอรรถกถาวิมาน

๔. อโถมวิมาน

ว่าด้วยอโถมวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๒] **ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวาระงามเปล่ง
รัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวาระเช่นนี้ เพราะบุญอะไร
ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดแก่ท่าน.**

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีอำนาจมาก อตมาขอ

ถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร

เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรม ที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดิฉันอยู่ในกรุงพาราณสี มีจิตเลื่อมใส ได้ถวาย
ขนมแห้ง แต่พระพุทธเจ้าผู้เฝ้าพันธุระอาทิตย์ ด้วย
มือของตน ขอพระคุณเจ้าโปรดดูผลของข้าฉันขนมแห้ง
อันหารสเค็มมิได้ ครั้นเห็นว่าถวายขนมแห้งไม่เค็ม
แล้วได้ความสุข ใครเล่าจักไม่ทำบุญ เพราะบุญนั้น
ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึง
สำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่
ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอำนาจมาก ดิฉันขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันได้กระทำบุญใด
ไว้ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบโลมวิมาน

อรรถกถาอโถมวิมาน

อโถมวิมาน มีกถาว่า อภิกุณฑน วณฺเณน เป็นต้น. อโถมวิมาน นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี เวลาเช้าทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงพาราณสี. ในกรุงพาราณสีนั้น มีหญิงเงี้ยวใจคนหนึ่งชื่อ **อโธมา** เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วเลื่อมใส ไม่เห็นสิ่งอื่นที่ควรถวาย นางคิดว่า ของที่ถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าแม่เช่นนี้ ก็จักมีผลมากแก่เรา จึงน้อมถวายขนมแห้งไม่เค็มมีผิวราน. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับขนมนั้น. นางได้ยึดทานนั้นเป็นอารมณ์ เสวยโสมนัสความดีใจ กาลต่อมา นางตายบังเกิดในภพดาวดึงส์. ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามนางว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมี

สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอัน
นี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโลกะทุกอย่างที่น่ารัก จึง
เกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม

ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาเมื่อนั้นได้ตอบปัญหาแก่พระเถระแล้ว. เพื่อจะแสดงข้อนั้น พระสังคีติกาจารย์จึงกล่าวว่า

เทวดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดิฉันอยู่ในกรุงพาราณสี มีจิตเลื่อมใส ได้
ถวายขนมแห่ง แต่พระพุทธรเจ้าผู้เฝ้าพันธู์พระ-
อาทิตย์ด้วยมือของตน ขอพระคุณเจ้าโปรดดูผลของ
ขนมแห่ง อันหารสเค็มมิได้ ครั้นเห็นว่าขนม
แห่งไม่เค็มแล้วได้ความสุข ใครเล่าจักไม่ทำบุญ.

เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ดิฉันขอบอก
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ดิฉันได้กระทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อโลมฺ สุจิตฺ ทิสฺวา ความว่า เห็น
ว่าถวายขนมแห่งแม่ชื่อ อโลมะ แล้วยังได้สุขโดยความสุขอันเป็นทิพย์
อย่างนี้. บทว่า โก ปุณฺณํ น กริสฺสติ ความว่า ใครเล่าเมื่อหวัง
ประโยชน์เกื้อกูลและความสุขสำหรับตน จักไม่กระทำบุญ. คำที่เหลือมี
นัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาโลมวิมาน

๕. กัญชิกทายิกาวิมาน

ว่าด้วยกัญชิกทายิกาวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๓] คุณก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงามเปล่ง
รัศมีสว่างไปทุกทิศ ดุจดาวประกายพริ้ว เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผล
อันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโรคะทุกอย่างที่น่ารักจึง
เกิดแก่ท่าน.

คุณก่อนเทพผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาแห่งกรรม ที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อชาติก่อน ดีฉันเกิดเป็นมนุษย์ ดีฉันมีใจ
เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้ชื่่อตรง ได้ถวายน้ำข้าวที่
ปรุงด้วยพุทรา อบด้วยน้ำมัน และผสมด้วยดีปติ
กระเทียม และรากผักชี แต่พระพุทธเจ้าผู้เป็นเฝ้า-
พันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ณ อันธกวินทนคร นารีผู้งาม
ทั่วสรรพางค์ สามีมองไม่จืด ครองความเป็นมเหสี
ของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่ง
การถวายน้ำข้าวนั้น ทองคำร้อยแท่ง ม้าร้อยตัว

รถเทียมแม่ม้าอัสตรร้อยคัน สวาน้อยประดับตุ้มหู
แก้วมณีแสนนาง ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการ
ถวายน้ำข้าวครึ่งหนึ่ง ช้างตัวประเสริฐตระกูลเหมวตะ
มีงาดูจงอนไถ มีสายรัดทองคำ มีที่อยู่อาศัยเป็น
ทอง (ถ้ำทอง) ร้อยเชือก ก็ยังไม่เท่าเสี้ยวที่ ๑๖
แห่งการถวายน้ำข้าวครึ่งหนึ่ง ถึงแม้พระเจ้าจักร-
พรรดิ ครองความเป็นใหญ่แห่งทวีปทั้ง ๔ ก็ยังไม่
เท่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการถวายน้ำข้าวครึ่งหนึ่ง.

จบกัณฐิกทายิกาวิมาน

อรรถกถากัณฐิกทายิกาวิมาน

กัณฐิกทายิกาวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน เป็นต้น.
กัณฐิกทายิกาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประชวรโรคลมในพระนาภี จึงตรัส
เรียกท่านพระอานนท์สั่งว่า อานนท์ เธอจงไปเที่ยววิณฑบาต นำ
น้ำข้าวมาเพื่อทำยาแก่เรา. ท่านพระอานนท์ทูลตอบรับพระพุทธคำรัสว่า
พระพุทธเจ้าข้า. ถือบาตรที่ทำวมหาราชถวาย ยืนอยู่ที่ประตูนิเวศน์
ของหมอผู้เป็นอุปัฏฐากของตน ภริยาของหมอเห็นท่าน ก็ออกไปต้อนรับ
ไว้แล้วรับบาตรพลาถถามพระเถระว่า ต้องการยาอะไร เจ้าข้า.
เล่ากันว่า ภริยาของหมอนั้นเป็นคนมีปัญญา สังเกตรู้ว่า เมื่อจะประกอบ
ยา พระเถระจึงมาที่นี้ มิใช่มาเพื่อศึกษา. และเมื่อพระเถระบอกว่า

ต้องการน้ำข้าว นางคิดว่า นี่มิใช่ยาสำหรับพระผู้เป็นเจ้าของเรา บาตร
นี่ก็เป็นบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้าโดยแท้ เออละ เราจะจัดน้ำข้าวอัน
เหมาะแก่พระโลกนาถ นางดีใจเกิดความนับถือมาก จึงปรุงยาข้าวต้ม
ด้วยพุทราและถั่วพูใส่เต็มบาตร และจัดโภชนาอย่างอื่นเป็นบริวารของ
ยาคุนั้นส่งไปถวาย. พอพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยยาคุนั้นเท่านั้น อาพาธ
นั้นก็สงบ ต่อมา นางตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ เสวยทิพยสมบัติยิ่งใหญ่
บันเทิงอยู่. ท่านพระมหาโมคคัลลณะถามเทพธิดานั้นด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมี

สว่างไปทุกทิศ ดูดวงประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลนี้จึงสำเร็จ
แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ท่าน.

เป็นมนุษย์ท่านทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

เทวดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลณะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ เทพธิดา
เมื่อนั้นพยากรณ์ว่า ดีฉันมีใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
ผู้ชื่อตรงได้ถวายน้ำข้าวที่ปรุงด้วยพุทรา อบด้วยน้ำมัน
และผสมด้วย ดีปลี กระจีต และรากผักชี แต่
พระพุทธเจ้าผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ณ อันธก-
วินทนคร. นารีผู้งามทั่วสรรพางค์ สามีมองไม่จืด

ครองความเป็นมเหสีของพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่
เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่งการถวายน้ำข้านั้น. ทองคำ
ร้อยแห่ง ม้าร้อยตัว รถเทียมด้วยแม่ม้าอัสตรร้อยคัน
สาวน้อยประดับตุ้มหูแก้วมณีแสนนาง ก็ยังไม่เท่า
เสียวที่ ๑๖ แห่งการถวายน้ำข้าวครั้งหนึ่ง. ช้างตัว
ประเสริฐตระกูลเหมวตะ มิงาดูจงอนไถ มีสายรัด
ทองคำ มีที่อยู่อาศัยเป็นทอง [ถ้ำทอง] ร้อยเชือก
ก็ยังไม่เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่งการถวายน้ำข้าวครั้งหนึ่ง.
ถึงแม้พระเจ้าจักรพรรดิ ครองความเป็นใหญ่แห่งทวีป
ทั้ง ๔ ก็ยังไม่เท่าเสียวที่ ๑๖ แห่งการถวายน้ำข้าว
ครั้งหนึ่ง.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อทาสี โกลสมุปาก กณชิกั เตลฐูปิต
เทพธิดาแสดงว่า ดิฉันเอน้ำพุทราและมะฆางเติมน้ำสีส่วน เกี่ยวยากู
ข้าวต้มเหลือส่วนที่สี่ ประุงด้วยของเผ็ดร้อนทั้งหลายมีของเผ็ดร้อน ๓ อย่าง
ผักชิมหาหิงคุ้ยี่หระและกระเทียมเป็นต้น อบอย่างดีให้ข้าวยากูนั้นจับกลิ่น
พริกไทย แล้วเกลี่ยลงในบาตรของพระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ถวายเฉพาะ
พระศาสดาด้วยจิตเลื่อมใส. ดิฉันวางไว้ในมือของพระเถระ. เพราะเหตุ
นั้น เทพธิดาจึงกล่าวว่า

ดิฉันมีใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้ชื่ตรงได้
ถวายน้ำข้าวที่ผสมด้วยดีปติ กระเทียมและพริกไทย
ดังนี้.

คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วทั้งนั้น.

เมื่อเทวดานั้นชี้แจงถึงกรรมสุจริตที่ตนสั่งสมไว้แล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะก็แสดงธรรมแก่เธอพร้อมทั้งบริวารอย่างนี้แล้ว กลับมายังมนุษยโลก กราบทูลเรื่องนั้นถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำเนื้อความนั้นให้เป็นอัฐูปปัตติเหตุเกิดขึ้นแห่งเรื่องทรงแสดงธรรมในท่ามกลางบริษัท ๔. เทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

จบอรรถกถากัณฐิกทายิกาวิมาน

๖. วิหารวิมาน

ว่าด้วยวิหารวิมาน

ท่านพระอนุรุทธะถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๔] ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมี

สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เมื่อท่าน
พ็อนรำอยู่ เสียงอันเป็นทิพย์ น่าฟัง น่ารื่นรมย์ใจ
ก็เปล่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุกส่วน กลิ่นทิพย์ที่
หอมหวานชวนใจ ก็ฟุ้งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุก
ส่วน เมื่อท่านเคลื่อนไหวกาย เครื่องประดับซึ่งผม
ก็เปล่งเสียงกังวานฟังไพเราะ ดุจดนตรีเครื่อง ๕
มัลลย์ประดับศีรษะที่ต้องลม ถูกลมพัดไหว ก็ส่งเสียง
ดังกังวานไพเราะดุจดนตรีเครื่อง ๕ แม้พวงมัลลย์
บนศีรษะของท่าน ก็มีกลิ่นขมอยหวานชวนใจ หอมฟุ้ง

ไปทุกทิศ ดูก้อนอุโลกฉะนั้น ดูก่อนเทพธิดา ท่าน
สุดคมกลืนที่หอมหวาน เห็นรูปทิพย์ซึ่งมิใช่ของมนุษย์
ท่านถูกอาตมาถามแล้วโปรดบอกที่เถิด นี่เป็นผลของ
กรรมอะไร.

เทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ นางวิสาขามหา
อุบาสิกาสหายของดิฉันอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้สร้าง
มหาวิหารถวายสงฆ์ ดิฉันเห็นมหาวิหารและการ
บริจาทรูปยู่ทิสสงฆ์ ซึ่งเป็นที่รักของดิฉัน เลื่อมใส
ในบุญนั้นจึงอนุโมทนา ดิฉันได้วิมานที่อัศจรรย์นำ
ทัศนา ด้วยอนุโมทนาอันบริสุทธิ์นั่นเอง วิมานลอย
ไปในเวหาเปล่งรัศมี ๑๒ โยชน์โดยรอบ ด้วยฤทธิ์
ของดิฉัน ห้องรโหฐานที่อยู่อาศัยของดิฉัน อนุบุญ
กรรมจัดไว้เป็นพิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งนรมิตไว้เป็น
ส่วน ๆ เมื่อส่องแสง ก็ส่องสว่างไปร้อยโยชน์โดย
รอบทิศ หนึ่ง ที่วิมานของดิฉันนั้น มีสระโบกขรณี
มีหม่อมฉาชาติอยู่อาศัยประจำ มีน้ำใสสะอาดปูลาด
ด้วยทรายทอง ดาดายไปด้วยปทุมบัวหลวงหลากชนิด
อันบุญตริกบัวขาวรายล้อมไว้รอบ ยามลมรำเพยพัด ก็
โยยกลืนระรื่นจรงใจ มีรุกขชาตินานาชนิด คือ หว่า
ขนุน ตาล มะพร้าว และวนะทั้งหลาย เกิดเอง

ภายในนิเวศน์ มิได้มีใครปลุก วิมานนี้ก็ก่อกองไปด้วย
นานาคนตรี เหล่าอัปสรเทพนารีก็ส่งเสียงเจื้อยแจ้ว
แม้รชนที่ฝันเห็นแล้ว ก็จะมีปลื้มใจ วิมานมีรัศมี
สว่างไสวไปทุกทิศ นำอัศจรรยจิตใจ นำทัศนาเช่นนี้
บังเกิดเพราะกุศลกรรมของดีฉัน (ฉะนั้น) จึงควร
แท้ที่สาธุชนจะทำบุญกันไว้.

พระอนุรุทธเถระประสงค์จะให้นางบอกสถานที่ที่นางวิสาขาบังเกิด
จึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

ท่านได้วิมานที่อัศจรรยนำทัศนา ด้วยอนุโมทนา
อันบริสุทธิ์นั่นเอง ขอท่านจงบอกคติของนางวิสาขา
ผู้ที่ได้ถวายทานนั้น นางวิสาขานั้นเกิดที่ไหน.

เทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ วิสาขามหาอุบาสิกา
เป็นสหายของดีฉัน ได้สร้างมหาวิหารถวายสงฆ์ เธอ
รู้แจ้งธรรมได้ถวายทาน เกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี
เป็นปชาบดีของท้าวสุณิมิตนั้น วิบากแห่งกรรมของ
นางวิสาขามหาอุบาสิกาฉันนั้น อันใคร ๆ ไม่ควรคิด
ดีฉันได้พยากรณ์ที่เกิดของนางวิสาขา ที่พระคุณเจ้า
ถามว่า นางวิสาขานั้นเกิดที่ไหน โดยถูกต้อง ดังนี้.
ถ้าอย่างนั้น ขอพระคุณเจ้าโปรดชักชวน แม้คน
อื่น ๆ ว่า พวกท่านจงปลื้มใจถวายทานแต่สงฆ์เถิด

และจงมีใจเลื่อมใสฟังธรรม ลากคือการได้ความเป็น
มนุษย์ เป็นการได้แสนยาก พวกท่านก็ได้แล้ว
พระพุทธเจ้ามีพระสุรเสียงดังพรหม มีพระฉวีวรรณ
ดังทองคำ เป็นอธิบดีแห่งมรรคา ได้ทรงแสดงมรรคา
ไรเล่าไว้ ท่านทั้งหลายจงปลื้มใจถวายทานแด่สงฆ์ ซึ่ง
เป็นเขตที่ทักษิณามีผลมาก บุคคลเหล่าใด ๘ จำพวก
๔ คู่ ที่ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้ว บุคคลเหล่านั้นเป็นพระ-
ทักษิณียบุคคลเป็นสาวกของพระสุต ทานที่ถวาย
ในบุคคลเหล่านี้ มีผลมาก ท่านที่ปฏิบัติอริยมรรค ๔
และท่านที่ดำรงอยู่ในอริยผล ๔ นี้คือสงฆ์ เป็นผู้
ชื่อตรง มั่นคงอยู่ในปัญญาและศีล เมื่อมนุษย์ทั้ง
หลายผู้มุ่งบุญ บูชากระทำบุญอย่างยิ่ง ทานที่ถวายใน
สงฆ์ย่อมมีผลมาก ด้วยว่า พระสงฆ์นี้เป็นเขตที่
กว้างใหญ่ คำนวณนับมิได้ เหมือนสาครมหาสมุทร
นับจำนวนน้ำมิได้ ก็พระสงฆ์เหล่านี้ เป็นผู้ประเสริฐ
สุด เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าผู้มีความเพียร เป็นผู้
สร้างแสงสว่าง กล่าวสอนธรรม ชนเหล่าใดถวาย
ทานอุทิศพระสงฆ์ ทานของชนเหล่านั้น เป็นอันถวาย
ดีแล้ว เช่นสรวงดีแล้ว บูชาดีแล้ว ทักษิณานั้นถึง
สงฆ์ ดำรงมั่น มีผลมาก พระผู้รู้โลกทรงสรรเสริญ
แล้ว ชนเหล่าใดยังท่องเที่ยวอยู่ในโลก หวนระลึก
ถึงบุญเช่นนี้ได้ เกิดความรู้ ฟังกำจัดมลทินคือความ

**ตระหนี่ พร้อมทั้งมูลรอก ไม่ถูกเขาคติเตียน ย่อมเข้า
ถึงสักคสถานแดนสวรรค์ ดังนี้.**

จบวิหารวิมาน

จบภาณวารที่ ๒

อรรถกถาวิหารวิมาน

วิหารวิมาน มีคถาว่า อภิกุณฺเถน วณฺเณน เป็นต้น. วิหาร
วิมานนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี. สมัย
นั้น มหาอุบาสิกาวีสาขาพร้อมด้วยเพื่อนหญิงและบริวารชน ต่างจะมัก
เขมน้ำอบน้ำแต่งตัว เพื่อจะเที่ยวอุทยานในวันรื่นเริงวันหนึ่ง นางบริโภค
โภชนะอย่างดี ประดับมหาลดาประสาธน์แวดล้อมไปด้วยเพื่อนหญิงประ-
มาณ ๕๐๐ คน ออกจากเรือนด้วยอิสระอันยิ่งใหญ่ ด้วยการกำหนด
การที่ยิ่งใหญ่ กำลังเดินตรงไปยังอุทยาน คิดว่า ประโยชน์อะไรของเรา
ด้วยการเล่นที่เปล่าประโยชน์ เหมือนเด็กหญิงโง่ ๆ เอาละ เราจักไป
วิหาร ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าและไหว้พระคุณเจ้าทั้งหลายที่น่า
เจริญใจ และจักฟังธรรม ถึงวิหารแล้วหยุดในที่สมควรแห่งหนึ่ง เปลื้อง
มหาลดาประสาธน์มอบไว้ในมือของหญิงรับใช้ ถวายบังคมพระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าแล้วนั่ง ณ ที่สมควรแห่งหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรม
แก่วิสาขามหาอุบาสิกานั้น.

นางฟังธรรมถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วทำประทักษิณ และ
ไหว้ภิกษุทั้งหลายที่น่าเจริญใจ ออกจากวิหารไปได้หน่อยหนึ่ง กล่าวกะ
หญิงรับใช้ว่า เอาละแม่สาวใช้ ฉันจักประดับเครื่องประดับ. หญิงรับใช้
นั้นห่อเครื่องประดับวางไว้ในวิหารแล้วเที่ยวไปในที่นั้น ๆ ลืมของไว้ เมื่อ
ประสงค์จะกลับนึกขึ้นได้จึงพูดว่า ดิฉันลืมของไว้เจ้าค่ะ หยุคก่อน
นายท่าน ดิฉันจักไปนำมา. นางวิสาขากล่าวว่า นี่เจ้า ถ้าเจ้าลืมเครื่อง
ประดับนั้นไว้ในวิหาร ฉันจักบริจาครูปเครื่องประดับเพื่อสร้างวิหารนั้นนั่น
แหละ นางไปวิหารเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมแล้วแจ้งความ
ประสงค์ของตน กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักสร้าง-
วิหาร ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดอนุเคราะห์รับไว้เถิด พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าทรงรับโดยคุณิภาพ.

นางวิสาขาสละเครื่องประดับนั้น ซึ่งมีราคาถึงเก้าโกฏิเจ็ดพันเหรียญ
สร้างปราสาทหลังใหญ่สมควรเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า และ
เป็นที่อยู่ของภิกษุสงฆ์ ประดับด้วยห้องหนึ่งพันห้อง คือชั้นล่างห้าร้อย
ห้อง ชั้นบนห้าร้อยห้อง เช่นเสมือนเทพวิมานมีภูมิพื้นดุจคลังแก้วมณี
มีส่วนของเรือนเป็นต้นว่า ฝา เสา ช่อ จันทน์ ช่อฟ้า บานประตู
หน้าต่างและบันได ที่ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระผู้ควบคุมการก่อสร้าง
จัดไว้อย่างดี น่าจับใจ งานไม้ที่น่ารื่นรมย์ก็ตกแต่งสำเร็จเป็นอย่างดี
งานปูนก็พิถีพิถันทำอย่างดีน่าปลื้มใจ วิจิตรไปด้วยจิตรกรรมมีมาลากรรม
ลายดอกไม้ และลวดลายเถาไม้เป็นต้นที่ประดับตกแต่งไว้อย่างงดงาม
และสร้างปราสาทห้องรโหฐานหนึ่งพันปราสาทเป็นบริวารของปราสาท
ใหญ่นั้น และสร้างกุฏิมณฑป และที่จงกรมเป็นต้นเป็นบริวารของปราสาท

เหล่านั้น ใช้เวลา ๕ เดือนจึงสร้างวิหารเสร็จ เมื่อวิหารสำเร็จเรียบร้อยแล้ว นางวิสาขาใช้เงินฉลองวิหารถึงเก้าโกฏิเหรียญ นางพร้อมด้วยหญิงสหายประมาณ ๕๐๐ คนขึ้นปราสาท ได้เห็นสมบัติของปราสาทนั้น ดีใจกล่าวกะพวกเพื่อนหญิงว่า เมื่อฉันสร้างปราสาทหลังนี้งามถึงเพียงนี้ ขอเธอทั้งหลายจงอนุโมทนาบุญที่ฉันชวนขวายนั่น ฉันขอให้ส่วนบุญแก่พวกเธอ. เพื่อนหญิงทั้งหมดมีใจเลื่อมใสต่างอนุโมทนาว่า **อโห สาธุ อโห สาธุ** คีจริง ๆ คีจริง ๆ.

บรรดาเพื่อนหญิงเหล่านั้น เพื่อนอุบาสิกาคนหนึ่งได้ใส่ใจถึงการแผ่ส่วนบุญให้นั่นเป็นพิเศษ ต่อมาไม่นาน นางได้ตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ ด้วยบุญญาภพของนางได้ปรากฏวิมานหลังใหญ่ ยาวกว้าง และสูงสิบหกโยชน์ ประดับประดาด้วยห้องรโหฐาน กำแพงอุทยาน และสระโบกขรณีเป็นต้นมิใช่น้อย ล่องลอยอยู่ในอากาศ แผ่รัศมีของตนไปได้ร้อยโยชน์ อัปสรนั้น เมื่อจะเดินก็เดินไปพร้อมกับวิมาน สำหรับมหาอุบาสิกาวิสาขา เพราะมีจาละไฟบุลและมีศรัทธาสมบูรณ์จึงบังเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ได้ดำรงตำแหน่งอัครมเหสีของท้าวสุนิมิตเทวราช ครั้งนั้น ท่านพระอนुरुทธะเที่ยวจาริกไปเทวโลก เห็นเพื่อนหญิงของนางวิสาขานั้นเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมี

**สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริก เมื่อท่าน
พื่อนรำอยู่ เสียงอันเป็นทิพย์ นำฟัง นำรื่นรมย์ใจ
ก็เปล่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุกส่วน กลิ่นทิพย์ที่**

หอมหวานวนใจ ก็พุ่งออกจากอวัยวะน้อยใหญ่ทุก
ส่วน เมื่อท่านเคลื่อนไหวกาย เครื่องประดับซึ่งผม
ก็เปล่งเสียงกังวานน่าฟังไพเราะ ดุจดนตรีเครื่อง ๕
มัลลยประดับศีรษะที่ซึ่งผมผูกผมมัดไหว ก็ส่งเสียง
กังวานไพเราะดุจดนตรีเครื่อง ๕ แม้พวงมัลลยบน
ศีรษะของท่าน ก็มีกลิ่นหอมหวานวนใจ หอมพุ่งไป
ทุกทิศ ดุจดันอุโลกะนั้น ดูก่อนเทพธิดา ท่าน
สุดดมกลิ่นที่หอมหวาน เห็นรูปทิพย์ซึ่งมิใช่ของมนุษย์
ท่านถูกอาตมาถามแล้วโปรดบอกที่เกิด นี้เป็นผลของ
กรรมอะไร.

แม่เทพธิดานั้นก็ได้พยากรณ์แก่พระอนุรุทธเถระอย่างนี้ว่า
ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ นางวิสาขามหา-
อุบาสิกาสหายของดิฉันอยู่ในกรุงสาวัตถี ได้สร้าง
มหาวิหารถวายสงฆ์ ดิฉันเห็นมหาวิหารและการ
บริจาคตัพย์อุทิศสงฆ์ ซึ่งเป็นที่รักของดิฉัน เลื่อมใส
ในบุญนั้นจึงอนุโมทนา ดิฉันได้วิมานที่อัศจรรย์นำ
ทัศนาศ ด้วยอนุโมทนาอันบริสุทธิ์นั่นเอง วิมานลอย
ไปในเวหาเปล่งรัศมี ๒ โยชน์ โดยรอบด้วยฤทธิ์
ของดิฉัน ห้องรโหฐานที่อยู่อาศัยของดิฉัน อันบุญ
กรรมจัดไว้เป็นพิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตไว้เป็น

ส่วน ๆ เมื่อส่องแสงก็ส่องสว่างไปร้อยโยชน์โดยรอบทิศ อนึ่ง ที่วิมานของดิฉันนั้น มีสระโบกขรณีที่หม่อมจางาตืออยู่อาศัยประจำ มีน้ำใสสะอาดปูลาดด้วยทรายทอง ดาดาชไปด้วยปทุมบัวหลวงหลากชนิด อันบุณฑริกบัวขาวรายล้อมไว้รอบ ยามลมรำเพยพัดก็โชยกลิ่นหอมระรื่น จรุงใจ มีรุกขชาตินานาชนิด คือ หว่า ขนุน ตาล มะพร้าว และวนะทั้งหลาย เกิดเองภายในนิเวศน์ มิได้มีใครปลูก วิมานนี้ก็ก่อรูปด้วยขนาดนตรี เหล่าอัปสรเทพนารี ก็ส่งเสียงเจื้อยแจ้ว แม้นรชนที่ฝืนเห็นแล้วก็จะพึงปลื้มใจ วิมานมีรัศมีสว่างไสวไปทุกทิศ นำอัศจรรยจิต นำทัศนาศเช่นนี้ บังเกิดเพราะกุศลกรรมของดิฉัน (ฉะนั้น) จึงควรแท้ที่สาธุชนจะทำบุญกันไว้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สาวตถุณิ มยุหิ สจี ภทนต์ สงฆสฺส การลฺลิตฺติ มหาวิหารี ความว่า ข้าแต่ท่านพระอนุรุทธะ มหาอุบาสิกาวิสาขา เพื่อนคือสหายของดิฉันผู้นี้แหละ ได้สร้างวิหารใหญ่นามว่า บุพพาราม ด้านทิศตะวันออก แห่งกรุงสาวัตถี ด้วยการบริจาคทรัพย์แก่โกฏฺฐิเหริยญฺ อุทิสภิกขุสงฆ์ทั้งสี่ทิศที่พากันมา.

บทว่า ตตฺถ ปสนฺนา อหฺมานุโมทิตฺติ ความว่า เมื่อสร้างวิหารนั้นสำเร็จเรียบร้อยแล้ว กำลังมอบถวายแด่สงฆ์อยู่ และนางทำปิตติทาน

ให้ส่วนบุญ ดิฉันเลื่อมใสว่า โอ! เขาบริจาคสมฐานะจริงๆ และเกิด
ปราสาทในพระรัตนตรัยและผลแห่งกรรม จึงได้อนุโมทนา. เพื่อแสดง
ว่าการอนุโมทนาของนางโอรพารยิ่งใหญ่มาก เพราะอำนาจวัตถุ เทพธิดาจึง
กล่าวว่า ทิสฺวา อคารญจ ปิยญจ เมตฺ ตังนึ ประกอบความว่า ดิฉัน
เห็นอาคารนั้นคือปราสาทใหญ่ มีห้องหนึ่งพันห้องนำรั้นรมย์เหลือเกิน
คล้ายเทพวิมาน และเห็นการบริจาคตระพีมากเช่นนั้น อุทิศภิกษุสงฆ์มี
พระพุทธเจ้าเป็นประมุข ซึ่งเป็นที่รักของดิฉัน จึงอนุโมทนา.

บทว่า ตาเยว เม สุตฺตฺนุโมทนาย ความว่า ด้วยอนุโมทนา
อันบริสุทธิ์ ลีนเชิง เพราะไม่มีการบริจาคตระพีดังกล่าวแล้ว. บทว่า
ลทฺธึ วิมานพฺภุทฺตสฺสเนยฺย ความว่า วิมานนี้ ชื่อว่า อัครจรยเพราะ
ไม่เคยมีวิมานเช่นนี้มาก่อน และชื่อว่า นำทัศนาศนา เพราะนำเจริญใจรอบ
ด้าน และเพราะน่ารักเหลือเกิน ดิฉันก็ได้แล้ว คือประสบแล้ว. ครั้น
แสดงว่าวิมานนั้นสวยงามอย่างนี้แล้ว บัดนี้ถึงจะแสดงว่าวิมานนั้นใหญ่
โดยขนาด ใหญ่โดยอำนาจ และใหญ่โดยเป็นของใช้ เทพธิดาจึงกล่าว
คำเป็นต้นว่า สมนุตฺโต โสพฺสโยชนานิ ตังนึ. บรรดาบทเหล่านั้น
บทว่า อิทฺธิยา มม ความว่า ด้วยบุญฤทธิ์ของดิฉัน.

บทว่า โปกฺขรณฺโณ แปลว่า สระโบกขรณี. บทว่า ปุณฺโณ-
นิเสวิตา แปลว่า มัจฉาทิพย์ทั้งหลายเข้าอยู่อาศัย.

บทว่า นานาปทุมสฺสยฺจนฺนา ความว่า ปกคลุมด้วยปทุมแดงและ
บัวแดงหลากอย่างต่างโดยชนิดร้อยกลีบและพันกลีบเป็นต้น. บทว่า
ปุณฺฑริกสฺโมตฺตา ความว่า มีบัวขาวชนิดต่าง ๆ ทยอยล้อมโดยรอบ
ประกอบความว่า รุกขชาตินานาชนิด ที่มีได้มีใครปลูก โขยกกลิ่นหอม

ตกลงบอวล. บทว่า โสปี ได้แก่ ผู้นั้น คือคนแม่ที่ฝันเห็น. บทว่า วิตุโต แปลว่า ยินดีแล้ว.

บทว่า สพฺพโส ปล้ ความว่า ส่องสว่างอยู่โดยรอบ. บทว่า กมุเม แปลว่า ในเพราะกรรม. บทว่า หิ เป็นเพียงนิบาต. อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวว่า กมุเมหิ เพราะอุปปรารถนาที่เกิดขึ้นดีมาก. บทว่า อลั แปลว่า ควร. บทว่า กาดเว แปลว่า เพื่อทำ.

บัดนี้ พระอนุรุทธเถระประสงค์จะให้นางบอกสถานที่ ที่นางวิสาขา บังเกิด จึงได้กล่าวคาถานี้ว่า

ท่านได้วิมานที่อัศจรรย์น่าทึ่งมา ด้วยอนุ-

โมทนาอันบริสุทธิ์นั่นเอง ขอท่านจงบอกคติของนาง

วิสาขา ผู้ที่ได้ถวายทานนั้น นางวิสาขานั้นเกิดที่ไหน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยา เจว สา ทานมทาสิ นารี ความว่า ท่านได้เฉพาะสมบัติเช่นนี้ ด้วยอนุโมทนาทานใด พระเถระ กล่าวทานนั้นหมายถึงมหาอุบาสิกาวิสาขาว่า ยา เจว สา นารี อทาสิ ดังนี้. พระอนุรุทธเถระประสงค์จะให้เทพธิดานั้นแหละบอกถึงสมบัติของ นางวิสาขา จึงได้กล่าวว่า ตสุสา คตี พุรุหิ กุหิ อุปฺปนฺนา สา ดังนี้. บทว่า ตสุสา คตี ได้แก่ การบังเกิดของนางวิสาขานั้นคือเทวดิ.

บัดนี้ เมื่อเทพธิดาจะแสดงเนื้อความที่พระเถระนั้นถาม จึงได้ กล่าวว่

ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ วิสาขามหาอุบาสิกา
นั้นเป็นสหายของดิฉัน ได้สร้างมหาวิหารถวายสงฆ์

เธอรู้แจ้งธรรม ได้ถวายทานเกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดี เป็นปชาบดีของท้าวสุนิมมิตนั้น วิบากแห่งกรรมของนางวิสาขามหาอุบาสิกา นั้น อันใคร ๆ ไม่ควรคิด ดีฉันได้พยากรณ์ที่เกิดของนางวิสาขาทิ พระคุณเจ้าถามว่า นางวิสาขานั้นเกิดที่ไหน โดยถูกต้อง ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิญญาตธมฺมา ได้แก่ รู้แจ้งศาสนธรรม อธิบายว่า เป็นผู้แทงตลอดธรรม คืออริยสัจ ๔.

บทว่า สุนิมมิตสฺส ได้แก่ ของท้าวสุนิมมิตเทวราช. บทว่า อจินฺตโย กมฺมวิปาก ตสฺสา เป็นนิทเทสซึ่งแจ้งที่ลบลวิภัตติ. ความว่า วิบากแห่งกรรมของเพื่อนหญิงของดีฉันผู้เกิดในสวรรค์ชั้นนิมมานรดีนั้น เป็นวิบากแห่งบุญกรรม คือเป็นทิพยสมบัติอันใคร ๆ ไม่พึงคิด คือประมาณไม่ได้. บทว่า อนนฺยุถา ได้แก่ ไม่ผิด คือตามเป็นจริง. ถามว่า ก็นางเทพธิดานี้รู้ถึงสมบัติของนางวิสาขได้อย่างไร. ตอบว่า แม้วิสาขาทะพธิดาก็ไปหาเทพธิดาองค์นั้น เหมือนเทพธิดานางสุภัททาไปหานางภัททา. บัดนี้ เทพธิดาเมื่อจะแนะนำพระเถระให้ช่วยชักชวนคนอื่น ๆ ถวายทาน จึงแสดงธรรมด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ถ้าอย่างนั้น ขอพระคุณเจ้าโปรดชักชวน แม้คนอื่น ๆ ว่า พวกท่านจงปลื้มใจถวายทานแต่สงฆ์เถิด และจงมีใจเลื่อมใสฟังธรรม ลากคือการได้ความเป็นมนุษย์เป็นการได้แสนยาก พวกท่านก็ได้

แล้ว พระพุทธเจ้ามีพระสุรเสียงดังพรหม มีพระ-
ฉวีวรรณดังทองคำ เป็นอธิบดีแห่งบรรดา ได้ทรง
แสดงมรรคาไรเล่าไว้ ท่านทั้งหลายจงปลื้มใจถวาย
ทานแต่สงฆ์ ซึ่งเป็นเขตที่ทักษิณามีผลมาก บุคคล
เหล่าใด ๘ จำพวก ๔ คู่ ที่ท่านผู้รู้สรรเสริญแล้ว
บุคคลเหล่านั้นเห็นพระทักษิณบุคคลเป็นสาวกของ
พระสุคต ทานที่ถวายในบุคคลเหล่านี้ มีผลมาก
ท่านที่ปฏิบัติอริยมรรค ๔ และท่านที่ดำรงอยู่ใน
อริยผล ๔ นั้น คือสงฆ์ เป็นผู้ซื้อตรง มั่นคงอยู่ใน
ปัญญาและศีล เมื่อมนุษย์ทั้งหลายผู้มุ่งบุญบูชา
กระทำบุญอย่างยิ่ง ทานที่ถวายในสงฆ์ย่อมมีผลมาก
ด้วยว่า พระสงฆ์นี้เป็นเขตที่กว้างใหญ่ คำนวณนับ
มิได้เหมือนสาครมหาสมุทร นับจำนวนน้ำมิได้ ก็
พระสงฆ์เหล่านี้เป็นผู้ประเสริฐสุด เป็นสาวกของ
พระพุทธเจ้าผู้มีความเพียร เป็นผู้สร้างแสงสว่าง
กล่าวสอนธรรม ชนเหล่าใดถวายทานอุทิศพระสงฆ์
ทานของชนเหล่านั้นเป็นอันถวายดีแล้ว เช่นสรวง
ดีแล้ว บูชาดีแล้ว ทักษิณานั้น ถึงสงฆ์ดำรงมั่น มี
ผลมาก พระผู้รู้โลกทรงสรรเสริญแล้ว ชนเหล่าใด
ยังท่องเที่ยวอยู่ในโลก หวนระลึกถึงบุญเช่นนี้ได้

เกิดความรู้ ฟังคำจัดมลทินคือความตระหนี่พร้อมทั้ง
มูลรากไม่ถูกชาติเตียน ย่อมเข้าถึงสักคสถานแดน
สวรรค์ ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เตนหฺนฺยฺเยปิ ตักฺขทฺเป็น เตนหิ
อญฺเยปิ และบทว่า เตน ได้แก่ ด้วยเหตุ นั้น. บทว่า หิ เป็นเพียง
นิบาต. เทพธิดากล่าวว่า สมาทเปถ แล้วกล่าวคำเป็นต้นว่า สงฺมสฺส
ทานานิ ททาถ ดังนี้ เพื่อแสดงอาการชักชวน. เทพธิดากล่าวว่า
สุทฺถลโล โลกฺ มนุสฺสลาโก ดังนี้ หมายเอาความเป็นมนุษย์ซึ่งเว้น
จากอขณะ ๘ อย่าง. ในข้อนั้น อขณะ ๘ ได้แก่ อบายส่วนอรูป ๓
อสังฺกฺยฺสํคตํ ๑ ปัจฉันตประเทศ ๑ อินทริยฺบกพรอง ๑ ความเป็น
นิตยมิจณาภิกฺขุ ๑ ความไม่ปรากฏพระพุทฺธเจ้า ๑.

บทว่า ยํ มลฺกํ ได้แก่ ทานใด ที่กระทำในเขตอันพิเศษ ทำ
ทานนั้นให้เป็นทางไปสู่สุคติ เพราะให้ถึงสุคติโดยส่วนเดียว ให้เป็น
อธิบดีแห่งทาง เพราะเป็นทางประเสริฐเหลือเกิน กว่าทางอบาย และ
กว่าทางเดินเท้าเป็นต้น ความจริง แม้ทาน ท่านก็เรียกว่า ทางไป
เทวโลก เหมือนศรัทธาและหิริ เหมือนอย่าง que พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ไว้ว่า

ศรัทธา หิริ และกุศลทาน ธรรมเหล่านี้ไป
ตามสัตบุรุษ สัตบุรุษกล่าวธรรมนี้แหละว่าเป็นทาง
ทิพย์ เพราะสัตว์ย่อมไปเทวโลกด้วยทางทิพย์นี้.

ปาฐะว่า มลฺลคาธิปติ ดังนี้ก็มี. พึงเห็นเนื้อความของปาฐะนั้นว่า พระศาสดาทรงเป็นอธิบดีของโลกพร้อมทั้งเทวโลกด้วยอริยมรรค. เทพธิดาเมื่อจะประกอบชนไว้ในกรจำแนกทานในทักษิณียบุคคลอีก จึงกล่าวด้วยคำเป็นต้นว่า สงฺฆสฺส ทานานิ ททาถ ดังนี้.

บัดนี้ เมื่อจะแสดงอริยสงฆ์ผู้เป็นทักษิณียบุคคลนั้นโดยย่อ เทพธิดาจึงกล่าวคาถาว่า เย ปุคฺคฺลา อฏฺฐ สติ ปสฺสฺสตา ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เย เป็นนิทเทสชี้แจงโดยไม่แน่นอน. บทว่า ปุคฺคฺลา ได้แก่ สัตว์. บทว่า อฏฺฐ เป็นการกำหนดจำนวนพระอริยบุคคลเหล่านั้น ด้วยว่า พระอริยบุคคลเหล่านั้นมี ๘ คือ ผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ และผู้ตั้งอยู่ในผล ๔.

บทว่า สติ ปสฺสฺสตา ความว่า อันสัตตบุรุษทั้งหลาย คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวก และเทวดาและมนุษย์อื่น ๆ สรรเสริญแล้ว เพราะเหตุไร ? เพราะประกอบด้วยคุณมีศีลที่เป็นสหชาติเกิดพร้อมกันเป็นต้น ความจริง คุณทั้งหลายมีศีลและสมาธิที่เกิดพร้อมกันเป็นต้น ของพระอริยบุคคลเหล่านั้น เหมือนสีและกลิ่นที่เกิดพร้อมกันเป็นต้น ของดอกไม้ทั้งหลายมีดอกจำปาและดอกพิกุลเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ คุณเหล่านั้นจึงเป็นคุณที่รักที่ชอบใจและเป็นที่ยกสรรเสริญของสัตตบุรุษทั้งหลาย เหมือนดอกไม้ที่สมบุรณ์ด้วยสีและกลิ่นเป็นต้น เป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายฉะนั้น ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่ เย ปุคฺคฺลา อฏฺฐ สติ ปสฺสฺสตา ดังนี้.

อนึ่ง พระอริยบุคคลเหล่านั้น โดยสังเขปมี ๔ คู่ คือ พระอริย-

บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโศคาปัดติมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในผล รวมเป็น
คู่ ๑ จนถึงพระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตมรรค พระอริยบุคคลผู้ตั้งอยู่
ในผล รวมเป็นคู่ ๑ ด้วยประการฉะนี้ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า
จตุตถาริ เอตานิ ยุกานิ โหนฺติ เต ทกฺขิณฺเอยฺยา ดังนี้.

บทว่า เต เป็นบทแสดงกำหนดแน่นอนจนถึงพระอริยบุคคลที่ยกขึ้น
แสดงไว้ไม่แน่นอนที่แรก จริงอยู่ พระอริยบุคคลเหล่านั้นทั้งหมด ย่อม
ควรทักษิณา กล่าวคือไทยธรรมที่บุคคลเชื่อกรรมและผลแห่งกรรมพึง
ถวาย ดังนั้น จึงชื่อว่า ทกฺขิณฺเอยฺยา ผู้ควรทักษิณา เพราะทำทานให้สำเร็จ
เป็นทานมีผลมาก เพราะประกอบด้วยคุณวิเศษ [คุณาติเรกสัมปทา].
บทว่า สุกตฺสฺส สวากา ความว่า ชื่อว่า สวาก เพราะฟังธรรมนั้นของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะเกิดโดยอริยชาติ เมื่อฟังธรรมจบ.

บทว่า เอเตสุ ทินฺหานิ มหฺปฺผลานิ ความว่า ทานทั้งหลายแม้
น้อย ที่ถวายสวากของพระสุกตเหล่านี้ ก็ชื่อว่ามีผลมาก เพราะทักษิณา
บริสุทธิโดยปฏิบัติาก เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า คู่ก่อน
ภิกษุทั้งหลาย หมู่ก็ตาม คณะก็ตาม มีประมาณเพียงใด หมู่สวากของตถาคต
เรากล่าวว่าเป็นยอดของหมู่คณะเหล่านั้น ดังนี้เป็นต้น.

บทว่า จตุตฺถาริ ปฏฺธิปฺนฺนา เป็นต้น มีเนื้อความดังกล่าวมาแล้ว
ในหนหลัง. บทที่เหลือก็มีนัยดังกล่าวแล้วเหมือนกันแล.

ส่วนในที่นี้ ท่านพระอนุรุทระกลับมนุษยโลกแล้ว ได้กราบทูล
เนื้อความที่ตนและเทพธิดาพูดกัน ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าได้ทรงทำเนื้อความนั้นให้เป็นอรรถูปัตติเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดง

ธรรมแก่บริษัทที่ประชุมกัน พระธรรมเทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่
มหาชน ดังนี้แล.

จบอรรถกถาวิหารวิมาน

๗. จตุรติวิมาน

ว่าด้วยจตุรติวิมาน

เทพธิดาองค์ที่ ๑

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๕] ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ๗ ล ๗

เปล่งรัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว

เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญ

อะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่าง

ที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพธิดา ผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอ

ถาม ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และมีรัศมี

สว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดิฉันได้ถวายดอกราชพฤกษ์กำมือหนึ่ง แต่

ภิกษุผู้เที่ยววิณฑาตในนครปีณณกตะ ซึ่งตั้งอยู่บน

เนิน เป็นนครชั้นดี นำรื่นรมย์ของแคว้นเอสิกะ ด้วย
บุญนั้น ดินจึงมีวรรณะเช่นนี้ ด้วยบุญนั้น ผลอัน
นี้จึงสำเร็จแก่ดิน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ดิน เพราะบุญนั้น ดินจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และรัศมีของดินจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาองค์ที่ ๒

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ๗ ล ๗ เปล่ง
รัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ดินนี้ได้ถวายดอกบัวขาบกำมือหนึ่ง แก่ภิกษุผู้
เที่ยววิณฑาตในนครปัทมกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน
เป็นนครชั้นดี นำรื่นรมย์ของแคว้นเอสิกะ ด้วยบุญนั้น
ดินจึงมีวรรณะเช่นนี้ ด้วยบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ดิน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดิน
เพราะบุญนั้น ดินจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีของดินจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาองค์ที่ ๓

ดูราเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ๗ ล ๗ เปล่ง
รัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ

บุญอะไร.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดีฉันได้ถวายดอกบัวหลวงกำมือหนึ่ง ซึ่งมีราก

ขาวกลีบเขียว เกิดในสระน้ำแก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต

ในนครปัทมกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน เป็นนครชั้นดินน้ำ

รื่นรมย์ของแคว้นเอสิกะ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมี

วรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่

ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน เพราะ

บุญนั้น ดีฉันจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี

ของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาองค์ที่ ๔

ดูราเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม ๆ ล ๆ เปล่ง

รัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ

บุญอะไร.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ดีฉันชื่อสุมนา เจ้าคะ มีจิตงาม ได้ถวายดอก

มะลิตูม มีสีดั่งงาช้างแก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตในนคร

ปัทมกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน เป็นนครชั้นดินน้ำรื่นรมย์

ของแคว้นเอสิกะ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้

๗ ล ๗ และรัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบจตุรติถีวิมาน

อรรถกถาจตุรติถีวิมาน

จตุรติถีวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน เป็นต้น จตุรติถีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงสาวัตถี ท่านพระมหาโมคคัลลานะเมื่อจาริกไปเทวโลก ได้ไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านเห็นเทพธิดา ๔ องค์ มีอัปสรเป็นบริวารองค์ละหนึ่งพัน สวยทิพยสมบัติอยู่ในวิมาน ๔ หลัง ซึ่งตั้งเรียงกันอยู่ในดาวดึงส์นั้น เมื่อจะถามถึงกรรมที่เทพธิดาเหล่านั้นทำไว้ในปางก่อน จึงถามตามลำดับ [เรียงตัว] ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูราเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมีสว่าง

ไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญอะไร

ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงดำ

เรืองแก่ท่าน โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูราเทพธิดาผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม

ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และมี

รัศมีสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาเมื่อนั้นได้พยากรณ์ เรียงตัวต่อจากคำถามของพระเถระนั้น
เพื่อจะแสดงความนั้น พระสังคีติกาจารย์จึงกล่าวคาถานี้ว่า

เทวดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้.

เล่ากันว่า ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เทพธิดาเหล่านั้นเกิดในครอบครัวผู้มีอันจะกินในนครปัทมกตะ ในรัฐซึ่งมีชื่อว่าเอสิกะ ครั้นเจริญวัยแล้ว ไปมีสามีอยู่ร่วมพร้อมเพรียงกันในนครนั้นนั้นแหละ บรรดานางเหล่านั้น นางหนึ่งเห็นภิกษุผู้ถือบิณฑบาตเป็นวัตร [ถือบิณฑบาตดุรงค์] รูปหนึ่ง มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายดอกกราชพฤกษ์กำหนึ่ง อีกนางหนึ่งได้ถวายดอกบัวขาบกำมือหนึ่งแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง นางหนึ่งได้ถวายดอกบัวหลวงกำมือหนึ่งแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง อีกนางหนึ่งได้ถวายดอกมะลิตูมแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่ง ต่อมานางเหล่านั้นตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีอัปสรเป็นบริวารพันหนึ่ง เทพธิดาเหล่านั้นเสวยทิพย์สมบัติ อยู่จนตลอดอายุในดาวดึงส์นั้น จุตจากดาวดึงส์แล้ว ก็ยังเวียนว่ายไป ๆ มา ๆ อยู่ในดาวดึงส์นั้นแหละ ด้วยเศษวิบากแห่งกรรมนั่นเอง แม้ในพุทธรูปบาทกาลนี้ ก็ได้เกิดในดาวดึงส์นั้นอีก ถูกท่านพระมหาโมคคัลลานะถามปัญหาตามนัยที่กล่าวแล้ว.

บรรดาเทพธิดาทั้งสิ้นนั้น เทพธิดาองค์หนึ่งเมื่อจะบอกถึงบุญกรรม
ที่ตนทำ ตอบว่า

ดิฉันได้ถวายดอกกราชพฤกษ์กำมือหนึ่ง แก่ภิกษุ

ผู้เที่ยวบิณฑบาตในนครปัทมกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน

เป็นนครชั้นดี นำรึ้นรมย์ของแคว้นเอสิกะ ด้วยบุญนั้น

ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนั้น ด้วยบุญนั้น ผลอันนี้จึง
สำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ดีฉัน เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาอีกองค์หนึ่งตอบว่า

ดีฉันได้ถวายดอกบัวขาบกำมือหนึ่ง แก่ภิกษุ
ผู้เที่ยวบิณฑบาตในนครปัทมกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน
เป็นนครชั้นดีนารัณรมย์ของแคว้นเอสสิกะ ด้วยบุญนั้น
ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ ด้วยบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาอีกองค์หนึ่งตอบว่า

ดีฉันได้ถวายดอกบัวหลวงกำมือหนึ่ง ซึ่งมีราก
ขาวกลีบเขียว เกิดในสระน้ำ แก่ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑ-
บาตในนครปัทมกตะ ตั้งอยู่บนเนิน เป็นนครชั้นดี
นารัณรมย์ของแคว้นเอสสิกะ เพราะบุญนั้น ดีฉันจึง
มีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น. ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ดีฉัน
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาอีกองค์หนึ่งตอบว่า

ดิฉันชื่อสุมนา เจ้าคะ มีจิตงาม ได้ถวายดอก
มะลิตูม มีสีดั่งงาช้าง แก่ภิกษุผู้เที่ยววิณฑาทใน
นครป้อนกตะ ซึ่งตั้งอยู่บนเนิน เป็นนครชั้นดี นำ
รื่นรมย์ของแคว้นเอตลิกะ เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมี
วรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และรัศมีของดิฉันจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อินทิวรานํ หตุถํ ได้แก่ ดอกราชพฤกษ์
ก้ามือหนึ่ง คือ ก้ามือไม้ที่มีคุณสมบัติกำจัดโรคลม. บทว่า เอตลิกานํ
ได้แก่ เอตลิกรัฐ.

บทว่า อุณฺณตสุมี นลเร วเร ได้แก่ ในนครอันอุดมซึ่งตั้งอยู่
ในภูมิประเทศที่เป็นเนิน โคกเด่น ด้วยปราสาทและเรือนยอดเป็นต้น
ซึ่งสูงขึ้นรูปเป็นชั้น ๆ ดังกะเสียดก้อนเมฆ.

บทว่า ปณฺณกเต ได้แก่ ในนครซึ่งมีชื่ออย่างนั้น.

บทว่า นิลุปฺพหตุถํ ได้แก่ ก้ามือบัวธรรมดา.

บทว่า โอทาทมุถํ ได้แก่ มีรากขาว. ท่านกล่าวหมายเอาก้ามือ
บัวหลวงที่กล่าวแล้ว เพราะมีเหง้าขาวสะอาด ด้วยเหตุนี้ นางจึงกล่าวว่า
หริตปุตฺตํ เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า หริตปุตฺตํ ได้แก่ มีกลีบเขียว อธิบายว่า
ธรรมดากลีบนอกของดอกบัวหลวงที่กลีบตูมยังไม่หลุด ย่อมมีสีเขียวโดย
แท้. บทว่า อุกทสุมี สเร ชาตํ ความว่า เกิดในน้ำในสระ อธิบายว่า
ขึ้นในสระ.

บทว่า สุมนา คือ เทพธิดามีชื่ออย่างนั้น. บทว่า สุมนสุต

ได้แก่ มีจิตงาม. บทว่า **สุมนมกฺขานิ** แปลว่า มะลิดอกตูม. บทว่า **ทนฺตวณฺณานิ** ได้แก่ มีสีเหมือนงาช้างที่ขัดใหม่เอี่ยม.

เมื่อเทพธิดาทิ้ง ๔ นั้น กล่าวถึงกรรมที่ตนการทำแล้วอย่างนี้ พระเถระก็ได้กล่าวอนุบุพพิกถา แล้วประกาศอริยสังแก่เทพธิดาเหล่านั้น จบอริยสัง เทพธิดาเหล่านั้นทั้งหมดพร้อมกับบริวาร ได้เป็นพระโสดาบัน. พระเถระกลับมามนุษยโลก กราบทูลเรื่องนั้นถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นอตุลุปัตติเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดงธรรมโปรดบริษัทที่ประชุมกัน พระธรรมเทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนแล.

จบอรรถกถาจรุติถีวิมาน

๘. อัมพวิมาน

ว่าด้วยอัมพวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๖] สวณมะม่วงทิพย์ของท่านนำรื่นรมย์ ใน

สวณนี้มีปราสาทหลังใหญ่ก็ก้องไปด้วยดนตรีต่าง ๆ

เจ็ยแจ้วไปด้วยหมู่เทพอัปสร อนึ่ง ในปราสาทนี้มี

ประทีปทองดวงใหญ่สว่างไสวอยู่เป็นนิตย์ ปราสาท

ของท่านแวดล้อมด้วยต้นไม้ที่ออกผลเป็นผ้า โดยรอบ

ด้วยบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ด้วยบุญอะไรจึง

สำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่

ท่าน.

ดูราเทพธิดาผู้มีอำนาจใหญ่ อาตมาขอถาม

ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อชาติก่อน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์
ในมนุษย์โลก ดิฉันมีจิตเลื่อมใสได้สร้างวิหารถวาย
สงฆ์ แวดล้อมไปด้วยต้นมะม่วง เมื่อสร้างวิหาร
สำเร็จเรียบร้อยแล้วได้ทำการฉลอง เอาผ้าห่มต้น
มะม่วงทั้งหลาย ทำผลมะม่วงด้วยผ้า ตามประทีปไว้
ที่ต้นมะม่วงนั้น ๆ นิมนต์หมู่สาวกของพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ซึ่งเป็นหมู่สูงสุดให้ฉันแล้ว มอบถวายวิหาร
นั้นแก่สงฆ์ ด้วยมือของตน เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมี
มะม่วงที่น่ารื่นรมย์ มีปราสาทหลังใหญ่ในสวนนี้
ซึ่งก็กก้องไปด้วยดนตรีต่าง ๆ เจื้อยแจ้วไปด้วยหมู่
เทพอัปสร อนึ่ง ปราสาทนี้ จึงมีประทีปทองดวงใหญ่
สว่างไสวอยู่เป็นนิตย์ ปราสาทของดิฉันจึงแวดล้อม
ด้วยต้นไม้ที่ออกผลเป็นผ้าโดยรอบ เพราะบุญนั้น
ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น. ผลอันนี้จึง
สำเร็จแก่ดิฉัน และโศกะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ดิฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันเป็น
มนุษย์ได้กระทำบุญอันใดไว้ เพราะบุญอันนั้น ดีฉัน
จึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของดีฉันจึง
สว่างไสวไปทุกทิศ.

จบอัมพวิมาน

อรรถกถาอัมพวิมาน

อัมพวิมาน มีกาลว่า ทิพพ เต อมฺพวนํ รมฺมํ เป็นต้น.

อัมพวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี.
สมัยนั้น อุบาสิกคนหนึ่งในกรุงสาวัตถี ได้ฟังว่า การถวายอาวาสมีผลมาก
และมีอานิสงส์มาก เกิดฉันทะความพอใจ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีความประสงค์
จะสร้างอาวาสแห่งหนึ่ง ขอได้โปรดตรัสบอกโอกาสเช่นนั้น พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้าทรงสั่งภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลายได้แสดงที่ให้อุบาสิกานั้น นาง
ได้สร้างอาวาสที่นารินรมย์ในที่นั้นแล้วให้ปลูกต้นมะม่วงรอบอาวาสนั้น.

อาวาสนั้นมีต้นมะม่วงเรียงรายล้อมรอบ สมบูรณ์ด้วยร่มเงาและน้ำ
มีภูมิภาคขาวสะอาดกลิ่นกลาดด้วยทราย กล้าย้ำยแก้วมุกดาน่าจับใจ
เหลือเกิน.

นางตกแต่งวิหารนั้นด้วยผ้าสีต่าง ๆ และด้วยพวงดอกไม้พวงของ

หอมเป็นต้นจนคุกลัยเทพวิมาน ติดตั้งตะเกียงน้ำมันและเอาผ้าไหมพันต้นมะม่วงทั้งหลายแล้วมอบถวายแด่สงฆ์.

ต่อมา นางทำกาลกิริยาตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วิมานหลังใหญ่แวดล้อมไปด้วยสวนมะม่วงได้ปรากฏแก่นาง.

นางแวดล้อมไปด้วยหมู่อัปสรเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในวิมานนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปหานางแล้ว ถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

สวนมะม่วงทิพย์ของท่านนารีนรมย์ ในสวนนี้

มีปราสาทหลังใหญ่ก็ก่อกองไปด้วยคนตรีต่าง ๆ เจ็ย
แจ้วไปด้วยหมู่เทพอัปสร อนึ่ง ในปราสาทนี้มีประ-
ทีปทองดวงใหญ่ สว่างไสวอยู่เป็นนิตย์ ปราสาทของ
ท่านแวดล้อมด้วยต้นไม้ที่ออกผลเป็นผ้าโดยรอบด้วย
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ ด้วยบุญอะไร ผลอัน
นี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิด
แก่ท่าน.

ดูราเทพธิดาผู้มีอานุภาพใหญ่ อาตมาขอลาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อชาติก่อน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์อยู่
ในมนุษยโลก ดิฉันมีจิตเลื่อมใสได้สร้างวิหารถวาย

สงฆ์ แวดล้อมไปด้วยต้นมะม่วง เมื่อสร้างวิหาร
สำเร็จเรียบร้อยแล้วได้ทำการฉลอง เอาผ้าห่มต้น
มะม่วงทั้งหลาย ทำผลมะม่วงด้วยผ้า ตามประทีปไว้
ที่ต้นมะม่วงนั้น ๆ นิมนต์หมู่สาวกของพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า ซึ่งเป็นหมู่สูงสุดให้ฉัน แล้วมอบถวาย
วิหารนั้นแก่สงฆ์ด้วยมือของตน เพราะบุญนั้น ดิฉัน
จึงมีส่วนมะม่วงที่นำรื่นรมย์ มีปราสาทหลังใหญ่ใน
สวนนี้ ซึ่งกักก้องไปด้วยดนตรีต่าง ๆ เจื้อยแจ้วไป
ด้วยหมู่เทพอัปสร อนึ่ง ในปราสาทนี้จึงมีประทีป
ทองดวงใหญ่สว่างไสวอยู่เป็นนิตย์ ปราสาทของ
ดิฉันจึงแวดล้อมด้วยต้นไม้ที่ออกผลเป็นผ้าโดยรอบ
เพราะบุญนั้น ดิฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น
ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ดิฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดแก่ดิฉัน ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก
ดิฉันเป็นมนุษย์ได้กระทำบุญอันใดไว้ เพราะบุญข้อนั้น
ดิฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของดิฉัน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดานั้นได้พยากรณ์ ด้วยประการฉะนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มหุลโล แปลว่า ใหญ่ อธิบายว่า
ไพบุลย์ คือโอฬารที่สุด ทั้งโดยส่วนยาวส่วนกว้างและส่วนสูง. บทว่า
อจฺจราคณโฆสิติ ความว่า สนุกสนานครั้นตรงไปด้วยหมู่เทพอัปสร
ขับร้องบ้าง เจรจนา รักบ้าง ทำเทพธิดานั้นให้บันเทิงใจ.

บทว่า ปทีโป เจตุล ชลติ ความว่า ประทีปแก้วมีรัศมีรุ่งเรืองแผ่กระจายไปดุจรัศมีพระอาทิตย์ ย่อมรุ่งเรืองยิ่งในที่นี้ คือในปราสาทนี้.

บทว่า ทุสฺสผลลหิ ความว่า ผลทั้งหลายของต้นมะม่วงเหล่านั้นเป็นผ้า เหตุนี้ ต้นมะม่วงเหล่านั้นจึงชื่อว่าออกผลเป็นผ้า อธิบายว่า ด้วยต้นมะม่วงเหล่านั้น คือ ที่คายผลออกมาเป็นผ้าทิพย์.

บทว่า การนุเต นิฏฺฐิตะ มเห ความว่า เมื่อทำการบูชาในการฉลองวิหารที่สร้างสำเร็จแล้ว. บทว่า กตุวา ทุสฺสมเย ผล ความว่า ทำผ้าทั้งหลายนั้นแหละให้เป็นผลของมะม่วงเหล่านั้น.

บทว่า คณฺฐตุตม ได้แก่ หมู่พระสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งสูงสุดแห่งหมู่ทั้งหลาย. บทว่า นิยุยาเทสี ความว่า ได้มอบ คือได้ถวายแล้ว. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาอัมพวิมาน

๕. ปิตวิมาน

ว่าด้วยปิตวิมาน

ท้าวสักกเทวราชตรัสถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๗] ดุราเทพธิดาผู้เจริญ ผู้มีผ้าเหลือง มีธง
เหลือง ประดับด้วยอฉัตรเหลือง มีกายดูบไล้ด้วย
จันทน์เหลือง ทัดทรงดอกอุบลเหลือง มีปราสาท
เหลือง มีที่นอนที่นั่งเหลือง มีภาชนะเหลือง มีฉัตร
เหลือง มีรถเหลือง มีผ้าเหลือง มีพัดเหลือง ครั้งเกิด

เป็นมนุษย์ในชาติก่อน เข้าได้ทำกรรมอะไรไว้ เจ้าถูก

เราถามแล้ว ของงบอกที่เกิด นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

เทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระบาทได้น้อมนำ

ดอกบวบขม ซึ่งมีรสขมไม่มีใครปรารถนา จำนวน

๔ ดอก บูชาพระสถูป ข้าพระบาทมีใจผ่องใส มุ่ง

เฉพาะพระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดา ไม่ทัน

พิจารณาหนทางที่มาแห่งแม่โค มิได้นึกไปที่แม่โคนั้น

ทันใดนั้นแม่โคได้ขวิดข้าพระบาท ผู้มีความปรารถนา

แห่งใจยังไม่ถึงพระสถูป ถ้าข้าพระบาทพึงสั่งสมบุญ

นั้นยิ่งขึ้นไซ้ ทิพยสมบัติพึงมียิ่งกว่านี้เป็นแน่ ข้า

แต่ทำวณฆวานเทพกฤษณจรจอมเทพ เพราะบุญกรรม

นั้น ข้าพระบาทละกายมนุษย์แล้ว จึงมาอยู่ร่วมกับ

พระองค์.

ทำวณฆวานเทพกฤษณจร ผู้เป็นอธิบดีในสวรรค์

ชั้นไตรทศ ทรงสดับคำนี้แล้ว เมื่อจะยังเทวดาชั้น

ดาวดึงส์ให้เลื่อมใส จึงได้ตรัสคำนี้กะมาตลีเทพสารภี

ว่า ดูก่อนมาตลี ท่านจงดูผลแห่งกรรมอันวิจิตรน่า

อัศจรรย์นี้ ไทยธรรมที่เทพธิดานี้กระทำแล้ว ถึงจะ

น้อย บุญก็มีผลมาก เมื่อจิตเลื่อมใสในพระตถาคต

สัมพุทธเจ้า หรือในสาวกของพระองค์ก็ตาม ทักขิณา

ไม่ชื่อน้อยเลย มาเถิด มาตลี แม่ชาวเราทั้งหลาย
ก็ควรจะพากันบูชาพระบรมธาตุของพระตถาคตให้ยิ่ง
ยวดขึ้นไป เพราะการสั่งสมบุญ นำสุขมาให้ เมื่อ
พระตถาคตยังทรงพระชนม์อยู่ก็ตาม เสด็จปรินิพ-
พานแล้วก็ตาม เมื่อจิตสมาสมา ผลบุญก็ย่อม
สมาสมา เพราะเหตุที่ตั้งจิตไว้ชอบ สัตว์ทั้งหลาย
ย่อมไปสู่สุคติ ทายกทั้งหลายกระทำสักการะใน
พระตถาคตเหล่าใดแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ พระตถา-
คตเหล่านั้น ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็น
อันมากหนอ.

จบปีติวิมาน

อรรถกถาปีติวิมาน

ปีติวิมาน มีคาถาว่า ปีตวัตถุ ปีตฺตฺเช เป็นต้น. ปีติวิมานนั้น
เกิดขึ้นได้อย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรู
นำพระบรมสารีริกธาตุที่พระองค์ได้รับส่วนแบ่ง มาสร้างพระสถูปและ
ทำการฉลอง อุบาสิกาชาวราชกุลหนึ่งปฏิบัติกิจของร่างกายแต่เข้าตรู
คิดจักบูชาพระศาสดาถือดอกบวบขม ๔ ดอกตามที่ได้มา มีศรัทธาเกิด
นันทะอุตสาหะขึ้นในใจอย่างนับปล้น มิได้คำนึงถึงอันตราย ในหนทาง

เดินมุ่งหน้าไปสู่ยังพระสถูป.

ขณะนั้น โคแม่ลูกอ่อนวิ่งสวนทางมาอย่างรวดเร็ว ขวิดอุบาสิกานั้นให้
สิ้นชีวิต. นางทำกาลกิริยาตายในขณะนั่นเอง บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
เมื่อท้าวสักกเทวราชเสด็จทรงกรีธาในอุทยาน นางได้ปรากฏองค์พร้อม
กับรถ ข่มเทพธิดาทั้งหมดด้วยรัศมีแห่งสรีระของตน ท่ามกลางเทพ-
นาฏกะนักฟ้อนสองโกฏุกริ่งซึ่งเป็นบริวาร ท้าวสักกเทวราชทอดพระเนตร
เห็นดังนั้น มีพระทัยพิสวง เกิดอัศจรรย์ไม่เคยเป็น ทรงดำริว่า ด้วย
กรรมอันยิ่งใหญ่เช่นไรหนอ เทพธิดาผู้นี้จึงได้เทพฤทธิ์ที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้
แล้ว ตรัสถามเทพธิดานั้นด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูราเทพธิดาผู้เจริญ ผู้มีผ้าเหลือง มีธงเหลือง

ประดับด้วยอสังการเหลือง มีกายดูปล้ำด้วยจันทร์

เหลือง ทัดทรงดอกอุบลเหลือง มีปราสาทเหลือง

มีที่นอนที่นั่งเหลือง มีภาชนะเหลือง มีฉัตรเหลือง

มีรถเหลือง มีม้าเหลือง มีพัดเหลือง ครั้งเกิดเป็น

มนุษย์ในชาติก่อน เจ้าได้ทำกรรมอะไรไว้ เจ้าถูกรา

ถามแล้ว ขอจึงบอกที่เถิด นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

เทพธิดาเมื่อนั้น ก็ได้พยากรณ์แก่ท้าวสักกะนั้นด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระบาทได้น้อมนำ

ดอกบวมขม ซึ่งมีรสขมไม่มีใครปรารถนา จำนวน

๔ ดอก บูชาพระสถูป ข้าพระบาทมีใจฝองใส มุ่ง

เฉพาะพระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดา ไม่ทัน

พิจารณาหนทางที่มาแห่งแม่โคมิได้นึกไปที่แม่โคนั้น

ทันใดนั้นแม่โคได้ขวิดข้าพระบาทผู้มีความปรารถนา
แห่งใจยังไม่ถึงพระสถูป ถ้าข้าพระบาทพึงสั่งสมบุญ
นั้นยิ่งขึ้นไซ้ ทัฬหสมบัติพึงมียิ่งกว่านี้เป็นแน่ ข้า
แต่ทำวมฆวานเทพกฤษณชรรอมเทพ เพราะบุญกรรม
นั้น ข้าพระบาทละกายมนุษย์แล้ว จึงมาอยู่ร่วมกับ
พระองค์.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปิตจฺจนฺติตฺตํ ใต้แก่มีสระรูปได้
ด้วยจันท์มีสี่ดั่งทอง. บทว่า ปิตฺปาสาพฺสยเน ใต้แก่ ประกอบด้วย
ปราสาททองทั้งหมดและที่นอนขลิบทอง ด้วยปิตศัพท์ในที่ทุกแห่งทั้งข้าง
ล่างข้างบน พึงทราบว่า ท่านหมายความถึงทองทั้งนั้น ด้วยประการฉะนี้.

บทว่า ลตฺตฺติ ตັคฺคตฺเป็น ลตา อตฺติ แปลว่า มีเครื่องเถา.
เทพธิดาเรียกท้าวสักกเทวราชด้วยความเคารพ ว่า ภูเต. บทว่า
อนภิจฺฉิตฺตา แปลว่า ไม่มีใครปรารถนา.

บทว่า สรริ ใต้แก่ พระธาตุที่เป็นพระสรริระ. อนึ่ง นี้เป็น
โวหารเรียกรวมส่วนย่อย เหมือนข้อความว่า ไฟไหม้แล้ว ทะเลเขา
เห็นแล้ว. บทว่า อสฺส ประกอบ โครุปลฺสฺส แปลว่า ของโคนั้น. บทว่า
มคฺคํ ใต้แก่ ทางที่มา. บทว่า น อเวกฺขิตฺสฺส ใต้แก่ ไม่ทันตรวจดู.
เพราะเหตุไร? เพราะใจไม่นึกถึงโคนั้น. บทว่า น ตคฺคฺมนฺสา สตี
ความว่า มิได้มีใจไปจดจ่อที่แม่โคนั้น ที่แท้มีใจจดจ่อที่พระสถูปของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าเท่านั้น. ปาฐะว่า ตทฺจฺกฺมานฺสาสตี คังนี้ก็มี. ใจ
ของเทพธิดานั้นมีในองค์นั้น คือในองค์แห่งพระธาตุของพระผู้มีพระภาค-
เจ้าพระองค์นั้น เหตุฉะนั้น เทพธิดานั้นจึงชื่อว่า ตทฺจฺกฺมนฺสา มีใจใน

องค์นั้น. เทพธิดาชี้แจงว่า คราวนั้น ข้าพระบาทเป็นอย่างนี้ ไม่ทันพิจารณาหนทางของแม่โคนั้น.

บทว่า ฐปํ อปตฺตมานสํ ได้แก่ มีอหยาตย์ยังไม่ถึงพระสถูป คือพระเจดีย์. จริงอยู่ ชื่อว่า มานัส เพราะมีในใจ ได้แก่อหยาตย์ คือมโนรต. เทพธิดากล่าวอย่างนี้ เพราะมโนรตที่เกิดขึ้นว่า เราจักเข้าไปยังพระสถูปแล้วบูชาด้วยดอกไม้ทั้งหลาย ดังนี้ยังไม่สมบูรณ์. แต่จิตที่คิดบูชาพระสถูปเจดีย์ด้วยดอกไม้ทั้งหลายสำเร็จแล้วโดยแท้ จึงเป็นเหตุให้เทพธิดานั้นเกิดในเทวโลก.

บทว่า ตถฺจําหํ อภิสถฺยเจยฺยํ ความว่า ถ้าข้าพระบาทพึงสั่งสมอธิบายว่า ถ้าข้าพระบาทพึงสั่งสม คือเข้าไปสั่งสมโดยชอบทีเดียวซึ่งบุญนั้น ด้วยการบูชาด้วยดอกไม้ คือด้วยการไปถึงพระสถูปแล้วบูชาตามความประสงค์. บทว่า ภฺยโย นฺน อิทํ ลฺยา ความว่า สมบัติเห็นที่จะพึงมีโดยยิ่ง คือยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่านี้ คือกว่าสมบัติตามที่ได้อยู่แล้ว.

บทว่า มฆฺวา เทวภฺยชฺร เป็นคำเรียกท้าวสักกะ. ในสองบทนั้น บทว่า เทวภฺยชฺร ความว่า เช่นกับภฺยชฺรในเทวโลก โดยคุณวิเศษมีความบากบั่นเพื่อผลทั้งปวงเป็นต้น. บทว่า สหฺพฺยํ ได้แก่ ความเป็นร่วมกัน.

ท้าวฆวานเทพภฺยชฺร ผู้เป็นอธิบดีในสวรรค์
ชั้นไตรทศทรงสดับคำนี้แล้ว เมื่อจะยังเทวดาชั้น
ดาวดึงส์ให้เลื่อมใสจึงได้ตรัสคำนี้กะมาตลีเทพสารถิ

นี้เป็นคำของพระธรรมสังคากาจารย์.

ตั้งแต่นั้น ท้าวสักกะทรงแสดงธรรมแก่หมู่เทวดา ซึ่งมีพระมาตลี

เทพสารดีเป็นประมุข ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนมาตลี ท่านจงดูผลแห่งกรรมอันวิจิตรน่า
อัศจรรย์นี้ ไทยธรรมที่เทพธิดานี้กระทำแล้ว ถึงจะ
น้อย บุญก็มีผลมาก เมื่อจิตเลื่อมใสในพระตถาคต-
สัมพุทธเจ้า หรือในสาวกของพระองค์ก็ตาม ทักขิณา
ไม่ชื่อน้อยเลย มาเถิด มาตล แม้ชาวเราทั้งหลาย
ก็ควรจะพากันบูชาพระบรมธาตุของพระตถาคตให้ยิ่ง
ยวดขึ้นไป เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้ เมื่อ
พระตถาคตยังทรงพระชนม์อยู่ก็ตาม เสด็จปรินิพ-
พานแล้วก็ตาม เมื่อจิตสมาเสมอ ผลบุญก็ย่อมสมา
เสมอ เพราะเหตุที่ตั้งจิตไว้ชอบ สัตว์ทั้งหลายย่อมไป
สู่สุคติ ทายกทั้งหลายกระทำสักการะในพระตถาคต
เหล่านี้แล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ พระตถาคตเหล่านั้น
ย่อมอุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมากหนอ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปสาเทนุโต ได้แก่ กระทำให้เลื่อมใส.
อธิบายว่า ให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย.

บทว่า จิตฺตํ ได้แก่ วิจิตร คือไม่ควรคิด. บทว่า กम्मผล
ประกอบความว่า ถึงไทยธรรมไม่ยิ่งใหญ่ ก็จงดูผลแห่งบุญกรรมซึ่งยิ่ง
ใหญ่ เพราะถึงพร้อมด้วยเขต และถึงพร้อมด้วยเจตนา. ในประโยคว่า
อปฺปกมฺปิ กตฺ เทยฺยํ ปุณฺณํ โหติ มหปุณฺณํ นี้ บทว่า กตฺ ได้แก่
ประกอบไว้ในอายตนะ โดยเป็นสาเหตุ โดยเป็นตัวสักการะ. บทว่า
เทยฺยํ ได้แก่ วัตถุที่ควรถวาย. บทว่า ปุณฺณํ ได้แก่ บุญกรรมที่เป็น

ไปอย่างนั้น.

บัดนี้ ท้าวสักกเทวราชเมื่อจะแสดงข้อที่ทำบุญถึงจะน้อยแต่ก็มีผล
มากนั้น ให้ปรากฏ จึงตรัสคาถาว่า นตฺถิ จิตฺเต ปสฺนุนฺมฺหิ เป็นต้น.
ข้อนั้นเข้าใจง่าย.

บทว่า อมฺเหปิ ได้แก่ แม่สาวเราทั้งหลาย. บทว่า มหามเส
ได้แก่ ควรบูชา. บทว่า เจโตปฺปณฺธิเหตุ หมายความว่า เพราะตั้งจิตของ
คนไว้ชอบทีเดียว อธิบายว่า เพราะตั้งตนไว้ชอบ. ด้วยเหตุนี้ พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

มารดาบิดากัถิ ญาติเหล่าอื่นกัถิ พิงทำผู้นั้น

ให้ประเสริฐไม่ได้ ส่วนจิตที่ตั้งไว้ชอบ พิงทำผู้นั้น

ให้ประเสริฐได้กว่านั้น.

ก็แลครั้นตรัสอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมทวยเทพได้สั่งรับการ
เล่นกริธาในอุทยาน เสด็จกลับจากอุทยานนั้นแล้ว ทรงทำการบูชา ๗ วัน
ที่พระจุฬามณีเจดีย์ ซึ่งเป็นสถานที่พระองค์ทรงบูชาเนื่อง ๆ.

สมัยต่อมา ท้าวสักกเทวราชได้เล่าเรื่องนั้นถวายท่านพระนารท-
เถระผู้จาริกไปยังเทวโลก พระเถระได้บอกกล่าวแก่พระธรรมสังคห-
กาจารย์ทั้งหลาย ท่านจึงได้ยกเรื่องนั้นขึ้นสู่สังคายนาอย่างนั้นแล.

จบอรรถกถาปีติวิมาน

๑๐. อัจฉวิมาน

ว่าด้วยอัจฉวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๔๘] ท่านส่องสว่างตลอดปฐพี เหมือน
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ รุ่งโรจน์ล้ำโลกพร้อมทั้ง
เทวโลก ด้วยสิริ วรรณะ ยศ และเดช เหมือน
ดังท้าวมหาพรหมรุ่งโรจน์ล้ำทวยเทพชั้นไตรทศพร้อม
ทั้งองค์อินทร์ จูราเทพธิดาผู้เลอโฉม ทัดทรงมาลัย
ดอกอุบล มีดอกไม้กรอบบนศีรษะ มีผิวพรรณผุดผ่อง
ดังทองประดับองค์ทรงภูษาอันสูงสุด. อาตมาถามท่าน
ท่านเป็นใครมาไหว้อาตมา เมื่อก่อนท่านได้ทำกรรม
อะไรไว้ด้วยตน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ท่าน
สั่งสมทานหรือรักษาศีล เพราะบุญอะไร ท่านจึง
เข้าถึงสุคติ มียศ (อิสริยะ, เกียรติ, บริวาร).

จูราเทพธิดา ท่านถูกอาตมาถามแล้ว ขอ
ท่านโปรดบอกที่เถิด นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร.
เทพธิดานั้นตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปัจจุบันพระคุณเจ้าเข้าไป
บิณฑบาตยังบ้านตำบลนี้แหละ มาถึงเรือนของ
พวกดิฉัน ขณะนั้นดิฉันมีจิตเลื่อมใส เปี่ยมด้วยปีติ
ไม่มีอะไรเปรียบได้ ได้ถวายท่อนอ้อยแด่พระคุณเจ้า
แต่ภายหลัง แม่ผู้มาชักถามดิฉันว่า อีจรรย์ เจ้า

เอาอ้อยไปไว้ที่ไหน ดีฉันตอบว่า ฉันไม่ได้ทิ้งและ
ไม่ได้รับประทาน ฉันเองได้ถวายแต่ภิกษุผู้สงบ แม่
ผู้ผู้นั้นได้บริภาษดีฉันว่า อ้อยนี้ของเจ้าหรือ ที่แท้
ข้าเป็นเจ้าของดังนี้แล้ว นางคว่ำก้อนดินท่อมดีฉัน
ดีฉันก็ตาย จูติจากมนุษย์โลกนั้นแล้วมาเป็นเทวดา
ดีฉันได้กระทำกุศลกรรมนั้นแหละ จึงได้เสวยความ
สุขด้วยตน ได้ร่วมบำรุงบำเรออยู่กับเทวดาทั้งหลาย
และบันเทิงใจอยู่ด้วยกามคุณห้า ดีฉันได้กระทำกุศล-
กรรมนั้นแหละ จึงได้เสวยความสุขด้วยตน มีท้าว
สักกะจอมเทพคู้มครอง มีทวยเทพชั้นไตรทศรักษา
เปรียบพร้อมไปด้วยกามคุณห้า ผลบุญเช่นนี้มีใช่น้อย
การถวายอ้อยของดีฉันมีผลมาก ดีฉันได้ร่วมบำรุง
บำเรออยู่กับเทวดาทั้งหลาย และบันเทิงใจอยู่ด้วย
กามคุณห้า ผลบุญเช่นนี้มีใช่น้อย การถวายอ้อย
ของดีฉันมีผลรุ่งเรืองมาก ดีฉันมีท้าวสักกะจอมเทพ
คู้มครอง มีทวยเทพชั้นไตรทศรักษา เพียงดั่งว่า
ท้าวสหสัณยานในสวนนันทวัน ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ดีฉันสำนึกถึงพระคุณเจ้าผู้อนุเคราะห์ จึงเข้ามาถวาย
นมัสการและบอกกล่าวถึงกรรมที่เป็นกุศล ขณะนั้น
ดีฉันมีจิตเลื่อมใส เปี่ยมด้วยปีติ ไม่มีอะไรเปรียบได้
ได้ถวายท่อนอ้อยแต่พระคุณเจ้า ดังนี้.

จบอุจจุวิมาน

อรรถกถาอุจจวิมาน

อุจจวิมาน มีคาถาว่า โอบาสยิตฺวา ปจวี สเทวกํ เป็นต้น.

อุจจวิมาน นั้น เช่นเดียวกับวิมานอ้อยในหนหลัง ทั้งโดยพระบาลีและโดยเหตุเกิดเรื่องนั่นเอง.

ในเรื่องนั้น แม่ผู้ใช้ตั้งอย่างเดียวตีลูกสะใภ้ตาย แต่ในเรื่องนี้ใช้ก่อนดิน ความต่างกันดังนี้เท่านั้น. แต่เพราะวัตถุ (ที่ใช้ประหาร) ต่างกัน ทั้งสองเรื่องจึงขึ้นสู่สังคายนาแยกกัน บัณฑิตพึงทราบดังนี้.

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระถามว่า

ท่านส่องสว่างตลอดปฐพี เหมือนดวงจันทร์

และดวงอาทิตย์รุ่งโรจน์ล้ำโลกพร้อมทั้งเทวโลกด้วย

สิริ วรรณะ ยศและเดช เหมือนดังท้าวมหาพรหม

รุ่งโรจน์ล้ำทวยเทพชั้นไตรทศพร้อมทั้งองค์อินทร์ ดู-

ราเทพธิดาผู้เลอโฉม ทัดทรงมาลัยดอกอุบล มีดอก

ไม้กรอบบนสิริษะ มีผิวพรรณผุดผ่องดังทอง ประ-

ดับองค์ ทรงภูษาอันสูงสุด อาตมาขอถามท่าน

ท่านเป็นใคร มาไหว้อตมา เมื่อก่อนท่านได้ทำกรรม

อะไรไว้ด้วยตน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ท่าน

สั่งสมทานหรือรักษาศีล เพราะบุญอะไร ท่านจึงเข้า

ถึงสุคติ มียศ [อิสริยะ, เกียรติ, บริวาร] ดูรา

เทวดา ท่านถูกอาตมาถามแล้ว ขอท่านโปรดบอกที่

เกิด นี้เป็นผลแห่งกรรมอะไร.

ลำดับนั้น เทวดาได้กล่าวตอบด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ปัจจุบันพระคุณเจ้าเข้าไป

บิณฑบาตยังบ้านตำบลนี้แหละ มาจนถึงเรือนของ
พวกดิฉัน ขณะนั้น ดิฉันมีจิตใจเลื่อมใส เปี่ยม
ด้วยปีติไม่มีอะไรเปรียบได้ ได้ถวายท่อนอ้อยแต่
พระคุณเจ้า แต่ภายหลัง แม่ผู้มาซักถามดิฉันว่า
อีจรรย์ เจ้าเอาอ้อยไปไว้ที่ไหน ดิฉันตอบว่า ฉัน
ไม่ได้ทิ้งและมีได้รับประทาน ฉันเองได้ถวายแต่
ภิกษุผู้สงบ แม่ผู้ผู้นั้นได้บิณฑบาตดิฉันว่า อ้อยนี้ของ
เจ้าหรือ ที่แท้ข้าเป็นเจ้าของ ดังนี้แล้ว นางคว่ำ
ก้อนดินท่อมดิฉัน ดิฉันก็ตาย จุตจากมนุษยโลกนั้น
แล้วมาเป็นเทวดา ดิฉันได้กระทำกุศลกรรมนั้นแหละ
จึงได้เสวยความสุขด้วยตน ได้ร่วมบำรุงบำเรออยู่กับ
เทวดาทั้งหลาย และบันเทิงใจอยู่ด้วยกามคุณห้า
ดิฉันได้กระทำกุศลกรรมนั้นแหละ จึงได้เสวยความ
สุขด้วยตน มีท้าวสักกะจอมเทพคู้มครอง มีทวย
เทพชั้นไตรทศรักษา เปรียบพร้อมไปด้วยกามคุณห้า
ผลบุญเช่นนี้มีใช้น้อย การถวายอ้อยของดิฉันมีผล
มาก ดิฉันได้ร่วมบำรุงบำเรออยู่กับเทพดาทั้งหลาย
และบันเทิงใจอยู่ด้วยกามคุณห้า ผลบุญเช่นนี้มีใช้
น้อย การถวายอ้อยของดิฉันมีผลรุ่งเรืองมาก ดิฉัน
มีท้าวสักกะจอมเทพคู้มครอง มีทวยเทพชั้นไตรทศ

รักษา เพียงดั่งว่าท้าวสหัตถ์นั้นในสวนนั้นทวัน ข้า
แต่ท่านผู้เจริญ ดิฉันสำนึกถึงพระคุณเจ้าผู้อนุเคราะห์
จึงเข้ามาถวายนมัสการ และบอกกล่าวถึงกรรมที่เป็น
กุศล ขณะนั้น ดิฉันมีจิตเลื่อมใส เปี่ยมด้วยปีติ
ไม่มีอะไรเปรียบได้ ได้ถวายท่อนอ้อยแด่พระคุณเจ้า
ดังนี้. คำที่เหลือก็เช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง
แล.

จบอรรถกถาอุจจุวิมาน

๑๑. วันทวิมาน

ว่าด้วยวันทวิมาน

[๔๕] ดูราเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่ง
รัศมีสว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผล
อันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึง
เกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ดีฉันเห็น
สมณะทั้งหลายผู้มีศีล ให้อาหารทั้งหลายทำใจให้
เลื่อมใส อนึ่ง ดีฉันปลื้มใจ ได้กระทำบุญชด
เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น
ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
พระคุณเจ้า ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ดีฉันได้กระทำบุญอัน
ใดไว้ เพราะบุญอันนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และรัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบวันทวิมาน

อรรถกถาวันทวิมาน

วันทวิมาน มีคาถาว่า อภิกุณฑน วณฺเณน เป็นต้น.
วันทวิมานนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุมาร
รูปด้วยกัน อยู่จำพรรษาในอาวาสใกล้บ้านแห่งหนึ่ง ครั้นออกพรรษา
ปวารณาแล้ว เก็บงาเสนาสนะ ถือบาตรจีวรเดินมุ่งไปกรุงสาวัตถี เพื่อ

เฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ผ่านไปกลางหมู่บ้านตำบลหนึ่ง. หญิงคนหนึ่ง
ในหมู่บ้านนั้น เห็นภิกษุทั้งหลาย มีจิตเลื่อมใสเกิดความเคารพอย่างมาก
ไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วประคองอัญชลิไว้เหนือศีรษะ ยืนลืมตา
ที่แสดงความเลื่อมใส แลดูอยู่จนภิกษุทั้งหลายลับตาไป.

สมัยต่อมา หญิงนั้นทำกาลกิริยาตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้สอบถามเทพธิดานั้น ผู้แสวยทิพย-
สมบัติอยู่ในดาวดึงส์นั้น ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณะงาม เปล่งรัศมี
สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผล
อันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึง
เกิดขึ้นแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพีผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของ
ท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพธิดานั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษย์โลก ดินันเห็น
สมณะทั้งหลายผู้มีศีล ไหว้ทำทั้งหลายทำใจให้
เลื่อมใส อนึ่ง ดินันปลื้มใจ ได้กระทำอัญชลิ

เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญ
นั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ดีฉัน และโภคะทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ดีฉัน.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ดีฉันขอบอก
พระคุณเจ้า ครั้งเป็นมนุษย์ดีฉันได้กระทำบุญอันใดไว้
เพราะบุญอันนั้น ดีฉันจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของดีฉันจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพธิดาได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ ดังกล่าวมาดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สมณ ได้แก่ ผู้สงบบาป. บทว่า
สีลวเนต ได้แก่ ผู้ประกอบด้วยคุณคือศีล. บทว่า มนํ ปสาทยี
ความว่า ดีฉันทำจิตให้เลื่อมใสปรารถนาคณะของสมณะเหล่านั้นว่า พระคุณเจ้า
เหล่านั้นดีหนอ เป็นธรรมจารี เป็นพรหมจารี (เป็นผู้ประพฤติธรรม
เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์). บทว่า วิตุตา จหํ อญฺชลิกํ อกาตี
ความว่า ดีฉันยินดี เกิดโสมนัส ใจแล้ว. อธิบายว่า แม้เพียงลิ้มตาที่
เยี่ยมบานด้วยความเลื่อมใส แลดูภิกษุทั้งหลายผู้น่ารัก ยังมีอุปการะมาก
แก่สัตว์เหล่านี้ จะป่วยกล่าวไปใยถึงการใจแล้ว. ด้วยเหตุนี้เทพธิดา
จึงกล่าวว่า เพราะบุญนั้น ดีฉันจึงมีวรรณะเช่นนี้ ดังนี้เป็นต้น. คำที่
เหลือมีนัยดังกล่าวมาแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาวันทวิมาน

๑๒. รัชชুমลาวิมาน

ว่าด้วยรัชชুমลาวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งว่า

[๕๐] ดูก่อนเทพธิดา ท่านมีวรรณงาม

กริตรายมือและทำพื่อนรำได้เหมาะเจาะ ในเมื่อ
ดนตรีบรรเลงอยู่อย่างไรเพราะ เมื่อท่านนั้นรำรำอยู่
เสียงทิพย์อันน่าฟังนารัณรมย์ใจ ก็เปล่งออกจาก
อวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เมื่อท่านนั้นรำรำอยู่
กลิ่นทิพย์ที่มีกลิ่นอันหอมหวานนารัณรมย์ใจ ก็พุ่งขจร
ไปจากอวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เครื่องประดับที่
มวยผมที่แกว่งไกวไปมาตามกาย ก็เปล่งเสียงกังวาน
ให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่า ดนตรีเครื่อง ๕ เทริดที่
ถูกลมกระพือพัดอ่อนไหวไปมาตามสายลม ก็เปล่ง
เสียงกังวานให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่า ดนตรีเครื่อง ๕
เช่นกัน พวงมาลัยประดับเศียรของท่านมีกลิ่นหอม
นารัณรมย์ใจ ก็ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทุกทิศ ดังหนึ่ง
ต้นมัญชุสกะ (เห็นชื่อต้นไม้สวรรค์ ว่ามีกลิ่นหอม
ยิ่งนัก) ท่านได้สูดดมกลิ่นหอมนั้น ทั้งได้เห็นรูป
อันมิใช่ของมีอยู่ในมนุษย์ ดูก่อนเทวดา อาตมา
ถามท่าน ขอท่านได้โปรดบอกว่า นี่เป็นผลของ
กรรมอะไร.

เทพธิดานั้นตอบว่า

ในชาติก่อนดิฉันเกิดเป็นทาสีในบ้าน ชื่อคยา
ของพราหมณ์ มีบุญน้อยไม่มีวาสนา คนทั้งหลาย
เรียกชื่อดิฉันว่า รัชชมาลา ดิฉันเศร้าเสียใจมาก
เพราะถูกขู่เชิญของผู้ที่ค้าทอและคตตี จึงถือเอา
หม้อน้ำออกไป ทำเป็นเหมือนจะไปตักน้ำ ครั้นแล้ว
ได้วางหม้อน้ำไว้ข้างทาง เข้ารูปยังป่าชฎด้วยคิดว่า
เราจักตายในป่านี้แหละ จะมีประโยชน์อะไรเล่า
ด้วยการเป็นอยู่ของเรา ดังนี้ แล้วจึงผูกเชือกเป็น
บ่วงให้แน่น แล้วเหวี่ยงไปยังต้นไม้ ที่นั่น ก็มองดู
ไปรอบทิศว่า จะมีใครไหมหนอ อาศัยอยู่ในป่าบ้าง
ในที่นั้นดิฉันได้เห็นพระสัมพุทธเจ้าผู้เป็นมุนีบำเพ็ญ
ประโยชน์แก่กกุลแก่สรรพสัตว์ ประทับนั่งที่โคนต้นไม้
ทรงฟังพินิจอยู่ มิได้ทรงมีภัยแต่ที่ไหน ๆ ความ
สังเวชใจทำให้เกิดขนพองสยองเกล้าอย่างไม่เคยมี
ได้มีแก่ดิฉันนั้นว่า ใครหนอแลมาอยู่ในป่านี้ เป็น
เทวดาหรือมนุษย์กันแน่ ใจของดิฉันเลื่อมใสแล้ว
เพราะได้เห็นพระองค์ผู้นำเลื่อมใส ควรแก่ความ
เลื่อมใส เสด็จออกจากป่า (คือกิเลส) บรรลุถึง
นิพพานอันปราศจากป่าแล้ว ท่านผู้นี้มีไฉนธรรมดา
สามัญเลย ท่านผู้นี้มีอินทรีย์อันคุ้มครองแล้ว ยินดี
ในฉาน มิใจไม่วอกแวกไปตามอารมณ์ภายนอก

ทรงเกื้อกูลโลกทั้งมวล จักต้องเป็นพระพุทธเจ้าแน่
ท่านผู้นี้เป็นที่หวาดหวั่นของเหล่าผู้มีจักษุวิญญู หาสู้
เข้าใกล้ได้ยาก ดูกดั่งราชสีห์อาศัยอยู่ในถ้ำ ท่าน
ผู้นี้ยากที่จะได้เห็น เหมือนดอกมะเดื่อ พระตลาคค
นั้น ตรัสเรียกดิฉันด้วยพระดำรัสอันอ่อนหวานว่า
นี่แน่ะ รัชชুমมาลา พระองค์ท่านได้ตรัสกะดิฉันว่า
เธอจงถึงตลาคคเป็นที่พึง ดิฉันได้ฟังพระดำรัสอัน
ปราศจากโทษ ประกอบด้วยประโยชน์ เป็นวาจา
สะอาด นิ่มนวล อ่อนโยน ไพเราะ ที่จะบรรเทา
ความโศกทั้งปวงได้นั้นแล้ว พระตลาคคผู้ทรงบำเพ็ญ
ประโยชน์แก่โลกทั้งปวง ทรงทราบว่ ดิฉันมีจิต
อาจหาญดีแล้ว จึงทรงสั่งสอนดิฉันผู้เลื่อมใส มีใจ
ใสสะอาดแล้ว พระองค์ได้ตรัสกะดิฉันว่า นี้ทุกข์
นี้เหตุเกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ทางตรงให้ถึง
อมตะ ดิฉันตั้งตนอยู่ในพระโอวาทของพระองค์ผู้
ทรงเอ็นดู เกลี้ยวงลาด จึงได้บรรลุนิพพาน
อันเป็นอมตะ สงบ ไม่มีการจุติ ดิฉันนั้น มีความรัก
ตั้งอยู่มั่นคงแล้ว ไม่มีที่จะหวั่นไหวในเรื่องทัตสนะ
เป็นธิดาผู้บังเกิดในพระอุระของพระพุทธองค์ ด้วย
ศรัทธาที่ยิ่งรากลงแล้ว ดิฉันนั้นรื่นรมย์เที่ยวเล่น
บันเทิงใจอยู่ ไม่มีสิ่งน่ากลัวแต่ที่ไหน ๆ ทัดทรง
พวงมาลัยทิพย์ ได้ดื่มน้ำหวานหอมที่ทำให้ร่างกาย

กระปรี่กระเปร่า นางฟ้านักดนตรีนับได้หกหมื่น
กระทำการขับกล่อมดีฉันอยู่ เหล่าเทพบุตรมีชื่อ
ต่าง ๆ กัน คือ ชื่ออาฬัมพะ ชื่อคัคคะ ชื่อภิมะ
ชื่อสาชวาทิ ชื่อสังสยะ ชื่อโปกขระ ชื่อสุผัสสะ
และเหล่าอัปสรมีชื่อว่าวิณา ชื่อโมกขา ชื่อนันทา
ชื่อสุนันทา ชื่อโสณทินนา ชื่อสุจิมหิตา ชื่อลัมพสา
ชื่อมิสสเกสิ ชื่อปุลนทริกา ชื่ออดิตาทรุณี ชื่อเอณิปัสสา
ชื่อสุปัสสา ชื่อสุภัททา ชื่อมุกทาวที เหล่านี้ล้วน
แต่เลิศกว่าอัปสรทั้งหลายในการขับกล่อม เทวดา
เหล่านั้นเข้าไปหาดีฉันตามเวลา แล้วกล่าวเชยชวน
ว่า มาเถิด พวกเราจะฟ้อนรำ จะขับร้อง จะทำ
ให้ท่านร่าเริง ที่นี้มีไซ้ของผู้มีได้ทำบุญไว้ แต่เป็น
ที่ของผู้ทำบุญไว้ สวณมหาวันของเทพเจ้าทั้งหลาย
เป็นที่ไม่เศร้าโศก เป็นที่น่ายินดี น่ายินรมย์
สำหรับผู้ที่มีได้ทำบุญไว้ สุขไม่มีในโลกนี้และโลก
หน้า สุขในโลกนี้และโลกหน้าจะมีแก่คนทำบุญไว้
ผู้มีความประสงค์อยู่ร่วมกับเทพเหล่านั้น ควรกระทำ
กุศลให้มากไว้ เพราะผู้ที่มีบุญอันทำไว้แล้ว ย่อม
พร้อมด้วยโภคสมบัติ บ้านเทิงในสวรรค์ พระ-
ตถาคตทั้งหลายเป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นบ่อเกิด
แห่งบุญเขตของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมอุบัติขึ้นมาเพื่อ

**ประโยชน์แก่ชนหมู่มากจริงหนอ ที่ทายกกระทำบุญ
ในท่านแล้วย่อมบังเกิดในสวรรค์.**

จบรัชชุมาลาวิมาน

อรรถกถารัชชุมาลาวิมาน

รัชชุมาลาวิมาน มีกาถาว่า อภิกุณฺเฑน วณฺเณน เป็นต้น.

รัชชุมาลาวิมานนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี. สมัยนั้น พรหมณ์คนหนึ่งในหมู่บ้านคยาได้ให้ธิดา แก่บุตรพรหมณ์ คนหนึ่งในบ้านนั่นเอง นางไปมีสามีแล้ว ตั้งตนเป็นใหญ่ในเรือนนั้น นางเห็นลูกสาวทาสีในเรือนนั้นแล้วไม่ชอบหน้า นับแต่เห็นมา นางก็ แสดงอาการฮึดฮัดคำว่าด้วยความโกรธ และชุกำหมัดแก่ลูกสาวทาสีนั้น เมื่อลูกสาวทาสีเติบโตขึ้นพอจะทำการงานได้ นางก็ใช้เข้า สอก กำหมัด ทูบตีเธอ เหมือนผูกอาฆาตกันมาในชาติก่อน ๆ หลายชาติทีเดียว.

เล่ากันมาว่า ทาสีนั้นได้เป็นนายของนาง ครั้งพระทศพลพระนาม ว่ากัสสปะ ส่วนนางเป็นทาสี เธอทูปต่อยทาสีนั้นด้วยก้อนดินและกำหมัด เป็นต้นเนื่อง ๆ ทาสีเหนื่อยหน่ายเพราะการกระทำนั้น ได้กระทำบุญ ทั้งหลายมิให้ท่านเป็นต้นตามกำลัง ตั้งความปรารถนาว่า ในอนาคตกาล ขอเราพึงเป็นนายมีความเป็นให้เหนือหญิงนี้.

ภายหลัง ทาสีนั้นจุดจากอัทธานั้นแล้ว เวียนว้ายไป ๆ มา ๆ อยู่ในพุทธรูปบาทกาลนี้ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ในหมู่บ้านคยา ไปมีสามี ตามนัยดังกล่าวแล้ว ส่วนหญิงอีกคนหนึ่งได้เป็นทาสีของนาง นางจึงเบียดเบียนเธอเพราะผูกอาฆาตกันไว้อย่างนั้น.

เมื่อเบียดเบียนอยู่อย่างนี้ โดยไม่มีเหตุที่สมควรเลย นางได้ฉกผมใช้ทั้งมือทั้งเท้าตบตีอย่างเต็มที่ ทาสีนั้นไปศาลาอาบน้ำ โคนผมเสียเกลี้ยง หญิงผู้เป็นนายกล่าวว่า เฮ้ย อีทาสีชั่ว เพียงโคนผมเกลี้ยง มึงจะพันหรือ แล้วเอาเชือกพันศีรษะ จับนางให้ก้มลงเขียนตรงนั้น และไม่ให้นางเอาเชือกนั้นออก นางทาสีจึงได้ชื่อว่า **รัชชมาลา** ตั้งแต่นั้นมา.

ต่อมาวันหนึ่ง ตอนใกล้รุ่ง พระศาสดาเสด็จออกจากมหากรุณาสมาบัติ ทรงตรวจดูสัตว์โลก ทรงเห็นอุปนิสัยแห่งโศดาปัตติผลของนางรัชชมาลา และการดำรงอยู่ในสภาวะและศีลของนางพราหมณีนั้น จึงเสด็จเข้าไปประทับนั่งที่โคนไม้ต้นหนึ่ง ทรงเปล่งพระพุทธรศมีมีพระณะ ๖ ไป. ฝ่ายนางรัชชมาลาเล่า ถูกเขาเบียดเบียนอยู่เช่นนั้น ทุก ๆ วัน คิดว่าจะมีประโยชน์อะไรด้วยชีวิตอันลำเค็ญเช่นนี้ของเรา ดังนี้ เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิต ประสงค์จะตายเสีย จึงถือเอาหม้อน้ำออกจากเรือนไป ทำทีเดินไปทำน้ำ เข้าไปตามลำดับ ผูกเชือกเข้าที่กิ่งไม้ต้นหนึ่ง ที่ไม่ไกลต้นไม้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่ง ประสงค์จะทำเป็นบ่วงผูกคอตาย มองดูไปข้างโน้นข้างนี้ ก็เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งอยู่ ณ ที่นั้น คุณ่าพอใจ น่าเลื่อมใส ทรงบรรลुकความฝึกและความสงบอย่างสูงสุด กำลังเปล่งพระพุทธรศมีมีพระณะ ๖ อยู่. ครั้นเห็นแล้วมีใจถูกความเคารพในพระพุทธเจ้าเห็นยวรั้งไว้จึงคิดว่า ทำไฉน

พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงแสดงธรรมแก่คนเช่นเรา ที่เราได้ฟังแล้ว ฟังพ้นจากชีวิตที่ต่ำเลวนี้ได้หนอ.

ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูอาจารย์ระความประพฤติทางจิต ของนางแล้ว จึงตรัสเรียกว่า รัชชুমลา. นางได้ยินพระดำรัสนั้นแล้ว เป็นประหนึ่งว่า ถูกโสรจสงด้วยน้ำอมฤต ได้ถูกปีติสัมผัสไม่ขาดสาย เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายบังคมแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่สมควรส่วน หนึ่ง. พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกล่าวด้วยสัจจะ ๔ อันเป็นลำดับต่อจาก อานุบุพพิกาแก่นาง. นางก็ได้ตั้งอยู่ในโศคาปัตติผล. พระศาสดาทรงดำริว่า การอนุเคราะห์แก่นางรัชชুমลาเพียงเท่านี้ก็พอแล้ว บัดนี้นางเกิดเป็นคน ที่ใคร ๆ จะกำจัดไม่ได้แล้ว ดังนี้ จึงเสด็จออกจากป่า ประทับนั่งที่โคน ต้นไม้แห่งหนึ่งไม่ไกลบ้าน. ฝ่ายนางรัชชুমลา เพราะเหตุที่นางเป็นผู้ไม่ ควรที่จะฆ่าตัวตาย และเพราะเหตุที่นายเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยขันติ เมตตา และความเอ็นดูแล้ว จึงคิดว่า นางพราหมณีจะฆ่าหรือจะเบียดเบียนเรา หรือจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตามที ดังนี้ แล้วเอาหม้อตักน้ำกลับไป เรือน. สามียืนอยู่ที่ประตูเรือนเห็นนางแล้วจึงถามว่า วันนี้เธอไปทำน้ำ ตั้งนานแล้วจึงมา และสีหน้าของเธอก็คู่มองไสยงนัก เธอปรากฏโดย อาการเปลี่ยนไป (ไม่เหมือนเดิม) นี้อะไรกัน. นางจึงเล่าความเป็นไป นั้นแก่สามี.

พราหมณ์ฟังคำของนางแล้วยินดีไปยังเรือน แล้วกล่าวแก่ลูกสะใภ้ ต่อหน้านางรัชชุมลาว่า เธอไม่ต้องทำอะไร ดังนี้ แล้วมีใจยินดีรีบไป ยังสำนักของพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทำปฏิสันถารด้วยความเอื้อเพื่อ นิมนต์พระศาสดาให้นำมาสู่เรือนของตน อังคาสเลี้ยงดูด้วยของเคี้ยวของ

นั้นอันประณีต พอพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จ ชักพระหัตถ์ออกจากบาตร จึงเข้าไปเฝ้านั่ง ณ ที่ตรงส่วนข้างหนึ่ง. แม่สะใภ้ของพราหมณ์นั้นก็เข้าไปเฝ้าถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

พวกพราหมณ์และคฤหบดี แม่ที่อยู่ในหมู่บ้านคยาคามได้ฟังเรื่องนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า บางพวกถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกก็เพียงแต่กล่าวทักทายปราศรัยแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

พระศาสดาตรัสกรรมที่กระทำในชาติก่อนของนางรัชชুমालา และของนางพราหมณ์นั้น โดยพิสดารแล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่บริษัทที่มาประชุมกัน. นางพราหมณ์และมหาชนที่ประชุมกันในที่นั้น ฟังธรรมนั้นแล้ว ต่างดำรงอยู่ในสภาวะ และศีล. พระศาสดาเสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ ได้เสด็จไปกรุงสาวัตถีตามเดิม. พราหมณ์ได้ตั้งนางรัชชুমาลาไว้ในตำแหน่งเป็นลูกสาว. ลูกสะใภ้ของพราหมณ์ก็มองดูนางรัชชুমาลาด้วยนัยน์ตาแสดงความรัก ปฏิบัติต่อกันด้วยความเสน่หาน่าพอใจทีเดียว トラบเท่าชีวิตหาไม่.

ก่อนนางรัชชুমาลาตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ นางมีอัปสรพັນหนึ่งเป็นบริวาร. นางประดับองค์ด้วยเครื่องอาภรณ์อันเป็นทิพย์ มีประมาณบรรทุกหกลีบเล่มเกวียน มีอัปสรพັນหนึ่งหอมล้อม เสวยทิพย์สมบัติอย่างใหญ่หลวง มีใจเบิกบานเที่ยวเตร่ไปในสวนนันทวันเป็นต้น. ครั้งนั้นท่านพระมหาโมคคัลลานะไปเที่ยวทวาริก เห็นนางรุ่งโรจน์อยู่ด้วยเทวานุภาพ ด้วยเทวฤทธิ์อันยิ่งใหญ่ จึงถามถึงกรรมที่นางได้กระทำไว้ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนเทวดา ท่านมีวรรณงาณยิ่ง กรีดกราย
มือและเท้าฟ้อนรำได้เหมาะเจาะ ในเมื่อดนตรี
บรรเลงอยู่อย่างไพเราะ เมื่อท่านนั้นรำรำอยู่
เสียงทิพย์อันน่าฟัง นารีธรรมยี่ใจ ก็เปล่งออกจาก
อวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เมื่อท่านนั้นรำรำอยู่
กลิ่นทิพย์ที่มีกลิ่นอันหอมหวานนารีธรรมยี่ใจ ก็ฟุ้งขจร
ไปจากอวัยวะน้อยใหญ่ทั่วสรรพางค์ เครื่องประดับที่
มวยผมที่แกว่งไกวไปมาตามกาย ก็เปล่งเสียงกังวาน.
ให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่า ดนตรีเครื่อง ๕ เทริดที่
ถูกลมกระพือพัดเคลื่อนไหวไปตามสายลม ก็เปล่ง
เสียงกังวานให้ได้ยิน ปานประหนึ่งว่า เสียงดนตรี
เครื่อง ๕ เช่นกัน พวงมาลัยประดับเศียรของท่าน
มีกลิ่นหอมนารีธรรมยี่ใจ ก็ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไป
ทุกทิศ ดั่งหนึ่งต้นมัญชุสกะ (เป็นชื่อดันไม้ใน
สวรรค์ ว่ามีกลิ่นหอมยิ่งนัก) ท่านได้สูดดมกลิ่น
หอมนั้น ทั้งได้เห็นรูปอันมิใช่ของมีอยู่ในมนุษย์
ดูก่อนเทวดา อาตมาถามท่าน ขอท่านได้โปรดบอกว่า
นี่เป็นผลของกรรมอะไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า หตุเถ ปาเท จ วิคฺคยฺห คือ ขยับมือ
และเท้าด้วยอาการหลายอย่าง อธิบายว่า ขยับมือด้วยอาการหลายอย่าง
แปลก ๆ กันออกไป ด้วยอำนาจการแสดงท่ารำรำต่าง ๆ อย่าง เป็นต้น
ว่า รำกำดอกลไม้ รำประนมดอกลไม้ และเยื้องย่างเท้าด้วยอาการหลายอย่าง

เกือกุลแก่สรรพสัตว์ ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ ทรงเพ่ง
พินิจอยู่ มิได้ทรงมีภัยแต่ที่ไหน ๆ ความสังเวชใจ
ทำให้เกิดขนพองสยองเกล้าอย่างไม่เคยมิได้มีแก่
ดิฉันนั้นว่า ใครหนอแลมาอยู่ในป่านี้ เป็นเทวดาหรือ
มนุษย์กันแน่ ใจของดิฉันเลื่อมใสแล้ว เพราะได้เห็น
พระองค์ผู้เฒ่าเลื่อมใส ควรแก่ความเลื่อมใส เสด็จ
ออกจากป่า (คือกิเลส) บรรลุถึงนิพพานอันปราศจาก
ป่าแล้ว ท่านผู้นี้มีวิชาธรรมดาสามัญเสย ท่านผู้
นี้มีอินทรีย์อันคุ้มครองแล้ว ยินดีในทาน มีใจไม่วอก
แวกไปตามอารมณ์ภายนอก ทรงเกือกุลโลกทั้งมวล
จักต้องเป็นพระพุทธเจ้าแน่ ท่านผู้นี้เป็นที่หวาดหวั่น
ของเหล่าผู้มีจักษุทิฐิ หาผู้เข้าไปใกล้ได้ยาก ดูกอง
ราชสีห์อาศัยอยู่ในถ้ำ ท่านผู้นี้ยากที่จะได้เห็น
เหมือนดอกมะเดื่อ พระตถาคตนั้นตรัสเรียกดิฉันด้วย
พระดำรัสอันอ่อนหวาน นี้แน่รัชชুমालา พระองค์
ท่านได้ตรัสกะดีกว่า เธอจงถึงตถาคตเป็นที่พึง ดิฉัน
ได้ฟังพระดำรัสอันปราศจากโทษ ประกอบด้วย
ประโยชน์ เป็นวาจาสะอาดนิมนวล อ่อนโยนไพเราะ
ที่จะบรรเทาความโศกทั้งปวงได้นั้นแล้ว พระตถาคต
ผู้ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลกทั้งปวง ทรงทราบ
ว่าดิฉันมีจิตอาจหาญดีแล้ว จึงทรงสั่งสอนดิฉันผู้เลื่อมใส
มีใจใสสะอาดแล้ว พระองค์ได้ตรัสกะดิฉันว่า นี้ทุกข์

นี้เหตุเกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ทางตรงให้ถึงอมตะ
ดิฉันตั้งตนอยู่ในพระโอวาทของพระองค์ผู้ทรงเอ็นดู
เฉลียวฉลาด จึงได้บรรลุทางนิพพานอันเป็นอมตะ
สงบไม่มีการจุติ ดิฉันนั้นมีความรักตั้งอยู่มั่นคงแล้ว
ไม่มีที่จะหวั่นไหวในเรื่องทสสนะ เป็นธิดาผู้บังเกิดใน
พระอุระของพระพุทธองค์ด้วยศรัทธาที่ยังปรากฏแล้ว
ดิฉันนั้นรื่นรมย์เที่ยวเล่นบันเทิงใจอยู่ ไม่มีสิ่งน่ากลัว
แต่ที่ไหน ๆ ทัดทรงพวงมาลัยทิพย์ ได้ดื่มน้ำหวาน
หอมที่ทำให้ร่างกายกระปรี้กระเปร่า นางฟ้านักดนตรี
นับได้หกหมื่นกระทำการขับกล่อมดิฉันอยู่ เหล่า
เทพบุตรมีชื่อต่าง ๆ กันคือ ชื่ออาพัมพะ ชื่อคัคกระ ชื่อ
ภิมะ ชื่อสาธุวาทิ ชื่อสังสยะ ชื่อโปกขระ ชื่อสุผัสสะ
และเหล่านางอัปสรมีชื่อว่าวิณา ชื่อโมกขา ชื่อนันทา
ชื่อสุนันทา ชื่อโสณทินนา ชื่อโอมกขา ชื่อนันทา
ชื่อมิสสเกสี ชื่อปุลนทริกา ชื่ออติทารุณี ชื่อเอณิปัสสา
ชื่อสุปัสสา ชื่อสุภัททา ชื่อมุกทาวที เหล่านี้ล้วนแต่
เลิศกว่านางอัปสรทั้งหลายในการขับกล่อม เทวดา
เหล่านั้นเข้าไปหาดิฉันตามเวลาแล้วกล่าวเชิญชวนว่า
มาเถิด พวกเราจะฟ้อนรำ จะขับร้อง จะทำให้ท่าน
รำเริง ที่นี้มิใช่ของผู้มีได้ทำบุญไว้ แต่เป็นที่ของ
ผู้ทำบุญไว้ สวนมหาวันของเทพยเจ้าทั้งหลาย เป็น
ที่ไม่เศร้าโศก เป็นที่น่าบันเทิง นำรื่นรมย์ สำหรับ

ผู้ที่มิได้ทำบุญไว้ สุขไม่มีในโลกนี้และโลกหน้า สุข
ในโลกนี้และโลกหน้าจะมีแก่คนทำบุญไว้ ผู้มีประ-
สงค์จะอยู่ร่วมกับเทพเหล่านั้น ควรกระทำกุศลให้
มากไว้ เพราะผู้มีบุญอันทำไว้แล้ว ย่อมพร้อมพร้อม
ด้วยโภคสมบัติ บันเทิงในสวรรค์ พระตถาคตทั้ง
หลาย เป็นผู้ควรรับทักษิณาทาน เป็นบ่อเกิดแห่งบุญ-
เขตของมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมอุบัติขึ้นมาเพื่อประโยชน์
แก่ชนหมู่มากจริงหนอ ที่ทายกกระทำบุญในท่านแล้ว
ย่อมบันเทิงในสวรรค์ ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทาสี อหิ ปุเรอาสี ได้แก่ ใน
ชาติก่อนคือมีในปางก่อน ตีฉันได้เป็นนางทาสีในเรือนเบี้ย ในบทนั้น
นางกล่าวว่า ของใคร ตอบว่า ของพราหมณ์ในบ้านคยา. ของพราหมณ์
คนหนึ่งในบ้านอันมีชื่อว่าคยา. บทว่า หิ เป็นเพียงนิบาต. บทว่า
อปุปฺพญญา คือ มีโชคน้อยไม่มีบุญ. บทว่า อลกฺขิกา คือ ปราศจาก
สิริ เป็นกาลกรรณิ. บทว่า รัชชฺมาลาติ มํ วิฑู คือ พวกมนุษย์เรียกชื่อ
ตีฉันว่า รัชชมาลา ก็เนื่องด้วยมีเชือกวงแหวนที่เขาผูกไว้แน่นแล้ววางไว้
บนศีรษะ ในเมื่อเขาโกนศีรษะลำบากด้วยจับเส้นผมดึงมาดึงไป เพื่อเหตุ
นี้เอง.

บทว่า วรรณ แปลว่า เขียน. บทว่า ตชฺชนาย แปลว่า
ด้วยการขูให้กลัว. บทว่า อุกฺกตา คือ เพราะการเกิดขึ้นแห่งโทมนัส
อย่างเหลือล้น. บทว่า อุตฺหาริยา คือ จะไปตักน้ำมา อธิบายว่า ทำ
เป็นเหมือนจะไปนำเอาน้ำมา.

บทว่า วิปเต แปลว่า ในที่มีไช้ทางเดิน. ความว่า หลีกออกจาก
ทาง. บทว่า กุตุโธ ตัดบทเป็น โโก อตุโธ (ประโยชน์อะไร). อีก
นัยหนึ่ง บาลีก็เป็นเช่นเดียวกัน.

บทว่า ทพฺหิ ปาลํ กริตฺวาน คือ การทำบ่วงที่ผูกไว้ให้มัน
ไม่ให้ขาดได้. บทว่า อาสุมฺภิตฺวาน ปาทเป คือ โยนไปที่ต้นไม้ด้วย
ทำให้คล้องไว้ที่คบไว้. บทว่า ตโต ทิสาวิโลเกสิ โโก นฺหฺ โข วนมสฺสิตโต
อธิบายว่า จะมีใครบ้างไหมหนอที่อยู่โดยเข้าไปสู่ป่านี้ เพราะเหตุจะเป็น
อันตรายแก่การตายของเรา.

บทว่า สมฺพุทฺธิ เป็นต้น ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจความเป็นเอง
แม้เมื่อนางจะไม่มีความรู้สึกตระหนักแน่เช่นนั้น ในกาลนั้นก็ตาม. บทนั้น
มีใจความว่า พึงทราบว่าเป็นสัมพุทฺธะ เพราะพระองค์ตรัสรู้
ธรรมที่ควรตรัสรู้แม่ทั้งสิ้นด้วยพระองค์เองโดยแท้และโดยชอบด้วย ชื่อว่า
เป็นผู้เกื้อกูลแก่โลกทั้งมวล เพราะพระองค์มีประโยชน์เกื้อกูลโดยส่วนเดียว
แก่โลกแม่ทั้งมวลที่แตกต่างกันโดยประเภทเป็นคนเลว เป็นต้น เพราะทรง
ประกอบด้วยพระมหากรุณา ชื่อว่าเป็นมุณี เพราะทรงรู้โลกทั้งสอง ชื่อว่า
ประทับนั่งแล้วด้วยอำนาจแห่งการประทับนั่ง และด้วยไม่มีการเคลื่อนไป
จากที่ด้วยยอกีสังขารคือกิเลส ชื่อว่าทรงเพ่งพินิจอยู่ด้วยอารมณ์อนุปนิชฌาน
และลักขณฺูปนิชฌาน ชื่อว่าไม่ทรงมีภัยแต่ที่ไหน ๆ เพราะไม่มีภัยแต่ที่
ไหน ๆ เพราะเหตุที่ภัยพระองค์ตัดขาดแล้วที่โคนต้นโพธิ์นั้นแล.

ญาณประกอบด้วยโศตคฺคปปะ ชื่อว่าความสังเวช. ความสังเวชนั้น
เกิดขึ้นแก่นางเพราะได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้า เพราะเหตุนั้น ท่านจึง
กล่าววว่า ตสฺมา เม อหฺมํ ลํเวโค ดังนี้.

บทว่า **ปาสาทิก** แปลว่า นำมาซึ่งความเลื่อมใส. อธิบายว่า เป็นผู้ทำความเลื่อมใสให้เจริญยิ่งขึ้น เพราะความถึงพร้อมด้วยความงาม แห่งพระสรีระของพระองค์อันประดับประดาด้วยพระมหาปฐิสถักษณะ ๓๒ พระอนุพยัญชนะ ๘๐ พระรัศมีข้างละวา และพระเกตุมาลาที่ก่อให้เกิด ความเลื่อมใสทั่วไป เป็นของให้สำเร็จประโยชน์สำหรับชนผู้ขวนขวายจะ ดูพระรูปกาย. บทว่า **ปาสาทินิ** คือ ทรงประกอบด้วยพระธรรมกาย สมบัติอันพร้อมด้วยพระคุณอันหาประมาณมิได้ คือทศพลญาณ จตุ- เวสารัชชญาณ อสาศารณญาณ ๖ และเป็นแดนเกิดแห่งพระพุทธรธรรม อันประเสริฐ ๑๘ ประการที่ชนผู้เห็นสมจะพึงเลื่อมใส. อธิบายว่า เป็นที่ ตั้งแห่งความเลื่อมใส. บทว่า **วนา** คือ หลีกออกจากป่าคือกิเลส. บทว่า **นิพพณมคต** คือ เข้าถึง ได้แก่บรรลธรรมที่ปราศจากตัณหา คือนิพพาน นั้นเอง. บทว่า **ยาทิสกิติโส** คือ คนธรรมดาสามัญ อธิบายว่า คนทั่ว ๆ ไป.

พระพุทธรเจ้าทรงพระนามว่า มีพระอินทรีย์อันทรงคุ้มครองแล้ว เพราะพระอินทรีย์ทั้งหลายมีใจเป็นที่ ๖ พระองค์ทรงคุ้มครองได้แล้วด้วย มรรคอันยอดเยี่ยม. ทรงพระนามว่า **ยินดีโน** เพราะทรงยินดียิ่งใน ผลนิพพานอันเลิศ. ทรงพระนามว่า **มีพระทัยไม่วอกแวกไปภายนอก** เพราะทรงมีพระทัยหลีกออกจากอารมณ์มีรูปเป็นต้น อันเป็นภายนอก แล้วหยั่งลงในพระนิพพานอันเป็นอารมณ์ภายใน. ทรงพระนามว่า เป็นที่ **หวาดหวั่นของมิจฉาทิฏฐิกบุคคลผู้่น่ากลัว** เพราะอันมิจฉาทิฏฐิกบุคคลผู้ มีความหลงผิดด้วยกลัวจะถูกปลดเปลื้องจากการถือผิด และเพราะให้เกิด ความกลัวแก่เขาเหล่านั้น. ทรงพระนามว่า **หาผู้เข้าใกล้ได้ยาก** เพราะอัน บุคคลผู้ประโยชน์วิบัติและอาสยวิบัติเข้าถึงไม่ได้ และอันใคร ๆ จะพึงเข้าใกล้

ไม่ได้. บทว่า **ทูลลภายิ** ตัดบทเป็น **ทูลลโภ อยิ**. บทว่า **ทสฺสนาย** คือ แม่เพื่ออันเห็น. บทว่า **ปุปฺผิ อุมฺพริ ยถา** ความว่า ดอกที่มีในต้นมะเดื่อเป็นของเห็นได้ยาก บางคราวก็มี บางคราวก็ไม่มี ฉะนั้น การเห็นบุคคลผู้สูงสุดเช่นนี้ ก็ฉนั้น.

ฟังทราบโยชนาดังนี้ พระตถาคตนั้นทรงร้องเรียกคือตรัสเรียกดิฉันว่า รัชชุมมาลา ด้วยพระวาจาอันอ่อนโยน คือด้วยพระวาจาอันละเอียดอ่อน แล้วได้ตรัสคือได้ทรงบอกดิฉันว่า ท่านจงถึงตถาคตที่กล่าวโดยนัยเป็นต้นว่า ผู้เสด็จมาแล้วอย่างนั้น คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ.

บทว่า **ตาหิ** ตัดบทเป็น **ติ อหิ**. บทว่า **คิริ** แปลว่า วาจา. บทว่า **เนลล** คือ ไม่มีโทษ. บทว่า **อตุลฺลวตี** แปลว่า ประกอบด้วยประโยชน์ คือ เป็นไปกับด้วยประโยชน์ หรือว่ามีประโยชน์โดยส่วนเดียว. วาจาชื่อว่า สะอาด เพราะเป็นวาจาที่มีความสะอาด. วาจาชื่อว่า ละเอียดอ่อน เพราะเป็นวาจาไม่หยาบคาย. ชื่อว่าอ่อนโยน เพราะการทำเวไนยสัตว์ให้อ่อนโยน. ชื่อว่า ไพเราะ เพราะความเป็นวาจน่าฟัง. บทว่า **สพฺพโสกาปฺนุทนํ** ฟังทราบสัมพันธ์ดังนี้ ดิฉันได้มีจิตเลื่อมใสแล้ว เพราะได้ฟังพระดำรัสอันบรรเทาความโศก ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากเหตุมีความพินาศแห่งญาติเป็นต้นได้หมดสิ้น. นางกล่าวหมายเอาอนุบุพพิทกาของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่เริ่มต้นแต่ทานกถานั้นทั้งหมด สืบต่อไปด้วยอำนาจแห่งการทำให้แจ้งซึ่งอานิสงส์ในเนกขัมมะ. เพราะเหตุนั้น นางจึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **กฺลฺลจิตฺตญฺจ มํ ญตฺวา** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **กฺลฺลจิตฺตํ** คือ มีจิตอันควรแก่การงาน. อธิบายว่า มีจิตเหมาะแก่การงานโดยเข้าถึงความเป็นภาชนะของธรรม

เบื้องหน้าจากโทษแห่งจิตมีความไม่มีศรัทธาเป็นต้นด้วยเทศนาที่เป็นไปใน
หนหลัง คือมีจิตเหมาะสมแก่ภาวนากรรม. เพราะเหตุนี้ นางจึงกล่าวว่า
ปสนุนิ สุตฺตฺมานถิ. บรรดาบทเหล่านั้น นางกล่าวถึงการปราศจาก
ความไม่มีศรัทธาด้วยบทนี้ว่า **ปสนุนิ**. ด้วยบทนี้ว่า **สุตฺตฺมานถิ** นางแสดง
ถึงความที่จิตอ่อนและความที่จิตมีอารมณ์เลิศด้วยการปราศจากนิวรณ์มีกาม
ฉันทเป็นต้น. บทว่า **อนุสฺสวตี** แปลว่า ตรัสสอนแล้ว อธิบายว่า ทรง
ยกขึ้นแสดงถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งความเป็นไปของกรรมเทศนาที่พระ-
องค์ทรงยกขึ้นแสดงเองพร้อมทั้งอุบาย เพราะเหตุนี้ นางจึงกล่าวว่า
อิทฺถิ ทฺถุขํ เป็นต้น. เพราะคำนี้เป็นคำแสดงถึงอาการที่ทรงพรา้สอน.

พึงทราบสัมพันธในบรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อิทฺถิ ทฺถุขนฺนุติ มํ**
อโวจ ความว่า พระองค์ได้ตรัสแก่ศิษย์ว่า ธรรมชาติอันเป็นไปในภุมิ
๓ มีค้นหาเป็นโทษนี้เป็นของต่ำช้า เพราะมีอันเบียดเบียนเป็นสภาพ
เป็นทุกข์อริยสัจ เพราะเป็นของว่างเปล่าเป็นสภาพและเพราะเป็นของแท้.
บทว่า **อโย ทฺถุขสฺสสฺสภโว** ความว่า ค้นหาต่างชนิดมีกามค้นหาเป็น
ต้นนี้ เป็นแดนเกิด คือ เป็นแดนมีขึ้น เป็นการอุปบัติขึ้นเป็นเหตุ ชื่อว่า
สมุทฺทัยอริยสัจ. บทว่า **ทฺถุขนิโรธ มคฺโค** ความว่า ความสงบระงับ
แห่งทุกข์ เป็นสังขตธาตุ จัดเป็นนิโรธอริยสัจ. ชื่อว่า เป็นหนทาง
เพราะเว้นเสียได้ซึ่งที่สุด ๒ อย่าง ชื่อว่า หยั่งลงสู่อมตะ เพราะเป็น
ปฏิบัติปฏิบัติให้ถึงพระนิพพาน ชื่อว่า มรรคอริยสัจ พระองค์ได้ตรัส
กะศิษย์ดังนี้.

บทว่า **กฺุสฺสสฺส** คือ ทรงฉลาดในการประทานพระโอวาทในการ
ทรงฝึกฝนเวไนยสัตว์ ผู้ไม่มีโทษเพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความไม่ประมาท

หรือเพราะเป็นเครื่องถึงธรรมอันสุดยอด. บทว่า โอวาทมฺหิ อหิ จิตา ความว่า ดิฉันตั้งมั่นแล้วในพระโอวาท คือ ในคำพร่ำสอนตามที่กล่าวแล้ว โดยการระเผลอตลอดซึ่งสัจจะด้วยการบำเพ็ญให้บริบูรณ์ในสิกขา ๓. เพราะเหตุนั้น นางจึงกล่าวว่า อชฺฌคา อมตํ สนฺตึ นิพฺพพานํ ปทมจฺจุตํ คำนี้เป็นคำแสดงเหตุแห่งการตั้งอยู่ในพระโอวาท. นางได้บรรลุคือได้ถึงทางพระนิพพาน ชื่อว่า อมตะ เพราะไม่มีความตาย. เหตุเป็นของเที่ยง ชื่อว่า สงบระงับ เพราะเข้าไปสงบระงับทุกข์ทั้งปวง. ชื่อว่า อันไม่มีจืด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ได้บรรลุแล้วไม่จืด. นางชื่อว่าตั้งอยู่ในพระโอวาทของพระศาสดาโดยส่วนเดียว.

บทว่า อวภูจฺจิตา เปมา คือ มีความรักดีมั่นคง ได้แก่แก้วมีความเชื่อใจด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัย. นางเป็นผู้ไม่หวั่นไหว คือ อันใครให้หวั่นไหวมิได้ในความเห็นชอบนี้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมอันพระองค์ตรัสดีแล้ว พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้ เพราะเหตุที่นางชื่อว่า ไม่หวั่นไหวในทสฺสนะ. ก็การไม่หวั่นไวนั้น มิได้เพราะอะไร เพราะเหตุนี้ นางจึงกล่าวว่า เพราะศรัทธาที่เกิดรากเหง้าขึ้นแล้ว. นางแสดงว่า ดิฉันมีปกติไม่หวั่นไหวเพราะศรัทธาที่เกิดรากเหง้าขึ้นแล้วด้วยรากเหง้า กล่าวคือการรู้แจ้งสัจจะในพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยนัยเป็นต้นว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระอรหันต์ ในพระธรรมของพระองค์โดยนัยเป็นต้นว่า ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว ในพระสงฆ์ของพระองค์โดยนัยเป็นต้นว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว. เพราะเหตุนี้แหละ นางจึงชื่อว่าเป็นธิดาผู้บังเกิดจากพระอุระของพระพุทธเจ้า ก็เป็นบุตรผู้เกิดจากพระอุระ

เพราะเป็นผู้มีกำเนิดดีอันเกิดจากความพยายามที่พระอุระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

บทว่า **สาห์ รามิ** ความว่า ดีฉนั้นนั้นมาเกิดเป็นเทพเจ้าในบัดนี้ เพราะการเกิดเป็นพระอริยเจ้าในครั้งนั้น จึงยินดีในมรรค และยินดีในผล ดีฉนั้นเที่ยวเล่นอยู่ด้วยความยินดีในกามคุณ. ดีฉนั้นบันเทิงอยู่แม้ด้วยความยินดีทั้งสอง. ชื่อว่า ผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหน เพราะเป็นผู้มีภัยคือการตีเตียนตนเป็นต้น ไปปราศแล้ว. บทว่า **มธุมทฺทว** คือ น้ำที่กระทำให้กระปรี้กระเปร่า, กระชุ่มกระชวย กล่าวคือน้ำผึ้ง นางกล่าวหมายเอาน้ำที่มีกลิ่นหอมที่นำมาซึ่งความกระปรี้กระเปร่าแห่งเนื้อตัวและสู่มเสียง ในเวลาฟ้อนรำและขับร้อง. บางอาจารย์กล่าวว่า **มธุมทฺทว** ความว่า ดีฉนั้นดื่มน้ำหวานที่ทำให้รื่นเริง เพียงเล่นสนุกสนานมีแต่เที่ยวสนุกไป.

บทว่า **บุญญเขตตทานมกรา** ความว่า พระตถาคตเป็นบ่อเกิด คือเป็นสถานที่เกิดขึ้นแห่งพระอริยะผู้ตั้งมั่นอยู่ในมรรคและผล ผู้เป็นบุญเขตของโลกพร้อมทั้งเทวโลก คือพระอริยสงฆ์. บทว่า **ยตุถ** คือ ในบุญเขตใด. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล. ท่านพระมหาโมคคัลลานะฟังประวัตินี้แล้วกลับมามนุษยโลกกราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกระทำเรื่องนั้นให้เป็นเหตุเกิดเรื่องแล้ว ทรงแสดงธรรมแก่บริษัทที่มาประชุมกัน. เทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนแล้วด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถารัชชมาลาวิมาน

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 417

การพรรณานี้ความแห่งมัชฌิภูฏกวรรคที่ ๔ ที่ประดับด้วยเรื่อง
๑๒ เรื่อง ในวิมานวัตถุแห่งอรรถกถาขุททกนิกาย ชื่อ **ปรมัตถทีปนี**
จบแล้วด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถาอิติวิมาน

รวมวิมานที่มีในวรรคนี้คือ

๑. มัชฌิภูฏกวิมาน ๒. ปกัสสรวิมาน ๓. นาควิมาน ๔. อโถม-
วิมาน ๕. กัญชิกทายิกาวิมาน ๖. วิหารวิมาน ๗. จตุรติวิมาน
๘. อัมพวิมาน ๙. ปีตวิมาน ๑๐. อุจฺจุวิมาน ๑๑. วันทนวิมาน
๑๒. รัชชมาลาวิมาน และอรรถกถา.

๒. ปุริสวิมานวัตถุ

มหาธรรคที่ ๕

๑. มัณฑุกเทวปุตตวิมาน

ว่าด้วยมัณฑุกเทวปุตตวิมาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๑] ใครรุ่งเรืองด้วยฤทธิ์ ด้วยยศ มีวรรณะ

งาม ทำทิศทุกทิศให้สว่างไสว กำลังไหว้ทำของเรา.

เทพบุตรกราบทูลว่า

เมื่อชาติก่อน ข้าพระองค์เป็นกบอยู่ในน้ำ
มีน้ำเป็นถิ่นที่หากิน กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่
คนเลี้ยงโคก็มาเสีย ขอพระองค์โปรดดูฤทธิ์และยศ
ดูอานุภาพ วรรณะ และความรุ่งเรืองของความ
เลื่อนใสแห่งจิตเพียงครู่เดียว ของข้าพระองค์ ข้า-
แต่ท่านพระโคดม ชนเหล่าใดได้ฟังธรรมของพระ-
องค์ตลอดกาลยาวนาน ชนเหล่านั้นก็ถึงฐานะที่ไม่
หวั่นไหว ซึ่งคนไปแล้วไม่เศร้าโศกเลย.

จบมัณฑุกเทวปุตตวิมาน

ปฐวิมานวัตถุ

มหารถวรรคที่ ๕

อรรถกถามัชฌิมกเทวปุตตวิมาน

มัชฌิมกเทวปุตตวิมาน มีคาถาว่า โภ เม วนุทติ ปาทานิ เป็นต้น.

มัชฌิมกเทวปุตตวิมานเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ริมฝั่งสระโบกขรณี ชื่อ คัคครา นครจัมปา เวลาใกล้รุ่ง พระองค์ทรงข้ามหากรุณาสมาบัติอันเป็นพุทธา-
จินวัตร ทรงออกจากสมาบัตินั้น แล้วทรงตรวจดูเหล่าสัตว์พวกที่เป็น
เวไนยพอจะแนะนำได้ ทรงเห็นว่า เวลาเย็นวันนี้ เมื่อเรากำลังแสดงธรรม
กบตัวหนึ่งถือนิมิตในเสียงของเรา จักตายด้วยความพยายามของผู้อื่นแล้ว
บังเกิดในเทวโลก มาให้มหาชนเห็นพร้อมด้วยเทพบริวารเป็นอันมาก
คนเป็นจำนวนมากจักได้ตรัสรู้ธรรมในที่นั้น ครั้นทรงเห็นแล้ว เวลาเช้า
ทรงนั่งแล้วทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังจัมปานครพร้อม
ด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ ทรงทำให้ภิกษุทั้งหลายหาบิณฑบาตได้ง่าย เสวยภัตกิจ
เสร็จแล้วเสด็จเข้าพระวิหาร เมื่อภิกษุทั้งหลายทำวัตรปฏิบัติแล้วไปที่พัก
กลางวันของตนๆ ก็เสด็จเข้าพระคันธกุฎี ทรงใช้เวลาครึ่งวันให้หมด
ไปด้วยสุขในผลสมาบัติ เวลาเย็นเมื่อบริษัททั้ง ๔ ประชุมกัน เสด็จออก
จากพระคันธกุฎีอันหอมตลบ เสด็จเข้ามณฑปศาลาประโยชน์ชุมนุมธรรม
ริมฝั่งสระโบกขรณี ด้วยพระปาฏิหาริย์ซึ่งเหมาะแก่ขณะนั้น ประทับนั่ง

เหนือพระบวรพุทธอาสน์ที่ประดับไว้ ทรงเปล่งพระสุรเสียงเพียงดังเสียงพรหม ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ (๑. วิสุตฺตฺถ สละสลวย ๒ มนุชฺไพเราะ ๓. วิญญะย ชัดเจน ๔. สวณีย์ เสนาะโสต ๕. อวิสารี ไม่เลวหรือพร่า ๖. พินทุ กลมกล่อม ๗. กมฺภีร ลึก ๘. นินฺนาที มีกัฏวาน) รวากะว่าพญาไกรสรสีหราชมิหาวาดหวัน บันลือสีหนาทเหนือพื้นมโนศิลาขณะนั้น ทรงเริ่มแสดงธรรมด้วยพระพุทธรูปอันหาอุปมามิได้ด้วยพระพุทธานุภาพอันเป็นอจินไตย.

ในขณะนั้น กบตัวหนึ่งมาแต่สระโบกขรณี จึงนอนถือนิมิตในพระสุรเสียงด้วยธรรมสัญญาว่า นี้เรียกว่าธรรม อยู่ทำยบริษัท ขณะนั้น คนเลี้ยงลูกโคคนหนึ่งมาอยู่ที่นั่น เห็นพระศาสดากำลังทรงแสดงธรรม และบริษัทกำลังฟังธรรมอย่างสงบเงิบส่งใจไปในเรื่องนั้น ยืนถือไม้ [สำหรับต้อนโค] ไม้ทันเห็นกบจึงได้ยื่นปีกไม้บนหัวกบเข้า กบมีจิตเลื่อมใสด้วยธรรมสัญญา ทำกาลตายในขณะนั้นเอง ไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้วตื่นขึ้น เห็นตนถูกหมู่อัปสรแวดล้อม นึกว่า เรามาแต่ไหนจึงบังเกิดในที่นี้ เห็นชาติก่อน นึกทบทวนว่า เราเกิดในที่นี้ และได้รับสมบัติเช่นนี้ เราทำกรรมอะไรหนอ ไม่เห็นกรรมอื่น นอกจากถือนิมิตในพระสุรเสียงของพระผู้มีพระภาคเจ้า เทพบุตรนั้นมาพร้อมด้วยวิมานในขณะนั้นเอง ลงจากวิมานทั้งที่มหาชนเห็นอยู่นั้นแล เข้าไปถวายบังคมพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเศียรเกล้า แล้วยืนประคองอัญชลินมัสการอยู่ ด้วยอานุภาพทิพย์ยิ่งใหญ่ ด้วยบริวารหมู่ใหญ่.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเทพบุตรนั้น เพื่อจะทรง
ทำผลแห่งกรรมและพุทธานุภาพให้ประจักษ์แก่มหาชน จึงตรัสถามว่า

ใครรู้งเรื่องด้วยฤทธิ ด้วยยศ มีวรรณะงาม
ทำทิศทุกทิศให้สว่างไสว กำลังไหว้เท้าของเรา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โโก ได้แก่ บรรดาเทวดานาคยักษ์
และมนุษย์เป็นต้น ใคร ความว่า เป็นประเภทไหน. บทว่า เม แปลว่า
ของเรา. บทว่า ปาทานิ แปลว่า เท้าทั้งสอง. บทว่า อิทธิยา ได้แก่
ด้วยเทพฤทธินี้ คือเช่นนี้. บทว่า ยสุตา ได้แก่ ด้วยบริวารและด้วย
เกียรติที่กำหนดไว้นี้ คือเช่นนี้ บทว่า ชล แปลว่า โชติช่วงอยู่. ว่า
อภิกุณฺเฏน ได้แก่ นำรัก นำใคร คืองามเหลือเกิน. บทว่า วณฺเณน
ได้แก่ ศิวพรรณ ความว่า ปรกายวรรณะของร่างกาย.

ครั้งนั้น เทพบุตรเมื่อกระทำให้แจ้ง ซึ่งชาติก่อนเป็นต้นของตน
ได้ทูลพยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านั้นว่า

เมื่อชาติก่อน ข้าพระองค์เป็นกบอยู่ในน้ำ มี
น้ำเป็นถิ่นที่หากิน กำลังฟังธรรมของพระองค์อยู่
คนเลี้ยงโคก็ฆ่าเสีย ขอพระองค์โปรดดูฤทธิและยศ
ดูอนุภาพวรรณะและความรู้งเรื่องของความเลื่อมใส
แห่งจิตเพียงครูเดียวของข้าพระองค์ ข้าแต่ท่านพระ-
โคดม ชนเหล่าใด ได้ฟังธรรมของพระองค์ตลอด
กาลยาวนาน ชนเหล่านั้นก็ถึงฐานะที่ไม่หวั่นไหว ซึ่ง
คนไปแล้วไม่เศร้าโศกเลย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปุเร** แปลว่า ในชาติก่อน. บทว่า **อุทเท** นี้ เป็นบทแสดงที่เกิดของตนในกาลนั้น. ด้วยบทว่า **อุทเท มนุญฺโกล** นั้น ย่อมเป็นอันเทพบุตรทำการกลับชาติของกบ ในเพราะผลของซากที่ขึ้นพองเป็นต้น. ชื่อว่า **โคจร** เพราะอรรถว่า เป็นที่เที่ยวไปของโคทั้งหลาย ชื่อว่า **โคจร** เพราะเหมือนที่เที่ยวไปของโค คือที่แสวงหาอาหาร ชื่อว่า **วาริโคจร** เพราะอรรถว่า มีวาริหรือน้ำ เป็นที่แสวงหาอาหารของกบนั้น ความจริง สัตว์วิเศษ ๆ มีแต่เป็นต้น แม้เที่ยวไปในน้ำ แต่ก็ไม่ใช่เป็นพวกวาริโคจร มีน้ำเป็นถิ่นที่กิน ดังนั้น ท่านจึงกล่าวให้แปลกไปว่า **วาริโคจร**. บทว่า **ตว รมฺมํ สุนฺนตฺตส** ความว่า กำลังฟังธรรมของพระองค์ผู้ทรงแสดงอยู่ ด้วยพระสุรเสียงเพียงดังเสียงพรหม เพราะดังเสียงร้องของนกการเวก ด้วยถือนิมิตในพระสุรเสียงว่า นี้เรียกว่าธรรม ถือนิมิตในพระสุรเสียง. ฉัฏฐวิภักตินั้น ฟังทราบว่าจะลงในอรรถอนาทร (แปลว่า เมื่อ). บทว่า **อวชิ วจฺจปาลโก** ความว่า เด็กเลี้ยงโค ชื่อว่าคนเลี้ยงโค รักษาลูกโคทั้งหลาย มาใกล้เข้าพระองค์ ยืนถือท่อนไม้ ปล่อยท่อนไม้ลงบนศีรษะเข้าพระองค์ ทำให้เข้าพระองค์ตาย.

บทว่า **มฺหุตฺตํ จิตฺตปฺปสาทสฺส** ความว่า ความเลื่อมใสแห่งจิตที่เกิดขึ้นชั่วคราวในพระธรรมของพระองค์ เป็นเหตุ. บทว่า **อิทฺธิ** แปลว่าความสำเร็จ ความว่า ความสง่าผ่าเผยอันเป็นทิพย์. บทว่า **ยถ** ได้แก่บริวารยศ. บทว่า **อานุกาว่า** ได้แก่ อานุภาพอันเป็นทิพย์มีความเป็นผู้มีวรรณะงามเป็นต้น. บทว่า **วณฺณ** ได้แก่ ความพร้อมแห่งรัศมีในร่างกาย. บทว่า **ชุตี** ได้แก่ แสงพิเศษสามารถแผ่ไปได้ถึง ๑๒ โยชน์.

บทว่า **เย** แปลว่า สัตว์เหล่าใด **จ** ศัพท์ลงในอรรถพยติเรก.
บทว่า **เต** แปลว่า ของพระองค์. บทว่า **ทีฆมทุธาน** ได้แก่ เวลามาก.
บทว่า **อสุโต** แปลว่า ฟังแล้ว. เทพบุตรเรียกพระผู้มีพระภาคเจ้า
โดยพระโคตรว่า โคตมะ. บทว่า **อจลภูฐาน** ได้แก่ พระนิพพาน ใน
บทนี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้โคตม สัตว์เหล่า
ใด ทำบุญไว้แล้ว มิได้ฟังธรรมสิ้นเวลานิดหน่อย เหมือนข้าพระองค์
ได้ฟังแล้ว คือได้โอกาสที่จะฟังพระธรรมของพระองค์ตลอดเวลานาน
สัตว์เหล่านั้น ชื่อว่าทำลายสังสารวัฏ์เด่นชัดตลอดกาลนาน สัตว์เหล่านี้
ไปในที่ใดไม่ฟังเส้าโสภ สัตว์เหล่านั้นถึงที่นั่นที่ไม่เส้าโสภ อันชื่อว่า
ไม่หวั่นไหว เพราะความเป็นของเที่ยง คือสันติบท (พระนิพพาน)
เพราะถึงสันติบทนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงไม่มีอันตราย.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูอุปนิสัยสมบัติของเทพ-
บุตรนั้น และของบริษัทที่ประชุมกันอยู่ แล้วทรงแสดงธรรมโดยพิสดาร
จบเทศนา เทพบุตรนั้นตั้งอยู่ในโศคาปีตติผล สัตว์แปดหมื่นสี่พันได้
ตรัสรู้ธรรม เทพบุตรนั้นถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำประทักษิณ
ทำอัญชลีแต่ภิกษุสงฆ์ พร้อมด้วยบริวารกลับเทวโลก.

จบอรรถกถามัชฌิมกเทวปุตตวิมาน

๒. เรวตีวิมาน

ว่าด้วยเรวตีวิมาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า

[๕๒] ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี ย่อมยินดี
ต้อนรับบุคคลผู้ร้างแรมไปนาน แล้วกลับมาโดย
สวัสดิจากที่ไกล ฉันทใด แม้บุญที่ทำแล้ว ก็ฉันทนั้น
บุญทั้งหลายย่อมต้อนรับบุคคลผู้ทำบุญ ผู้ไปจาก
โลกนี้สู่โลกอื่น เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับ
มาฉะนั้น.

ยักษ์สองคนกล่าวกะนางเรวตีว่า

ลูกขึ้น แม่เรวตี ตัวชั่วร้ายผู้ไม่ปิดประตู
(นรก) ผู้มีปกติไม่ให้ทาน เราจักนำเจ้าไปในที่ที่
พวกสัตว์นรก ผู้ตกลาย เพียบด้วยทุกข์ ต้องถอน
ใจอยู่.

พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า

ยักษ์ใหญ่ยักษ์ตาแดงสองตนนั้น เป็นทูตของ
พญายม กล่าวดังนี้ทีเดียว แล้วจับแขนนางเรวตี
คนละข้าง นำเข้าไปใกล้หมู่เทวดา.
นางเรวตีถามยักษ์สองตนว่า

วิมานงาม มีรัศมีดวงอาทิตย์ งามสว่างจ้า
คลุมด้วยข่ายทอง มีเทพอัปสรเกลื่อนกลาด นั้นเป็น
วิมานของใคร รุ่งเรืองเพียงแสงอาทิตย์ หมู่เทพนารี
ไ้ทำด้วยแก่นจันทร์ ทำวิมานให้งดงามทั้งสองด้าน
วิมานนั้นปรากฏมีรัศมีเสมอดวงอาทิตย์ ไ้กรขึ้น
สวรรค์ชั้นเทิงอยู่ในวิมาน.

ยักษ์เหล่านั้นได้บอกแก่นางเรวดีว่า

ในกรุงพาราณสี มีอุบาสกชื่อนันทิยะ เป็น
คนไม่ตระหนี่ เป็นทานบดี เป็นผู้รู้ถ้อยคำ วิมานที่
มีอัปสรเกลื่อนกลาด รุ่งเรืองเพียงแสงอาทิตย์ นี้เป็น
ของอุบาสกนั้น หมู่เทพนารีไ้ทำด้วยแก่นจันทร์
ทำให้วิมานงดงามทั้งสองด้าน วิมานนั้นปรากฏมี
รัศมีเสมอดวงอาทิตย์ นันทิยะอุบาสกนั้น ขึ้นสวรรค์
ชั้นเทิงอยู่ในวิมาน.

นางเรวดีกล่าวว่า

ดิฉันเป็นภรรยาของนันทิยะ เป็นเจ้าของเรือน
เป็นใหญ่ของตระกูลทั้งหมด บัดนี้ ดิฉันจักยินดีใน
วิมานของสามี ไม่ปรารถนาเห็นนรก.

ยักษ์เหล่านั้นกล่าวว่า

แนะนำตัวชั่วร้าย นี้แหละนรกของเจ้า เจ้า
ไม่ทำบุญในมนุษยโลก ด้วยว่า คนตระหนี่ โกรธ

เคื่อง มีบาปกรรม ย่อมไม่ได้ความเป็นสหายของผู้
ชั้นสวรรค์.

นางเรวดีถามนิริยบาลว่า

กูธ มูตร และของไม่สะอาด เห็นกันได้
เฉพาะหรือหนอ อุจจาระนี้มีกลิ่นเหม็นหรือ มันฟุ้ง
ไปได้หรือ.

นิริยบาลกล่าววว่า

นรกนี้ชื่อสังสวกะ ลีถัชั่วร้อยบุรุษ เป็นนรกที่
เจ้าจะต้องหมกไหม้อยู่หลายพันปี นะเรวดี.

นางเรวดีถามว่า

ดิฉันทำกรรมชั่วด้วยกาย วาจา ใจ หรือหนอ
ดิฉันได้้นรกลงสวกะ ลีถัชั่วร้อยบุรุษ เพราะบาป
กรรมอะไร.

นิริยบาลกล่าววว่า

เจ้าหลอกลวงสมณะ พราหมณ์ และวณิก
ทั้งหลาย ด้วยมุสาวาท เจ้าทำบาปนั้นไว้ เพราะ
บาปนั้น เจ้าจึงได้้นรกลงสวกะ ลีถัชั่วร้อยบุรุษ
เจ้าจะต้องหมกไหม้อยู่ในนรกนั้นหลายพันปี นะเรวดี
นิริยบาลทั้งหลายตัดมือและเท้า ตัดหูและจมูก และ
ยังมีฝูงกามารุมจิกกินเจ้าที่ดิ้นรนอยู่.

นางเรวดีกล่าววว่า

โปรดเถิด ขอท่านทั้งหลายช่วยนำดิฉันกลับ

ดิฉันจักกระทำบุญให้มาก ด้วยทาน สมจรรยา สัตตญฺมะ
และทมะ ที่คนทั้งหลายทำแล้วจะมีความสุข และ
ไม่ต้องเดือดร้อนภายหลัง.

นิริยบาลกล่าวว่

เมื่อก่อนเจ้าประมาทแล้ว บัดนี้คร่ำครวญอยู่
เจ้าจักเสวยวิบากแห่งกรรมทั้งหลาย ที่เจ้าทำไว้เอง.

นางเรวดีกล่าวว่

ใครจากเทวโลกไปสู่มนุษยโลก ถูกถามแล้ว
พึงกล่าวคำของดิฉันอย่างนี้ว่ ขอท่านทั้งหลายจง
ถวายทาน ผ้านุ่งห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ ในสมณ-
พราหมณ์ ผู้วางอาชญาแล้ว ด้วยว่ คนตระหนี่
โกรธเคือง มีบาปกรรม ย่อมไม่ไ้ความเป็นสหาย
ของผู้ขึ้นสวรรค์.

ดิฉันนั้นไปจากที่นี่ ได้กำเนิดเป็นมนุษย์แล้ว
จักเป็นผู้รู้ถ้อยคำของผู้ขอทาน สมบูรณ์ด้วยศีล จัก
กระทำกุศลให้มาก ด้วยทาน สมจรรยา สัตตญฺมะ
และทมะแน่.

ดิฉันจักปลุกต้นไม้ให้ร่มรื่น จักตัดทางเข้ารูป
ในที่ที่เดินไปลำบาก จักขุดบ่อและตั้งน้ำดื่มไว้ ด้วย
ใจที่ผ่องใส.

ดิฉันจักเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์แปด

ตลอด ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ แห่งปักษ์ และตลอด
ปาฏิหาริย์ปักษ์ ตำรวมในศีลทุกเมื่อ และจักไม่
ประมาทในทาน ผลกรรมนี้ ดิฉันเห็นแล้วด้วยตนเอง.

ลำดับนั้น พวกนิรยบาลได้โยนนางเรวดีผู้กำลัง
รำพันเพื่อคืนรนอยู่อย่างนั้น จากที่นั้น ลงนรกที่น่ากลัว
หัวลงดินตื่นซีฟ้า ด้วยประการฉะนี้.

นางเรวดีกล่าวในที่สุดว่า

เมื่อก่อน ดิฉันเป็นคนตระหนี่ บริภาษสมณ-
พราหมณ์ และหลอกลวงสามีด้วยเรื่องไม่จริง จึง
หมกไหม้ในนรกที่น่ากลัว ดังนี้.

จบเรวดีวิมาน

อรรถกถาเรวดีวิมาน

เรวดีวิมาน มีความว่า อัญเจहि เรเวเต สุปาปชมุเม เป็นต้น
เรวดีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุง
พาราณสี สมัยนั้น ตระกูลที่สมบูรณ์ด้วยศรัทธาในกรุงพาราณสี มีบุตร
ชื่อนันทิยะ เป็นอุบาสก ถึงพร้อมด้วย ศรัทธา เป็นทายก เป็นทานบดี
เป็นผู้บำรุงพระสงฆ์ ครั้งนั้น บิดามารดาของเขามีความประสงค์จะนำ

หญิงสาวชื่อ เรวดี ธิดาของลุงมาแต่เรือนที่พวกญาติอยู่กันพร้อมหน้า แต่ นางเป็นคนไม่มีศรัทธา มีปกติไม่ให้ทาน นันทियะจึงไม่ต้องการนาง มารดาของนันทियะพูดกะเรวดีว่า แม่หนู เจ้ามาเรือนนี้แล้ว จงเอาโคมัย สดใส่ทานที่นั่งของภิกษุสงฆ์ ปลูกดอกอาสนะ ทั้งเชิงรองบาตร เวลาภิกษุ ทั้งหลายมา จงไหว้ รับบาตร นิมนต์ให้นั่ง เอาที่กรองน้ำกรองน้ำดื่ม แล้วล้างบาตรเวลาพระฉันเสร็จแล้ว อย่างนี้ จักเป็นที่ยินดีของลูกฉัน นางก็ได้ทำตามคำสั่งสอน ลำดับนั้น บิดามารดาบอกนันทियะว่า เรวดีเป็น หญิงที่พอสั่งสอนได้ เมื่อนันทियะรับว่า ดีแล้ว จึงกำหนดวันแล้วทำพิธี อาวาหมงคล.

ครั้งนั้น นันทियะกล่าวกะนางว่า ถ้าเธอจักบำรุงภิกษุสงฆ์และบิดา มารดาของฉัน เมื่อเป็นอย่างนี้ เธอก็อยู่ในเรือนนี้ได้ อย่าประมาณะ นางรับคำว่า ดีแล้ว เป็นเหมือนมีศรัทธาอยู่ตลอดเวลา อนุวัตรตามสามี ตลอดบุตร ๒ คน บิดามารดาของนันทियะได้ทำกาละตายแล้ว ความเป็น ใหญ่ทุกอย่างในเรือนได้ตกอยู่แก่นางคนเดียว แม้นันทियะก็ได้เป็นมหา- ทานบดี เริ่มตั้งทานถวายภิกษุสงฆ์ เริ่มตั้งปากวัตร (หุงข้าวเป็นประจำ) ที่ประตูเรือนไว้สำหรับคนยากไร้และคนเดินทางเป็นต้น เขาสร้างศาลา ๔ หลัง ประดับด้วยห้อง ๔ ห้อง ที่อิสิปตนมหาวิหาร ให้จัดตั้งเตียง ตั้งเป็นต้น ถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้ว หลังน้ำทักษิโณทกลงในพระหัตถ์ของพระตถาคต มอบถวาย. พร้อมกับการถวายน้ำทักษิโณทก ได้มีปราสาททิพย์ ล้วนแล้วไปด้วยรัตนะ ๑ ประการ ทั้งยาวและกว้าง ๑๒ โยชน์ โคยรอบสูงร้อยโยชน์ เอิกเกริกไป ด้วยหมู่นางอัปสรพันหนึ่ง ได้ผุดขึ้น ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์.

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปเที่ยวทวาริกเห็นปราสาทนั้น
ถามพวกเทพบุตรที่มาไหว้วว่า นี่ปราสาทของใคร.

เทพบุตรทั้งหลายกล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เจ้าของปราสาทหลังนี้
ชื่อนันทิยะ เป็นบุตรของกุกุมพี กรุงพาราณสี ในโลกมนุษย์ ได้สร้าง
ศาลา ๔ หลัง ที่อิสิปตนมหาวิหาร ถวายสงฆ์ ปราสาทหลังนี้บังเกิด
ขึ้นสำหรับนันทิยะนั้น แม้เหล่าเทพอัปสรที่บังเกิดในปราสาทก็ไหว้พระ-
เถระ กล่าวว่า ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ พวกดิฉันบังเกิดในปราสาทนี้
เพื่อเป็นบริจาริกาของอุบาสกชื่อนันทิยะ กรุงพาราณสี ขอพระคุณเจ้า
โปรดบอกแก่เขาอย่างนี้ว่า เหล่าเทพธิดาที่บังเกิดเพื่อเป็นบริจาริกาของ
ท่าน เมื่อท่านชักซ้ายอยู่ ก็งุ่นง่าน ชื่อว่าสมบัติในเทวโลก ย่อมเป็นที่
พอใจยิ่ง เหมือนทูปภษณะดินแล้วรับเอาภษณะทองฉะนั้น แล้วกล่าวว่า
ขอพระคุณเจ้าโปรดบอกแก่เขา เพื่อให้เขามาในที่นี้ พระเถระรับคำว่า
ดีแล้ว รีบมาจากเทวโลก ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าท่ามกลางบริษัทว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทิพยสมบัติย่อมบังเกิดคอยทำคนที่ทำบุญแล้วแต่
ยังอยู่ในมนุษยโลกนี้หรือ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า คุณก่อน
โมคคัลลานะ ทิพยสมบัติที่บังเกิดคอยทำนันทิยะในเทวโลก เธอได้เห็น
เองแล้วมิใช่หรือ เหตุไรเธอจึงถามเรา พระโมคคัลลานเถระกราบทูลว่า
ทิพยสมบัติ บังเกิดขึ้นคอยทำอยู่อย่างนั้น พระเจ้าข้า ครั้งนั้น พระ-
ศาสดาเมื่อทรงแสดงแก่พระเถระนั้นว่า มิตรและพวกพ้องทั้งหลายย่อมยินดี
ต้อนรับคนที่จากไปนานแล้วกลับมา ฉันทใด บุญทั้งหลายของตน ๆ ย่อม
ต้อนรับประดับประคองบุคคลที่ทำบุญไว้ ผู้จากโลกนี้ไปปรโลก ฉันทนั้น
ได้ทรงภษิตพระคาถาทั้งหลายว่า

ญาติมิตรและสหายผู้มีใจดี ย่อมยินดีต้อนรับ
บุคคลผู้ร้างแรมไปนาน แล้วกลับมาโดยสวัสดิภาพที่
ไกลฉันใด แม้บุญที่ทำแล้วก็ฉันนั้น บุญทั้งหลาย
ย่อมต้อนรับบุคคลผู้ทำบุญ ผู้ไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น
เหมือนญาติต้อนรับญาติที่รักผู้กลับมาจะนั้น.

นั่นทียะได้ฟังดังนั้นแล้ว ถวายทานทั้งหลาย กระทำบุญทั้งหลาย
มากมายยิ่งขึ้น เมื่อเขาไปค้าขายได้บอกกะเรวดีว่า ที่รัก สังฆทานก็ดี
ปากวัตรเพื่อคนอนาถาก็ดี ที่ฉันตั้งไว้ เธออย่าลืมนะ จงให้ดำเนินไป
นางรับคำว่า ดีแล้ว.

แม้เขาเดินทางไปพักอยู่ที่ใด ๆ ก็คงถวายทานแก่ภิกษุทั้งหลาย
และให้ทานแก่คนอนาถาทานสมควรแก่ทรัพย์ ในที่นั้น ๆ เหมือนเดิม
พระจินาสพทั้งหลายมารับทานแม้แต่ที่ไกล เพื่ออนุเคราะห์เขา.

ฝ่ายนางเรวดี เมื่อนั้นทียะไปแล้ว นางให้ทานอยู่สองสามวันเท่านั้น
แล้วงดอาหารสำหรับคนอนาถา แม้สำหรับภิกษุทั้งหลาย นางได้ถวาย
ข้าวต้มผสมน้ำตาลเป็นภัตตาหาร มีน้ำส้มเป็นที่สอง นางได้โปรย
เมล็ดข้าวสุกซึ่งเหลือจากที่คนบริโภคน มีชิ้นปลาชิ้นเนื้อปนอยู่ มีกระดูก
เกลื่อนกลาด ในสถานที่ฉันอาหารของภิกษุทั้งหลาย แล้วแสดงแก่คน
ทั้งหลายว่า ทานทั้งหลายจงดูการกระทำของพวกเขา พวกเขา
ทิ้งขว้างของที่เขากวายเป็นศรัทธากันอย่างนี้.

ลำดับนั้น นั้นทียะเสร็จการค้าขายได้กำไรแล้วกลับมา ได้ทราบ
ความเป็นไปดังนั้น จึงไต่ถามนางเรวดีออกจากเรือนแล้วตนเข้าเรือน ในวัน

ที่สอง นั้นทึยะได้ถวายทานเป็นอันมากแต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็น
ประมุข ได้ให้นิภัตตรและอนาถภัตตรดำเนินไปโดยชอบอย่างเดิม เขาตั้ง
นางเรวดีที่พวกสหายของเขานำกลับมา ให้เป็นใหญ่ในการดูแลอาหาร
สมัยต่อมา เขาทำกาละบังเกิดในวิมานของตนนั่นเอง ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์.

ฝ่ายนางเรวดีเลิกทานทุกอย่าง แล้วเที่ยวค้าบิณฑบาตภิกษุสงฆ์ด้วย
เข้าใจว่า เพราะสมณะเหล่านี้ ฉันจึงเสื่อมลาภสักการะ ครั้งนั้น ท้าว-
เวสวัณมีบัญชากะยักษ์สองตนว่า พนาย ท่านทั้งสองจงไปป่าวประกาศ
ในนครพาราณสีว่า จากวันนี้ไปเจ็ดวัน นางเรวดีจะถูกโยนใส่นรกทั้งเป็น
มหาชนได้ฟังดังนั้นเกิดสลดใจ ทั้งกลัวและหวาดสะดุ้ง.

ครั้งนั้น นางเรวดีขึ้นปราสาท ปิดประตูแล้วนั่งอยู่ ในวันที่เจ็ด
ท้าวเวสวัณซึ่งถูกบาปกรรมของนางเรวดีเดือนบวชชาตังยักษ์สองตนผู้มีผม
และหนวดสีดำปนแดงแสงเรือง มีจมูกเบี้ยวบิดผิดปกติ มีเขี้ยวโง้ง
นัยน์ตาแดง มีผิวพรรณเสมอด้วยยางสน มีรูปร่างน่ากลัวเหลือเกิน
เข้าไปกล่าวเป็นต้นว่า ลูกขึ้น แม่เรวดีผู้ชั่วร้าย จับแขนทั้งสองประกาศว่า
มหาชนจงดู ทำให้ล้มลุกคลุกคลานไปจากถนนหนึ่งไปอีกถนนหนึ่งทั่ว
พระนคร และเหาะขึ้นนำไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงวิมานและสมบัติ
ของนันทิยะให้นางได้เห็น แล้วส่งนางซึ่งกำลังเพื่อรำพันอยู่นั้นแลไปใกล้
อุสสทนรก บุรุษของพระยายมได้โยนนางลงอุสสทนรก. เพราะเหตุนี้
ท่านจึงกล่าวว่

ลูกขึ้น แม่เรวดี ตัวชั่วร้าย ผู้ไม่ปิดประตู
(นรก) ผู้มีปกติไม่ให้ทาน เราจักนำเจ้าไปในที่ที่
พวกสัตว์นรกผู้ตกลาย เพียบด้วยทุกข์ต้องถอนใจอยู่.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อฏฺฐเจหิ แปลว่า จงลุกขึ้น ความว่า
บัดนี้ ปราสาทหลังนี้ปกปักรักษาเจ้าจากภยันรกไม่ได้ดอก เพราะฉะนั้น
เจ้าจงรีบลุกขึ้นมา เรียกนางโดยชื่อว่า เรวดี กล่าวเหตุแห่งการลุกขึ้นด้วย
บทว่า สุปาปชฺมุเม เป็นต้น ความว่า เพราะเธอมีบาปกรรมลามก
เหลือหลาย ด้วยการด่าการบริภาษพระอริยะทั้งหลาย และเพราะไม่ปิด
ประตูนรกเพื่อเธอจะได้เข้าไป ฉะนั้น จงลุกขึ้น. บทว่า อทานสิเล
ได้แก่ มีปกติไม่ให้อะไร ๆ แก่ใคร ๆ เป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว แม้บท
นี้ก็เป็นการกระทำการลุกขึ้นนั่นเอง อธิบายว่า เพราะคนที่มีปกติให้ทาน
ไม่ตระหนี่ เช่นสามีของเจ้าอยู่ในสุคติ ส่วนคนมีปกติไม่ให้ทาน มีความ
ตระหนี่ เช่นเจ้าอยู่ในนรก ฉะนั้น จงลุกขึ้น เราจักไม่ให้เจ้าอยู่ในที่นี่แม้
เพียงครู่หนึ่ง. บทว่า ยตฺถ อุนนฺติ ทุกฺคตา ความว่า ชื่อว่า ถึงยาก
เพราะถึงความทุกข์. บทว่า เนรยิกา ความว่า พวกสัตว์นรก เปรียบพร้อม
คือพร้อมด้วยทุกข์ในนรก ถอนใจอยู่ในนรกใด ประกอบความว่า
บาปกรรมยังไม่สิ้นสุดเพียงใด สัตว์นรกทั้งหลายเมื่อออกไปไม่ได้ ย่อม
ทอดถอนอยู่เพียงนั้น เราจักนำ คือพา คือใส่เจ้าลงในนรกนั้น. ต่อไปนี้
เป็นคำของสังคีติกาจารย์ว่า

ยักษ์ใหญ่ นัยต์ตาแดงสองตนนั้น เป็นทูตของ

พระยายม กล่าวดังนี้ทีเดียว แล้วจับแขนนางเรวดี

คนละข้างนำเข้าไปใกล้หมู่เทวดา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อิจฺเจว วตฺวาน ความว่า กล่าวดังนี้
ทีเดียว คือด้วยคำว่า จงลุกขึ้น เป็นต้น อธิบายว่า ต่อจากพุดนั้นนั่นแหละ.

บทว่า ยมสุต ทูตา ความว่า เช่นทูตของพระยายม ผู้ที่ยงธรรมที่
ใคร ๆ ค้านไม่ได้. ความจริง ท้าวเวสวัณส่งเขาเหล่านั้นไป จริงอย่าง
นั้น พวกเขานำนางไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อาจารย์บางพวกเชื่อม น อักษร
ในบทว่า น ยมสุต ทูตา กับบทว่า ยมสุต กล่าวเนื้อความว่า เป็น
ทูตของท้าวเวสวัณข้อนี้ไม่ถูก เพราะไม่สำเร็จความว่า ไม่ใช่ทูตของ
ท้าวเวสวัณ เพราะเป็นทูตของพระยายม ชื่อว่า ยักษ์ เพราะเป็นที่บูชา
ก็นำเข้าไปซึ่งพลี. บทว่า โลहितกฺขา แปลว่า มีนัยน์ตาแดง ความจริง
ยักษ์ทั้งหลายย่อมมีนัยน์ตาแดงจัด. บทว่า พุรฺหุตา แปลว่า ใหญ่.
บทว่า ปจฺเจกพาหาสุ ความว่า ที่แขนคนละข้าง คือคนหนึ่งที่แขน
ข้างหนึ่ง อีกคนหนึ่งที่แขนอีกข้างหนึ่ง. บทว่า เรวตี แปลว่า นางเรวตี
ชื่อของเธอว่า เรวตาก็มี สมจริงดังที่กล่าวไว้ว่า เรวเต ดังนี้. บทว่า
ปฤกคามยิสฺส แปลว่า หลีกไปแล้ว ความว่า นำเข้าไปแล้ว. บทว่า
เทวคณฺสุต ได้แก่ หมู่เทวดา ชั้นดาวดึงส์ เมื่อยักษ์เหล่านั้นนำไป
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์แล้วพักไว้ใกล้ ๆ วิมานของนันทิยะอย่างนี้ นางเรวตี
เห็นวิมานนั้นสว่างจ้าเหลือเกิน เหมือนดวงอาทิตย์ จึงถามยักษ์เหล่านั้นว่า

วิมานงามมีรัศมีดังดวงอาทิตย์งามสว่างจ้า คลุม
ด้วยข่ายทองมีเทพอัปสรเกลื่อนกลาด นั้นเป็นวิมาน
ของใคร รุ่งเรืองเพียงแสงอาทิตย์ หมู่เทพนารีได้ทำ
ด้วยแก่นจันทร์ ทำวิมานให้งดงามทั้งสองด้าน วิมาน
นั้นปรากฏมีรัศมีเสมอดวงอาทิตย์ ใครขึ้นสวรรค์
บันเทิงอยู่ในวิมาน.

แม้ยักษ์เหล่านั้นก็ได้บอกแก่นางเรวดีว่า

ในกรุงพาราณสี มีอุบาสกชื่อนันทิยะ เป็นคน
ไม่ตระหนี่ เป็นทานบดี เป็นผู้รู้ต่อคำ วิมานที่มี
อัปสรกลื่อนกลาด รุ่งเรืองเพียงแสงอาทิตย์ นี้เป็น
ของอุบาสกนั้น หมู่เทพนารีได้ทำด้วยแก่นจันทร์ ทำ
วิมานในฝั่งงามทั้งสองด้าน วิมานนั้นปรากฏมีรัศมี
เสมอดวงอาทิตย์ นันทิยะอุบาสกนั้น ขึ้นสวรรค์
บันเทิงอยู่ในวิมาน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จนุทนสารลิตตา แปลว่า มีสระ
ได้ทำด้วยแก่นจันทร์. บทว่า อุภโต วิมาน ความว่า ทำวิมานให้งาม
ทั้งสองส่วน คือ ทั้งภายในและภายนอก เพราะประกอบด้วยสังคีตเป็นต้น.
ลำดับนั้น นางเรวดีกล่าวว่า

ดิฉันเป็นภรรยาของนันทิยะ เป็นเจ้าของเรือน
เป็นใหญ่ของตระกูลทั้งหมด บัดนี้ ดิฉันจักยินดีใน
วิมานของสามี ไม่ปรารถนาเห็นนรก.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อคารินี แปลว่า เป็นเจ้าของเรือน
อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ภริยา สคามินี ดังนี้ก็มี ความว่า ภริยาผู้
ร่วมทาง. บทว่า สพฺพกุลสุต อิศฺสรา ภตฺตุ ความว่า ดิฉันเป็นใหญ่
คือเป็นเจ้าของทรัพย์ทั้งหมด ของนันทิยะผู้เป็นสามีของดิฉัน ฉะนั้น
นางเรวดีจึงกล่าวว่า แม้ในบัดนี้ ดิฉันจักเป็นใหญ่ในวิมาน. บทว่า

วิมาน รมิสฺสามิ ทานานํ ความว่า ยักษ์เหล่านั้นนางเรวติไปทีนั้นก็เพื่อเล่าโลมอย่างนี้เอง. บทว่า น ปตุถเย นิรยํ ทสฺสนาย ความว่า นางเรวติกล่าวว่า ท่านทั้งหลายประสงค์จะนำดิฉันมานรกใด ดิฉันไม่ปรารถนาแม้จะเห็นนรกนั้น ที่ไหนเล่าจะอยากเข้าไป.

ยักษ์ทั้งสองนำนางผู้กำลังกล่าวอย่างนั้นแหละ ไปใกล้นรก โดยกล่าวว่า เจ้าจะปรารถนาหรือไม่ปรารถนาก็ตาม ไม่มีประโยชน์อะไรด้วยการปรารถนาของเจ้า แล้วกล่าวคาถาว่า

ແະนางตัวชั่วร้าย นี้แหละนรกของเจ้า เจ้าไม่
ทำบุญในมนุษยโลก ด้วยว่าคนตระหนี่ โกรธเคือง
มีบาปกรรมย่อมไม่ได้ความเป็นสหายของผู้ขึ้นสวรรค์.

คานานันมีเนื้อความว่า นี้แหละนรกของเจ้า คือเป็นสถานที่เจ้าจะพึงเสวยทุกข์ใหญ่ตลอดกาลนาน เพราะเหตุไร เพราะเจ้าไม่ทำบุญในมนุษยโลก ประกอบความว่า เพราะชื่อว่าบุญแม้มีประมาณน้อย เจ้ามิได้ทำไว้ในมนุษยโลก อนึ่ง สัตว์เช่นเจ้า ไม่ทำบุญอย่างนี้แล้วยังตระหนี่คือประกอบด้วยความตระหนี่ซึ่งมีลักษณะหวงแหนสมบัติของตน เป็นผู้โกรธเคือง ด้วยการให้ความโกรธเคืองเกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เป็นผู้มิมีบาปกรรม เพราะพร้อมด้วยบาปกรรมมีความโลภเป็นต้น ย่อมไม่ได้ความเป็นสหาย คือภาวะร่วมกัน ของเทวดาทั้งหลายผู้เข้าถึงสวรรค์.

ก็แหละครั้งกล่าวอย่างนี้แล้ว ยักษ์สองคนนั้นได้อันตรธานไปในที่นั่นเอง ฝ่ายนางเรวติเห็นนิรยบาลสองนายคล้าย ๆ กัน กำลังจุกคร่านางเพื่อใส่ในคูณรกชื่อสังสวกะ จึงถามถึงนรกนั้นว่า

**กุธมูตรและของไม่สะอาด เห็นกันได้เฉพาะ
หรือหนออุจจาระนี้มีกลิ่นเหม็นหรือมันพุ่งไปได้หรือ.
เมื่อนิรยบาลกล่าวค้ำนั้นว่า**

**นรกรนี้ชื่อสังสวกะ ลิกขั้วร้อยบุรุษ เป็นนรกรที่
เจ้าจะต้องหมกไหม้อยู่หลายพันปี นะเรวดี.
นางถามถึงกรรมที่เป็นเหตุให้ตนบังเกิดในนรกรนั้นว่า
ดิฉันทำกรรมชั่วด้วยกายวาจาใจหรือหนอ ดิฉัน
ได้นรกรสังสวกะ ลิกขั้วร้อยบุรุษ เพราะบาปกรรม
อะไร.**

นิรยบาลบอกกรรมนั้นของเธอว่า

**เจ้าหลอกลวงสมณะ พร้าหมณ์ และวณิก
ทั้งหลาย ด้วยมุสาวาท เจ้าทำบาปนั้นไว้
แล้วกล่าวอีกว่า**

**เพราะบาปกรรมนั้น เจ้าจึงได้นรกรสังสวกะ
ลิกขั้วร้อยบุรุษ เจ้าจะต้องหมกไหม้อยู่ในนรกรนั้น
หลายพันปี นะเรวดี.**

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สัสมโก นาม ความว่า ชื่อว่า
สังสวกะ เพราะของไม่สะอาดมีกุธและมูตรเป็นต้น หลังไหล คือไหลออก
ตลอดกาลเป็นนิจ สำหรับเจ้า มิใช่ได้นรกรสังสวกะในที่นี้อย่างเดียว
เท่านั้น.

ลำดับนั้น เพื่อแสดงว่า นางหมกใหม่ในนรกนั้นหลายพันปีมิใช่น้อยแล้วฟื้นขึ้นมาได้ ยังถูกตัดมือเป็นต้นอีก นิรยบาลได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่นางจะต้องได้ในนรกนั้นว่า

**นิรยบาลทั้งหลายตัดมือและเท้าตัดหูและจมูก
และยังมีฝูงกามารุมจิกกินเจ้าที่ตีนรณอยู่.**

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กาโกลลฉนา แปลว่า ฝูงกา เล่ากันว่า ฝูงกาเหล่านั้นรุมกันใช้จะงอยปากเหล็ก ประมาณเท่าลำตาล มีปลายคม จิกกินที่ร่างประมาณสามคาวุตของนาง หลายร้อยครั้งหลายพันครั้ง เนื้อในที่ที่ถูกควักเอาไป ก็เต็มอย่างเดิมด้วยพลังกรรม เพราะเหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า กาโกลลฉนา สมะจุจ สงุมมุข ขาทนุติ วิณนุทมานัง ดังนี้.

นางเรวติได้รำพันเพื่อต่อไปถึงเรื่องนั้น ๆ เช่นขอกลับมนุษยโลก เป็นต้น เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

**โปรดเถิด ขอท่านทั้งหลายช่วยนำดีฉันกลับ
ดีฉันจักกระทำบุญให้มาก ด้วยทาน สมจริยา
สัตถุญมะและทมะ ที่คนทั้งหลายทำแล้วจะมีความสุข
และไม่ต้องเดือดร้อนภายหลัง.**

พวกนิรยบาลกล่าวอีกว่า

**เมื่อก่อนเจ้าประมาทแล้ว บัดนี้คร่ำครวญอยู่
เจ้าจักเสวยวิบากแห่งกรรมทั้งหลาย ที่เจ้าทำไว้เอง.**

นางเรวติกล่าวอีกว่า

ใครจากเทวโลกไปสู่มนุษยโลก ถูกถามแล้ว

ฟังกล่าวคำของดิฉันอย่างนี้ว่า ขอท่านทั้งหลายจง
ถวายทาน ผ้านุ่งห่ม ที่นอน ข้าว น้ำ ในสมณ-
พรหมณ์ผู้วางอาชญาแล้ว ด้วยว่าคนตระหนี่ โกรธ
เคือง มีบาปกรรม ย่อมไม่ได้ความเป็นสหายของ
ผู้ขึ้นสวรรค์.

ดิฉันนั้นไปจากที่นี่ ได้กำเนิดเป็นมนุษย์แล้ว
จักเป็นผู้รู้ถ้อยคำของผู้ขอทานสมบุรณ์ด้วยศีล จัก
กระทำกุศลให้มาก ด้วยทาน สมจรรยา สัตตญฺมะ
และทมะแน.

ดิฉันจักปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่น จักตัดทางเข้าไป
ในที่ที่เดินไปลำบาก จักชูดบ่อ และตั้งน้ำดื่มไว้
ด้วยใจที่ผ่องใส.

ดิฉันจักเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘
ตลอด ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ แห่งปักษี และตลอด
ปาฏิหาริย์ปักษี ตำรวมในศีลทุกเมื่อ และจักไม่
ประมาทในทาน ผลกรรมนี้ ดิฉันเห็นแล้วด้วย
ตนเอง.

ลำดับนั้น พวกนิริยบาลได้โยนนางเรวดีผู้กำลัง
รำพันเพื่อดิฉันนอนอยู่อย่างนั้น จากที่นั้นลงนรกที่น่า
กลัว หัวลงดินตื่นชีพา ด้วยประการฉะนี้
นี้เป็นคำของพระสังคีติกาจารย์.

นางเรวดีได้กล่าวคาถาสวดท้ายอีกว่า

เมื่อก่อน ดิฉันได้เป็นคนตระหนี่ บริภาษ-
สมณพราหมณ์ และหลอกลวงสามีด้วยเรื่องไม่จริง
จึงหมกไหม้ในนรกที่นรกแล้ว ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น คากล่าวว่า อหิ ปุเร มจฺจฺริณี นี้ นางเรวดีผู้
บังเกิดในนรกกล่าว นอกนี้ ฟังทราบว่าคุณยังไม่บังเกิดในนรกกล่าวไว้
คำที่เหลือ เข้าใจง่ายทั้งนั้นแล.

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลเรื่องนางเรวดีถูกพวกยักษ์จับนำไป แต่พระ-
ผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสเรื่องนี้
ตั้งแต่ต้น ทรงแสดงพระธรรมโดยพิสดารยิ่งขึ้น จบเทศนา ชนเป็นอัน
มากได้บรรลุโศคาปัตติผลเป็นต้น เรื่องนี้ เรียกว่า เรวดีวิมาน เพราะ
โดยมากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนางเรวดีโดยแท้ แต่เพราะนางเรวดีไม่ใช่
เทวดามีวิมาน ทั้งเรื่องนี้ก็ประกอบด้วยสมบัติวิมานของนันทิเทพบุตร
เป็นต้น ฉะนั้น พระสังคิติกายจารย์จึงยกขึ้นสู่สังคายนาไว้ในฝ่ายปฐวิมาน
นั้นแล บัณฑิตฟังทราบดังนี้.

จบอรรถกถาเรวดีวิมาน

๓. นัตตมาณวกวิมาน

ว่าด้วยนัตตมาณวกวิมาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกะนัตตมาณพวว่า

[๕๓] บรรดาผู้กล่าวสอนอยู่ (ศาสดา) ผู้ใด เป็นผู้ประเสริฐในมนุษย์ เป็นศากยมุณี เป็นภควา ผู้ทำกิจเสร็จแล้ว ถึงฝั่งแล้ว พรั่งพร้อมด้วยพลและ วิริยะ เธอจงเข้าถึงผู้นั้น ผู้เป็นสุคต เป็นสรวณะ เธอ จงเข้าถึงพระธรรมที่ตำรอกราคะ ไม่หวั่นไหว ไม่ เสรีโศก เป็นอสังขตธรรม ไม่ปฏิกุศล ไพบเราะ ชื่อตรง จำแนกไว้ นี้เป็นสรวณะ บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวทานที่ถวายในท่านเหล่านี้ว่ามีผลมาก ท่าน เหล่านี้ คือ อริยบุคคลสี่คู่ เป็นบุคคลแปด ผู้แสดง ธรรม เธอจงเข้าถึงพระสงฆ์นี้เป็นสรวณะ.

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถามเทพบุตรว่า

พระอาทิตย์ในท้องฟ้าก็ไม่สว่าง พระจันทร์ก็ ไม่สว่าง ดาวฤกษ์ผู้สตะก็ไม่มีสว่างเหมือนวิมานนี้ มี รัศมีสว่างมากไม่มีที่เปรียบ ท่านเป็นใคร จากดาว- ดิษฐ์มาสู่แผ่นดิน มีรัศมีเกิน ๒๐ โยชน์ ตัดรังสี พระอาทิตย์ และทำกลางคืนให้เป็นเหมือนกลางวัน วิมานของท่านงามบริสุทธิผู้คุด่อง มีดอกปทุมมาก มีดอกบุนนิกงาม เกลื่อนกลาดไปด้วยดอกไม้

ทั้งหลาย งามไม่น้อย คลุมด้วยข่ายทองที่ปราศจาก
ละอองธุลี สว่างอยู่ในอากาศ เหมือนดวงอาทิตย์
วิมานของท่านบริบูรณ์ด้วยเหล่าอัปสร ผู้ทรงผ้าแดง
และผ้าเหลือง หอมตลบด้วยกฤษณา ประยงค์ และ
จันทน์ มีองค์และผิวพรรณเปล่งปลั่งดั่งทอง เหมือน
ห้องฟ้าเต็มไปด้วยดวงดาวทั้งหลาย ทวยเทพบุตร
และเทพธิดาในวิมานนี้มีมาก หลายหลากวรรณะ มี
อาภรณ์ประดับด้วยดอกไม้ มีใจดี มีกรองทอง นุ่งห่ม
ด้วยอาภรณ์ที่เป็นทอง โขยกลิ่นหอมลอยไปตามลม
นี้เป็นวิบากแห่งการตำรวมอะไร ท่านเกิดในวิมานนี้
ด้วยผลแห่งกรรมอะไร และท่านได้วิมานนี้โดยวิธีใด
ท่านถูกเราถามแล้ว เชิญบอกตามสมควรแก่วิธีนั้น
ด้วยเถิด.

เทพบุตรกราบทูลว่า

พระศาสดาเสด็จมาพบมาณพในทางนี้ ด้วย
พระองค์เอง เมื่อทรงอนุเคราะห์ได้ตรัสสอนแล้ว
ฉันทมาณพฟังธรรม ของพระองค์ผู้เป็นรัตนะ อัน
ประเสริฐ ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์จักกระทำตาม
พระองค์ตรัสสอนว่า เธอจงเข้าถึงพระชินวรผู้ประ-
เสริฐ ทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า ไม่รู้
แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัส ของพระองค์

อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า จงอย่าฆ่าสัตว์
อย่าประพฤติกกรรมไม่สะอาดต่าง ๆ ผู้มีปัญญา
ทั้งหลายไม่สรรเสริญความไม่สำรวมในสัตว์ทั้งหลาย
เลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้
กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัส
ของพระองค์อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า
อย่าเป็นผู้มีความสำคัญของที่เจ้าของมิได้ให้ แม้ที่
ชนอื่นรักษาไว้ ว่าเป็นของควรถือเอา ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภาย
หลังได้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์อย่างนั้น
ทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า อย่าได้ล่วงเกินภริยา
ของคนอื่น ที่คนอื่นรักษา นั้นเป็นสิ่งไม่ประเสริฐ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า
ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์
อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า อย่าได้กล่าว
เรื่องจริงเป็นเท็จ ผู้มีปัญญาทั้งหลายไม่สรรเสริญ
มุสาวาทเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์
ได้กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระ-
ดำรัสของพระองค์อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัส
สอนว่า จงงดเว้นน้ำเมา ซึ่งเป็นเครื่องให้คน
ปราศจากสัญญานั้นทั้งหมด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้

กระทำตามพระดำรัสของพระองค์อย่างนั้นทีเดียว
ข้าพระองค์นั้นถือสิกขาบท ๕ ในศาสนานี้ ปฏิบัติใน
ธรรมของพระตถาคต ได้ไปยังทางสองแพร่ง ท่วม
กลางพวกโจร พวกโจรเหล่านั้นมาข้าพระองค์ที่ทาง
นั้นเพราะโภคะเป็นเหตุ.

ข้าพระองค์ระลึกถึงกุศลนี้เพียงเท่านี้ กุศลอื่น
นอกจากนั้น ของข้าพระองค์ไม่มี ด้วยกรรมอัน
สุจริตนั้น ข้าพระองค์จึงเกิดในหมู่เทวดาชาวไตรทิพย์
พร้อมด้วยสิ่งที่ปรารถนา ขอพระองค์โปรดดู
วิบากแห่งการตำรวมชั่วขณะครู่หนึ่ง ด้วยการปฏิบัติ
ธรรมตามสมควร ซึ่งเหมือนรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ คน
เป็นอันมาก ผู้มีกรรมตำทราวมุ่งดูข้าพระองค์ ก็นึก
กระหึ่ม โปรดดูเถิด ข้าพระองค์ถึงสุคติและถึง
ความสุขด้วยเทศนาเล็กน้อย ก็เหล่าสัตว์ผู้ฟังธรรม
ของพระองค์ติดต่อกันเหล่านั้น เห็นที่จะสัมผัสพระ-
นิพพานอันเป็นแดนเกษมเป็นแน่ กรรมที่ทำเมื่อน้อย
ก็มีวิบากใหญ่ ไพบูลย์ เพราะธรรมของพระตถาคต
แท้ๆ โปรดดูเถิด เพราะเป็นผู้ได้ทำบุญไว้
ฉัตตมาณพจึงเปล่งรัศมีสว่างตลอดแผ่นปฐพี เหมือน
ดั่งดวงอาทิตย์.

คนพวกหนึ่งประชุมปรึกษากันว่า กุศลนี้เป็น

อย่างไร พวกเราจะประพตีกุศลอะไร พวกเรานั้น
ได้ความเป็นมนุษย์แล้ว ฟังปฏิบัติมนุษยธรรม มีศีล
กันอยู่อีกทีเดียว พระศาสดาทรงมีอุปการะมาก ทรง
อนุเคราะห์อย่างนี้ เมื่อข้าพระองค์ถูกโจรมาชิงทรัพย์
ยังกลางวันแสดๆ อยู่เลย ข้าพระองค์นั้น เป็นผู้
เข้าถึงพระผู้มีพระนามอันเป็นสัจจะ ขอพระองค์
โปรดอนุเคราะห์เถิด พวกข้าพระองค์ทั้งหลายขอฟัง
ธรรมอีก ชนเหล่าใดในศาสนานี้ละกามราคะอนุสัย
คือภวราคะ และโมหะ ละได้ขาด ชนเหล่านั้น
ย่อมไม่ต้องนอนในครรภ์ ก็เกิดอีก เพราะถึง
ปรินิพพานดับทุกข์ เย็นสนิทแล้ว.

จบอรรถมาถาววิมาน

อรรถกถาอรรถมาถาววิมาน

อรรถมาถาววิมาน มีคำกล่าว โย วทติ ปวโร มนุเชสุ เป็นต้น.

อรรถมาถาววิมานเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
สมัยนั้น มีมาณพพราหมณ์ชื่อฉัตตะ เป็นบุตรที่ได้มาโดยยาก ของพราหมณ์
คนหนึ่ง ในเสตัพยนคร มาณพนั้นเจริญวัยแล้ว บิดาส่งไปอุทิศถวายบุตร

เรียนมนต์และฐานวิชาทั้งหลายในสำนักของพราหมณ์ชื่อโปกขรชาติ ไม่นานนักก็สำเร็จการศึกษาในศิลปพราหมณ์ เพราะเป็นคนมีปัญญาและไม่เกียจคร้าน เขากล่าวกะอาจารย์ว่า กระผมศึกษาศิลปะในสำนักของท่านอาจารย์แล้ว กระผมจะให้ทักษิณาค่าบูชาครูแก่ท่านอาจารย์อย่างไร อาจารย์กล่าวว่า ธรรมดาทักษิณาค่าบูชาครู ต้องพอเหมาะแก่ทรัพย์สมบัติของอันตเวาสิก เธอจงนำหยาปณะมาพั้นหนึ่ง ฉัตตมานพกราบอาจารย์กลับไปเสตัพยนคร ให้อุบัติมารดา บิดามารดาก็ชื่นชมยินดีกระทำปฏิสันถารต้อนรับ เขาบอกความนั้นแก่บิดา กล่าวว่า โปรดให้ของที่ควรจะให้แก่นันเกิด ฉันทจักให้ค่าบูชาครูในวันนี้แหละแล้วจักกลับมา บิดามารดากล่าวกะเขาว่า ลูก วันนี้ค่าแล้ว พรุ่งนี้ค่อยไป แล้วนำหยาปณะทั้งหลายออกมาผูกเป็นห่อแล้ววางไว้.

พวกโจรรู้เรื่องนั้น แอบอยู่ในป่าชฎูแห่งหนึ่ง ในทางที่ฉัตตมานพจะไป ด้วยคิดว่า จักฆ่ามานพแล้วชิงเอาหยาปณะทั้งหลายเสีย.

เวลาใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากมหากรุณาสมาบัติ ทรงตรวจดูโลกอยู่ ทรงเห็นว่า ฉัตตมานพจะดำรงอยู่ในสภาวะและศีล เขาจักถูกพวกโจรฆ่าตายไปบังเกิดในเทวโลก มาจากเทวโลกกับวิมานและบริษัทที่ประชุมกันในที่นั้นจะตรัสรู้ธรรม จึงเสด็จไปก่อนประทับนั่ง ณ โคนคันไม้แห่งหนึ่ง ในทางเดินของมานพ มานพถือเอาทรัพย์ค่าบูชาอาจารย์ ไปจากเสตัพยนคร มุ่งหน้าไปอุกกัฏฐนคร เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งอยู่ในระหว่างทาง จึงเข้าไปเฝ้ายืนอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอจักไปไหน กราบทูลว่า ข้าแต่ท่านพระโคตม ข้าพระองค์จักไปอุกกัฏฐนคร เพื่อให้ทักษิณาค่าบูชาครู แก่โปกขรชาติ

พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ของข้าพระองค์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า มาณพ เธอรู้สัณณะ ๓ และศีล ๕ หรือ เมื่อมาณพกราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่รู้สัณณะ ๓ และศีล ๕ เหล่านั้นว่ามีและเป็นเช่นไร ทรงประกาศผลานิสงส์ของการถึงสัณณะและการสมาทานศีล ๕ ว่า นี่เป็นเช่นนี้แล้วตรัสว่า มาณพ เธอจงเรียนวิธีถึงสัณณะก่อน มาณพทูลขอว่า สาธุ ข้าพระองค์จักเรียน ขอพระองค์โปรดตรัสบอกเถิด พระเจ้าข้า เมื่อทรงแสดงวิธีถึงสัณณะโดยประพันธ์เป็นคาถา สมควรแก่อัธยาศัยของมาณพนั้น ได้ตรัสคาถา ๓ คาถาว่า

บรรดาผู้กล่าวสอนอยู่ [สาธดา] ผู้ใดเป็นผู้
ประเสริฐในมนุษย์ เป็นศากยมุนี เป็นภควา ผู้ทำกิจ
เสร็จแล้ว ถึงฝั่งแล้ว พรั่งพร้อมด้วยพลและวิริยะ
เธอจงเข้าถึงผู้นั้น ผู้เป็นสุคต เป็นสัณณะ เธอจงเข้า
ถึงพระธรรมที่ตำรอรากะ ไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก
เป็นอสังขตธรรมไม่ปฏิกุศล ไพบเราะ ชื่อตรง จำแนก
ไว้ดีนี้ เป็นสัณณะ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวทานที่ถวาย
ในทานเหล่าใดว่ามีผลมาก ทานเหล่านั้น คือ อริย-
บุคคลสี่คู่ เป็นบุคคลแปด ผู้แสดงธรรม เธอจงเข้า
ถึงพระสงฆ์นี้ เป็นสัณณะ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โย เป็นคำไม่กำหนดแน่. ด้วยบทว่า ตัน
นี้ ฟังทราบกำหนดแน่ ของบทนั้น. บทว่า วทตี แปลว่า ผู้กล่าวอยู่.
บทว่า ปวโร แปลว่า ประเสริฐ อธิบายว่า สูงสุดของผู้กล่าวทั้งหลาย

คือประเสริฐในหมู่นักพูด. บทว่า มนุเชสุ เป็นการแสดงไวยากรณ์อย่างอุกฤษฏ์ เหมือนบทว่า สตุธา เทวมนุสฺसानํ ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ประเสริฐ ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายบ้าง ของพรหมทั้งหลายบ้าง ของเหล่าสัตว์ทั้งหลายบ้าง. อนึ่ง บทว่า มนุเชสุ ท่านกล่าวเพราะความที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอุบัติในหมู่มนุษย์ในภพก่อน เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ท่านจึงกล่าวว่า สกฺขมฺหิ. บทว่า สกฺขมฺหิ ความว่า ชื่อว่า สักกะ เพราะเป็น โอรสของราชตระกูลสักกะ ชื่อว่า มฺหิ เพราะประกอบด้วยกายโมเนย (ความนิ่งทางกาย) เป็นต้น และเพราะรู้ไวยาธรรมหมดสิ้นไม่เหลือเลย เหตุนี้จึงชื่อว่า สกฺขมฺหิ. ชื่อว่า ภควา เพราะเหตุ ๔ ประการ มีความเป็นผู้มีภาคะ เป็นต้น ชื่อว่า ทำกิจเสร็จแล้ว เพราะทำคือให้ สำเร็จกิจ ๑๖ อย่าง ต่างโดยมีปริญาภิธานเป็นต้น ที่จะต้องทำด้วย มรรค ๔ ชื่อว่า ปารคตะ (ถึงฝั่งแล้ว) เพราะถึง คือบรรลุด้วย ญาณของพระสยัมภู ผู้ตรัสรู้เองซึ่งฝั่ง คือฝั่งโน้นของสักกายะ ได้แก่ นิพพาน ชื่อว่า พริ้งพร้อมด้วยผลและวิริยะ เพราะประกอบด้วยพลังกาย ซึ่งไม่มีใครเหมือน ด้วยพลังญาณอันไม่สาธารถทั่วไปแก่ผู้อื่น และด้วยความเพียรคือสัมมัปปธาน ๔ อย่าง ชื่อว่า สุกต เพราะเสด็จถึงฐานะที่ดี เพราะเสด็จไปโดยชอบ และเพราะตรัสโดยชอบ เธอจึงถึง จงเข้าถึง ซึ่งท่านผู้นั้น ผู้เป็นสุกต เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่ง เป็นที่พึ่งไปเบื้องหน้า เป็นที่ช่วยต่อต้านทุกข์ในอบายและทุกข์ใน วัฏฏะ จำเดิมแต่วันนี้ไป เธอจงคบคือจงเสพอว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นี้ เป็นสรณะ เป็นที่ช่วยต่อต้าน เป็นที่เร้น เป็นที่ไปในเบื้องหน้า เป็นคฤ เป็นที่พึ่งอาศัย ของเรา ดังนี้ ด้วยการกำจากสิ่งที่ไม่เป็น

ประโยชน์ ด้วยการพัฒนาเจริญแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ เธอจึงรู้อย่างนี้ หรือจงคบหา [เสพ] เนื้อความมีดังนี้.

ท่านกล่าวอริยมรรค ด้วยบทว่า **รากวิราคะ** จริงอยู่ พระอริยะทั้งหลายย่อมสํารอราคะแม่ที่อบรมมาตลอดกาลที่ไม่มีเบื้องต้น ด้วยอริยมรรคนั้น. บทว่า **อเนญชฌโมสกั** ได้แก่ อริยผล จริงอยู่ อริยผลนั้น ท่านเรียกว่า **อเนญชะ** **อโสกะ** เพราะสงบตัณหากล่าวคือความอยาก เหลือเกิน และกิเลสทั้งหลายที่มีความโสภเป็นนิमितส่วนที่เหลือได้ โดยประการทั้งปวง. บทว่า **ธมฺมํ** ได้แก่ สภาวธรรมที่พึงถือเอา จริงอยู่ ธรรมที่พึงถือเอาโดยสภาวะนี้ ก็คือมรรคผลและนิพพาน ไม่พึงถือเอา โดยเป็นบัญญัติธรรม เหมือนอย่างปริยัติธรรม. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ธมฺมํ** ได้แก่ ปรมัตถธรรม อธิบายว่า พระนิพพาน ที่ปัจฉิมเป็นอันมาก ประชุมกันกระทำ ชื่อ **สังขตะ**. ชื่อ **อสังขตะ** เพราะปัจฉิมเป็นอันมาก ประชุมกันทำมิได้ อสังขตะนั้นแหละ คือพระนิพพาน ชื่อว่าไม่เป็นที่ปฏิกุศล เพราะเป็นที่ไม่มีสิ่งปฏิกุศลแม้จะอะไร ๆ ชื่อว่าไพบราคะ เพราะปรารณากัน นักแม่ทุกเวลา ไม่ว่าเวลาฟัง เวลาสอบสวน เวลาปฏิบัติ ชื่อว่า ชื่อตรง เพราะทรงประกาศไว้ดี เหตุที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศด้วยปฏิภาณ สัมปทาที่มีพระสัพพัญญุตญาณเป็นที่พึงพาอาศัยและเพราะเป็นธรรมละเอียดอ่อน ชื่อว่า จำแนกไว้ดี เพราะจำแนกได้ด้วยดีซึ่งเนื้อความที่ควรจำแนก โดยเป็นขั้นเป็นต้น โดยเป็นกุศลเป็นต้น และเป็นอุทเทสเป็นต้น ด้วย บททั้งสาม ก็ตรัสเฉพาะปริยัติธรรมเท่านั้น ด้วยเหตุที่นั่นแหละ จึงตรัส บทว่า **อิมํ** เพื่อทรงแสดงให้ประจักษ์ทั้งสองฝ่าย ต่อหน้าเขาซึ่งแม้ กำลังฟังอยู่เหมือนที่พระองค์ตรัสอยู่ แม้ในเวลาที่โจรฆ่าชิงทรัพย์เหมือน

เวลาเหตุการณ์มาปรากฏในพระญาณ. บทว่า **ธมฺมํ** ความว่า ชื่อว่าธรรม เพราะอรรถว่า ทรงไว้ซึ่งเหล่าสัตว์ผู้ปฏิบัติจริง ไม่ให้ตกไปสู่ทุกข์ในอบาย บทนี้เป็นคำทั่วไปแก่ธรรมทั้ง ๔ อย่าง จริงอยู่ ถึงประยัตติธรรมก็ทรงสัตว์ไว้ไม่ให้ตกไปสู่ทุกข์ในอบาย เพราะการปฏิบัติจริง แม้เพียงดำรงอยู่ในสภาวะและศีลทั้งหลาย และวิมานนี้แหละ ฟังทราบว่ สาธกความข้อนีเพื่อทรงแสดงธรรมตามที่กล่าวแล้วให้ประจักษ์ชัดโดยภาวะทั่ว ๆ ไป จึงได้ตรัสว่า **อิมํ** อีก.

บทว่า **ยตุถ** ได้แก่ ในอริยสงฆ์ใด. บทว่า **ทินฺนํ** ได้แก่ ไทยธรรมมีข้าวเป็นต้นที่บริจาคนั้นแล้ว. ในบทว่า **ทินฺนํมหฺพผลํ** ท่านลบนิกหิตเพื่อสะดวกในการผูกคานา ในคฺุ่บุรุษสี่ ที่กล่าวไว้โดยคำเป็นต้นว่า พระโศคาบัน พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโศคาปัตติผล ดังนี้ชื่อว่าผู้สะอาด เพราะหมดจดจากของไม่สะอาดคือกิเลสอย่างเด็ดขาดทีเดียว.

บทว่า **อฏฺฐ** ได้แก่ บุคคลแปด เพราะกำหนดเป็นคน ๆ โดยมีได้จัด ท่านที่ตั้งอยู่ในมรรคกับท่านที่ตั้งอยู่ในผล เป็นคู่ ๆ และในบทว่า **ปฺกฺกฺล-ธมฺมทสา** นี้ ท่านทำให้สั้นแสดงไว้ ก็เพื่อสะดวกในการผูกคานานั้นเอง.

บทว่า **ธมฺมทสา** ได้แก่ ผู้เห็นธรรมคืออริยสัจ ๔ และธรรมคือนิพพาน โดยประจักษ์ ชื่อว่าสงฆ์ เพราะเบียดเสียดไม่ใช้เสียดสีด้วยทฤษฎีสามัญญตา.

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสวิธีถึงสภาวะพร้อมด้วยทรงชี้คุณของสภาวะด้วยคานา ๓ คานาอย่างนี้แล้ว มาณพเมื่อจะประกาศวิธีถึงสภาวะตั้งอยู่ในหทัยของตน โดยมุขคือระลึกถึงคุณของสภาวะนั้น ๆ จึงน้อมรับคานานั้น ๆ โดยนัยเป็นต้นว่า โย **วทตํ ปวโร** ในลำดับแห่งคานานั้น ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศสิกขาบท ๕ ทั้งโดยปฐมทั้งโดยผลานิสงส์

ได้ตรัสวิธีสมาทานสิกขาบทเหล่านั้น แก่มาณพผู้น้อมรับอย่างนี้แล้ว
มาณพนั้นทบทวนแม้วิธีสมาทานนั้นด้วยดี มีใจเลื่อมใส กราบทูลว่า
ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระองค์จักไปละ แล้วระลึกคุณพระรัตนตรัย
เดินไปตามทางนั้นเอง แม้พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระพุทธานุญาตว่า กุศล
เพียงเท่านี้ของมาณพนี้ พอที่จะให้เกิดในเทวโลก แล้วได้เสด็จไปพระ-
วิหารเชตวันอย่างเดิม.

เมื่อมาณพมีจิตเลื่อมใส ตั้งอยู่ในสภาวะทั้งหลายด้วยความเป็นผู้มี
จิตตูปบาทเป็นไปว่า ข้าพเจ้าเข้าถึงสภาวะ ดังนี้ โดยกำหนดคุณพระ-
รัตนตรัย และตั้งอยู่ในศีลทั้งหลาย ด้วยอธิฐานศีล ๕ ตามนัยที่พระผู้มี-
พระภาคเจ้าตรัสไว้ นั่นแล กำถังเดินระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยตามนัยนั้นแล
พวกโจรก็กรูกันมาที่หนทาง มาณพไม่ใส่ใจพวกโจรเหล่านั้น เดินระลึก
ถึงคุณพระรัตนตรัยอย่างเดียว โจรคนหนึ่งยื่นช้อนในระหว่างพุ่มไม้ เอา
ลูกธนูอาบยาพิษแทงอย่างฉับพลัน ทำให้เขาสิ้นชีวิต แล้วยึดหอกหาปณะ
เหล็กไปพร้อมกับพวกสหายของตน ฝ่ายมาณพทำกาลแล้วตายไปบังเกิด
ในวิมานทอง ๓๐ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเหมือนหลับแล้ว
ตื่นขึ้น มีอุปสรรพหนึ่งแฉกล้อม มีอศภาพประดับด้วยเครื่องประดับ
มีภาระ ๖๐ เล่มเกวียน รัศมีของวิมานนั้นแผ่ไปกว่า ๒๐ โยชน์.

ครั้งนั้น พวกมนุษย์ชาวเสตัพยนครเห็นมาณพทำกาลแล้ว จึงไป
เสตัพยนคร บอกแก่บิดามารดาของมาณพนั้น พวกชาวบ้านอุกกัฏฐะก็ไป
อุกกัฏฐนคร บอกแก่โปกขรชาติพราหมณ์ บิดามารดาของมาณพนั้น
พวกญาติและมิตร และโปกขรชาติพราหมณ์พร้อมด้วยบริวาร มีน้ำตา
ไหลอาบหน้าร้องไห้ไปประเทศนั้น ส่วนมากชาวเสตัพยะ ชาวอุกกัฏฐะ

และชาวอินฉานังคละ ก็ได้ประชุมกัน.

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้ามีพระดำริว่า เมื่อเราไป ถัดตามาณพ-
เทพบุตรจะมาพบเรา เราจักให้เขาผู้มาแล้วกล่าวถึงกรรมที่ทำได้ ให้ทำ
ผลแห่งกรรมให้ประจักษ์ แล้วเราจักแสดงธรรม มหาชนจักตรัสรู้ธรรม
ด้วยอาการอย่างนี้ ครั้นมีพระดำริแล้ว พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่เสด็จเข้าไป
ยังประเทศนั้น ประทับนั่งเปล่งพระพุทธรังสีมีพรรณ ๖ ประการ ณ โคน
ต้นไม้แห่งหนึ่ง ครั้งนั้น แม้ถัดตามาณพเทพบุตรตรวจดูสมบัติของตน
ทบทวนเหตุแห่งสมบัตินั้น เห็นการถึงสรณะและการสมาทานศีล เกิด
ความประหลาดใจ เกิดความเลื่อมใสมากในพระผู้มีพระภาคเจ้า คิดว่า
เราจักไปถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า และไหว้ภิกษุสงฆ์ ในบัดนี้แหละ
และจักทำคุณพระรัตนตรัยให้ปรากฏแก่มหาชน เทพบุตรอาศัยความเป็น
ผู้กตัญญู กระทำประเทศแห่งป่านั้นทั้งหมดให้มีแสงสว่างเป็นอันเดียวกัน
มาพร้อมกับวิมาน ลงจากวิมาน ปรากฏองค์ให้เห็นพร้อมด้วยบริวาร
หมู่ใหญ่ เข้าไปหมอบถวายบังคมด้วยเศียรเกล้าแทบพระยุคลบาทของ
พระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วยืนประคองอัญชุลีอยู่ มหาชนเห็นดังนั้นมีความ
ประหลาดอัศจรรย์ว่า นี่ใครหนอ เทวดาหรือพรหมพากันเข้าแวดล้อม
พระผู้มีพระภาคเจ้า.

พระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะทรงทำบุญกรรมที่เทพบุตรนั้นกระทำ
ไว้ให้ปรากฏ ได้ตรัสไต่ถามเทพบุตรนั้นว่า

พระอาทิตย์ในท้องฟ้าก็ไม่สว่าง พระจันทร์ก็

ไม่สว่าง ดาวฤกษ์ผู้สะก๊ก็ไม่สว่างเหมือนวิมานนี้ มี

รัศมีสว่างมาก ไม่มีที่เปรียบ ท่านเป็นใคร จาก
ดาวดึงส์มาสู่แผ่นดิน รัศมีมีเกิน ๒๐ โยชน์ ตัดรังสี
พระอาทิตย์ และทำกลางคืนให้เป็นเหมือนกลางวัน
วิมานของท่านงามบริสุทธิ์ผุดผ่อง มีดอกปทุมมาก มี
ดอกบุณฑริกงามกลิ่นกลาดไปด้วยดอกไม้ทั้งหลาย
งามไม่น้อย คลุมด้วยข่ายทองที่ปราศจากละออง
ธุลี สว่างอยู่ในอากาศ เหมือนดวงอาทิตย์ วิมาน
ของท่านบริบูรณ์ด้วยเหล่าอัปสรผู้ทรงผ้าแดงและผ้า
เหลือง หอมตลบด้วยกฤษณา ประยงค์ และจันทน์
มืองค์และผิวพรรณเปล่งปลั่งดั่งทอง เหมือนท้องฟ้า
เต็มไปด้วยดวงดาวทั้งหลาย ทวยเทพบุตรและเทพธิดา
ในวิมานนี้มีมาก หลายหลากวรรณะ มีอาภรณ์
ประดับด้วยดอกไม้ มีใจดี มีกรองทอง นุ่งห่มด้วย
อาภรณ์ที่เป็นทอง ไชยกลิ่นหอมลอยไปตามลม นี้
เป็นวิบากแห่งการตำรวมอะไร ท่านเกิดในวิมานนี้
ด้วยผลแห่งกรรมอะไร และท่านได้วิมานนี้โดยวิธีใด
ท่านถูกเราถามแล้ว เชิญบอกตามสมควรแก่วิธีนั้น
ด้วยเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตปติ แปลว่า ช่อมสว่าง. บทว่า
นภสมิ แปลว่า ในอากาศ. บทว่า สุสุโส แปลว่า หมู่ดาวฤกษ์สุสสะ.
บทว่า อตุลล์ แปลว่า ไม่มีที่เปรียบหรือประมาณไม่ได้ ท่านอธิบายคำนี้

ไว้ว่า วิมานของท่านนี้ ไม่มีที่เปรียบ ประมาณไม่ได้ สว่างมาก คือสว่าง
ไปในอากาศ จากวิมานนั้น ๆ แหะละ เพราะส่องใสอันใด ดวงดาว
ทั้งหลายย่อมไม่สว่างเหมือนฉนั้นนั้น พระจันทร์ก็ไม่สว่าง ดาวเหล่านั้น
ไม่ต้องพูดถึง แม้พระอาทิตย์ก็ยังไม่สว่างเท่า ท่านเป็นใครถึงได้เป็น
อย่างนี้ จากเทวโลกมายังภูมิประเทศนี้ ขอจงบอกกล่าวแก่มหาชนนี้
ทำความข้อนั้นให้ปรากฏ.

บทว่า **ฉินฺทิตฺติ** แปลว่า ตัดขาด ความว่า ต่อด้านไม่ให้เป็นไป.
บทว่า **รํสี** แปลว่า รัศมีทั้งหลาย. บทว่า **ปภฺงฺกรสุตฺต** แปลว่า ของ
ดวงอาทิตย์ ก็รัศมีของวิมานนั้น แผ่ไปโดยรอบ ๒๕ โยชน์ เพราะเหตุ
นั้นท่านจึงกล่าวว่า **สาธิกวิสตฺติโยชนานิ** อภา คังนี้. บทว่า **รตุตฺติมฺปิ**
จ ยถา ทิว กโรตฺติ ความว่า วิมานของท่านกำจัดความมืดด้วยรัศมีของ
ตน ทำแม้ภคราตรีให้เป็นเหมือนภคกลางวัน ชื่อว่า บริสุทธิ์ เพราะ
สะอาดทั้งภายในและภายนอก โดยรอบ ๆ ชื่อว่า ผุดส่อง เพราะไม่มี
มลทินโดยประการทั้งปวง ชื่อว่า งาม เพราะดี.

บทว่า **พหุปทุมวิจิตรบุณฺทริกํ** ได้แก่ ดอกบัวแดงหลายอย่าง
มากมาย และดอกบัวขาวมีสิ่งงดงาม อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ดอกบัวขาว
ชื่อว่าปทุม ดอกบัวแดงชื่อว่า บุณฺทริก. บทว่า **โวภินฺณํ กุสุเมหิ**
ความว่า เกือบไปด้วยดอกไม้อื่น ๆ นานาชนิด. บทว่า **เนกจิตฺตุ**
ความว่า งามอย่างต่าง ๆ ด้วยมาลากรรมและลดากรรมเป็นต้น. บทว่า
อรชวริชเหม ชาลจฺจนฺนํ ความว่า ปราศจากละอองเอง และคลุมด้วย
ข่ายทองที่ปราศจากธุลี ไม่มีโทษ.

บทว่า **รตุตคมุขปลีตวาเสสาหิ** แปลว่า ด้วยผ้าแดงทั้งหลาย และ ด้วยผ้าเหลืองทั้งหลาย จริงอยู่ เทพธิดาองค์หนึ่งนุ่งห่มผ้าทิพย์สีแดง ย่อม ทำให้ผ้าทิพย์สีเหลือง เหลืองยิ่งขึ้น อีกองค์หนึ่งนุ่งห่มผ้าทิพย์สีเหลือง ย่อมทำให้ผ้าทิพย์สีแดง แดงยิ่งขึ้น ท่านหมายความว่าดั่งนั้น จึงกล่าวว่า **รตุตคมุขปลีตวาเสสาหิ** ดังนี้. บทว่า **อครูปิยงฺกฺจนฺทฺนุสฺสทาหิ** ความว่า หอมฟุ้งด้วยกลิ่นกฤษณา ด้วยดอกประสงค์ และด้วยกลิ่นจันทน์ทั้งหลาย อธิบายว่า อบอุ่นไปด้วยกลิ่นกฤษณาอันเป็นทิพย์เป็นต้น. บทว่า **กญฺจนฺตฺนุญฺนิกฺตฺตฺจาหิ** แปลว่า มีผิวละเอียดอ่อนคล้ายทอง. บทว่า **ปริปุริ** ความว่า เต็มไปด้วยเทพธิดาผู้เที่ยวไปในที่นั้น ๆ และขับร้องเสียงประสาน.

บทว่า **พฺหุเกตุถ** แปลว่า ในวิมานนี้มาก. บทว่า **อนฺเภาวณฺณา** แปลว่า มีรูปต่าง ๆ. บทว่า **กฺุสุมวิภูสิตาภรณา** ความว่า มีทิพยาภรณ์ประดับด้วยดอกไม้ทิพย์ทั้งหลาย เพื่อโชยกลิ่นหอมเป็นพิเศษ. บทว่า **เอตุถ** แปลว่า ในวิมานนี้. บทว่า **สฺมฺนา** แปลว่า มีใจดี คือมีจิตเบิกบาน. บทว่า **อนิลปมฺลฺจिता ปวฺนฺติ สฺสุรฺภิ** ความว่า ย่อมโชยกลิ่นหอมของดอกไม้ทั้งหลายที่มีกลิ่นลอยไปตามลม เพราะเป็นดอกไม้แก่และบานแล้ว เหมือนพวงกลีบหลุดด้วยลม อาจารย์บางท่านกล่าวว่า **อนิล-ปฺรุปีตา** อันลมขจัดแล้วดั่งนี้ก็มี ความว่า ดอกไม้ทองถูกลมพัดแผ่ว ๆ ชื่อว่า มีกรองทอง เพราะเครื่องประดับมีเปลือกไม้ทองเป็นต้นแผ่ไปที่ช่องผมเป็นต้น ชื่อว่า นุ่งห่มด้วยอาภรณ์ที่เป็นทอง เพราะมีสรีระปกปิดด้วยอาภรณ์อันเป็นทองโดยมาก ด้วยบทว่า **นรฺนาริโย** ทรงแสดงว่า ในวิมานของท่านนี้ มีเทพบุตรและเทพธิดามาก.

บทว่า อิงฺฆ เป็นนิบาต ในอรรถว่า เตือน. บทว่า ปุณฺโฆ
แปลว่า อันเราถามแล้ว อธิบายว่า เพื่อผลกรรมประจักษ์ชัด แก่
มหาชนนี้.

ลำดับนั้น เทพบุตรได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

พระศาสดาเสด็จมาพบมาณพในทางนี้ ด้วย
พระองค์เอง เมื่อทรงอนุเคราะห์ ได้ตรัสสอนแล้ว
ฉัตตมาณพฟังธรรมของพระองค์ผู้เป็นรัตนอันประ-
เสริฐ ได้กราบทูลว่า ข้าพระองค์จักกระทำตาม
พระองค์ตรัสสอนว่า เธอจงเข้าถึงพระชินวรผู้
ประเสริฐ ทั้งพระธรรมและภิกษุสงฆ์ เป็นสละ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า
ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัสของ
พระองค์ อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า จง
อย่าฆ่าสัตว์ อย่าประพฤติกกรรมไม่สะอาดต่าง ๆ ผู้มี
ปัญญาทั้งหลายไม่สรรเสริญความไม่สำรวมในสัตว์
ทั้งหลายเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระ-
องค์ได้กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระ-
ดำรัสของพระองค์ อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัส
สอนว่า อย่าเป็นผู้มีความสำคัญของที่เจ้าของมิได้ให้
แม้ที่ชนอื่นรักษาไว้ ว่าเป็นของควรถือเอา ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า ไม่รู้

แต่ภายหลังได้กระทำ ตามพระดำรัสของพระองค์
อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า อย่าได้ล่วงเกิน
ภริยาของคนอื่นที่คนอื่นรักษา นั้นเป็นสิ่งไม่ประเสริฐ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้กล่าวว่า
ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัสของพระองค์
อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า อย่าได้กล่าว
เรื่องจริงเป็นเท็จ ผู้มีปัญญาทั้งหลายไม่สรรเสริญ
มุสาวาทเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์
ได้กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัส
ของพระองค์ อย่างนั้นทีเดียว พระองค์ตรัสสอนว่า
จงงดเว้นน้ำเมา ซึ่งเป็นเครื่องให้คนปราศจากสัญญา
นั้นทั้งหมด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่แรกข้าพระองค์ได้
กล่าวว่า ไม่รู้ แต่ภายหลังได้กระทำตามพระดำรัสของ
พระองค์ อย่างนั้นทีเดียว ข้าพระองค์นั้นถือสิกขา-
บท ๕ ในศาสนา นี้ ปฏิบัติในธรรมของพระตถาคต
ได้ไปยังทางสองแพร่ง ท่ามกลางพวกโจร พวกโจร
เหล่านั้นมาข้าพระองค์ ที่ทางนั้น เพราะโภคะเป็น
เหตุ ข้าพระองค์ระลึกถึงกุศลนี้เพียงเท่านี้ กุศลอื่น
นอกจากนั้น ของข้าพระองค์ไม่มี ด้วยกรรมอัน
สุจริตนั้น ข้าพระองค์จึงเกิดในหมู่เทวดาชาวไตรทิพย์
พร้อมด้วยสิ่งที่น่าปรารถนา ขอพระองค์โปรดดู
วิบากแห่งการสำรวมชั่วขณะครู่หนึ่ง ด้วยการปฏิบัติ

ธรรมตามสมควร ซึ่งเหมือนรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ คน
เป็นอันมากผู้มีกรรมต่ำทรามเพ่งดูข้าพระองค์ ก็นึก
กระหึ่ม โปรดดูเถิด ข้าพระองค์ถึงสุคติ และถึง
ความสุข ด้วยเทศนาเล็กน้อย ก็เหล่าสัตว์ผู้ที่
ฟังธรรมของพระองค์ติดต่อกันเหล่านั้น เห็นที่จะ
สัมผัสพระนิพพานอันเป็นแดนเกษมเป็นแน่ กรรม
ที่ทำเมื่อน้อย ก็มีวิบากใหญ่ไพบูลย์ เพราะธรรม
ของพระตถาคตแท้ ๆ โปรดดูเถิด เพราะเป็นผู้ได้
ทำบุญไว้ นัตตมาณจึงเปล่งรัศมีสว่างตลอดแผ่น
ปฐพี เหมือนดังดวงอาทิตย์ คนพวกหนึ่งประชุม
ปรึกษากันว่า กุศลนี้เป็นอย่างไร พวกเราจะประพฤติ
กุศลอะไร พวกเรานั้นได้ความเป็นมนุษย์แล้ว ฟัง
ปฏิบัติมนุษยธรรม มีศีลกันอยู่อีกทีเดียว พระศาสดา
ทรงมีอุปการะมาก ทรงอนุเคราะห์อย่างนี้ เมื่อข้า-
พระองค์ถูกโจรฆ่าชิงทรัพย์ ยิ่งกลางวันแสด ๆ อยู่
เลย ข้าพระองค์นั้นเป็นผู้เข้าถึงพระผู้มีพระนามอัน
เป็นสัจจะ ขอพระองค์โปรดอนุเคราะห์เถิด พวก
ข้าพระองค์ทั้งหลายขอฟังธรรมอีก ชนเหล่าใดใน
ศาสนานี้ละกามราคะ อนุสัย คือภวราคะ และโมหะ
ละได้ขาด ชนเหล่านั้นย่อมไม่ต้องนอนในครรภ์ คือ
เกิดอีก เพราะถึงปรินิพพานดับทุกข์ เย็นสนิทแล้ว.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สยมิข ปเล สเมจจ มาณเวน** ความว่า มาประชุมกัน คือร่วมกันกับมาณพกุมารพราหมณ์ ผู้เข้าไปหาเองทีเดียว ในที่นี้ที่ทางนี้ คือที่ทางใหญ่นี้ ประกอบบทว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ชื่อว่า ศาสดา เพราะทรงสั่งสอนเหล่าสัตว์ด้วยทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ สัมปรายิกัตถประโยชน์ และปรมัตถประโยชน์ ตามควร ทรงเอ็นดูอนุเคราะห์สั่งสอนมาณพใด ตามธรรม มาณพนั้น ชื่อฉัตตะ คือมาณพที่ชื่อว่าฉัตตะ กล่าวแล้ว กราบทูลแล้วว่า ข้าพระองค์พึงธรรมนั้น ของพระองค์ผู้เป็นรัตนะอันประเสริฐ คือของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นรัตนะชั้นเลิศ จักกระทำตามธรรมนั้น คือปฏิบัติตามที่ทรงสั่งสอนดังนี้

เทพบุตรแสดงกรรมตามที่ถูกถาม โดยเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว เมื่อแสดงกรรมนั้นทั้งหมด ๆ ทั้งแยกเป็นส่วน ๆ จึงกล่าวว่า **ชินวรปวร** เป็นต้น เพื่อแสดงว่าตนถูกพระศาสดาทรงชักชวน และที่ตนตั้งมั่นในสัจจะและศีลนั้นภายหลัง. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **โนติ ปรม** **อโวจหิ ฆนุเต** ความว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกพระองค์ตรัสถามว่า เรายังไม่รู้หรือ ที่แรกได้กราบทูลว่า ไม่ คือไม่รู้. บทว่า **ปจฺจนา เต วจฺนํ ตเถวกาสิ** ความว่า ภายหลังข้าพระองค์เมื่อทบทวนพระดำรัส ก็ได้กระทำคือปฏิบัติตามพระดำรัสของพระองค์อย่างนั้นทีเดียว อธิบายว่า ได้เข้าถึงสัจจะทั้งสาม.

บทว่า **วิวัช** ได้แก่ สูงและต่ำ ความว่า มีโทษน้อยและมีโทษมาก. บทว่า **มาจรสุสุ** ได้แก่ อย่าได้กระทำ. บทว่า **อสุจิ** ได้แก่ ไม่สะอาด เพราะเจือปนด้วยของไม่สะอาดคือกิเลส. บทว่า **ปาณสุ**

อสนฺยุตฺ ได้แก่ ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์. บทว่า **น หิ อวณฺณยีสฺ** ได้แก่ ในปัจจุบันก็ไม่สรรเสริญ ความจริง บทนี้เป็นคำอดีตกาล ลงใน อรรถปัจจุบันกาล อีกอย่างหนึ่ง คำว่า **อวณฺณยีสฺ** เป็นกำหนดกาล ทั้งสิ้นแต่โดยเอกเทศ เพราะฉะนั้น ท่านจึงอธิบายว่า ไม่สรรเสริญมาแล้วในอดีตกาลฉันใด ก็ไม่สรรเสริญอยู่ในปัจจุบันกาล จักไม่สรรเสริญแม้ในอนาคตกาลฉันนั้น.

บทว่า **ปฺรชนสฺส รกฺขิตฺ** ได้แก่ ของที่เจ้าของหวงแหน เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่า **อทินฺ** เขาไม่ให้. บทว่า **มา อคฺมา** แปลว่า อย่างล่วงละเมิด. บทว่า **วิตถฺ** ได้แก่ ไม่แท้ อธิบายว่า เท็จ. บทว่า **อญฺญตา** แปลว่า โดยประการอื่นเทียว อธิบายว่า มีความสำคัญว่าไม่แท้ คือรู้อยู่ว่าไม่แท้อย่างนี้ อย่าได้กล่าวอย่างนี้.

บทว่า **เยน** ได้แก่ เพราะน้ำเมาใด อธิบายว่า ที่ดื่มเข้าไป
บทว่า **อเปติ** แปลว่า ไปปราศ. บทว่า **สญฺญา** ได้แก่ ธรรมสัญญา หรือโลกสัญญานั้นเอง. บทว่า **สพฺพํ** ความว่า ไม่เหลือเลย ตั้งแต่พีช.

บทว่า **สุวาทิ** ความว่า ข้าพระองค์ ก็เป็นฉัตตมานพครั้งนั้น.
บทว่า **อิธ** ได้แก่ ในที่แห่งทางนี้. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **อิธ** ได้แก่ ในศาสนาของพระองค์นี้ เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่า **ตถาคตสฺส ฌมฺเม**.
บทว่า **ปญฺจ สิกฺขา** ได้แก่ สิกขาบท ๕. บทว่า **กริตฺวา** ความว่า ถือ คืออธิษฐาน. บทว่า **เทวปถิ** ได้แก่ ทางที่อยู่กลางเขตบ้าน ๒ ตำบล อธิบายว่า ทางระหว่างเขต. บทว่า **เต** ได้แก่ พวกโจรเหล่านั้น. บทว่า **ตตฺถ** ได้แก่ ตรงทางระหว่างเขตนั้น. บทว่า **โภกเหตุ** ได้แก่ เพราะเห็นแก่อำมิส.

ความว่า **ไม่มี** คือไม่ได้กุศลอื่น นอกเหนือไปจากนั้น คือจาก กุศลตามที่กล่าวแล้ว ที่เข้าพระองค์ระลึกได้. บทว่า **กามกามี** แปลว่า พรั่งพร้อมด้วยกามคุณตามที่ปรารถนา.

บทว่า **ขณฺมุหุตฺตสฺสยฺมสฺส** ได้แก่ รักษาศีลชั่วขณะครู่เดียว.

บทว่า **อนุชฺฌมฺปฏิบัติยา** ความว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ขอพระองค์โปรดดูวิบาก ของบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ผลตามที่ได้ บรรลุแล้ว อีกอย่างหนึ่ง ขอพระองค์โปรดดูวิบากแห่งการถึงสรณะ และ แห่งการสมาทานศีล ด้วยการปฏิบัติธรรมอันสมควรแก่ธรรม คือโอวาท ของพระองค์ โดยทำนองที่กล่าวแล้วนั้นแล. บทว่า **ขลมิว ยสฺสา** ความว่า เหมือนรุ่งเรืองอยู่ด้วยฤทธิ์และด้วยปรีวารสมบัติ. บทว่า **สเมกฺขมานา** แปลว่า เห็นอยู่. บทว่า **พหุกา** แปลว่า มาก. บทว่า **ปีหฺยนฺติ** ความว่า ย่อมปรารถนาว่า ทำอย่างไรหนอ พวกเราถึงจะเป็น เช่นนี้. บทว่า **หีนกฺมฺมา** ความว่า มีโทษเลวกว่าสมบัติของเรา.

บทว่า **กติปฺยาย** แปลว่า น้อย. บทว่า **เย** ได้แก่ ภิกษุทั้งหลายด้วย อุบาสกเป็นต้นด้วย เหล่าใด **จ** ศัพท์ลงในอรรถพยติเรก. บทว่า **เต** แปลว่า ของพระองค์. บทว่า **สคฺติ** ได้แก่ ทุก ๆ วัน.

บทว่า **วิปฺล** ได้แก่ ผลโอฬาร อานุภาพไพบุลย์. บทว่า **ตถาคตฺสฺส ฌมฺเม** ประกอบความว่า ตั้งอยู่ในโอวาทคำสอนของพระ- ตถาคตกระทำตามแล้ว. เนื้อความที่กล่าวไว้ในได้ยกอะไรแสดงเลย อย่างนี้ เทพบุตรเมื่อแสดงโดยยกตนขึ้นแสดง จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **ปสฺส** ดังนี้. ด้วยคำว่า **ปสฺส** ในคำนั้น เทพบุตรกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า อีก อย่างหนึ่ง กล่าวถึงตนเองนั้นแหละ แต่ทำเหมือนเป็นผู้อื่น.

บทว่า **กิมิทฺ กุสลํ กิมาจเรม** ความว่า ธรรมดาว่ากุศลนี้ มีสภาพอย่างไร คือเป็นเช่นไร อีกอย่างหนึ่ง พวกเราพึงประพตฺกุศลนั้นอย่างไร. บทว่า **อิจฺเจเก หิ สเมจฺจ มนุตฺยนุติ** ความว่า คนพวกหนึ่งมาประชุม คือมาร่วมกันปรึกษา คือวิจารณ์ว่าทำได้แสนยาก เหมือนพลิกแผ่นดิน และเหมือนยกเขาสินรุ [พระสุเมรุ] อธิบายว่า แต่พวกเราพึงประพตฺกัณได้อีกโดยไม่ยากเย็นเลย เพราะเหตุที่นั่นแหละ เทพบุตรจึงกล่าวว่า **มยฺ** เป็นต้น.

บทว่า **พหุกาโร** แปลว่า มีอุปการะมาก หรือมีอุปการะใหญ่. บทว่า **อนุกมฺปิโก** ได้แก่ มีความกรุณา **ม** อักษรทำหน้าที่เชื่อมบท. บทว่า **อิติ** แปลว่า อย่างนี้ เทพบุตรกล่าวหมายถึงอาการที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฏิบัติในตน. บทว่า **เม สติ** ความว่า เมื่อข้าพระองค์มี คือมีอยู่ ถูกพวกโจรฆ่าทีเดียว. บทว่า **ทิวา ทิวสุส** แปลว่า กลางวันแม้ของวัน อธิบายว่า ยังกลางวันอยู่. บทว่า **สุวาทิ** ได้แก่ ข้าพระองค์ผู้เป็นฉัตตมานพนั้น. บทว่า **สจฺจนามํ** ความว่า ผู้มีพระนามไม่เท็จ คือมีพระนามที่เป็นจริง โดยพระนามว่า **ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ** พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้น. บทว่า **อนุกมฺปสฺสุ** แปลว่า โปรดอนุเคราะห์. บทว่า **ปุนฺนํ** ความว่า พึงพึงแม้ยิ่ง ๆ ขึ้น อธิบายว่า พึงพึงธรรมชาติของพระองค์.

เทพบุตรตั้งอยู่ในความเป็นผู้กตัญญู เมื่อแสดงความไม่อึดด้วยดี ด้วยการเข้าไปใกล้ และด้วยการฟังธรรม จึงกล่าวคำนั้นทั้งหมด ด้วยประการฉะนี้ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูอัชฌาศัยของเทพบุตร และบริษัทที่ประชุมกันในที่นั้นแล้วทรงแสดงอนุปฺพพิกธา ทรง

ทราบว่าเป็นคนเหล่านั้นมีจิตสงบ จึงทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่ทรงยกขึ้นแสดงเอง (อริยสัจ) จบเทศนา เทพบุตรและบิดามารดาตั้งอยู่ในโศคาปีตติผลและมหาชนหมู่ใหญ่ได้ตรัสรู้ธรรม.

เทพบุตรตั้งอยู่ในปฐมผล เมื่อประกาศความเคารพหนักของตนในมรรคขั้นสูง และความที่การบรรลุมรรคนั้นมีอันสูงส่งมาก จึงกล่าวคาถาสุดท่ายว่า **เย จิธ ปชหนุติ กามราคํ** ดังนี้ เนื้อความของคาถานั้นว่า คนเหล่าใดดำรงอยู่ในศาสนานี้ ย่อมละ คือย่อมถอนกามราคะได้ขาดไม่เหลือเลย คนเหล่านั้นย่อมไม่ต้องนอนในครรภ์อีก เพราะถอนโอรัมภาคิยสังโยชน์ [สังโยชน์เบื้องต่ำได้แล้ว] อนึ่ง คนเหล่าใดละโมหะ คือเพิกถอนโดยประการทั้งปวง ชื่อว่าละภวราคานุสัยได้ด้วย จึงไม่มีคำที่จะต้องกล่าวว่า คนเหล่านั้นย่อมต้องนอนในครรภ์อีก ดังนี้ เพราะเหตุไร. เพราะถึงปรินิพพานดับทุกข์ เป็นผู้เย็นสนิทแล้ว. จริงอยู่ คนเหล่านั้นเป็นอัครบุรุษถึงปรินิพพานดับทุกข์ ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ดังนั้นจึงเป็นผู้เย็นสนิทแล้ว เพราะความร่าร้อนทุกอย่างที่สัตว์ทั้งปวงเสวยสิ้นสุดไปในปรินิพพานนั้นนั่นเอง.

เทพบุตรเมื่อประกาศความที่ตนถึงกระแสอริยะแล้ว จับเอายอดเทศนาด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า การทำประทักษิณแล้วแสดงความนับถือแก่ภิกษุสงฆ์ ลาบิดามารดาแล้วกลับเทวโลกอย่างเดิม แม้พระศาสดาทรงลุกจากพุทธอาสน์แล้ว เสด็จไปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ บิดามารดาของมาณพ โปกขรชาติพราหมณ์ และมหาชนทั้งหมด ส่งเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วพากันกลับ พระผู้มีพระภาคเจ้า

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า 464
เสด็จไปพระวิหารเชตวัน ตรัสวิมานนี้โดยพิสดารแก่บริษัทที่ประชุมกัน
เทศนานั้นได้เป็นประโยชน์แก่มหาชนแล.

จบอรรถกถาฉัตตมาณวิมาน

๔. กั๊กกฎรศทายกวิมาน

ว่าด้วยกั๊กกฎรศทายกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๔] วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องโรฐาน ๓๐๐ ห้อง โอพาร มีเสาแก้วไพฑูรย์
ลาดด้วยเครื่องลาดที่ถูกต้อง สวยงาม ท่านอยู่ ดื่ม
กิน ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มี
เบญจกามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์
ด้วยเครื่องทองฟ่อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะของ
ท่านจึงเป็นเช่นนั้น เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนท้าวผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถาม

ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ปุทอง

มีสิขา ยืนอยู่ที่ประตูคอยเตือนสติให้ระลึก (ถึง
กรรม) ได้สว่างาม เพราะบุญนั้น วรรณของ
ข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ข้าพเจ้า และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่
ข้าพเจ้า เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และรัศมีของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบกัถกฏกรสหายกวิมาน

อรรถกถากัถกฏกรสหายกวิมาน

กัถกฏกรสหายกวิมาน มีคาถาว่า อัจจุสมิทำ มณิถณ วิมาน
เป็นต้น. กัถกฏกรสหายกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเริ่มเจริญวิปัสสนา เกิดโรคปวดหูขึ้นมา ไม่อาจ
ที่จะขวนขวายวิปัสสนาได้ เพราะมีร่างกายไม่สบาย แม้ประกอบยาต่าง ๆ
ตามวิธีที่หมอทั้งหลายบอก โรคก็ไม่สงบ ภิกษุนั้นได้กราบทูลความนั้น
แด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่ โภชนะ
ที่มีรสปูเป็นสัปายะแก่เขา จึงตรัสแก่ภิกษุรูปนั้นว่า ภิกษุ เธอจงไปเที่ยว
บิณฑบาตที่นาของชาวมคธ.

ภิกษุ นั้นคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงเห็นการณ์ไกล คงจักทรงเห็นอะไร ๆ เป็นแน่ จึงทูลรับพระพุทธดำรัสว่า สาธุ พระเจ้าข้า ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ถีอบาตรจีวรไปนาของชาวมคธ ได้ยื่นบิณฑบาตที่ประตูกระท่อมของคนเฝ้าคนหนึ่ง คนเฝ้านั้น ปรุงอาหารรสปรุและหุงข้าวแล้ว คิดว่าพักเสียหน่อยหนึ่งแล้วจึงจักกิน นั่งอยู่ เห็นพระเถระจึงรับบาตร นิมนต์ให้นั่งในกระท่อม ได้ถวายภัตตาหารที่มีรสปรุ เมื่อพระเถระฉันภัตตาหารนั้นได้หน่อยหนึ่งเท่านั้น โรคปวดหูก็สงบ เหมือนอาบน้ำร้อนหม้อ พระเถระนั้นได้ความสบายใจเพราะอาหารเป็นสัปายะ น้อมจิตไปโดยวิปัสสนา ยังฉันไม่ทันเสร็จ ก็ทำอาสวะให้สิ้นไปโดยไม่เหลือ ตั้งอยู่ในพระอรหัต กล่าวกะคนเฝ้าว่า อุบาสก โรคของอาตมาสงบ เพราะฉันบิณฑบาตของท่าน กายและใจสบาย แม้ท่านก็จักปราศจากทุกข์กายทุกข์ใจ ด้วยผลแห่งบุญของท่านนั้น ทำอนุโมทนาแล้วหลีกไป.

สมัยต่อมา คนเฝ้าตายไปบังเกิดในห้องแก้วไพฑูรย์ ประดับด้วยห้องรโหฐาน ๓๐๐ ห้อง ในวิมานทองเสาแก้วมณี ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อนึ่ง ที่ประตูของวิมานนั้น มีปูทองอยู่ในเสาแทรกแก้วมุกดา ซึ่งพิสูจน์ถึงกรรมตามที่สั่งสมไว้ ห้อยอยู่ ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปในดาวดึงส์นั้น โดยนัยที่กล่าวแล้วก่อน เห็นวิมานนั้นแล้ว ได้ถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๓๐๐ ห้อง โอพาร มีเสาแก้วไพฑูรย์

ลาดด้วยเครื่องลาดที่ถูใจ สวยงาม ท่านอยู่ ดื่มน้ำ
กิน ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มี
เบญจกามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์
ด้วยเครื่องทองฟ่อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะ
ของท่านจึงเป็นเช่นนั้น เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึง
สำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ท่าน.

ดูก่อนท้าวผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นได้พยากรณ์แก่พระเถระแล้ว เพื่อแสดงความนั้น
พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ปุถองมี
สติบขา ยืนอยู่ที่ประตู คอยเตือนสติให้ระลึก (ถึง
กรรม) ได้สว่างงาม เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้า
จึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแก่ภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ข้าพเจ้าขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้ เพราะ

บุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อัจฉริ ได้แก่ ขึ้นสูงไป. บทว่า
มณีนุถ ได้แก่ เสาแก้วมณีมีปัทมราคทับทิมเป็นต้น. บทว่า สมนุตโต
ได้แก่ ทั้ง ๔ ด้าน. บทว่า รุจกตุลตา ได้แก่ ลาดด้วยแผ่นทอง
บนพื้นที่นั้น ๆ.

บทว่า ปิวติ ขาทลิ จ ท่านกล่าวหมายน้ำดื่มที่หอมและสุธาโภชน
ที่ใช้ตามระยะเวลา. บทว่า ปวทนต์ แปลว่า บรรเลง. บทว่า ทิพพา
รสา กาม คุณุตถ ปลยจ ความว่า เบญจกามคุณไม่น้อย มีรสเป็น
ทิพย์มีอยู่ในที่นี้ คือในวิมานของท่านนี้. บทว่า สุวณฺณณฺนา ได้แก่
ประดับด้วยอาภรณ์ทอง.

บทว่า สติสมุปฺปาทโร ความว่า ทำให้เกิดสติ คือทำให้เกิด
สติในบุญกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ข้าพเจ้าได้ทิพยสมบัตินี้ อธิบายว่า ทำให้
เกิดสติอย่างนี้ว่า เข้าได้สมบัตินี้เพราะถวายอาหารรสปุ. บทว่า นิฏฺฐิต
ชาตฺรุปสฺส ได้แก่ สำเร็จแล้วด้วยทอง ชื่อว่า ชาตฺรุปมยะ ปุชื่อว่ามี
มิชา ๑๐ เพราะปุนั้นมีชา ๑๐ แบ่งเป็นข้างละ ๕ อยู่ที่ประคูด้อมสง่างาม
ปุนี้แหละประกาศบุญกรรมของข้าพเจ้า แก่เหล่าท่านผู้แสวงหาคุณใหญ่
เช่นท่าน อธิบายว่า ในเรื่องนี้ ไม่มีคำที่ข้าพเจ้าจะต้องพูด ด้วยเหตุนี้
เทพบุตรจึงกล่าวว่า เตน เม ตาทิโส วณฺโณ เป็นต้น. คำที่เหลือมี
นัยดังกล่าวมาแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถากัถกฏกรสหายกวิมาน

๕. ทวารपालวิมาน

ว่าด้วยทวารपालวิมาน

วิมานที่ ๕ ต่อจากนี้ ฟังให้พิสดารเหมือนกั๊กกัฏวิมาน
พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๕] วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องรโหฐาน ๓๐๐ ห้อง โอปาร ๗ ล ๗ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า พันปี
ทิพย์เป็นอายุของข้าพเจ้า มีการขับกล่อมด้วยวาจา
ให้เป็นไปด้วยใจ ผู้ทำบุญไว้จักดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุ
เพียงเท่านั้น มีความพร้อมด้วยกามอันเป็นทิพย์
เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ ๗ ล ๗
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทวารपालวิมาน

อรรถกถาทวารपालวิมาน

ทวารपालวิมาน มีคาถาว่า อัจฉริยัม มณินฺนํ เป็นต้น. ทวาร-
पालวิมานเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์

สมัยนั้น อุบาสกคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ถวายนิจกัต ๔ ที่แด่พระสงฆ์ เรือน
ของเขาอยู่ท้ายหมู่บ้าน โดยมากต้องปิดประตู เพราะกลัวพวกโจร ภิษุ
ทั้งหลายไปแล้ว บางคราวไม่ได้กัณฑ์พากันกลับ เพราะประตูปิด อุบาสก
กล่าวกะภริยาว่า ที่รัก เธอถวายภิษุแด่พระคุณเจ้าทั้งหลายโดยเคารพ
หรือ ภริยากล่าวว่า พระคุณเจ้าทั้งหลายไม่ได้มาหลายวันแล้ว เพราะ
เหตุไร เห็นจะเป็นเพราะประตูปิด อุบาสกได้ฟังดังนั้น สลดใจจึงแต่ง
ตั้งบุรุษคนหนึ่งให้เป็นคนเฝ้าประตู ตั้งว่า ตั้งแต่วันนี้ไป ท่านจงนั่งเฝ้า
ประตู พระคุณเจ้าทั้งหลายมาเวลาใด จงนิมนต์ท่านให้เข้าเรือนเวลานั้น
แล้วจงรู้จักที่ต้องจัดต้องทำทั้งปวง มีรับบาตรและปูลาดอาสนะเป็นต้น
แก่พระคุณเจ้าผู้เข้าเรือนแล้ว บุรุษนั้นรับคำว่า สาธุ เมื่อการทำตามสิ่ง
ได้ฟังธรรมในสำนักของภิษุทั้งหลาย เกิดศรัทธาเชื่อกรรมและผลแห่ง
กรรม ตั้งอยู่ในสภาวะและศีลทั้งหลาย ได้บำรุงภิษุทั้งหลายโดยเคารพ.

เวลาต่อมา อุบาสกผู้ถวายนิจกัตตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นยามะ
ฝ่ายคนเฝ้าประตูบำรุงภิษุทั้งหลายโดยเคารพ เกิดขึ้นในสวรรค์ชั้นดาว-
ดึงส์ เพราะทำความชวนชวายในการบริจาคนของผู้อื่น และเพราะ
อนุโมทนา สมบัติทุกอย่างมีวิมานทอง ๑๒ โยชน์ เป็นต้นของเขา ฟัง
ทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในกัถกภูวิมานนั้นแล. คาถาที่แสดงคำถามและ
คำตอบ มีมาอย่างนี้

วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๑๐๐ ห้อง โอปาร มีเสาแก้ว

ไพฑูรย์ ลาดด้วยเครื่องลาดที่ชอบใจ สวยงาม

ท่านอยู่ ต้ม กิน ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลง
ไพเราะ มีเบญจกามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารี
แต่งองค์ด้วยเครื่องประดับทองฟ่อนรำอยู่ เพราะบุญ
อะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญ
อะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่าง
ที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนทោះผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวบุตรนั้นดีใจ ถูกระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า พันปีทิพย์
เป็นอายุของข้าพเจ้า มีการขับกล่อมด้วยวาจา ให้เป็น
ไปด้วยใจ ผู้ทำบุญไว้จักดำรงอยู่ได้ด้วยเหตุเพียง
เท่านี้ มีความพร้อมพร้อมด้วยกามอันเป็นทิพย์ เพราะ
บุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนั้น ฯ ล ฯ
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทิพฺพํ มมํ วสุสสหฺสูสมายู ความว่า
ตนเองเกิดในเทพหมู่ใด กล่าวประมาณอายุของเทพหมู่นั้น คือเทวดา
ในชั้นดาวดึงส์ ด้วยว่าร้อยปีโดยการนับปีของมนุษย์ทั้งหลาย เป็นคืนหนึ่ง

วันหนึ่ง (ของสวรรค) สามสิบราตรีโดยราตรีนั้น เป็นเดือนหนึ่ง
สิบสองเดือนโดยเดือนนั้น เป็นปีหนึ่ง พันปีโดยปีนั้นเป็นอายุ อายุนั้น
สามโกฏิหกล้านปี โดยการนับของมนุษย์ทั้งหลาย. บทว่า วาจาสัตติ
ได้แก่ ขับกล่อมด้วยวาจา คือเพียงกล่าวด้วยวาจาว่า มากันเถิด พระผู้
เป็นเจ้าของทั้งหลาย อาสนะปลาตแล้วในที่นี้ ขอท่านทั้งหลายโปรดนั่งเหนือ
อาสนะนี้เถิด เป็นต้น และด้วยวาจาเป็นการปฏิสันถารว่า ร่างกายของ
พระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลายไม่มีโรคหรือ ที่อยู่สบายดีหรือ เป็นต้น. บทว่า
มนสา ปวตฺตติ ความว่า เพียงความเลื่อมใสที่ให้เป็นไปด้วยใจว่า
พระผู้เป็นเจ้าของเหล่านี้เป็นผู้น่ารัก เป็นผู้ประพฤดิธรรม เป็นผู้ประพฤดิ
สมณะ เป็นพรหมจารี เป็นต้น แต่ไม่แสดงว่า ของบริจาคนางอย่าง
อันเป็นสมบัติของข้าพเจ้า มีอยู่. บทว่า เอตฺตาวตา ได้แก่ ด้วยเหตุ
เพียงเท่านั้น คือเพียงกล่าวและเพียงเลื่อมใสอย่างนี้. บทว่า จสฺสตี
ปฺปุลฺลณกมฺโม ความว่า ชื่อว่าเป็นผู้ทำบุญไว้ จักตั้งอยู่ คือจักเป็นไป
นาน ในเทวโลก อธิบายว่า เมื่อตั้งอยู่ เป็นผู้ร้งพร้อมด้วยกามอัน
เป็นทิพย์ คือเป็นผู้ร้งพร้อมคือประกอบด้วยเบญจกามคุณอันเป็นทิพย์
โดยทำนองเป็นของใช้สอย สำหรับเทวดาทั้งหลายในหมู่เทพนั้นแหละ
บำรุงบำเรออินทรีย์อยู่. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาทวารपालวิมาน

๖. ปฐมกรณียวิมาน

ว่าด้วยปฐมกรณียวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๖] วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๓๐๐ ห้อง โอปาร ๗๑ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลันเถระถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า บัณฑิตผู้รู้

แจ้งพึงกระทำบุญทั้งหลาย ในพระพุทธเจ้าผู้เสด็จ

ไปแล้วโดยชอบ ซึ่งเป็นเขตที่ถวายทานแล้วมีผลมาก

ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์ว่า พระพุทธเจ้า

เสด็จจากป่ามาสู่บ้านเพื่อประโยชน์แก่เราหนอ จึง

เข้าถึงดาวดึงส์ เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้า

จึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่

ข้าพเจ้า ๗๑ และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่าง

ไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมกรณียวิมาน

อรรถกถาปฐมกรรมวิมาน

ปฐมกรรมวิมาน มีคาถาว่า **อุจฺจมิทํ มณฺเฑณฺ** เป็นต้น. ปฐมกรรมวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น อุบาสกชาวสาวัตถีคนหนึ่ง ถือเครื่องอุปกรณ์อาบน้ำไปแม่น้ำอจิรวดี กำลังเดินมา เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี เข้าไปถวายบังคมแล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใครนิมนต์แล้วหรือยัง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงคฺษณิ อุบาสกนั้นทราบว่ายังไม่มีใครนิมนต์ กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอนิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดอนุเคราะห์รับภัตตาหารของข้าพระองค์เถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงรับนิมนต์ด้วยคฺษณิภาพ อุบาสกนั้นดีใจ นำพระผู้มีพระภาคเจ้าไปเรือน ปลูกอาสนะที่สมควรแก่พระพุทธเจ้า แล้วนิมนต์พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ประทับนั่งบนอาสนะนั้น เลี้ยงคฺจนอิมหน้าด้วยข้าว น้ำอันประณีต พระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยเสร็จแล้ว ทรงทำอนุโมทนาแก่อุบาสกนั้น เสด็จหลีกไป เรื่องที่เหลือเช่นกับวิมานกล่าวมาติด ๆ กัน เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าวว่

วิมานเสากัวมณีนีสุง ๑๒ โยชนํ โดยรอบมีห้อง

รโหฐาน ๘๐๐ ห้อง โอบาร มีเสากั้วไพฑูรย์ ลาด

ด้วยเครื่องลาดที่ชอบใจ สวयงาม ท่านนั่งคิมกิน ใน

วิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มีเบญจกามคฺจน

มิรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์ด้วยอาภรณ์ทอง

พื่อนร่าอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็น

เช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และ โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนท้าวผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถาม ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ บุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

ท้าวบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า บัณฑิต ผู้รู้แจ้งพึงกระทำบุญทั้งหลายในพระพุทธรเจ้าผู้เสด็จ ไปแล้วโดยชอบ ซึ่งเป็นเขตที่ถวายทานแล้วมีผล มาก ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในพระองค์ว่า พระ พุทธรเจ้าเสด็จจากป่ามาสู่บ้านเพื่อประโยชน์แก่เรา หนอ จึงเข้าถึงดาวดึงส์ เพราะบุญนั้น วรรณะของ ข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จ แก่ข้าพเจ้า และ โภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้าขอบอก แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ปลูกทีเตน ได้แก่ ผู้มีปัญญา. บทว่า วิชานตา ได้แก่ รู้ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ของตน. บทว่า สมมุคคเตสุ ได้แก่ ผู้ปฏิบัติโดยชอบ. บทว่า พุทฺเธสุ ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า.

บพว่า อตุลาญ ไต้แก๋ เพื่อประโยชน์ อิกอย่างหนึ่ง เพื่อความ
เจริญ. บพว่า อรลญา ไต้แก๋ จากวิหาร ท่านกล่าวหมายถึงพระ-
เชตวัน . บพว่า ดาวตีสุบโค ความว่า เข้าถึงหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ หรือ
ภพชั้นดาวดึงส์ โดยอุบัติ. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาปฐมกรรมีวิมาน

๗. ทุตยกรรมีวิมาน

ว่าด้วยทุตยกรรมีวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๗] วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ ห้อง โอปาร ๗ ล๗ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ฤๅพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า บัณฑิต

ผู้รู้แจ้งพึงกระทำบุญทั้งหลายในภิกษุทั้งหลายผู้ไป

แล้วโดยชอบ ซึ่งเป็นเขตที่ถวายทานแล้วมีผลมาก

ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุ

ทั้งหลายจากป่ามาสู่บ้านเพื่อประโยชน์แก่เราหนอ จึง

เข้าถึงดาวดึงส์ เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึง

เป็นเช่นนี้ ๗ ล๗ และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสว

ไปทุกทิศ.

จบทุตยกรรมีวิมาน

อรรถกถาทุติยภณียวิมาน

วิมานที่ ๗ อย่างเดียวกับวิมานที่ ๖ ในวิมานที่ ๖ นั้น อุบาสกถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างเดียว แต่ในวิมานที่ ๗ นี้ ถวายแด่พระเถระรูปหนึ่ง. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นและ. เพราะเหตุนี้พระธรรมสังคากาจารย์จึงกล่าวว่า

วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องรโหฐาน ๓๐๐ ห้อง โอบล้อม มีเสาแก้วไพฑูรย์
ลาดด้วยเครื่องลาดที่ชบไช สวยงาม ท่านนั่งดื่มกิน
ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มีเบญจ-
กามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์ด้วย

อาภรณ์ทอง ฟ้อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะของ
ท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนท้าวผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโหมคัลลนถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า บัณฑิต

ผู้รู้แจ้งพึงกระทำบุญทั้งหลาย ในภิกษุทั้งหลายผู้ไป
แล้วโดยชอบ ซึ่งเป็นเขตที่ถวายทานแล้วมีผลมาก
ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในภิกษุเหล่านั้นว่า ภิกษุทั้ง-
หลายจากป่ามาสู่บ้าน เพื่อประโยชน์แก่เราหนอ จึง
เข้าถึงดาวดึงส์ เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึง
เป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

จบอรรถกถาทุติยกรรมีวิมาน

๘. ปฐมสูจิวิมาน

ว่าด้วยปฐมสูจิวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๘] วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องโรหฐาน ๑๐๐ ห้อง โอปาร ๗๓ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลันะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ให้สิ่งใด
ถึงนั้นไม่มีผล ฟังให้สิ่งใด ถึงนั้นประเสริฐกว่า
ข้าพเจ้าถวายเข็ม เข็มนั้นแลประเสริฐกว่า เพราะ
บุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าเป็นเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมสุจิวิมาน

อรรถกถापฐมสุจิวิมาน

ปฐมสุจิวิมาน มีคาถาว่า อัจฉริยํ มณีนุถํ เป็นต้น. ปฐมสุจิวิมาน
นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตรจะต้องทำจิวรและมีความต้องการเข็ม ท่านจึง
เที่ยววิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ได้ยืนอยู่ที่ประตูเรือนของช่างทอง ช่าง
ทองเห็นดังนั้น จึงกล่าวว่า ต้องการอะไร เจ้าข้า พระสารีบุตรตอบว่า
มีจิวรกรรมที่ต้องทำ ต้องการเข็ม ช่างทองมีใจเลื่อมใส ถวายเข็มสองเล่ม
ที่ทำไว้เรียบร้อย กล่าวว่า ท่านเจ้าข้า เมื่อต้องการเข็มอีก โปรดบอก
กระผมเถิด แล้วไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ พระเถระอนุโมทนาแก่เขา
แล้วหลีกไป กาลต่อมา ช่างทองนั้นตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์.

ครั้งนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวทวาริกถามเทพบุตรนั้น
ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องโรหฐาน ๑๐๐ ห้อง โอปาร มีเสาแก้วไพฑูรย์
ลาดด้วยเครื่องลาดที่ชอบใจ สวยงาม ท่านนั่งดื่มกิน
ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มีเบญจ-
กามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์ด้วย
อาภรณ์ทอง ฟ้อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะของ
ท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนทោះผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ให้สิ่งใด
ถึงนั้นไม่มีผล ฟังให้สิ่งใด ถึงนั้นประเสริฐกว่า
ข้าพเจ้าถวายเข็ม เข็มนั้นแลประเสริฐกว่า เพราะ
บุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้าขอบอกแก่
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยํ ททติ ความว่า ให้ไทยธรรม เช่นใด. บทว่า น ตํ โหติ ความว่า ไทยธรรมเช่นนั้นแลของเขาไม่มีผล ไทยธรรมย่อมมีผลไพบูลกว่านั้น คือโอพารกว่าที่เดียว ด้วยเขตสมบัติ (ผู้รับ) ด้วย ด้วยจิตสมบัติ (ตั้งใจ) ด้วย โดยแท้แล ฉะนั้น. บทว่า ยญฺเจว ทชฺชา ตญฺเจว เสยฺโย ความว่า ฟังให้ คือฟังถวายเป็นอยู่ อย่างใดอย่างหนึ่งนั่นแหละ การให้นั้นประเสริฐกว่า คือการถวายไทยธรรมที่ไม่มีโทษอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นแล ประเสริฐกว่า เพราะเหตุไร เพราะข้าพเจ้าถวายเต็ม เต็มนั่นแลประเสริฐกว่า คือการถวายเต็มของข้าพเจ้านั้นแหละประเสริฐกว่า อธิบายว่า เพราะข้าพเจ้าได้สมบัติเช่นนี้ แล.

จบอรรถกถาปฐมสูจิวิมาน

๘. ทุตยสูจิวิมาน

ว่าด้วยทุตยสูจิวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๕๕] วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ ห้อง โอพาร ๗๗ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ในชาติ

ก่อน ข้าพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ในหมู่มนุษย์ ใน

มนุษย์โลก ข้าพเจ้าได้เห็นภิกษุปราศจากกิเลสมลทิน
ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส ได้ถวายเข็มแด่ภิกษุ
นั้นด้วยมือของตน เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้า
จึงเป็นเช่นนี้ ๗๓ ๗ และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่าง
ไปทุกทิศ.

จบทุติยสุจิวิมาน

อรรถกถาทุติยสุจิวิมาน

ทุติยสุจิวิมาน มีคาถาว่า อัจฉริย มณีคุณ เป็นต้น. ทุติยสุจิวิมาน
เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ช่างเย็บชาวราชคฤห์คนหนึ่งมุ่งไปวิหาร ก็ไปถึงพระวิหารเวฬุวัน
ในพระเวฬุวันนั้น เขาเห็นภิกษุรูปหนึ่งกำลังเย็บจีวรด้วยเข็มที่ทำกันเองใน
พระเวฬุวัน จึงได้ถวายเข็มหลายเล่มพร้อมกล่องเข็ม. คำที่เหลือทั้งหมดมี
นัยดังกล่าวมาแล้วนั้นแล.

ท่านพระมหาโมคคัลลานะถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

วิมานเสาแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ ห้อง โอฬาร มีเสาแก้วไพฑูรย์
ลาดด้วยเครื่องลาดที่ชอบใจ สวยงาม ท่านนั่งดื่มกิน
ในวิมานนั้น มีพิณทิพย์บรรเลงไพเราะ มีเบญจ-

กามคุณ มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีแต่งองค์ด้วย
อาการทองพื้อนร่าอยู่ เพราะบุญอะไร วรรณะของ
ท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันจึงสำเร็จ
แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนทោះผู้มีอำนาจมาก อาตมาขอถามท่าน
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ในชาติ
ก่อน ข้าพเจ้าเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ในหมู่มนุษย์ใน
มนุษยโลก ข้าพเจ้าได้เห็นภิกษุปราศจากกิเลสมลทิน
ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ก็เลื่อมใส ได้ถวายเข็มแต่ภิกษุนั้น
ด้วยมือของตน เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึง
เป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอำนาจมาก ข้าพเจ้าขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.
คำทั้งหมดมีนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังนั้นแล.

จบอรรถกถาพุทธวิมาน

๑๐. ปฐมนาควิมาน

ว่าด้วยปฐมนาควิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๐] ท่านเมื่อขึ้นข้างตัวเผือกผ่อง ไม่มีตำหนิ

มีงา มีพลัง เร็วมาก ก็จับขี้ข้างประเสริฐที่ตกแต่ง
ไว้งาม เหาะเหินในอากาศมา ณ ที่นี้ ทั้งทั้งสอง
ของข้าง เนรมิตสระปทุมมีน้ำใส มีดอกปทุมบาน
สะพรั่ง ในดอกปทุมทั้งหลายมีคณะเทพดนตรี
บรรเลงอยู่ และมีเหล่าเทพอัปสรที่งามจับใจพื่อนรำ
อยู่ ท่านบรรลุนิพพาน มีอานุภาพมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้า
เลื่อมใส ยกดอกไม้กำแปดดอกขึ้นบูชาที่พระสถูป
ของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ด้วยมือ
ตนเอง เพราะบุญนั้น วาระของข้าพเจ้าจึงเป็น
เช่นนี้ ๆ ล ๆ และวาระของข้าพเจ้าจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

จบปฐมนาควิมาน

อรรถกถาปฐมนาควิมาน

ปฐมนาควิมาน มีคาถาว่า **สุตฺตฺกฺขนุชฺช อภิชฺช นาคํ** เป็นต้น.

ปฐมนาควิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวทเวจาริก ตามนัยที่กล่าวแล้ว ในหนหลังนั้นแล ไปถึงภพดาวดึงส์ ได้เห็นเทพบุตรองค์หนึ่งในดาวดึงส์ นั้น ชีข้างทิพย์ใหญ่เผือกปลอดไปทางอากาศ ด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยทิพยานุภาพยิ่งใหญ่ว่า สว่างไสวไปทุกทิศ เหมือนพระจันทร์และพระอาทิตย์ ครั้นเห็นแล้วจึงเข้าไปหาเทพบุตรนั้น ครั้นนั้น เทพบุตรนั้นลงจากข้าง กราบท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้ว ขึ้นประคองอัญชลีอยู่.

ลำดับนั้น พระเถระได้ถามถึงกรรมที่ทำให้ โดยมุ่งประกาศสมบัติของเทพบุตรนั้นว่า

ท่านเมื่อขึ้นข้างตัวเผือกผ่อง ไม่มีดำหนิ มีงา

มีพลัง เร็วมาก ก็ขับชีข้างประเสริฐที่ตกแต่งไว้งาม
เหาะเหินในอากาศมา ณ ที่นี้ ทั้งทั้งสองของข้าง
เนรมิตสระปทุมมีน้ำใส มีดอกปทุมบานสะพรั่ง ใน
ดอกปทุมทั้งหลายมีคณะเทพดนตรีบรรเลงอยู่ และ
มีเหล่าเทพอัปสรที่งามจับใจพอร่าอยู่ ท่านบรรลु
เทพฤทธิ์ มีอานุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่าน
ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพ

รุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่านจึงสว่างไสวไป

ทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **สุตฺตฺกขณฺธํ** ได้แก่ มีตัวเผือกดี ช้างเชือกนั้นเว้นอวัยวะเพียงเท่านี้ คือ เท้าทั้งสี่ อัญชะ ปาก หูทั้งสอง ขนหาง มีตัวเผือกหมดก็จริง ถึงอย่างนั้น ท่านก็กล่าวว่ **สุตฺตฺกขณฺธํ** เพราะที่ลำตัวเผือกผ่องอย่างยิ่ง. บทว่า **นาคํ** ได้แก่ พระยาช้างทิพย์. บทว่า **อกาจิณฺ** ได้แก่ ไม่มีโทษ อธิบายว่า เว้นจากโทษของผิว เป็นต้นว่า รอยด่าง รอยแผล และตกกระ บาลีเป็น **อาชานียํ** ก็มี อธิบายว่า ประกอบด้วยลักษณะของอาชาไนย. บทว่า **ทนต์ฺ** ได้แก่ บรรดาช้างมิงาทั้งหลาย ก็เป็นช้างมิงางามไพบุลย์. บทว่า **พลี** แปลว่า มีกำลัง คือกำลังมาก. บทว่า **มหาขวํ** แปลว่า มีความเร็วยิ่ง คือไปได้เร็ว. ในบทว่า **อภิรุห** นี้ พึงทราบว่ลบนิคหิตอีก ความว่า กำลังขึ้นอยู่ มีคำอธิบายว่า นำขบซี่. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

เทพบุตรถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว เมื่อกล่าวกรรมที่ตนทำ ได้ พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ข้าพเจ้าเลื่อมใส ยกดอกไม้กำแปดดอกขึ้น

บูชาที่พระสถูปของพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า
กัสสปะด้วยมือตนเอง เพราะบุญนั้น วาระของ
ข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จ
แก่ข้าพเจ้า และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่
ข้าพเจ้า.

**ข้าแต่ภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอบอก
แก่ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใดไว้
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.**

กาลานี้มีความว่า ข้าพเจ้าได้ดอกไม้แปดดอกที่หลุดจากขั้วหล่นที่
โคนกอ มีจิตเลื่อมใส จึงยกขึ้นบูชาโดยถือดอกไม้เหล่านั้นบูชาที่พระ-
สถูปทองโยชน์หนึ่ง ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ใน
ชาติก่อน.

เล่ากันว่า ในอดีตกาล เมื่อพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
ปรินิพพาน และมหาชนได้สร้างพระสถูปทองโยชน์หนึ่งแล้ว พระเจ้า
กาสิพระนามว่ากิงกิ พร้อมด้วยราชบริพาร ชาวนคร ชวานิคม และชาว
ชนบท พากันบูชาด้วยดอกไม้ทุก ๆ วัน เมื่อคนเหล่านั้นกระทำอย่างนั้น
ดอกไม้จึงเป็นของมีค่ามากและหายาก ครั้งนั้น อุบาสกคนหนึ่งเที่ยวไป
ในถนนข้างร้อยดอกไม้ หาซื้อดอกไม้ดอกละหนึ่งกหาปณะก็ไม่ได้ จึง
ถือเงินแปดกหาปณะไปสวนดอกไม้ กล่าวกะนายมาลาการว่า โปรดมอบ
ดอกไม้แปดดอกแลกกับเงินแปดกหาปณะนี้เถิดจะ นายมาลาการกล่าวว่า
นายเจ้า ดอกไม้ที่จะเลือกคัดเอาแต่ที่ดี ๆ ให้ไป ไม่มีเลยจ๊ะ. ฉันจะเข้าไป
ดูแล้วเลือกเอาเถิดจ๊ะ. เชิญเข้าสวนหาเอาเองเถิดจ๊ะ. อุบาสกนั้นเข้าไปหา
ได้ดอกไม้ร่วงแปดดอก จึงกล่าวกะนายมาลาการว่า โปรดรับแปดกหาปณะ
ไปเถิด พ่อคุณ นายมาลาการกล่าวว่า ท่านได้ดอกไม้ด้วยบุญของท่าน
ฉันรับกหาปณะไม่ได้ดอก อุบาสกกล่าวว่า ฉันจักไม่รับเอาดอกไม้
ทั้งหลายเปล่า ๆ ไปบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้า ดอกจ๊ะ แล้ววางกหาปณะไว้

ตรงหน้าเขา รับเอาดอกไม้ไปลานพระเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสบูชาแล้ว กาลต่อมา อุบาสกนั้นตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อยู่ในดาวดึงส์นั้นชั่วกำหนดอายุ จากเทวโลกเกิดในเทวโลกสูงขึ้นไปอีก เทียวไปเที่ยวมาอยู่ในเทวโลกทั้งหลายอย่างนี้ ในพุทธรูปบาทกาลแม้นี้ เกิดในภพดาวดึงส์ด้วยเศษวิบากของกรรมนั้นแล. คำว่า **ตตฺถ อทุทฺธ อณฺณตรํ เทวปฺตุตฺ** เป็นต้นที่กล่าวแล้วในหนหลัง หมายถึงเทพบุตรนั้น.

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกลับมามนุษยโลก กราบทูลเรื่องนี้นั้น ถวายพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นอตุลุปัตติเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดงธรรมโปรดบริษัทที่ประชุมกันโดยพิสดารเทศนานั้นได้มีประโยชน์แก่มหาชนแล.

จบอรรถกถาปฐมนาควิมาน

๑๑. ทุตินาควิมาน

ว่าด้วยทุตินาควิมาน

พระมหาโมคคัลลานะถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๑] ท่านจีช่างใหญ่เผือกปลอดเป็นช่างอุดม
แวดล้อมไปด้วยหมู่อัปสร เทียวไปตามอุทยานต่าง ๆ
ทำให้สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพริ้ว เพราะ
บุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลนระทมแล้ว

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้า

เกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ได้เป็นอุบาสกของพระเจ้า

มีจักขุ เป็นผู้ดเป็นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอกิน-

นาทานในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่กล่าวเท็จ และยินดี

ด้วยภริยาของตน มีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าวน้ำ

ได้ถวายทานอย่างไรบุญล้นโดยเคารพ เพราะบุญนั้น

วาระของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ ฯ ๓ ฯ และวาระ

ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุติยนาควิมาน

อรรถกถาทุติยนาควิมาน

ทุติยนาควิมาน มีคาถาว่า มหนุตํ นาคํ อภिरุหํ เป็นต้น. ทุติยนาควิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ สมัยนั้น อุบาสกคนหนึ่งในกรุงราชคฤห์ เป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใสตั้งอยู่ในศีล ๕ สมาทานอุโบสถศีลในวันอุโบสถ เวลาก่อนอาหาร ถวายทานแต่ภิกษุทั้งหลาย ทามสมควรแก่สมบัติของตน แล้วจึงบริโภคนองุ่น น้ำส้มฝาด เวลาหลังอาหาร โดยมากให้คนถือน้ำอัฐพานไปวิหาร มอบถวายแต่ภิกษุสงฆ์แล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ฟังธรรม เขาตั้งสมสุจริตมากทั้งด้านทานและด้านศีล โดยเคารพด้วยอาการอย่างนี้ จูติ

จากภพนี้ เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ช้างทิพย์ใหญ่เผือกปลอด ได้ปรากฏด้วยบุญญาภพของเขา เขาก็ช้างนั้นไปเล่นอุทยานเสมอ ๆ ด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยทิพยานุภาพยิ่งใหญ่อีก.

ภายหลังวันหนึ่ง เทพบุตรนั้นถูกความกตัญญูเตือน เวลาเที่ยงคืน ช้างทิพย์นั้นมาจากเทวโลกด้วยบริวารใหญ่ ด้วยหวังว่า จักถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า เปล่งรัศมีสว่างทั่วพระเวฬุวัน ลงจากคอช้าง เข้าไปเฝ้าถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ยืนประคองอัญชลีอยู่ ณ ที่สมควรส่วนหนึ่ง ท่านพระวังคีสะยืนอยู่ใกล้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ขออนุญาตพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ถามเทพบุตรนั้น ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านช้างใหญ่เผือกปลอดเป็นช้างอุดม แวดล้อมไปด้วยหมู่อัปสร เทียวไปตามอุทยานต่าง ๆ ทำให้สว่างไปทุกทิศ เหมือนดาวประกายพรึก เพราะบุญอะไร วรรณะของท่านจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนท้าวผู้มีอานุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรเมื่อนั้นถูกถามอย่างนั้นแล้ว ได้พยากรณ์แก่ท่านพระวังคีสะนั้นด้วยคาถาหลายคาถาอย่างนี้ เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระวังคีสะถามแล้ว ก็
พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้า
เกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ได้เป็นอุบาสกของพระเจ้า
มีจักขุ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจาก
อทินนาทานในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่กล่าวเท็จ และ
ยินดีด้วยภริยาของตน มีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าว
น้ำได้ถวายทานอย่างไรบุญโดยเคารพ เพราะบุญนั้น
วาระของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผล
อันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโลกะทุกอย่างที่น่ารัก
จึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์
ข้าพเจ้าได้ทำบุญได้ไว้ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึง
มีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของข้าพเจ้าจึง
สว่างไสวไปทุกทิศ.

ในเรื่องนั้น ไม่มีเรื่องที่ไม่เคยมี คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วใน
หนหลังนั้นแล.

จบอรรถกถาทุติยนาควิมาน

๑๒. ตติยานาวิมาน

ว่าด้วยตติยานาวิมาน

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตตามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๒] ใครหนอมีข้างเผือกปลอดเป็นยานทิพย์

มีดนตรีประโคมกึกก้อง เขาฉลองกันอยู่ในอากาศ
ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกะผู้ให้
ทานในกาลก่อน พวกเราไม่รู้ ขอถามท่าน พวกเรา
จะรู้จักท่านได้อย่างไร.

เทพบุตรกล่าวว่า

เราไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าว
สักกะผู้ให้ทานในกาลก่อน ข้าพเจ้าเป็นเทพองค์หนึ่ง
ในบรรดาเหล่าเทพที่ชื่อสุธัมมา.

บุรุษผู้เป็นบัณฑิตถามว่า

เราทั้งหลายกระทำอัญชลีกรรมอย่างใหญ่ ขอ
ถามเทพพวกสุธัมมา คนทำกรรมอะไรในมนุษย์โลก
จึงจะเข้าถึงเทพพวกสุธัมมา.

เทพบุตรกล่าวว่า

ผู้ใดถวายอาคารอ้อย อาคารหญ้า และอาคาร

ผ้า หรือถวายเป็นอย่างหนึ่ง ในสามอย่างนั้น

ผู้นั้นยอมเข้าถึงเทพพวกสุธัมมา.

จบตติยานาควิมาน

อรรถกถาตติยานาควิมาน

ตติยานาควิมาน มีคาถาว่า โโก นุ ทิพฺเพน ยานนฺ เป็นต้น.

ตติยานาควิมานเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ สมัยนั้น พระเถระชินาสพ ๓ องค์ เข้าจำพรรษาในอาวาสใกล้หมู่บ้าน ครั้นออกพรรษาปวารณาแล้ว พระเถระเหล่านั้นประสงค์จักถวายบังคม พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงเดินทางมุ่งกรุงราชคฤห์ ในระหว่างทาง ถึงที่ ใกล้ไร่อ้อยของพราหมณ์มีจกาทิฏฐิ ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ในเวลาเย็น ถามคนเฝ้าอ้อยว่า พ่อคุณ วันนี้อาจถึงกรุงราชคฤห์ไหน คนเฝ้าอ้อย กล่าวว่า ไม่อาจดอก ขอรับ กรุงราชคฤห์อยู่ห่างจากที่นี่ถึงโยชน์ นิมนต์ ท่านทั้งหลายอยู่ในที่นี้แหละ พรุ่งนี้ค่อยไป พระเถระถามว่า พ่อคุณ ที่นี่มีอะไร ๆ ที่พอจะทำได้บ้างเล่า. ไม่มี ขอรับ แต่กระผมจัก จัดที่อยู่ถวายพวกท่าน พระเถระทั้งสามรับนิมนต์.

คนเฝ้าอ้อยนั้นผูกท่อนไม้เป็นมณฑปกิ่งไม้ ในไร่อ้อยที่ยืนต้นอยู่ อย่างเดิมนั้นแหละ ใช้ใบอ้อยมุงข้างบน ลาดฟางข้างล่าง ถวายแค่พระเถระองค์หนึ่ง เอาอ้อยสามลำผูกเป็นสังเขปว่าไม้สามลำ แล้วมุงด้วยหญ้า

ลาดพื้นด้วยหญ้า ถวายแด่พระเถระองค์ที่สอง นำไม้สองสามท่อนใน
กระท่อมของตนและกิ่งไม้ทั้งหลายแล้วคลุมด้วยจีวร ทำถาดถวายแด่พระ-
เถระอีกองค์หนึ่ง พระเถระเหล่านั้นอยู่ในที่นั้น.

พอรাত্রีสว่าง ได้เวลา เขาหุงข้าว ถวายไม้สีฟันและน้ำล้างหน้า
แล้ว ถวายภัตตาหารกับน้ำอ้อย เมื่อพระเถระเหล่านั้นฉันแล้วอนุโมทนา
แล้ว กำลังจะไป เขาได้ถวายอ้อยองค์ละคำ ด้วยกล่าวว่า จักเป็นส่วนของ
กระผม เขาไปส่งพระเถระสิ้นระยะทางน้อยหนึ่งแล้วก็กลับ เสวยปีติ
โสมนัสอย่างโอฬาร ประรภการช่วยขวนขวายและทานของตน กลับบ้าน.

ฝ่ายเจ้าของไร่เดินมาสวนทางกับภิกษุ ที่กำลังเดินไป ถามภิกษุ
ทั้งหลายว่า ได้อ้อยมาแต่ไหน ภิกษุทั้งหลายตอบว่า คนเฝ้าอ้อยถวาย
พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นก็โกรธ ไม่พอใจ ฮึดฮัดอยู่ ถูกความโกรธครอบงำ
วิ่งตามไปข้างหลังคนเฝ้าอ้อย เอาไม้ก้อนตีเขา ปลงชีพเขาด้วยการตี
ทีเดียวเท่านั้น คนเฝ้าอ้อยระลึกถึงบุญกรรมที่ตนทำไว้นั้นแหละ ตายไป
บังเกิดในสุรัจฉานเทวสภา ช้างพลายทิพย์ตัวประเสริฐ ใหญ่ เพื่อปลอด
บังเกิดด้วยบุญญาภาพของเขา.

บิดามารดาและญาติมิตรของเขา ได้ข่าวทายของคนเฝ้าอ้อยแล้ว
นำตาอาบน้ำร้อนให้พากันไปยังที่นั้น และชาวบ้านทั้งหมดได้ประชุมกัน
บิดามารดาของเขาปรารถนาจะทำฌาปนกิจตรงที่นั้น ในขณะที่นั้นเทพบุตร
นั้นจี๋ช้างทิพย์ตัวนั้น แวดล้อมไปด้วยเทพผู้ชำนาญถึงทั้งหมด มีคนตรี
เครื่อง ๕ บรรเลงอยู่ มาจากเทวโลกด้วยบริวารเป็นอันมาก ด้วยเทพฤทธิ์
ยิ่งใหญ่ ลอยอยู่ในอากาศปรากฏกายให้ที่ประชุมนั้นเห็น ครั้งนั้นบุรุษผู้

เป็นบัณฑิตในที่นั้น ได้ถามเทพบุตรนั้นถึงบุญกรรมที่เขาทำไว้ ด้วยคาถาเหล่านี้

ใครหนอมีข้างเผือกปลอดเป็นยานทิพย์ มี
ดนตรีประโคมกึกก้อง เขาฉลองกันอยู่ในอากาศ
ท่านเป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกะผู้ให้
ทานในกาลก่อน พวกเราไม่รู้ ขอถามท่าน พวกเรา
จะรู้จักท่านได้อย่างไร.

เทพบุตรเมื่อนั้นได้พยากรณ์ความนั้นแก่เขา ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

เราไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คนธรรพ์ ไม่ใช่ท้าว
สักกะผู้ให้ทานในกาลก่อน ข้าพเจ้าเป็นเทพองค์หนึ่ง
ในบรรดาเหล่าเทพที่ชื่อสุธัมมา.

คนเป็นบัณฑิตถามแม่อีกว่า

เราทั้งหลายกระทำอัญชลีอย่างใหญ่ ขอถาม
เทพพวกสุธัมมา คนทำกรรมอะไรในมนุษยโลก จึง
จะเข้าถึงเทพพวกสุธัมมา.

เทพบุตรได้พยากรณ์อีกว่า

ผู้ใดถวายอาคารอ้อย อาคารหญ้า และอาคาร
ผ้า หรือถวายอย่างใดอย่างหนึ่ง ในสามอย่างนั้น
ผู้นั้นย่อมเข้าถึงเทพพวกสุธัมมา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ตुरิยาพิตนิคุโฆโส** ได้แก่ กีก้องด้วยทิพยดนตรีเครื่อง ๕ ที่ประโคมแล้ว คือเสียงทิพยดนตรีที่บรรเลงสำหรับตน. บทว่า **อนุตฺติกุเข มหิยุยติ** ความว่า ลอยอยู่ในอากาศ มีบริวารมากที่อยู่ในอากาศนั้นแหละบูชาอยู่.

บทว่า **เทวดานุสฺสึ** แปลว่า เป็นเทวดาหนอ ความว่า ท่านเป็นเทวดาหรือหนอ. บทว่า **คณฺหุพฺโพ** ความว่า เป็นเทพเป็นไปในพวกคณธรรพ์เทพนัคนดนตรี. บทว่า **อาหุ สกุโถ ปุริทุทโท** ความว่า หรือว่าเป็นท้าวสักกะ ที่ปรากฏว่า ปุรินททะ เพราะอรรถว่า ให้ท่านในกาลก่อน อธิบายว่า หรือว่าเป็นท้าวสักกเทวราช อนึ่ง เมื่อความที่ท้าวสักกะและคณธรรพ์ทั้งหลายเป็นทေးแม้มีอยู่ ก็พึงทราบเทวศัพท์ในที่นี้ว่า กล่าวถึงทေးอื่นจากนั้น โดยโคพลีพัททนัย [นัยอย่างสูง] เพราะทေးเหล่านั้นท่านกำหนดไว้แผนกหนึ่ง.

ครั้งนั้น เทพบุตรคิดว่า ธรรมดาคำตอบ จำต้องเข้ากันได้กับคำถาม เมื่อปฏิเสธความที่ตนเป็นเทวดาคณธรรพ์หรือท้าวสักกะ ที่พวกเขาถามแล้ว จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คณธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกะผู้ให้ท่านในก่อน ข้าพเจ้าเป็นเทวดาองค์หนึ่งในบรรดาเทวดาที่ชื่อสุธัมมา [ประจำสุธัมมาเทวสภา].

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **นามุหิ เทโว** ความว่า ข้าพเจ้าไม่ใช่เทวดา ไม่ใช่คณธรรพ์ ไม่ใช่ท้าวสักกะองค์ใดองค์หนึ่งที่ท่านสงสัย ข้าพเจ้าเป็นเทวดาองค์หนึ่งในบรรดาเทวดาที่ชื่อสุธัมมา ก็เป็นเทพหมู่หนึ่งของทวยเทพชั้นดาวดึงส์ ชื่อว่าเทวดาสุธัมมา โดยแท้แล อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ได้ยินว่า คนเฝ้าอ้อยนั้น ได้ฟังสมบัติของเทวดาเหล่านั้น

มาแล้ว จึงตั้งจิตมั่นอยู่ในสมบัติเหล่านั้นก่อน.

บทว่า ปุณฺณ แปลว่า ใหญ่ อธิบายว่า ทำให้บริบูรณ์ ก็คำนี้ ท่านกล่าวเพื่อแสดงกิริยาเคารพ.

เทพบุตรถูกถามถึงหมู่เทพสุธัมมา เมื่อบอกบุญที่ท่านทำไว้ โดยกำหนดสมบัติเท่าที่เห็นเท่านั้น เหมือนบอกนิมิตกึ่งคำ จึงกล่าวคาถาว่า อัจฉคารี เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ติณฺณมณฺญสฺสํ ทตฺวา ความว่า เทพบุตรกล่าวอย่างนี้ โดยถือเอาว่า แม้ถ้าข้าพเจ้าถวายอาหารสามหลังไซ้ ก็จะสำเร็จเนื้อความนี้ว่า หลังใดหลังหนึ่งในสามหลัง คำที่เหลือ เข้าใจง่ายทั้งนั้น.

เทพบุตรนั้นตอบเนื้อความที่บุรุษบัณฑิตนั้นถามอย่างนี้แล้ว เมื่อประกาศคุณพระรัตนตรัย ชื่นชมกับบิดามารดาแล้ว ก็กลับไปยังเทวโลก มนุษย์ทั้งหลายฟังคำของเทพบุตรแล้ว เกิดความเลื่อมใสเป็นอันมากใน พระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสงฆ์ ตระเตรียมเครื่องอุปกรณ์ให้ทานมากมาย บรรทุกเต็มหลายเล่มเกวียนพากันไปพระวิหารเวฬุวัน ถวายมหาทานแด่ ภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข กราบทูลเรื่องที่เป็นไปนั้นถวายพระ- ศาสดา พระศาสดาตรัสเรื่องนั้นเป็นคำถามและคำตอบเหมือนอย่างนั้น นั้นแหละ ทรงทำข้อความนั้นให้เป็นอรรถอุปบัติเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดง ธรรมโดยพิสดาร ให้มนุษย์เหล่านั้นตั้งอยู่ในสัจจะและศีลทั้งหลาย คน เหล่านั้นมีศรัทธาตั้งมั่น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว กลับไปบ้าน ของตนแล้ว ช่วยกันสร้างวิหาร ตรงที่ที่คนเฝ้าอ้อยตาย แล.

จบอรรถกถาตติยานาควิมาน

๑๓. จูพรธวิมาน

ว่าด้วยจูพรธวิมาน

พระมหากัจจายนเถระทูลถามพระกุมารว่า

[๖๓] ท่านสอดธนูไว้มัน ยืนจ้องธนูไม้แก่น
อยู่ ท่านเป็นกษัตริย์ หรือราชกุมาร หรือเป็นพราน
ป่า.

พระกุมารตรัสตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นโอรสของพระ-
เจ้าอัสดกะ เทียวไปในป่า ข้าแต่ภิกษุ ข้าพเจ้าขอ
บอกนามของข้าพเจ้าแก่ท่าน คนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้า
ว่า สุชาติ ข้าพเจ้าแสวงหาเนื้อจึงหยั่งลงสู่ป่าใหญ่
ไม่เห็นเนื้อ เห็นแต่ท่าน จึงได้ยืนอยู่.

พระเถระทูลว่า

ท่านผู้มีบุญมาก ท่านมาดีแล้ว ท่านมาไม่เลว
เลย ท่านจงรับเอาน้ำจากที่นี่ล้างเท้าทั้งสองของท่าน
เถิด นี่เป็นน้ำดื่ม เย็น นำมาแต่ชอกเขา ท่าน
ราชโอรส ครั้นเสวยน้ำแล้ว โปรดเสด็จเข้าไป
ประทับนั่งบนสันถัดเถิด.

พระกุมารตรัสว่า

ข้าแต่พระมหาราชา วาจาของท่านงามหนอ นำ
ฟัง ไม่มีโทษ มีประโยชน์ ไพเราะ ท่านรู้แล้ว

โปรดกล่าวแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เถิด.

ท่านอยู่ในปายินดีอะไร ข้าแต่ท่านฤๅผู้ประ-
เสริฐสุด ท่านถูกถามแล้ว โปรดบอกที่เถิด พวก
ข้าพเจ้าพิจารณาคำของท่านแล้ว ฟังประพฤติโดย
เอื้อเพื่อ ซึ่งบทที่ประกอบด้วยอรรถและธรรม.

พระเถระทูลว่า

ดูก่อนกุมาร เราขอใจการไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งปวง การงดเว้นลักขโมย งดเว้นการประพฤติ
ล่วงเกิน งดเว้นดื่มน้ำเมา งดบาปกรรม ความ
ประพฤติสงบ ความเป็นพหูสูต ความเป็นคนกตัญญู
ธรรมเหล่านี้ กุลบุตรสรรเสริญในปัจจุบัน อันวิญญู-
ชนพึงสรรเสริญ ดูก่อนราชโอรส ท่านจงรู้เถิดว่า
อีกห้าเดือนข้างหน้า ท่านจักสิ้นพระชนม์ ท่าน
จงเปลื้องตนเถิด.

พระกุมารตรัสถามว่า

ข้าพเจ้าจะไปชนบทไหนหนอ จะทำกรรมอะไร
จะทำกิจของบุรุษอะไร ๆ หรือจะใช้วิชาอะไร จึง
จะไม่แก่ไม่ตาย.

พระเถระทูลว่า

ดูก่อนราชโอรส ไม่มีประเทศที่สัตว์ไปแล้ว
ไม่แก่ไม่ตาย ไม่มีกรรม วิชา และกิจของบุรุษ ที่
สัตว์ทำแล้วไม่แก่ไม่ตาย ผู้มีทรัพย์มาก มีภคะ

มาก แม้เหล่ากษัตริย์ครองแคว้น มีทรัพย์และ
ข้าวเปลือกมาก แม้ท่านเหล่านั้น ไม่แก่ไม่ตาย ก็
หาไม่.

ท่านที่เป็นนักศึกษา เป็นบุตรของชาวอันธกะ
และชาวเวณชู ผู้สามารถแกลัวกล้า ประหารฝ่าย
ปรปักษ์ แม้ท่านเหล่านั้น เสมอด้วยสิ่งยั่งยืนก็ต้อง
พินาศ ถึงอายุขัยสิ้นอายุ.

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร คนจัณฑาล
และปุกกุสะ และพวกชาติอื่น ๆ แม้คนเหล่านั้น
ไม่แก่ไม่ตาย หามีไม่ ท่านที่ร้ายมนต์พรหมจินดา
มีองค์ ๖ และท่านที่ใช้วิชาอื่น ๆ แม้ท่านเหล่านั้น
ไม่แก่ไม่ตาย หามีไม่ อนึ่ง พวกฤๅษี ผู้สงบ
ถำรวมจิตบำเพ็ญตบะ แม้ท่านผู้บำเพ็ญตบะเหล่านั้น
ก็ต้องละทิ้งร่างกายไปตามกาล แม้พระอรหันต์
ทั้งหลายผู้อบรมตนแล้ว ทำกิจเสร็จแล้วไม่มีอาสวะ
สิ้นบุญและบาปแล้ว ก็ยังทอดทิ้งกายนี้.

พระกุมารตรัสว่า

ข้าแต่พระมหาราษฎา คธาทั้งหลายของท่าน เป็น
สุภามิต มีประโยชน์ ข้าพเจ้าฟังพินิจตามสุภามิต
นั้นแล้ว และขอท่านโปรดเป็นสโรจนะ ของข้าพเจ้า
ด้วยเถิด.

พระเถระทูลว่า

ท่านจงอย่าถึงอาตมาเป็นสรณะเลย อาตมาถึง
พระมหาวิรศากยบุตรใดเป็นสรณะ ท่านจงถึงพระ-
มหาวิรศากยบุตรนั้นเป็นสรณะเถิด.

พระกุมารตรัสถามว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ พระศาสดาของท่านพระ-
องค์นั้น ประทับอยู่ในชนบทไหน แม้ข้าพเจ้าก็จักไป
เฝ้าพระชินะผู้หาบุคคลเปรียบมิได้.

พระเถระทูลว่า

พระศาสดาผู้เป็นบุรุษอาชาไนย มีพระสมภพ
แต่ราชสกุลพระเจ้าโศกการาช ในชนบททิศ-
ตะวันออก แต่พระองค์เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว.

ราชโอรสตรัสว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ ถ้าพระพุทธรเจ้าผู้เป็น
ศาสดาของท่านยังดำรงพระชนม์อยู่ ถึงไกลหลาย
พันโยชน์ ข้าพเจ้าก็จะไปเฝ้าใกล้ๆ แต่เพราะ
พระศาสดาของท่านเสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้า
ขอถึงพระมหาวิระผู้เสด็จปรินิพพานแล้วเป็นสรณะ
ขอถึงพระพุทธรเจ้า ทั้งพระธรรมอันยอดเยี่ยม ทั้ง
พระสงฆ์ ผู้เป็นสรณะของมนุษย์และเทวดา ว่าเป็น
สรณะ.

ข้าพเจ้าของดเว้นปาณาติบาตทั้งนี้ ของดเว้น
อทินนาทานในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวเท็จ

เป็นผู้ยินดีด้วยภริยาของตน.

พระเถระถามเทวบุตรว่า

พระอาทิตย์มีรัศมีมาก ส่องแสงไปในท้องฟ้า
ตามลำดับตลอดทิศ ประการใด ๆ รถใหญ่ของท่านนี้
ก็มีประการอย่างนั้น แผล่แสงไปโดยรอบกว้างร้อย
โยชน์ หุ้มด้วยแผ่นทองโดยรอบ คันรถนั้นวิจิตร
ด้วยแก้วมุกดาและแก้วมณี มีลายทองและเงินทำด้วย
แก้วไพฑูรย์ สร้างไว้อย่างดีสง่างาม งอนรถสร้างด้วย
แก้วไพฑูรย์ แอกรถวิจิตรด้วยแก้วทับทิม แม้ม้า
(เทียมรถ) ก็ประดับด้วยทองและเงินสง่างาม วิ่ง
เร็วทันใจ ท่านนั้นยืนสง่าอยู่ในรถทอง มีพาหนะ
เทียมม้าพันหนึ่ง ดังทำวสัถกะจอมทวยเทพ ดุราท่าน
ผู้มียศ อาตมาขอถามท่านผู้ชาญฉลาด ยศอัน
โอฬารนี้ท่านได้มาอย่างไร.

เทวบุตรตอบว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นราชโอรส ชื่อ
สุชาติในชาติก่อน และท่านได้อนุเคราะห์ให้ข้าพเจ้าได้
ตั้งอยู่ในสัจฉริยะ ท่านทราบที่ข้าพเจ้าหมดอายุ ได้
มอบพระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดา ด้วยกล่าวว่า
ดูก่อนสุชาติ เธอจงบูชาพระบรมสารีริกธาตุนี้ การ
บูชานั้นจักเป็นประโยชน์แก่เธอเอง ข้าพเจ้าได้ขวน-

ขวายนุชาพระบรมสารีริกษัตุนั้นด้วยของหอมและ
ดอกไม้ทั้งหลาย ครั้นระว่างมนุษย์แล้ว ได้เข้าถึง
นันทนอุทยาน มีอัปสรห้อมล้อม รื่นรมย์ด้วยการ
ฟ้อนรำขับร้องอยู่ในนันทนอุทยานอันนาร่มรื่น ประ-
กอบด้วยฝูงปักษยานานาพรรณ.

จบจุฬพรวิมาน

อรรถกถาจุฬพรวิมาน

จุฬพรวิมาน มีคาถาว่า ทพุทฺทมมา นิสารสุส เป็นต้น. จุฬพร-
วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมด้วยแบ่งพระ-
บรมธาตุ สถาปนาพระสถูปสำหรับพระศาสดาไว้ในที่นั้น ๆ เมื่อพระสาวก
ที่ได้คัดเลือกเพื่อสังคายนาพระธรรม มีพระมหากัสสปเถระเป็นประมุข
อยู่ในที่นั้น ๆ กับบริษัทของตน ๆ ด้วยเห็นแก่เวไนยสัตว์ จนถึงวัน
เข้าพรรษา ท่านพระมหากัสสปเถระอยู่ในเขตป่าแห่งหนึ่ง ในปัจฉิม-
ประเทศ สมัยนั้น พระเจ้าอัสสกราชครองราชสมบัติอยู่ในโปตลินคร
แคว้นอัสสกะ กุมารพระนามว่าสุชาติ เป็นพระโอรสของอัครมเหสีของ
พระเจ้าอัสสกราชนั้น มีพระชนมายุได้ ๑๖ ปี ถูกพระบิดาเนรเทศจากแคว้น
แคว้นเพราะยื้อแย่งราชสมบัติกับพระเทวีน้อย จึงเข้าป่า อาศัยพวกพราน
อยู่ในป่า เล่ากันว่า กุมารนั้นบวชในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า

พระนามว่ากัสสปะ ตั้งอยู่ในคุณเพียงศีล ตายอย่างปฤชชน บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อยู่ในดาวดึงส์นั้นชั่วอายุ เทียวไปเที่ยวมาอยู่ในสุคตินั้นแล ในพุทธุปบาทกาลนี้ บังเกิดในครรภ์ของอัครมเหสี ของพระเจ้าอัสสกราช ในแคว้นอัสสกะ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้ได้ ๓๐ ปี เขาได้มีนามว่า สุชาติ เจริญด้วยบริวารเป็นอันมาก.

เมื่อพระชนนีของสุชาติกุมารนั้นสิ้นพระชนม์แล้ว พระเจ้าอัสสกราช ได้ตั้งราชธิดาองค์อื่นไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี ต่อมาพระนางได้ประสูติ พระโอรส พระราชาทอดพระเนตรเห็นโอรสของพระนาง ก็ทรงเลื่อมใส ได้ประทานพรว่า ที่รัก เจ้าจงถือเอาพรที่เจ้าปรารถนา พระนางทำเป็น รับพรไว้แต่พักไว้ก่อน (ยังไม่กล่าวขอพร) เมื่อสุชาติกุมารมีพระชันษา ได้ ๑๒ พรรษา พระนางจึงกราบทูลพระราชาว่า ข้าแต่พระองค์ พระองค์ทอดพระเนตรเห็นลูกของหม่อมฉันแล้วมีจิตเลื่อมใส ได้พระราชทานพรไว้ บัดนี้ขอพระองค์โปรดพระราชทานพรนั้นเถิด ตรัสว่า จงรับเอาเถิดเทวี พระนางกราบทูลว่า ขอพระองค์โปรดพระราชทาน ราชสมบัติแก่ลูกของหม่อมฉันนะเพคะ ตรัสว่า นิบหายละอีถ้อย สุชาติ- กุมารลูกคนโตของฉัน ซึ่งเป็นเสมือนเทพกุมาร ยังอยู่ เหตุไร เจ้าจึงกล่าว อย่างนี้ ทรงปฏิเสธ พระเทวียื่นคำบอ่ย ๆ ก็ผูกพระทัยไม่ได้ วันหนึ่งทูลว่า ข้าแต่ทเวะ ถ้าพระองค์ยังดำรงอยู่ในสัจจะ ก็ขอได้โปรดพระราชทานเถิด พระราชาทรงเสียพระทัยว่า เราได้ปล้ำให้พรแก่หญิงผู้นี้ และนางก็มาพูด อย่างนี้ ตรัสเรียกสุชาติกุมารมาตรัสบอกความเรื่องนั้น นำพระเนตรไหล พระกุมารเห็นพระบิดาทรงโศกเศร้า ก็เสียพระทัยนำพระเนตรไหล กราบทูลว่า ข้าแต่ทเวะ โปรดทรงอนุญาตเถิด ข้าพระองค์จักไปที่อื่น พระราชา

ทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสว่า พ่อจักสร้างเมืองใหม่ให้เจ้า เจ้าควรอยู่ในเมืองนั้น พระกุมารก็ไม่ปรารถนา เมื่อพระราชารัสว่า พ่อจักส่งไปอยู่ในสำนักพระราชสาหายของพ่อดังนี้ ก็ไม่ทรงเห็นด้วยแม้ชื่อนั้น กราบทูลอยู่อย่างเดียวว่า ข้าแต่ท้าว ข้าพระองค์จักไปป่า พระราชาสวมกอดพระโอรส จุมพิตที่พระเศียรตรัสว่า เมื่อพ่อลวงลับไปแล้ว เจ้าจงมาครองราชสมบัติในนครนี้ ทรงปล่อยไปแล้ว.

พระกุมารนั้นเข้าป่าอาศัยพวกพรานอยู่ วันหนึ่งไปล่าเนื้อ เทพบุตรองค์หนึ่งเป็นสหายที่ประเสริฐในครั้งที่เขาเป็นสมณะ จำเลงรูปเป็นเนื้อมาล่อเขาด้วยความหวังดี วิ่งไปใกล้ที่อยู่ของท่านพระมหากัจจายนะแล้วหายไป พระกุมารนั้นคิดจับเนื้อตัวนี้ในบัดนี้ จึงวิ่งเข้าไปถึงที่อยู่ของพระเถระ ไม่เห็นเนื้อ เห็นแต่พระเถระนั่งอยู่นอกบรรณศาลา จึงได้ยื่นก้อนปลายลูกธนูในที่ใกล้พระเถระนั้น พระเถระแลดูเขา ทราบเรื่องที่เป็นไปของเขาทั้งหมดตั้งแต่ต้น เมื่อจะอนุเคราะห์ ทำเป็นไม่รู้ เมื่อทำการสังเคราะห์ได้ถามว่า

ท่านสอดธนูไว้มัน ยืนจ้องธนูไม้แก่นอยู่ ท่าน

เป็นกษัตริย์ หรือราชกุมาร หรือเป็นพรานป่า.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทพฺพฺหมมา แปลว่า สอดธนูไว้มัน ธนูที่ใช้สองพันแรงคน ท่านเรียกว่าสอดธนูไว้มัน และที่ว่าธนูที่ใช้สองพันแรงคน ได้แก่ธนูที่เมื่อยกขึ้น น้ำหนักแห่งหัวโลหะเป็นต้นที่ผูกไว้ที่สาย จับคันธนูยกขึ้นพันดินชั่วแก่ลูกธนู. บทว่า นิสารสุส ได้แก่ธนูของต้นไม้ที่มีแก่นดียิ่ง คือมีแก่นดีเลิศ อธิบายว่า ธนูที่ทำด้วยไม้แก่น.

บพว่า โอลุพุก ได้แก่ กั้น. บพว่า ราชญโธ แปลว่า ราชกุมาร. บพว่า
วเนจโร แปลว่า ผู้เที่ยวไปในป่า.

ลำดับนั้น พระกุมารนั้นเมื่อประกาศตน จึงตรัสว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นโอรสของพระ-
เจ้าอัสสกะ เที่ยวไปในป่า ข้าแต่ภิกษุ ข้าพเจ้าขอ
บอกนามของข้าพเจ้าแก่ท่าน คนทั้งหลายรู้จักข้าพเจ้า
ว่า สุขต ข้าพเจ้าแสวงหาเนื้อจึงหยั่งลงสู่ป่าใหญ่
ไม่เห็นเนื้อ เห็นแต่ท่าน จึงได้ยืนอยู่.

บรรดาบทเหล่านั้น บพว่า อสุตทกัปปิตุส แปลว่า พระเจ้า
อัสสกะ ผู้เป็นใหญ่ในอัสสกรัฐ พระกุมารเรียกพระเถระว่า ภิกษุ. บพว่า
มิเค คเวสมาโน ความว่า แสวงหาเนื้อมีสุกรเป็นต้น คือเที่ยวล่าเนื้อ.

พระเถระได้ฟังดังนั้น เมื่อกระทำปฏิสันถารกับกุมารนั้น ทูลว่า

ท่านผู้มีบุญมาก ท่านมาดีแล้ว ท่านมาไม่
เลวเลย ท่านจงรับเอาน้ำจากที่นี่ล้างเท้าทั้งสองของ
ท่านเถิด นี่เป็นน้ำดื่มเย็น นำมาแต่ชอกเขา ท่าน
ราชโอรส ครั้นเสวยน้ำแล้วโปรดเสด็จเข้าไปประทับ
นั่งบนสันถัดเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บพว่า อทุราคต ความว่า ท่านผู้มีบุญมาก
การมาในที่นี้ของท่าน เว้นจากการมาร้ายชื่อว่ามาดีแล้ว อธิบายว่า การ
มาร้ายเมื่อน้อยของท่านไม่มี เพราะให้เกิดปีติโสมนัสทั้งแก่ท่านและแก่
อาตมา. ปาฐะว่า อธุนาคต มาไม่นาน ดังนี้ก็มี ความว่า มาในบัดนี้.

บพว่า สนุถตตุมิ อูปาวิส ความว่า อย่าประทับนั่งบนพื้นที่ไม่มีเครื่องลาด โปรดประทับนั่งบนเครื่องลาดหญ้าโน้น.

ลำดับนั้น พระราชกุมารรับการปฏิสันถารของพระเถระตรัสว่า

ข้าแต่พระมหามุนี วาจาของท่านงามหนอ
นำฟัง ไม่มีโทษ มีประโยชน์ ไพเราะ ท่านรู้แล้ว
กล่าวแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์เถิด.

ท่านอยู่ในป่า ยินดีอะไร ข้าแต่ท่านฤษีผู้
ประเสริฐสุด ท่านถูกถามแล้วโปรดนอกที่เถิด พวก
ข้าพเจ้าพิจารณาคำของท่านแล้ว ฟังประพลิตโดย
เอื้อเพื่อซึ่งบทที่ประกอบด้วยอรรถและธรรม.

บรรดาบทเหล่านั้น บพว่า กลุยาณี แปลว่า ดี คือ งาม. บพว่า
สวณียา แปลว่า ควรที่จะฟัง. บพว่า เนลา แปลว่า ปราศจากโทษ.
บพว่า อตุลวติ ความว่า ประกอบด้วยประโยชน์ คือประกอบด้วยประ-
โยชน์มีประโยชน์ปัจจุบันเป็นต้น. บพว่า วคฺคฺ แปลว่า ไพเราะ. บพว่า
มนตุวา แปลว่า รู้แล้ว คือ กำหนดแล้วด้วยปัญญา. บพว่า อตุถฺ ได้แก่
ไม่ปราศจากประโยชน์ คือนำมาซึ่งประโยชน์โดยส่วนเดียว.

บพว่า อิตินิสก แปลว่า ผู้ประเสริฐสุดในฤๅษีทั้งหลาย เช่นกับ
บุรุษอาชาไนย. บพว่า วจนปถิ แปลว่า คำ ก็คำนั้นแล ท่านกล่าวว่า
วจนปถะ เพราะเป็นอุบายให้บรรลุประโยชน์. บพว่า อตุถมฺมปทฺ
สมาจเรมเส ความว่า พวกข้าพเจ้าจะปฏิบัติส่วนแห่งธรรมมีศีลเป็นต้น
ที่นำมาซึ่งประโยชน์ในภพนี้และภพหน้า.

บัดนี้ พระเถระเมื่อกล่าวสัมมาปฏิบัติของตน ซึ่งสมควรแก่พระ-
ราชกุมารนั้น จึงทูลว่า

ดูก่อนกุมาร เราชอบใจการไม่เบียดเบียนสัตว์
ทั้งปวง การงดเว้นลักขโมย งดเว้นการประพฤติ
ล่วงเกิน งดเว้นดื่มน้ำเมา งดบาปกรรม ความประ-
พฤติสงบ ความเป็นพหูสูต ความเป็นคนกตัญญู
ธรรมเหล่านี้ กุลบุตรสรรเสริญในปัจจุบัน อันวิญญู-
ชนพึงสรรเสริญ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อารติ สมจริยา จ ได้แก่ การงด
เว้นขาดจากบาปกรรมตามที่กล่าวแล้ว และความประพฤติสงบมีความสงบ
กายเป็นต้น. บทว่า พหุสูตจํ ได้แก่ ความเป็นพหูสูตทางปริยัติ. บทว่า
กตญฺญตา ได้แก่ การรู้อุปการะที่คนเหล่านี้กระทำแก่ตน. บทว่า
ปาธฺสตา ความว่า อันกุลบุตรทั้งหลายผู้ต้องการประโยชน์พึงสรรเสริญ
โดยการกระทำทั่วไป. บทว่า ฌมฺมา เอเต ได้แก่ ธรรมมีอหิงสาเป็นต้น
ตามที่กล่าวแล้ว. บทว่า ปลฺลิตฺยา แปลว่า อันวิญญูชนทั้งหลายพึงสรรเสริญ.

พระเถระกล่าวสัมมาปฏิบัติที่สมควรแก่พระราชกุมารนั้นอย่างนี้แล้ว
ตรวจดูอายุสังขารด้วยอนาคตังสญาณ เห็นว่าอายุของเขาเหลือเพียงห้า
เดือนเท่านั้น เพื่อจะให้เขาสลัดใจแล้วทั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัตินั้นมั่นคง จึง
กล่าวคาถานี้ว่า

ดูก่อนราชโอรส ท่านจงรู้เถิดว่า อีกห้าเดือน
ข้างหน้าท่านจักสิ้นพระชนม์ ท่านจงเปลื้องตนเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อุตฺตานิ ปริโมจย ความว่า ท่านจง
เปลื้องตนจากทุกข์ในอบาย.

ต่อนั้น พระกุมารเมื่อถามอุบายหลุดพ้นสำหรับตน จึงตรัสว่า

ข้าพเจ้าจะไปชนบทไหนหนอ จะทำอะไร จะ
ทำกิจของบุรุษอะไร ๆ หรือจะใช้วิชาอะไร จึงจะไม่
แก่ไม่ตาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กตมํ สุวาหํ ได้แก่ ข้าพเจ้าจะไป
ชนบทไหน ความว่า ไหนหนอ เพิ่มคำว่า กตฺวา ในบทว่า ก็ กมฺมํ
กิญฺจิ โปริสํ. บทว่า โปริสํ แปลว่า กิจของบุรุษ.

ต่อนั้น พระเถระเพื่อจะแสดงธรรมแก่เขา ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

ดูก่อนราชโอรส ไม่มีประเทศที่สัตว์ไปแล้ว

ไม่แก่ไม่ตาย ไม่มีกรรม วิชาและกิจของบุรุษ ที่

สัตว์ทำแล้วไม่แก่ไม่ตาย ผู้มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก

แม้เหล่ากษัตริย์ครองแคว้นแคว้น มีทรัพย์และข้าว

เปลือกมาก แม้ท่านเหล่านั้นไม่แก่ไม่ตาย ก็หาไม่.

ท่านที่เป็นนักศึกษา เป็นบุตรของชาวอันธกะ

และชาวเวณฺฑู ผู้สามารถแกลัวกล้า ประหารฝ่าย

ปรปักษ์ แม้ท่านเหล่านั้น เสมอด้วยสิ่งยั่งยืนก็ต้อง

พินาศ ถึงอายุขัยสิ้นอายุ.

กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ชูทร

คนจัณฑาลและปุกกุสะ และพวกชาติอื่น ๆ แม้คน

เหล่านั้น ไม่แก่ไม่ตาย หามีไม่ ท่านที่ร้ายมนต์

พรหมจินดามืด ๖ และท่านที่ใช้วิชาอื่น ๆ แม้
ท่านเหล่านั้น ไม่แก่ไม่ตาย หามีไม่ หนึ่ง พวกฤๅษี
ผู้สงบ ตำรวมจิตบำเพ็ญตบะ แม้ท่านผู้บำเพ็ญตบะ
เหล่านั้นก็ต้องละทิ้งร่างกายไปตามกาล แม้พระ-
อรหันต์ทั้งหลายผู้อบรมตนแล้ว ทำกิจเสร็จแล้ว ไม่
มีอาสวะ ถิ่นบุญและบาปแล้ว ก็ยังทอดทิ้งกายนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยตถ คนุตวา ความว่า ไปประเทศ
ใด เข้าถึง คือถึงกรรม วิชา และกิจของบุรุษด้วยกายประโยค และ
ด้วยประโยคนอกนี้ พึงเป็นผู้ไม่แก่ไม่ตาย.

ชื่อว่า มีทรัพย์มาก เพราะมีทรัพย์ที่รวบรวมเก็บไว้มากประมาณ
ร้อยโกฏิเป็นต้นเป็นอย่างต่ำ ชื่อว่า มีโภคะมาก เพราะมีโภคะที่เป็น
เสบียงมาก คือ กหาปณะมีสามหมื่นเป็นต้น. บทว่า รกฺขณฺโงโต ได้แก่
เจ้าของแวนแคว้น อธิบายว่า ปกครองแวนแคว้นปริมาณหลายโยชน์.
บทว่า ขตฺติยา แปลว่า ชาตักยัตริย์. บทว่า ปหุตฺถนธณฺญาเส ได้แก่
สังสมทรัพย์และข้าวเปลือกมาก คือสังสมทรัพย์และข้าวเปลือกพอกินพอ
ใช้ได้เจ็ดแปดปี สำหรับตนและบริวาร. บทว่า โน เตปิ อชฺรามรา
ความว่า มีความแก่และความตายเป็นธรรมดาทีเดียว อธิบายว่า แม้
ความเป็นผู้มีทรัพย์มากเป็นต้น ก็ห้ามความแก่และความตายที่อยู่เหนือ
ท่านเหล่านั้นไม่ได้.

บทว่า อนุชฺชเวณฺฑุปฺปุตฺตา ความว่า ปราบกฏว่าเป็นบุตรของชาว
อันธกะและชาวเวณฑุ. บทว่า สุธา ได้แก่ ผู้มีความสามารถ. บทว่า

วีรา ได้แก่ ผู้มีความกล้า. บทว่า **วิกกนุตฺตปฺปหาริโน** ความว่า มีปกติข่มครอบงำล้างของข้าศึก แล้วประหารได้ ด้วยความเป็นผู้สามารถ และแกล้วกล้านั้นแล. บทว่า **วิทุสฺสตา** ได้แก่ ทำให้พินาศ. บทว่า **สสุสตีสมมา** ได้แก่ เสมอด้วยของยังยืนทั้งหลาย มีพระจันทร์และพระอาทิตย์เป็นต้น โดยสืบตระกูลกัน ความว่า แม้ท่านเหล่านั้นก็ไปตามตระกูลที่เป็นไปได้ไม่นานเลย.

บทว่า **ชาติยา** ได้แก่ โดยชาติของตน ความว่า แม้ชาติที่ประเสริฐกว่าก็ห้ามชราและมรณะของคนเหล่านั้นไม่ได้.

บทว่า **มนุตฺ** ได้แก่ เวท. บทว่า **ฉพฺงคฺ** ได้แก่ มืองค์ ๖ โดยองค์ทั้ง ๖ กล่าวคือ กัมปศาสตร์ พยากรณ์ศาสตร์ นิรุตติศาสตร์ สิกขาศาสตร์ ฉันทโวจิตติศาสตร์ และโชติศาสตร์. บทว่า **พฺรหฺมจินฺติตฺ** ได้แก่ อันพรหมฤณีทั้งหลายมีอัฐกฤณีเป็นต้นคิดแล้ว คือเห็นแล้วด้วยปัญญาจักขุ.

บทว่า **สนฺตา** ได้แก่ มีกายกรรมและวจีกรรมสงบระงับแล้ว. บทว่า **สญฺจตฺตฺตา** ได้แก่ มีจิตสำรวมแล้ว. บทว่า **ตปฺสฺสิโน** ได้แก่ ผู้อาศัยตบะ.

บัดนี้ พระกุมารเมื่อตรัสสิ่งที่ตนพึงทำ จึงตรัสว่า

ข้าแต่พระมหามุนี คาถาทั้งหลายของท่าน
เป็นสุภายิต มีประโยชน์ ข้าพเจ้าฟังพิณิจตาม
สุภายิตนั้นแล้ว และขอท่านโปรดเป็นสโรชของ
ข้าพเจ้าด้วยเถิด.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า ๕๑๒

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นิชฌตุโตมุหิ ได้แก่เป็นผู้เพ่งพินิจ
คือไปแล้ว ด้วยความเข้าใจ ด้วยสติปัญญาในโอชะแห่งธรรม. บทว่า สุกฺกุเจน
แปลว่า ทีก้าวแล้วด้วยดี.

ลำดับนั้น พระเถระเมื่อปราสาทอนพระกุมารนั้น ได้ภาสิตคานานี้ว่า

ท่านจงอย่าถึงอาตมาเป็นสฺรณะเลย อาตมาถึง

พระมหาวีรศากยบุตรใดเป็นสฺรณะ ท่านจงถึงพระ-
มหาวีรศากยบุตรนั้นเป็นสฺรณะเถิด.

ต่อนั้น พระราชกุมารตรัสอย่างนี้ว่า

ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ พระศาสดาของท่านพระ-
องค์นั้นประทับอยู่ในชนบทไหน แม้ข้าพเจ้าจักไป
เฝ้าพระชินะผู้หาบุคคลเปรียบมิได้.

พระเถระทูลอีกว่า

พระศาสดาเป็นบุรุษอาชาไนย มีพระสมภพ
แต่ราชสกุลพระเจ้าโอกกากราช ในชนบททิศตะวัน-
ออก แต่พระองค์เสด็จปรินิพพานเสียแล้ว.

พระเถระกล่าวว่า ปุรตฺถิมสมฺมึ ชนปเท ในคานานั้น เพราะ
มัชฌิมประเทศอยู่ทางทิศตะวันออก จากประเทศที่พระเถระนั่งอยู่.

ราชโอรสนั้นฟังธรรมเทศนาของพระเถระอย่างนี้แล้ว มีใจเลื่อมใส
ก็ตั้งอยู่ในสฺรณะและศีล เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลาย
จึงกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้วิรุทกข์ ถ้าพระพุทธเจ้าผู้เป็น

ศาสดาของท่านยังดำรงพระชนม์อยู่ ถึงไกลหลาย

พันโยชน์ ข้าพเจ้าก็จะไปเฝ้าใกล้ ๆ แต่เพราะพระ-

ศาสดาของท่านเสด็จปรินิพพานเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็

ขอถึงพระมหาวีระผู้เสด็จปรินิพพานแล้วเป็นสรณะ

ขอถึงพระพุทธเจ้า ทั้งพระธรรมอันยอดเยี่ยม ทั้ง

พระสงฆ์ ผู้เป็นสรณะของมนุษย์และเทวดา ว่าเป็น

สรณะ.

ข้าพเจ้าของดเว้นปาณาติบาตทัณฑ์ ของดเว้น

อทินนาทานในโลก ไม่ดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวเท็จ

เป็นผู้ยินดีด้วยภริยาของตน.

พระราชกุมารตั้งอยู่ในสรณะและศีลอย่างนี้แล้ว พระเถระก็ทูล
อย่างนี้ว่า ลูกก่อนราชกุมาร ไม่มีประโยชน์ที่ท่านจะอยู่ป่าในที่นี้ ท่านจะมี
ชีวิตอยู่ไม่นาน ภายใน ๕ เดือนเท่านั้นท่านจักสิ้นพระชนม์ ฉะนั้น ท่าน
ควรไปยังสำนักพระราชบิดาของท่าน ทำบุญทั้งหลายมิให้ท่านเป็นต้น พึง
เป็นผู้มีสวรรค์ เป็นที่ไปในเบื้องหน้า ดังนี้แล้ว แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ
ในสำนักของตนให้ ราชกุมารนั้นเมื่อจะไป ตรัสว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าจักไปจากที่นี่ตามคำของท่าน แม้ท่านก็พึงไปในที่นั้น เพื่อ
อนุเคราะห์ข้าพเจ้า ทราบว่าพระเถระรับนิมนต์แล้ว ไหว้ ทำประทักษิณ
แล้วเสด็จไปนครของพระบิดาเข้าไปยังอุทยาน แจ้งให้กราบทูลพระราชา
ทรงทราบว่า ตนมาแล้ว.

พระราชาทรงสดับเรื่องนั้น พร้อมด้วยบริวารเสด็จไปอุทยาน สวม
กอดพระกุมาร นำเข้าในเมือง มีพระราชประสงค์จะอภิเษก พระกุมาร
ทูลว่า ข้าแต่ท้าว ข้าพระองค์มีอายุน้อย จากนี้ไป ๔ เดือน ก็จักตาย
ข้าพระองค์จะต้องการอะไรด้วยราชสมบัติ ข้าพระองค์จักอาศัยพระองค์
ทำบุญเท่านั้น แล้วประกาศคุณของพระเถระ และอานุภาพของพระรัตน-
ตรัย พระราชาทรงสดับดังนั้น ทรงสลดพระทัย เลื่อมใสในพระรัตนตรัย
และพระเถระ โปรดให้สร้างวิหารใหญ่ แล้วทรงส่งทูตไปสำนักของ
พระมหากัจจายนเถระ แม้พระเถระก็ได้มาอนุเคราะห์พระราชามหาชน
พระราชาร่วมด้วยข้าราชการเสด็จไปต้อนรับแต่ไกลทีเดียว นิมนต์
พระเถระให้เข้าวิหาร บำรุงด้วยปัจจัยสี่โดยเคารพ ตั้งอยู่ในสรีระและศีล
ทั้งหลาย พระกุมารสมทานศีลทั้งหลาย บำรุงพระเถระและภิกษุทั้งหลาย
โดยเคารพ ให้ทาน ฟังธรรม ถวंगไปสี่เดือนก็สิ้นพระชนม์ไปบังเกิดใน
ภพดาวดึงส์ รถขนาดเจ็ดโยชน์ประดับด้วยรัตนะเจ็ดเกิดขึ้นด้วยบุญญา-
อานุภาพของเทวบุตรนั้น เทวบุตรนั้นมีอุปสรรเป็นบริวารหลายพัน.

พระราชาทรงทำสักการะสรีระของพระกุมาร และถวายมหาทาน
แต่ภิกษุสงฆ์ ทำการบูชาพระเจดีย์ มหาชนประชุมกันในที่นั้น แม้พระ-
เถระพร้อมด้วยบริวารก็ได้เข้าไปยังประเทศนั้น ครั้นนั้น เทวบุตรตรวจดู
กุศลกรรมที่ตนทำไว้ คิดด้วยความเป็นผู้กตัญญูว่า เราจักไปไหว้พระเถระ
และจักทำศาสนคุณให้ปรากฏ ขึ้นรถทิพย์ มาปรากฏรูปให้เห็นพร้อมด้วย
บริวารเป็นอันมาก ลงจากรถไหว้แทบเท้าพระเถระ ทำปฏิสันถารกับบิดา
เข้าไปยืนประคองอัญชลีอยู่ใกล้พระเถระ พระเถระได้ถามเทวบุตรนั้น
ด้วยคาถาเหล่านั้นว่า

พระอาทิตย์มีรัศมีมาก ส่องแสงไปในท้องฟ้า

ตามลำดับตลอดทิศ ประการใด ๆ รถใหญ่ของท่าน
นี้ ก็มีประการอย่างนั้น แผ่แสงไปโดยรอบกว้าง
ร้อยโยชน์ หุ้มด้วยแผ่นทองโดยรอบ กานรถนั้น
วิจิตรด้วยแก้วมุกดาและแก้วมณี มีลายทองและเงิน
ทำด้วยแก้วไพฑูรย์ สร้างไว้อย่างดีสง่างาม งอนรถ
สร้างด้วยแก้วไพฑูรย์ แอกรถวิจิตรด้วยแก้วทับทิม
แก้วมรกต (เทียมรถ) ก็ประดับด้วยทองและเงิน สง่า
งาม วิ่งเร็วทันใจ ท่านนั้นยืนสง่าอยู่ในรถทอง มี
พาหนะเทียมม้าพันธ์หนึ่ง ตั้งทำวาลักกะจอมทวยเทพ
ก่อนท่านผู้มียศ อาตมาขอถามท่านผู้ชาญฉลาด
ยศอันโอฬารนี้ ท่านได้มาอย่างไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหสุสรสี แปลว่า พระอาทิตย์
ก็พระอาทิตย์นั้น ท่านเรียกว่า สหสุสรสี เพราะมีรัศมีหลายพัน. บทว่า
ยถา มหปรปโ ได้แก่ มีรัศมีเหมาะแก่ความใหญ่ของตน เหมือน
อย่างว่า ดวงไฟที่เสมอเหมือนกับดวงอาทิตย์โดยความใหญ่ ย่อมไม่มี
นั้นใด ที่เสมอเหมือน แม้โดยรัศมี ก็ไม่มีนั้นนั้น จริงอย่างนั้น ดวงอาทิตย์
นั้นย่อมแผ่แสงสว่างถึงสามทวีปใหญ่ในขณะเดียวกัน. บทว่า ทิสฺส ยถา
ภาติ นภ ออนุกมฺ ความว่า พระอาทิตย์เมื่อโคจรเคลื่อนไป
ตลอดทิศ อย่างไรก็ดี ย่อมส่องแสงสว่างโชติช่วงในท้องฟ้า คือใน
อากาศ อย่างไร ก็ด้วยประการใด. บทว่า ตถาปกาโร ได้แก่ มี

อาการเช่นนั้น. บทว่า **ตว้าย** ตัดบทเป็น **ตว** **อัย** แปลว่า ของท่านนี้.

บทว่า **สุวรรณปลุกฺกุห** แปลว่า ด้วยแผ่นที่สำเร็จด้วยทอง. บทว่า **สมนุตโมตฺถโล** ได้แก่ ถูกปิดโดยรอบ. บทว่า **อฺรุตฺต** ตัดบทเป็น **อฺโร** **อฺตฺต** แปลว่า กานของรถนั้น ท่านเรียกโคนงอนรถ ว่ากานของรถ ก็มี. บทว่า **เลขา** ได้แก่ ลายมีมาลากรรมลายดอกไม้และลดากรรมลายเครือเถาเป็นต้น ที่สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์ ท่านกล่าวว่า **สุวรรณเสฺส จ ฐปฺยเสฺส จ** ดังนี้ เพราะลายเหล่านั้นปรากฏบนแผ่นทองและแผ่นเงินทั้งหลาย. บทว่า **โธเกนฺติ** แปลว่า ทำรถให้งาม.

บทว่า **สีถิ** ได้แก่ หัวทวยบรรด. บทว่า **เวพฺุริยเสฺส นิมนฺติ** แปลว่า สร้างด้วยแก้วไพฑูรย์ ความว่า สำเร็จด้วยแก้วไพฑูรย์. บทว่า **โลหิตกาย** ได้แก่ ด้วยแก้วทับทิม หรือด้วยแก้วมณีแดงอย่างใดอย่างหนึ่ง. บทว่า **ยฺตุตา** แปลว่า ประกอบแล้ว. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **โยตฺตา** **สุวรรณเสฺส จ ฐปฺยเสฺส จ** ความว่า เชื่อกสำเร็จด้วยทอง และสำเร็จด้วยเงิน อธิบายว่า เครื่องผูกติดข้าง [ตกปลอก].

บทว่า **อธิฐฺฐิโต** ความว่า ยืนข่มที่นี้เสียสิ้นด้วยเทวฤทธิ์ของตน. บทว่า **สทฺสฺสวาหโน** แปลว่า มีพาหนะเทียมด้วยม้าพันธ์หนึ่ง อธิบายว่า มีรถเทียมด้วยม้าอาชาไนยพันธ์หนึ่ง เหมือนท้าวสักกะจอมทวยเทพ. บทว่า **ยสฺวนฺต** เป็นอาल्पนะคำร้องเรียก ความว่า ลูกอ่อนท่านผู้มียศ. บทว่า **โกวิทฺ** ได้แก่ มีกุศลญาณ หรือชาญฉลาดในกระบวนการขับรถ. บทว่า **อัย อฺพาโร** อธิบายว่า ยศอันโอฬารคือใหญ่ นี้.

เทวบุตรถูกพระเถระถามอย่างนี้แล้ว ได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้

ว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นราชโอรส ชื่อ
สุชาติ ในชาติก่อน และท่านได้อนุเคราะห์ให้ข้าพเจ้า
ได้ตั้งอยู่ในสัตถุญมะ ท่านทราบว่าข้าพเจ้าหมดอายุ
ได้มอบพระบรมสารีริกธาตุของพระศาสดาด้วยกล่าว
ว่า คุณก่อนสุชาติ เปรื่องบูชาพระบรมสารีริกธาตุนี้
การบูชาจักเป็นประโยชน์แก่เธอเอง.

ข้าพเจ้าได้ชวนขวายนุชาพระบรมสารีริกธาตุ
นั้น ด้วยของหอมและดอกไม้ทั้งหลาย ครั้นละร่าง
มนุษย์แล้ว ได้เข้าถึงนันทนอุทยาน มีอัปสรหอม
ล้อม รื่นรมย์ด้วยการฟ้อนรำขับร้องอยู่ในนันทนอุท-
ทยาน อันเลิศน่ายมื่น ประกอบด้วยฝูงปักษานานา-
พรรณ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สรรี ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุ.
บทว่า โหหิติ แปลว่า จักเป็น. บทว่า สมุญฺยุโต โดยความว่า ขวายนุชา
โดยชอบ คือ ภาวะวิภาวะ.

เทวบุตรตอบเนื้อความที่พระเถระถามอย่างนี้แล้วให้พระเถระ ทำ
ประทักษิณ ลาภิคารมาแล้วขึ้นรถกลับไปเทวโลกตามเดิม.

แม้พระเถระก็ได้ทำเนื้อความนั้น ให้เป็นอรรถอุปบัติเหตุเกิดเรื่อง

กล่าวธรรมีกถาโดยพิสดารแก่บริษัทที่ประชุมกัน ธรรมกถานั้นได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน ครั้งนั้น พระเถระได้บอกเรื่องทั้งหมดนั้น แก่พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลาย ในคราวปฐมสังคายนา โดยทำนองที่ตนและเทวบุตรพูดกันนั้นเทียว พระธรรมสังคากาจารย์เหล่านั้นได้ยกเรื่องนั้นขึ้นสู่สังคายนา อย่างนั้นแล.

จบอรรถกถาพุทธวิมาน

๑๔. มหารถวิมาน

ว่าด้วยมหารถวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทวบุตรว่า

[๖๔] ท่านขึ้นรถมังคดงามมิใช่น้อยคันนี้ เทียมด้วยม้าพันธ์หนึ่ง เข้ามาใกล้พื้นที่อุทยาน รุ่งเรืองดังท้าววาสวะผู้ให้ทานในก่อน ผู้เป็นเจ้าของเทวดาทูบรถทั้งสองของท่านก็ลั่นแล้วด้วยทอง ประกอบด้วยแผ่นทองสองข้างสนิทดี มีลูกกรงจัดไว้ได้ระเบียบเรียบร้อย เหมือนนายช่างพากเพียรบรรจงจัด โชติวงศ์ของพระจันทร์ในวันเพ็ญ รถคันนี้คลุมด้วยข่ายทอง วิจิตรด้วยรัตนะต่างๆ เป็นอันมาก เอิกอิ่งน่าเพลิดเพลินดี มีรัศมีรุ่งสว่าง โชติช่วงด้วยหมู่เทพ

ผู้ถือพัดจามร อนึ่ง คุมรถเหล่านี้ประดับตรงกลาง
ระหว่างล้อรถ อันจิตจัดเนรมิต วิจิตรไปด้วยลาย
ร้อยลาย พรางพรายดั่งสายฟ้าแลบ รถคันนี้ดาดาย
ด้วยลวดลายวิจิตรมีใช้น้อย กงใหญ่มีรัศมีตั้งพัน
เสียงของกงเหล่านี้ฟังไพเราะ ดุจดนตรีเครื่องห้าที่
เขาประโคม ที่งอนรองดงามตกแต่งด้วยดวงจันทร์
แก้วมณี วิจิตร บริสุทธิ์ ผุดผ่องทุกเมื่อ ประกอบ
ด้วยลายทองเนียนสนิท โสภิตล้าลายแก้วไพฑูรย์
ม้าเหล่านี้ผูกสอด แล้วด้วยดวงจันทร์แก้วมณีสูงใหญ่
ว่องไว อุปมาได้ดั่งผู้เติบโตใหญ่มีอำนาจมาก ร่างใหญ่
มีกำลัง เร็วมาก ฐูใจของท่าน วิ่งไปได้รวดเร็วดัง
ใจนึก ม้าทั้งหมดนี้อดทน ก้าวไปด้วยเท้าทั้ง ๔ ฐูใจ
ของท่าน วิ่งไปได้รวดเร็วดังใจนึก เป็นม้าอ่อนโอน
ไม่ล่าพอง วิ่งเรียบ ทำใจผู้ขับขี่ให้เบิกบาน เป็นยอด
ของม้าทั้งหลาย ผูกสอดเครื่องประดับที่ทำดีแล้ว
บางครั้งสะบัดขน บางครั้งก็วิ่งเหยาะย่างไปด้วยเท้า
บางครั้งก็เหาะไป เสียงของม้าเหล่านี้ ฟังไพเราะ
ดุจดนตรีเครื่องห้าที่เขาประโคม เสียงรถ เสียงเครื่อง
ประดับ เสียงกีบม้า เสียงร้องคำรน และเสียงเทพผู้
บรรเลงฟังไพเราะดี ดุจดนตรีของคนธรรพีในสวน
จิตรลดา.

เหล่าอัปสรที่ยืนอยู่บนรถ มีดวงตาอ่อนดั่ง

ลูกตาเนื้อทราย มีขนตาดก มีรอยยิ้มจากดวงหน้า
พูดจាន่ารัก คลุมด้วยข่ายแก้วไพฑูรย์ มีผิวละเอียด
อันคนสรรพ์และเทวดาผู้เลิศบุชาทุกเมื่อทีเดียว อัปสร
เหล่านั้นนุ่งห่มผ้าแดงและผ้าเหลืองน่ายินดี มีเนตร
ไพศาล มีดวงตาอ่อนน่ารักยิ่ง เป็นผู้ดีมีสกุล มีองค์
งาม สรวลเสียงใส อัปสรทั้งหลายยืนประนมมือ
เด่นอยู่บนรถ เธอเหล่านั้นสวมทองคันแขน แต่ง
องค์ดี เหวส่วนกลางงาม มีขาและถันสมบูรณ์ นิ้ว
มือกลม หน้าสวายน่าชม อัปสรพวกอื่น ๆ ที่ยืนประ
นมมือเด่นอยู่บนรถ มีช่องผมงาม เป็นสาวรุ่น ๆ มี
ผมสอดแซมด้วยแก้วทับทิมและดอกไม้ จัดลอนผม
เรียบร้อยมีประกาย อัปสรเหล่านั้นมีกิริยาเรียบร้อย
มีใจยินดีต่อท่าน เหล่าอัปสรที่ยืนประนมมือเด่นอยู่
บนรถ มีดอกไม้กรองบนศีรษะ คลุมด้วยดอกปทุม
และดอกอุบล ตกแต่งแล้ว ภูบไล้ด้วยแก่นจันทน์
อัปสรเหล่านั้นมีกิริยาเรียบร้อย มีใจยินดีต่อท่าน
เหล่าอัปสรที่ยืนประนมมือเด่นอยู่บนรถเหล่านั้น สวม
พวงมาลัย คลุมด้วยดอกปทุมและดอกอุบล ตกแต่ง
แล้ว ภูบไล้ด้วยแก่นจันทน์ อัปสรเหล่านั้นมีกิริยา
เรียบร้อย มีใจยินดีต่อท่าน เหล่าอัปสรที่ยืนประนม
มือเด่นอยู่บนรถ ส่องแสงสว่างไปทั่วสิบทิศ ด้วย
เครื่องประดับที่คอ ที่มือ ที่เท้า และที่ศีรษะ เหมือน

ดวงอาทิตย์ในสารทกาล กำลังอุทัยขึ้นมา ดอกไม้
และเครื่องประดับที่แขนทั้งสอง ไหวพริ้วเพราะแรง
ลม ก็เปล่งเสียงกังวานไพเราะเพราะจับใจ อันวิญญู
ชนทุกคนฟังฟัง ตูราท่านจอมเทพ รถ ช้าง (ม้า)
และดนตรีทั้งหลายที่อยู่สองข้างพื้นอุทยาน ส่งเสียง
ทำให้ท่านบันเทิงใจ ดุจพิณทั้งหลายมีรางและคันธือ
ที่ปรับไว้เรียบร้อย อันนักคิดพิณบรรเลงอยู่ ย่อมทำ
ชนผู้ฟังให้บันเทิงจะนั้น เมื่อพิณเป็นอันมากเหล่านี้
มีเสียงไพเราะเจริญใจ อันอัปสรทั้งหลายบรรเลงอยู่
สนิทสนมกลมกลืนซาบซึ้งตรึงใจ เหล่าเทพกัญญา
ผู้ชำนาญศิลป์ พวกกันพื่อนรำขับร้องอยู่ในดอกปทุม
ทั้งหลาย เมื่อใดการขับร้องการประโคมและการ
พื่อนรำเหล่านี้ ผสมผสานเป็นอันเดียวกัน เมื่อนั้น
อัปสรพวกหนึ่งก็พื่อนรำอยู่ในรถของท่านนี้.

อีกพวกหนึ่งซึ่งเป็นเทพกัญญาชั้นสูง ก็ส่ง
รัศมีอยู่สองข้างในรถของท่านนั้น ท่านอันหมู่ดนตรี
ปลุกให้ตื่น บันเทิงใจ อันทวยเทพทั้งหลายบูชาอยู่
ดุจท้าวสักกะผู้ทรงวชิราวุธ เมื่อพิณเป็นอันมากเหล่านี้
นี้มีเสียงไพเราะเจริญใจ ซาบซึ้งตรึงใจ อันอัปสร
บรรเลงอยู่ เมื่อก่อนท่านทำกรรมอะไรไว้ด้วยตนเอง
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ท่านได้รักษาอุโบสถ
หรือว่าได้ขอบใจการประพฤติธรรม และการสมาทาน

วัตรอะไร นี่คงมีผลของกรรมเล็กน้อยที่ท่านทำไว้ หรืออุทานุภาพอันไพบูลย์ของท่านนี้ คงมีชีวปากของอุโบสถที่ท่านประพฤติดีแล้วในชาติก่อน ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านรุ่งโรจน์ข่มหมู่เทพเป็นนักรหนา นี่คงเป็นผลแห่งทาน ศีล หรืออัญชลีกรรมของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรดบอกกรรมนั้นแก่อาตมาเถิด.

เทวบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ชนะอินทรีแล้ว มีความเพียรไม่ทราม ผู้สูงสุดแห่งนระทั้งหลาย ทรงพระนามว่ากัสสปะ เป็นอัครบุคคล ผู้เปิดประตูแห่งอมตนคร ผู้เป็นเทวดายิ่งกว่าเทวดา ผู้มีบุญลักษณะตั้งร้อย ผู้เป็นเทวดายิ่งกว่าเทวดา ผู้มีบุญลักษณะพระรูปงามเช่นกับทองสิงคิและทองชมพูนุท ครั้นได้เห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็มีใจเลื่อมใสทันที ข้าพเจ้าได้เห็นพระองค์ผู้มีสุภามิตเป็นธง ได้ถวายข้าวและน้ำอันสะอาด ประณีต ประกอบด้วยรส และจิวรในพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ในที่อยู่ของตน อันเคลื่อนกล่นไปด้วยดอกไม้ ข้าพเจ้านั้นมีใจไม่ข้องในอะไร ๆ ได้อังคาส (เลี้ยงดู) พระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้สูงสุดกว่าเหล่าสัตว์สองเท้า ด้วยข้าว น้ำ จิวร ของเคี้ยว ของบริโภค และ

ของลิม จึงรื่นรมย์อยู่ในสวรรค์อันเป็นเทวบุรี โดย
อุบายนี้ ข้าพเจ้าได้บูชาญชื่อนิรัคคพะ (มีลิมสลัก
อันออกแล้ว เพราะได้บริจาคสมบัติของตนทั้งหมด)
อันบริสุทธิ ๓ อย่างนี้ ละร่างมนุษย์แล้ว เป็นผู้
เสมอกับพระอินทร์ รื่นรมย์อยู่ในเทวบุรี.

ข้าแต่ท่านพระมุณี บุคคลเมื่อหวังอายุ วรรณะ
สุขะ พละ และรูปอันประณีต พึงตั้งข้าวและน้ำที่
ปรุงแต่งดีแล้วเป็นอันมาก ถวายแด่พระพุทธรเจ้าผู้มี
พระทัยไม่ข้องเกี่ยวอะไร ๆ ไม่ว่าในโลกนี้หรือโลก
หน้า ไม่มีผู้ประเสริฐสุดหรือเสมอด้วยพระพุทธรเจ้า
พระพุทธรเจ้าถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้ควรบูชาอย่างยิ่ง
บรรดาผู้ควรบูชาทั้งหลายสำหรับชนผู้ต้องการบุญ ผู้
แสวงผลอันไพบูล.

จบมหารถวิมาน

อรรถกถามหารถวิมาน

มหารถวิมาน มีคาถาว่า สหสฺสยุตฺตํ หยวahnํ สุกฺกํ เป็นต้น.
มหารถวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวทวาริกโดยนัยที่กล่าวแล้วใน
หนหลัง ได้ปรากฏในที่ไมไกลเทวบุตรชื่อว่าโคปาละ ในภพดาวดึงส์ ผู้

ออกจากวิมานของตน ขึ้นรถทิพย์คันใหญ่เทียมม้าพันธ์หนึ่ง ไปเล่นอุทยาน ด้วยบริวารศใหญ่ ด้วยเทวฤทธิ์ยิ่งใหญ่ เทวบุตรเห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะแล้วเกิดความเคารพมาก รีบลงจากรถเข้าไปไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วยื่นประคองอัญชลีไว้เหนือเศียร.

เทวบุตรนั้นมีบุพกรรมดังต่อไปนี้. เล่ากันมาว่า เทวบุตรนั้นเป็นพราหมณ์ชื่อว่าโคปาละ เป็นอาจารย์ของพระราชธิดาผู้เสมือนเทพกัญญา เธอบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ด้วยพวงดอกไม้ทอง แล้วตั้งความปรารถนาไว้ว่า ขอพวงดอกไม้ประดับอก ที่เป็นทองจงเกิดแก่ข้าพเจ้าทุก ๆ ๗ ภัท ด้วยอำนาจแห่งบุญนี้ เธอท่องเที่ยวอยู่ในสุคติภพทั้งหลายนั้นแลหลายกัป ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เธอบังเกิดในครรภ์อัคมรเหสีของพระเจ้ากาสิ พระนามว่ากิกิ ได้นามว่า อรุจจทมาลา เพราะได้พวงดอกไม้ทองตามปรารถนา เทวบุตรได้ถวายมหาทานเช่นอสทิสทานเป็นต้น แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่ากัสสปะ พร้อมด้วยสงฆ์สาวก แม้ฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงเฉพาะตน และราชธิดาก็ไม่อาจทำคุณวิเศษให้เกิดได้เพราะอินทรีย์ยังไม่แก่กล้า ตายทั้งที่เป็นปุถุชนนั่นเอง บังเกิดในวิมานทองร้อยโยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีอัครหลายโกฏิเป็นบริวาร ด้วยอำนาจแห่งบุญตามที่สั่งสมไว้ อนึ่งรถเทียมม้าอาชาไนยเป็นทิพย์ สำเร็จด้วยรัตนะเจ็ด เทียมม้าพันธ์หนึ่ง วิจิตรด้วยฝ้ายที่จัดไว้อย่างดี เอิกอิ่งด้วยเสียงไพเราะนุ่มนวล เหมือนบุคคลกระหึ่มอยู่ด้วยการเกิดแห่งรัศมีของตน ดังดวงทิพากร ก็บังเกิดแก่เทวบุตรนั้น.

เทวบุตรนั้นเสวยทิพยสมบัติในดาวดึงส์นั้นชั่วอายุแล้วท่องเที่ยวไป ๆ

มา ๆ อยู่ในเทวโลกทั้งหลาย แม้ในพุทธรูปบาทกาลนี้ ก็บังเกิดเป็น
เทวบุตรนามว่าโคปาละนั้นเอง เสดยสมบัติตามที่กล่าวแล้ว ในสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ ด้วยเศษวิบากแห่งกรรมนั้นแหละ ท่านหมายเอาเทวบุตรนั้น
จึงกล่าวว่า เตน จ สมเยน อายสุมา มหาโมคคัลลานะ ฯ เป ฯ
อณฺชลิ ลีรลิตี ปกฺคยฺห อฏฺฐจลิตี ดังนี้.

เทวบุตรนั้น เข้าไปหาแล้วยืนอยู่อย่างนี้ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ
จึงถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านชั้นรถม้างดงาม มีใช้น้อยคณนี้ เทียมด้วย
ม้าพันธ์หนึ่ง เข้ามาใกล้พื้นที่อุทยาน รุ่งเรืองดังท้าว
วาสวะ ผู้ให้ทานในก่อน ผู้เป็นเจ้าของแห่งเทวดา
ทวยรถทั้งสองของท่านก็ล้วนแล้วด้วยทองประกอบ
ด้วยแผ่นทองสองข้างสนิทดี มีลูกกรงจัดไว้ได้ระเบียบ
เรียบร้อย เหมือนนายช่างพากเพียรบรรจงจัด โชติ
ช่วงดูจพระจันทร์ในวันเพ็ญ รถคันนี้คลุมด้วยข่าย
ทอง วิจิตรด้วยรัตนะต่าง ๆ เป็นอันมาก เอิกอิ่งน่า
เพลิดเพลินดี มีรัศมีรุ่งเรือง โชติช่วงด้วยหมู่เทพผู้
ถือพัดจามร อนึ่ง คุมรถเหล่านี้ประดับตรงกลาง
ระหว่างล้อรถ อันจิตจัดเนรมิต วิจิตรไปด้วยลาย
ร้อยลาย พร่างพรายดังสายฟ้าแลบ รถคันนี้ดาดาช
ด้วยลวดลายวิจิตรมีใช้น้อย กงใหญ่มีรัศมีตั้งพัน
เสียงของกงเหล่านี้ฟังไพเราะ ดูคนตรีเครื่องห้าที่

เขาประโคม ที่งอนรลงดงามตกแต่งด้วยดวงจันทร์
แก้วมณี วิจิตร บริสุทธิผุดผ่องทุกเมื่อ ประกอบ
ด้วยลายทองเนียนสนิม โสภิตล้าลายแก้วไพฑูรย์ ม้า
เหล่านี้ผูกสอดแล้วด้วยดวงจันทร์แก้วมณี สูงใหญ่
ว่องไว อุปมาได้ดังผู้เติบโตใหญ่มีอำนาจมาก ร่างใหญ่
มีกำลังเร็วมาก ฐูใจของท่าน วิ่งรูปได้รวดเร็วดังใจนึก
ม้าทั้งหมดนี้อดทนก้าวไปด้วยเท้าทั้ง ๔ ฐูใจของท่าน
วิ่งไปได้รวดเร็วดังใจนึก เป็นม้าอ่อนโอน ไม่ล้าพอง
วิ่งเรียบ ทำใจผู้ขับขี่ให้เบิกบาน เป็นยอดของม้า
ทั้งหลาย ผูกสอดเครื่องประดับที่ทำดีแล้ว บางครั้ง
สะบัดขน บางครั้งก็วิ่งเหาะย่างไปด้วยเท้า บางครั้ง
ก็เหาะไป เสียงของม้าเหล่านั้น ฟังไพเราะดุจดนตรี
เครื่องห้าที่เขาประโคม เสียงรถ เสียงเครื่องประดับ
เสียงกีบม้า เสียงร้องคำรน และเสียงเทพผู้บรรเลง
ฟังไพเราะดี ดุจดนตรีของคนสรรพในสวนจิตรลดา.

เหล่าอัปสรที่ยืนอยู่บนรถ มีดวงตาอ่อนดังตาตุก
เนื้อทราย มีขนตาดก มีรอยยิ้มจากดวงหน้า พุดจา
นารัก. กล่อมด้วยขำยแก้วไพฑูรย์ มีผิวละเอียด อัน
คนสรรพและเทวดาผู้เลิศบุชาทุกเมื่อทีเดียว อัปสร
เหล่านั้นนุ่งห่มผ้าแดงและผ้าเหลืองนำยินดี มีเนตร
ไพศาล มีดวงตาอ่อนนารักยิ่ง เป็นผู้ดีมีสกุล มีองค์งาม
สรวลเสียงรส อัปสรทั้งหลายยืนประนมมือเด่นอยู่บน

รถ เชนเหล่านั้นสวมทองต้นแขนแต่งองค์ดี เอวส่วน
กลางงาม มีขาและอันสมบุรณ์ นิ้วมือกลม หน้าสวย
น่าชม อัปสรพวกอื่น ๆ ที่ยืนประนมมือเด่นอยู่บนรถ
มีห้องผงาม เป็นสาวรุ่น ๆ มีผมสอดแซมด้วยแก้ว
ทับทิมและดอกไม้ จัดลอนผมเรียบร้อย มีประกาย
อัปสรเหล่านั้นมีกิริยาเรียบร้อยมีใจยินดีต่อท่าน เหล่า
อัปสรที่ยืนประนมมือเด่นอยู่บนรถ มีดอกไม้กรองบน
ศีรษะ คลุมด้วยดอกปทุมและดอกอุบล ตกแต่งแล้ว
ดูไปด้วยแก่นจันทร์ อัปสรเหล่านั้นมีกิริยาเรียบร้อย
มีใจยินดีต่อท่าน เหล่าอัปสรที่ยืนประนมมือเด่นอยู่
บนรถเหล่านั้น สวมพวงมาลัย คลุมด้วยดอกปทุม
และดอกอุบล ตกแต่งแล้วดูไปด้วยแก่นจันทร์
อัปสรเหล่านั้นมีกิริยาเรียบร้อย มีใจยินดีต่อท่าน
เหล่าอัปสรที่ยืนประนมมือเด่นอยู่บนรถส่องแสงสว่าง
ไปทั่วสัพพิต ด้วยเครื่องประดับที่คอ ที่มือ ที่เท้า
และที่ศีรษะ เหมือนดวงอาทิตย์ในสารทกาล กำลัง
อุทัยขึ้นมา ดอกไม้และเครื่องประดับที่แขนทั้งสอง
ไหวพริ้วเพราะแรงลม ก็เปล่งเสียงกังวานไพเราะ
เพราะจับใจ อันวิญญูชนทุกคนฟังฟัง ดูก่อนท่าน
จอมเทพ รถข้างม้าและดนตรีทั้งหลายที่อยู่สองข้าง
พื้นที่อุทยาน ส่งเสียงทำให้ท่านบันเทิงใจ ดูพิณ
ทั้งหลายมีรางและคันถือที่ปรับไว้เรียบร้อย อันนักคิด

พิณบรรเลงอยู่ ย่อมทำชนผู้ฟังให้บันเทิงฉะนั้น เมื่อ
พิณเป็นอันมากเหล่านี้มีเสียงไพเราะเจริญใจ อัน
อัปสรทั้งหลายบรรเลงอยู่สนิทสนมกลมกลืน ซาบซึ้ง
ตรึงใจ เหล่าเทพกัญญาผู้ชำนาญศิลป์ พวกกันพื่อนรำ
ขับร้องอยู่ในดอกปทุมทั้งหลาย เมื่อใดการขับร้อง
การประโคมและการพื่อนรำเหล่านี้ ผสมผสานเป็น
อันเดียวกัน เมื่อนั้น อัปสรพวกหนึ่งก็พื่อนรำอยู่ใน
รถของท่านนี้.

อีกพวกหนึ่งซึ่งเป็นเทพกัญญาชั้นสูง ก็ส่ง
รัศมีอยู่สองข้างในรถของท่านนั้น ท่านอันหมู่
ดนตรีปลุกให้ตื่น บันเทิงใจ อันทวยเทพทั้งหลาย
บูชาอยู่ ดุจท้าวสักกะผู้ทรงวิราฐ เมื่อพิณเป็นอัน
มากเหล่านี้ มีเสียงไพเราะเจริญใจ ซาบซึ้งตรึงใจ
อันอัปสรบรรเลงอยู่ เมื่อก่อนท่านทำกรรมอะไรไว้
ด้วยตนเอง ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ท่านได้
รักษาอุโบสถ หรือว่าได้ขอบใจการประพาศธรรม
และการสมาทานวัตรอะไร นี้คงมีไฉ่ผลของกรรม
เล็กน้อยที่ท่านทำไว้ หรืออุทธานุภาพอันไพบูรณ์ของ
ท่านนี้คงมีไฉ่วิบากของอุโบสถ ที่ท่านประพาศดีแล้ว
ในชาติก่อน ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านรุ่งโรจน์ข่มหมู่เทพ
เป็นนักรหา นี้คงเป็นผลแห่งทานศีล หรืออัญชลิกรรม
ของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรดบอกกรรม
นั้นแก่อาตมาเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สหสฺสยฺยตุตฺตํ แปลว่า เทียมด้วยม้า
หลายพัน อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่า สหสฺสยฺยตุตฺตะ เพราะรถมีม้าพันหนึ่ง
เทียมคือประกอบไว้. ถามว่า จำนวนพันหนึ่งนั้นของอะไร. ใคร ๆ ก็
ย่อมจะรู้เนื้อความกันอย่างนี้ทั้งนั้นว่า ของม้าทั้งหลาย เพราะท่านจะกล่าว
ต่อมากว่า หยวาหนํ. ชื่อว่า หยวาหนะ เพราะรถนั้นมีม้าเป็นพาหนะ
เครื่องนำไป แต่อาจารย์บางพวกพรรณนาเป็นบทสมาสบทเดียวกัน ลบ
นิคหิตเสยฺว่า สหสฺสยฺยตุตฺตหยวาหนํ เนื้อความในฝ่ายนี้ว่า พาหนะ
เหมือนพาหนะม้า ดังนี้ ก็ถูก เนื้อความจริง ๆ ว่า เทียมด้วยพาหนะ
ม้าพันหนึ่ง คือมีพาหนะม้าพันหนึ่งอันเทียมแล้ว แต่อาจารย์อีกพวกหนึ่ง
กล่าวว่า บทว่า สหสฺสยฺยตุตฺตํ แปลว่า เทียมด้วยม้าอาชาไนยทิพย์พัน
หนึ่ง. บทว่า สนฺทหนํ ได้แก่ รถ. บทว่า เนกจิตฺตํ แปลว่า งาม
มีใช้น้อย คือมีความงามหลายอย่าง. บทว่า อุตฺตยานภูมิมิ อภิตฺโต ได้แก่
ในที่ใกล้พื้นที่อุทยาน. ความจริง บทว่า อุตฺตยานภูมิมิ นี้เป็นทุดิยาวิภคฺติ
ลงในอรรถแห่งฉฺฉฐฐวิภคฺติ เพราะเพ่งบท อภิตฺโต แต่อาจารย์บางพวก
กล่าวว่า อุตฺตยานภูมยา ก็มี ท่านเหล่านั้นกล่าวโดยไม่มีใครครวญถึงนัย
แห่งศัพท์. บทว่า อนฺนุกมฺม ได้แก่ ไปอยู่ เชื่อมความว่า ท่านรุ่งโรจน์
ดังทำวาสวะผู้ให้ท่านในก่อน ผู้เป็นเจ้าของแห่งเทวดา.

บทว่า โสวณฺณมยา แปลว่า ล้วนแล้วด้วยทอง. บทว่า เต
แปลว่า ของท่าน. บทว่า รตฺตพฺพรา อูโร ได้แก่ ไฟที่สองข้างของรถ
รั้วไค้ที่ทำไว้โดยอาการของไฟที่สองข้างรถ เพื่อความงามของรถ และ
เพื่อคุ้มกันคนที่อยู่บนรถ คือส่วนพิเศษที่ทำไว้สำหรับมือยึด ตลอดอง
รถทั้งสองข้าง ตอนหน้าของรถนั้น รั้วนั้นแหละ ท่านประสงคฺ์เอาว่า

กูปพระ ในที่นี้ เพราะเหตุนี้เอง ท่านจึงกล่าวว่า อุโธ แต่ในที่อื่น
งอนรถท่านเรียกว่า กูปพระ. บทว่า ผลลหิ ความว่า ปลายไม้ค้ำรถ
๒ ง่าม คือข้างขวาและข้างซ้าย ท่านเรียกว่า ผละในที่นี้. บทว่า อเสหิ
ได้แก่ ส่วนล่าง ที่ตั้งอยู่บนตัวทูป. บทว่า อตีว สงคตา ได้แก่
ปรับเรียบเหลือเกินคือด้วยดี คือติดกันสนิท ไม่มีช่อง ก็คำนี้ท่านยกเอา
ความพิเศษที่ได้ในรถมีชื่อเสียงซึ่งกวีศิลปินรจนาไว้มากว่าในที่นั้น แต่
รถคันนั้นไม่มีชื่อเสียงเพราะไม่ใช่ของมนุษย์ เกิดเอง ใคร ๆ พยายามให้
เกิดมิได้. บทว่า สุชาติคุมฺพา ได้แก่ มีลูกกรงจัดไว้เป็นระเบียบเรียบ
ร้อย. จริงอยู่ ลูกกรงเหล่าใดมีส่วนพิเศษมีปุ่มไม้ที่จัดไว้เป็นระเบียบ
เป็นต้น ตั้งอยู่ติด ๆ กับไฟที ด้วยอำนาจของลูกกรงเหล่านั้นนั่นแหละ ท่าน
จึงเรียกว่า สุชาติคุมฺพา. บทว่า นรวีรนิฏฺฐิตา ได้แก่ เหมือนอาจารย์
ศิลปะสร้างเสร็จแล้ว ความจริง พวกอาจารย์ศิลปะ ชื่อว่า มีความเพียร
ในระทั้งหลาย เพราะไม่คิดถึงความลำบากกายของตน จัดศิลปะด้วยดี
ด้วยกำลังความเพียร เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า นรวีร ในที่นี้ อีก
อย่างหนึ่ง คำว่า นรวีร เป็นคำเรียกเทวบุตร. บทว่า นิฏฺฐิตา ได้แก่
ให้เสร็จสิ้นแล้ว คือมีความงามอันดียิ่งบริบูรณ์ อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะว่า
นรวีรนิมฺมิตา ความว่า เหมือนที่คนผู้สมบูรณ์ด้วยปัญญาในระทั้งหลาย
เนรมิตไว้ รถของท่านนี้รุ่งโรจน์เพราะมีงอนรถอย่างนี้ รุ่งโรจน์เหมือน
อะไร เหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ คือราวกะพระจันทร์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ
เวลาเต็มดวง.

บทว่า สุวณฺณชาลาวิโต ได้แก่ คลุม คือ ปกปิดด้วยข่ายทอง.
ปาฐะว่า สุวณฺณชาลาวิโต ดังนี้ก็มี ความว่า เปล่งปลั่ง. บทว่า

พหูหิ ได้แก่ ไม่น้อย. บทว่า นานารตเนหิ ได้แก่ รัตนะหลายอย่าง มีปัทมราคพลอยสีแดงและบุษราคัมพลอยสีเหลืองเป็นต้น. บทว่า สุนนุ-
ทีโฆโส ได้แก่ มีเสียงอึงคะนึงน่าเพลิดเพลินอย่างดี ความว่า มีความ
กังวานไพเราะน่าฟัง. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า สุนนุทีโฆโส ได้แก่ มี
เอิกอึงน่าเพลิดเพลินที่ทำไว้อย่างดี อธิบายว่า เอิกอึงน่าบันเทิงที่ทำได้
อำนาจเสียงสาธุการที่เป็นไปในเพราะการดูการฟ้อนรำเป็นต้น อาจารย์
บางพวกกล่าวว่า มีเสียงเอิกอึงน่าเพลิดเพลินที่ประกอบด้วยคีด้วยอาเศียร-
วาทกล่าวสรรเสริญเย็นขอเสมอ ๆ ดังนี้ก็มี. บทว่า สุกสุโสโร ได้แก่
มีสภาพสว่างไสวด้วยดีคืออย่างยิ่ง อีกอย่างหนึ่ง ชื่อ สุกสุสระ เพราะ
เสียงขบร้องและประโคมดนตรีที่ไพเราะ ของเทวดาทั้งหลายที่ดำเนินไป
อยู่ในรถนั้น. บทว่า จามรหตุต พานุภิ ความว่า ย่อมรุ่งโรจน์ด้วย
แขนที่มีมือถือจามร คือด้วยแขนของเหล่าเทวดาที่มีกำขนหางเนื้อทราย
สะบัดปกไปข้างโน้นข้างนี้ หรือด้วยเทวดาทั้งหลายผู้เป็นอย่างนั้น.

บทว่า นาโภย ได้แก่ คุมล้อรถ. บทว่า มนสากินิมิตา
ความว่า เหมือนเนรมิตด้วยใจว่า ขอสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเช่นนี้. บทว่า
รตสุต ปาทนุตรมขุณฐิตา ความว่า ประดับด้วยกงปลายของเท้ารถ
คือล้อรถ และด้วยท่ามกลางของชื่อทั้งหลายที่รุ่งโรจน์ด้วยรัตนะต่าง ๆ.
บทว่า สตราจิจิตุติตา ความว่า งดงาม คือถึงความงดงามด้วยแถวคือ
ลายหลายร้อยหลายสี. บทว่า สเตรตา วิชชुरิว ความว่า ส่องประกาย
โชติช่วง เหมือนวิษณุคาคือสายฟ้าแลบ.

บทว่า อเนกจิตดาวตโต ความว่า กลุม คือ ดาดาย ด้วยมาลา
กรรมลายดอกไม้เป็นต้น อันวิจิตรมิใช่น้อย อาจารย์บางพวกกล่าวว่า

อนเนกจิตตาวิตโต ดังนี้ก็มี เนื้อความก็อย่างนั้นนั่นแหละ แต่ทำให้ยาว ออกไปก็เพื่อสะดวกในการผูกคาถา. บทว่า ปุณฺณ จ เนมิ จ แปลว่า กงใหญ่ อักษร จ ตัวหนึ่งเป็นเพียงนิบาต. บทว่า สหสฺสรลฺลโก แปลว่า มีรัศมีหลายพัน บาลีว่า สหสฺสรลฺลโย ก็มี แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า นตา รลฺลโย ก็มี. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า นตา ได้แก่ ตัวกงรถ โค้งเหมือนคันธนูไม่มีสาย. บทว่า สหสฺสรลฺลโย ได้แก่ มีเปลวรัศมี แผ่กระจายเหมือนดวงอาทิตย์. บทว่า เตสํ ได้แก่ ตัวกงทั้งหลายมี กระดิ่งห้อยอยู่.

บทว่า สิริสมฺมึ แปลว่า ที่หัว ความว่า งอนรถ หรือองอนที่รถนั้น. บทว่า จิตฺตํ แปลว่า วิจิตร. บทว่า มณฺเฑนุทกบฺปิเต ความว่า แต่ง เป็นดวงจันทร์แก้วมณี คือ ร้อยด้วยแก้วมณีเหมือนดวงจันทร์ ด้วยบทว่า รุจิริ ปภสฺสริ นี้ ท่านแสดงว่า งอนรถนั้นเหมือนดวงจันทร์ทีเดียว. แต่ ด้วยบทว่า สทา วิสุทฺธํ นี้ แสดงว่า งอนรถนั้นวิเศษกว่าดวงจันทร์ ด้วยเข้าไป. บทว่า สุวณฺณราชิหิ ได้แก่ ลายทองที่ทรวดทรงกลมใน ระหว่าง ๆ. บทว่า สจฺจคฺตํ แปลว่า ประคบ. บทว่า เวพฺฐุริยราชิว ความว่า งามคล้ายลายแก้วไพฑูรย์ เพราะดวงจันทร์แก้วมณีจิดด้วย ลายทองในระหว่าง ๆ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า เวพฺฐุริยราชิหิ ลายแก้ว ไพฑูรย์ ก็มี.

บทว่า วาฬิ แปลว่า มีขนหาง. ท่านกล่าวหมายเอาม้าทั้งหลาย ที่มีขนหางสมบูรณ์ ปาฐะว่า วาฬิ ก็มี. บทว่า มณฺเฑนุทกบฺปิเต ได้แก่ แต่งแก้วมณีเป็นรูปดวงจันทร์ ในที่ที่ห้อยขนหางจามร. บทว่า อาโรห กมุพู แปลว่า ทั้งสูงทั้งใหญ่เหมาะแก่ม้านั้น ความว่า ถึงพร้อมด้วย

ความสูงและความใหญ่. บทว่า **สุชวา** แปลว่า เร็วดี คือมีความเร็วเร็วมาก อธิบายว่า ไปได้สวย. บทว่า **พुरुหุปมา** ได้แก่ ฟิงกำหนดเหมือนใหญ่ ความว่า ปราบภูเหมือนใหญ่โดยขนาดของตน. บทว่า **พुरुหา** ได้แก่เจริญ คือมีอวัยวะน้อยใหญ่ทุกอย่างเติบโต. บทว่า **มหนตา** ได้แก่ มีอานุภาพมาก มีฤทธิ์มาก. บทว่า **พลิน** ได้แก่ มีกำลังทั้งกำลังกายและกำลังอุตสาหะ. บทว่า **มหาชวา** ได้แก่ มีกำลังเร็ว. บทว่า **มโน ตวณฺณาย** แปลว่า ฐใจของท่าน. บทว่า **ตเถว** ได้แก่ หมายใจทีเดียว. บทว่า **สีสเร** แปลว่า ไป ความว่า เป็นไป(วิ่ง).

ด้วยบทว่า **อิเม** ท่านกล่าวหมายเอาม้าตามที่กล่าวแล้ว. บทว่า **สพฺุเพ** ได้แก่ แม่มี่จำนวนถึงพัน. บทว่า **สหิตา** ความว่า พรักพร้อมในการไปด้วยความเร็วสม่ำเสมอและเดินสม่ำเสมอ อธิบายว่า ระยะเดินไม่ขาดไม่เกิน ชื่อว่า **จตุกกมา** เพราะก้าวไป คือไปด้วยเท้าทั้งสี่. บทว่า **สมิ** วนฺนติ ย่อมทำเนื้อความที่กล่าวด้วยบทว่า **สหิตา** นั้นแลให้ชัดขึ้น. บทว่า **มฺุทกา** แปลว่า มีสภาพอ่อนโยน ความว่า เป็นม้าชั้นดี คือม้าอาชาไนย เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า **อนฺุทฺตา** ความว่า เว้นจากความฟุ้งซ่าน คือไม่ทำความกำเริบ [คะนอง]. บทว่า **อาโมทมานา** แปลว่า ให้เบิกบาน ความว่า ทำผู้ใช้รถเป็นต้นให้รู้สึกยินดีกะกันและกัน เพราะไม่ใช่ม้ากระจอก.

บทว่า **ฐนฺนติ** ความว่า สะบัดพวงขน สร้อยคอและขนหาง. บทว่า **วคฺคฺนติ** ความว่า บางคราวก็ชวยเท้าไป. บทว่า **ปวตฺตฺนติ** แปลว่า บางคราวก็เป็นไป ความว่า โคดไป อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **ปฺลวฺนติ** ก็มี เนื้อความก็อย่างนั้นแหละ. บทว่า **อพฺุทฺฐนฺนตา** ความว่า

สะบัดคือสลัดเครื่องประดับม้ามี่ระฆังเล็ก ๆ เป็นต้น ที่ผู้ชำนาญงานทำไว้ดีแล้ว คือเนรมิตไว้อย่างดี. บทว่า **เตส** ได้แก่ เครื่องประดับเหล่านั้น.

บทว่า **รถสุส โฆโส** ได้แก่ เสียงกึกก้องของรถตามที่กล่าวแล้ว.

อ อักษร ในบทว่า **อปีลนุชาน** จ เป็นเพียงนิบาต ความว่า ของเครื่องประดับ คืออาการทั้งหลาย อีกอย่างหนึ่ง ท่านกล่าวว่า บทว่า **อปีลนุชน** เป็นปริยายคล้ายอาการ ความว่า เสียงกึกก้องของรถ ของม้า และของอาการทั้งหลาย. บทว่า **ชुरสุส นาโท** ได้แก่ เสียงกิบม้ากระทบ ท่านกล่าวว่า ม้าทั้งหลายไปทางอากาศก็จริง ถึงกระนั้นก็ยอมได้การกระทบในการเหาะอย่างกิบของม้าเหล่านั้น ด้วยกรรมอันเป็นเหตุให้ได้เสียงกระทบของกิบที่ไพเราะ. บทว่า **อภิสนาย จ** ได้แก่ เสียงน้ำลำพอง ความว่า เสียงคำรnr้องที่ม้าทั้งหลายให้เป็นไปในระหว่าง ๆ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **อภิสนาย** เสียงม้าคะนอง. บทว่า **สमितสุส** ความว่า เสียงของเทวดาที่บันเทิงฟังไพเราะเพราะพริ้ง เพื่อจะตอบคำถามว่า เหมือนอะไร ท่านกล่าวว่า **คณฺหพฺพตฺริยานิ วิจิตฺตลวเน** ความว่า เหมือนดนตรีเครื่อง ๕ ของเหล่าคนธรรพเทวบุตรในสวนจิตรลดา ก็เสียงที่อาศัยดนตรี ท่านกล่าวว่า **ตฺริยานิ** โดยนิสสยโวหาร. ปาฐะว่า **คณฺหพฺพตฺริยานํ จ วิจิตฺตลวเน** ดังนี้ก็มี. ท่านน่านึกคิดมาประกอบเป็น **ตฺริยานนฺจ** อาจารย์อีกพวกหนึ่งกล่าวว่า **คณฺหพฺพตฺริยานิ วิจิตฺตลวเน** ดนตรีของคนธรรพ ในสวนจิตรลดา.

บทว่า **รเถ จิตา ตา** ได้แก่ อัปสรที่ยืนอยู่บนรถเหล่านั้น. บทว่า **มิกมฺนุทโลจนา** ได้แก่ มีดวงตาอ่อนนารักเหมือนตาของลูกเนื้อทราย.

บทว่า **อาหารปมฺหา** แปลว่า มีขนดาดก ความว่า มีขนดาเหมือนโค.
บทว่า **หฺลิตา** แปลว่า ร่าเริง ความว่า มีหน้าชวนให้ร่าเริง. บทว่า
บิยฺวทา แปลว่า มีวาจน่ารัก. บทว่า **เวปุริยชาลาตตา** ได้แก่ มี
ร่างปกปิดด้วยข่ายแก้วไพฑูรย์และแก้วมณี. บทว่า **ตฺนุจฺนิวา** แปลว่า
มีผิวพรรณละเอียด. บทว่า **สเทว** แปลว่า ทุกเมื่อทีเดียว คือตลอดกาล
ทั้งปวงนั้นแหละ. บทว่า **คฺนฺธพฺพสุรคฺคฺชิตา** ความว่า อันเทวดา
คณธรรพ์และเทวดาผู้เลิศอื่น ๆ ได้บูชาแล้ว.

บทว่า **ตา รตฺตรตฺตมฺพรปิตฺวาสตา** ได้แก่ มีรูปน่ารักด้วย มี
ผ้าแดงและผ้าเหลืองด้วย. บทว่า **อภิตฺตฺตโลจนา** ได้แก่ มีนัยน์ตางาม
ซึ่งด้วยแนวสีแดงเป็นพิเศษ. บทว่า **กุเล สุชตา** ได้แก่ เกิดดีใน
ตระกูลสินธพ คือเกิดในหมู่เทพผู้ประเสริฐ. บทว่า **สุตฺนุ** แปลว่า มี
ร่างกาย. บทว่า **สุจิมฺหิตา** แปลว่า ยิ้มแย้มอย่างบริสุทธิ.

บทว่า **ตา กมฺพุเกยฺยธฺธา** ได้แก่ สวณก่าไลแขนล้วนแล้วด้วยทอง.
บทว่า **สุมชฺฌิมา** แปลว่า มีเอวน่ารัก. บทว่า **อูรฺตฺนุปฺปฺนฺนา** แปลว่า
มีลำขาและถันสมบุรณ์ คือมีขาเหมือนต้นกล้วยและมีถันเหมือนผอบ.
บทว่า **วฏฺฏฺญฺคฺคฺลฺโย** ได้แก่ นิ้วมือกลมกลิ้ง. บทว่า **สุมฺฆา** แปลว่า
มีหน้างาม หรือมีหน้าเบิกบาน. บทว่า **สุทฺตฺสนา** แปลว่า นำทัศน
[ชม]. บทว่า **อญฺญา** ได้แก่ บางเหล่า. บทว่า **สุเวณฺณี** แปลว่า
มีช่องผงงาม. บทว่า **สุสุ** แปลว่า สาวรุ่น. บทว่า **มิสฺสเกลฺลฺโย** ได้แก่
มีมวยผมสอดแซมด้วยแก้วทับทิมและพวงดอกไม้เป็นต้น คืออย่างไร
คือที่จัดไว้เรียบร้อยและมีประกายพรายพราว.

ประกอบความว่า มีผมสอดแซมด้วยเกลียวผม โดยจัดเป็นแบบ

ต่าง ๆ เท่า ๆ กัน เหมือน ๆ กัน ประดับด้วยไข่มุกทองเป็นต้น มีประกายพรายพราวคังดอกอินทนิลและแก้วมณีเป็นต้น. บทว่า **อนุพุ-พตา** ได้แก่ มีกิริยาอนุกุล. บทว่า **ตา** ได้แก่ เหล่าอัปสร.

บทว่า **จนฺทนสารวาสิตา** ได้แก่ ไล้ทา คือลูบไล้ ด้วยจันทน์ทิพย์ ที่นำมาจากแก่นจันทน์ ด้วยบทว่า **กณฺเฐสุ** เป็นต้น ท่านแสดงถึง เครื่องประดับสำหรับคอ สำหรับมือ สำหรับเท้า และสำหรับศีรษะเป็นต้น. บทว่า **โสภาสนนฺติ** ประกอบความว่า ย่อมสว่างไสวไปด้วยเครื่องประดับ ที่คอทั้งหลายเหล่านั้น แม้ในบทที่เหลือก็อย่างนี้. บทว่า **อพฺกุทฺทย** แปลว่า กำลังอุทัยขึ้นไป. ปาฐะว่า **อพฺกุทฺทส** ก็มี เนื้อความก็เหมือนกันอย่างนั้นแหละ. บทว่า **สารทโก** แปลว่า ในสรทกาล. บทว่า **ภาณฺมา** แปลว่า พระอาทิตย์ ความจริง พระอาทิตย์นั้น ย่อมสว่าง ด้วยคิดตลอดทั้งสิบทิศ เพราะเว้นโทษมีหมอกเป็นต้น.

บทว่า **วตฺตสฺส** เวเคน จ ความว่า อันกำลังของลมและกำลังของมัวเทียมรด การทำการนำกลิ่นและเสียงเป็นที่พอใจเข้ามา กระพือพัดเหมือนนำออกไป. บทว่า **มฺญฺจนฺติ** ได้แก่ ปล่อย [กลิ่น]. บทว่า **รฺจิริ** ได้แก่ ให้ความชอบใจยิ่ง ๆ ขึ้น เหมือนดนตรีเครื่อง ๕. บทว่า **สุจฺิ** ได้แก่ หมดจด ไม่มีอะไรเกี่ยวข้อง. บทว่า **สุกฺิ** ได้แก่ เป็นที่พอใจ. บทว่า **สพฺุเพหิ วิญฺญฺหิ สุตฺพฺุรูป** ประกอบความว่า ย่อมเปล่งเสียงที่มีสภาพสูงสุด นำฟัง อันวิญญูชนที่รู้ลัทธิคณธรรพ์ [วิชาดนตรี ฟังฟัง.

บทว่า **อฺยฺยานญฺมฺยา** แปลว่า เนื้อที่อุทยาน. บทว่า **ทฺุทฺุโธ** ได้แก่ กิ่งทั้งสองข้างอุทยาน อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **ทฺุทฺุโธ จ จิตา**

ดังนี้ก็มี เนื้อความก็อย่างนั้นแหละ. บทว่า รธา แปลว่า รธ. บทว่า นาคา แปลว่า ช้าง บทนี้เป็นปฐมวิภังคตติงในอรรถแห่งทุตติยาวิภังคติ. บทว่า สโร ได้แก่ เสียงที่อาศัย [ซึ่ง] รธ ช้าง และดนตรีเกิด. ท่านเรียกเทวบุตรว่า เทวินทระ. บทว่า วิณฺหา ยถา โปกฺขรปตฺตพาทุภิก ความว่า เหมือนพิณที่นักดนตรีถือรางและคันพิณที่ปรับไว้อย่างดีแล้ว กำหนดให้เหมาะแก่มัจฉนา [ระดับเสียง ๓ คือ แจ็งอ่อนปานกลาง] ที่จะเปล่งเสียงนั้น ๆ บรรเลงอยู่ ย่อมทำชนผู้ฟังให้บันเทิง ฉันทใจ รธ เป็นต้นย่อมยังท่านให้บันเทิงด้วยเสียงของตน ฉันทนั้น อธิบายว่า พิณที่บรรเลงด้วยมือทั้งสองของนักบรรเลงพิณ ที่ชำนาญช้องพิณและเสียงพิณ เพราะคนชำนาญดีแล้ว ย่อมทำมหาชนให้บันเทิง ฉันทใจ รธ เป็นต้น ย่อมทำให้ท่านบันเทิงด้วยเสียงของตน ฉันทนั้น.

คาถาว่า อิมาสฺсу วิณฺหาสุ มีความย่อดังต่อไปนี้ เมื่อพิณเป็นอันมาก เหล่านี้ ต่างโดยเสียงเป็นต้นว่า เสียงตรง เสียงปลา เสียงคด เสียงเพลิด เพลิดมาก ชื่อว่า ไพเราะ เพราะมีเสียงหวานสนิท จากนั้น อัปสรได้ บรรเลงคือประโคมอย่างจับใจ ถึงใจ ตัดใจ อิ่มใจ มีปีติเป็นนิมิตเหล่า อัปสร คือสาวสวรรค์พากันร้ายรำ คือเที่ยวแสดงการฟ้อนรำอยู่ในดอก ปทุมทิพย์ทั้งหลาย เพราะกำลังแห่งปีติพลุ่งขึ้น และเพราะคนชำนาญ ดีแล้ว.

บทว่า อิมานิ นี้ ฟังประกอบเฉพาะบทว่า อิมานิ คีตานิ การ ขับร้องเหล่านี้ อิมานิ วาทิตานิ การบรรเลงเหล่านี้ อิมานิ นจฺจานิ จ การฟ้อนรำเหล่านั้น ดังนี้. บทว่า สเมนฺตุติ เอกโต ความว่า ย่อม มีรสกลมกลืนกัน. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า สเมนฺตุติ เอกโต ความว่า

ย่อมกระทำให้ผสมผสานเป็นอันเดียวกัน คือรวมกัน ให้มีรสกลมกลืนกัน
อธิบายว่า เทียบเสียงพินกับเสียงขบร็อง และเทียบเสียงขบร็องกับเสียง
พิน ไม่ลดรสมีรสहरษาเป็นต้น ตามที่ได้แล้วด้วยการพ้อนรำ ชื่อว่า
ย่อมผสมผสานกลมกลืนกัน. บทว่า **อเหตุถ นจุนุติ อเหตุถ อจุนรา**
โภาสยุนุติ ความว่า อัปสรเหล่าอื่น บางพวกก็กระทำการขบร็อง
เป็นต้น ให้มีรสเหมือนกันอย่างนี้ พ้อนรำอยู่ในรตนนี้ คือรตของท่านนี้
อีกพวกหนึ่ง เป็นอัปสรชั้นประเสริฐ เป็นอัปสรชั้นสูงสุด ชมการ
พ้อนรำ ทำลิตพิศให้สว่างไสว คือให้โชติช่วงไปสิ้น ทั้งสองส่วน คือ
ในทั้งสองข้าง ในนั้น คือในที่นี้ ด้วยแสงสว่างแห่งเรือนร่างของตน
และด้วยแสงสว่างแห่งพัศตราภรณ์.

บทว่า **โส** ได้แก่ ท่านนั้นเป็นอย่างนั้น. บทว่า **ตुरิยคณป-**
โพทโน ได้แก่ อันหมู่ทิพยคนตรีปลุกปลื้มแล้ว. บทว่า **มหิยฺยมาโน**
แปลว่า อันทวยเทพบูชาอยู่. บทว่า **วชิราวุโรริว** แปลว่า ราวกะ
พระอินทร์.

บทว่า **อุโปสถํ กํ วา ตูวํ อุปาวสึ** ความว่า พระมหาโมค-
คัลลานเถระถามว่า แม้คนอื่น ๆ ก็รักษาอุโบสถกัน ท่านเล่ารักษา
อุโบสถอะไร คือเช่นไร. บทว่า **ธมฺมจริยํ** ได้แก่ บำเพ็ญบุญมีให้ท่าน
เป็นต้น. บทว่า **วตํ** ได้แก่ สมาทานวัด. บทว่า **อภิโรจยิ** แปลว่า
ชอบใจยิ่ง ความว่า ชอบใจบำเพ็ญ ปาฐะว่า **อภิราชยิ** ก็มี ความว่า
ให้เกิดประโยชน์ คือให้สำเร็จประโยชน์.

บทว่า **อิทํ** เป็นเพียงนิบาต อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ผลนี้.
บทว่า **อภิโรจเส** แปลว่า โชติช่วงข่ม.

เทวบุตรนั้นถูกพระมหาเถระถามอย่างนี้แล้ว ได้บอกเนื้อความนั้น
เพราะเหตุนี้ พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า

เทวบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ชนะอินทรีแล้ว
มีความเพียรไม่ทราโม ผู้สูงสุดแห่งนระทั้งหลาย
ทรงพระนามว่า กัสสปะ เป็นอัครบุคคล ผู้เปิด
ประตูแห่งอมตนคร ผู้เป็นเทวดายิ่งกว่าเทวดา ผู้
มีบุญลักษณะตั้งร้อย ผู้เป็นเช่นกับกฤษณะ ผู้ข้าม
โอบะได้แล้ว ผู้มีพระรูปร่างเช่นกับทองสิงคิและ
ทองชมพูท ครั้นได้เห็นพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
แล้ว ข้าพเจ้าก็มีใจเลื่อมใสทันที ข้าพเจ้าได้เห็น
พระองค์ผู้มีสุภษิตเป็นธง ได้ถวายข้าวและน้ำอัน
สะอาด ประณีต ประกอบด้วยรส และจิวรใน
พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น ในที่อยู่ของตนอัน
เคลื่อนกล่นไปด้วยดอกไม้ ข้าพเจ้านั้นมีใจไม่ข้อง
ในอะไร ๆ ได้อังคาส [เลี้ยงดู] พระพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ผู้สูงสุดกว่าเหล่าสัตว์สองเท้า ด้วยข้าว
น้ำ จิวร ของเคี้ยว ของบริโภค และของลิม จึง
รับนรมย์อยู่ในสวรรค์อันเป็นเทวบุรี โดยอุบายนี้
ข้าพเจ้าได้บูชาญ ชื่อนิรัคคพะ (มีลิมสลักอัน

ออกแล้ว เพราะได้บริจาคสมบัติของตนทั้งหมด)
อันบริสุทธิ ๓ อย่างนี้ ละร่างมนุษย์แล้ว เป็นผู้
เสมอกับพระอินทร์ รั้นรมย์อยู่ในเทวบุรี ข้าแต่
ท่านพระมุณี บุคคลเมื่อหวังอายุ วรรณะ สุขะ พละ
และรูปอันประณีต พึงตั้งข้าวและน้ำที่ปรุงแต่งดีแล้ว
เป็นอันมากถวาย แต่พระพุทธรเจ้าผู้มีพระทัยไม่ข้อง
เกี่ยวอะไร ๆ ไม่ว่าในโลกนี้หรือโลกหน้า ไม่มีผู้
ประเสริฐสุดหรือเสมอด้วยพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้า
ถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้ควรบูชาอย่างยิ่ง บรรดาผู้ควร
บูชาทั้งหลาย สำหรับชนผู้ต้องการบุญ ผู้แสวงผล
อันไพศาล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **จิตินุทริย** ความว่า ชื่อว่า มีอินทริย
อันชนะแล้ว เพราะทรงชนะอินทริยมีใจเป็นที่หกดด้วยมรรคอันยอดเยี่ยม
ที่โคณโพนันแด คือทรงทำให้หมดพศแล้ว ชื่อว่า พุทธะ เพราะ
ตรัสรู้ธรรมที่ควรรู้อย่างเป็นต้น โดยความเป็นธรรมที่ควรรู้อย่าง เป็นต้น
ไม่เหลือเลย ชื่อว่า มีความเพียรไม่ทราวม เพราะมีความเพียรบริบูรณ์
อธิบายว่า เพราะบริบูรณ์ด้วยความเพียรอันประกอบด้วยองค์ ๔ (ความ
เพียรมีองค์ ๔ คือยอมเหลือแต่หนึ่ง ๑ เอ็น ๑ กระดูก ๑ เนื้อเหลือจะ
แห้งไปก็ตาม ๑) และด้วยความเพียรชอบ ๔ [เพียร ๔ คือ ลังวรปธาน
ปหานปธาน ภาวนापธาน อนุรักขนาปธาน]. บทว่า **นรุตตม** ได้แก่
สูงสุดแห่งนระทั้งหลาย คือสูงสุดแห่งสัตว์สองเท้า ท่านเรียกพระผู้มี-

พระภาคเจ้าด้วยพระโคตรว่า กัสสปะ. บทว่า **อปาปุรนต์ อมตสุส**
ทวาร ความว่า ทรงเปิดอริยมรรค คือประตุมหานครนิพพาน ที่ปิด
มาตั้งแต่ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามโกนาคมนะอันตรธาน.
บทว่า **เทวติเทว** ได้แก่ เป็นเทพยิ่งกว่าเทพแม่ทั้งปวง. บทว่า
สตปุณฺณลกฺขณ ได้แก่ มีลักษณะมหาบุรุษเกิดขึ้นด้วยอำนาจบุญหลาย
ร้อย.

บทว่า **กฺุณฺขร** ได้แก่ เหมือนช้าง เพราะย้ายเข้าศึกคือกิเลส ความว่า
ช้างยิ่งใหญ่. ชื่อว่า ช้างโอฆะได้แล้ว เพราะช้างโอฆะใหญ่คือสังสารวัฏ
แห่งโอฆะทั้ง ๔. บทว่า **สุวณฺณสิญฺจินทพิมฺพสาทิส** ได้แก่ เช่นกับ
รูปทองสิ่งดีและทองชมพูนุท ความว่า มีพระฉวีวรรณเปล่งปลั่งดังทอง.
บทว่า **ทิสฺวาน ต จิปฺปมฺหุ สฺจิมฺโน** ความว่า ข้าพเจ้าเห็นพระกัสส-
ปสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทันทีทันใดนั่นเอง ก็มีใจสะอาด คือมีใจ
หมดจด เพราะปราศจากมลทินคือกิเลส เหตุเลื่อมใสว่า **สมฺมาสมฺพุทฺโธ**
ภควา พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้เองโดยชอบ ดังนี้. ก็บทว่า **ตเมว**
ทิสฺวาน นั้นแล ความว่า ครั้นได้เห็นพระพุทธรูปเจ้าพระองค์นั้นนั้นเทียว.
บทว่า **สุภาสิตทฺทฺช** ได้แก่ ผู้มีธรรมเป็นธง.

บทว่า **ตมฺนฺนปาน** ได้แก่ ซึ่งข้าวและน้ำ ในพระผู้มีพระภาค-
เจ้าพระองค์นั้น. บทว่า **อถ วาปี จิวริ** ได้แก่ แม่ซึ่งจิวร. บทว่า
รตฺธา อุเปต ได้แก่ ประกอบด้วยรส คือมีรสอร่อย ความว่า โอปาร
[ประณีต]. บทว่า **ปฺปฺผากิณฺณมฺหิ** ได้แก่ เกลื่อนกล่นไปด้วย
ดอกไม้ทั้งหลาย ที่ร้อยแล้วก็มี ที่ไม่ได้ร้อยก็มี ห้อยไว้ก็มี ลาดไว้ก็มี.
บทว่า **ปติฏฺฐเปสิ** ได้แก่ มอบให้แล้ว คือได้ถวายแล้ว. บทว่า

อสงฺกมานโส ประกอบความว่า ข้าพเจ้านั้นมีจิตไม่ข้องในอะไร ๆ.

บทว่า สกฺคโส ได้แก่ ทุก ๆ สรรค์ เพราะเกิดเที่ยวไปเที่ยวมา ในเทวบุรี คือในสุทัศนมหานคร แม้นั่นเอง. บทว่า รมามิ ได้แก่ เล่นบันเทิงใจ.

บทว่า เอเตนฺอุปายเณ ความว่า โดยอุบายที่ข้าพเจ้าได้ถวายขอสหิสทานแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ พร้อมด้วยหมู่พระสาวก ครั้งเป็นโคपालพราหมณ์. บทว่า อิมํ นิริคฺคหฺม ยถุญฺญํ ยชิตฺวา ติวริชํ วิสุทฺธํ ความว่า บูชาด้วย เพราะจาละใหญ่ เหตุบริจาคทรัพย์นับไม่ได้ คือ ถวายมหาทาน ชื่อว่า นิริคคพะ มีลิมสลักออกแล้ว เพราะไม่ปิดประตูเรือนด้วย เพราะหลังจากด้วย ชื่อว่า สามอย่าง เพราะถึงพร้อมด้วยวิธีกระทำเอง วิธีใช้ให้เขากระทำ และวิธีระลึกถึง ตามทวารสาม ในกาลแม้ทั้งสาม ชื่อว่า บริสุทฺธิ์ เพราะไม่มีสิ่งกิลสในทานนั้นเลย ก็เทวบุตรถือเอาทานแม้ทำไว้นานแล้วนั้น ทำให้ปรากฏ ไกลชัด ผุดขึ้นชัดแสดน ด้วยระลึกถึงในระหว่าง ๆ เพราะความที่สัมปทา คือ เขต [ทักษิณาย] วัตถุ [ไทยธรรม] และจิต [เจตนา] โอปาร จึงกล่าวว่ อิมํ ดังนี้.

เทวบุตรครั้งกล่าวถึงกรรมที่ตนทำไว้แล้วแก่พระเถระอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อประกาศความที่ตนปรารถนาจะให้ผู้อื่นตั้งอยู่ในสมบัติเช่นนั้นบ้าง และความเลื่อมใสมากของตนมีอย่างสูงสุดในพระตถาคต จึงกล่าวสองคาถาด้วยนัยว่า อายุญฺจ วณฺณญฺจ เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อภิกงฺขตา แปลว่า เมื่อปรารถนา เทวบุตรเรียกพระเถระว่า มุนี ข้าแต่ท่านพระมุนี.

ด้วยบทว่า **นยิมสุมี โลก** เทวบุตรกล่าวโลกที่ประจักษ์แก่ตน.
บทว่า **ปรสุมี** แปลว่า อื่นจากโลกนั้น. ด้วยบทนี้ ท่านแสดงโลก
พร้อมทั้งเทวโลกไว้หมด. บทว่า **สโมว วิชชติ** ความว่า คนที่
ประเสริฐสุด จงยกไว้ก่อน คนที่เสมอกันเท่านั้น ก็ไม่มี. บทว่า
อาหุเนยฺยานํ ปรมาคฺคิ คโต ความว่า ชื่อว่า ผู้ที่ควรบูชาทั้งหลาย
มีประมาณเท่าใดในโลกนี้ พระพุทธเจ้าทรงถึงแล้วซึ่งการบูชาอย่างยิ่ง
คือซึ่งความเป็นผู้ควรบูชาอย่างยิ่ง ในบรรดาผู้ควรบูชาเหล่านั้นทั้งหมด
อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะว่า **ทกฺขิณฺเณยฺยานํ ปรมคฺคตํ คโต** ดังนี้. บรรดา
บทเหล่านั้น บทว่า **ปรมคฺคตํ** แปลว่า ความเป็นผู้เลิศอย่างยิ่ง ความ
ว่า ความเป็นพระทักษิณบุคคลผู้เลิศ เพื่อจะแก้ปัญหาว่า สำหรับใคร
ท่านจึงกล่าวว่า สำหรับชนผู้ต้องการบุญ ผู้แสวงผลอันไพบุลย์ ความว่า
สำหรับชนผู้มีความต้องการด้วยบุญ ผู้ปรารถนาผลแห่งบุญอันไพบุลย์
อย่างใหญ่ ท่านแสดงว่า พระตถาคตท่านนั้นเป็นบุญเขตของโลก แต่
อาจารย์บางพวกกล่าวว่า **อาหุเนยฺยานํ ปรมคฺคตํ คโต** เนื้อความก็
อย่างนั้นแหละ.

พระเถระรู้ว่า เทวบุตรนั้นซึ่งกำลังกล่าวอยู่อย่างนั้นแล มีจิตสบาย
มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตรื่นเริง และมีจิตเลื่อมใส จึงได้
ประกาศสัจจะทั้งหลาย เวลาจบสัจจะ เทวบุตรนั้นก็ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
ลำดับนั้น พระเถระกลับมามนุษยโลก ได้กราบทูลความนั้นแด่พระผู้มี-
พระภาคเจ้า ตามทำนองที่ตนและเทวบุตรกล่าวแล้วนั้นแล พระศาสดา

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 544
ทรงทำความนั้นให้เป็นอตุปปัตติเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดงธรรมแก่บริษัท
ที่ประชุมกัน เทศนาอันได้เป็นประโยชน์แก่มหาชน แล.

จบอรรถกถาพุทธวิมาน

กถาพรรณนาความแห่งมหาวรรคที่ ๕ ซึ่งประดับด้วยเรื่อง
๑๔ เรื่อง ในวิมานวัตถุแห่งอรรถกถาขุททกนิกาย ชื่อ **ปรมัตตทีปนี**
จบแล้วด้วยประการฉะนี้.

ปายาสิกวรรคที่ ๖

๑. ปฐมอการีวิมาน

ว่าด้วยอการีวิมานที่ ๑

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๕] สवनจิตรลดาวันเป็นวณะประเสริฐสูงสุด
ของทวยเทพชั้นไตรทศ ส่องแสงสว่างไสว ฉันใด
วิมานของท่านนี้ก็มีอุปมาฉนั้นนั้น ส่องแสงสว่างไสว
อยู่ในอากาศ ท่านบรรลุติวฤทธิ์มีอานุภาพมาก
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรว่า เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
ส่องแสงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมมีผลอย่างนี้ว่า
ในมนุษย์โลก ข้าพเจ้าและภรรยา อยู่ครอง
เรือน เป็นคู่อู่ข้าวอู่น้ำ มีจิตเลื่อมใส ได้บริจาค
ข้าวและน้ำอย่างไพบูรณ์โดยเคารพ เพราะบุญนั้น
ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ ๆ ล ๆ และวรรณะของ
ข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมอการีวิมาน

ปายาสิกวรรคที่ ๖

อรรถกถาปฐมอการีวิมาน

ปฐมอการีวิมาน มีคาถาว่า ยถา วนํ จิตฺตลตฺตํ ปภาสติ
เป็นต้น. ปฐมอการีวิมานนั้น เกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ตระกูล [ครอบครัวยุ] หนึ่งในกรุงราชคฤห์ เป็นผู้เลื่อมใส
ทั้งสองฝ่าย พรั่งพร้อมด้วยศีลและจรรยา เป็นคูบ่อน้ำของภิกษุและ
ภิกษุณีทั้งหลาย ทั้งสองภริยาสามีนั้นอุทิศพระรัตนตรัย ทำบุญจนตลอด
ชีวิต จุตจากภพนั้น แล้วไปบังเกิดในเหล่าภพชั้นดาวดึงส์ เทพทั้งสอง
นั้น เสวยทิพยสมบัติในดาวดึงส์นั้น. คำว่า ครั้งนั้น ท่านพระมหา-
โมคคัลลานะ เป็นต้น พึงทราบ ตามนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลัง.

พระเถระถามว่า

จิตรลดาวัน อุทยานอันประเสริฐสูงสุด ของ
เหล่าเทพชั้นไตรทศ ย่อมส่องรัศมี ฉันทิ วิมาน
ของท่านนี้ ก็อุปมานั้นนั้น ส่องรัศมีอยู่ในอากาศ.

ท่านบรรลุมหาฤทธิ์ มีอานุภาพมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรได้พยากรณ์สมบัติของตนว่า

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ [ตอบ] ปัญหาของกรรมที่มีผล
อย่างนี้ว่า

ในมนุษยโลก ข้าพเจ้ากับภริยา อยู่ครองเรือน
เป็นดุจบ่อน้ำ มีจิตเลื่อมใสแล้ว เมื่อบริจาคน้ำ
ได้ถวายทานอย่างไพบูล โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และภรรยา
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอ
บอกท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใด
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

แม้ในคาถาทั้งหลาย คำที่ไม่เคยกล่าวไว้ไม่มี ก็กล่าวมาแล้ว
ทั้งนั้น.

จบบรรณกถาปฐมอการีวิมาน

๒. ทุตติยอการีวิมาน

ว่าด้วยอการีวิมานที่ ๒

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๖] สवनจิตรลดาวนเป็นวณะประเสริฐสูงสุด
ของทวยเทพชั้นไตรทศ ส่องแสงสว่างไสว ฉับใด
วิมานของท่านนี้ก็มิอุปมาฉับนั้น ส่องแสงสว่างไสว
อยู่ในอากาศ ท่านบรรลุตเวฤทธิ มีอานุภาพมาก
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ
บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ จึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในมนุษย์โลก เรา คือ ข้าพเจ้าและภรรยา
อยู่ครองเรือน เป็นคูบ่อข้าวบ่อน้ำ มีจิตเลื่อมใส
เมื่อบริจาคข้าน้ำได้ถวายทานอย่างไพบูลย์ โดย
เคารพ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุตติยอการีวิมาน

อรรถกถาทุติยอการีวิมาน

ตุติยอการีวิมาน. มีความว่า ยถา วนํ จิตฺตลตฺตํ เป็นต้น.
ในตุติยอการีวิมานนั้น อัตถุปัตติ เหตุเกิดเรื่อง ก็เช่นเดียวกับปฐม
อการีวิมาน แล.

พระเถรถามว่า

จิตรลดาวัน อุทยานอันประเสริฐสูงสุด ของ
ทวยเทพชั้นไตรทศ ย่อมส่องรัศมี ฉันทิ วิมานนี้
ของท่านก็อุปมาฉันทันนั้น ส่องรัศมีอยู่ในอากาศ.

ท่านบรรลุตเวฤทธิ มีอานุภาพมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทวบุตรได้พยากรณ์สมบัติของตนว่า

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ
ถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่นี้ผลอย่างนี้ว่า

ในมนุษย์โลก ข้าพเจ้ากับภริยา อยู่ครองเรือน
เป็นคูบ่อน้ำ มีจิตเลื่อมใสแล้ว เมื่อบริจาคขำน้ำ
ได้ถวายทานอย่างไรบุญสยโดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วาระของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และภรรยา
ทุกอย่างที่น่ารัก จึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และวรรณะของข้าพเจ้า จึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

แม้ในคาถาทิ้งหลาย ก็กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาพุทธยอกาเรียวิหาร

๓. ผลทายกวิมาน

ว่าด้วยผลทายกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๗] วิมานแก้วมณีสูง ๑๒ โยชน์ โดย
รอบ มีห้องรโหฐาน ๙๐๐ มีเสาแก้วไพฑูรย์
ปูลาดด้วยเครื่องลาดอันสวยงาม ท่านนั่ง ค่อม กิน
ในวิมานนั้น อนึ่ง พิณฑิพย์บรรเลงไพเราะ เทพ-
อัปสร ชั้นไตรทศ ๖๔,๐๐๐ ชำนาญศิลป์ ล้วนแต่ผู้
พากันมาฟ้อนรำขับร้องให้บันเทิงใจ ท่านบรรลุมหา-
ฤทธิ์ มีอนุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้
ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพ
รุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว

ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ผู้มีจิตเลื่อมใส เมื่อถวายก็ถวายผลมะม่วงใน

หมู่อิภิกขุผู้ปฏิบัติตรง ย่อมได้ผลอันไพบุลย์ ผู้นั้นแล

ไปสู่สวรรค์ชั้นเทวอยู่ในสวรรค์ชั้นไตรทิพย์ เสวยผล

บุญอันไพบุลย์ ข้าแต่ท่านมหา牟尼 ก็อย่างนั้นเหมือน

กัน ข้าพเจ้าได้ถวายผลมะม่วง ๔ ผล.

เพราะเหตุที่นั่นแล มนุษย์ผู้ต้องการความสุข

ปรารถนาความสุข อันเป็นทิพย์ หรือปรารถนาความ

สวยงามของมนุษย์ ควรถวายผลไม่เป็นนิตย์ทีเดียว.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ 1 ล ฯ

และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบผลทายกวิมาน

อรรถกถาผลทายกวิมาน

ผลทายกวิมาน มีคาถาว่า อัจฉริยัม มณฺเฑณฺฑํ เป็นต้น. ผลทายก-
วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น พระเจ้าพิมพิสารเกิดความอยากจะเสวยผลมะม่วง ในเวลาที่มีไช
ฤดูมะม่วง ท้าวเชตรัสกะพนักงานเฝ้าสวนว่า พนายเอ๋ย ข้าเกิดอยากกิน
ผลมะม่วงขึ้นมาแล้ว เพราะฉะนั้น เจ้าจงนำมะม่วงมาให้ข้าที่เถิด. เจ้า
พนักงานกราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวฯ ขณะนี้มะม่วงทั้งหลายยังไม่มีผล พระ-

เจ้าข้า แต่ถ้าหากพระองค์จะโปรดรอกอยชั่วเวลาสักเล็กน้อย ข้าพระบาทก็จะทำให้มันออกผลให้ได้ ไม่นานเลย พระเจ้าข้า. ตรัสว่า ดีสิ พนายลงมือทำอย่างนั้นเลย. พนักงานเฝ้าสวนก็ไปสวน เอาดินละเอียด ที่โคนต้นมะม่วงออกไปแล้ว เกี่ยดินละเอียดเช่นนั้นลงใหม่ รดน้ำลงตรงนั้นจนต้นมะม่วงสลัดใบ ไม่นานนัก ครั้นแล้ว ก็เอาดินละเอียดนั้นออกไป เกี่ยดินละเอียดตามปกติ ผสมกับกากมะพร้าวแล้วใส่น้ำรสหวานลงไป. ครั้งนั้น ไม่นานเลย ต้นมะม่วงทั้งหลายก็ออกช่อตามกิ่ง ต่อมแล้วก็บาน. ออกผลดิบอ่อนแล้วก็แก่. ในต้นมะม่วงเหล่านั้น ต้นหนึ่ง ก็สุกก่อน ๔ ผล มีสีแดงเรื่อดังผงชาด มีกลิ่นรสหอมหวาน.

พนักงานเฝ้าสวนนั้น ก็ถือผลมะม่วงเหล่านั้นเดินไปถวายจะถวาย พระราชา ระหว่างทาง พบท่านพระมหาโมคคัลลานะ กำลังบิณฑบาต คิดว่า มะม่วงเหล่านี้ เป็นผลไม้ชั้นยอด จำเราจักถวายพระผู้เป็นเจ้าเสียเถิด พระราชาจะทรงฆ่า หรือเนรเทศเราก็ตามที. เพราะว่า เมื่อเราถวายพระราชา ก็จะพึงมีผลเล็กน้อยเพียงค่าตอบแทนในปัจจุบัน แต่เมื่อเราถวายพระผู้เป็นเจ้าแล้ว จักมีผลไม่มีประมาณ ทั้งปัจจุบันทั้งภายหน้า ครั้นคิดอย่างนี้แล้ว ก็ถวายผลมะม่วงเหล่านั้นแก่พระเถระ แล้วเข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องนั้นถวายแด่พระราชา. พระราชาทรงสั่งราชบุรุษว่า พนายพวกเจ้าจงสอบสวน อย่างที่บุรุษผู้นี้กล่าวก่อน. ส่วนพระเถระ นำผลมะม่วงเหล่านั้น น้อมถวายแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า. ในผลมะม่วงเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทานแก่ท่านพระสารีบุตรผล ๑ ท่านพระมหาโมคคัลลานะผล ๑ ท่านพระมหากัสสปะผล ๑ เสดวยเองผล ๑ พวกราชบุรุษ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระราชา

พระราชาทรงสดับเรื่องนั้นแล้ว ทรงปลื้มพระทัยว่า บุรุษผู้นี้เป็นบัณฑิต ที่ยอมสละชีวิตคนขวนขวายแต่บุญ และได้สร้างฐานความลำบากใจให้แก่ตนเอง แล้วพระราชทานบ้านส่วยตำบล ๑ และผ้าผ่อนเครื่องประดับเป็นต้นแก่เขาแล้วตรัสว่า พนาย เจ้าขวนขวายบุญ ด้วยการถวายผลมะม่วงเป็นทาน เจ้าจงให้ส่วนบุญจากทานนั้นแก่เราบ้างสิ. เขากราบทูลว่า ข้าแต่ท้าวะ ข้าพระบาท ขอถวาย โปรดทรงรับส่วนบุญ ตามสมควรเถิด พระเจ้าข้า. ต่อมาพนักงานเฝ้าสวน ก็ตายไปเกิดในเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์ วิมานทอง ๑๖ โยชน์ ประดับด้วยห้องรโหฐาน ๙๐๐ ก็บังเกิดแก่เขา. ท่านพระมหาโมคคัลลานะพบเทพบุตรนั้นแล้วถามว่า

วิมานเสาแก้วมณีนีสูงขนาด ๑๖ โยชน์ โดยรอบ มีห้องรโหฐาน ๙๐๐ โอปาร ล้วนเสาแก้วไพฑูรย์ ปลูกด้วยเครื่องลาดอันสวยงาม ท่านนั่งดื่ม และกิน อยู่ในวิมานนั้น พิณฑิพย์บรรเลงไพเราะ เหล่าเทพกัญญา ชั้นไตรทศ ๖๔,๐๐๐ ล้วนแต่ดี ผู้ชำนาญศิลป์ พวกนี้พร้อมรำขับร้อง ทำความบันเทิงอย่างโอพาร. ท่านบรรลุตวฤทธิ แล้วมีอานุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะ

* พระสูตร ๑๒ โยชน์.

ถามแล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
บุคคลผู้มีใจเลื่อมใส ในท่านผู้ปฏิบัติตรง เมื่อ
ถวายทานก็เป็นผู้ถวายผลไม้มิ ย่อมได้ผลอันไพบูรณ์.
แต่จริงผู้ถวายผลไม้นั้น ถึงสวรรคแล้ว ก็บันเทิงใน
สวรรคชั้นไตรทิพย์ และเสวยผลบุญอันไพบูรณ์.
ข้าแต่ท่านมหา牟尼 ข้าพเจ้าก็อย่างนั้นเหมือน
กัน ได้ถวายผลมะม่วง ๔ ผล.

เพราะฉะนั้น มนุษย์ผู้ต้องการสุข หรือ
ปรารถนาสุขทิพย์ หรือปรารถนาความสวยงามของ
มนุษย์ ก็ควรถวายผลไม้มิเป็นนิตย์ทีเดียว.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และภคชะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอ
บอกท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญใด
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพมากอย่างนี้ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรองค์นั้น ก็พยากรณ์แก่ท่านแล้วดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อฏฺฐกฏฺฐกา ได้แก่ หมู่ ๘ คุณ ๘
รวมเป็น ๖๔ [๖๔,๐๐๐] ในห้องรโหฐาน แต่ละห้อง. บทว่า
สาธุรูปา ได้แก่ มีสภาพงามด้วยสมบัติคือรูป สมบัติคือศีลและจรรยา

และสมบัติคือศึกษา. บทว่า ทิพฺพา จ กณฺหา ได้แก่ เหล่าเทพอัปสร.
บทว่า ติทฺทจฺรา ได้แก่ ประพฤติเป็นสุข อยู่เป็นสุข ในเหล่าเทพชั้น
ไตรทศ. บทว่า อุพารา ได้แก่ มีสมบัติโอฬาร.

เทวบุตรกล่าวว่า ผลทายน หมายถึงตนเพราะถวายเป็นมมังด้วย
ตนเอง. บทว่า ผล ได้แก่ ผลบุญ. บทว่า วิปุล ได้แก่ ได้ผลบุญมาก.
อธิบายว่า ดำรงอยู่ในมนุษยโลก. บทว่า ทท ได้แก่ เมื่อให้ มีทาน
เป็นเหตุ. บทว่า อชฺชุตฺตฺส แปลว่า ในท่านผู้ปฏิบัติตรง. บทว่า
สคฺคปฺปตฺโต ได้แก่ ไปสวรรค์ โดยอับติ และเสวยผลบุญอันไพบูรณ์
ในสวรรค์ชั้นไตรทิพย์ คือ ภพดาวดึงส์อันเป็นทิพย์เมื่อนั้น อธิบายว่า
ถึงคนอื่นก็เหมือนข้าพเจ้า.

บทว่า ตสฺมา ได้แก่ เพราะเหตุที่ประสบสมบัติเช่นนี้ ด้วยเหตุ
เพียงถวายเป็นมมัง ๔ ผล. บทว่า อลฺเมว แปลว่า ควรโดยแท้. บทว่า
นิจฺฉ ได้แก่ ทุกเวลา. บทว่า ทิพฺพานิ ได้แก่ นับเนื่องในเทวโลก.
บทว่า มนุสฺสโตสกคฺคต ได้แก่ ความสวยงามในหมู่มนุษย์. คำที่เหลือ
มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาผลทายกวิมาน

๔. ปฐมอุปัศตยทายกวิมาน

ว่าด้วยปฐมอุปัศตยทายกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๘] พระจันทร์ส่องแสงสว่าง อยู่ในนภากาศ
อันปราศจากเมฆฝนฉันใด วิมานของท่านนี้ก็ฉันนั้น
ส่องแสงสว่างอยู่ในอากาศ ท่านบรรลุนิเวศฤทธิ์ มี
อานุภาพมาก ครั้งเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโมคคัลลานเถระถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าและภรรยา เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก
ได้ถวายที่อยู่แก่พระอรหันต์ มีจิตเลื่อมใส เมื่อ
บริจาคข้าวและน้ำ ได้ถวายทานอันไพบุลย์เป็นอัน
มากโดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมอุปัศตยทายกวิมาน

อรรถกถาปฐมอุปัชฌายกวิมาน

ปฐมอุปัชฌายกวิมาน มีคาถาว่า จนุโท ยถา วิคตพลาหเก นเถ
เป็นต้น. ปฐมอุปัชฌายกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง จำพรรษา ณ วัดใกล้หมู่บ้าน ออกพรรษาปวารณา
แล้ว ก็เดินทางไปกรุงราชคฤห์ เพื่อถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้า
ระหว่างทางก็เข้าไปยังหมู่บ้านตำบลหนึ่ง เวลาเย็น แสงหาที่อยู่ พบอุบาสก
ผู้หนึ่งจึงถามว่า ท่านอุบาสก หมู่บ้านนี้มีที่พอบรรพชิตอยู่ได้บ้างไหม.
อุบาสกมีจิตเลื่อมใสอยู่แล้วจึงไปบ้านพร้อมกับภริยา นิมนต์แล้วกำหนด
ที่พอพระเถระอยู่ได้ ตกแต่งอาสนะในที่นั้น วางน้ำล้างเท้า ตั้งรองเท้า
แล้ว นิมนต์ให้เข้าไป เมื่อพระเถระกำลังล้างเท้า ก็จุดประทีป ปูเครื่อง
ลาดบนเตียงถวายและนิมนต์ฉันวันพรุ่งนี้ วันรุ่งขึ้นก็ให้พระเถระฉันและ
ถวายก้อนน้ำอ้อยขบ เพื่อใส่น้ำดื่ม เดินไปส่งพระเถระแล้วก็กลับ ต่อมา
อุบาสกนั้น ก็ตายพร้อมกับภริยา ไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์
ภพดาวดึงส์. ท่านพระมหาโมคคัลลานะ จึงสอบถามเทพบุตรนั้น ด้วย
สองคาถาว่า

ดวงจันทร์โคจรอยู่ในอากาศ ส่องแสงกระจ่าง

ในท้องฟ้า ที่ปราศจากพลาหก [เมฆฝน] ฉันใด

วิมานนี้ของท่าน ก็เปรียบฉันนั้น ตั้งอยู่ในอากาศ

ส่องรัศมีอยู่ ท่านบรรลุตวฤทธิแล้ว มีอานุภาพมาก

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไร เพราะบุญ
อะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ภูทกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ในมนุษย์โลก ข้าพเจ้ากับภริยาได้ถวายที่อยู่
อาศัยแก่พระอรหันต์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว เมื่อบริจาค
ข้าวน้ำได้ถวายทานอย่างไพบุลย์ โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า ๆ ล ๆ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นได้พยากรณ์ด้วยสองคาถาดังนี้.

คำที่จะฟังกล่าวในคานานั้น ก็มีนัยที่กล่าวมาแล้วในหนหลังนั้นแล.

จบอรรถกถาปฐมอุปัชฌายกวิมาน

๕. ทุติยอุปัตสยทายกวิมาน

ว่าด้วยทุติยอุปัตสยทายกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานะเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๖๕] พระอาทิตย์ส่องแสงสว่างอยู่ในนภากาศ

อันปราศจากเมฆฝน ฉันทใด ๆ ล ๆ พวกเราคือ

ข้าพเจ้าและภรรยา เมื่อยังอยู่ในมนุษยโลก ได้ถวาย

ที่อยู่แก่พระอรหันต์ มีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าว

และน้ำอันไพบุลย์เป็นทานโดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะอย่างนี้ ๆ ล ๆ

และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบทุติยอุปัตสยทายกวิมาน

อรรถกถาทุติยอุปัตสยทายกวิมาน

ทุติยอุปัตสยทายกวิมาน มีคาถาว่า สุริโย ยถา วิคตพลาหเก
นเก เป็นต้น. ทุติยอุปัตสยทายกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ภิกษุเป็นอันมาก จำพรรษาวัดใกล้หมู่บ้าน พวกกันเดินทาง
หมายกรุงราชคฤห์ เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า เวลาเย็นก็มาถึงหมู่บ้าน

ตำบลหนึ่ง. คำที่เหลือ ก็เช่นเดียวกับวิมานก่อน.

ท่านพระมหาโมคคัลลานะ สอบถามว่า

ดวงอาทิตย์โคจรไปในอากาศ ส่องแสงสว่าง

ในท้องฟ้า ที่ปราศจากพลาห [เมฆฝน] ฉั่นใด

วิมานนี้ของท่าน ก็เปรียบฉั่นนั้น ๆ ล ๆ และ

วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

วิมานนี้พึงทำให้พิสดารเหมือนวิมานก่อนในหนหลัง.

แม้ในกาลนั้น ก็กล่าวไว้แล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาพุทธอุปัศถายกวิมาน

๖. ภิกขาทายกวิมาน

ว่าด้วยภิกขาทายกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๐] วิมานแก้วมณีของท่านนี้สูง ๑๒ โยชน์

โดยรอบ มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ มีเสาแก้วไพฑูรย์

ปูลาดด้วยเครื่องลาดอันสวยงาม ท่านบรรลุมหาฤทธิ์

มีอานุภาพมาก ๆ ล ๆ และวรรณะของข้าพเจ้าจึง

สว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าได้
เห็นภิกษุลำบากกาย หิวโหย ในกาลนั้น ข้าพเจ้า
จัดกับข้าวอย่างหนึ่ง ถวายพร้อมด้วยข้าวสวย เพราะ
บุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงว่างใสไปทุกทิศ.

จบภิกขาทายกวิมาน

อรรถกถาภิกขาทายกวิมาน

ภิกขาทายกวิมาน มีคาถาว่า อัจฉริย มณีคุณ วิมาน เป็นต้น.

ภิกขาทายกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เดินทางไกลเข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านตำบลหนึ่ง
ขึ้นใกล้ประตูเรือนหลังหนึ่ง. บุรุษผู้หนึ่งในเรือนหลังนั้น ล้างมือเท้าแล้ว
นั่งลงหมายจะบริโภคน้ำโภชนะ เมื่อเขาจัดโภชนะใส่ในภาชนะ เห็นภิกษุ
นั้น ก็เกลี้ยข้าวสวยในภาชนะของตน ลงในบาตรของภิกษุนั้น แม้ภิกษุ
นั้นจะบอกว่า ใต้แต่ส่วนเดียวเถิด แต่ก็เกลี้ยลงหมดเลย ภิกษุนั้น
อนุโมทนาแล้วก็กลับไป. บุรุษผู้นั้นกำลังระลึกว่า เราไม่กินแต่ถวายเป็น
ข้าวสวยนั้นแก่ภิกษุผู้หิวจัด ก็ได้ปีติโสมนัสอันโอฬาร ต่อมา เขาตาย

ก็ไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ในภพชั้นดาวดึงส์ ท่านพระมหา
โมคคัลลานะเที่ยวทวาริกไป พบเทพบุตรนั้นรุ่งโรจน์ด้วยเทวฤทธิ์ยิ่ง
ใหญ่ จึงสอบถามด้วยสองคาถานี้ว่า

วิมานเสาศกัณฐีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องรโหฐาน ๙๐๐ โอปาร ล้วนเสาศกัณฐีไพฑูรย์
ปูลาดด้วยเครื่องลาดอันงามดี ท่านบรรลุตฤทธิแล้ว
มีอนุภาพมาก ๆ ล ๆ และวาระของท่านก็สว่าง
ไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าพบ
ภิกษุ ที่ลำบากกาย หิวโหย จึงปรุงกับข้าวอย่างหนึ่ง
โดยถวายพร้อมกับข้าวสวยในเวลานั้น. เพราะบุญ
นั้น วาระของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ ๆ ล ๆ และ
วาระของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เอกาหิ ภิกขุ ได้แก่ ข้าพเจ้าปรุง
อาหารพอเป็นกับอย่างหนึ่ง. อธิบายว่า กับข้าว อย่างหนึ่ง. บทว่า
ปฏิปาทิสฺส ได้แก่ ปรุงถวาย. บทว่า สมฺมุจฺจิมฺหิ แปลว่า
พร้อมกับข้าวสวย อธิบายว่า อาหารที่ได้แล้ว เมื่อเทพบุตรนั้นประกาศ
สุจริตกรรมของตนอย่างนี้แล้ว พระมหาเถระจึงแสดงกรรมแก่เทพบุตร
นั้น พร้อมกับบริวารแล้วกลับมามนุษย์โลก กราบทูลเรื่องนั้นถวายแด่

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า ๕๖๓

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาทรงทำเรื่องนั้นเป็นอัฐปัตติเหตุเกิด
เรื่องแล้ว ทรงแสดงกรรมแก่มหาชนที่ประชุมกัน เทศนานั้น ก็ได้เกิด
ประโยชน์แก่มหาชนแล.

จบอรรถกถาภิกขาทายกวิมาน

๘. ยวपालวิมาน

ว่าด้วยยวपालวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๑] วิมานแก้วมณีของท่านนี้ ๑ ล ๑ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว

ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของธรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าเป็นคน

เฝ้านาข้าวเหนียว ได้เห็นภิกษุผู้ปราศจากกิเลสจตุจตุ

ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว มีความเลื่อมใส จึงได้แบ่งขนม

สดถวายท่านด้วยมือของตน ครั้นแล้วจึงบันเทิงอยู่

ในสวนนั้นนทวัน เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะ

เช่นนี้ ๑ ล ๑ และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสว

ไปทุกทิศ.

จบยวपालวิมาน

อรรถถายวปาลกวิมาน

ยวปาลกวิมาน มีคาถาว่า **อุจฺจมิทํ มณฺเฑณฺโณ วิมานํ** เป็นต้น.

ยวปาลกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เด็กเจ็ดใจคนหนึ่ง ฝ่านาข้าวเหนียว. วันหนึ่ง เขาได้ขนมสดอย่างหนึ่ง สำหรับเป็นอาหารมือเช้า คิดว่าไปมาแล้วจึงจักกิน ถือนมสดนั้นเดินไป นาข้าวเหนียว นั่งลงใกล้โคนไม้ ขณะนั้น พระเถระจีณาสพรูปหนึ่งเดินทางมาถึงที่นั่นในเวลากระชั้นชิด เข้าไปยังโคนไม้ที่เด็กฝ่านาข้าวเหนียว นั่งอยู่. เด็กฝ่านาข้าวเหนียวดูเวลาแล้วถามว่า ท่านได้อาหารแล้วหรือ ขอรับ พระเถระก็นิ่ง เขาเห็นว่า ท่านยังไม่ได้ฉัน จึงกล่าวว่า ท่านขอรับ ใกล้เวลาแล้ว ท่านไปเที่ยวบิณฑบาตฉันไม่ได้แล้วละ โปรคฉันขนมสดนี้ อนุเคราะห์กระผมเถิด แล้วถวายขนมสดนั้นแก่พระเถระ. พระเถระเมื่อจะอนุเคราะห์เด็กนั้น ก็ฉันขนมสดนั้น ทั้งที่เขาเห็นอยู่ อนุโมทนาแล้วก็กลับไป. แม้เด็กนั้นก็มิจิตเลื่อมใสว่า เราเมื่อถวายขนมสดเป็นทานแก่ ภิกษุเช่นนี้ ชื่อว่าถวายดีแล้วหนอ ต่อมา เขาก็ตายไปบังเกิดในวิมาน ภพดาวดึงส์ โดยนัยที่กล่าวมาแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงสอบถาม เทพบุตรนั้น ด้วยคาถาหลายคาถาว่า

วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๙๐๐ โอรุณ มีเสาแก้วไพฑูรย์

ลาดด้วยเครื่องลาดอันงามดี.

ท่านนั่งดื่มและกินอยู่ในวิมานนั้น พิลทิพย์

บรรเลงไพเราะ และเหล่าเทพกัญญาชั้นไตรทศ

จำนวน ๖๔,๐๐๐ นาง ก็เป็นผู้ดี ล้วนชำนาญศิลป์

ฟ้อนรำขับร้อง ทำความบันเทิงอย่างโอฬาร.

ท่านบรรลुเทวฤทธิ์แล้วมีอานุภาพมาก ครั้ง

เกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญ

อะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ

ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

แม้เทพบุตรนั้น ก็พยากรณ์แก่ท่านด้วยคาถาหลายคาถาว่า

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม

แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าได้

เป็นคนใฝ่เนาข้าวเหนียว ได้เห็นพระภิกษุผู้ปราศจาก

กิเลสจุกจุก ผ่องใสไม่มัวหมอง ก็เลื่อมใส ได้แบ่ง

ขนมถวายแก่ท่านด้วยมือตนเอง ครั้นถวายขนมส่วน

หนึ่งแล้ว ก็บันเทิงอยู่ในนั้นทวัน.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้

เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอานุภาพมาก ข้าพเจ้าขอ

บอกท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญได้ไว้
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้
และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.
แม้ในกาลเหล่านั้น ที่ไม่เคยกล่าวไว้ไม่มี ก็กล่าวไว้แล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาวิมาน

๘. ปฐมคุณทลีวิมาน

ว่าด้วยคุณทลีวิมานที่ ๑

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า
[๗๒] ท่านแต่องค์ ทรงมาลัย ทรงพัศตรา-
ภรณ์สวย ใส่ตุ้มหูอันงาม แต่งผมและหนวดเรียบร้อย
สวมอาภรณ์ประดับมือ เรืองยศ อยู่ในวิมานทิพย์ ดูก
พระจันทร์ หนึ่ง พิณทิพย์ก็บรรเลงไพเราะ เทพอัปสร
ชั้นไตรทศจำนวน ๖๔,๐๐๐ ก็เป็นผู้ดี ล้วนชำนาญ
ศิลป์พากันมาพ้อนรำขับร้องทำให้บันเทิงใจ ท่าน
บรรลุมหาคุณ มีอำนาจมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์
ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี
อำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่านจึงสว่าง
ไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานเถระถามแล้ว

ดีใจ พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าได้

เห็นสมณะทั้งหลายผู้มีศีล มีวิชาและจรณะพร้อม

พร้อม มียศ เป็นพหูสูต บรรลุธรรมที่สิ้นตัณหา มี

จิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าวและน้ำ ได้ถวายทาน

อย่างไรพูน โดยความเคารพ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้า

จึงมีวรรณะเช่นนี้ ๆ ล ๆ และวรรณะของข้าพเจ้าจึง

สว่างไสวไปทุกทิศ.

จบปฐมกถาปฏิวิมาน

อรรถกถาปฐมกถาปฏิวิมาน

ปฐมกถาปฏิวิมาน มีคาถาว่า อลงกโต มลฺยธโร สุวตฺโต
เป็นต้น. ปฐมกถาปฏิวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี.
สมัยนั้น ท่านพระอัครสาวกทั้งสองพร้อมด้วยบริวาร เทียวจาริกไปใน
แคว้นกาสิ เวลาพระอาทิตย์ตก ก็ถึงวิหารแห่งหนึ่ง. อุบาสกผู้หนึ่งใน
โคจรคาม [หมู่บ้านที่พระเทียวบิณฑบาต] ของวิหารนั้น ได้ยินเรื่องนั้น
แล้ว ก็ไปหาพระเถระไว้แล้ว น้อมน้ำล้างเท้า น้ำมันทาเท้า เตียงตั้ง
เครื่องปูลาด และเครื่องประทีป นิมนต์ฉันวันพรุ่งนี้ รุ่งขึ้นก็ถวาย
มหาทาน พระเถระทำอนุโมทนาแก่อุบาสกนั้นแล้วก็จาริกต่อไป ต่อมา

อุบาสกนั้นก็ตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ภพดาวดึงส์ ท่าน
พระมหาโมคคัลลานะจึงสอบถามเทพบุตรนั้น ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ท่านแต่องค์ ทรงมาลัย มีพัศตราภรณ์สวย
ใส่ตุ้มหูงาม แต่งผมและหมวดเรียบร้อย สวมอาภรณ์
ประดับมือ มียศ [เกียรติและบริวาร] อยู่ในวิมาน
ทิพย์ เหมือนพระจันทร์ พิณทิพย์ก็บรรเลงเพราะ
และเหล่าเทพกัญญาชั้นไตรทศจำนวน ๖๔,๐๐๐ ก็
เป็นผู้ดี ล้วนชำนาญศิลป์ พากันมาฟ้อนรำขับร้อง
ทำความบันเทิงอย่างโอฬาร.

ท่านบรรลुเทวฤทธิ์แล้วมีอานุภาพมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าเห็น
สมณะทั้งหลายมีศีล มีวิชาและจรณะพร้อม
มียศ เป็นพหูสูต เข้าถึงธรรมที่สิ้นตัณหา ก็มีจิต
เลื่อมใส เมื่อบริจาคขำน้ำ จึงได้ถวายทายอย่าง
ไพบุลย์ โดยเคารพ เพราะบุญนั้น วรรณะของ

ข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่
ข้าพเจ้า และโภคะทุกอย่างที่น่ารัก ๆ ล ๆ เพราะ
บุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
วรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สกฺขณฺฑลํ ได้แก่ มีหูประดับด้วย
ตุ้มหูคู่งาม ปาฐะว่า สกฺขณฺฑลํ ก็มี ตุ้มหูเช่นนั้น ชื่อว่า สกฺขณฺฑลํ ตุ้มหู
เช่นนั้นมีอยู่แก่เทพบุตรนั้น เหตุนั้น เทพบุตรนั้น จึงชื่อ สกฺขณฺฑลํ
ผู้มีตุ้มหู อธิบายว่า ผู้มีตุ้มหูที่เหมาะสม มีตุ้มหูที่สมกันและกันแก่ท่าน.
บทว่า กปฺปิเตกสมสฺสุ ได้แก่ แต่งผมและหนวดเรียบร้อย. บทว่า
อามุตฺตหตุถารโณ ได้แก่ สวมเครื่องประดับมือ มีนิ้วมือเป็นต้น.

บทว่า ตณฺหุขยุปฺปนโน ได้แก่ เข้าถึงธรรมที่สิ้นตัณหา ได้แก่
พระอรหันต์ หรือนิพพานนั่นเอง อธิบายว่า บรรลุธรรมที่กายกิเลส.
คำที่เหลือ มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถาปฐมกุณฑลวิมาน

๕. ทุคฺยกุณฑลวิมาน

ว่าด้วยกุณฑลวิมานที่ ๒

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๑] ท่านแต่งองค์ทรงมาลัย มีพัศตราภรณ์

สวย ๆ ล ๆ ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ

วรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกระโหมคัลลนธระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าได้
เห็นสมณะล้วนแต่ดี ๆ ล ๆ ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ๆ ล ๆ และวรรณะของข้าพเจ้าจึงสว่าง
ไสวไปทุกทิศ.

จบทุกติยคุณทลีวิมาน

อรรถกถาทุติยคุณทลีวิมาน

ทุกติยคุณทลีวิมาน มีคาถาว่า อลงฺกโต มาลยฺชโร สุวตุโธ
เป็นต้น. ทุกติยคุณทลีวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหาร กรุงสาวัตถี.
สมัยนั้น ท่านพระอัครสาวกทั้งสอง เทียวจาริกไปในแคว้นกาสิ. คำตั้ง
ว่ามาเป็นต้นทั้งหมด ก็เช่นเดียวกับวิมานก่อนนั้นแหละ.

ท่านพระมหาโมคคัลลนธระถามว่า

ท่านแต่่งองค์ ทรงมาลัย ทรงพัสดราภรณ์อัน

สวย คู่่มหุงาม แต่่งผมและหมวดเรียบร้อย สวม
เครื่องประดับมือ มียศ อยู่ในวิมานทิพย์เหมือน
พระจันทร์.

พิณทิพย์บรรเลงไพเราะ และเหล่าเทพกัญญา

ชั้นไตรทศจำนวน ๖๔,๐๐๐ ก็เป็นผู้ดี ล้วนชำนาญ

ศิลป์ พากันมาพ้อนรำขับร้อง ทำความบันเทิงอย่าง

โอฬาร ท่านบรรลุตวฤทธิแล้วมีอานุภาพมาก ฯ ล ฯ

และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถาม

แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าเห็น

สมณะทั้งหลาย ล้วนแต่ดี มีวิชาและจรณะพรัก-

พร้อม มียศ เป็นพหูสูต มีศีลผ่องใส มีจิตเลื่อมใส

เมื่อบริจาคข้าวน้ำได้ถวายทานอย่างไพบูล โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้

เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า ฯ ล ฯ เพราะบุญ

นั้น ข้าพเจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ

ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

แม้ในคาถาทั้งหลาย ก็ไม่มีคำที่ไม่เคยมี.

จบอรรถกถาทุติยคุณทลีวิมาน

๑๐. อุตตรวิมาน

ว่าด้วยอุตตรวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ได้ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า
[๗๔] สภาใดของท้าวสักกเทวราช ชื่อ
สุธรรมา หมู่เทพนั่งกันอย่างพร้อมเพรียงในสภาใด
วิมานของท่านนี้ก็อุปมาด้วยสภานั้น ส่องแสงสว่าง
อยู่ในอากาศ ท่านบรรลุตเวฤทธิ มีอานุภาพมาก
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวาระของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ถูกระโหมคัลลานเถระถามแล้ว
ดีใจ ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าเป็น
มาณพรับใช้ของพระยาปายาติ ได้ทรัพย์มาแล้ว ได้
กระทำการแจกจ่าย อนึ่ง ท่านผู้มีศีลทั้งหลาย เป็น
ที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาค
ข้าวและน้ำได้ถวายทานอันไพบูรณ์ โดยเคารพ
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวาระเช่นนี้ ฯ ล ฯ และ
วาระของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบอุตตรวิมาน

อรรถกถาอุตตวิมาน

อุตตวิมาน มีคาถาว่า ยา เทวราชสุส สภา สุขุมมา เป็นต้น.

อุตตวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพาน แจกพระธาตุกันแล้ว พระสฤๅปทั้งหลาย ถูกสถาปนาไว้ในนครนั้น ๆ ครั้นพระมหาเถระมีพระมหา-
กัสสปะเป็นประมุข คัดเลือกพระเถระอรหันต์เพื่อสังคายนาพระธรรมวินัย
แล้ว และเมื่อพระเถระอื่น ๆ กับบริษัทของตน ๆ อยู่ในที่นั้น ๆ จน
เข้าพรรษา ท่านพระกุมารกัสสปะพร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูป ถึงเสตัพพนคร
อยู่ ณ สีสพวัน ครั้งนั้น พระยาปายาสี [เจ้าเมืองเสตัพพะ] ฟังว่า
พระเถระอยู่ในที่นั้น มีหมู่ชนเป็นอันมากแวดล้อมแล้ว เข้าไปหาพระเถระ
ทำปฏิสันถารกันแล้วก็นั่งลง ประกาศทักขิณีของตน พระเถระเมื่อประกาศ
ว่า ปรโลก [โลกอื่น] มีด้วยอุทาหรณ์มีพระจันทร์และพระอาทิตย์
เป็นต้น ก็แสดงปายาสิสูตร อันวิจิตรด้วยนัยต่าง ๆ ประดับด้วยเหตุและ
อุปมาอย่าง เปเลื่องปมทักขิณี ทำพระยาปายาสีนั้นให้ดำรงอยู่ในทักขิ
สัมปทา ถึงพร้อมด้วยความเห็นชอบ.

พระยาปายาสีนั้น มีทักขิณีความเห็นหมดจดแล้ว เมื่อให้ทานแก่
สมณพราหมณ์คนยากไร้คนเดินทางไกล เป็นต้น ก็ให้แต่ของปอน ๆ คือ
ข้าวปลายเกรียนกับน้ำส้มพะอม พอแก้ว และผ้าเนื้อหยาบ เพราะตนมี
อหยาศย์ไม่โอฬาร [คือใจแคบ] ดังนั้น จึงให้ทานโดยไม่เคารพ
ครั้นแตกกายทำลายขันธุ์ ก็เข้าถึงหมู่เทพชั้นต่ำ คือเป็นสหายของเหล่าเทพ
ชั้นจาตุมหาราช [ต่ำสุดในสวรรค์ ๖ ชั้น]. ส่วนมาณพชื่ออุตตระ ผู้

จัดการในกิจใหญ่กิจน้อยของพระยาปายาลีนัน ได้เป็นผู้ชวนขวายนันทน
เขาให้ทานโดยเคารพ ก็เข้าถึงหมู่เทพชั้นดาวดึงส์. วิมาน ๑๒ โยชน์ ก็
บังเกิดแก่เขา อุตตรเทพบุตร เมื่อจะประกาศความกตัญญู. จึงเข้าไปหา
ท่านพระกুমารกัสสปะพร้อมทั้งวิมาน ลงจากวิมานแล้ว ใหวัดด้วย
เบญจางคประดิษฐ์ ยืนประคองอัญชลีอยู่. พระเถระจึงสอบถามอุตตร-
เทพบุตรนั้น ด้วยคาถาหลายคาถาว่า

วิมานนี้ของท่าน ตั้งอยู่ในอากาศ ส่องรัศมี
เปรียบด้วยสภาของท้าวสักกเทวราช ชื่อสุธรรมมา มี
หมู่เทพนั่งอยู่กันพร้อมเพรียง.

ท่านบรรลุมรรคแล้วมีอานุภาพมาก ฯลฯ
และวรรณะของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกท่านพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ในหมู่มนุษย์ ข้าพเจ้าได้
เป็นมาณพรับใช้ของพระยาปายาลี ได้ทรัพย์มาแล้ว
ก็เอามาจัดแจกเป็นทาน ภิกษุทั้งหลายที่มีศีลเป็นที่รัก
ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใสแล้ว เมื่อบริจาค
ข้าวน้ำก็ได้ถวายทานอย่างไพบูลย์ โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น วรรณะของข้าพเจ้าจึงเป็นเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า ฯ ล ฯ เพราะบุญ

นั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และวรรณะ

ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรเมื่อนั้น ได้พยากรณ์ด้วยคาถาเหล่านี้แล.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เทวราชสุต ได้แก่ ท้าวสักกะ. บทว่า สภา สุธมฺมา ได้แก่ สันฐาคาร ห้องประชุมมีชื่ออย่างนี้. บทว่า ยตุล แปลว่า ในสภาใด. บทว่า อจฺจติ แปลว่า นั่ง. บทว่า เทวสฺสโม ได้แก่ หมู่เทพชั้นดาวดึงส์. บทว่า สมคฺโค ได้แก่ ไปด้วยกัน คือ ชุมนุมกัน.

บทว่า ปายาสฺส อโหสิ มาณโว ได้แก่ ชื่อว่ามาณพ เพราะเป็นคนหนุ่ม เป็นผู้กระทำกิจการใหญ่น้อย ของพระยาปายาสี แต่โดยชื่อ เขาชื่อว่า อุตตระ. บทว่า สฺวิภาคํ อกาสิ ได้แก่ ข้าพเจ้าไม่ใช้ทรัพย์ตามที่ได้ [เป็นส่วนตัว] หากได้ทำการจำแนกแจกจ่ายโดยสละในทานเป็นสำคัญ. พึงประกอบคำที่เหลือ [ซึ่งควรเพิ่ม] ว่า เมื่อสละข้าวและน้ำ อีกอย่างหนึ่ง ได้ถวายเป็นทานอย่างไพบูลย์ ได้ถวายทานอย่างไพบูลย์อย่างไร ถวายทานเช่นไร โดยเคารพ พึงประกอบว่า เมื่อบริจาคข้าวและน้ำ.

จบอรรถกถาอุตฺตรวิมาน

จบอรรถกถापายาสีวรรคที่ ๖ ประคัด้วยเรื่อง ๑๐ เรื่อง ในวิมานวัตถุ แห่งปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย ด้วยประการฉะนี้.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 576

รวมวิมานที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. ปฐมอคาริยวิมาน
๒. ทุติยอคาริยวิมาน
๓. ผลทายกวิมาน
๔. ปฐมอุปัศสยทายกวิมาน
๕. ทุติยอุปัศสยทายกวิมาน
๖. ภิกขาทายกวิมาน
๗. ขวปาลกวิมาน
๘. ปฐมกุณฑลวิมาน
๙. ทุติยกุณฑลวิมาน
๑๐. อุตตรวิมาน และอรรคถา.

จบวรรคที่ ๖

สุกขิตตวรรคที่ ๗

๑. จิตตลดาวิมาน

ว่าด้วยจิตตลดาวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๕] สวณจิตรลดาเป็นนวะประเสริฐที่สุด สูง
สุดของทวยเทพชั้นไตรทศ ย่อมสว่างไสว จันใด
วิมานของท่านนี้ก็อุปมาฉันนั้น สว่างไสวอยู่ในอากาศ
ท่านได้เทพฤทธิ์มีอำนาจมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์
ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี
อำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสว
ไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลานะถามแล้ว
ครั้งแล้วภพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
เป็นคนยากจน ไม่มีที่พึ่ง ยากไร้เป็นกรรมกร เลี้ยง
ดูบิดามารดาผู้แก่เฒ่า อนึ่ง สมณะผู้มีศีลได้เป็นที่
รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคน้ำ
ข้าวและน้ำ ได้ถวายทานอย่างไพบุลย์ โดยเคารพ.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 578

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ

บุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า. ฯ ล ฯ เพราะบุญ

นั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของ

ข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบจิตตคาวิมาน

สุนิกจิตตาวรรคที่ ๘

อรรถกถาจิตตดาวิมาน

จิตตดาวิมาน มีคาถาว่า ยถา วัน จิตตลต ปภาสติ เป็นต้น.

จิตตดาวิมานนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ วิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ในกรุงสาวัตถีมีอุบาสกคนหนึ่ง เป็นคนยากจน มีโกศะน้อย รับจ้างทำงานของผู้อื่นเลี้ยงชีพ เขาเป็นคนมีศรัทธาปสาทะ เลี้ยงดูมารดาบิดา ซึ่งแก่เฒ่า เขาคิดว่า ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงมีสามีมักแสดงตัวเป็นใหญ่ ที่ประพฤติให้ถูกใจแม่ฟัวพ่อฟัว หายาก หลีกเลี้ยงความร้อใจของบิดามารดาจึงไม่แต่งงาน เลี้ยงดูท่านเสียดใจ รักษาศีลถืออุโบสถ ให้ท่านตามกำลังทรัพย์ ต่อมาเขาทำกาลกิริยาตายไปบังเกิดในวิมาน ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปสวรรค์ตามนัยที่กล่าวแล้วในหนหลัง ได้สอบถามเทพบุตรนั้นถึงกรรมที่ทำให้ ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

สวณจิตรลดาเป็นสวณประเสริฐที่สุด สูงสุด

ของทวยเทพชั้นไตรทศ ย่อมสว่างไสวฉันใด วิมาน
ของท่านนี้ก็อุปมาฉันนั้น สว่างไสวอยู่ในอากาศ ท่าน
ได้เทพฤทธิมีอานุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่าน
ได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพ

รุ่งเรื่องอย่างนี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลถานะถามแล้ว
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
เป็นคนยากจน ไม่มีที่พึ่ง ยากไร้ เป็นกรรมกร
เลี้ยงดูบิดามารดาผู้แก่เฒ่า อนึ่ง สมณะผู้มีศีลได้เป็น
ที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาค
ข้าวและน้ำได้ถวายทานอย่างไพบูลย์ โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะทุก
อย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า. ฯ ล ฯ เพราะบุญนั้น
ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรื่องอย่างนี้ และรัศมีของ
ข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรเมื่อนั้น ได้กล่าวตอบพระมหาโหมคัลลถานเถระนั้น ด้วย
ประการฉะนี้ คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาจิตตลดาวิมาน

๒. นันทวิมาน

ว่าด้วยนันทวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๖] สวณนันทวันเป็นวณะประเสริฐที่สุด สูง
สุดของทวยเทพชั้นไตรทศ ย่อมสว่างไสว ฉันไค
วิมานของท่านนี้ ก็อุปมาฉันทัน สว่างไสวอยู่ใน
อากาศ ท่านได้เทพฤทธิ์มีอำนาจมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอำนาจรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโมคคัลลานะถามแล้ว
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
เป็นคนยากจน ไม่มีที่พึ่ง เป็นกำพร้า เป็นกรรมกร
เลี้ยงดูบิดามารดาผู้แก่เฒ่า อนึ่ง สมณะผู้มีศีล ได้เป็น
ที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาค
ข้าวและน้ำ ได้ถวายทานอย่างไพบูลย์ โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า ฯ ล ฯ เพราะบุญ

นั่น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบฉันทนวิมาน

อรรถกถาฉันทนวิมาน

ฉันทนวิมาน มีคาถาว่า ยถา วณฺ์ นนุทฺถํ ปภาสติ เป็นต้น.

ฉันทนวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
เรื่องทั้งหมดเป็นต้นว่า สมัยนั้น ในกรุงสาวัตถีมีอุบาสกคนหนึ่ง ดังนี้
เหมือนกับเรื่องของวิมานติด ๆ กัน (ที่กล่าวมาแล้ว) แต่อุบาสกคนนี้
แต่งงานแล้วเลี้ยงดูบิดามารดา ต่างกันตรงนี้เท่านั้น.

พระมหาโมคคัลลานเถระได้สอบถามเทพบุตรถึงกรรมที่ทำไว้ ด้วย
คาถาเหล่านี้ว่า

สวนฉันทนวันเป็นสวนประเสริฐสุด สูงสุดของ
ทวยเทพชั้นไตรทศ สว่างไสวฉันใด วิมานของท่าน
นี้ก็อุปมาฉันนั้น สว่างไสวอยู่ในอากาศ ท่านได้
เทพฤทธิมีอนุภาพมาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้
ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพ
รุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไป
ทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดีใจ

ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
เป็นคนยากจน ไม่มีที่พึ่ง เป็นกำพร้า เป็นกรรมกร
เลี้ยงดูบิดามารดาผู้แก่เฒ่า อนึ่ง สมณะผู้มีศีล ได้
เป็นที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อ
บริจาคข้าวและน้ำ ได้ถวายทานอย่างไพบูลย์ โดย
เคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า. ฯลฯ เพราะบุญ
นั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรได้พยากรณ์ด้วยคาถาทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้ แม้ใน
คาถาเหล่านั้น เรื่องที่ไม่เคยมีมิได้มี คือมีมาแล้วทั้งนั้น.

จบอรรถกถานันทนวิมาน

๓. มณิฉฐวิมาน

ว่าด้วยมณิฉฐวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๗] วิมานเสาแก้วมณิฉฐ ๒ โยชน์ โดย

รอบ มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ ล้วนเสาแก้วไพฑูรย์ ปลูก
ด้วยเครื่องปลูกที่ดงามโอพาร ท่านนั่งและดื่มกิน
ในวิมานนั้น และพิณฑิพย์ก็บรรเลงไพเราะ มีกาม-
คุณห้ามีรสเป็นทิพย์ และอัศจรรย์ที่แต่งองค์
ด้วยทองพ็อนร่าอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
เช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน
และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพบุตรผู้มีอนุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโมคคัลลานะถามแล้ว
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
ได้สร้างที่จงกรมไว้ในทางที่ไม่มีต้นไม้ และปลูก
ต้นไม้ไว้ร่มรื่น อนึ่ง สมณะผู้มีศีล ได้เป็นที่รัก

ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาค

ข้าวและน้ำ ได้ถวายทานอย่างไพบุสย์ โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้

เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ข้าพเจ้า และโภคะ

ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า. ฯ ล ฯ เพราะบุญ

นั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี

ของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบมณิคุณวิมาน

อรรถกถามณิคุณวิมาน

มณิคุณวิมาน มีคาถาว่า อัจจุสมิท มณิคุณ วิมาน เป็นต้น.

มณิคุณวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ภิกษุผู้เถระเป็นจำนวนมากอยู่ในที่อยู่ป่า ในทางที่พระเถระเหล่านั้นไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านตำบลใกล้เคียง ๆ อุบาสกคนหนึ่งปรับพื้นที่ไม่เรียบให้เรียบเอาหนามออกไป ถางกอไม้พุ่มไม้ออก ผูกสะพานที่เหมือนทั้งหลายในฤดูน้ำ ปลุกต้นไม้มีเงาร่มรื่นในที่ไม่มีต้นไม้ ลอกลำห้วยและทำไถกว้างและลึก จัดทำทำน้ำไว้พร้อม และให้ทานตามกำลังทรัพย์ รักษาศีล ต่อมา เขาทำกาลกิริยาตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์.

ท่านพระมหาโมคคัลลานเถระ เข้าไปหาสอบถามเทพบุตรนั้นด้วย
คาถาหลายคาถาว่า

วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ
มีห้องรโหฐาน ๑๐๐ ล้วนเสาแก้วไพฑูรย์ ปลูก
ด้วยเครื่องปลูกที่ดงามโอฬาร ท่านนั่ง และดื่ม
กินในวิมานนั้น และพิณพิภย์ก็บรรเลงไพเราะ มี
กามคุณ ๕ มีรสเป็นทิพย์ และอัศจรรย์ที่แต่ง
องค์ด้วยทองฟ่อนร่ายอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี
วรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ท่าน และโรคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพบุตร ผู้มีอนุภาพมาก อาตมาขอ
ถามท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ
รัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้น ได้พยากรณ์แก่พระมหาโมคคัลลานเถระ ด้วยคาถา
หลายคาถาว่า

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ดีใจ ครั้งถูกถามแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่
มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่บ้าน ช้างเจ้าได้
สร้างที่จงกรมไว้ในทางที่ไม่มีต้นไม้ และปลูต้นไม้
ไว้ริมรั้ว หนึ่ง สมณะ ผู้มีศีล ได้เป็นที่รักของช้างเจ้า
ช้างเจ้ามีจิตเลื่อมใส เมื่อบริจาคข้าวและน้ำ ได้ถวาย
ทานอย่างไพบุลย์โดยเคารพ.

เพราะบุญนั้น ช้างเจ้าจึงมีวรรณะเช่นนี้ เพราะ
บุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ช้างเจ้า และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ช้างเจ้า. ๗๓ ๗ เพราะบุญ
นั้น ช้างเจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของช้างเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วิวเน ได้แก่ ในป่า. บทว่า
อารามรุกขานิ ความว่า ช้างเจ้าได้ปลูต้นไม้ทั้งหลายในที่นั้น ทำ
ต้นไม้ทั้งหลายให้เป็นที่ร่มรื่น หรือทำต้นไม้ทั้งหลายเนอารามให้ร่มรื่น
คำที่เหลือทั้งหมดมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาฉิน္ณวิมาน

๔. สุวรรณวิมาน

ว่าด้วยสุวรรณวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๘] วิมานเหนือภูเขาทองของท่านมีรัศมี
สว่างไปทุกส่วน ปกคลุมด้วยข่ายทองผูกชิงข่ายกระ-
ดิงไว้ เสาวิมานทุกต้นแปดเหลี่ยม ทำไว้อย่างดี
ล้วนแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ที่เหลี่ยมหนึ่ง ๆ สร้าง
ด้วยรัตนะ ๗ ประการ มีพื้นอันนำรินรมย์ใจ วิจิตร
ด้วยแก้วไพฑูรย์กับทอง แก้วผลึกกับเงิน แก้วสาย
(เพชรตาแมว) กับมุกดา และแก้วมณีแดง (กับทิม)
ที่วิมานนั้น ฐานไม่พุ่ง หมู่อันพื้นมีสี่เหลี่ยมที่สร้างไว้
ก็รับข้อฟ้า สร้าง ๔ ชั้นได้ไว้ ๔ ทิศ สว่างไสวด้วย
ห้องรัตนะต่าง ๆ ดุจดวงอาทิตย์ ที่วิมานนั้นมีไฟที่
จัดไว้เป็นพิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตไว้เป็น
สัดส่วน เมื่อส่องแสงจึงสว่างไปโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ.

ในวิมานอันประเสริฐนั้น ท่านเป็นเทพบุตร
ผู้มีรัศมีมาก รุ่งโรจน์ด้วยวรรณะดุจดวงอาทิตย์ที่กำลัง
อุทัย นี้เป็นผลแห่งทาน หรือศีล หรืออัญชลีกรรม
ของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรดบอกผลกรรม
นั้นแก่อาตมาที่เถิด.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ครั้นแล้วจึงพยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ข้าพเจ้าอยู่ในเมืองอันธกวินทะ เลื่อมใสแล้ว
ได้สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า เผ่าพันธุ์พระอาทิตย์
ผู้เป็นพระศาสดา ด้วยมือของตน ข้าพเจ้ามีใจ
เลื่อมใสได้ถวายของหอม ดอกไม้ปัจจัย เครื่องอุปโภค
และวิหาร แต่พระศาสดาในเมืองอันธกวินทะนั้น
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าได้ผลนี้ จึงมีสิทธิในนันทวัน
ข้าพเจ้ามีหมู่เทพอัปสรพื่อนรำขบร้องห้อมล้อม รื่น-
รมย์อยู่ในนันทวันอันประเสริฐ ที่นารื่นรมย์ประกอบ
ไปด้วยสฤณชาตินานาชาติ.

จบสุวรรณวิมานที่ ๔

อรรถกถาสวรรณวิมาน

สุวรรณวิมาน มีคาถาว่า โสวณฺณคเย ปพฺพตสฺสึ เป็นต้น.
สุวรรณวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ นครอันธกวินทะ สมัยนั้น
อุบาสกคนหนึ่งมีศรัทธาปสาทะ เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติได้สร้าง
พระคันธกุฎีที่สมควรเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคเจ้า ถึงพร้อม
ด้วยอาการทั้งปวง ที่ภูเขาโกลันแห่งหนึ่งไม่ไกลหมู่บ้านนั้น อาราธนา

พระผู้มีพระภาคเจ้า ให้ประทับอยู่ในพระคันธกุฏินั้นแล้วบำรุงโดยเคารพ และตนเองก็ตั้งอยู่ในนิจศีล เป็นผู้มีศีลสังวรบริสุทธิตี ทำกาลกิริยาตายไป บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ วิมานที่รุ่งเรืองด้วยข่ายรัศมีของรัตนนานา ชนิด มีไฟที่อันวิจิตรแวดล้อม งามพร้อมไปด้วยเครื่องอสังการประดับ ยอดหลากหลาย มีฝา เสา และบันไดจัดไว้เป็นอย่างดี เป็นรมณียสถานที่น่ารื่นรมย์สมที่ซึ่งถึงอาณาภาพแห่งกรรมของอุบาสกนั้น ได้เกิดขึ้น เหนือยอดภูเขาทอง ท่านพระมหาโมคคัลลานะจาริกไปยังเทวโลก เห็นเทพบุตรนั้นจึงได้ถามด้วยคาถาทิ้งหลายว่า

วิมานเหนือภูเขาทอง ของท่านมีรัศมีสว่างไป

ทุกส่วน ปกคลุมด้วยข่ายทอง ผูกขึงข่ายกระดิ่งไว้

เสาวิมานทุกต้น แปรเหลี่ยมทำไว้อย่างดี ล้วนแล้ว

ด้วยแก้วไพฑูรย์ ที่เหลี่ยมหนึ่ง ๆ สร้างด้วยรัตนะ

๓ ประการ มีพื้นอันน่ารื่นรมย์ใจ วิจิตรด้วยแก้ว

ไพฑูรย์กับทอง แก้วผลึกกับเงิน แก้วลาย [เพชร

ตาแมว] กัมมุกดา และแก้วมณีแดง [ทับทิม]

ที่วิมานนั้น ชูสีไม่ฟุ้ง หมูจันทันมีสีเหลือง ที่สร้างไว้

ก็รับข้อฟ้า สร้าง ๔ บันไดไว้ ๔ ทิศ สว่างไสวด้วย

ห้องรัตนะต่าง ๆ ดูกดวงอาทิตย์ ที่วิมานนั้นมีไฟที่จัด

ไว้เป็นพิมพ์เดียวกัน ประหนึ่งเนรมิตไว้เป็นสัดส่วน

เมื่อส่องแสงจึงสว่างไปโดยรอบทั้ง ๔ ทิศ.

ในวิมานอันประเสริฐนั้น ท่านเป็นเทพบุตร
ผู้มีรัศมีมาก รุ่งโรจน์ด้วยวรรณะ ดุจดวงอาทิตย์
ที่กำลังอุทัย นี่เป็นผลแห่งทาน หรือศีล หรืออัญ-
ชลิกรรมของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรดบอก
ผลกรรมนั้นแก่อาตมาที่เถิด.

เทพบุตรเมื่อนั้น ได้พยากรณ์แก่พระมหาโมคคัลลานเถระด้วยคาถา
เหล่านี้ว่า

เทพบุตรนั้นถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว จึง
พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าอยู่ในเมืองอันธกวินทะ เลื่อมใสแล้ว
ได้สร้างวิหารถวายพระพุทธรเจ้า เผ่าพันธุ์พระอาทิตย์
ผู้เป็นพระศาสดา ด้วยมือของตน ข้าพเจ้ามีใจเลื่อมใส
ได้ถวายของหอม ดอกไม้ ปัจจัย เครื่องอุปโภค
และวิหาร แต่พระศาสดาในเมืองอันธกวินทะนั้น
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ผลนี้ จึงมีสิทธิใน
นั้นทวัน ข้าพเจ้ามีหมู่เทพอัปสรพื่อนรำขับร้องหอม
ล้อม รื่นรมย์อยู่ในนั้นทวันอันประเสริฐ ที่นารื่น-
รมย์ประกอบไปด้วยสฤณชาตินานาชาติ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สพุทโศปภัง ได้แก่ ส่องรัศมี คือ
เปล่งรัศมีออกไปจากทุกส่วน. บทว่า กิงฺกณิชาลภปิตุ ได้แก่ มีข้าย
กระดิ่งที่จัดไว้เรียบร้อย.

บทว่า สพฺเพ เวพฺฐิยามยา ความว่า เสาทุกต้นล้วนแล้วไป ด้วยแก้วไพฑูรย์และแก้วมณี. ก็บทว่า เอกเมกาย อํลียา ในคานานั้น ได้แก่ ส่วนที่เป็นเหลี่ยมหนึ่งๆ ในเสาแปดเหลี่ยม. บทว่า รตนา สตุต นิรมิตา ได้แก่ อักษรรมสร้างด้วยรัตนะ ๗ อธิบายว่า เหลี่ยมหนึ่งๆ สำเร็จด้วยรัตนะ ๗.

ด้วยบทว่า เวพฺฐิสฺสฺสฺส เป็นต้น ท่านแสดงถึงรัตนะต่างๆ. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เวพฺฐิสฺสฺสฺส ได้แก่ สร้างด้วยแก้วไพฑูรย์และทอง. อีกอย่างหนึ่ง ประกอบความว่า วิจิตรไปด้วยแก้วไพฑูรย์และทอง. ก็คำนี้เป็นัญฐีวิภคติ ลงในอรรถแห่งตติยาวิภคติ. แม้ในบทว่า ผลิการุเปยฺส จ นี้ก็นัยนี้แหละ. บทว่า มสารถฺมุตฺตาทิ ได้แก่ เพชรตาแมว [แก้วลาย]. บทว่า โลหิตงฺกมณฺโหิ ได้แก่ ทับทิม.

บทว่า น ตตฺถุทฺธฺสตี รโฆ ความว่า ธূলี่ไม่ฟุ้งในวิมานนั้น เพราะมีพื้นทำด้วยแก้วมณี. บทว่า โคปานสฺสึคณา ได้แก่ ประชุมกลอน [จันทน์]. บทว่า ปิตา ได้แก่ มีสีเหลือง อธิบายว่า ทำด้วยทองและทำด้วยมณีบุษราคัมเป็นต้น. บทว่า กุณฺฐึ ธาเรนฺตฺติ ความว่า ทรงไว้ซึ่งข้อฟ้าที่สำเร็จด้วยรัตนะ ๗.

บทว่า นานารตฺนคพฺพะหิ ได้แก่ ห้องที่ล้วนแล้วไปด้วยรัตนะต่าง ๆ. บทว่า เวทียา ได้แก่ ไฟที (แท่น) บทว่า จตฺสฺสฺส ได้แก่ มี ๔ ไฟทีใน ๔ ทิศ ด้วยเหตุนี้ พระมหาโมคคัลลานเถระ จึงกล่าววว่า สมฺนฺตฺตา จตุโร ทิสฺสา โดยรอบทั้ง ๔ ทิศ.

บทว่า มหปรปโภ แปลว่า รุ่งเรืองมาก. บทว่า อุทยนุโต
แปลว่า ขึ้นไปอยู่. บทว่า ภาณูมา แปลว่า พระอาทิตย์.

บทว่า สเทหิ ปาณิหิ ประกอบความว่า ข้าพเจ้าประสบบุญซึ่ง
เป็นสาระของกาย เมื่อกระทำกิจนั้น ๆ ได้สร้างวิหารถวายพระศาสดาด้วย
มือของตน. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า สเทหิ ปาณิหิ ได้แก่ ด้วยอำนาจ
บุชาของหอม ดอกไม้ ปังจัยและเครื่องลูบไล้ ในเมืองอันธกวินทะนั้น
เหมือนอย่างไร. ในข้อนี้พึงทราบการประกอบความอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้า
ได้ถวาย คือบุชาและมอบถวายวิหารที่สร้างแล้ว แต่พระศาสดา ด้วยใจ
เลื่อมใส.

บทว่า เตน ได้แก่ ด้วยบุญกรรมตามที่กล่าวแล้วนั้นเป็นเหตุ.
บทว่า มยฺหิ แปลว่า อันข้าพเจ้า. บทว่า อิหิ ได้แก่ ผลบุญนี้
หรืออธิปไตยความเป็นใหญ่อันเป็นทิพย์นี้. เพราะเหตุนี้ เทพบุตรนั้น
จึงกล่าววว่า วลี วตุเตมิ ดังนี้.

บทว่า นนุทเน ได้แก่ ในเทวโลกนี้ อันเป็นสถานที่เกิดขึ้น
แห่งฤทธิความสำเร็จ อันเป็นทิพย์ ซึ่งเป็นที่ผลิตเพลิน แม้ในที่นั้น
โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ ในสวนนันทวันอันรื่นรมย์ ประกอบความว่า
ข้าพเจ้ายินดีในนันทวันนี้ ซึ่งเป็นที่รื่นรมย์อย่างนี้. คำที่เหลือมีนัย
ดังกล่าวแล้วนั้นแล.

เมื่อเทวดาเล่าแจ้งถึงบุญกรรมของตนอย่างนี้แล้ว พระเถระได้
แสดงธรรมแก่เทพบุตรนั้นพร้อมทั้งบริวาร แล้วกราบทูลความนั้นถวาย
พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นอตุลฺปะ-

ปัดตีเหตุเกิดเรื่อง ทรงแสดงธรรมโปรดบริษัทที่ประชุมกันอยู่ เทศนา
นั้นได้เกิดประโยชน์แก่มหาชน ดังนี้แล.

จบอรรถกถาสวรรณวิมาน

๕. อัมพวิมาน

ว่าด้วยอัมพวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๗๕] วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์

โดยรอบ มีห้องรโหฐาน ๗๐๐ ล้วนเสาแก้วไพฑูรย์
ปลาด้วยเครื่องปูลาดทั้งดงามโอฬาร ท่านนั่งและ
ดื่มกินในวิมานนั้น และพิณทิพย์ก็บรรลงไพเราะ
มีกามคุณห้ามีรสเป็นทิพย์ และอัปสรเทพนารีที่แต่ง
องค์ด้วยทองฟ่อนร่าอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี
วรรณะเช่นนี้ เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ท่าน และโลกะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ฯลฯ

เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่าง
นี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อพระอาทิตย์กำลังแผดแสงในเดือนท้ายฤดูร้อน

ข้าพเจ้าเป็นคนรับจ้างทำงานของผู้อื่น กำลังรดน้ำสวน
มะม่วงอยู่ ในขณะนั้น ภิกษุที่ปรากฏชื่อว่า สารีบุตร
ลำบากกาย ไม่ลำบากใจ ได้เดินไปทางสวนมะม่วงนั้น

ข้าพเจ้ากำลังรดน้ำต้นมะม่วง ได้เห็นท่านกำลังเดิน
มาจึงได้กล่าวว่า ขอโอกาสเถิดเจ้าข้า กระผมขอให้
ท่านสร่งน้ำ ซึ่งจะนำสุขใจมาให้ ท่านพระสารีบุตร
วางบาตรจีวรไว้ เหลือจีวรผืนเดียวนั่งที่ร่มเงาโคนต้น

ไม้ เพื่ออนุเคราะห์แก่ข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าเป็นคน
มีใจเลื่อมใส เอน้ำใส่มาให้ท่าน ซึ่งมีจีวรผืนเดียว
นั่งที่ร่มเงาโคนต้นไม้สร่งน้ำ มะม่วงเราก็ดรดน้ำแล้ว

สมณะเราก็ให้ท่านสร่งน้ำแล้ว เราชวนขวยบุญแล้ว
มิใช่น้อย บุรุษนั้นมีปีติซาบซ่านไปทั่วกายของตน ด้วย
ประการฉะนี้ ข้าพเจ้าได้ทำกรรมมีประมาณเท่านั้น
เองในชาตินั้น ละร่างมนุษย์แล้วเข้าถึงนันทวัน
ข้าพเจ้ามีเหล่าเทพอัปสรพื่อนรำขับร้องห้อมล้อม
รื่นรมย์อยู่ในอุทยานนันทวันอันนำรื่นรมย์ ประกอบ
ไปด้วยฝูงสกุณาตินานาชนิด.

จบอัมพวิมานที่ ๕

อรรถกถาอัมพวิมาน

อัมพวิมาน มีคาถาว่า **อุจฺจมิทํ มณฺเฑณฺ** เป็นต้น. อัมพวิมาน
นั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์
สมัยนั้น ในกรุงราชคฤห์มีบุรุษเชิงูใจคนหนึ่ง รับจ้างเฝ้าสวนมะม่วงของ
คนอื่นแลภักตอาหาร วันหนึ่ง เขาเห็นท่านพระสารีบุตรมีเหงื่อท่วมตัว
กำลังเดินไปตามทางใกล้ ๆ สวนมะม่วงนั้น ในภูมิประเทศที่ร้อนด้วย
แสงแดด ระอุด้วยทรายร้อน มีชายพยัคฆเป็นต้วยิบ ๆ แฝ่ไปใน
ฤดูร้อน เกิดความเคารพนับถือมาก เข้าไปหาแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านเจ้าข้า
ฤดูร้อนนี้ร้อนมาก ปรากฏเหมือนร่างกายลำบากเหลือเกิน ขอโอกาสเกิด
เจ้าข้า ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดไปยังสวนมะม่วงนี้ พักเสียดักครู่หนึ่ง หาย
เหนื่อยในการเดินทางแล้วค่อยไป โปรดอนุเคราะห์เถิด. พระเถระ
ประสงค์จะเพิ่มพูนจิตเลื่อมใสของเขาเป็นพิเศษ จึงเข้าไปยังสวนนั้น นั่ง
ที่โคนมะม่วงต้นหนึ่ง.

บุรุษนั้นกล่าวอีกว่า ท่านเจ้าข้า ถ้าท่านต้องการจะสร้งน้ำ กระทบ
จักตักน้ำจากบ่อนี้ให้ท่านสร้ง และจักถวายน้ำดื่มด้วย. พระเถระรับ
นิมนต์ด้วยคุษณีภาพ. เขาตักน้ำจากบ่อเอากรองแล้วให้พระเถระสร้ง และ
ครั้นให้สร้งแล้ว เขาล้างมือเท้าแล้วน้อมน้ำดื่มเข้าถวายแด่พระเถระผู้นั่งอยู่
พระเถระดื่มน้ำดื่มแล้ว ระวังความกระวนกระวายได้แล้วกล่าวอนุโมทนา
ในการถวายน้ำและให้สร้งน้ำแก่บุรุษนั้นแล้วหลีกไป. ต่อมา บุรุษนั้นได้
เสวยปีติโสมนัสอย่างโอฬารว่า เราได้ระวังความเร้าร้อนของพระสารี-
บุตรเถระผู้เร้าร้อนยิ่งเพราะฤดูร้อน เราได้ขวนขวายบุญมากหนอ. ภาย

หลังเขาทำกาลกิริยาตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านพระมหาโมคคัลลานะเข้าไปหาเขา ถาถามถึงบุญที่เขากระทำด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

วิมานเสาศกัณฐ์สูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบ

มีห้องรโหฐาน ๙๐๐ ล้วนเสาศกัณฐ์ ปลูกด้วย
เครื่องปลูกที่งดงาม ท่านนั่งและดื่มกินในวิมานนั้น
พิณพิพม์ก็บรรเลงไพเราะ ในวิมานนี้มีกามคุณห้ามีรส
อันเป็นทิพย์ และอัปสรเทพนารีที่แต่งองค์ด้วยทอง
ฟ่อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะเช่นนี้
เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่ท่าน และโภคะ
ทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

๗๓๗

เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่าง
นี้ และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ดีใจ
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

เมื่อพระอาทิตย์กำลังแผดแสงในเดือนท้ายฤดู-
ร้อน ข้าพเจ้าเป็นคนรับจ้างทำงานของผู้อื่น กำลัง
รดน้ำสวนมะม่วงอยู่ ในขณะนั้น ภิกษุที่ปรากฏชื่อว่า
สารีบุตร ลำบากกาย ไม่ลำบากใจ ได้เดินไปทาง
สวนมะม่วงนั้น ข้าพเจ้ากำลังรดน้ำต้นมะม่วง ได้
เห็นท่านกำลังเดินมา จึงกล่าวว่า ขอโอกาสเถิด

เจ้าข้า กระผมขอให้ท่านทรงน้ำ ซึ่งจะนำสุขใจมา
ให้ ท่านพระสารีบุตรวางบาตรจีวรไว้ เหลือจีวร
ผืนเดียวหนึ่งที่ร่มเงาโคนต้นไม้ เพื่ออนุเคราะห์แก่
ข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้าเป็นคนมีใจเลื่อมใส เอน้ำใส
มาให้ท่าน ซึ่งมีจีวรผืนเดียวหนึ่งที่ร่มเงาโคนต้นไม้
ทรงน้ำ มะม่วงเรากัลดน้ำแล้ว สมณะเราก็อให้ท่าน
ทรงน้ำแล้ว เราชวนขวยบุญแล้วมิใช่น้อย บุรุษนั้น
มีปีติซาบซ่านไปทั่วกายของตน ด้วยประการฉะนี้

ข้าพเจ้าได้ทำกรรมมีประมาณเท่านี้แน่นอน ในชาติ
นั้น ละร่างมนุษย์แล้วเข้าถึงนันทวัน ข้าพเจ้า
มีเหล่าเทพอัปสรพื่อนรำขับร้องหอมล้อมรื่นรมย์อยู่
ในอุทยานนันทวันอันนำรื่นรมย์ ประกอบไปด้วย
ฝูงสกุลชาตินานาชาติ.

เทพบุตรเมื่อนั้น ได้พยากรณ์แก่พระโมคคัลลานเถระนั้น ด้วย
คาถาเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า คิมุหันธ์ ปจฺจิม มาเส ได้แก่
ในอาสัพพมาส (เดือน ๘). บทว่า ปตฺปนฺเต ได้แก่ ส่องแสงจ้า.
อธิบายว่า ปล่อยออกซึ่งความร้อนโดยประการทั้งปวง. บทว่า ทิวฺกฺเร
ได้แก่ พระอาทิตย์. อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะก็อย่างนี้แหละ. บทว่า อสิญฺจติ
ได้แก่ รคน้ำ อ อักษรเป็นเพียงนิบาต, ความว่า รคน้ำ คือ ทำการ
รคน้ำเป็นประจำ ที่โคนต้นมะม่วงทั้งหลาย ปาฐะว่า อสิญฺจติ ก็มี

ความว่า รดแล้ว. บางท่านกล่าวว่า **อสิญห** ก็มี ความว่า ข้าพเจ้า เป็นบุรุษรับจ้างของคนอื่น ได้รดน้ำสวนมะม่วงในคราวนั้น.

บทว่า **เตน** ความว่า ได้ไป คือ ได้เดินทางไปทางทิศภาคที่สวน มะม่วงตั้งอยู่ (เดินทางไปทางสวนมะม่วง). บทว่า **อกิลนฺโต ว เจตสา** ประกอบความว่า พระเถระแม้ไม่ลำบากใจ เพราะละทุกข์ใจได้แล้วด้วย มรรคนั้นเอง แต่ก็เป็นผู้ลำบากกาย ได้เดินทางไปตามทางนั้น.

ประกอบความว่า คราวนั้น ข้าพเจ้ากำลังรดน้ำต้นมะม่วง ได้ กล่าวแล้ว. อธิบายว่า มีจิวร [สบัง] ผืนเดียว ต้องการจะสร้งน้ำ.

บทว่า **อิติ** ความว่า บุรุษนั้นมีปิตีที่เป็นไปโดยอาการนี้ อย่างนี้ คือว่า มะม่วงเราก็รดน้ำแล้ว สมณะเราก็ให้สร้งน้ำแล้ว บุญมิใช่น้อย เราก็ชวนขวยแล้ว ด้วยประโยชน์พยายามอย่างเดียวกัน ก็ให้สำเร็จ ประโยชน์ได้ถึง ๓ อย่าง ดังนี้ ซาบซ่านไปทั่วกายของตน ประกอบ ความว่า ทำให้มีปิตีถูกต้องติดต่อกัน. และบทนี้เป็นคำปัจจุบันกาล ใช้ ในข้อความที่เป็นอดีตกาล อธิบายว่า ซาบซ่านแผ่ไปแล้ว.

บทว่า **ตเทว** **เอตุตถ** **กมฺม** ความว่า ข้าพเจ้าได้ทำกรรมมี ประมาณเท่านั้น นั่น คือ เพียงถวายน้ำดื่มอย่างนั้น. อธิบายว่า ในชาตินั้น ข้าพเจ้ามิได้ระลึกถึงเรื่องอื่น. คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาอัมพวิมาน

๖. โคपालวิมาน

ว่าด้วยโคपालวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๘๐] ภิกษุเห็นเทพบุตรผู้สวมเครื่องประดับ

มือ ผู้มียศ ในวิมานสูง ซึ่งตั้งอยู่สิ้นกาลนาน

รุ่งโรจน์อยู่ในทิพยวิมาน ดุจพระจันทร์ จึงไต่ถาม

ว่า ท่านเป็นผู้ประดับองค์ทรงมาลัย มีพัศตราภรณ์

สวย มีคุณทงงาม แต่งผมและหนวดแล้ว สวม

เครื่องประดับมือ มียศ รุ่งโรจน์อยู่ในทิพยวิมาน

เหมือนพระจันทร์ พิณทิพย์ทั้งหลายก็บรรเลงไพเราะ

เหล่าเทพอัปสรชั้นไตรทศ จำนวน ๖๔,๐๐๐ ล้วน

แต่คนดี ผู้ชำนาญศิลป์ พากันพื่อนรำขับร้อง ทำ

ความบันเทิงอยู่ ท่านบรรลुเทพฤทธิ มีอานุภาพมาก

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และ

รัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว

ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า

ได้รับจ้างเลี้ยงแม่โคของคนเหล่านี้ ต่อมาเมื่อสมณะ

มาหาข้าพเจ้า โคทั้งหลายได้ไปกินถั่วราชมาษ

ข้าพเจ้าต้องกระทำกิจสองอย่างในวันนี้ ท่านเจ้าข้า

ครั้งนั้นข้าพเจ้าได้คิดอย่างนั้น ภายหลังกลับได้
สัญญาความสำคัญโดยแยบคาย จึงวางห่อขนมสด
ลงในมือพระเถระ พร้อมกับกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวาย
เจ้าข้า ข้าพเจ้าได้รับรูดไปไร้วัว ก่อนที่ไร้วัวซึ่ง
เป็นทรัพย์ของเจ้าของจะถูกลูกฝูงโคทำลาย ณ ที่นั้น
งูเห่ามีพิษมากได้กัดเท้าของข้าพเจ้าผู้กำลังเร่งรีบไป
ข้าพเจ้าถูกความทุกข์เบียดเบียนบีบคั้น และภิกษุได้
ฉันทนขนมสดที่ข้าพเจ้าถวายนั่นเอง เพื่ออนุเคราะห์
ให้ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากระทำกาลกิริยาตายไป จูติ
จากอัฐภาพนั้น บังเกิดเป็นเทวดา กุศลกรรมนั่นเอง
ข้าพเจ้ากระทำไว้ ข้าพเจ้าจึงได้เสวยผลกรรมอันเป็น
สุขด้วยตนเอง ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์
ข้าพเจ้ามากแล้ว ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วย
ความเป็นผู้กตัญญู ในโลกพร้อมทั้งเทวโลกและมาร
โลก ไม่มีมุนีอื่นที่อนุเคราะห์ยิ่งกว่าพระคุณเจ้า
ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์ข้าพเจ้ามากแล้ว
ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วยความเป็นผู้กตัญญู
ในโลกนี้หรือโลกอื่น ไม่มีมุนีอื่นที่อนุเคราะห์ยิ่งกว่า
พระคุณเจ้า ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์
ข้าพเจ้ามากแล้ว ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วย
ความเป็นผู้กตัญญู.

จบโคปาลวิมานที่ ๖

อรรธกถาโคปาลวิมาน

โคปาลวิมาน มีคาถาว่า ทิสฺวาน เทว ปฏฺฐิจฺฉิ ภิกฺขุ เป็นต้น.

โคปาลวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน กรุงราชคฤห์ สมัยนั้น คนเลี้ยงโคชาวราชคฤห์คนหนึ่ง ถือขนมสดที่ห่อด้วยผ้าเก่าเพื่อเป็นอาหารเช้า ออกจากเมืองไปถึงโคจรภูมิซึ่งเป็นที่เที่ยวไปของแม่โคทั้งหลาย ท่านพระมหาโมคคัลลานะทราบว่าเขาผู้นี้จักตายในบัดนี้เอง และจักเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพราะถวายขนมสดแก่เรา ดังนี้ จึงได้ไปใกล้เขา เขาดูเวลาแล้วประสงค์จะถวายขนมสด แต่พระเถระ ขณะนั้นแม่โคทั้งหลายเข้าไปยังไร่อั่ว ครั้งนั้น คนเลี้ยงโคคิดว่า เราควรจะถวายขนมสด แต่พระเถระ หรือว่าควรจะได้แม่โคทั้งหลายออกจากไร่อั่ว ตอนนั้นเขาคิดว่า พวกเจ้าของไร่อั่วจะทำอะไรตามที่ต้องการเถิด แต่เมื่อพระเถระไปเสียแล้ว เราจะไม่ได้อถวายขนมสด เอาเถิด เราจักถวายขนมสด แต่พระผู้เป็นเจ้าก่อนละ ได้นำขนมสดนั้นเข้าถวายแต่พระเถระ พระเถระรับเพื่ออนุเคราะห์เขา.

ขณะที่เขาวิ่งไปโดยเร็วเพื่อจะไล่ต้อนแม่โคทั้งหลายให้กลับ มิทันได้พิจารณาถึงอันตราย ภูพฤษที่ถูกลูกเขาเหยียบก็กัดเอา แม้พระเถระเมื่ออนุเคราะห์เขา ก็เริ่มฉันทขนมสดนั้น คนเลี้ยงโคต้อนแม่โคทั้งหลายกลับมาแล้ว เห็นพระเถระกำลังฉันทขนมอยู่ มีจิตเลื่อมใสนั่งเสวยปีติโสมนัสอย่างยิ่ง พฤษภูเล่นทั่วทั่วศีรษะของเขาในขณะนั้นเอง เมื่อพฤษภูเล่นถึงศีรษะ เขาตายในครุ่นนั้นแหละ ครั้นตายแล้ว เขาไปบังเกิดในวิมานทอง

๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านพระมหาโมคคัลลานะไปพบเขา จึงได้ถามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ภิกษุเห็นเทพบุตรผู้สวมเครื่องประดับมือ ผู้
มียศ ในวิมานสูง ซึ่งตั้งอยู่สิ้นกาลนาน รุ่งโรจน์
อยู่ในทิพยวิมาน ดุจพระจันทร์ จึงได้ถามว่า

ท่านเป็นผู้ประดับองค์ ทรงมาลัย มีพัศตรา-
ภรณ์สวย มีคุณทงงาม แต่งผมและหวดแล้ว
สวมเครื่องประดับมือ มียศ รุ่งโรจน์อยู่ในทิพย-
วิมาน เหมือนพระจันทร์ พิณทิพย์ทั้งหลายก็บรรเลง
ไพเราะ เหล่าเทพอัปสรชั้นไตรทศ จำนวน ๖๔,๐๐๐
ล้วนแต่คนดี ผู้ชำนาญศิลป์ พากันฟ้อนรำขับร้อง
ทำความบันเทิงอยู่ ท่านบรรลुเทพฤทธิ มีอานุภาพ
มาก ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้
เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรเมื่อนั้น ก็ได้พยากรณ์แก่พระมหาโมคคัลลานเถระนั้นว่า

เทพบุตรนั้น ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้วดีใจ
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ครั้งเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในมนุษยโลก ข้าพเจ้า
ได้รับจ้างเลี้ยงโคของคนเหล่าอื่น ต่อมาเมื่อมีสมณะมา
หาข้าพเจ้า โคทั้งหลายได้ไปกินถั่วราชมาษ ข้าพเจ้า

ต้องกระทำกิจสองอย่างในวันนี้ ท่านเจ้าข้า ครั้งนั้น
ข้าพเจ้าได้คิดอย่างนั้น ภายหลังกลับได้สัญญา
ความสำคัญโดยแยบคาย จึงวางห่อขนมสดลงในมือ
พระเถระ พร้อมกับกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวาย เจ้าข้า
ข้าพเจ้านั้นได้รับรูปไปไร้วัว ก่อนที่ไร้วัวซึ่งเป็น
ทรัพย์ของเจ้าของจะถูกฝูงโคทำลาย ณ ที่นั้น
งูเห่ามีพิษมากได้กัดเท้าของข้าพเจ้าผู้กำลังเร่งรีบไป
ข้าพเจ้าถูกความทุกข์เบียดเบียนบีบคั้น และภิกษุได้
ฉันทขนมสดที่ข้าพเจ้าถวายนั่นเอง เพื่ออนุเคราะห์
ข้าพเจ้า ข้าพเจ้ากระทำกาลกิริยาตายไปจตุตถจาก
อัทธานั้น บังเกิดเป็นเทวดา กุศลกรรมนั่นเอง
ข้าพเจ้ากระทำไว้ ข้าพเจ้าจึงได้ส่วยผลกรรมอัน
เป็นสุขด้วยตนเอง เจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์
ข้าพเจ้ามากแล้ว ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วยความ
ความเป็นผู้กตัญญู ในโลกพร้อมทั้งเทวโลกและ
มารโลก ไม่มีมุนีอื่นที่อนุเคราะห์ยิ่งกว่าพระคุณเจ้า
ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์ข้าพเจ้ามากแล้ว
ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วยความเป็นผู้กตัญญู
ในโลกนี้หรือในโลกอื่น ไม่มีมุนีอื่นที่อนุเคราะห์ยิ่งกว่า
พระคุณเจ้า ท่านเจ้าข้า พระคุณเจ้าอนุเคราะห์
ข้าพเจ้ามากแล้ว ข้าพเจ้าขอภิวาทพระคุณเจ้าด้วยความ
ความเป็นผู้กตัญญู.

ครั้งนั้น ท่านพระโมคคัลลานะได้กราบทูลเรื่องนั้นถวายพระผู้มี-
พระภาคเจ้า ตามทำนองที่ตนและเทพบุตรพูดกัน พระศาสดาทรงภายิต
เนื้อความแล้ว ทรงทำเรื่องนั้นให้เป็นอัฐุปัตติเหตุเกิดเรื่อง ตรัส
พระพุทธพจน์ว่า ทิสวาน เทว ปฏิปฺจุฉิ ภิกฺขุ เป็นต้น เพื่อทรง
แสดงธรรมโปรดแก่บริษัทที่ประชุมกันอยู่.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เทว ได้แก่ โคบาลเทพบุตร. พระ-
ศาสดาตรัสว่า ภิกฺขุ ทรงหมายถึงท่านพระมหาโมคคัลลานะ ด้วยว่า
ท่านพระโมคคัลลานะนั้น ชื่อว่า ภิกฺขุ เพราะทำลายกิเลสโดยประการ
ทั้งปวง. ตรัสว่า จิรญฺจิติเก เพราะวิมานตั้งมั่นตลอดกาลเป็นอันมาก
หรือตั้งอยู่ชั่วกัปทีเดียว. บางท่านกล่าวว่า จิรญฺจิติก ก็มี. บทว่า
จิรญฺจิติก นั้น พึงเชื่อมกับบท เทว นี้ ความจริง เทวบุตรเมื่อนั้น
ควรจะเรียกได้ว่า จิรญฺจิติเก เพราะดำรงอยู่ในวิมานนั้นถึงสามโกฏิหก
ล้านปี. บทว่า ยถาปี จนฺทินา ความว่า เหมือนจันทเทพบุตรไพโรจน์
อยู่ในทิพย์วิมานของตน ซึ่งรุ่งเรืองด้วยขำยรัศมีที่น่ารักเอ็นและเป็นที่จับ
ใจ. พึงประกอบคำที่เหลือว่า ไพโรจน์อยู่ฉนั้น.

บทว่า อลฺงฺกโต เป็นต้น เป็นบทแสดงอาการที่เทพบุตรนั้นถูก
พระเถระถาม. บทนั้นมีนัยดังกล่าวแล้วแม้ในหนหลังนั้นแล.

บทว่า สจฺจมฺน ได้แก่ เกี่ยวข้อง. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า สจฺจมฺน
ได้แก่ สงเคราะห์ แม้จะมีอรรถว่าเหตุในที่นี้ท่านทำไว้ภายใน อธิบายว่า
หลายคนร่วมกัน. บทว่า อาคา แปลว่า มาแล้ว. บทว่า มาเส ได้
แก่ กล่าววราชมาษ.

บพว่า ทวยซซ ความว่า เรำทำกิจสองอย่างในวันนี คือเดี๋ยวนี.
บพว่า อุกยลจ กรีย เป็นคำบรรยยเนือความที่กล่าวแล้วนั้นแล.
บพว่า สลลได้แก่ สัจญวโดยธรรม. เพราะเหตุั้นเทวดาจึงกล่าววว่า
โยนิโส ดังนี้. บพว่า ปฏิลทฐา แปลว่า กลับได้แล้ว. บพว่า จิปี
ความว่า วางนมือเพื่อให้รับ. บพว่า อนนตก ได้แก่ ผ้าเปือน คือ
ผ้าแก่ที่ห่อขนมสดวางไว้. กือ อักษรในที่นี้เป็นเพียงนิบาค.

บพว่า โส ได้แก่ ซ้ำพเจ้านั้น. บพว่า ตูริโต ได้แก่ หันไป
โดยควน. บพว่า อวสรี แปลว่า เข้าถึง หรือเข้าไปแล้ว. บพว่า
ปฺรยัย ญลขติ ยสฺสทิ ฐน ความว่า กล่าววราชมานีนี้เป็นทรัพย์ของ
เจ้ำของไร้คนใด ฝูงโคนี้จะทำลายทรัพย์นั้น (ซ้ำพเจ้ำได้รับไปยังไร้ถ้ว)
ก่อน คือก่อนกว่าฝูงโคจะทำลายคือย้าเหยียบทรัพย์ของเจ้ำของนั้นทีเดียว.
บพว่า ตโต ได้แก่ ในที่นั้น. บพว่า ตูริตสฺส เม ลโต อธิบายว
เมื่อซ้ำพเจ้ำกำลังหันไป คือไปโดยไม่แลดูงเหำที่หนทางเพราะรีบไป.
บพว่า อญฺญมฺหิ ทุกฺเขน ปีพิโต ความว่า ซ้ำพเจ้ำอึดอัดมาก ทูรน
ทुरาย คือถูกรรมทุกข์เบียดเบียน เพราะถูกอสรพิษกัดนั้น. บพว่า
อโหสิ ได้แก่ ได้ฉัน อธิบายว ได้บริโภค (ฉัน). บพว่า ตโต
จฺจโต กาลกโตมฺหิ เทวดา ความว่า จุติจากอฏฐภพมนุษย์นั้นเพราะถึง
เวลาตาย. อีกอย่างหนึ่ง ในบพนั้นมีควมว่า ซ้ำพเจ้ำทำกาละ เพราะทำ
กาละกล่าวคือสิ้นอายุสังขาร และเป็นเทวดา คือเป็นเทวดาเพราะถึง
อฏฐภพของเทวดาในลำดับนั้นทีเดียว.

บพว่า ตยา ความว่า มุนีอื่น คือฤาษีที่ประกอบคุณคือควม
เป็นผู้รู้เช่นท่าน ไม่มี. อีกอย่างหนึ่ง บพว่า ตยา นี้ เป็นตติยวิภคติ

ลงในอรรถปัญจมีวิภคติ คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาโคปาลวิมาน

๗. กัณฐกวิมาน

ว่าด้วยกัณฐกวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๘๑] พระจันทร์มีรอยรูปกระต่ายในเดือน

เพ็ญ อันหมู่ดาวแวดล้อม เป็นอริบดีของดาวทั้งหลาย

ย่อมโคจรไปโดยรอบ ฉนใด ทิพยวิมานนี้ก็อุปมา

ฉนนันน์ ย่อมรุ่งโรจน์ด้วยรัศมีในเทพบุรี เหมือนดวง

อาทิตย์กำลังอุทัยฉะนั้น พื้นวิมานนารีนรมย์ใจ วิจิตร

ไปด้วยแก้วไพฑูรย์ ทอง แก้วผลึก เงิน เพชร-

ตาแมว แก้วมุกดา และแก้วทับทิม ปูลาดด้วยแก้ว

ไพฑูรย์ ห้องรโหฐานงาม นารีนรมย์ปราสาทของ

ท่านอันบุญกรรมสร้างไว้อย่างดี สระโบกขรณีของ

ท่านนารีนรมย์ กว้างขวาง ประดับด้วยแก้วมณี มี

น้ำใสสะอาด ลาดด้วยทรายทองดาดาชด้วยปทุมชาติ

ต่าง ๆ รายรอบด้วยบัวขาว ยามลมร่ำเพยก็โชยกลิ่น

หอมฟุ้งจรุงใจ สองข้างสระโบกขรณีของท่านนั้น

มีพุ่มไม้สร้างไว้อย่างดี ประกอบด้วยไม้ดอกและไม้

ผลทั้งสองอย่าง อัสตรทั้งหลายแต่งองค์ด้วยสรรพา-

ภรณ์ ประดับด้วยมาลัยพวงดอกไม้ต่าง ๆ พากันมา
บำรุงบำเรอท้าวเทวราชผู้ประทับนั่งเหนือบัลลังก์
(พระแท่น) ทำทองคำอ่อนนุ่ม ลาดด้วยผ้าโกเชาว์
ต่างก็รื่นรมย์ ท่านทำท้าวเทวราชผู้มีมหิทธิฤทธิ์นั้น
ให้บันเทิงดังท้าวสวตตีเทวราช ท่านพร้อมด้วยความ
ความยินดีในการฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี
รื่นรมย์อยู่ด้วยกลอง สังข์ ตะโพน พิณ และ
บัณเฑาะว์ รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ
มีอย่างต่าง ๆ อันเป็นทิพย์ของท่านที่ท่านประสงค์
แล้ว นำรื่นรมย์ใจ.

ดูราเทพบุตร ท่านเป็นผู้มีรัศมีมาก รุ่งโรจน์
ยิ่งด้วยวรรณะอยู่ในวิมานอันประเสริฐนั้น ดังดวง
อาทิตย์กำลังอุทัยฉะนั้น นี่เป็นผลแห่งทานหรือศีล
หรืออัญชลีกรรมของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว
ไปรตนนอกซื่อนั้นแก่อาตมาที่เถิด.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าคือกัณฐกัศวราช สหชาติของพระ-
โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะในกรุงกบิลพัสดุ์ ราชธานี
ของกษัตริย์แคว้นสาकยะ ครั้งใดพระราชโอรสเสด็จ
ออกมหาภิเนษกรรมเพื่อโพธิญาณตอนที่เที่ยงคืน พระ-
องค์ใช้ผ้าพระหัตถ์อันนุ่มและพระนขาที่แดงปลั่ง

ค่อยๆ ตบขาข้าพเจ้าและตรัสว่า พาไปสหาย เรา
บรรลुพระสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว จักยังโลกให้ข้าม
โสมงสาร เมื่อข้าพเจ้าฟังพระดำรัสนั้น ได้มีความ
ร่าเริงเป็นอันมาก ข้าพเจ้ามีใจเบิกบานยินดีได้รับคำ
ในครั้งนั้น ครั้นรู้ว่า พระศากโยรสผู้มีศใหญ่
ประทับนั่งเหนือหลังข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ามีใจเบิก
บานบันเทิง นำพระมหาบุรุษไปถึงแวนแคว้นของ
กษัตริย์เหล่าอื่น เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น พระมหาบุรุษ
นั้นมิได้ทรงอาลัย ละทิ้งข้าพเจ้าและฉันนอำมาตย์ไว้
เสด็จหลีกไป ข้าพเจ้าได้เลี้ยวพระบาททั้งสอง ซึ่งมี
พระขนางแดงของพระองค์ ร้องไห้แลดูพระมหาวิระ
ผู้กำลังเสด็จไป เพราะไม่ได้เห็นพระศากโยรสผู้ทรง
สิรินั้น ข้าพเจ้าป่วยหนักก็ตายอย่างฉับพลัน ด้วย
อาณูภาพแห่งบุญนั้นแหละ ข้าพเจ้าจึงมาอยู่วิมาน
ทิพย์นี้ ซึ่งประกอบด้วยกามคุณทุกอย่างในเทวนคร
อีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าได้มีความร่าเริงเพราะได้ฟัง
เสียงเพื่อพระโพธิญาณว่าเราจักบรรลุความสิ้นอาสวะ
ด้วยกุศลมูลนั่นเอง ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าพระคุณเจ้า
จะฟังไปในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้ศาสดาไฉรั ขอ
พระคุณเจ้า จงกราบทูลถึงการถวายบังคมด้วยเศียร
เกล้ากะพระองค์ตามคำของข้าพเจ้า แม้ข้าพเจ้าก็จัก
ไปเฝ้าพระชินเจ้าผู้หาบุคคลอื่นเปรียบมิได้ การได้
เห็นพระโลกนาถผู้คงที่ทำได้ยาก.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า ๖10

พระสังคีติกาจารย์ได้แต่งคาถาไว้สองคาถาดังนี้ว่า

กัณฐกเทพบุตรนั้น เป็นผู้กตัญญูทเวที เข้าไป
เฝ้าพระศาสดา ฟังพระคำรัสของพระพุทธเจ้ามีจักขุ
แล้ว ชำระธรรมจักขุให้บริสุทธิ์ ชำระทิฏฐีวิจิจิกจฉา
และศีลพตปรามาสให้บริสุทธิ์แล้ว ถวายบังคมพระ-
ยุกลบาทของพระศาสดาแล้วหายไปในที่นั่นเอง.

จบกัณฐกวิมานที่ ๗

อรรถกถากัณฐกวิมาน

กัณฐกวิมาน มีคาถาว่า ปุณฺณมาเส ยถา จนฺโท เป็นต้น. กัณฐก-
วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไปในเทวโลก ไปสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ ขณะนั้น กัณฐกเทพบุตรออกจากวิมานของตน ขึ้นยานทิพย์
ไปอุทยานด้วยเทพฤทธิ์อันยิ่งใหญ่พร้อมบริวารเป็นอันมาก เห็นท่าน
พระมหาโมคคัลลานะเกิดความเคารพนับถือมาก รีบลงจากยานเข้าไปหา
พระเถระ ให้อภัยด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้วขึ้นประคองอัญชลีไว้เหนือเศียร
ลำดับนั้น พระเถระได้ถามเทพบุตรนั้นถึงกรรมที่ตนกระทำ โดยมี
ประกาศสมบัติที่ได้บรรลุว่า

พระจันทร์มีรอยรูปกระต่ายในเดือนเพ็ญอันหมู่
ดาวแวดล้อม เป็นอธิบดีของหมู่ดาวทั้งหลาย ย่อม
โคจรไปโดยรอบ ฉันทิ ทิพยวิมานนี้ก็อุปมาฉันทินั้น
ย่อมรุ่งโรจน์ด้วยรัศมีในเทพบุรี เหมือนดวงอาทิตย์
กำลังอุทัยฉะนั้น พื้นวิมานนารีนรมย์ใจ วิจิตรไป
ด้วยแก้วไพฑูรย์ ทอง แก้วผลึก เงิน เพชรตาแมว
แก้วมุกดา และแก้วทับทิม ปลูกด้วยแก้วไพฑูรย์
ห้องรโหฐานงานนารีนรมย์ ปราสาทของท่าน อัน
บุญกรรมสร้างไว้อย่างดี สระโบกขรณีของท่านนารีนรมย์กว้างขวาง ประดับด้วยแก้วมณีมีน้ำใสสะอาด
ลาดด้วยทรายทองดาดด้วยปทุมชาติต่าง ๆ รายรอบ
ด้วยบัวขาว ยามลมรำเพย ก็โชยกลิ่นหอมฟุ้งจรุงใจ
สองข้างสระโบกขรณีของท่านนั้น มีพุ่มไม้สร้างไว้
อย่างดี ประกอบด้วยไม้นดอกและไม้ผลทั้งสองอย่าง
อัปสรทั้งหลายแต่งองค์ด้วยสรรพากรณี ประดับด้วย
มาลัยทองดอกไม้ต่าง ๆ พากันมาบำรุงบำเรอท้าว
เทวราชผู้ประทับนั่งเหนือบัลลังก์ [พระแทน] ทำ
ทองคำ อ่อนนุ่ม ลาดด้วยผ้าโกเชาว์อย่างดี ต่างก็รื่น
รมย์ ท่านทำท้าวเทวราชผู้มิมหิทธิฤทธิ์นั้นให้บันเทิง
ตั้งท้าวสวัตตีเทวราช ท่านพรั่งพร้อมด้วยความยินดี
ในการฟ้อนรำ ขับร้อง และประโคมดนตรี รื่นรมย์
อยู่ด้วยกลอง สังข์ ตะโพน พิณ และบัณเฑาะว์

รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะมีอย่างต่าง ๆ
อันเป็นทิพย์ของท่านที่ท่านประสงค์แล้ว นำรื่นรมย์ใจ.

ดูก่อนเทพบุตร ท่านเป็นผู้มีรัศมีมาก รุ่งโรจน์ยิ่ง
ด้วยวรรณะอยู่ในวิมานอันประเสริฐนั้น ดังดวงอาทิตย์
กำลังอุทัยฉะนั้น นี่เป็นผลแห่งทาน หรือศีล หรือ
อัญชลีกกรรมของท่าน ท่านถูกอาตมาถามแล้ว โปรด
บอกชื่อนั้นแก่อาตมาทีเถิด.

เทพบุตรในตี่ใจ อันพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าคือกัณฐกอัศวราช สหชาติของพระ-
โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะในกรุงกบิลพัสดุ์ ราชธานี
ของกษัตริย์แคว้นศากยะ ครั้นใดพระราชโอรสเสด็จ
ออกมหาภิเนษกรรมเพื่อโพธิญาณตอนเที่ยงคืน
พระองค์ใช้ฝ่าพระหัตถ์อันนุ่มและพระนขาที่แดงปลั่ง
ค่อย ๆ ตบขาข้าพเจ้า และตรัสว่า พาเราไปเถิดเพื่อน
เราบรรลुพระสัมโพธิญาณอันอุดมแล้วจักยังโลกให้
ข้ามโสมสสาร [ห้วงน้ำใหญ่ คือสสาร].

เมื่อข้าพเจ้าฟังพระดำรัสนั้น ได้มีความร่าเริง
เป็นอันมาก ข้าพเจ้ามีใจเบิกบานยินดี ได้รับคำใน
ครั้งนั้น ครั้นรู้ว่าพระศากโยรสผู้มีศิวะใหญ่ประทับนั่ง
เหนือหลังข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ามีใจเบิกบานบันเทิง
นำพระมหาบุรุษไปถึงแคว้นแคว้นของกษัตริย์เหล่าอื่น

เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น พระมหาบุรุษนั้นมิได้ทรงอาลัย
ละทิ้งข้าพเจ้าและฉันนอำมาตย์ไว้ เสด็จหลีกไป
ข้าพเจ้าได้เสียดพระบาททั้งสองซึ่งมีพระนขาแดงของ
พระองค์ ร้องไห้แลดูพระมหาวิระผู้กำลังเสด็จไป
เพราะมิได้เห็นพระศากโยรสผู้ทรงสิรินั้น ข้าพเจ้า
ป่วยหนัก ก็ตายอย่างฉับพลัน ด้วยอำนาจแห่งบุญ
นั้นแหละ ข้าพเจ้าจึงมาอยู่วิมานทิพย์นี้ ซึ่งประกอบ
ด้วยกามคุณทุกอย่างในเทวนคร.

อีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าได้มีความรำเริงเพราะ
ได้ฟังเสียงเพื่อพระโพธิญาณ ว่าเราจักบรรลุความ
สิ้นอาสวะ ด้วยกุศลมูลนั่นเอง ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ถ้าพระคุณเจ้าจะพึงไปในสำนักของพระพุทธเจ้าผู้
ศาสดาไซริ้ ขอพระคุณเจ้าจงกราบทูลถึงการถวาย
บังคมด้วยเศียรเกล้ากะพระองค์ตามคำของข้าพเจ้า
แม้ข้าพเจ้าก็จักไปเฝ้าพระชินเจ้าผู้หาบุคคลอื่นเปรียบ
มิได้ การได้เห็นพระโลกนาถผู้คงที่หาได้ยาก.

กัณฐกเทพบุตรเมื่อนั้นได้กล่าวถึงกรรมที่ตนกระทำแล้ว เรื่องย่อมีว่า
เทพบุตรนี้ คือกัณฐกอัศวราช ผู้เป็นสหชาติ [เกิดพร้อม] กับพระ-
โพธิสัตว์ของพวกเราในอัทธภาพติดต่อกัน อัศวราชนั้นให้พระโพธิสัตว์
ประทับบนหลัง ในสมัยเสด็จมหาภิเนษกรรมณั้พาพระมหาบุรุษล่วงเลย
ราชอาณาจักรทั้งสาม ให้ถึงฝั่งอโนมานที โดยราตรีนั้นยังไม่สิ้นเลย

ลำดับนั้น อัสวราชนั้น เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น พระมหาสัตว์ทรงรับบาตร และจีวรที่มณีการมหัพรมน้อมถวาย ทรงผนวชแล้วปล่อยให้กลับกบิลพัสดุ์พร้อมกับฉันทอำมาตย์ ใช้ถิ่นของตนเลียพระยุคลบาทของพระมหาบุรุษ ด้วยหัวใจที่หนักด้วยความรัก ลืมตาทั้งสองซึ่งมีประสาทเป็นทีพอใจ แลดูชั่วทัศนวิสัยที่จะเห็นได้ แต่เมื่อพระโลกนาถ (ลัปตา) ไปแล้วมีใจเลื่อมใสว่า เราได้พาพระมหาบุรุษผู้เป็นนายกชั้นยอดของโลกชื่ออย่างนี้ ร่างกายของเรามีประโยชน์หนอ ออกค้ำวินโยคทุกขไว้ไม่ได้ เพราะอำนาจความรักที่เกาะเกี่ยวกันมาช้านาน ยังถูกรรรมดาเตือนด้วยอำนาจทิพยสมบัติที่นำยกย่องอยู่อีก ก็ทำกาละตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์. คำว่า **ปุณณมาเส ยถา จนุโท ๗ เป ๗ อหิ กปิลวตุตุสุมิ** เป็นต้น ท่านกล่าวหมายถึงเทพบุตรนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปุณณมาเส** แปลว่า ในคติเดือนเพ็ญ คือในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ. บทว่า **ตารกาธิปติ** แปลว่า เป็นอธิปติใหญ่ยิ่งของดาวทั้งหลาย. บทว่า **สสี** แปลว่า มีตรากระต่าย บางท่านกล่าวว่าปรากฏเป็นใหญ่ในหมู่ดาว นิตเทศซึ่งแจ่มไม่ประกอบวิภัตติของท่านเหล่านั้นว่า **ตารกาธิปา** พึงประกอบความว่า เป็นใหญ่ของดาวทั้งหลายปรากฏและหมุนเวียนไป.

บทว่า **ทิพฺพํ เทวปฺรมฺหิ จ** ความว่า เป็นทิพย์แม้ในเทพบุรี เทพบุรีสูงสุดกว่าที่อยู่ของมนุษย์ทั้งหลายฉันใด แม้เทพบุตรก็แสดงว่าวิมานของท่านนี้สูงสุดฉันทนั้น ด้วยเหตุฉันทนั้น พระเถระจึงกล่าวว่า **อติโรจติ วณฺเณน อุตฺยนุโตว รัสิมา** เหมือนดวงอาทิตย์กำลังอุทัย อธิบายว่าเหมือนพระอาทิตย์กำลังขึ้น.

บทว่า เวพฺพริยสุวณฺณสุต ประกอบความด้วยคำที่ถือว่า วิมานนี้สร้างด้วยแก้วไพฑูรย์และทอง ดังนี้. บทว่า ผลิกา แปลว่า แก้วผลึก.

บทว่า โปกฺขรณฺธิ แปลว่า สระโบกขรณี.

บทว่า ตสุตา แปลว่า ของสระโบกขรณินั้น ด้วยบทว่า วนคฺมุพา ท่านกล่าวหมายกอไม้ที่มีดอกงามในสวน. บทว่า เทวราช ว ได้แก่ เหมือนท้าวสักกะ. บทว่า อุปติฏฺฐนฺติ ได้แก่ กระทำการบำรุงบำเรอ.

บทว่า สพฺพพารณฺสยฺจนฺนา ความว่า ปกปิดด้วยเครื่องประดับของสตรีทุกอย่าง อธิบายว่า แต่งสร้อยโดยประการทั้งปวง. บทว่า วสวตฺติ วา ได้แก่ เหมือนท้าวสวตฺติเทวราช. บทว่า เภริสฺขุมฺทิงฺกาหิ ท่านกล่าวผิดลึงค์ [ทางไวยากรณ์] ประกอบความว่า ด้วยกลอง ด้วยสังข์ และด้วยตะโพนทั้งหลาย. บทว่า รติสมฺปนฺโน ความว่า พรั่งพร้อมด้วยความยินดีอันเป็นทิพย์. บทว่า นจฺจติเต สุวาทิตे ได้แก่ ในการฟ้อนรำด้วย ในการขับร้องด้วย ในการประโคมดนตรีที่ไพเราะด้วย คือ เพราะการฟ้อนรำด้วย เพราะการขับร้องด้วย เพราะการประโคมดนตรีที่ไพเราะด้วย เป็นเหตุ ด้วยว่า บทนี้เป็นสัจจตม วิภคฺติใช้ในอรรถนิमितสัจจตม [ว่าเพราะ] อีกอย่างหนึ่ง ฟังประกอบคำพิเศษว่า ที่ให้เป็นไปแล้ว.

บทว่า ทิพฺพา เต วิวิธา รุปา ฟังนำบทกิริยานาประกอบว่า รูปที่พึงรู้ได้ด้วยจักขุมิประการต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวกับเทวโลก ที่ท่านประสงค์แล้ว คือ ตามที่ประสงครื่นรมย์ มีอยู่. แม้ในบทว่า ทิพฺพา สทฺทา เป็นต้น ก็นัยนี้เหมือนกัน.

บทว่า อหิ ในบาทคาถาว่า กณฺฐโก สหโช อหิ นี้เป็นเพียง

นิบาต บางท่านกล่าวว่า อหุ ความว่า กัณฐกอศวรราชได้เป็นสหชาติ เพราะเกิดในวันเดียวกันกับพระมหาสัตว์ทีเดียว.

บทว่า อทุมรตุต้าย แปลว่า เทียงคีน ความว่า เวลามัชฌิมยาม ม อักษร บทว่า โปชามภินิกขมิ ทำหน้าที่เชื่อมบท ความว่า เสด็จออกมหาภิเนษกรรมเพื่อพระอภิสัมโพธิญาณ ท่านกล่าวความมี พระหัตถ์อ่อนนุ่มซึ่งเป็นลักษณะของพระมหาบุรุษ ด้วยบทว่า มุทฺธิ ปาณฺหิ. บทว่า ชาลิตมฺพนเขหิ ได้แก่ พระนขาแดงามรุ่งเรือง ด้วย บทนั้น ท่านแสดงลักษณะของพระมหาบุรุษ คือ ความมีพระหัตถ์รุ่งเรือง และแสดงอนุพยัญชนะ คือ ความมีพระนขาแดง.

แข่ง ชื่อว่า สัตถิ แต่ในที่นี้ ขาซึ่งมีที่ตั้งอยู่ใกล้แข่ง ท่านเรียก ว่า สัตถิ. บทว่า อาโกฏยิตฺวาน แปลว่า ตบ [ปรบ]. บทว่า วห สมฺมาติ จพฺรฺวิ ความว่า ก็พระมหาสัตว์ตรัสว่า สหายกัณฐกะ ท่าน จงพาเราไปในวันนีราตรีเดียว ท่านจงเป็นพาหะของเรา ก็เมื่อตรัสถึง ประโยชน์ในการนำไปซึ่งพระมหาสัตว์ทรงแสดงในคราวนั้น ได้ตรัสว่า เราบรรลुพระสัมโพธิญาณอันอุดมแล้ว จักยังโลกให้ข้ามโอฆสงสาร ห้วงน้ำใหญ่ คือสงสาร ดังนี้ แต่เมื่อจะตรัสที่พระมหาสัตว์ทรงแสดงไว้ ในครั้งนั้น จึงตรัสว่า อหุ โลกํ คารยิสฺสุตํ สมโพธิมุตฺตมํ เราบรรลुพระโพธิญาณอันสูงสุดแล้ว จักยังโลกให้ข้ามโอฆสงสาร ด้วย เหตุนั้น จึงทรงแสดงความที่ถึงประโยชน์ในการพาไป ประโยชน์ในการ ไปยอกระเทียมว่า เราบรรลุคือสำเร็จพระอนุตรสมมาสัมโพธิญาณอันอุดม แล้ว จักยังโลกพร้อมทั้งเทวโลกให้ข้ามพ้นจากโอฆสงสารห้วงน้ำใหญ่ คือสงสาร ฉะนั้น ท่านไม่พึงคิดว่าการไปนี้มีประโยชน์อะไร.

บทว่า **หาโส** ได้แก่ ความยินดี. บทว่า **วิบุโล** ได้แก่ โอรส
มาก. บทว่า **อภิสิทธิ์** ได้แก่ หวัง คือปรารถนา รับ [คำ]. บทว่า
อภิรุพฺพหฺมจ มํ **ลตฺวา** **สกุญฺจปฺตฺตํ** **มหายสฺ** ความว่า รู้ว่าพระมหา-
สัตว์เป็นพระโอรสศากยราช มีพระยศไพบุลย์แผ่ไปแล้ว ประทับนั่งจีเร.
บทว่า **วหิสฺสํ** แปลว่า พาไป คือนำไป.

บทว่า **ปเรสฺ** ได้แก่พระราชาอื่น ๆ. บทว่า **วิจิตฺ** ได้แก่ ประเทศ
คือราชอาณาจักรของพระราชาอื่น. บทว่า **โหหาย** ได้แก่ สละแล้ว.
บทว่า **อปกฺกมิ** ได้แก่ เริ่มหลีกไป บางท่านกล่าวว่า **ปริพฺพชฺ** บวช
ดังนี้ก็มี. บทว่า **ปรีเลหิ** ได้แก่ เสียโดยรอบ บทว่า **อุทฺทิกฺขิสฺ** แปลว่า
แลดูแล้ว.

บทว่า **ครุฑาพาธํ** ได้แก่ ป่วยหนัก คือมาก อธิบายว่า ทุกข์
ถึงตาย ด้วยเหตุนี้ เทพบุตรจึงกล่าวว่า **จิปฺปํ** **เม** **มรณํ** **อหุ**
ข้าพเจ้าก็ได้ตายอย่างฉับพลัน ด้วยว่ากัณฐกัณฐอศวราชนั้น มีความรักดี
มั่นคงกับพระมหาสัตว์มาหลายชาติ จึงมีอาจอดกลั้นวิโยคทุกข์ไว้ได้ และ
พอได้ยินว่า ออกบวชเพื่อบรรลुพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็เกิดปีติโสมนัส
อย่างยิ่งปราศจากอาภิส ดังนั้น พอตายจึงบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
และทิพยสมบัติได้ปรากฏแก่เขาเป็นอันมาก เหตุนี้ พระเถระจึงกล่าวว่า
ตสฺเสว **อานุภาเวน** ด้วยอานุภาพแห่งบุญที่สำเร็จด้วยความเลื่อมใสอัน
ถึงที่แล้ว บทว่า **เทโว** **เทวปฺรุมฺหิว** ความว่า เหมือนท้าวสักกเทวราช
ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์.

บทว่า **ยลฺลจ** **เม** **อหุ** **วา** **หาโส** **สทฺทํ** **สุตฺวาน** **โพชฺชียา**
ความว่า ข้าพเจ้ามีความร่าเริงในคราวนั้น เพราะได้ยินเสียงว่า **โพช**

เข้าก่อน ในบทว่า ปตุโต สมุโพธิมุตตม ได้บรรลุพระสัมโพธิญาณ
อันอุดม ดังนี้ ความเกิดแห่งความร่าเริง ชื่อว่าความยินดี. บทว่า
เตเนว กุสลมูเลน ได้แก่ ด้วยพืชคือกุศลนั่นเอง. บทว่า มุติสุตฺ
แปลว่า จักถูกต้อง คือถึง (สำเร็จ).

เทพบุตรกล่าวถึงกุศลกรรมของตน ซึ่งเป็นเหตุแห่งภวสมบัติส่วน
อนาคตตามที่ได้บรรลุแล้วอย่างนี้ บัดนี้ ถึงตนเองประสงค์จะไปเฝ้าพระ-
ผู้มีพระภาคเจ้า ก็ฝากการไหว้พระศาสดาไปกับพระเถระ จึงกล่าวคาถา
ว่า สเจ เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สเจ กจุญฺญยาสี
แปลว่า ถ้าท่านจักไป บางท่านกล่าวว่า สเจ กจุณฺสี ถ้าท่านจะไป
เนื้อความอย่างนั้นแล. บทว่า มมาปี น วจเนน ความว่า มิใช่ตาม
สภาพของท่านอย่างเดิวนั่น ที่แท้จริงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าตาม
คำแม่ของข้าพเจ้า. บทว่า วชฺชาสี แปลว่า ฟังกราบทูล ประกอบ
ความว่า ฟังกราบทูลถึงการถวายบังคมด้วยเศียรเกล้าแม่ของข้าพเจ้า.

เมื่อเทพบุตรแสดงว่า แม้ถึงข้าพเจ้าจะฝากการถวายบังคมไปใน
บัดนี้ ครั้นฝากไปแล้ว ข้าพเจ้าก็จะไม่เฉยอยู่ ดังนี้ จึงกล่าวว่า แม่
ข้าพเจ้าก็จักไปเฝ้าพระชินเจ้าผู้หาบุคคลอื่นเปรียบมิได้ อนึ่ง เพื่อแสดง
เหตุในการไปให้สำคัญยิ่งขึ้น จึงกล่าวว่า การได้เห็นพระโลกนาถผู้คงที่
หาได้ยาก. พระสังคีติกาจารย์ได้แต่งคาถาไว้สองคาถาดังนี้ว่า

กัณฐุกเทพบุตรนั้น เป็นผู้กตัญญูกตเวที เข้าไป
เฝ้าพระศาสดา ฟังพระดำรัสของพระพุทธเจ้าผู้มี
จักขุแล้ว ชำระธรรมจักขุให้บริสุทธิ์ ชำระทิณฺฐิ

วิจิจจนาและศีลพตปรามาสให้บริสุทธฺิแล้ว ถวาย
บังคมพระยுகลบาทของพระศาสดาแล้วหายไปในที่
นั้นเอง.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุตฺวา คิริ จกฺขุมโต ความว่า
ฟังพระดำรัสของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีจักขุด้วยจักขุ ๕. บทว่า
ธมฺมจกฺขุ ได้แก่ โสดาปัตติมรรค. บทว่า วิโสธฺยิ แปลว่า บรรลุ
ความจริง การชำระธรรมจักขุให้บริสุทธฺิ คือการบรรลุนั้นเอง.

บทว่า วิโสธฺยิตฺวา ทิฏฺฐจิตฺตํ ได้แก่ถอนทิฏฺฐิ. บทว่า วิจิจฺจณํ
วตานิ จ ประกอบความว่า ยังวิจิจจนาที่มีวัตถุ ๑๖ และมีวัตถุ ๘
และยังศีลพตปรามาสที่เป็นไปว่า คนจะบริสุทธฺิได้ด้วยศีลพตดังนี้ ให้
บริสุทธฺิ ก็ปรามาสที่เป็นไปอย่างนั้น พร้อมด้วยปริยายทั้งหลาย ท่าน
กล่าววว่า วตานิ พฺรต ในกาลานั้น คำที่เหตือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถากัณฐกวิมาน

๘. อเนกวัณณวิมาน

ว่าด้วยอเนกวัณณวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๘๒] ท่านอันหมุ่อุปฺสรแวดล้อม ขึ้นวิมาน

อันมีวรรณะมิใช่น้อย เป็นที่ระงับความกระวนกระวาย

และความโศก วิจิตรมาก บันเทิงอยู่ ดุจท้าว

สุนิมิตเทวราช ผู้เป็นใหญ่ในเทวดา ไม่มีใคร
เสมอเหมือน จะมีใครที่ไหนดยิ่งกว่าท่านทางยศ
ทางบุญ และทางฤทธิ์ หมู่ทวยเทพชั้นไตรทศ
ทั้งหมด ชุมนุมกันไหว้ท่าน ดุจเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย ไหว้พระจันทร์ฉะนั้น และเทพอัปสร
เหล่านี้ ก็ฟ้อนรำ ขับร้อง บันเทิงอยู่รอบ ๆ ท่าน
ท่านเป็นผู้บรรลุติวฤทธิ์ มีอานุภาพมาก ครั้งเกิด
เป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกพระโมคคัลลานะถาม
แล้ว ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพเจ้าได้เป็น
สาวกของพระชินพุทธเจ้าพระนามว่า สุเมธ ข้าพ-
เจ้าเป็นปุถุชน ยังมีได้ตรัสรู้ บวชอยู่ ๗ พรรษา
เมื่อพระสุเมธชินพุทธเจ้าผู้ศาสดา ผู้ข้ามโอฆะได้
แล้วเป็นผู้คงที่ เสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้านั้นได้
ไหว้รัตนเจดีย์ที่คลุมด้วยข่ายทอง ทำใจให้เลื่อมใส
ในพระสตุป ข้าพเจ้ามิได้ให้ทาน เพราะไม่มีวัตถุ
ทานที่จะให้ แต่ข้าพเจ้าได้ชักชวนคนอื่น ๆ ให้ให้
ทานนั้นว่า ท่านทั้งหลายจงบูชาพระธาตุดูของพระ-
พุทธเจ้าผู้ควรบูชานั้นเถิด ได้ยินว่า ท่านทั้งหลาย

ละอัทธภาพนี้แล้ว จักไปสวรรค์ด้วยอาการอย่างนี้

ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมอย่างนั้นแล จึงได้เสวยสุข

อันเป็นทิพย์ด้วยตน และบันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่

เทพชั้นไตรทศ ทั้งข้าพเจ้าก็ยังไม่สิ้นบุญนั้น.

จบอเนกวิณณวิมานที่ ๘

อรรถกถาอเนกวิณณวิมาน

อเนกวิณณวิมาน มีกาลว่า อเนกคุณุณ ทรโสกนาสน์ เป็นต้น.

อเนกวิณณวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะเที่ยวจาริกไปในเทวโลก ตามนัยที่กล่าวไว้ในหนหลัง ได้ไปสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ครั้งนั้น เทพบุตรผู้มีรัศมีมิใช่น้อย เห็นท่านพระมหาโมคคัลลานะนั้น เกิดความเคารพนับถือมาก เข้าไปหาแล้วยื่นประคองอัญชลีอยู่ พระเถระถามถึงกรรมที่เทพบุตรกระทำ ด้วย मुख คือ มุ่งประกาศสมบัติที่ได้แล้วว่า

ท่านอันหมู่อัปสรแวดล้อม จันวิมานอันมี

วรรณะมิใช่น้อย เป็นที่ระงับความกระวนกระวาย

และความโศก วิจิตรมาก บันเทิงอยู่ ดุจท้าว

สุนิมมิตเทวราช ผู้เป็นใหญ่ในเทวดา ไม่มีใคร

เสมอเหมือน จะมีใครที่ไหนดที่ยิ่งกว่าท่านทางยศ
ทางบุญ และทางฤทธิ์ หมู่ทวยเทพชั้นไตรทศ
ทั้งหลาย ชุมนุมกันก็ไหว้ท่าน ดุจเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลายไหว้พระจันทร์ฉะนั้น และเทพอัปสรเหล่า
นี้ ก็ฟ้อนรำ ขับร้อง บันเทิงอยู่รอบ ๆ ท่าน ท่าน
เป็นผู้บรรลुเทพฤทธิ์ มีอานุภาพมาก ครั้งเกิดเป็น
มนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะบุญอะไร
ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมีของท่าน
จึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เพื่อแสดงกรรมนั้น ท่านจึงกล่าวว่า

เทพบุตรนั้นถูกพระโมคคัลลานะถามแล้ว ตีใจ
ก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้.

เทพบุตรเมื่อนั้นได้กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อก่อนข้าพเจ้าได้เป็น
สาวกของพระชินพุทธเจ้าพระนามว่า สุเมธ ข้าพ-
เจ้าเป็นปุถุชนยังมีได้รัศรัฏฐ์ บวชอยู่ ๘ พรรษา
เมื่อพระสุเมธชินพุทธเจ้าผู้ศาสดา ผู้ข้ามโอฆะได้
แล้ว เป็นผู้คงที่ เสด็จปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้านั้น
ได้ไหว้รัตนเจดีย์ที่คลุมด้วยข่ายทอง ทำใจให้
เลื่อมใสในพระสอุป ข้าพเจ้ามิได้ให้ทาน เพราะ
ไม่มีวัตถุทานที่จะให้ แต่ข้าพเจ้าได้ชักชวนคนอื่น ๆ

ให้ให้ท่านนั้นว่า ท่านทั้งหลายจงบูชาพระธาตุของ
พระพุทธรเจ้าผู้ควรบูชานั้นเถิด ได้ยินว่า ท่าน
ทั้งหลายละอัตภาพนี้แล้ว จักไปสวรรค์ด้วยอาการ
อย่างนี้ ข้าพเจ้าได้กระทำกุศลกรรมอย่างนั้นแล
จึงได้เสวยสุขอันเป็นทิพย์ด้วยตน และบ้านเทิงอยู่
ในท่ามกลางหมู่เทพชั้นไตรทศ ทั้งข้าพเจ้าก็ยังไม่
สิ้นบุญนั้น.

เล่ากันมาว่า นับจากนี้ถอยหลังไปสามหมื่นกัป พระสัมมาสัม-
พุทธเจ้าพระนามว่า สุเมธ เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ทรงทำโลกนี้กับเทวโลก
ให้สว่างเป็นอย่างเดียวกัน ทรงบำเพ็ญพุทธกิจแล้วเสด็จปรินิพพาน เมื่อ
มนุษย์ทั้งหลายเก็บพระบรมธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้าสร้างรัตนเจดีย์
บุรุษคนหนึ่งบวชในศาสนาของพระศาสดา ประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ๘
พรรษา มีความร่าคาญเพราะจิตไม่ตั้งมั่นจึงสึก ครั้นสึกแล้ว โดยที่
เป็นผู้มีความตั้งเวทมากและมีฉันทะในธรรม จึงทำการปิดกวาดและดูแล
ของใช้เป็นที่ลานพระเจดีย์ รักษานิจศีลและอุโบสถศีล ฟังธรรม
และเที่ยวชักชวนคนอื่น ๆ ให้ทำบุญ เขาทำกาละตายในเมื่อสิ้นอายุ
บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะความยิ่งใหญ่แห่งบุญกรรม เขาเป็น
เทพบุตรมีศักดิ์ใหญ่ มีอานุภาพมาก เป็นผู้ที่เทวดาทั้งหลายมีท้าวสักกะ
เป็นต้น สักการบูชา ดำรงอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นชั่วอายุ จุติจาก
ดาวดึงส์นั้นท่องเที่ยวไป ๆ มา ๆ อยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ใน
พุทธรูปบาทกาลนี้ บังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ด้วยเศษวิบากแห่งกรรม

นั่นแหละ เทวดาทั้งหลายรู้จักเทพนั้นว่าเป็นผู้มีวรรณะมิใช่น้อย หมายถึง
เอาเทพบุตรองค์นั้น มหาสังคีตिकाจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า **อถ น
อนกวรรณโธ เทวปุตฺโต ๑เป ๑ น ตสฺส ปุณฺณสฺส ขยมฺปิ
อชฺฌกนฺติ กเถสิ** ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนกวรรณ** ความว่า มีวรรณะ
หลายอย่าง เพราะมีสีหลายอย่างมีสีเขียวและสีเหลืองเป็นต้น และเพราะ
วิมานดี ๆ กันเป็นต้น มีสัณฐานหลายอย่าง. บทว่า **ทรโสกนาสน**
ความว่า ชื่อว่าเป็นที่ระงับความกระวนกระวายและความโศก เพราะ
บรรเทาความกระวนกระวายและความเร่าร้อนเพราะเป็นวิมานที่เอือกเย็น
และเพราะไม่เป็นโอกาสแห่งความโศกเพราะเป็นวิมานที่น่าปลื้มใจ เพราะ
เป็นวิมานที่น่าชม. บทว่า **อนกจิตฺต** ได้แก่ มีรูปวิจิตรหลายอย่าง.
บทว่า **สุนิมฺมิโต ภูตปติว** ความว่า ท่านแม่เป็นหมู่เทพชั้นดาวดึงส์
ก็บันเทิง ยินดี รื่นรมย์ยิ่งเหมือนท้าวสุนิมมิตเทวราช เพราะเป็นผู้มี
ทิพยสมบัติอย่างโอฬาร.

บทว่า **สมสฺสโม** ได้แก่ ผู้เสมอเหมือนนั่นเอง พุคฺตรง ๆ ก็
คือ ไม่มีเทพที่เหมือนท่าน. จะมีใครที่ไหนด คือด้วยเหตุไร ที่เหนือกว่า
คือยิ่งกว่าเล่า เพื่อจะเฉลยปัญหาว่า เสมอยิ่งกว่าทางไหน ท่านจึงกล่าว
ว่า **ยเสน ปุณฺณน จ อิทฺธิยา จ** ทางยศ ทางบุญ และทางฤทธิ์
ดังนี้. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ยเสน** ได้แก่ บริวารยศ. บทว่า
อิทฺธิยา ได้แก่ อานุภาพ อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ยเสน** ได้แก่
อิสริยยศ ความเป็นใหญ่. บทว่า **อิทฺธิยา** ได้แก่ เทวฤทธิ์ ฤทธิ์ของ
เทวดา อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ยเสน** ได้แก่ ความสมบูรณ์แห่งสมบัติ.

บทว่า **อิทธิยา** ได้แก่ ความสำเร็จแห่งกามคุณตามที่ต้องการ. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **ยเสน** ได้แก่ เกียรติยศ ชื่อเสียง ที่งาม. บทว่า **อิทธิยา** ได้แก่ ความสำเร็จพร้อม. บทว่า **ปุลฺลเนน** ได้แก่ ผลบุญที่เหลือลง ซึ่งกล่าวไว้ในที่นั้น ๆ หรือบุญกรรมนั่นเอง.

บทว่า **สพฺเพ จ เทวา** ท่านกล่าวทำเนื้อความที่ถือตามสามัญ ให้พิเศษด้วยบทนี้ว่า **ติทสคณ**. เทวดาทั้งหลายเมื่อจะกระทำความเคารพ เฉพาะตนแก่ท่านที่ควรเคารพ บางท่าน ย่อมไม่กระทำทั้งที่กำลังบังเทิงกัน สำหรับเทพบุตรนี้ ไม่อย่างนั้น ที่ท่านกล่าวว่า **สเมจฺจ** ชุมนุมกัน เพื่อแสดงว่า เทวดาทั้งหลายแม้กำลังบังเทิงกัน ก็กระทำความเคารพแก่เทพบุตรนี้โดยแท้. บทว่า **ตํ ตํ** คือ **ตํ ตูว** ท่านนั้น.

บทว่า **สลิว เทวา** ความว่า มนุษย์และเทวดาทั้งหลายเกิดอาทรเอื้อเพื่อขึ้นมาก็นอบน้อมสลิสิ่งที่มีตรากระต่าย คือพระจันทร์ที่ปรากฏในวันเพ็ญและวันแรมหนึ่งค่ำ ฉนฺได หนุมเทพชั้นไตรทศแม่ทั้งหมด ย่อม นอบน้อมท่านนั้น ก็ฉนฺไดนั้น เทพบุตรเรียกพระเถระด้วยความเคารพนับถือมากกว่า **ภทฺเต**. บทว่า **อหฺวาลี** แปลว่า ได้เป็นแล้ว. บทว่า **ปฺปุเพ** ได้แก่ ในชาติก่อน. บทว่า **สุเมธนามสฺส ชินสฺส** สาวโก ความว่า เป็นสาวกเพราะบวชในศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้มีพระนามปรากฏอย่างนี้ว่า **สุเมธ**. บทว่า **ปฺลุชฺชน** ได้แก่ ไม่ใช่พระอริยะ ชื่อว่ายังมีได้ตรัสรู้ เพราะไม่มีแม่เพียงการตรัสรู้สัจจะทั้งหลายแม่ในศาสนา นั้น. บทว่า **โส สตุต วสุทานิ ปริพฺพชิสฺสํ** ความว่า ข้าพเจ้านั้น เทียวไปโดยเพียงคุณคือบวช ๗ ปี อธิบายว่า ไม่ได้บรรลุดุตริมนุสสรธรรม คุณอันยิ่งของมนุษย์.

บทว่า **รัตนอุจย** ได้แก่ รัตนเจดีย์ที่ยกขึ้นซึ่งสร้างด้วยรัตนะมี แก้วและทองเป็นต้น. บทว่า **เหมชาเลน จนน** ความว่า คลุมด้วย ข่ายทองทั้งรอบข้างและชั้นบน. บทว่า **วนุหิตวา** ความว่า กระทบการ นอบน้อมในที่นั้นๆ ด้วยเบญจางคประดิษฐ์. บทว่า **อุปลสมิ มน** ปสาทยิ ความว่า ข้าพเจ้ายังจิตให้เลื่อมใสในพระสฤปว่า นี้เป็นพระสฤปบรรจ พระธาตุ ซึ่งเป็นที่ตั้งมั่นแห่งคุณของพระสัพพัญญูหนอ.

บทว่า **น มาสิ ทาน** ความว่า มิได้มีทานที่ข้าพเจ้ากระทำเลย เพราะเหตุไร เพราะไม่มีวัตถุที่จะถวาย. บทว่า **น จ มตฺถิ ทาคู** ความว่า วัตถุทานที่กำหนดไว้ ของข้าพเจ้าไม่มีที่จะให้ คือสิ่งของที่ควร จะให้อะไรๆ ไม่มี แต่ข้าพเจ้าได้ชักชวนสัตว์อื่น ๆ ในการให้ทานนั้น บางท่านกล่าวว่า **ปเรสญจ ตตฺถ สมาทเปสึ** ได้ชักชวนคนอื่น ๆ ใน การให้ทานนั้น ดังนี้ก็มี. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปเรส** พึงทราบว่าเป็นฉนฺธิวิภคติ ลงในอรรถทุกขวิภคติ. บทว่า **ปุเชถ น** เป็นต้น เป็นบท แสดงอาการชักชวน ประกอบความว่า ซึ่งพระชาคุนั้น กิร ศัพท์ ใน บทว่า **เอว กิร** มีอรรถความว่าฟังตามๆ กันมา ด้วยบทว่า **น ตสฺส ปุณฺณสฺส ขยมฺปิ อหฺมค** เทพบุตรแสดงว่า ข้าพเจ้าไม่ถึงความหมด ลิ่นแห่งบุญนั้น คือบุญกรรมที่กระทำอุทิศพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า สุเมธในครั้งนั้น ข้าพเจ้ายังเสวยเสขวิบากแห่งกรรมนั้นแหละ ดังนี้ ข้อใด มิได้กล่าวไว้ในที่นี้ ข้อนี้ พึงทราบว่า เข้าใจง่ายทั้งนี้ เพราะมีนัย ดังกล่าวมาแล้วในหนหลัง.

จบอรรถกถาเนกวิณณวิมาน

๕. มัญจกถาสีวิมาน

ว่าด้วยมัญจกถาสีวิมาน

พราหมณ์ ถามเทพบุตรนั้นว่า

[๘๓] เจ้าแต่งตัว มีตุ้มหูเกลี้ยง ทรงมาลัย
ดอกไม้ ทาตัวด้วยจันทน์แดง ประคองแขนคร่ำครวญ
อยู่ในกลางป่า เจ้าเป็นทุกข์หรือ.

มัญจกถาสีวิบุตรตอบว่า

เรือนรทำด้วยทองคำมผุดผ่อง เกิดขึ้นแก่
ข้า ข้าหาซื้อธนั้นยังไม่ได้ ข้าจะสละชีวิตเพราะ
ความทุกข์นั้น.

พราหมณ์กล่าวว่า

พ่อมณพผู้เจริญ เจ้าอยากได้ซื้อทองคำ แก้ว-
มณี ทองแดง หรือเงิน ก็จงบอกแก่ข้า ข้าจะจัด
ซื้อให้เจ้า.

มาณพนั้นกล่าวตอบพราหมณ์นั้นว่า พระ-
จันทร์พระอาทิตย์ทั้งสอง ย่อมปรากฏในท้องฟ้า
รถทองของข้า ย่อมงามด้วยคู่ธนั้น.

พราหมณ์กล่าวว่า

พ่อมณพ เจ้าเป็นคนโง่ ที่มาปรารถนาสิ่ง
ไม่ควรปรารถนา ข้าเข้าใจว่าเจ้าจักตาย (เสียก่อน)

จักไม่ได้พระจันทร์และพระอาทิตย์แน่ ๆ.

มาณพกล่าวว่

แม้การไปการมาของพระจันทร์พระอาทิตย์ ก็
ยังเห็นกันอยู่ รัศมีของพระจันทร์พระอาทิตย์ ก็ยัง
เห็นกันอยู่ในวิถีทั้งสอง คนที่ตายล่วงลับไปแล้ว ใคร
ก็ไม่เห็น เราสองคนที่ร้องให้คร่ำครวญอยู่ในที่นี่ ใคร
โง่กว่ากัน.

พราหมณ์กล่าวว่า

พ่อมาณพ เจ้าพูดจริง เราสองคนที่ร้องให้
คร่ำครวญอยู่ ข้านี้แหละเป็นคนโง่กว่า ปรรธนา
คนที่ตายล่วงลับไปแล้ว เหมือนทารกร้องไห้อยากได้
พระจันทร์ฉะนั้น เจ้ามารดาข้าผู้เร่าร้อนให้สงบ ดับ
ความกระวนกระวายทั้งหมดได้ เหมือนเอาน้ำรดไฟ
ที่ราดเปรียงฉะนั้น เจ้าผู้ที่บรรเทาความโศกเศร้าถึง
บุตรของข้าผู้เฝ้าแต่เศร้าโศก เชื่อว่าได้ถอนลูกศร
คือความโศกที่เกาะหัวใจของข้าขึ้นได้แล้ว พ่อมาณพ
ข้าเป็นผู้ที่เจ้าถอนลูกศร คือความโศกขึ้นให้แล้ว ก็
เป็นผู้ดับร้อน เย็นสนิท ไม่ต้องเศร้าโศก ไม่ต้อง
ร้องไห้ เพราะฟังเจ้า เจ้าเป็นเทวดา หรือเป็นคน-
ธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกะผู้ให้ทานในชาติก่อน เจ้า

เป็นใคร หรือเป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักเจ้าได้

อย่างไร.

มาณพตอบว่า

ท่านเผาบุตรที่ป่าช้าเองแล้ว คร่ำครวญร้องไห้
ถึงบุตรคนใด ข้าคือบุตรคนนั้น ทำกุศลกรรมแล้ว
ถึงความเป็นสหายของทวยเทพชั้นไตรทศ.

พราหมณ์ถามว่า

เมื่อท่านให้ท่านน้อยหรือมากในเรือนของตน
หรือรักษาอุโบสถกรรมเช่นนั้น เราก็มองเห็น เพราะ
กรรมอะไร ท่านจึงไปเทวโลกได้.

มาณพตอบว่า

ข้าป่วยเป็นไข้ได้รับทุกข์ มีกายกระสับกระ-
ส่ายอยู่ในที่อยู่ของตน ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศ-
จากกิเลสฐูลี ข้ามพพันความสงสัย เสด็จไปดีแล้ว
มีพระปัญญาไม่ทราวม ข้า้นมีใจเบิกบานเลื่อมใสได้
กระทำอัญชลีแต่พระตถาคต ข้าทำกุศลกรรมนั้น จึง
ถึงความเป็นสหายของทวยเทพชั้นไตรทศ.

พราหมณ์กล่าววว่า

นำอัสจรรย์หนอ ไม่เคยมีหนอ อัญชลีกรรม
มีผลเป็นได้ถึงเช่นนี้ แม้ข้าก็มีใจเบิกบาน มีจิต

เลื่อมใส จึงขอถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสัณณะที่พึง
ในวันนี้นี้แหละ.

มาณพกล่าวว่า

ท่านจึงมีจิตเลื่อมใส ถึงพระพุทธเจ้าพระธรรม
และพระสงฆ์ว่า เป็นสัณณะที่พึงในวันนี้นี้แหละ อนึ่ง
ท่านจงสมทานสิกขาบท ๕ อย่าให้ขาดและต่าง
พร้อย จงรีบงดเว้นจากการฆ่าสัตว์เสีย จงเว้นการ
ถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ในโลก จงไม่ดื่มน้ำเมา
และไม่กล้าวเท็จ จงยินดีด้วยภรรยาของตน.

พราหมณ์กล่าวว่า

ข้าแต่เทวดาผู้นำบูชา ท่านเป็นผู้ปรารถนา
ประโยชน์ ปรารถนาเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะ
ทำตามคำของท่าน ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า
เถิด. ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้า และพระธรรมว่า
เป็นสัณณะที่พึงอันยอดเยี่ยม และข้าพเจ้าขอถึงพระ-
สงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นนรเทพว่า เป็น
สัณณะที่พึง.

ข้าพเจ้างดเว้นจากการฆ่าสัตว์อย่างฉับพลัน งด
การถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ในโลก ข้าพเจ้าไม่ดื่ม

นำเมา และไม่กล่าวเท็จ และเป็นผู้ยินดีด้วยภรรยา
ของตน ดังนี้.

จบมัจฉฐกถาวิมานที่ ๕

อรรถกถามัจฉฐกถาวิมาน

มัจฉฐกถาวิมาน มีคาถาว่า อลงกโค มัจฉฐกถา เป็นต้น.
มัจฉฐกถาวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
สมัยนั้น พราหมณ์ชาวสาวัตถีคนหนึ่ง เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก
เป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่มีความเลื่อมใส เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่ให้อะไรแก่
ใคร ๆ เพราะไม่ให้นั่นเอง เขาจึงเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า อทินนปุพพะกะ
ไม่เคยให้ เขาไม่ต้องการเฝ้าพระตถาคต ไม่ต้องการแม้จะเห็นสาวกของ
พระตถาคต เพราะความเป็นคนโลกโดยเป็นมิจฉาทิฎฐิ เขาสอนบุตรของ
ตนชื่อมัจฉฐกถาว่า ลูก เจ้าไม่พึงไปหา ไม่พึงเห็นพระสมณโคดมและ
สาวกของพระองค์ แม้ตัวเขาเองก็ได้กระทำอย่างนั้น คราวนั้น บุตรของ
เขาป่วย พราหมณ์ไม่ได้ทำยารักษา เพราะกลัวเปลืองทรัพย์ เมื่อโรค
กำเริบขึ้นจึงเชิญหมอมาดู หมอทั้งหลายดูร่างกายของเขาแล้ว รู้ว่าเด็กนั้น
รักษาไม่หายจึงหลีกไป พราหมณ์คิดว่า เมื่อลูกตายในเรือน นำออก
ตำบาก จึงอุ้มบุตรให้นอนที่นอกซุ้มประตู.

ณ ราตรีปัจจุสมย์ใกล้รุ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากพระมหา-

กรุณาสมาบัติ ทรงตรวจดูโลก ทรงเห็นมัญญกุณฑลสมาณพหุมคอายุ จะต้องตายในวันนั้นเอง และทรงเห็นโอกาสที่มาณพนั้นจะทำความดีอันเป็นในเพื่อนรัก มีพระพุทธรูปว่า ถ้าเราไปในที่นั้น มาณพนั้นจักทำจิตให้เลื่อมใสเรา จักบังเกิดในเทวโลก จักเข้าไปหาบิดาที่ร้องไห้อยู่ในป่าช้า ให้บิดาสั่งเวช เมื่อเป็นเช่นนั้น ทั้งเขาและบิดาของเขาจักมาหาเรา หม่อมมหาชนจักประชุมกัน เมื่อเราแสดงธรรม จักมีการตรัสรู้ธรรมกันมากในที่นั้น ครั้นทรงทราบอย่างนี้แล้ว รุ่งเช้า ทรงนุ่งแล้วทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าบิณฑบาตยังกรุงสาวัตถี ประทับยืนเปล่งพระพุทธรังสีมีวรรณะ ๖ โกล้เรือนบิดาของมาณพมัญญกุณฑลสมาณพหุมคเห็นพระฉัพพัชฌันทีเหล่านั้นคิดว่า นั่นอะไร เหลียวดูข้างโน้นข้างนี้ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ฝึกตนแล้ว คู่ครองตนแล้ว มีพระอินทรีย์สงบโชติช่วงอยู่ด้วยมหาปริสติกษณะ ๓๒ ด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ และด้วยพระเกตุมาลาอันมีรัศมีวาหนึ่ง ทรงรุ่งโรจน์ด้วยพระพุทธรังสีอันเปรียบมิได้ ด้วยพระพุทธานุภาพอันเป็นอจินไตย ครั้นเห็นแล้ว มาณพนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าเสด็จถึงที่นี่แล้วหนอ ซึ่งพระองค์มีรูปสมบัติที่จะงามแม้พระอาทิตย์ ด้วยพระเดชของพระองค์ งามพระจันทร์ ด้วยพระคุณที่น่ารัก งามสมณพราหมณ์ทั้งหมด ด้วยความเป็นผู้สงบระงับ อันความสงบระงับพึงมีในที่นี้แน่ละ อัครบุคคลในโลกนี้ ก็เห็นจะผู้นี้เอง และก็เสด็จถึงที่นี่ ก็เพื่อทรงอนุเคราะห์เราแน่แล้ว มาณพนั้นมีเรือนร่างอันปิติที่มีพระพุทธรูปเป็นอารมณ์สัมผัสแล้วตลอดกาล เสวยปิติโสมนัสไม่น้อย มีจิตเลื่อมใสนอนประคองอัญชลี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นเขาแล้ว มีพระดำริว่า เพียงเท่านี้ก็พอที่มาณพนี้จะเข้าถึงสวรรค์ ดังนี้

เสด็จหลีกไป.

แม้มาณพนั้นไม่ละปีติโสมนัสนั้นเลย ทำกาลตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ฝ่ายบิดาของเขา ให้ทำสักการะสรีระแล้ว ในวันที่สองไปป่าช้าในเวลาเช้ามืด คร่ำครวญว่า โธเอ๋ย มัณฐกุนทลโธเอ๋ย มัณฐกุนทลโธเอ๋ย เคนพลางร้องไห้พลาง วนไปรอบๆ ป่าช้า.

เทพบุตรตรวจดูความสมบูรณ์แห่งสมบัติของตน ทบทวนดูว่า เราทำกรรมอะไร จากไหนจึงมาที่นี่ ได้รู้อัตภาพก่อนของตน และเห็นความเลื่อมใสแห่งจิตที่เป็นไปในพระผู้มีพระภาคเจ้า เพียงทำอัญชลีที่น่าจับใจในเวลาจะตายในอัตภาพนั้น เกิดความเลื่อมใสและความนับถือเป็นอันมากในพระตถาคตอย่างยิ่งว่า โอ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงมีอานุภาพมาก ไคร่ครวญดูว่า อทินนปุพพกพราหมณ์ทำอะไรหนอ เห็นมาร้องไห้อยู่ในป่าช้า จึงคิดว่า พราหมณ์นี้ เมื่อก่อน ไม่ทำแม่เพียงยารักษาเรา มาบัดนี้ร้องไห้อยู่ในป่าช้า หาประโยชน์มิได้ เอาเถอะ เราจักให้พราหมณ์นั้นสังเวชแล้วให้ดำรงอยู่ในกุศล ดังนี้แล้ว มาจากเทวโลกแปลงตัวเป็นมัณฐกุนทลโธเอ๋ย ยืนประคองแขนคร่ำครวญอยู่ใกล้ๆ บิดาว่า โอ้ พระจันทร์ โอ้ พระอาทิตย์ ครั้งนั้น พราหมณ์คิดว่า นี่มัณฐกุนทลโธเอ๋ย มาแล้ว ได้กล่าวกะเขาด้วยคาถาว่า

เจ้าแต่งตัว มีตุ้มหูเกลี้ยง ทรงมาลัยดอกไม้

ทาตัวด้วยจันทน์แดง ประคองแขนคร่ำครวญอยู่ใน

กลางป่า เจ้าเป็นทุกข์หรือ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อลงกโต แปลว่า ประดับแล้ว.

บทว่า มนุญฺจกฺกฺขณฺโถ ได้แก่ มีคุ่มหูที่ทำอย่างเกลี้ยง ๆ ไม่แสดงลาย
ดอกไม้และเครือเถาเป็นต้น เพื่อไม่ครูดสีร่างกาย อีกอย่างหนึ่ง บทว่า
มนุญฺจกฺกฺขณฺโถ แปลว่า คุ่มหูที่บริสุทธิ์ อธิบายว่า คุ่มหูที่คั้นแล้วเช็ดล้าง
ด้วยหญิงคหกรรมชาติ แล้วเช็ดด้วยขนสุกร. บทว่า มาลชาโร ได้แก่
ตัดทรงมาลัยดอกไม้ อธิบายว่า ประดับมาลัยดอกไม้. บทว่า หริจฺนุ-
ทฺหุสฺสโท ความว่า เอาจันทน์แดงไล้ทาทั่วตัว. บทว่า กิ เป็นคำถาม.
บทว่า ทิกฺขจิโต แปลว่า ถึงความทุกข์ อีกอย่างหนึ่ง บทว่า กิ ทุกฺขจิโต
เป็นบทเดียวกัน ความว่า ถึงทุกข์ ด้วยความทุกข์อะไร.

ลำดับนั้น เทพบุตรกล่าวกะพราหมณ์ว่า

เรือนรททำด้วยทองคำงามผุดผ่องเกิดขึ้นแก่ข้า

ข้าหาซื้ออรถนั้นยังไม่ได้ ข้าจะสละชีวิตเพราะความ
ทุกข์นั้น.

ลำดับนั้น พราหมณ์กล่าวกะเทพบุตรนั้นว่า

พ่อมาณพผู้เจริญ เจ้าอยากได้ซื้อทองคำ

แก้วมณี ทองแดง หรือเงินก็จงบอกแก่ข้า ข้าจะจัด
ซื้อให้เจ้า.

มาณพได้ฟังดังนั้น คิดว่า พราหมณ์นี้ไม่ทำรักษาลูก เห็นเรา
คล้ายลูก ร้องให้พูดว่า จะทำซื้ออรถทองเป็นต้นให้ ช่างเถอะ จำเราจัก
ข่มเขา จึงกล่าวว่า ท่านจักทำซื้อแก่ข้าใหญ่เท่าไร เมื่อพราหมณ์กล่าวว่า
ให้เท่าที่เจ้าต้องการ จึงขอว่า ข้าต้องการพระจันทร์และพระอาทิตย์
ขอท่านจงให้พระจันทร์พระอาทิตย์แก่ข้าเถิด.

มาณพนั้นกล่าวตอบพราหมณ์นั้นว่า พระจันทร์
พระอาทิตย์ทั้งสองย่อมปรากฏในท้องฟ้านี้ รถทอง
ของข้า ย่อมงามด้วยคู่ลือนั้น.

ลำดับนั้น พราหมณ์กล่าวกะเทพบุตรว่า

พ่อมาณพ เจ้าเป็นคนโง่ ที่มาปรารถนาสิ่ง
ไม่ควรปรารถนา ข้าเข้าใจว่าเจ้าจักตาย [เสียก่อน]
จักไม่ได้พระจันทร์และพระอาทิตย์แน่นอน.

ลำดับนั้น มาณพกล่าวกะพราหมณ์ว่า คนที่ร้องให้เพื่อต้องการสิ่ง
ปรากฏอยู่เป็นคนโง่ หรือว่าคนที่ร้องให้เพื่อต้องการสิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่
เป็นคนโง่ แล้วกล่าวว่า

แม้การไปการมาของพระจันทร์พระอาทิตย์ ก็
ยังเห็นกันอยู่ รัศมีของพระจันทร์พระอาทิตย์ ก็ยัง
เห็นกันอยู่ในวิถีทั้งสอง คนที่ตายล่วงลับไปแล้ว ใคร
ก็ไม่เห็น บรรดาเราสองคนที่ร้องให้คร่ำครวญอยู่ใน
ที่นี่ ใครโง่กว่ากัน.

พราหมณ์ได้ฟังดังนั้นแล้ว กำหนดในใจว่า เจ้านี้พูดถูกจึงกล่าวว่า

พ่อมาณพ ท่านพูดจริง บรรดาเราสองคนที่
ร้องให้คร่ำครวญอยู่ ข้านี้แหละเป็นคนโง่กว่า
ปรารถนาบุตรที่ตายล่วงลับไปแล้ว เหมือนทารกร้องให้
อยากได้พระจันทร์ฉะนั้น.

หายโศกเศร้าเพราะถ้อยคำของมาณพนั้น เมื่อจะชมเชยมาณพ จึงกล่าว
คาถาเหล่านี้ว่า

เจ้ามารดาข้าผู้เร่าร้อนให้สงบ ดับความกระวน
กระวายทั้งหมดได้ เหมือนเอน้ำรดไฟที่ราดเปรียง
ฉะนั้น เจ้าผู้ที่บรรเทาความโศกเศร้าถึงบุตรของข้าผู้
เฝ้าแต่เศร้าโศก ชื่อว่าได้ถอนลูกศรคือความโศกที่
เกาะหัวใจของข้าขึ้นได้แล้ว พ่อมาณพ ข้าเป็นผู้ที่
เจ้าถอนลูกศร คือความโศกขึ้นได้แล้ว ก็เป็นผู้ดับ
ร้อน เย็นสนิท ไม่ต้องเศร้าโศก ไม่ต้องร้องไห้
เพราะฟังเจ้า ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า รตปญฺชโร ได้แก่ ตัวรถ. บทว่า
น วิญฺฐามิ แปลว่า ย่อมไม่ได้. บทว่า ภทฺทมาณว เป็นคำร้องเรียก.
บทว่า ปฏิปาทยามิ แปลว่า จะจัดให้ ประโยคสงค์ความว่า ท่านอย่าสละ
ชีวิตเพราะไม่มีคู่ล้อ. บทว่า อุกฺเขตุล ทิสฺสุเร ความว่า พระจันทร์
และพระอาทิตย์ แม้ทั้งสอง ยังเห็นกันได้ในห้องฟานี้ ย อักษรทำหน้าที่
เชื่อมบท อีกอย่างหนึ่ง แยกบทเป็น อุกฺเข เอตุล.

บทว่า คมนาคมนํ ความว่า การไปและการมาของพระจันทร์และ
พระอาทิตย์ ยังเห็นกันได้ โดยลงและขึ้นทุก ๆ วัน บาลีว่า คมนโนคมนํ
ก็มี ความว่าขึ้นและลง. บทว่า วณฺณชาตุ ได้แก่ แสงสว่างของวรรณะ
ที่เหลือแต่ความเย็น เป็นแสงสว่างน่ารัก [พระจันทร์] ที่เหลือแต่ความ
ร้อน เป็นแสงสว่างที่กล้า [พระอาทิตย์]. บทว่า อุกฺเขตุล ฟิงประกอบ

ความว่า รัศมีแม่ในพระจันทร์และพระอาทิตย์ทั้งสองก็ยังเห็นกันอยู่.
บทว่า วิธยา ได้แก่ ในวิถีที่เป็นไป หรือในวิถีมีนาควิถีเป็นต้น ใน
ท้องฟ้า บาลีว่า อุกเขตุล ก็มีบ้าง แยกบทว่า อุกเข เอตุล. บทว่า
พาลยตโร แปลว่า โง่กว่า คือโง่อย่างที่สุด.

พราหมณ์ฟังคดีนี้แล้ว ก็พิจารณาว่า เราปรารถนาเรื่องที่ไม่น่า
จะได้แล้วหนอ จึงถูกไฟคือความโศกเผาอยู่อย่างเดียว ทำไมเราจะต้อง
การด้วยความพินาศและความทุกข์ซึ่งไร้ประโยชน์ ครั้งนั้น เทพบุตร
คล้ายรูปมัญญกุณฑลกลับเป็นรูปทิวขของตนอย่างเดิม แต่พราหมณ์ไม่ได้
ตรวจดูเทพบุตรนั้น พุคโดยใช้โหวทว่ามาณพอยู่อย่างเดิม กล่าวว่
สตจัม โข วเทสิ มาณว เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า จนุท วิย
ทาร์โก รุท ความว่า เหมือนทารกร้องไห้อยากได้พระจันทร์. บทว่า
กาลกตลปุตถยี้ ความว่า ปรารถนาถึงคนที่ตายแล้ว บาลีว่า อภิปุตถย
ก็มี.

บทว่า อาทิตต ได้แก่ เราร้อนด้วยไฟคือความโศก. บทว่า
นิพุพาปเย ทริ ความว่า ดับความกระวนกระวาย คือความเราร้อน
เพราะความโศก. บทว่า อพุพฺหิ แปลว่า ถอน คือยกขึ้น.

ลำดับนั้น พราหมณ์บรรเทาความโศกได้แล้ว เห็นผู้ให้คำชี้แจง
แก่ตน อยู่ในรูปเป็นเทวดา เมื่อจะถามว่า ท่านชื่ออะไร จึงกล่าวคาถาว่า

ท่านเป็นเทวดา หรือเป็นคนธรรมดา หรือเป็น
ท้าวสักกะผู้ให้ทานในชาติก่อน ท่านเป็นใคร หรือ
เป็นบุตรของใคร เราจะรู้จักท่านได้อย่างไร.

เทพบุตรเมื่อนั้นก็ได้ชี้แจงตนแก่พราหมณ์นั้นว่า

ท่านเผาบุตรที่ป่าช้าเองแล้ว คร่ำครวญร้องให้
ถึงบุตรคนใด ข้าคือบุตรคนนั้น ทำกุศลกรรมแล้ว
ถึงความเป็นสหายของทวยเทพชั้นไตรทศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยลฺย กนฺทฺธิ ยลฺย โรทฺธิ ความ
ว่า ท่านร้องไห้ คือหลังน้ำตา ถึงมีภุชฺชุกุณฺทลฺยบุตรของท่านคนใด.
ลำดับนั้น พราหมณ์กล่าวกะเทพบุตรนั้นว่า

เมื่อท่านให้ทานน้อยหรือมากในเรือนของตน
หรือรักษาอุโบสถกรรมเช่นนั้น พวกเราก็มิได้เห็น
เพราะกรรมอะไร ท่านจึงไปเทวโลกได้.

ในคานานั้นประกอบความว่า หรืออุโบสถกรรมเช่นนั้น เราก็
ไม่เห็น.

ลำดับนั้น มาณพกล่าวกะพราหมณ์ว่า

ข้าป่วยเป็นไข้ได้รับทุกข์ มีกายกระสับกระส่าย
อยู่ในที่อยู่ของตน ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจาก
กิเลสฐิติ ข้ามพันความสงสัย เสด็จไปดีแล้ว มี
พระปัญญาไม่ทราวม ข้า้นมีใจเบิกบานเลื่อมใส ได้
กระทำอัญชลีแต่พระตถาคต ข้าทำกุศลธรรมนั้นจึง
ถึงความเป็นสหายของทวยเทพชั้นไตรทศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อาพาธโก แปลว่า เพียบด้วยความ
เจ็บป่วย. บทว่า ทุกฺขิตฺ ความว่า เกิดทุกข์เพราะความเป็นคนเจ็บป่วย

นั้นแหละ. บทว่า คิลานो ได้แก่ กำลังจับไข้. บทว่า อาตุรโรไป แปลว่า มีกายอันทุกขเวทนาเสียดแทง. บทว่า วิคตรชฺ แปลว่า มีกิเลสจตุรฐี มีรากะเป็นต้นไปปราศแล้ว. บทว่า วิติณฺณงฺขมฺ ความว่า ข้ามพ้นความ สงสัย เพราะถอนความสงสัยได้ทุกอย่าง. บทว่า อนมปฺยณฺ ได้แก่ มีปัญญาบริบูรณ์ อธิบายว่า เป็นพระสัพพัญญู. บทว่า อกริ แปลว่า ได้กระทำแล้ว. บทว่า ตาหิ ตัดบทเป็น ตอ อหิ.

เมื่อมาจนกำลังกล่าวอยู่อย่างนี้นั้นแล ท้าวเรือนร่างของพราหมณ์ เต็มเปี่ยมไปด้วยปีติ เมื่อเขาจะประกาศปีตินั้น จึงกล่าวว่า

นำอัครรย์หนอ ไม่เคยมีหนอ อัญชลีกรรม

มีผลเป็นได้ถึงเช่นนี้ แม้ข้าก็มีใจเบิกบาน มีจิต

เลื่อมใส จึงขอถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสัณณะที่พึงใน

วันนี้แหละ.

ในกาลานั้น ชื่อว่า อัจฉริยะ เพราะควรปรบมือ โดยที่เป็นไป ไม่บ่อนัก ชื่อว่า อภฺภูตะ เพราะไม่เคยมี พราหมณ์ครั้งนั้นแสดงความ ประหลาดใจด้วยบททั้งสองแล้วกล่าวว่า แม้ข้าก็มีใจเบิกบานมีจิตเลื่อมใส จึงขอถึงพระพุทธเจ้าว่า เป็นสัณณะที่พึงในวันนี้แหละ.

ลำดับนั้น เทพบุตรเมื่อจะประกอบพราหมณ์นั้นไว้ในกาลถึงสัณณะ และสมาทานศีล จึงกล่าวสองคาถาว่า

ขอท่านจงมีจิตเลื่อมใส ถึงพระพุทธเจ้า พระ-

ธรรมและพระสงฆ์ว่า เป็นสัณณะที่พึงในวันนี้แหละ

อนึ่ง ท่านจงสมาทานสิกขาบท ๕ อย่าให้ขาดและ

ต่างพร้อย จงรีบควเว้นจากการฆ่าสัตว์เสีย จงเว้น
การถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ในโลก จงไม่ดื่มน้ำเมา
และไม่กล่าวเท็จ จงยินดีด้วยภรรยาของตน.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตถเอ ความว่า ท่านมีจิตเลื่อมใสถึง
พระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะ ดังนี้
ฉันทใด ท่านจงมีจิตเลื่อมใสถึงพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ว่า
พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว พระสงฆ์ปฏิบัติดีแล้ว ดังนี้
ฉันทนั้นเหมือนกัน อีกอย่างหนึ่ง ท่านมีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยว่า
เป็นที่พึ่ง ฉันทใด ท่านมีจิตเลื่อมใสว่า นี้บำเพ็ญประโยชน์และความสุขมาทั้ง
ในปัจจุบันและอนาคตโดยส่วนเดียว จงสมาทาน คือจงประพฤติถือมั่น
ซึ่งศีลห้า อันเป็นบท คือเป็นส่วนแห่งสิกขาคืออริศีลสิกขา หรือเป็น
อุบายทางดำเนินถึงอริจิตตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ไม่ให้ขาดและต่าง
พร้อย เพราะไม่กำเริบและไม่เศร้าหมอง ฉันทนั้นเหมือนกัน.

พราหมณ์ถูกเทพบุตรประกอบไว้ในกาลถึงสรณะและการสมาทาน
ศีลอย่างนี้แล้ว เมื่อจะรับคำของเทพบุตรนั้นด้วยเสียงเคล้า จึงกล่าวคาถา
ว่า

ข้าแต่เทวดาผู้นำบูชา ท่านเป็นผู้ปรารถนา
ประโยชน์ ปรารถนาเกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะ
ทำตามคำของท่าน ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า
เถิด ดังนี้.

เมื่อดำรงอยู่ในค้ำนั้น ได้กล่าวสองคาถาว่า

**ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมว่าเป็น
สรณะที่พึ่งอันยอดเยี่ยม และข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์
สาวกของพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นนรเทพว่า เป็นสรณะ
ที่พึ่ง.**

**ข้าพเจ้างดเว้นจากการฆ่าสัตว์อย่างฉับพลัน
งดการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ในโลก ข้าพเจ้าไม่
ดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวเท็จ และเป็นผู้ยินดีด้วย
ภรรยาของตน ดังนี้.**

แม้คำนั้น ก็รู้ง่ายเหมือนกัน.

แต่นั้น เทพบุตรคิดว่า กิจที่ควรกระทำแก่พราหมณ์ เราก็กระทำ
เสร็จแล้ว บัดนี้พราหมณ์คงจักเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเองดังนี้แล้วได้
อันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง แม้พราหมณ์ก็เกิดเลื่อมใสและนับถือมากใน
พระผู้มีพระภาคเจ้า และถูกเทวดาเตือน จึงบ้ายหน้าไปวิหารด้วยหมายใจ
จักเข้าเฝ้าพระสมณโคดม มหาชนเห็นดังนั้น คิดว่า พราหมณ์นี้ไม่เข้า
เฝ้าพระตถาคตตลอดกาลเท่านี้ วันนี้เข้าเฝ้าเพราะโศกถึงบุตร จักมีพระ-
ธรรมเทศนาเช่นไรหนอ จึงพากันติดตามพราหมณ์นั้นไป.

พราหมณ์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทำปฏิสันถารแล้ว กราบทูล
อย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านพระโคดม คนไม่ให้ท่านอะไร ๆ หรือไม่รักษาศีล
เพียงแต่เลื่อมใสในพระองค์อย่างเดียว จะบังเกิดในสวรรค์ได้หรือ พระผู้
มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ท่านพราหมณ์ เมื่อย่ำรุ่งวันนี้ มัญญกุนทลี
เทพบุตรได้บอกเหตุที่เข้าถึงเทวโลกของตน แก่ท่านแล้วมิใช่หรือ ขณะ

นั้น มีภูฏกษณทลิตเพพบุตรมาปรากฏองค์พร้อมกับวิมาน ลงจากวิมาน
ถววยบังคมพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว ยืนประคองอัญชลีอยู่ ณ ที่สมควร
แห่งหนึ่ง.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงสุจริตที่เพพบุตรนั้นกระทำ
แล้ว ในที่ประชุม นั้น ทรงทราบว่ที่ประชุมมีความสบายใจ จึงทรง
แสดงสามุกกัณฑิกเทศนา ธรรมแบบยกขึ้นแสดงเอง.

จบเทศนา เพพบุตร พรหมณ์ และบริษัทที่ประชุมกัน รวมเป็น
สัตว์แปดหมื่นสี่พัน ได้ตรัสรู้ธรรมแล.

จบอรรถกถามัฏฐกษณทลิตวิมาน

๑๐. เสริสสทวิมาน

ว่าด้วยเสริสสทวิมาน

พระควัมปติเถระกล่าวว่

[๘๔] ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของเทวดา

และของพวกพ่อค้าในทางทะเลทราย ที่ได้มาพบกัน

ในเวลานั้น และฟังถ้อยคำที่เทวดาและพวกพ่อค้า

โต้ตอบกันโดยประการใด ขอท่านทั้งปวงจงฟังคำนั้น

๑. สามุกกัณฑิก แปลตามอรรถกถาว่ พระธรรมเทศนาที่พระพุทธรเจ้าทรงยกขึ้นถึอเอาเอง คือ
ทรงเห็นด้วยพระสขัมภุญญาณ (ตรัสรู้เอง) ได้แก่อริยสังจเทศนา, ตามแบบเรียน แปลว่
ธรรมเทศนาที่พระพุทธรเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเอง คือ ไม่ต้องปรารภคำถามเป็นต้นของผู้ฟัง ได้แก
เทศนาเรื่องอริยสัง.

โดยประการนั้นเถิด ยังมีพระยานามว่าปายาสี มียศ
ถึงความเป็นสหายของภุมเทวดา บันเทิงอยู่ใน
วิมานของตน เป็นเทวดาได้มาสนทนากะพวกมนุษย์.

เสริสสกเทพบุตรถามพวกพ้อคำด้วยคาถาว่า

ดูก่อนมนุษย์ทั้งหลาย พวกท่านกลัวทางคด
เคี้ยว ใจเสียวอยู่ในที่น่าสงสัยว่ามีภัยในป่า ในถิ่น
อมมนุษย์ ในทางกันดาร ไม่มีน้ำ ไม่มีอาหาร เดิน
ไปได้แสนยาก กลางทะเลทราย ในทะเลทรายนี้
ไม่มีผลไม้ ไม่มีเผือกมัน ไม่มีเชื้อไฟในที่นี้ จะมี
อาหารแต่ที่ไหน นอกจากฝุ่นและทรายที่แดดเผา
เผาทั้งร้อนทั้งทารุณ เป็นที่ดอน ร้อนดังแผ่นเหล็ก
เผาไฟ หากความสุขมิได้ เทียบเท่านรก (ในปรโลก)
เป็นที่อยู่ของพวกมนุษย์หยาบช้ายุคโบราณ เป็น
ภูมิประเทศเหมือนถูกเผาไฟไว้ เออ ก็พวกท่านหวังอะไร
เพราะเหตุไรจึงไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วน ตามกันเข้ามา
ยังประเทศถิ่นนี้พร้อมกัน เพราะความโลภความกลัว
หรือเพราะความหลง.

พวกพ้อคำตอบว่า

พวกข้าพเจ้าเป็นนายกองเกเวียนอยู่ในแคว้น
มคธและแคว้นอังคะ บรรทุกสินค้ำมามาก ต้องการ
ทรัพย์ปรารถนากำไร จะพากันไปยังสินธุประเทศ

และโสวีระประเทศเวลากลางวัน ข้าพเจ้าทุกคนทน
ความระหายน้ำไม่ได้ ทั้งมุ่งหมายจะอนุเคราะห์
สัตว์พาหนะ รีบเดินทางมาในกลางคืน ซึ่งเป็นเวลา
กาล ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงได้พลาดทาง ไปผิดทาง
หลงทางไม่รู้ทิศ เดินเข้าไปในป่าที่ไปได้แสนยาก
กลางทะเลทราย วุ่นวายเหมือนคนตาบอด ข้าแต่
ท่านทเวผู้ควรบูชา พวกข้าพเจ้าได้พบวิมานอัน
ประเสริฐ และตัวท่านนี้ ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน จึง
หวังจะรอดชีวิตยิ่งกว่าแต่ก่อน เพราะพบกัน พวก
ข้าพเจ้าจึงพากันร่าเริง ดีใจและปลื้มใจ.

เทพบุตรถามว่า

ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกท่านไปทะเลทราย
ทั้งฝั่งโน้น ทั้งฝั่งนี้ และไปทางที่มีเชิงหวายและ
หลักตอ ไปหลายทิศที่ไปได้ยาก คือมีแม่น้ำ และ
ที่ขรุขระของภูเขา เพราะโรคทรัพย์เป็นต้นเหตุ พวก
ท่านไปยังแคว้นแคว้นของพระราชารอื่น ๆ ได้เห็นพวก
มนุษย์ชาวต่างประเทศ เราขอฟังสิ่งอัศจรรย์ ที่พวก
ท่านได้ฟังหรือได้เห็นมาในสำนักของพวกท่าน.

พวกพ่อคำตอบว่า

ข้าแต่พ่อกุมาร สมบัติของมนุษย์ที่แล้ว ๆ มา
ทั้งหมด พวกข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินหรือได้เห็น

อัครรย์กว่าวิมานของท่านนี้เลย พวกข้าพเจ้าดูวิมาน
ของท่านอันมีรัศมีไม่ทรมแล้วไม่อึมเลย สระโบขรณี
เลื่อนลอยไปในอากาศ มีสวนป่าไม้มาก มีบุณฑริก
บัวขาวมาก มีต้นไม้ออกผลเป็นนิตย์ โขยกกลิ่นหอม
ตกลงไป เสาวิมานเหล่านี้ เป็นเสาแก้วไพฑูรย์
สูงร้อยศอก ส่วนยาวประดับด้วยศิลา แก้วประพาพ
แก้วลายและแก้วทับทิม มีรัศมีโชติช่วง วิมานงาม
ของท่านนี้มีเสาพินหนึ่ง มีอนุภาพหาที่เปรียบมิได้
อยู่บนเสาเหล่านั้น ประกอบด้วยรัตนะภายใน ภายใน
นอกล้อมด้วยไฟที่ทอง และกำบังอย่างดีด้วยแผ่น
ทอง วิมานของท่านนี้สว่างด้วยทองชมพูทุก ส่วน
นั้น ๆ ของวิมาน เกลี้ยงเกลา ประกอบด้วยบันได
และแผ่นกระดานของปราสาท มั่นคง งดงาม มี
ส่วนประกอบเข้ากันสนิทชวนพิศอย่างยิ่ง น่าลึงโลด
ใจ ภายในวิมานรัตน์ มีข้าน้ำอุดมสมบูรณ์ ตัว
ท่านอันหมู่เทพอัปสรห้อมล้อม เอิกอิ่งด้วยเสียง
ตะโพน เปิงมางและดนตรี อันทวยเทพมากราบไหว้
ด้วยการสดุดีและวันทนา ท่านนั้นตั้งอยู่ด้วยหมู่เทพ-
นารี บันเทิงอยู่ในวิมานปราสาท อันประเสริฐน่า
รื่นรมย์ใจ มีอนุภาพเป็นอินไตย ประกอบไปด้วย
คุณทุกอย่าง ดังท้าวเวสวัณในนลินีสถานมีดอกบัว
ท่านเป็นเทวดา หรือเป็นยักษ์ หรือเป็นท้าวสักกะ

จอมเทพ หรือเห็นมนุษย์ พวกพ่อค้าเกวียนถามท่าน
ขอท่านโปรดบอกที่เถิด ท่านเป็นเทวดาชื่อไร.

เทพบุตรตอบว่า

ข้าพเจ้าเป็นเทวดาชื่อเสริสสะกะ เป็นผู้รักษา
ทางกัณดาร คุ่มครองทะเลทราย ทำตามเทวบัญชา
คำสั่งของท้าวเวสวัณ จึงดูแลรักษาประเทศอันนี้อยู่.
พวกพ่อค้าถามว่า

วิมานนี้ท่านได้มาเอง หรือเกิดโดยความ
เปลี่ยนแปลง ท่านทำเองหรือเทวดาทั้งหลายให้
พ่อค้าเกวียนทั้งหลายถามท่าน วิมานที่น่าภูมิใจนี้
ท่านได้มาอย่างไร.

เทพบุตรตอบว่า

วิมานนี้ มิใช่ข้าพเจ้าได้มาเอง มิใช่เกิดโดย
การเปลี่ยนแปลง มิใช่ข้าพเจ้าทำเอง มิใช่เทวดา
ทั้งหลายให้ วิมานที่น่าภูมิใจนี้ ข้าพเจ้าได้มาด้วย
บุญธรรมที่มีชบাপของตน.

พวกพ่อค้าถามว่า

อะไรเป็นวัตรและเป็นพรหมจรรย์ของท่าน นี้
เป็นวิบากแห่งบุญอะไรที่ท่านสั่งสมไว้ดีแล้ว พ่อค้า
เกวียนทั้งหลายถามท่าน วิมานนี้ท่านได้มาอย่างไร.

เทพบุตรตอบว่า

ข้าพเจ้ามีนามว่าปายาติ เมื่อครั้งรับราชการ

(เป็นเจ้าเมืองเสตัพพะยะ) แคว้นโกศล ข้าพเจ้าเป็น
นัตถิกทัญญู (มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็น
คนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติก้าวว่าขาดบุญ
ได้มีสมณะ นามว่ากุมารกัสสปะ ผู้โอฬาร เป็น
พหูสูต กล่าวธรรมได้วิจิตร ท่านได้แสดงธรรมกถา
โปรดข้าพเจ้าในครั้งนั้น ได้บรรเทาทัญญู ที่เป็นข้าศึก
ใจ (มิฉนทัญญู) ของข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้าได้ฟัง
ธรรมกถาของท่านนั้นแล้ว ได้ปฏิญาณตนเป็นอุบาสก
งดเว้นจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอกุศลนาทานใน
โลก ไม่ดื่มน้ำเมาและไม่กล่าวมุสา ยินดีด้วยภริยา
ของตน ซ่อนนั้นเป็นวัตรและเป็นพรหมจรรย์ของ
ข้าพเจ้า นี่เป็นวิบากแห่งบุญที่ข้าพเจ้าสั่งสมไว้ดีแล้ว
วิมานนี้ข้าพเจ้าได้มาด้วยบุญกรรมที่ไม่ใช่บาปเหล่า-
นั้นแหละ.

พวกพ่อค้าถามว่า

ได้ยินว่า คนทั้งหลายที่มีปัญญา พุดแต่คำจริง
คำของบัณฑิตทั้งหลาย จึงไม่แปรปรวนกลับกลายเป็น
เป็นอย่างอื่น คนทำบุญจะไปในที่ใด ๆ ย่อมมีแต่
ของที่น่ารักน่าทำใคร่ บันเทิงอยู่ในที่นั้น ๆ ความโศก
ความร่ำไห้ การฆ่า การจองจำ และเหตุเกิดเรื่อง

เลวร้าย มีอยู่ในที่ใด ๆ คนทำบาปก็ยอมไปในที่
นั้น ๆ ย่อมไม่พันทุกติไปไม่ได้ไม่ว่าในกาลไร พ่อกุมาร
เพราะเหตุอะไรหนอ เทพบริวารจึงกลายเป็นผู้พัน-
เพื่อนในชั่วครู่นี้ เหมือนน้ำใสถูกกวนให้ขุ่น โทม-
นัสความเสียวใจจึงได้มีแก่เทพบริวารนี้และตัวท่าน.

เทพบุตรตอบว่า

ดูก่อนพ่อค้าทั้งหลาย กลิ่นหอมทิพย์เหล่านี้
หอมพุ่งจากป่าไม้ซีก หอมตลบอบอวลทั่ววิมานนี้
กำจัดความมืดได้ทั้งกลางวันกลางคืน ล่วงไปร้อยปี
เปลือกฝักของต้นซีกเหล่านี้จะแตกออกเป็นฝัก ๆ เป็น
อันรู้ว่าร้อยปีของมนุษย์ล่วงไปแล้ว ดูก่อนพ่อค้า
ทั้งหลาย ตั้งแต่ข้าพเจ้าเกิดในเทวดาหมู่นี้ ดำรงอยู่
ในวิมานนี้ ๕๐๐ ปีทิพย์แล้วจึงจุติ เพราะสิ้นบุญ
เพราะสิ้นอายุ เพราะความโศกนั้นนั่นแล ข้าพเจ้า
จึงชบเซา.

พวกพ่อค้ากล่าวว่า

ท่านได้วิมานซึ่งหาที่เปรียบมิได้เป็นเวลานาน
ท่านเป็นเช่นนั้นจะเศร้าโศกไปทำไมเล่า ผู้มีบุญน้อย
เข้าอยู่ในวิมานชั่วเวลาสั้น ๆ ควรเศร้าโศกแท้.

เทพบุตรกล่าวว่า

ดูก่อนพ่อค้าทั้งหลาย ข้อที่ท่านทั้งหลายกล่าว
วาทานารักตักเตือนข้าพเจ้านั้น สมควรแก่ข้าพเจ้า
ข้าพเจ้าจะตามคุ้มครองพวกท่าน ขอท่านทั้งหลายจง
ไปยังที่ที่พวกท่านปรารถนาโดยสวัสดิ์เถิด.

พวกพ่อค้ากล่าวว่า

ข้าพเจ้าทั้งหลาย มีความต้องการทรัพย์
ปรารถนากำไร จึงพากันไปยังสินธุประเทศ และ
โสวีระประเทศ พวกข้าพเจ้าจักประกอบกรรมตาม
สมควร จักเสียสละอย่างบริบูรณ์ กระทำการฉลอง
เสริสสกเทพบุตรอย่างโอฬาร.

เทพบุตรกล่าวว่า

ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำการบูชาเสริสสกเทพบุตร
เลย สิ่งที่พวกท่านพูดถึงทั้งหมด จักมีแก่พวกท่าน
ท่านทั้งหลายจงงดเว้นการกระทำที่เป็นบาป และจง
ตั้งใจประกอบตามซึ่งธรรมเถิด ในหมู่พ่อค้าเกวียนนี้
มีอุบาสกผู้เป็นพหูสูต สมบูรณ์ด้วยศีลและวัตร มี
ศรัทธา มีจาคะ มีความละมุนละไม มีปัญญา
ประจักษ์ เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้มีความรู้ ไม่พูดเท็จ
ทั้งรู้ ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ไม่พูดต่อเสียดให้เขา
แตกกัน พูดแต่วาจาอ่อนหวานน่ารัก มีความเคารพ
มีความยำเกรง มีวินัย ไม่เป็นคนเหลว เป็นผู้บริสุทธ์

ในอริสีล เป็นคนเลี้ยงบิดามารดาโดยธรรม มีความ
ประพฤติประเสริฐ เขาแสวงหาโภคะทั้งหลายเพื่อ
เลี้ยงบิดามารดา มิใช่เพื่อตน เมื่อบิดามารดาล่วง
ลับแล้ว เป็นผู้น้อมไปในเนกขัมมะ จักประพฤติ
พรหมจรรย์ เป็นคนตรง ไม่คดโกง ไม่โอ้อวด
ไม่มีมายา ไม่พูดมีเลศนัย เขาเป็นผู้ทำแต่กรรมดี
ตั้งอยู่ในธรรมเช่นนี้ จะพึงได้ความทุกข์อย่างไรเล่า
เพราะอุบาสกนั้นเป็นเหตุ ข้าพเจ้าจึงได้ปรากฏตัว.

ดูก่อนพ่อค้าทั้งหลายเอ๋ย เพราะฉะนั้น พวก
ท่านจงเห็นธรรมเถิด เพราะเว้นจากอุบาสกนั้นเสีย
แล้ว ท่านทั้งหลายจะวุ่นวายเหมือนคนตาบอดหลง
เข้ารูปืนป่าเป็นเถ่าถ่านไป อันคนอื่นทอดทิ้งสัตว์บุรุษ
(อุบาสก) นั้น กระทำได้ง่าย การคบหาสัตว์บุรุษ
นำสุขมาให้หนอ.

พวกพ่อค้าถามว่า

ข้าแต่เทวดา อุบาสกคนนั้น คือใคร ทำงาน
อะไร เขาชื่ออะไร เขาโคตรอะไร ท่านมาในที่นี้
เพื่ออนุเคราะห์อุบาสกคนใด แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็
ต้องการจะเห็นอุบาสกคนนั้น ท่านรักอุบาสกคนใด
ก็เป็นลาภของอุบาสกคนนั้น.

เทพบุตรกล่าวว่า

ผู้ใดเป็นกัลบกมีชื่อว่าสัมภวะ อาศัยการตัดผม
เลี้ยงชีพ เขาเป็นคนที่รับใช้ของพวกท่าน ท่านทั้งหลาย
จงรู้ผู้นั้นว่าเป็นอุบาสก ท่านทั้งหลายอย่าได้ดูหมิ่น
อุบาสกนั้น อุบาสกนั้นเป็นผู้ละมุนละไม (น่ารัก).
พวกพ่อค้ากล่าวว่า

ข้าแต่เทวดา พวกข้าพเจ้ารู้จักช่างตัดผมคนที่
ท่านพูดถึง แต่ไม่รู้ว่าเขาเป็นเช่นนี้เลย ข้าแต่เทวดา
ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ฟังคำของท่านแล้ว จักบูชาอุบาสก
นั้นอย่างโอฬาร.

เทพบุตรกล่าวว่า
มนุษย์ในกองเกวียนนี้ ไม่ว่าคนหนุ่มคนแก่
หรือคนป็นกลาง หมดทุกคนนั้นแหละจงขึ้นวิมาน
พวกคนตระหนี่จึงดูผลของบุญทั้งหลาย.

พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวคาถาไว้ตอนจบเรื่องว่า
พ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมดในที่นั้น ต่างคนต่างเข้า
ห้อมล้อมกัลบกนั้น พวกขึ้นสู่วิมาน ดูภพดาวดั่งสี
ของท้าววสวะ (พระอินทร์) พ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมด
ในที่นั้น ต่างคนต่างประกาศความเป็นอุบาสก ได้
เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอทินนาทาน
งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวเท็จ ยินดี
ด้วยภรรยาของตน.

พ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมดในที่นั้น ครั้นต่างคน

ต่างประกาศความเป็นอุบาสกแล้ว บันเทิงอยู่ด้วย
เทพฤทธิ์เนื่องๆ ได้รับอนุญาตแล้วหลีกไป พ่อค้า
เหล่านั้นมีความต้องการทรัพย์ ปรรณากำไร ไป
ถึงสินธุประเทศและโสวีระประเทศ พยายามค้าขาย
ตามปรรณา มีลาภผลบริบูรณ์ กลับมาปาณฑิบุตร
อย่างปลอดภัย พ่อค้าเหล่านั้นไปสู่เรือนของตน มี
ความสวัสดิ พร้อมหน้าบุตรภรรยา มีความ
เพลิดเพลิน ปลาบปลื้ม ดีใจ ชื่นใจ ได้ทำการบูชา
เสรีสกเทพบุตรอย่างโอฬาร ช่วยกันสร้างเทวาลัย
ชื่อเสรีสกะขึ้น การคบสัตบุรุษสำเร็จประโยชน์
เช่นนี้ การคบผู้มีคุณธรรมมีประโยชน์มาก เพื่อ
ประโยชน์ของอุบาสกคนเดียว พ่อค้าทั้งหมดก็ได้
ประสบความสุข.

จบเสรีสกวิมาน

อรรถกถาเสรีสกวิมาน

เสรีสกวิมาน มีคาถาว่า สุโณถ ยกุขสุส จ วาณิชาณ จ
เป็นต้น. เสรีสกวิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วท่านพระกุมาร-
กัสสปะพร้อมด้วยภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ไปถึงเสตัพพนคร ได้เปลื้อง

พระยาปายาสีผู้เข้าไปหาตนในนครนั้น จากมิจฉาทิฏฐิ ให้ดำรงอยู่ใน
สัมมาทิฏฐิ จำเดิมแต่นั้นมา พระยาปายาสีเป็นผู้ชวนชวายนบุญ เมื่อ
ถวายทานแก่สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ได้ถวายทานโดยไม่เคารพ เพราะ
มิได้เคยสร้างสมในทานนั้น ในเวลาต่อมาทำกาลกิรียาตายไปบังเกิดใน
เสรีสทวิมาน [โกล์ต้นซีก] ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช.

เล่ากันมาว่า ในอดีตกาล ครั้งพระผู้มีพระภาคเจ้า พระนามว่า
กัสสปะ พระเถระจีณาสพองค์หนึ่ง เทียบวิฆนชาตในบ้านแห่งหนึ่งแล้ว
ได้ทำกตกิจที่สวนแห่งหนึ่งนอกบ้านทุกวัน คนเลี้ยงโคคนหนึ่งเห็นดัง
นั้น คิดว่า พระผู้เป็นเจ้าของบ้านเพราะแสงแดด มีจิตเลื่อมใสได้เอาเสา
ไม้ซีก ๔ ต้น กระทบฉกัปปิงไม้ถวาย อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ปลุก
ต้นซีกโกล์ฉกัปป ดังนี้ก็มี เขาทำกาลตายไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหา-
ราช ด้วยบุญกรรมนั่นเอง ที่ประตวิมานได้บังเกิดสวนไม้ซีกซึ่งมี
ดอกพริ้งพร้อมด้วยสีและกลิ่นงดงามอยู่ทุกเวลา ส่องถึงกรรมเก่าของเขา
ด้วยเหตุนี้ วิมานนั้นจึงรู้กันทั่วว่าเสรีสทกะ อนึ่ง เทพบุตรนั้นเวียนว่าย
อยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายตลอดพุทธันดรหนึ่ง ในพุทธรูปบาทกาลนี้
เป็นพระควัมปติ ในภคหัสถ์ ๔ คนมีวิมลเป็นต้นซึ่งเป็นสหายของพระ-
ยสเถระ ตั้งอยู่ในพระอรหัตด้วยพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า
เห็นวิมานว่างนั้น จึงไปพักกลางวันอยู่เนื่องๆ ด้วยอำนาจบุญกรรมที่
สั่งสมไว้ในกาลก่อน.

ต่อมา พระควัมปติเถระพบปายาสีเทพบุตรในที่นั้น ถามว่า ผู้มี
อายุ ท่านเป็นใคร เมื่อปายาสีเทพบุตรตอบว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
ข้าพเจ้าคือพระยาปายาสี มาเกิดในที่นี้ จึงกล่าวว่า ท่านเป็นมิจฉาทิฏฐิ

มีทัศนวิปริตมิใช่หรือ มาเกิดในที่นี้ได้อย่างไร ครั้งนั้น ปายาสีเทพบุตร กล่าวกะพระเถระว่า พระผู้เป็นเจ้ากุมารกัสสปเถระเปลื้องข้าพเจ้าจาก มิฉนาคทัญญู แต่ข้าพเจ้าบังเกิดในวิมานว่างก็ด้วยบุญกิริยาที่กระทำโดยไม่ เคารพ ดีแล้วเจ้าข้า เวลาท่านกลับไปมนุษยโลก ขอท่านโปรดบอก กล่าวแก่ชนบริวารของข้าพเจ้าว่า พระยาปายาสีถวายทานโดยไม่เคารพ มาเกิดในวิมานไม้ซีกซึ่งเป็นวิมานว่าง ท่านทั้งหลายจงทำบุญโดยเคารพ จง ตั้งใจให้แน่วแน่ เพื่อมาเกิดในวิมานนั้น พระเถระก็ได้กระทำอย่างว่านั้น เพื่ออนุเคราะห์เทพบุตรนั้น แม้พวกชนบริวารเหล่านั้น ฟังคำของพระเถระแล้ว ตั้งใจทำบุญอย่างนั้น ได้บังเกิดในเสรีสกวินานไม้ซีก ท้าว มหาราชเวสวัณได้แต่งตั้งเสรีสกวินานไม้ซีกให้เป็นเจ้าหน้าที่ผู้อารักขามรรคา เพื่อจะปลดเปลื้องอันตรายต่อมนุษย์ แก่พวกมนุษย์ที่เดินทางในทางที่ ขาดร่มเงาและน้ำ ณ พื้นทีทะเลทราย.

สมัยต่อมา พวกพ่อค้าชาวอังคะและมคธ เอาสินค้าบรรทุกเกวียน เต็มพั้นเล่ม เดินทางไปสินธุประเทศและโสวีระประเทศ ในทางทะเลทราย ไม่เดินทางในกลางวัน เพราะกลัวร้อน เดินทางในกลางคืน เพราะใช้ ดวงดาวเป็นสัญญาณเครื่องกำหนดหมาย พวกเขาพากันเดินทางไปยัง ทิศทางอื่น ในระหว่างพ่อค้าเหล่านั้น มีอุบาสกคนหนึ่งเป็นคนมีศรัทธา เลื่อมใส สมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยที่จะได้บรรลุพระอรหัต ไปค้าขายเพื่อบำรุงเลี้ยงบิดามารดา เมื่อจะอนุเคราะห์อุบาสกนั้น เสรีสกวินานไม้ซีกจึงแสดงองค์พร้อมด้วยวิมาน และครั้งนั้นแสดงแล้ว ได้ถามว่า เหตุไร พวกท่านจึงเดินทางสายนี้ ซึ่งไม่มีร่มเงาและน้ำ ทั้งยังเป็นทะเลทราย พวกเขาได้บอกถึงเรื่องที่พวกตนมาในที่นั้นแก่เทพบุตรนั้น การ แสดงข้อความนั้น เป็นคาถารวบรวมคำกล่าวคำโต้ตอบของเทพบุตรและ

ของพ่อค้าทั้งหลายไว้. เพื่อแสดงความสัมพันธ์ของคาถาเหล่านั้น พระ-
ธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายได้เริ่มตั้งคาถาขึ้นไว้สองคาถาว่า

ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของเทวดา และของ
พวกพ่อค้าในทางทะเลทรายที่ได้มาพบกันในเวลาอัน
และฟังถ้อยคำที่เทวดาและพวกพ่อค้าโต้ตอบกันโดย
ประการใด ขอท่านทั้งปวงจงฟังคำนั้น โดยประการ
นั้นเถิด ยังมีพระยานามว่าปายาสี มียศ ถึงความ
เป็นสหายของกุมเทวดา บันเทิงอยู่ในวิมานของตน
เป็นเทวดา ได้มาสนทนากะพวกมนุษย์.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สุโณถ เป็นคำบังคับให้ฟัง ความว่า
ท่านทั้งหลายจงฟังคำที่พวกเรากล่าวอยู่ในบัดนี้. บทว่า ยกุขสุธ ได้แก่
เทวดา ด้วยว่าเทวดา ท่านเรียกว่า ยักษ์ เพราะเป็นผู้ควรบูชาของพวก
มนุษย์และของเทวดาบางพวก อนึ่ง ท้าวสักกะก็ดี ท้าวจาคมหาราชก็ดี
บริษัของท้าวเวสวัณก็ดี บุรุษก็ดี ท่านก็เรียกว่า ยักษ์.

จริงอย่างนั้น ท้าวสักกะ ท่านเรียกว่า ยักษ์ ได้ในประโยคเป็นต้น
ว่า อติพาพุห โข อัย ยกุโข ปมตุโต วิหริติ ยนุณนาห อิม
ยกุขัม สเวเชยฺย ท้าวสักกะนี้อยู่อย่างประมาทหนักหนา อย่างกระนั้นเลย
เราพึงยังท้าวสักกะนี้ให้สังเวช.

ท้าวมหาราชทั้งหลาย ท่านเรียกว่า ยักษ์ ได้ในประโยคเป็นต้นว่า
จตุตาโร ยกุขา ขคฺคหตุตา ท้าวมหาราชทั้งสี่คือพระขรรค์.

บริษัของท้าวเวสวัณ ท่านเรียกว่า ยักษ์ ได้ในประโยคเป็นต้น
ว่า สนฺติ หิ ฆนฺเต อุพารา ยกุขา ภควโต อปฺปสนฺนา ข้าแต่

พระองค์ผู้เจริญ ยังมีบริษัทของท้าวเวสวัณเป็นอันมาก ไม่เสื่อมใส
พระผู้มีพระภาคเจ้า.

บุรุษ ท่านเรียกว่า ยักษ์ ได้ในประโยคเป็นต้นว่า เหตุดาวตา
ยกุลขุสสุ สุทธิ เพียงเท่านั้นก็เป็นความสุขุทธิของบุรุษ.

แต่ในที่นี้ ท่านประสงค์เอาบริษัทของท้าวเวสวัณ.

บทว่า วาณิฆาน จ ท่านกล่าวลบนิกหิต เพื่อสะดวกในการ
ผูกคาถา.

บทว่า สมากโม แปลว่า มาพบกัน. บทว่า ยตุล ได้แก่ ใน
ทะเลทรายใด. บทว่า ตทา ได้แก่ ในเวลาที่หลงทางไปนั้น. บทว่า
อิทธิเรน จาปี ได้แก่ กันและกัน บทนี้ ฟังประกอบกับบท ยถา
ในข้อนี้มีเนื้อความดังต่อไปนี้ เสรีสกเทพบุตรและพวกพ่อค้าได้พบกัน
ณ ที่ใด [ทางทะเลทราย] ในคราวนั้น ท่านทั้งหลายจงฟังเรื่องนั้น
อีกอย่างหนึ่ง ด้วยคำที่พูดกันดี เจริญกันไพเราะ ที่เสรีสกเทพบุตรและ
พวกพ่อค้าเหล่านั้นให้เป็นไปแล้วโดยเรื่องใด ขอท่านทั้งปวงจงตั้งใจฟัง
เรื่องนั้น. บทว่า ภูมมาน ได้แก่ เหล่าภูมเทวดา.

บัดนี้ เป็นคาถาถามของเทพบุตร ว่า

ดูก่อนมนุษย์ทั้งหลาย พวกท่านกลัวทางคดเคี้ยว
ใจเสียวอยู่ในที่น้ำสงสัยว่ามีภัยในป่าในถิ่นอมมนุษย์ใน
ทางกันดาร ไม่มีน้ำไม่มีอาหาร เดินไปได้แสนยาก
กลางทะเลทราย ในทะเลทรายนี้ไม่มีผลไม้ ไม่มี
เผือกมัน ไม่มีเชื้อไฟ ในที่นี้ จะมีอาหารแต่ที่ไหน

นอกจากฝุ่นและทราย ที่แดดเผาเผาทั้งร้อนทั้ง
ทารุณ เป็นที่ดอน ร้อนดังแผ่นเหล็กเผาไฟ หากความ
สุขมิได้ เทียบเท่านรก [ในปรโลก] เป็นที่อยู่ของ
พวกมนุษย์หยาบช้า ยุคโบราณ เป็นภูมิประเทศ
เหมือนถูกเผาไว้ เออที่พวกท่านหวังอะไร เพราะ
เหตุไรจึงไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วน ตามกันเข้ามายังประ-
เทศถิ่นนี้พร้อมกัน เพราะความโลภ ความกลัว หรือ
เพราะหลงทาง.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วรุณ ได้แก่ ที่น่าสงสัย ซึ่งผู้เข้าไป
แล้ว มีความสงสัยในชีวิตว่า จักเป็น จักตายหนอ ในป่าเช่นนั้น.
บทว่า อมฺหุสฺสฏฺฐาเน ได้แก่ เป็นที่สัญจรของพวกอมนุษย์มีปิศาจเป็นต้น
หรือไม่ใช่เป็นทางโคจรของพวกมนุษย์. บทว่า กนฺตฺตฺตฺเร ได้แก่ ท่งที่
ไม่มีน้ำ ภูมิประเทศชื่อว่า กันตฺตฺตฺเร เพราะอรรถว่า เป็นที่ให้ข้ามน้ำ
นำน้ำไปด้วย ได้แก่ ที่ที่ต้องถือเอาน้ำข้ามไป ด้วยเหตุนี้ เทพบุตร
จึงกล่าวว่า อปฺโปทฺเท ไม่มีน้ำ. อปฺโป ศัพท์ในที่นี้ มีความว่า ไม่มี
เหมือนในประโยคเป็นต้นว่า อปฺปิจฺจฺโณ มีความปรารถนา อปฺปนิคฺโขโส
ไม่มีเสียงอีกที. บทว่า วณฺณฺนฺตฺตฺตฺตฺตฺ มชฺเช ความว่า ท่ามกลาง
ทะเลทราย. บทว่า วรฺกมฺภฺยา แปลว่า กลัวแต่ทางคดเคี้ยว เมื่อควรจะ
กล่าวว่า วรฺกมฺภฺยา เพราะอรรถว่า พวกเขามีแต่ความกลัวแต่ทางคดเคี้ยว
กล่าวเสียว่า วรฺกมฺภฺยา ลงนิกหิต (แล้วแปลงเป็น ม) เพื่อสะดวก
ในการผูกคทา และบทนี้ ท่านกล่าวหมายถึงภัยที่เกิดขึ้นแก่พวกเขา

ก่อนที่จะเข้าไปในทะเลทราย. บทว่า **นฏจมนนา** ได้แก่ มีใจเสียว เพราะ
จำทางไม่ได้ อธิบายว่า หลงทาง. บทว่า **มนุสุตา** เป็นคำเรียกพ่อค้า
เหล่านั้น [อาลปนนะ].

บทว่า **อิธ** ได้แก่ ในทะเลทรายนี้. บทว่า **ผลา** ประกอบความว่า
ไม่มีผลไม้ทั้งหลายมีมะม่วง ชมพู่ ตาล และมะพร้าว เป็นต้น. บทว่า
มุลมยา จ ความว่า เหน้งนั้นแหละ ชื่อว่าสำเร็จแต่เหง้า ท่านกล่าวหมายเอา
เหง้าที่เกิดแต่ไม้เถา เป็นต้น. บทว่า **อุปาทาน** นตฺถิ ความว่า ไม่มีอาหาร
อะไร ๆ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อ อุปาทาน แม้เพียงเชื้อไฟก็ไม่มี
แล้ว จะมีอาหารในทะเลทรายนี้แต่ไหน ก็เพราะเหตุไร ดังนี้ก็จริง ถึง
อย่างนั้น ท่านกล่าวคำเป็นต้นว่า **อญฺญตฺร ปสฺสูหิ** ดังนี้ ก็เพื่อแสดง
สิ่งที่มีอยู่ในทะเลทรายนั้น.

บทว่า **อุชฺชงฺกळ** ความว่า ภูมิประเทศเศร้าหมองสีเทาอม ๆ
ไม่มีน้ำ เรียกว่า ชังคละ ที่ดอน ก็ที่ตรงนั้นเป็นที่ดอนมากกว่าที่ดอน
ทั่วไป ดังนั้นเทพบุตรจึงกล่าวว่า **อุชฺชงฺกळ**. ด้วยเหตุนี้ เทพบุตรจึง
กล่าวว่า **ตตฺตคฺมิว กปาล** ความว่า เหมือนแผ่นเหล็กถูกไฟเผา และใน
ที่นี้ท่านกล่าวลงนิกหิต เพื่อสะดวกในการผูกคาถา ฟังทราบว่ **ตตฺตคฺมิว**
นั่นเอง. บทว่า **อนายต** ความว่า ชื่อว่า อนายะ เพราะอรรถว่า เป็น
ที่ไม่มีอายะคือความสุข ชื่ออนายสะ เพราะอรรถว่า เสื่อมชีวิต คือให้
ชีวิตพินาศ เพราะไม่มีความสุขนั้นแหละ อีกอย่างหนึ่ง ชื่อ **อนายสะ**
เพราะไม่เป็นสุข. บทว่า **ปรโลเกน** ได้แก่ เปรียบด้วยนรก จริงอยู่
นรกเป็นโลกปรปักษ์ คือเป็นข้าศึกของสัตว์ทั้งหลาย เพราะทำความพินาศ
ให้โดยส่วนเดียว ฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า **ปรโลก** เป็นพิเศษ อนึ่ง

นรกนี้ ชื่อว่า **อายสะ** เพราะทำด้วยเหล็กโดยรอบ ส่วนที่คอนนี้ ชื่อว่า **อนายสะ** เพราะไม่มีเหล็กนั้น เทพบุตรแสดงว่า คล้ายนรก เพราะเป็นที่เกิดทุกข์มาก บางพวกกล่าวว่า **อนสุสัย** ความว่า ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความสุข. บทว่า **ลุตฺทานมวาสมิตํ ปุราณํ** ความว่า ที่นี้ ตั้งนานมาแล้วเป็นที่อยู่ของพวกมนุษย์หยาบช้าทารุณมีปีศาจเป็นต้น. บทว่า **อภิ-สตฺตุรฺโร** ความว่า เหมือนถูกสาป เช่นที่พวกฤาษีโบราณสาปว่า จงเศร้าหมอง มีอาการเลวร้ายอย่างนี้.

บทว่า **เกน วณฺเณน** ได้แก่ เพราะเหตุไร. บทว่า **กิมาสมานา** แปลว่า หวังอะไร. บทว่า **หิ** เป็นเพียงนิบาต บางท่านกล่าว **ปเทศมุปี** ความว่า ประเทศแม่ชื่อนี้. บทว่า **สทสา สเมจฺจ** ความว่า ไม่พิจารณาถึงโทษและคุณ ตามกันเข้าไป คือเข้าไปพร้อมกัน. บทว่า **โลภา ภยา** ความว่า ถูกผู้ไม่หวังดีบางคนล่อลวงเข้าไปเพราะความโลภ หรือถูกอมนุษย์เป็นต้นบางคนทำให้ตกใจ เข้าไปเพราะความกลัว. บทว่า **อถ วาสมุพฺพหา** ได้แก่ เพราะไปผิดทาง ประกอบความว่า เข้าไปเรื่อย ๆ ถึงประเทศถิ่นนี้.

บัดนี้ พวกพ่อค้ากล่าวว่า

พวกข้าพเจ้าเป็นนายกongเกวียนอยู่ในแคว้นมคธ
และแคว้นอังคะ บรรทุกสินค้ำมา ต้องการทรัพย์
ปรารถนากำไร จะพากันไปยังสินธุประเทศและ
โสวีระประเทศเวลากลางวัน ข้าพเจ้าทุกคนทนความ
ระหายน่าไม่ได้ ทั้งมุ่งหมายจะอนุเคราะห์สัตว์

พาหนะ รีบเดินทางมาในกลางคืนซึ่งเป็นเวลาวิกาล
ข้าพเจ้าทั้งหลายจึงได้พลาดทาง ไปผิดทาง หลงทาง
ไม่รู้ทิศ เดินเข้าไปในป่าที่ไปได้แสนยาก กลาง
ทะเลทราย วุ่นวายเหมือนคนตาบอด ข้าแต่ท่านทเว
ผู้ควรบูชา พวกข้าพเจ้าได้พบวิมานอันประเสริฐ
และตัวท่านนี้ ซึ่งไม่เคยพบมาก่อน จึงหวังจะรอด
ชีวิตยิ่งกว่าแต่ก่อน เพราะพบกัน พวกข้าพเจ้าจึง
พากันร่าเริงดีใจและปลื้มใจ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มคเชสุ องฺเคสุ จ สตุถวาหา
ความว่า เป็นทั้งนายกองเกวียน เป็นทั้งเจ้าของกองเกวียน นำสินค้ำมา
แลกเปลี่ยนสินค้า เป็นผู้เกิดเติบโตในแคว้นมคธและในแคว้นอังคะ เป็น
ชาวแคว้นนั้น. บทว่า ปณฺธิ แปลว่า สินค้า. บทว่า เต ได้แก่ พวก
ข้าพเจ้านั้น. บทว่า ยามเส แปลว่า พากันไป. บทว่า สินฺธุโสวีระภูมึ
ได้แก่ สินธุประเทศ และโสวีระประเทศ. บทว่า อุกุทฺถํ ได้แก่
ผลประโยชน์เป็นรายได้ส่วนเกิน [กำไร]. บทว่า อนธิวาสยนฺตา
แปลว่า ทนไม่ได้. บทว่า โยคฺคานุกมฺปิ ได้แก่ อนุเคราะห์สัตว์ทั้ง
หลายมีโคเป็นต้น. บทว่า เอเตน เวเคน ได้แก่ ด้วยความเร็ว ที่เป็น
เหตุให้พวกข้าพเจ้าพากันมา คือเป็นผู้มาก่อนพบท่าน. บทว่า รตฺตี มคฺคึ
ปฐฺมิปฺนฺนา ความว่า เดินทางกลางคืน. บทว่า วิกาเล ได้แก่ ไม่ถูกกาล
ไม่ถูกเวลา.

บทว่า ทฺวปฺปยาตา ได้แก่ ไปได้โดยยาก คือไปไม่ถูกทาง เพราะ

ไปไม่ถูกทางนั้นนั่นแหละจึงชื่อว่าพลาดทาง. บทว่า **อนุธาคูลา** ความว่า
ชื่อว่าบอด เพราะไม่มีจักขุคือปัญญาที่สามารถรู้ทาง จึงวุ่นวายเหมือนคน
ตาบอด เพราะบอดคนนั้นแหละจึงชื่อว่าวุ่นวาย และที่ชื่อว่า ไปผิดทาง
เพราะเป็นผู้หลงทาง. บทว่า **ทิส** ได้แก่ ทิศที่ควรจะไป คือทิศที่สินธุ-
ประเทศและโสวีระประเทศตั้งอยู่. บทว่า **ปมฺพหฺจิตฺตา** ได้แก่ มีจิตหลง
สนิทโดยไม่สงสัยทิศ. บทว่า **ตฺวณฺจ** แปลว่า ซึ่งท่านด้วย. บทว่า **ยฺกฺข**
เป็นคำร้องเรียก [อาลปนนะ]. บทว่า **ตตฺตฺตฺตฺริ** ชีวิตมาสมานา ความว่า
ความสงสัยในชีวิตอันใดเกิดขึ้นว่า ต่อแต่นี้ พวกเราคงไม่รอดชีวิตกันละ
มาบัดนี้ พวกเราก็หวังจะรอดชีวิตแม้ยิ่งกว่าความสงสัยในชีวิตอันนั้น.
บทว่า **ทิสฺวา** แปลว่า เพราะเหตุที่พบ. บทว่า **ปตฺติตา** แปลว่า ร่าเริง.
บทว่า **สุมนฺนา** แปลว่า ถึงโสมนัส [ดีใจ]. บทว่า **อุทฺตุคา** แปลว่า
ปลื้มใจ ด้วยปิติที่ฟูขึ้น.

เมื่อพวกพ่อค้าเล่าความเป็นไปของตนอย่างนี้แล้ว เทพบุตรได้ถาม
ด้วยคาถาสองคาถาอีกว่า

ดูก่อนพ่อทั้งหลาย พวกท่านไปทะเลทราย
ทั้งฝั่งโน้น ทั้งฝั่งนี้ และไปทางที่มีเชิงหวายและ
หลักตอ ไปหลายทิศที่ไปได้ยาก คือมีแม่น้ำและที่
ขรุขระของภูเขา เพราะโรคทรัพย์เป็นต้นเหตุ พวก
ท่านไปยังแคว้นแคว้นของพระราชอื่น ๆ ได้เห็นพวก
มนุษย์ชาวต่างประเทศ เราขอฟังสิ่งอัศจรรย์ที่พวก
ท่านได้ฟังหรือได้เห็นมา ในสำนักของพวกท่าน.

เนื้อความของสองคานัน นั้น ดังต่อไปนี้ บทว่า ปารี สมุททสุต
เป็นต้น ความว่า ไปทะเลทราย คือหนทางที่ประกอบด้วยทรายทั้งฝั่งโน้น
ฝั่งนี้ ชื่อว่า ทางที่มีเชิงหวาย เพราะเถาหวายพันกันจะต้องไปให้ดี สู่ทาง
ที่มีหลักตอ เพราะจะต้องก่อนหลักตอทั้งหลายแล้วจึงไปได้ ทิศเป็นอันมาก
ที่ไปได้ยาก อย่างนี้คือแม่น้ำมีแม่น้ำจันทรภาคเป็นต้น และประเทศที่
ไม่เรียบราบของภูเขาทั้งหลาย เพราะโรคทรัพย์เป็นเหตุ และพวกท่าน
เมื่อไปอย่างนี้ ก็โอดเล่นเข้าไปถึงแว่นแคว้นของพระราชารอื่น ๆ เห็น
พวกมนุษย์ชาวต่างประเทศ คือผู้อยู่ต่างถิ่น ในแว่นแคว้นนั้น สิ่งอัศจรรย์
คือควรรยกันไว้ให้อันใด ที่พวกท่าน คือท่านทั้งหลายผู้เป็นอย่างนี้ ได้
ฟังหรือได้เห็น คุณก่อนพ่อค้าทั้งหลาย เราขอฟังสิ่งอัศจรรย์อันนั้น ใน
สำนักของพวกท่าน เทพบุตรประสงค์จะให้พ่อค้าเหล่านั้นกล่าวถึงความ
อัศจรรย์แห่งวิมานของตน จึงถาม ด้วยประการฉะนี้.

ถูกเทพบุตรถามอย่างนี้แล้ว พวกพ่อค้ากล่าวว่า

ข้าแต่พ่อกุมาร สมบัติของมนุษย์ที่แล้ว ๆ มา
ทั้งหมด พวกข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินหรือได้เห็น
อัศจรรย์กว่าวิมานของท่านนี้เลย พวกข้าพเจ้าดูวิมาน
ของท่านอันมีรัศมีไม่ทราวมแล้วไม่อึมเลย สระโบก-
ขรณีเลื่อนลอยไปในอากาศ มีสวนป่าไม้มาก มี-
บุณฑริกบัวขาวมาก มีต้นไม้ออกผลเป็นนิจ โขย-
กลินหอมตกลงไป เสาวิมานเหล่านี้เป็นเสาแก้ว
ไพฑูรย์ สูงร้อยศอก ส่วนยาวประดับด้วยศิลา

แก้วประพาฬ แก้วลายและแก้วทับทิม มีรัศมีโชติ
ช่วง วิมานงามนี้ของท่านนี้มีเสาพื่นหนึ่ง มีอนุภาพ
หาที่เปรียบมิได้ อยู่บนเสาเหล่านั้น ประกอบด้วย
รัศนะภายใน ภายนอกล้อมด้วยไฟทิทอง และกำบัง
อย่างดีด้วยแผ่นทอง วิมานของท่านนี้สว่างด้วยทอง
ชมพูนุก ส่วนนั้น ๆ เกลี้ยงเกลาประกอบด้วยบันได
และแผ่นกระดานของปราสาท มั่นคงงดงาม ส่วน
ประกอบเข้ากันสนิท ชวนพิศอย่างยิ่ง น่าลึงโลดใจ
ภายในวิมานรัศน มีขำวน้ำอุดมสมบูรณ์ ตัวท่าน
อันหมู่เทพอัปสรห้อมล้อมเอิกอิ่ง ด้วยเสียงตะโพน
เปิงมางและดนตรี อันทวยเทพกราบไหว้ด้วยการ
สดุดี และวันทนา ท่านนั้นตั้งอยู่ด้วยหมู่เทพนารี
บันเทิงอยู่ในวิมานปราสาทอันประเสริฐนารีนรมย์ใจ
มีอนุภาพเป็นอจินไตย ประกอบไปด้วยคุณทุกอย่าง
ดังท้าวเวสวัณในนลินีสถานมีดอกบัว ท่านเป็นเทวดา
หรือเป็นยักษ์ หรือเป็นท้าวสักกะจอมเทพ หรือ
เป็นมนุษย์ พวกพ่อค้าเกวียนถามท่าน ขอท่านโปรด
บอกทีเถิด ท่านเป็นเทวดาชื่อไร.
บรรดาบทเหล่านั้น ท่านเรียกเทพบุตรด้วยบทว่า กุมาร เพราะ
อยู่ในปฐมวัย. บทว่า สพุพิ ท่านกล่าวหมายเอาเทพบุตรและสิ่งที่เกี่ยวข้อง

เนื่องด้วยวิมานของเทพบุตรนั้น. บทว่า **โปกุขรณฺโณ** แปลว่า สระโบก-
ขรณี. บทว่า **สทมฺมุสฺสิตาเส** แปลว่า สูงร้อยศอก. บทว่า **สีลาปวาพสฺส**
แปลว่า ด้วยศิลาและแก้วประพาฬ ความว่า สำเร็จด้วยศิลา สำเร็จด้วย
แก้วประพาฬ. บทว่า **อายตฺตา** แปลว่า ส่วนยาว อีกอย่างหนึ่ง ความ
ว่า กว้างออกไป ๘ ส่วน ๑๘ ส่วน และ ๓๒ ส่วน เป็นต้น.

บทว่า **เตสุปริ** ได้แก่ เมืองบนเสาเหล่านั้น. บทว่า **สาธุมิถ**
ความว่า วิมานของท่านนี้งาม. บทว่า **รัตนนํตร** ได้แก่ มีรัตนะภายใน
ภายนอกประกอบด้วยรัตนะอื่น ๆ มีหลายอย่าง ที่ฝาเสาและบันไดเป็น
ต้น. บทว่า **กญฺจนเวทิมิสฺส** ความว่า ประกอบ คือล้อมด้วยไฟที่ทำ
ด้วยทอง. บทว่า **ตปฺปณียปฺปญฺเฐหิ จ สาธุนฺน** ความว่า กำบังอย่างดี
ในที่นั้น ๆ ด้วยเครื่องกำบังที่สำเร็จด้วยทอง และที่สำเร็จด้วยรัตนะมีใช้
น้อย.

บทว่า **ขมฺโพทฺตตฺตมิตฺถ** ความว่า วิมานของท่านนี้ มีแสง
ทองชมพูทส่องสว่างโดยมาก. บทว่า **สุมฺภูโจ ปาสาทโสปานผรุสฺสปฺปโน**
ความว่า ส่วนนั้น ๆ ของวิมานนั้น เกือบดี คือขัดไว้อย่างดี และ
ประกอบด้วยปราสาทติด ๆ กันนั้น ๆ มีบันไดพิเศษและแผ่นกระดานที่
น่ารื่นรมย์. บทว่า **ทพฺุโ** แปลว่า มั่นคง. บทว่า **วคฺค** แปลว่า ดงงาม
สูงเด่น. บทว่า **สุสฺสฺสคฺโต** ได้แก่ มีส่วนประกอบเข้ากันได้ดี มีส่วน
ประกอบปราสาทเหมือนกันและกัน. บทว่า **อตีว นิชฺฌานขโม** ความว่า
ทนต่อการพินิจอย่างเหลือเกิน เพราะความเป็นของผูกผ่อง. บทว่า
มนฺุโล แปลว่า เป็นที่รื่นรมย์ใจ.

บทว่า **รัตนนุตรสุมี** ความว่า สำเร็จด้วยรัตนะ คือ ภายในวิมาน เป็นรัตนะหรือเป็นสาระ. บทว่า **พหุอนุปนัน** ความว่า ข้าวและน้ำที่ น่ารักเป็นอันมาก ก็มี คือหาได้. บทว่า **มูรชอลมฺพรตฺตริยสงฺฆุจฺโจ** ความว่า เอิกอึ้งอยู่เป็นนิจด้วยเสียงตะโพน เปิงมาง และดนตรีอื่น ๆ. บทว่า **อภิวุทฺติโถติ** ความว่า เป็นผู้อันหมุ่ทวยเทพนมัสการแล้ว หรือ ชมเชยแล้ว เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่ **อุตฺตวณฺทนาย** ดังนี้.

บทว่า **อจินฺตโย** ได้แก่ มีอานุภาพเป็นอจินฺตโยไม่ควรคิด. บทว่า **นลินฺญา** ประกอบความว่า ท่านบันเทิงอยู่เหมือนท้าวเวสวัณมหาราช บันเทิงอยู่ในสถานที่เล่นซึ่งมีชื่ออย่างนี้ว่า **นลินี**.

บทว่า **อาสิ** ได้แก่ **อสิ ภวสิ** แปลว่า ท่านเป็น. บทว่า **เทวิฺนุโท** ได้แก่ ท้าวสักกเทวราช. บทว่า **มนุสฺสญฺโตะ** ได้แก่ เกิดใน หมุ่มมนุษย์ คือเป็นชาติมนุษย์ พ่อค้าทั้งหลายแม้จะถามความเป็นทေး เป็นต้น แต่ยังสงสัยความเป็นยักษ์อยู่ จึงกล่าวว่ **ยกุโฆ**.

บัดนี้ เทพบุตรนั้นเมื่อจะให้พวกพ่อค้ารู้จักตน จึงกล่าวคาถาว่า

ข้าพเจ้าเป็นเทวดาชื่อเสรีสกะ เป็นผู้รักษา

ทางกัณดาร คຸ້มครองทะเลทราย ทำตามเทวบัญชา

คำสั่งของท้าวเวสวัณ จึงดูแลรักษาประเทศถิ่นนี้อยู่.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อหฺมุหิ ยกุโฆ** ความว่า ข้าพเจ้าเป็น เทวดา. บทว่า **กนฺตาริโย** ได้แก่ เป็นเจ้าพนักงานในทางกัณดารคอย อารักขา. บทว่า **คฺคฺตฺโต** แปลว่า คຸ້มครอง เพราะเหตุนี้ ท่านจึงกล่าว ว่ **อภิपालยมิ** ดูแลรักษา.

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า ๖๖๖
บัดนี้ พวกพ่อค้าเมื่อถามถึงกรรมเป็นต้นของเทพบุตรนั้น กล่าวว่

**วิมานนี้ท่านได้มาเอง หรือเกิดโดยความ
เปลี่ยนแปลง ท่านทำเองหรือเทวดาทิ้งหลายให้
พ่อค้าเกวียนทั้งหลายถามท่าน วิมานที่น่าภูมิใจนี้
ท่านได้มาอย่างไร.**

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อริจจุลทุขิ** ได้แก่ เกิดขึ้นเอง
อธิบายว่า ได้อย่างที่ต้องการ. บทว่า **ปริณามชฺ เต** ได้แก่ เปลี่ยนแปลง
ด้วยโชคและสังคมความเกี่ยวข้อง หรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาล. บทว่า
สยัคตํ ความว่า ท่านทำเอง อธิบายว่า ท่านใช้เทพฤทธิ์ให้บังเกิดขึ้น
เอง. บทว่า **อุทาทู เทเวหิ ทินฺนํ** ความว่า เทวดาทิ้งหลายที่ท่านทำ
ให้ยินดี สละให้ด้วยอำนาจความเลื่อมใส.

บัดนี้ เทพบุตรเมื่อจะปฏิเสธประการทั้ง ๔ (ที่ถาม) แล้วอ้าง
บุญเท่านั้น ได้กล่าวคาถาว่า

**วิมานนี้ มิใช่ข้าพเจ้าได้มาเอง มิใช่เกิดโดย
การเปลี่ยนแปลง มิใช่ข้าพเจ้าทำเอง มิใช่เทวดา
ทิ้งหลายให้ วิมานที่น่าภูมิใจนี้ ข้าพเจ้าได้มาด้วย
บุญกรรมที่มีไช่บาปของตน.**

พวกพ่อค้าได้ฟังดังนั้นแล้ว ยกหลัก ๘ ประการเหล่านั้น ในคาถา
ว่า **นาธิจจุลทุขิ** เป็นต้น ว่าเป็นบุญญาธิการที่เดียว และถามสรูปบุญ
อีกว่า

อะไรเป็นวัตรและเป็นพรหมจรรย์ของท่าน นี้
เป็นวิบากแห่งบุญอะไรที่ท่านสั่งสมไว้ดีแล้ว พ่อค้า
เกวียนทั้งหลายถามท่าน วิมานนี้ท่านได้มาอย่างไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วัต ได้แก่ สมาทานวัตร. บทว่า
พรหมจรรย์ ได้แก่ ความประพฤติประเสริฐที่สุด.

เทพบุตรปฏิเสศคำถามเหล่านั้นอีก เมื่อจะแสดงตนและบุญตามที่ได้
สั่งสมไว้ กล่าวว่

ข้าพเจ้ามีนามว่าปายาลิ เมื่อครั้งรับราชการ
[เป็นเจ้าเมืองเสตัพพะยะ] แคว้นโกศล ข้าพเจ้าเป็น
นัตถิกทัญญู (มีความเห็นผิดว่าไม่มีบุญบาป) เป็น
คนตระหนี่ มีธรรมอันลามก มีปกติกล่าวว่าขาดบุญ
ได้มีสมณะนามว่ากุมารกัสสปะ ผู้โอรพาร เป็นพหูสูต
กล่าวธรรมได้วิจิตร ท่านได้แสดงธรรมกถาโปรด
ข้าพเจ้าในครั้งนั้น ได้บรรเทาทัญญูที่เป็นข้าศึกใจ
[มิฉนาทัญญู] ของข้าพเจ้าได้ ข้าพเจ้าได้ฟังธรรม-
กถาของท่านนั้นแล้ว ได้ปฏิญาณตนเป็นอุบาสก งด
เว้นจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอกุศลนาทานในโลก
ไม่ดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวมุสา ยินดีด้วยภริยาของ
ตน ข้อนั้นเป็นวัตรและเป็นพรหมจรรย์ของข้าพเจ้า
นี้เป็นวิบากแห่งบุญที่ข้าพเจ้าสั่งสมไว้ดีแล้ว วิมานนี้

ข้าพเจ้าได้มาด้วยบุญกรรมที่มีชบาปเหล่านั้นแหละ.

ข้อนั้น เข้าใจง่ายทั้งนั้น.

ลำดับนั้น พวกพ่อค้าได้เห็นเทพบุตรและวิมานของเทพบุตรนั้น
ชัดเจน จึงเชื่อผลแห่งกรรม เมื่อประกาศความเชื่อในผลแห่งกรรมของ
ตน ได้กล่าวสองคาถาว่า

ได้ยินว่า คนทั้งหลายที่มีปัญญา พุฒแต่คำจริง
คำของบัณฑิตทั้งหลาย จึงไม่แปรปรวนกลับกลายเป็น
เป็นอย่างอื่น คนทำบุญจะไปในที่ใด ๆ ย่อมมีแต่
ของที่น่ารักน่าใคร่ บันเทิงอยู่ในที่นั้น ๆ ความโศก
ความรำไห่ การฆ่า การจองจำ และเหตุเกิดเรื่อง
เลวร้าย มีอยู่ในที่ใด ๆ คนทำบาป ก็ย่อมไปในที่
นั้น ๆ ย่อมไม่พ้นทุกติไปได้ไม่ว่าในกาลไร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า โสกปริททโว แปลว่า ความโศก
และความรำไห่ เหตุเกิดความพินาศ ท่านเรียกว่า ปริกิเลส.

เมื่อพวกเขากำลังพูดกันอยู่อย่างนี้แล เปลือกฝักซีก ที่แก่จัด ขั้วหลุด
เพราะความแก่จัด ก็หล่นจากต้นซีก ไกล่ประตุมาน ด้วยเหตุนี้
เทพบุตรพร้อมด้วยเทพบริวารก็โหม่นสเสียว พวกพ่อค้าเห็นดังนั้น จึง
กล่าวคาถาว่า

พ่อกุมาร เพราะเหตุอะไรหนอ เทพบริวารจึง
กลายเป็นผู้พ่นเพื่อนในชั่วครู่นี้ เหมือนน้ำถูกกวณ

แก่พวกท่านและข้าพเจ้า มีกลิ่นหอมเหลือเกินทีเดียว ย่อมฟัง ก็อดลบ
ไปโดยรอบ กลิ่นทิพย์เหล่านั้น เมื่อฟังไปอย่างนี้ ย่อมฟังตลบ
อบอวลทั่ววิมานนี้ ให้รับกลิ่นได้อย่างดีทีเดียว มิใช่แต่หอมตลบ
อย่างเดียวเท่านั้น ที่จริงยังกำจัดความมืดด้วยรัศมีของตนอีกด้วย ด้วยเหตุ
นั้น เทพบุตรจึงกล่าวว่า ทิวา จ รตุโต จ ตมฺ นิหนุตวา ดังนี้.

บทว่า อิมถํ ได้แก่ ต้นซีกทั้งหลาย. บทว่า สิปาฐิกา ได้แก่
เปลือกฝักผลซีก. บทว่า ผลติ ความว่า สุกแล้วหล่นจากขั้ว หรือว่า
ฝักแตกแล้ว ก็ร่วงไป. บทว่า มานุสสุทํ วสุสสุตํ อติตํ ความว่า
เพราะล่วงไปร้อยปี เปลือกฝักต้นซีกนี้จะแตก และที่แตกแล้วก็มี ฉะนั้น
ร้อยปีมนุษย์ของข้าพเจ้าจึงล่วงไปแล้ว ตั้งแต่คือจำเดิมแต่ข้าพเจ้าเข้าถึง
คือบังเกิด ในหมุ่นี่คือในเทพหมุ่นี่ ข้าพเจ้ามีอายุ ๕๐๐ ปีทิพย์ เพราะ-
ฉะนั้น อายุของข้าพเจ้ากำลังสิ้น ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงชบเซาเพราะความโศก
ดังนี้ เทพบุตรชี้แจงดังกล่าวมาฉะนี้ ด้วยเหตุฉะนี้ เทพบุตรจึงกล่าวว่า
ทิพฺพานหํ วสุสสุตานิ ปญฺจ ๑ เป ๑ เตนเว โสเกน ปมฺจฺฉิตฺตสมิ
ดังนี้.

ถ้าดับนั้น พวกพ่อค้าพากันพูดปลอบโยนเทพบุตรนั้นว่า

ท่านได้วิมานซึ่งหาที่เปรียบมิได้เป็นเวลานาน

ท่านเป็นเช่นนั้น จะเศร้าโศกไปทำไมเล่า ผู้มีบุญ

น้อยเข้าอยู่วิมานชั่วเวลาสั้น ๆ ควรเศร้าโศกแท้.

ในกาลานั้น อธิบายว่า ใคร ๆ ก็ตามที่มีอายุน้อยมีบุญน้อย ควรจะ
เศร้าโศกเพราะอาศัยความตาย แต่เทพบุตรเช่นท่านพรั่งพร้อมด้วยอาณ-

ภาพทิพย์ มีอายุถึง ๕ ล้านปีอย่างนี้ จะเศร้าโศกไปทำไมเล่า คือไม่ควร
เศร้าโศกทีเดียว เทพบุตรสบายใจด้วยคำปลอบโยนเพียงเท่านั้นเอง รับ
คำพวกพ่อค้าเหล่านั้น และเมื่อชี้แจงแก่พ่อค้าเหล่านั้นกล่าวคาถาว่า

ดูก่อนพ่อค้าทั้งหลาย ข้อที่ท่านทั้งหลายกล่าว

วาจาน่ารักตักเตือนข้าพเจ้านั้น สมควรแก่ข้าพเจ้า

ข้าพเจ้าจะต้องคุ้มครองพวกท่าน ขอท่านทั้งหลายจง

ไปยังที่ที่พวกท่านปรารถนาโดยสวัสดิเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนุจฺจวี** ได้แก่ สมควร คือ การ
กล่าวตักเตือนของพวกท่านนั้นแล สมควร. บทว่า **โหวทียญจ เม** ต่
ความว่า คำนั้นอันพวกท่านกล่าวอยู่ คือฟังกล่าวเป็นโอวาท แก่ข้าพเจ้า
ประกอบความว่า เพราะท่านทั้งหลายกล่าววาจาน่ารัก คือคำเป็นที่รัก
ด้วยคำว่า **กถํ นุ โสเจยฺย** เป็นต้น กะข้าพเจ้าคือแก่ข้าพเจ้าใด อีก
อย่างหนึ่ง การพูด การกล่าวด้วยวาจาน่ารัก ใด การกล่าวนั้นของ
พวกท่านนั้นแหละสมควร อีกอย่างหนึ่ง เพราะท่านทั้งหลายกล่าววาจา
น่ารักใด ฉะนั้น การกล่าววาจาน่ารักของท่านทั้งหลายนั้น เป็นอันท่าน
ทั้งหลายตักเตือนคือฟังกล่าวสอนด้วย ข้าพเจ้าควรกระทำให้เหมาะแก่
โอวาทด้วย สมควรแก่ข้าพเจ้า อันข้าพเจ้ากระทำแล้ว เพื่อจะตอบคำถาม
ที่จะมีขึ้นว่า ทำเช่นนั้นอย่างไร ดังนั้นเทพบุตรจึงกล่าวว่า **ตุมฺเห จ โข**
ตาดตา เป็นต้น. บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **มยฺยานุคฺคฺตฺตา** ความว่า
ข้าพเจ้าจะตามคุ้มครองรักษาพวกท่าน จนกว่าพวกท่านจะล่วงพ้นทาง
กัณดาร ในทะเลทรายที่พวกอมมนุษย์ยึดครองนี้ ไปคือถึง ที่ที่ปรารถนา

คือตามชอบใจ สู่ความสวัสดิ คือโดยปลอดภัย.

ลำดับนั้น พวกพ่อค้าเมื่อจะประกาศความเป็นผู้กตัญญู ได้กล่าว
คาถาว่า

ข้าพเจ้าทั้งหลายมีความต้องการทรัพย์ ปราศ-
นากำไร จึงพากันไปยังสินธุประเทศและโสวีระ-
ประเทศ พวกข้าพเจ้าจักประกอบกรรมตามสมควร
จักเสียสละอย่างบริบูรณ์ กระทำการฉลองเสรีส-
เทพบุตรอย่างโอฬาร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยถาปิโยคา ได้แก่ ประกอบกรรม
ตามสมควรแก่ปฏิญญาที่ทำไว้ในบัดนี้. บทว่า ปริบุญญจาตา แปลว่า
มีจาคะบริบูรณ์ คือบริจาคของที่นำใคร่เพื่องานฉลองอย่างโอฬาร. บทว่า
มห์ ได้แก่ การฉลองเป็นการบูชา (บูชาด้วยการฉลอง).

เทพบุตรปฏิเสศงานฉลองและชักชวนพ่อค้าเหล่านั้น ในสิ่งที่ควร
ทำอีก กล่าวคาถาว่า

ท่านทั้งหลายอย่าได้ทำการบูชาเสรีสเทพบุตร
เลย สิ่งที่ท่านพูดถึงทั้งหมด จักมีแก่พวกท่าน
ท่านทั้งหลายจงงดเว้นการกระทำที่เป็นบาป และจง
ตั้งใจประกอบตามซึ่งธรรมเถิด.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยี วเทถ ความว่า ท่านทั้งหลาย
หวังเดินทางถึงสินธุประเทศและโสวีระประเทศโดยปลอดภัย และหวัง

ถ้าไรรายได้อันไพบูลย์ในประเทศนั้น กล่าวคำเป็นต้นว่า **คนตุวา มย**
ดังนี้ ไค **ข้อ**นั้นทั้งหมดจักมีแก่พวกท่าน คือแก่ท่านทั้งหลายอย่างนั้น
ทีเดียว ท่านทั้งหลายจงอย่าสงสัยในเรื่องนั้น แต่จำเดิมแต่นี้ไป ท่าน
ทั้งหลายต้องงดเว้นการกระทำที่เป็นบาปมีปาณาติบาตเป็นต้น. บทว่า
ธมฺมานุโยคํ ได้แก่ ประกอบเนื่อง ๆ ซึ่งกุศลธรรมมีให้ท่านเป็นต้น.
บทว่า **อธิฏฺฐหาถ** ได้แก่ จงตามศึกษา นี่เป็นการทดลองเสรีสกเทพบุตร
เสรีสกเทพบุตรที่แจงดั่งกล่าวมาละนี้.

เทพบุตรเมื่อจะอนุเคราะห์อุบาสกผู้ใด ก็ประสงค์จะรักษาและ
ป้องกันพ่อค้าเหล่านั้นไว้ เมื่อเทพบุตรระบุงิยรติคุณของอุบาสกผู้นั้นแล้ว
แนะนำอุบาสกผู้นั้นแก่พ่อค้าเหล่านั้น ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ว่า

ในหมู่พ่อค้าเกวียนนี้ มีอุบาสกผู้เป็นพหูสูต

สมบุรณด้วยศีลและวัตร มีศรัทธา มีจาคะ มีความ
ละมุนละไม มีปัญญาประจักษ์ เป็นผู้สันโดษ เป็น
ผู้มีความรู้ ไม่พูดเท็จทั้งรู้ ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น
ไม่พูดล้อเสียดให้เขาแตกกัน พูดแต่วาจาอ่อนหวาน
น่ารัก มีความเคารพ มีความยำเกรง มีวินัยไม่เป็น
คนเหลว เป็นผู้บริสุทธินอริศีล เป็นคนเลี้ยงบิดา
มารดาโดยธรรม มีความประพฤติประเสริฐ เขา
แสวงหาโภคะทั้งหลาย เพื่อเลี้ยงบิดามารดา มิใช่
เพื่อตน เมื่อบิดามารดาล่วงลับแล้ว เป็นผู้น้อมไป
ในเนกขัมมะ จักประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนตรง

ไม่คดโกง ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ไม่พูดมีเลศนัย
เขาเป็นผู้ทำแต่กรรมดี ตั้งอยู่ในธรรมเช่นนี้ จะพึง
ได้รับความทุกข์อย่างไรเล่า เพราะอุบาสกนั้นเป็นเหตุ
ข้าพเจ้าจึงได้ปรากฏตัว คุก่อนพ่อค้าทั้งหลายเอ๋ย
เพราะฉะนั้น พวกท่านจงเห็นธรรมเถิด เพราะ
เว้นจากอุบาสกนั้นเสียแล้ว ท่านทั้งหลายจะวุ่นวาย
เหมือนคนบอดหลงเข้าไปในป่า เป็นถ้ำถ่านไป อัน
คนอื่นทอดทิ้งสัตว์บุรุษ อุบาสก] นั้น กระทำได้
ง่าย การคบหาสัตว์บุรุษนำสุขมาให้หนอ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สงฺฆเ ได้แก่ หมู่พ่อค้าเกวียน. บทว่า
วิจฺกฺขโณ ได้แก่ เป็นผู้ฉลาดในสิ่งที่จะพึงทำนั้น ๆ. บทว่า สนฺตุสฺสฺสฺสโ
ได้แก่ เป็นผู้สันโดษ. บทว่า มุติมา ความว่า เป็นผู้มีความรู้ เพราะ
รู้ถึงประโยชน์โลกนี้และประโยชน์โลกหน้า ด้วยกัมมัสสกตาญาณเป็นต้น.

บทว่า สยฺขานมาโน น มุสา ภณฺเญย ความว่า ไม่พูดเท็จ
ทั้งที่รู้. บทว่า เวฏฺฐิกิ ความว่า ไม่พึงทำ คือไม่พึงกล่าวคำต่อเสียด
ที่ได้ชื่อว่า เวฏฺฐิกะ เพราะกระทำผู้ที่เกื้อกูลกันต้องพราดจากกัน.

บทว่า สปฺปติสฺสโ ได้แก่ มีความขำเกรง คือมีความสงบเสงี่ยม
เพราะมีความประพฤดิอ่อนน้อมถ่อมตน ในบุคคลที่อยู่ในฐานะเป็นครู
ชื่อว่า สปปติสสะ เพราะอรรถว่า เป็นไปกับด้วยความขำเกรง. บทว่า
อริสฺสเ ได้แก่ ในอริสัสสิกขาที่อุบาสกพึงรักษา. บทว่า อริยวฺตุติ ได้แก่
มีความประพฤติบริสุทธิ์.

บทว่า เนกขมุมโปโธ ได้แก่ น้อมไปในพระนิพพาน. บทว่า จริสฺสติ พุรฺหมจฺริยํ ความว่า จักบวชประพาศศาสนาพรหมจรรย์.

บทว่า เลสกปฺเปน ได้แก่ ใช้ยศที่เหมาะสม. บทว่า น จ โวหเรยฺย ความว่า ไม่พึงเปล่งคำพูด ด้วยอำนาจมายาสาโดย. บทว่า ฌมฺเม จิโธ กิณฺติ ลเถถ ทุกฺขํ ความว่า ผู้ตั้งอยู่ในธรรม คือผู้ประพาศธรรม ประพาศสมาสมา โดยนัยที่กล่าวแล้วอย่างนี้ จะพึงได้ คือพึงถึงความ ทุกข์ อย่างไร คือด้วยประการไร.

บทว่า ตํ การณํ ได้แก่ อุบาสกนั้นเป็นนิमित คือเพราะเหตุ แห่งอุบาสกนั้น. บทว่า ปาตุกฺโขตฺมฺหิ อตุตฺตนา ความว่า ข้าพเจ้าเอง นี้แหละ ได้ปรากฏตัวแก่ท่านทั้งหลาย ปาฐะว่า อตุตฺตานํ ก็มี ความว่า ข้าพเจ้าได้ทำตนของข้าพเจ้าให้ปรากฏแก่ท่านทั้งหลาย. บทว่า ตสฺมา ความว่า เพราะเหตุที่ข้าพเจ้าประพาศอ่อนน้อมซึ่งพระธรรม เมื่อรักษา พระธรรมนั้น ก็ชื่อว่ารักษาพวกท่านด้วย ฉะนั้น พวกท่านจงเห็น พระธรรม คือจงตรวจดูพระธรรมเท่านั้นว่าควรประพาศ. บทว่า อญฺญตฺตฺร เตนฺหิ ภสฺสุมิ ภเวถ ความว่า ถ้าท่านทั้งหลายเว้นอุบาสกนั้นพากันมา ก็จะกลายเป็นผู้ไม่มีที่พึ่ง ไม่มีที่อาศัย ถึงความเป็นเถาถ่านในทะเลทรายนี้. บทว่า จิปฺปฺมานเนน ได้แก่ ทอดทิ้ง เย้ยหยัน บีบบั่นอยู่อย่างนี้. บทว่า ลหฺมึ แปลว่า ทำได้ง่าย. บทว่า ปเรณ แปลว่า ยิ่ง อีกอย่างหนึ่ง แปลว่า ผู้อื่น เพราะเหตุนี้ การคบสัจบุรุษจึงเป็นสุขแท้แล อธิบายว่า ผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรจจะ ถึงถูกใคร ๆ ว่ากล่าวอะไร ๆ ก็ไม่ โต้ตอบ.

พวกพ้อคำประสงคฺจะทราบว่ อุบาสกที่เทพบุตรกล่าวถึงทั่วไป

อย่างนี้ [เป็นใคร] โดยสรุปเจาะจง จึงกล่าวคาถาว่า

ข้าแต่เทวดา อุบาสกนั้น คือใคร ทำงาน
อะไร เขาชื่ออะไร เขาโคตรอะไร ท่านมาในที่นี้
เพื่ออนุเคราะห์อุบาสกคนใด แม่ข้าพเจ้าทั้งหลายก็
ต้องการจะเห็นอุบาสกคนนั้น ท่านรักอุบาสกคนใด
ก็เป็นลาภของอุบาสกคนนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กิณฺณาม โส ความว่า โดยชื่อ
สัตว์เกิด คือสัตว์ผู้นั้น คือใคร. บทว่า กิณฺจ กโรติ กมฺมํ ความว่า
บรรดางานทั้งหลายมีกสิกรรมและวนิชยกรรมเป็นต้น เขาทำงานเช่นไร.
บทว่า ก็ นามเชยฺย ความว่า บรรดาชื่อมี ติสสะ ผุสสะ เป็นต้น
ชื่อที่บิดามารดาตั้งให้เขาชื่ออะไร หรือบรรดาโคตรมีภักคาะ ภารทวาชะ
เป็นต้น เขาโคตรอะไร. บทว่า ยสฺส ตฺวํ ปิเหลสิ ความว่า ท่านรัก
อุบาสกคนใด.

บัดนี้ เทพบุตรเมื่อแสดงอุบาสกนั้นโดยชื่อและโคตรเป็นต้น กล่าวว่

ผู้ใดเป็นกัลบกมีชื่อว่าสัมภวะ อาศัยการตัดผม
เฉียงชีพ เขาเป็นคนรับใช้ของพวกท่าน ท่าน
ทั้งหลายจงรู้ผู้นั้นว่าเป็นอุบาสก ท่านทั้งหลายอย่า
ได้ดูหมิ่นอุบาสกนั้น อุบาสกนั้นเป็นผู้ละมุนละไม
[น่ารัก].

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า กปฺปโก แปลว่า ช่างตัดผม. บทว่า
สมฺภวณามเชยฺโย แปลว่า มีชื่ออย่างนี้ว่าสัมภวะ. บทว่า โกจฺฉนฺนฺนปชฺวี

แปลว่า ผู้อาศัยเก้าอี้หวายและผลเสียงซีพ [ช่างตัดผม] ที่ชื่อว่า โภจจะ
ในบทว่า โภจผลรูปซีพ นั้น ได้แก่ เครื่องสำเร็จการหิวผมเป็นต้น
เพื่อจัดระเบียบทรงผมเป็นต้น. บทว่า เพลโย ได้แก่ ผู้รับใช้ คือผู้ทำ
การชวนขายช่วยเหลือ.

บัดนี้ พ่อค้าทั้งหลายรู้จักอุบาสกนั้นแล้ว กล่าวว่

ข้าแต่เทวดา พวกข้าพเจ้ารู้จักช่างตัดผมคนที่
ท่านพูดถึง แต่ไม่รู้ว่าเขาเป็นเช่นนี้เลย ข้าแต่เทวดา
ข้าพเจ้าทั้งหลายได้ฟังคำของท่านแล้ว จักบูชาอุบาสก
นั้นอย่างโอฬาร.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ชานามเส ความว่า พวกข้าพเจ้ารู้จัก
ผู้ที่ท่านกล่าวถึงนั้น โดยเฉพาะ. บทว่า เอทีโส อธิบายว่า พวกเราไม่
รู้เลยว่า อุบาสกนั้นเป็นเช่นนี้ อย่างที่ท่านประกาศเกียรติคุณ ก็มีได้รู้
อย่างที่ท่านประกาศ.

บัดนี้ เพื่อจะยกพ่อค้าเหล่านั้นขึ้นสู่วิมานของตนแล้วตั้งสอน จึง
กล่าวคาถาว่า

มนุษย์ในกองเวียนนี้ ไม่ว่าคนหนุ่ม คนแก่
หรือคนปานกลาง หมดทุกคนนั้นแหละจงขึ้นวิมาน
พวกคนตระหนี่จึงดูผลของบุญทั้งหลาย.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า มหุนตา แปลว่า คนแก่. บทว่า
อาลมุพนตุ แปลว่า จงขึ้น. บทว่า กทริยา แปลว่า คนตระหนี่ คือ
คนมีปกติไม่บริจาค.

บัดนี้ พระธรรมสังคากาจารย์ทั้งหลายกล่าวคาถาไว้ ๖ คาถา
ตอนจบเรื่องว่า

พ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมดในที่นั้น ต่างคนต่างเข้า
ห้อมล้อมกัลบกนั้น พากันขึ้นสู่วิมาน ดูภพดาวดั่งสี
ของท้าววสวะ [พระอินทร์] พ่อค้าเหล่านั้นทั้งหมด
ในที่นั้น ต่างคนต่างประกาศความเป็นอุบาสก ได้เป็น
ผู้งดเว้นจากปาณาติบาต งดเว้นจากอกุศลนาทาน
งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา และไม่กล่าวเท็จ ยินดี
ด้วยภรรยาของตน พ่อค้าเหล่านั้น ทั้งหมดในที่นั้น
ครั้งต่างคนต่างประกาศความเป็นอุบาสกแล้ว บันเทิง
อยู่ด้วยเทพฤทธิ์เนื่อง ๆ ได้รับอนุญาตแล้ว หลีกไป
พ่อค้าเหล่านั้นมีความต้องการทรัพย์ ปรารถนาจะไป
ไปถึงสินธุประเทศ และโสวีระประเทศ พยายาม
ค้าขายตามปรารถนา มีลาภผลบริบูรณ์ กลับ
มาปาฏิหาริย์อย่างปลอดภัย พ่อค้าเหล่านั้นไปสู่เรือน
ของตน มีความสวัสดิ พร้อมหน้าบุตรภรรยา มี
ความเพิลิตเพลิน ปลาบปลื้ม ดีใจ ชื่นใจ ได้ทำ
การบูชาเสริสกะเทพบุตรอย่างโอฬาร ช่วยกันสร้าง
เทวาลัย ชื่อเสริสกะ การคบสัตบุรุษสำเร็จประโยชน์
เช่นนี้ การคบผู้มีคุณธรรม มีประโยชน์มาก เพื่อ
ประโยชน์ของอุบาสกคนเดียว พ่อค้าทั้งหมดก็ได้
ประสบความสุข.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อหิ ปุเร** ความว่า ต่างซึ่งกันพุดว่า
นั้นก่อน ๆ. พระธรรมสังคากาจารย์กล่าวว่า **เต ตตฺถ สพฺเพว** พอค้ำ
เหล่านั้นทั้งหมดในที่นั้น ดังนี้แล้วกล่าวคำว่า **สพฺเพว เต** พอค้ำเหล่า
นั้นทั้งหมด ดังนี้อีก ก็เพื่อแสดงว่า พอค้ำเหล่านั้นทั้งหมดมีความจะมก
เขม้นในการขึ้นวิมานด้วยประการใด พอค้ำทั้งหมดได้ขึ้นวิมานนั้นด้วย
ประการนั้น ไม่มีอันตรายในการขึ้นแก่ใคร ๆ. บทว่า **มสฺสกุสฺสริ** ใน
บาทกาลาว่า **มสฺสกุสฺสริ วิย วาสวสฺส** ท่านกล่าวหมายถึงสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ อีกอย่างหนึ่งหมายถึงสวรรค์ทั้งหมด แต่ในที่นี้ ฟังทราบว่
ภพท้าวสักกะ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า **มสฺสกุสฺสริ วิย วาสวสฺส**
ดังนี้.

ครั้งนั้น พอค้ำเหล่านั้นเห็นวิมานแล้วมีจิตเลื่อมใส ตั้งอยู่ในโอวาท
ของเทพบุตรนั้น ดำรงอยู่ในสรวณกมน์และศีลห้า ได้ไปถึงประเทศที่ตน
ปรารถนา โดยความสวัสดิ ด้วยอำนาจของเทพบุตรนั้น เพราะเหตุนั้น
ท่านจึงกล่าวว่า **เต ตตฺถ สพฺเพว** เป็นต้น ในกาลานั้นประกอบความว่
พอค้ำเกวียนบันเทิงอยู่ด้วยเทพฤทธิ์เนื่อง ๆ ได้รับอนุญาตแล้ว หลีกไป
ถามว่า ใครเป็นผู้อนุญาต ตอบว่า เทพบุตร ความปรากฏดังนี้แล.

บทว่า **ยถาปิโยคา** แปลว่า ทำความพยายามตามความมุ่งหมาย.
บทว่า **ปริปุณฺณลาภา** แปลว่า มีลาภสำเร็จแล้ว. บทว่า **อกุขติ** ได้แก่
ถึงกรุงपालิบุตรโดยไม่วุ่นวาย. อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **อกุขติ** แปลว่า
ไม่ป่วยไข้ ไม่ถูกเบียดเบียน ความว่า โดยไม่มีอันตราย.

บทว่า **สฺจฺฆริ** แปลว่า เรือนของตน. บทว่า **โสตุถิวนุจो** ได้แก่
ประกอบด้วยความสวัสดิ คือมีความปลอดภัย ด้วยบททั้ง ๔ บทว่า

อานนที เป็นต้น ท่านกล่าวถึงความเป็นผู้มีความสบายใจทั้งนั้น. บทว่า เสรีสกะ เต ปรีเวณฺ มาปยีสฺ ความว่า เพื่อตั้งอยู่ในความเป็นผู้กตัญญู หลุดพ้นปฏิสวะการรับคำ พวกพ่อค้าได้สร้างเทวาลัย คือที่อยู่ ชื่อว่า เสรีสกะ ตามชื่อของเทพบุตร พรั่งพร้อมด้วยปราสาทเรือนยอดและที่พัก กลางคืนเป็นต้น ล้อมด้วยกำแพง ประกอบด้วยซุ้มประตู มีบริเวณโดย พังพิจารณาโดยแบบแผนที่กำหนดไว้นั้นแหละ.

บทว่า เอตาทิสฺสึ แปลว่า เป็นเช่นนี้ คือป้องกันสิ่งที่ไม่เป็น ประโยชน์ และให้สำเร็จประโยชน์ได้อย่างนี้. บทว่า มหตุถิกา แปลว่า มีประโยชน์ใหญ่ มีอานิสงส์มาก. บทว่า ธมฺมคฺคณานํ แปลว่า มีคุณ ความดีไม่ผิดเพี้ยน เพราะเพื่อสัตว์ผู้เดียว สัตว์ทั้งหมด คือสัตว์ที่นับ เนื่องในกองเวียนเหล่านั้นทั้งหมดทีเดียว ในที่นั้น ก็พลอยมีความสุข ประสบความสุขถึงความเกษมสำราญ.

ฝ่ายสัมภวอุบาสกเรียนคาถาประพันธ์ที่ดำเนินไปโดยคำกล่าวคำได้ ตอบของปายาสีเทพบุตร และพ่อค้าเหล่านั้น โดยทำนองที่ได้ฟังนั้นแหละ และบอกกล่าวแก่พระเถระทั้งหลาย อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ปายาสี-เทพบุตร กล่าวแก่ท่านพระสัมภวเถระ. พระมหาเถระทั้งหลายมีพระยส-เถระเป็นประมุข ได้ยกเรื่องนั้นขึ้นสู่สังคายนาในคราวสังคายนาครั้งที่สอง ฝ่ายสัมภวอุบาสกบวชเมื่อบิดามารดาล่วงลับไปแล้ว ได้ดำรงอยู่ในพระ-อรหัต.

จบอรรถกถาเสรีสกวิมาน

๑๑. สุนิกขิตตวิมาน

ว่าด้วยสุนิกขิตตวิมาน

พระมหาโมคคัลลานเถระ ถามเทพบุตรองค์หนึ่งว่า

[๘๕] วิมานเสาแก้วมณีนีสูง ๑๒ โยชน์

โดยรอบมีห้องรโหฐานงามโอฬาร ๘๐๐ ห้อง ล้วน

เสาแก้วไพฑูรย์ ปลูกด้วยเครื่องปลูกที่งดงาม ท่าน

นั่งและดื่มกินในวิมานนั้น และพิณฑิพย์ก็บรรเลง

ไพเราะ มีกามคุณห้า มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีที่

แต่งองค์ด้วยทองฟ่อนร่าอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมี

วรรณะงามเช่นนั้น เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จ

แก่ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพบุตรผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม

ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ

บุญอะไร ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี

ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูกระโหมคัลลันะถามแล้ว

ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า

ข้าพเจ้าได้จัดดอกไม้ที่เขาวางกันไว้ไม่เรียบร้อย

ให้เรียบร้อย แล้ววางไว้ที่พระสถูปของพระสุคต จึง

เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก พรั่งพร้อมไปด้วย

กามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึง

มีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ข้าพเจ้า และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ข้าพเจ้า
เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้
และรัศมีของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

จบสุตติกจิตตวิมาน

จบภาณวารที่ ๔

อรรถกถาสุนิกจิตตวิมาน

สุตติกจิตตวิมาน มีคาถาว่า อูจุมิถ มณฺญุณฺ เป็นต้น. สุนิกจิตต-
วิมานนั้นเกิดขึ้นอย่างไร ?

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน กรุงสาวัตถี
สมัยนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะจาริกไปในเทวโลก ถึงสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์ ขณะนั้นเทพบุตรองค์หนึ่งยืนอยู่ที่ประตูดิวิมานของตน เห็นท่าน
พระมหาโมคคัลลานะเกิดความเคารพนับถือมาก เข้าไปหาแล้วไหว้ด้วย
เบญจางคประดิษฐ์ ยืนประคองอัญชลีอยู่.

เล่ากันมาว่า เทพบุตรนั้น ในอดีตกาล ครั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระนามว่ากัสสปะเสด็จดับขันธปรินิพพาน มหาชนได้สร้างพระสถูปทอง
โยชน์หนึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์ บริษัถ ๔ ได้พากัน
เข้าไปบูชาที่พระเจดีย์ด้วยของหอมดอกไม้และรูปเป็นต้นเสมอ ๆ เมื่อคน
อื่น ๆ ไปบูชาด้วยดอกไม้ที่พระเจดีย์นั้น อุบาสกคนหนึ่งเห็นดอกไม้ที่

วางไว้ไม่เรียบร้อยในที่ที่คนทั้งหลายเหล่านั้นบูชา จึงจัดวางดอกไม้เหล่านั้นอย่างเรียบร้อยทีเดียวในที่นั่นเอง ได้บูชาด้วยดอกไม้ซึ่งจัดอย่างพิเศษเป็นส่วน ๆ มีลักษณะน่าดูน่าเลื่อมใส ครั้นแล้วก็ยึดการบูชาด้วยดอกไม้ นั้นเป็นอารมณ์ ระลึกถึงพระคุณของพระศาสดา มีจิตเลื่อมใส ตั้งบุญ นั้นไว้ในหทัย.

เวลาต่อมา อุบาสกนั้นทำกาละตายไปบังเกิดในวิมานทอง ๑๒ โยชน์ ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยอานุภาพแห่งกรรมนั่นเอง เขาได้มีอานุภาพ มากและบริวารมาก. คำว่า **ตสุมี ขณ อณุตโร เทปุตโต ๗ เป ๗ อฏฐาติ** ดังนี้ กล่าวหมายถึงเทพบุตรนั้น.

ลำดับนั้น ท่านพระมหาโมคคัลลานะได้ถามถึงกรรมสุจริตที่เทพ บุตรกระทำ โดยมุ่งประกาศสมบัติตามที่ได้ไว้ ด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

วิมานเสาศกัณฐีสูง ๑๒ โยชน์ โดยรอบมี

ห้องโรฐานงามโอฬาร ๗๐๐ ห้อง ล้วนเสาศกั
ไพฑูรย์ ปลูกด้วยเครื่องปลูกที่งดงาม ท่านนั่ง
และดื่มกินในวิมานนั้น และพิณพิพม์ก็บรรเลงไพเราะ
มีกามคุณห้า มีรสเป็นทิพย์ และเทพนารีที่แต่งองค์
ด้วยทองฟ่อนรำอยู่ เพราะบุญอะไร ท่านจึงมีวรรณะ
งามเช่นนั้น เพราะบุญอะไร ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ท่าน และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดแก่ท่าน.

ดูก่อนเทพบุตรผู้มีอานุภาพมาก อาตมาขอถาม
ท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ เพราะ

**บุญอะไร ท่านจึงมีอนุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และรัศมี
ของท่านจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.**

เทพบุตรนั้นได้กล่าวถึงกรรมที่ตนการทำแก่พระมหาโมคคัลลานเถระ
นั้นด้วยคาถาหลายคาถา พระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายเมื่อแสดงเรื่องนั้น
กล่าวว่า

เทพบุตรนั้นดีใจ ถูพระโมคคัลลานะถามแล้ว
ครั้นแล้วก็พยากรณ์ปัญหาของกรรมที่มีผลอย่างนี้ว่า
ข้าพเจ้าได้จัดดอกไม้ที่เขาวางกันไว้ไม่เรียบร้อย
ให้เรียบร้อย แล้ววางไว้ที่พระสถูปของพระสุคต จึง
เป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอนุภาพมาก พรั่งพร้อมไปด้วย
กามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึง
มีวรรณะเช่นนี้ เพราะบุญนั้น ผลอันนี้จึงสำเร็จแก่
ข้าพเจ้า และโภคะทุกอย่างที่น่ารักจึงเกิดขึ้นแก่
ข้าพเจ้า.

ข้าแต่ท่านภิกษุผู้มีอนุภาพมาก ข้าพเจ้าขอ
บอกท่าน ครั้งเกิดเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าได้ทำบุญ
ใดไว้ เพราะบุญนั้น ข้าพเจ้าจึงมีอนุภาพรุ่งเรือง
อย่างนี้ และรัศมีของข้าพเจ้าจึงสว่างไสวไปทุกทิศ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ทุนฺนิกุจิตฺตํ มํลํ ได้แก่ วางไว้ไม่
เรียบร้อย เพราะวางตามสะดวกใจ ไม่วางโดยจัดแต่งเป็นพิเศษมีวาง
ติด ๆ กันเป็นต้น ในสถานที่กระทำการบูชาที่พระเจดีย์ อีกอย่างหนึ่ง

ดอกไม้วางไว้ไม่เรียบร้อยเพราะถูกลมพัด. บทว่า **สุนิกขิปิตฺวา** ได้แก่ วางไว้เรียบร้อย คือวางให้น่าดูน่าเลื่อมใส โดยจัดแต่งเป็นพิเศษ. บทว่า **ปติฏฺฐเปตฺวา** ได้แก่ ให้ดอกไม้ตั้งอยู่อย่างวิเศษเป็นส่วนๆ เป็นต้น อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นเนื้อความในที่นี้ว่า เมื่อบางดอกไม้ที่นั้น พงพระเจดีย์ของพระศาสดา ให้กุศลธรรมตั้งอยู่ในสันดานของเรา. คำที่ เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล.

จบอรรถกถาสุนิกขิตตวิมาน

จบอรรถกถาสุนิกขิตตวรรคที่ ๗ ประดับด้วยเรื่อง ๑๑ เรื่อง ใน วิมานวัตถุ แห่งปรมัตถทีปนี อรรถกถาขุททกนิกาย ด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถาปริสวิมาน

รวมวิมานที่มีในวรรคนี้คือ

๑. จิตตลดาวิมาน ๒. นันทนวิมาน ๓. มณีคุณวิมาน ๔. สุวรรณ-
วิมาน ๕. อัมพวิมาน ๖. โคपालวิมาน ๗. กัณฐกวิมาน ๘. อนเนก-
วันณวิมาน ๙. มัญญกุณฑลวิมาน ๑๐. เสริสสทวิมาน ๑๑. สุนิกขิตต-
วิมาน และอรรถกถา.

นิกมกถา

คำทำยเรื่อง

ก็ด้วยกถาเพียงที่กล่าวมานี้

เทศนาอันใด อำนวยประโยชน์แก่โลกทั้งปวง

เมื่อจะประกาศสมบัติวิมานเป็นต้น ของเทวดาทิ้ง-
หลาย และเหตุของวิมานนั้นแก่สัตว์ทั้งหลาย ย่อม
ชี้ชัดถึงความที่บุญทั้งหลายแม้จำนวนเล็กน้อย ก็มี
ผลไฉนเพราะเจตนา [ของทายก] และพระ-
ทักษิณบุคคลพร้อมพร้อม. พระธรรมสังคากาจารย์
ทั้งหลายผู้ฉลาดในกถาวัตถุ และรู้เรื่องอย่างดี ร่วม
กันสังคายนา เทศนาได้ไว้ว่า วิมานวัตถุ เพื่อจะ
ประกาศความของวิมานวัตถุ นั้น ข้าพเจ้าได้อาศัย
นัยที่มาในอรรถกถาเก่า จึงเริ่มแต่งอรรถกถา ซึ่งมี
ชื่อว่า ปรมัตตทีปนี เพราะประกาศปรมัตตอรรถ
อย่างสูง ในวิมานวัตถุ นั้น ตามสมควรในเรื่องนั้น ๆ
อรรถกถาปรมัตตทีปนีนั้น มีบาลีจำนวน ๑๗ ภาณวาร
มีวินิจฉัยอันไม่สับสน ก็จบลงแล้ว ดังนั้น ข้าพเจ้า
ผู้แต่งอรรถกถาปรมัตตทีปนีนั้น ได้ประสบบุญอันใด
ด้วยอนุภาพแห่งบุญอันนั้น ขอสัตว์ผู้มีเรือนร่างจง
หยั่งรำก้มันคงลงสู่คำสั่งสอนของพระโลกนาถ ด้วย

ข้อปฏิบัติมีศีลเป็นต้นอันบริสุทธิ จงเป็นภาคีมีส่วน
แห่งวิมุตติรสกันหมดทุกตัวสัตว์เกิด. ขอศาสนาของ
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จงดำรงยั่งยืนอยู่ในโลก ขอ
หมู่ปราณสัตว์ทุกหมู่เหล่า จงมีความเคารพในศาสนา
ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นนิจเกิด ขอฝนจง
ตกต้องตามฤดูกาล ขอพระราชเจ้าผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน
ผู้แนบแน่นในพระสัทธรรม จงปกครองประชารา
โลก โดยธรรม เทอญ.

จบอรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ ชื่อปรมัตถทีปนี ที่อาจารย์
ธรรมปาละผู้อยู่ในพรตติตถวิหารแต่งไว้ ด้วยประการฉะนี้.

จบอรรถกถาวิมานวัตถุ